

Lagafrumvörp felld.

1. Bifreiðaskattur o. fl. (frv. EystJ o. fl.).

Á 2. fundi í Sp., 24. nóv., var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 65/1958, um bráða-birgðabreyt. á l. nr. 68/1949, um bifreiðaskatt o. fl. [2. mál] (þmfrv., A. 2).

Á 3. fundi í Nd., 26. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Þessu frv., sem hér liggur fyrir, fylgir nokkur grg., en ég vil samt sem áður leyfa mér að rifja upp höfuðatriði málsins.

Frv. fjallar um það að ákveða, að til þess sjóðs, sem á að standa undir kostnaði við vegalagningu milli byggðarlaga, verði veitt 11 aurum meira af benzingjaldi en hingað til hefur verið gert, eða m. ö. o., að tekjur þessa sjóðs verði tvöfaldaðar. En þannig stendur á þessum sjóði, að það hefur orðið reynslan, þegar fjárlög hafa verið afgreidd, að þá hefur viljað sækja í það horf, að hinar meiri háttar vegagerðir á milli byggðarlaga í landinu hafa orðið nokkuð út undan. Það hefur sem sé þurft að sinna svo mörgum þörfum um einstaka byggðavegi, að þessar lengri leiðir hafa nokkuð setið á hakanum. Af langri reynslu sáu menn, að við svo búið mátti ekki standa, og var þá gripið til þess ráðs að ákveða, að nokkur hluti benzínskattsins gengi í sérstakan sjóð, sem skyldi standa undir þessum vegalagningum, og átti að tryggja með því, að þær yrðu ekki út undan framvegis og nokkur ný átök yrðu gerð. Þessi ráðstöfun hefur orðið ákaflega heilladrjúg, og hefur verið starfað miklu meira að þessum meiri háttar vegum síðan þetta var gert. Á hinn bóginn er það alveg augljóst, að þetta er ekki nóg, sem aðhafzt hefur verið í þessa stefnu. Það eru víða mjög þýðingarmikil verkefni óleyst af þessu tagi og fyrirsjáanlegt, að mjög langur dráttur verður á, að þau leysist, nema nýtt átak komi til. Ég nefni ekki um þetta dæmi. Þau eru mýmörg til og úr öllum héruðum landsins, og yrði of langt upp að telja, enda verð ég að jata, að það er ekki á mínu færi að nefna allt það, sem hér á til greina að koma. En ég ætla, að hv. þm. muni vera það ofarlega í huga, þegar þeir hugleiða þetta efni, að hér sé úrbóta þörf. Ég nefni annað dæmi um vinnubrögð af þessu tagi, sem vel hafa gefizt. Það er brúasjóðurinn. Það var líka reynsla æði lengi, að hinar stærri brýr vildu verða út undan á fjárlögum, vegna þess að

það þurfti svo stórar fúlgur til að sinna byggingu þeirra, og þá var gripið til þess að setja á fót brúasjóðinn með nokkru tillagi af benzín-skatti. Það reyndist ákaflega vel, og hafa mörg merk mannvirki verið byggð einmitt fyrir þetta fé brúasjóðsins.

Í þessu frv. er gert ráð fyrir því að taka 11 aura af því benzingjaldi, sem nú er í lögum, og leggja til þessa vegasjóðs, og mætti þá gera sér vonir um, að tekjur hans yrðu um 11 millj. kr. á ári í stað 5½, og er æði mikið hægt að gera með því fé. Þessar tekjur, sem ráðgert er í frv. að renni til vegasjóðsins, renna nú til útflutningssjóðs, og skerðast þá tekjur hans að sjálf-sögðu samsvarandi. En þegar tvennt er haft í huga: annars vegar, að efnahagsmálin þurfa einhverrar endurskoðunar við í heild að þessu sinni hvort eð er, og hins vegar, hversu lítill liður þessir 11 aurar af benzínlíttra eru í því stóra dæmi, sem þar kemur til meðferðar, og svo jafnframt haft í huga, hversu gifurleg áhrif þessi nýja lagasetning gæti haft til bóta á vegalagningu á milli héraða, — þegar þetta er allt haft í huga, þá vil ég vænta þess, að hv. Alþingi fallist á að samþ. þetta frv.

Ég legg til, að málinu verði vísað til hv. fjhn. deildarinnar.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 31 shlj. atkv. og til fjhn. með 31 shlj. atkv.

Á 81., 82. og 83. fundi í Nd., 13., 16. og 17. maí, var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 84. fundi í Nd., 19. maí, var frv. enn tekið til 2. umr. (A. 2, n. 360 og 442).

Frsm. meiri hl. (Birgir Kjaran): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir á þskj. 132, ásamt brtt. frá hv. 1. þm. Norðurl. v. á þskj. 360 hefur verið athugað í hv. fjhn. d., og þar hefur orðið ágreiningur um afgreiðslu málsins. Þetta frv. var lagt fram nokkuð snemma á þinginu, en þar sem efnahagsaðgerðir ríkisstj. og fjárlögin voru þá ýmist í smíðum eða endurskoðun og hér var um að ræða mál, sem beint snerti útgjöld og einn ákveðinn tekjustofn ríkisins, þá var afgreiðslu málsins skotið á frest í n. Síðar var efnahagsmálafrv. hæstv. ríkisstj., svo sem kunnugt er, afgreitt frá Alþ. og sömuleiðis fjárlög. Eftir að það hafði verið gert, áleit meiri hl. fjhn.,

að þar sem benzínaskattur hafði með þessum ráðstöfunum verið verulega hækkaður og þeim tekjum síðan ráðstafað samkv. fjárlögum, þá væri ekki fært að verða við þeim till. um aukin fjárframlög í þeim tilgangi, sem þetta frv. gerði ráð fyrir, þar sem ekki væri með því séð fyrir neinum tekjum til þess að mæta hinum aukna kostnaði, og þess vegna leggur meiri hl. fjhn. til, að frv. verði felld.

Frsm. minni hl. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Frv., sem hér liggur fyrir, var lagt fram í byrjun þingsins, sem nú stendur yfir, í nóvembermánuði næstliðnum. Það er um breyt. á lögum um bifreiðaskatt. Er þar lagt til, að nokkru meira en áður af bifreiðaskattinum verði lagt í sjóð þann, sem myndaður hefur verið og á að verja til að gera akfæra þjóðvegi milli byggðarlaga.

Það er ástæða til í þessu sambandi að rifja það upp, hvað benzínaskatturinn er mikill og hvernig honum hefur verið og er varið. Samkv. lögum frá 1949, þau eru nr. 68 það ár, var álagður benzínaskattur 31 eyrir á lítra. Af þessu fóru 26 aurar beint í ríkissjóð, en 5 aurar til brúasjóðs. Síðar var gerð bráðabirgðabreyting á þessum lögum, en skatturinn var þá hækkaður um 20 aura. Af viðbótinni fóru 10 aurar til ríkissjóðs, 5 aurar í brúasjóð og 5 aurar í sjóð, er verja skyldi til að gera akfæra þjóðvegi milli byggðarlaga. Enn gerist það, að með lögum nr. 33 1958 er bætt við skattinn 62 aorum. Af þeirri viðbót var ákveðið, að 50 aurar skyldu renna til útflutningssjóðs, 6 aurar í brúasjóðinn og 6 aurar til millibygðaveganna.

Þannig var þá þessu fyrir komið um síðustu áramót, að benzínaskatturinn var alls kr. 1.13 af hverjum lítra. Af því fóru þá 36 aurar í ríkissjóð, 50 aurar í útflutningssjóð, 16 aurar til brúasjóðs og 11 aurar í sjóðinn, er kosta skyldi lagningu millibygðavega.

Með lögum um efnahagsmál, sem samþ. voru á þessu þingi nú í febrúarmánuði, var enn aukið við benzínaskattinn. Hann var hækkaður þá um 34 aura. Af þeirri hækkun var ákveðið, að 28 aurar skyldu fara í ríkissjóð, 3 aurar í brúasjóðinn og 3 aurar til millibygðaveganna. Með þeim lögum var enn fremur ákveðið, að þeir 50 aurar, sem áður fóru til útflutningssjóðs, skyldu nú renna í ríkissjóð, þannig að ríkissjóður fékk hækkun á benzingjaldi samkv. þessum lögum, er nam alls 78 aorum á lítra.

Þannig standa þá sakir nú, að benzínaskatturinn er alls kr. 1.47 af hverjum lítra. Af því fara kr. 1.14 í ríkissjóð, 19 aurar í brúasjóðinn og 14 aurar til millibygðaveganna.

Í frv. þessu var lagt til, að tillagið til millibygðaveganna skuli hækkað um 11 aura af hverjum lítra, en eins og ég gat um áður, var tillagið í þann sjóð aukið sem nemur 3 aorum á lítra með l. um efnahagsmál í vetur. Vegna þess hef ég flutt hér brtt. um það, að hækkunin til millibygðaveganna skuli verða 8 aurar í stað 11. Ég hef flutt um þetta brtt. í nál. mínu á þskj. 360, og vegna þess að nú er búið að taka þessi ákvæði um benzínaskattinn og ráðstöfun hans inn í l. um efnahagsmál, þá flyt ég einnig

brtt., sem felur það í sér, að hér verði breytt 17. gr. þeirra laga.

Í fjárlögum fyrir þetta ár er áætlað, að þetta gjald, 14 aurar á lítra, sem nú fer í sjóðinn vegna millibygðaveganna, muni nema á árinu 6½ millj. kr., og í fjárl. er þessu fé skipt niður í fjárveitingar til 16 vega. Ég hef talið þá upp í mínu nál. Þarna er um að ræða vegagerðir í öllum fjórðungum landsins, vegi milli byggðarlaga, sem mjög brýn nauðsyn er á að veita fé til. Á Suðurlandi er um að ræða Austurveg, sem tengir saman Reykjavík og Suðurlandsundirlendið, enn fremur veg á Mýrdalssandi. Á Vesturlandi er um að ræða Hvalfjarðarveginn, vegi á Snæfellsnesi utanverðu, Heydalsveg, sem er nauðsynleg samgöngubót, og Vestfjarðveginn, sem að sjálfsögðu er mikið óunnið við, til þess að komið verði á viðunandi vegasambandi milli Vestfjarða og annarra landshluta. Á Norðurlandi er um að ræða Siglufjarðarveginn ytri, svo nefndan Strákaveg, enn fremur Múlaveg, Norðurlandsveg, sem víða þarf endurbóta við, og vegi í Þingeyjarsýslu, bæði suður- og norðursýslunni. Á Austurlandi er um að ræða Vopnafjarðarveg og Austurlandsveg, bæði austan og vestan Lagarfljóts.

Á milli þessara vega, sem ég hef nú nefnt, hefur þessu fé verið skipt með ákvæðum í fjárlögum, samtals 6½ millj. kr., eins og ég gat um áður. En vissulega er mikil þörf að auka við þessi framlög. Ég skal nefna sem dæmi Siglufjarðarveginn ytri, sem ég raunar gat um áður. Nú eru staddir hér í bænum menn frá bæjarstjórn Siglufjarðar og bæjarstjóri þeirra. Þeir áttu fyrir 2 dögum tal við okkur, þingmenn úr Norðurlandskjördæmi vestra, um þetta mikla nauðsynjamál og áhugamál Siglufirðinga að koma á nokkurn veginn öruggu vegarsambandi við Skagafjörð og um leið við aðrar byggðir landsins. Það þarf ekki að lýsa því fyrir hv. þdm. með mörgum orðum, hve brýn nauðsyn er á því að koma þessum stóra kaupstað, þar sem er mikið athafnalíf, í samband við akvegakerfi landsins. Sá vegur, sem þeir nú hafa yfir Siglufjarðarskarð, er ekki fær nema um hásumarið.

Hér er einmitt tækifæri fyrir hv. þd. til þess að auka nokkuð við þetta framlag til millibygðaveganna. Verði frv. samþ., hækkar framlagið til þessara framkvæmda um 57% frá því, sem nú er. Í staðinn fyrir, að það er áætlað nú 6½ millj., mundi það verða yfir árið 10 millj. og 200 þús. Það er mikil þörf fyrir þetta, og þótt ekki sé stigið stærra skref í einu, þá mundi muna verulega um þessa viðbót til þess að hrinda áfram þessum bráðnauðsynlegu samgöngubótum víða um land.

Hv. frsm. meiri hl. fjhn. vék að því, að það væri búið að afgreiða fjárlög fyrir árið í ár og tekjum af innflutningsgjöldum af benzíni hefði þar verið ráðstafað. Ég tel alveg óhætt að fullyrða, að þar sé borð fyrir báru og það sé alveg hættulaust að samþ. þetta frv., hvað sem fjárlagaafgreiðslunni líður.

Ég sé ekki ástæðu til að hafa um þetta fleiri orð. Ég hef gert nokkra grein fyrir því, hvernig þessi skattur er nú í heild og hvernig honum er varið. Eins og ég gat um, hefur ríkissjóður

fengið hækkun á sínum hluta á þessu ári mjög mikla. Nú fara kr. 1.14 í ríkissjóð af hverjum lítra í staðinn fyrir 36 auro áðeins á árinu sem leið, og ég tel því alveg tvímælalaust, að ríkissjóður geti vel séð af þessum 8 auro til þessara nauðsynlegra framkvæmda.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 85. fundi í Nd., 20. maí, var fram haldið 2. umr. um frv.

ATKVGR.

Brtt. 360,1 (ný 1. gr.) samþ. með 15:13 atkv.

2. gr. felld með 18:18 atkv.

Brtt. 360,2 felld með 18:18 atkv.

Fellt að vísa frv. til 3. umr. með 19:18 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: GJóh, BjörgJ, HS, HV, JSk, KGuðj, ÁS, SkG, ÞÞ, HB, BFB, BP, EðS, EOI, EystJ, IG, GeirG, GísIG.

nei: GPÖ, EinS, MÁM, PS, RH, SÁ, SI, AGb, BGr, BF, BK, BBen, EI, EmJ, SB, GuðIG, GÍG, JPálm, JóhH.

3 þm. (IngJ, JR, ÓTh) fjarstaddir.

2. Aukaútsvör ríkisstofnana.

Á 34. fundi í Nd., 22. febr., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 47 4. júní 1924, um aukaútsvör ríkisstofnana [58. mál] (þmfrv., A. 117).

Á 35., 36. og 37. fundi í Nd., 24., 25. og 29. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 39. fundi í Nd., 29. febr., var frv. enn tekið til 1. umr.

Flm. (Karl Guðjónsson): Herra forseti. Í þeim lögum, sem nú gilda um útsvör ríkisstofnana, er svo ákveðið, að stofnanir þessar skuli greiða 5% af nettóhagnaði sínum í útsvar á þeim stöðum, þar sem þær reka verzlun sína. Lögin eiga við um Tóbakseinkasöluna og Áfengisverzlun ríkisins, og árangurinn af þessum lögum er sá, að Áfengisverzlun ríkisins hafði í nettóhagnað á s. l. ári því sem næst 153.4 millj. Tóbakseinkasalan hafði í sams konar hagnað u. þ. b. 106.2 millj. Af þessum hagnaði skiluðu þessi tvö fyrirtæki útsvari þannig, að Áfengisverzlunin skilaði 7.7 millj., en Tóbakseinkasalan 5.3 millj., eða samtals 13 millj., en ríkissjóður hlaut hins vegar í sinn hlut, eftir að slíkt útsvar var greitt, samtals af þessum báðum stofnunum nálægt 246.6 millj. kr.

Ef litið er á það, með hverjum hætti þessi útsvör greiðast og til hverra, ber fyrst á það að líta, að hér er í báðum tilfellum um hreinar landsverzlanir að ræða með einkarétti af ríkisins hálfu. Báðar eru þær staðsettar hér í Reykjavík, þannig að allt meginútsvarið rennur til Reykjavíkurbæjar. Útsvar Tóbakseinkasölnunnar rennur algerlega óskipt til Reykjavíkurbæjar, en Áfengis-

verzlun ríkisins mun utan bæjar hafa opnar útsölur í fjórum kaupstöðum, og mun einhver hluti af útsvari hennar renna til þeirra staða, en þó mjög óveruleg upphæð, miðað við það, sem Reykjavík hlýtur. Það er þess vegna óhætt að fullyrða, að a. m. k. um 12 millj. kr. munu renna í bæjarsjóð Reykjavíkur frá þessum tveimur fyrirtækjum sem útsvör þeirra.

Ef maður lítur á þessa upphæð og ber hana saman við útsvör á lögð í öðrum kaupstöðum landsins, þá er mér kunnugast að vitna t. d. í Vestmannaeyjar, en þar er nú fyrirhugað að jafna niður á árinu 1960 útsvarsupphæð, sem nemur rétt tæpum 12 millj. kr. Af þessu má sjá, að tvær stofnanir ríkisins einar saman munu borga Reykjavíkurbæ í útsvar fyrir rekstur sinn á árinu 1959 álíka háa upphæð og öll útsvörin í Vestmannaeyjum eru fyrirhuguð á árinu 1960. Það verður augljóst, að hér er farið með opinbert fé landsmanna með þeim hætti, að ekki er hægt að ætlast til þess, að þeir, sem búa utan við Reykjavík, séu ánægðir með þessa tilhögun útsvara á þessum tveim ríkisstofnunum.

Þegar verzlunir þessar voru settar á stofn, mun það hafa verið ofarlega í hugum manna, að ríkið gæti haft einhverjar tekjur af stofnununum. En sú hefur þó orðið þróunin, að þessi fyrirtæki eru alls ekki lengur rekin sem verzlunarfyrirtæki, heldur eru þau fyrst og fremst rekin sem liður í skattheimtu ríkisins. Ef sanngjarnt gæti talist að skatta þau svona til Reykjavíkurbæjar, þá væri í rauninni alveg eins hægt að ákveða í lögum, að Reykjavíkurbær skyldi hafa t. d. 5% af öllum tekjuskatti landsmanna eða af einhverjum öðrum tekjustofnum, sem ríkið hefur til þess að mæta sínum útgjöldum. Hér er þess vegna um það að ræða, eins og lögin eru og eins og framkvæmd þeirra er nú, að það er verið að veita einu bæjarfélagi og því, sem bezta aðstöðuna hefur í fjárhagskerfi þjóðarinnar, aðstöðu til þess að fá útsvör með alveg óvenjulegum hætti.

Til þess að sýna fram á það með einu ákveðnu litlu dæmi, hversu ranglát þessi tilhögun er, sem nú er á höfð, vildi ég gjarnan mega fara með hv. alþingismönnum yfir eina hugmynd, sem reyndar er ekki alveg út í loftið, heldur hefur verið um hana talað í raunveruleika. Nú standa mál svo, að báðar þessar stofnanir, Áfengisverzlun ríkisins og Tóbakseinkasala ríkisins, sitja sumpart í leiguhúsnæði og sumpart í húsnæði, sem er verið að yfirgefa. Það hefur komið til mála að byggja yfir þessar stofnanir, annaðhvort hvora í sínu lagi eða jafnvel báðar sameiginlega. Ef horfið yrði að því ráði að byggja sameiginlega yfir þessar stofnanir og flytja þangað allan þeirra rekstur, sem fram fer hér í Reykjavík, þá gætum við rétt aðeins hugsað okkur það, að þessar stofnanir settu sig niður utan við bæjartakmörk Reykjavíkur, við skulum segja t. d. hér vestur á Seltjarnarnesi, vestan við Vegamótin, þá mundi sá hreppur geta hætt því gersamlega að jafna niður útsvörum, og í staðinn fyrir að jafna niður útsvörum á þegna sína, svo sem eins og aðrir hreppar gera, þá gætu þeir í Seltjarnarneshreppi pakkað inn peningum í umslag, jafnað niður peningum í staðinn fyrir

að jafna niður útsvörum og sent sínum skattbegnum heim peninga í umslagi.

Ég vænti þess, að þetta litla dæmi sýni mönnum, að hér er ekki farið að með eðlilegum hætti um skattlagninguna. Það er auðvitað mikið vafamál, hvort slíkar stofnanir sem þessar, sem ég hér hef nefnt, eiga nokkurt útsvar að bera. Ég vil þó ekki hafa á móti því, að nokkur rök hnígi að því, að þar sem stofnanirnar hafa sitt aðsetur, þar greiði þær nokkurt útsvar. Ég viðurkenni, að það bæjarfélag eða hreppsfélag, sem hefur þessar stofnanir innan sinna vébanda, verður að sjá þeim fyrir þörfum, svo sem eins og vatnslögnum, skólpögnum, vegakerfi o. s. frv., og frá því sjónarmiði er ekki með öllu óeðlilegt, að slíkar stofnanir beri eitthvert útsvar. En eins og þessu hagar nú, er hér um hreina fjarstæðu að ræða.

Ég hef þess vegna í því frv., sem hér liggur fyrir, gert tillögu um það, að þessar stofnanir greiði ekki 5% af hagnaði sínum í útsvar, heldur ½%. Það mundi þýða, að í staðinn fyrir að nú greiða þær um 13 millj. kr., þá mundu þær greiða í útsvar 1.3 millj. kr., og teldi ég að hver sá bær, sem hefði stofnanirnar innan sinna vébanda, væri fullsæmdur af því útsvari. En að hinu leytinu legg ég til, að 4½% af hagnaði þeirra, sem eins og nú er rennur í útsvar, fari til almennra þarfa í þau málefni, sem hvað brýnast kalla að í þjóðfélaginu, en það er, að allir Íslendingar geti búið við skaplegt húsnæði, en eins og við vitum, þá býr allmargt fólk enn þá í húsnæði, sem talið er heilsuspillandi. Legg ég því til, að a. m. k. helmingnum af því fé, sem þannig rynnir til húsnæðisþarfa þjóðarinnar, yrði varið til útrýmingar heilsuspillandi íbúða, á meðan þess er þörf, en þegar þess þætti ekki þörf lengur, þá rynni allt það fé, sem þannig ætti að renna til húsnæðismálanna, til almennrar útlánastarfsemi á vegum húsnæðismálastjórnar, þ. e. a. s. rynni í byggingarsjóð ríkisins, og því yrði þar með kippið hurt úr því að vera eyðsluþeningur í einu bæjarfélagi þjóðfélagsins, en yrði þar eftir einn af þeim fjárfestofnum, sem rynnu til almennrar húsnæðisupphýggingar í landinu, ávaxtaðist þar og margfaldaðist og kæmi þjóðinni sem heild að góðu gagni við upphýggingu húsnæðis í sínu landi og jafnan þar, sem þörfin væri mest.

Ég vil benda á sérstaklega, að nú, eins og mál standa, mundi eftir sem áður meginþorrinn af þessu fé haldast í vörzlu Reykvikinga, vegna þess að óhjákvæmilega mundi mest af því fé, sem þannig kæmi til aukningar í húsnæðismálaútlánunum, renna einmitt til Reykjavíkur.

Ég flutti frv. samhljóða þessu á síðasta þingi, en það fékk þá enga afgreiðslu, og því hef ég flutt það hér aftur og nú í þeirri von, að betur megi til takast.

Mér er það sérstakt ánægjuefni, að ég lít svo á, að þetta frv. muni nú verða samferða til nefndar öðru frv., sem fjallar um aðra þá stofnun, sem hér er talað um, Tóbakseinkasöluna. Það er það frv., sem samþykkt var hér rétt áðan að visa til 2. umræðu og fjhn., en þar fer ríkisstjórnin fram á, að hún megi leggja nokkru meira á tóbak í útsölu en 350%. Það dæmi sýnir

glögglega, að hér er ekki um að ræða verzlunar-fyrirtæki í venjulegri merkingu. Ekkert verzlunar-fyrirtæki á landinu, sem ætlaði að byggja sig upp á venjulegum verzlunarhagnaði, mundi fara þess á leit að fá að leggja meira en 350% á sína vöru. Hér er um að ræða skattheimtu til ríkisins, sem ósanngjarn er að láta eitt bæjarfélag í landinu maka krókin á í útsvörum og fá þannig aðstöðu, sem er með öllu ósambærileg við þá aðstöðu, sem önnur bæjar- eða hreppsfélög landsins hafa.

Ég vil svo að lokum leggja til, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til fjhn. með 23 shlj. atkv.

Á 82. og 83. fundi í Nd., 16. og 17. maí, var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 84. fundi í Nd., 19. maí, var frv. enn tekið til 2. umr. (A. 117, n. 443 og 459).

Frsm. meiri hl. (Birgir Kjaran): Herra forseti. Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 47 4. júní 1924, um aukaútsvör ríkisstofnana, hefur verið til meðferðar í hv. fjhn. d., og hefur n. klofnað um afgreiðslu málsins. Meiri hluti n. telur varhugavert að samþ. frv. og færir fyrir því þau rök, að samkv. grg. fyrir frv. til 1. um bráðabirgðabreyt. á lögum nr. 66 12. apríl 1945, um útsvör, sem nú liggur fyrir Alþ., er það upplýst, að fjmrh., sem einnig fer með þann þátt félagsmála, sem varðar tekjustofna sveitarfélaga, hefur skipað n. manna til þess að endurskoða tekjustofna sveitarfélaganna og semja frv. til laga um það efni. Þess er vænt, að sú n. muni ljúka sínu umfangsmikla starfi síðar á árinu og þá verði lagt fyrir Alþ. frv. til laga um framtíðarskipan þessara mála.

Með tilliti til þessa telur meiri hl. n. óheppilegt og ástæðulaust að samþ. nefnt frv., þar sem það muni aðeins tefja heildarlaun málsins, og leggur því til, að frv. verði fellt.

Frsm. 1. minni hl. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Fjhn. hafði klofnað, eins og sagt hefur verið, um þetta frv. til laga um aukaútsvör ríkisstofnana, og meiri hl. lagði til, að frv. yrði fellt, en ég sem 1. minni hl. lagði til, að það yrði samþ.

Þetta frv. fer fram á það, að verzlunarstofnanir ríkissjóðs, sem greiða í bæjar- og sveitar-sjóði, skuli greiða eins og þar mælir fyrir og skuli ekki allt saman renna, eins og t. d. nú er, bara til þess bæjar- eða sveitarsjóðs, þar sem þessar verzlunarstofnanir eru staðsettar, heldur skuli viss hluti þess, sem hingað til hefur runnið sem útvör til sveitarfélaga, renna til byggingarsjóðs ríkisins.

Það er nauðsynlegt að taka afstöðu til svona mála alveg án tillits til þess, hvernig menn líta á hagsmunum einstakra sveitarfélaga í slíku sambandi. Það, sem um ræðir, væri fyrst og fremst Áfengisverzlunin og Tóbakseinkasalan og þau útsvör, sem þessar stofnanir hafa borgað hingað

til. En hér er raunverulega um miklu meira að ræða. Hér er um það að ræða, hvernig skuli verða í framtíðinni um þessa hluti, og í framtíðinni er alveg gefið mál, að hér á Íslandi koma til með að verða ákaflega margar verzlunarstofnanir, sem ríkissjóður hefur. Það er alveg gefið, að strax og núverandi frelsiskák hæstv. ríkisstjórnar er hrúnið, og það er ekki mjög langt þangað til, þá verður farið inn á þá leið, að það verður komið allmörgum stofnunum hér upp, sem ríkið hefur. Það er vitanlegt mál, að það verður t. d. ekki lengi látið viðgangast annað eins og það, að ríkið kaupi alla þá olíu til landsins, sem er stærsta einstök vörutegund, sem við flytjum inn, og síðan skuli því vera deilt út til kannske þriggja félaga, sem með meira eða minna vafasömum hætti útbýta þessu aftur til almennings. Það er alveg gefið, að það er ekki langt þangað til það verður ein einasta olíuverzlun ríkisins, sem sér um þessa hluti. Og þannig kemur þetta til með að verða í framtíðinni í sífellt ríkara mæli. Þjóðnýting á verzluninni hér á Íslandi er jafngengið mál eins og þjóðnýting símans eða póstsins er núna. Á nú að fara eftir því, hvar skrifstofur eða þær stofnanir, sem þetta rækja, eru staðsettar, hvernig þær greiða útsvör? Ef við höfum olíuverzlun ríkisins og hún væri sett t. d. einhvers staðar úti á Seltjarnarnesi eða suður í Hafnarfirði eða eitthvað svoléiðis, eiga þá útsvörin að renna þangað, til viðkomandi sveitarfélags? Ef okkur fyndist það t. d. skynsamlegt, að við tækjum upp bifeiðaeinkasölu ríkisins, og við byggjum t. d. fyrir hana suður í Silfurtúni eða Arnarnesi, og það tilheyrir Garðahreppi, ættum við þá að fara að borga öll útsvörin þangað? Það sér hver einasti maður, að þetta er eins og hver önnur vitleysa. Við getum ekki látið þá tilviljun, hvar ein og ein stór ríkisstofnun er sett, ráða því, að allt útsvarið renni endilega til þess staðar, sem er eðlilegt að viðkomandi stofnun greiði.

Nú hefur sumt af þeim stofnunum, sem sérstaklega er þarna um að ræða, lent til Reykjavíkur. Við vitum ósköp vel, að hvort sem við erum þm. fyrir Reykjavík, sem hefðum um þetta að fjalla, þá dugir ekki að láta nein slík sjónarmið komast að, þegar verið er að athuga svona mál. Reykjavík er of stór til þess, að hún taki hreppapólitíska afstöðu í slíkum málum, og á að vera. Þess vegna er það gefið mál, að svona hluti á að athuga frá því sjónarmiði, hvað sé eðlilegt frá þjóðarinnar hálfu að gera í slíkum efnum. Við skulum segja t. d., að bæði Tóbaks-einkasala ríkisins og Áfengisverzlun ríkisins eigi núna sjóði til þess að byggja alveg sínar skrifstofur og hafa ekki notað þetta fram að þessu. Með þeirri stækkun, sem nú er, þegar helmingur þjóðarinnar er kominn í þann forna Seltjarnarneshrepp, þá væri kannske ekkert óhugsandi, að í brekkunni hinum megin við Fossvogslækinn

yrði kannske byggt seinna meir fyrir Áfengis- og Tóbaks-einkasöluna, og það er ekki lengra frá miðbænum en inn að Laugarnesi, sem þó tilheyrir Reykjavík. Ættu þá þess vegna öll útsvörin að renna til Kópavogsskaupstaðar? Ja, ég veit, að þeir í Kópavogi mundu út af fyrir sig vera fegnir að losna þá kannske við öll útsvör. En eru bara þetta þau sjónarmið, sem Alþ. á að hafa um svona mál? Ég segi nei. Ég álit, að við eigum að taka afstöðu um svona mál út frá því sjónarmiði, hvað skynsamlegt er og sanngjarnt í þessum efnum.

Þess vegna hef ég lagt til, að þetta frv. verði samþ. og að þetta yrði gert sem sú fasta regla, eins og þarna er lagt til í þessu frv. til laga, í þess 1. gr. Og ég vil leyfa mér að vonast til þess, að allir hv. þdm. sjái, hvaða sanngirni mælir með þessu, og verði þess vegna með þessu frv. Ég held, að það sé ekki ástæða til þess að orðlengja þetta frekar, en vil aðeins undirstrika, að einmitt prinsíp mál eins og þetta fáist afgreitt eins og mönnum þætti eðlilegast og sanngjarnast hvað snertir alþjóðarhag.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 85. fundi í Nd., 20. maí, var fram haldið 2. umr. um frv.

ATKVGR.

1. gr. felld með 19:8 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: KGuðj, ÁS, EðS, EOl, GeirG, GJóh, HV, JSK.
nei: EinS, MÁM, PS, RH, SÁ, SL, AGb, BGr, BF, BK, BBen, EI, EmJ, SB, GuðIG, GÍG, JPálm, GPg, JóhH.

SkG, ÞP, HB, BFB, BP, IG, GísIG, BjörgJ, HS greiddu ekki atkv.

4 þm. (JR, ÓTh, EystJ, IngJ) fjarstaddir.

2 þm. gerðu svofellda grein fyrir atkv. sínu:

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Ég tel það eðlilegt, að þeirri skipan verði á komið, að landsfyrirtæki, sem svo mætti nefna, hvort sem það eru verzlunarfyrirtæki ríkissjóðs, sem hafa viðskipti við landsmenn alla, eða aðrar heildverzlanir, greiði landsútsvör, er skiptist eftir ákveðnum reglum milli allra sveitarfélaga í landinu. Hins vegar tel ég, að fjárbörf byggingarsjóðs þurfi að sjá borgið með öðrum hætti en taka til hans þær tekjur, sem hér er gert ráð fyrir. Ég greiði því ekki atkv. um þessa grein.

Geir Gunnarsson: Herra forseti. Með tilliti til þess, að enn hefur ekki fengist fram sú lagabreyting um landsútsvör, sem við nokkrir þm. höfum gert tillögu um, þá greiði ég atkv. með þessu frv. og segi já.

Frv. þar með fallið.

Lagafrumvörp afgreidd með rökstuddri dagskrá.

1. Meðferð drykkjumanna.

Á 28. fundi í Ed., 23. febr., var úthýtt:
Frv. til l. um meðferð drykkjumanna [63. mál]
(þmfrv., A. 125).

Á 29. fundi í Ed., 25. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 34. fundi í Ed., 29. febr., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Alfreð Gíslason læknir): Herra forseti. Í grg., sem fylgir þessu frv. til laga um meðferð drykkjumanna, er skýrt frá efni þess almennt og í einstökum atriðum. Frv. er byggt á gildandi lögum um meðferð ölvæðra manna og drykkju-sjúkra, en vikur þó frá þeim efnislega í nokkrum veigamiklum atriðum.

Það mun einróma álit þeirra, sem til þekkja, að ráðstafanir ríkisins til hjálpar drykkjumönnum séu mjög í molum og að því valdi ekki hvað stízt vissir ágallar í gildandi löggjöf. Tilfinn-
legast er, að fé og orku er drepið á dreif um of með þeirri afleiðingu, að árangur verður miklu lakari en vera þyrfti. Það, sem vantar, er að einbeita kröftum betur og samræma aðgerðir. Mér er kunnugt um, að Vilmundur Jónsson fyrrv. landlæknir er meðal þeirra, sem þetta er ljóst. Hann telur ráðstafanir ríkisins til aðhlynningar og lækninga drykkjusjúku fólki vera í molum og breyt. á gildandi lögum nauðsynlegar til úrbóta. Mér er einnig kunnugt um, að það sérmenntað fólk, sem með höndum hefur meðferð drykkju-
manna, er óánægt með þá skipulagslegu galla, sem á þessum málum eru, og telur starfsárangur verða lakari fyrir þá.

Ég minnst þess, að fyrir mörgum árum stakk dr. Gunnlaugur Claessen upp á því í tímariti sínu, Heilbrigðu lífi, að skipaður yrði sérstakur áfengisfirlæknir, sem fengi það hlutverk að stjórna baráttunni við drykkjuskap, líkt og berklafirlæknir væri falin forstaða fyrir berklavörnum landsins. Þessari hugmynd tóku margir vel, bæði þá og síðar, þótt hún því miður ætti ekki hljómgrunn hjá þeirri n., sem fyrir rúmum áratug undirbjó löggjöfina um meðferð drykkju-sjúkra manna. Sú reynsla, sem síðar er fengin, bendir til þess, að betur hefði að þessu ráði verið horfið, einum ábyrgum sérfróðum manni falin umsjón og yfirstjórn allrar þeirrar ríkisstarfsemi, sem um ræðir.

Ég tel mér skylt að láta þess getið hér, að ákvæði frv., sem hér liggur fyrir, um yfirlækni áfengisvarna ríkisins er að formi til fengið frá fyrrv. landlækni, Vilmundi Jónssyni.

Mér þykir hlýða að fara örfáum orðum um þær stofnanir, sem hér koma við sögu, og skal þá fyrst getið áfengisvarnadeildar Heilsuverndarstöðvar Reykjavíkur. Við þá stofnun starfa tveir læknar 5 klst. í viku samanlagt, einn sálfræðingur jafnlangan tíma og ein heilsuverndarhjúkrunarkona hálfan starfsdag. Deildin hefur starfað í sjö ár og veitt viðtöku 1303 einstaklingum eða sem svarar 186 nýjum skjólstæðingum ár hvert. S. l. ár leituðu 474 drykkjumenn sér meðferðar á þessari hjálparstöð, og voru heim-sóknir þeirra þangað samanlagt 8306 það árið. Starfsemin er eingöngu bundin við það, að menn geti sjálfir mætt til meðferðar, og deildin hefur engan greiðan aðgang að sjúkrahúsi eða hælum né neina teljandi samvinnu við aðra aðila, sem að drykkjumannahjálp vinna. Árlegur rekstrar-kostnaður þessarar deildar mun vera nálægt 300 þús. kr.

Í Gunnarsholti hefur drykkjumannahæli verið rekið á vegum ríkisins nokkur ár, og mun það eina stofnunin, sem reist hefur verið samkv. ákvæðum laga um meðferð ölvæðra manna og drykkjusjúkra. Hefur geðveikrahælið á Kleppi umsjón með gæzlu sjúklinga þar. Á hælínu er rúm fyrir um 30 vistmenn, og árið 1958 dvöldust þar að meðaltali 18 menn á dag, en samtals nutu vistar þar 95 manns á því ári. Árlegur rekstrar-kostnaður þessa hælis byggir ég að sé eitthvað á 2. millj. kr., en nálægt 240 einstaklingar munu hafa dvalizt þar frá stofnun hælisisins 1954.

Bláa bandið í Rvík er rekið af AA-samtökunum með styrk úr gæzluvistarstöði, og hefur þetta hjúkrunar- og hressingarheimili nú starfað í lið-
lega fjögur ár. Rúm er þar fyrir 30 vistmenn og að staðaldri fullskipað. Höfðu á s. l. hausti notið vistar á þessu heimili frá byrjun 857 ein-staklingar, og voru 192 úr þeim hópi búsettir utan Reykjavíkur, menn frá svo að segja öllum sýslum og kaupstöðum landsins. Heildarrekstrar-kostnaður Bláa bandsins nam á árinu 1959 um hálfri annarri millj. kr. Ég vil geta þess enn fremur hér, að auk rekstrar Bláa bandsins hafa AA-samtökin með höndum mikla og mikilsverða félagslega starfsemi og að þau hafa nýlega hafið rekstur hælis í Viðinesi á Kjalarnesi, þar sem nú dveljast 7 vistmenn.

Þessir eru þá þrír helztu aðilarnir að drykkju-

mannalækningum í landinu, heilsuverndarstöðin, ríkið og AA-samtökin. Það, sem tilfinnanlega á skortir, eru nán tengsl samvinnu á milli þeirra. Þótt ekkert annað væri gert en að hnýta þau, væri mikið fengið, enda mundi þá starfið verða léttara og árangursbetra. Í þá átt að einbeita kröftum og samræma aðgerðir stefnir frv. það, sem hér liggur nú fyrir.

Þetta frv. er undirbúið af fólki, sem árum saman hefur starfað að drykkjumannalækningum og fundið, hvar skórin kreppir. Erú ákvæði þess miðuð við þær aðferðir, sem beztar teljast nú hér og erlendis. Tel ég rétt að fara nokkrum orðum um tilhögun þessarar starfsemi, eins og henni verður nú bezt fyrir komið.

Er þá fyrst til að taka þá staðreynd, að drykkjuskapur eða ofdrykkja er sjúklegt fyrirbrigði og heyrir því undir læknisfræðina, nánar tiltekið geðlæknisfræðina. Þetta er vert að undirstrika. Ofdrykkja er ekki viðfangsefni leikmanna, heldur drykkjuskapar en þessi er rangur og leiðir óhjákvæmilega til rangra aðgerða, sem enda í blindgötum. Ofdrykkja á sammerkt öðrum sjúkdómum í því að vera félagslegt vandamál, og hún er meira að segja flestum öðrum sjúkdómum alvarlegra vandamál í nútímapjóðfélagi. Erú ástæður fyrir því þær, að drykkjumenn eru margir talsins og of lítið hefur verið hirt um meðferð þeirra hingað til. Þegar menn eru geðveikir í þrengri merkingu þess orðs, verða vitfirrtir, er þeim strax leitað lækninga. Takist ekki að lækna þá tiltölulega fljótt, eru þeir vistaðir á geðveikrahælum og það því fyrr, sem þeir valda meiri erfiðleikum í samfélaginu. Ef við hugsum okkur, að öllum geðveiklingum yrði sleppt úr spítölum og hælum, mundi brátt blasa við á sviði þeirra mála félagslegt vandamál ekki óáþekkt því, sem drykkjuskapur nú veldur.

Á þetta verður aldrei of þung áherzla lögð, að ofdrykkja er læknisfræðilegt viðfangsefni. Á grundvelli þeirrar staðreyndar og á honum einum verður sérhver sú ráðstöfun að byggjast, sem gerð er til lausnar vandanum. Meðferð drykkjumanna annast sérfróðir lækna með aðstoð sérmenntaðs fólks. Annað er kák og kukl. Félagslega hjálp veita síðan ýmsir aðilar, eftir því sem á stendur, og þá ætíð í samráði við þá, sem læknismeðferðina hafa með höndum. Nánustu samstarfsmenn lækna á sviði drykkjumannalækninga eru sálfræðingar og sérmenntaðir ármenn.

Ytri tilhögun meðferðarinnar er nú á tímum talin bezt sú, sem ég nú skal greina frá í stórum dráttum: Fyrst er drykkjumaðurinn tekinn til athugunar á hjálparstöð eða heilsuverndarstöð, og að henni lokinni hefst meðferð hans þar. Er meðferð hogað eftir hinum ýmsu aðferðum geðlæknisfræðinnar. Í fyrstu mætir sjúklingurinn nærri daglega til meðferðar, síðar sjaldnar, og er þannig haldið áfram í langan tíma, oft missirum saman. Er lögð á það áherzla, að drykkjumennirnir geti þrátt fyrir læknismeðferðina stundað daglega vinnu sína og gegnt á annan hátt samfélagslegum skyldum sínum. Frávik frá

þessari reglu meðferðarinnar eru ekki fátíð. T. d. getur það reynzt nauðsynlegt þegar í byrjun að vista drykkjumann í sjúkrahúsi til rannsóknar eða meðferðar. Getur grunur um líkamlegan eða andlegan sjúkdóm óskyldan drykkjuskapnum gert slíka vistun æskilega, og oft getur reynzt auðveldara að byrja rannsókn og meðferð innan veggja spítala en utan. En þess háttar sjúkrahúsvistun stendur ætíð skamman tíma, og síðan er meðferð haldið áfram á faraldsfæti um langt skeið.

Þessari meðferð, að reyna lækningu utan hæla og úti í lifinu, er nú hvarvetna beitt í vaxandi mæli. Hún þykir ekki síður árangursrík en hálismeðferðin og er auk þess þægilegri og stórum kostnaðarminni. Hún hefur gefið góða raun, þar sem vel er í hagin búið fyrir starfslið, þótt fullan árangur gefi hún vitanlega ekki. Viss hluti drykkjumanna, þeir geðveilustu, heldur áfram drykkjuskap þrátt fyrir viðleitni hjálparstöðvanna. Þá er reynt að vista þessa menn á hælum til langs tíma, marga mánuði eða nokkur ár eða ótiltekið fram í tímann. Stöðvarnar eru grunnurinn undir allri þessari starfsemi. Þær þurfa að hafa aðgang að hressingarheimilum og hælum, sem þurfa að vera fleiri en einnar tegundar, þannig að unnt sé að flokka menn í þau nokkuð eftir ástandi og batahorfum. Síðasta stig drykkjumannahælis yrði þá lokað hæli handa þeim, sem áralöng læknismeðferð hefur ekkert gagnað og orðnir eru utan allra gátta í þjóðfélaginu vegna drykkjuskapar. Þessi tilhögun á meðferð drykkjumanna virðist þeim sérfræðingum heppilegast, sem mest fjalla um þessi mál á erlendum vettvangi. Þeir líta á hjálparstöðina sem grunnningu og til hennar og frá eigi síðan allir þræðir að liggja. Hvar sem sjúklingarnir dveljast, eru tengsl þeirra við grunninn, hjálparstöðina, aldrei rofin. Starfslið stöðvanna fylgist með þeim og hefur hönd í bagga með, hvort sem þeir dveljast innan veggja stofnana eða utan. Það er þetta samhengi í tilhögun, sem vantar gersamlega hér á landi enn.

Ég læt nú máli mínu senn lokið, en get þó ekki stillt mig um að eyða nokkrum orðum í það, sem nú er brýnasta þörfin á sviði drykkjumannalækninga, en það er, að komið verði á fót lokuðu hæli. Hér í Reykjavík og á við og dreif úti um landið eru drykkjumenn, sem eru svo langt leiddir, að þeir mega heita ósjálfbjarga. Þeir vinna ekki, en betla sér fyrir áfengi. Andlega og líkamlega eru þeir af sér gengnir vegna langvarandi drykkjuskapar. Ekkert heimili getur haft þá, og þeir eiga sér ekkert húsaskjól, en skrifa um nætur þar inn, sem þeir komast. Þetta eru utangarðsmennirnir í þjóðfélaginu. Yfirframfærslufulltrúinn í Reykjavík hefur nýlega sent yfirboðurum sínum grg. um þetta utangarðsfólk í höfuðstaðnum. Hefur hann leyft mér að vitna í þá grg., en þar segir svo m. a., með leyfi hæstv. forseta:

„Allt er fólk þetta áfengissjúklingar, heimilislaust og umhirðulaust langtímum saman, er segja má að leggist til hvíldar í ofurölvun sinni í hverju því afdrepi, sem það getur fundið, einkum hér við höfnina. Svo sjúkt er það og stundum sökum næringarskorts og drykkju ýmiss kon-

ar mengaðra drykkja, hárvatns, brennsluspiritus o. s. frv., að það kastar upp, þar sem það liggur, og atar sig svo út í þessum óþverra. Eru þess og dæmi, að það ber merki þess á höndum og fatnaði að hafa lagzt niður í og káfað í saur sínum eða annarra. Ber klæðnaður þess oft og tíðum vitni um þetta, bæði í sjón og raun. Þegar svo þessir vesalingar vakna að morgni, má geta nærri, hvernig liðan þeirra er, eftir að hafa legið í eða undir einhverju afdrepi, sem og oft undir berum himni regnkaldar nætur. Það er í sjálfu sér ekki að undra, þó að það leiti til verkamannaskýlisins, um leið og það er opnað, til þess að fá sér hita og venjulega með betli um eitthvað heitt að drekka.“

Þannig farast yfirframsfærslufulltrúanum orð, og hann hefur það eftir lögreglustjóranum í Reykjavík, að s. l. haust hafi hér í bænum eigi verið færri en 30 karlar, sem telja verði til þessa flokks drykkjumanna, en konur mun færri. Niðurstaða fulltrúans er sú, að stofnsetja beri svokallað lokað héli, þar sem menn þessir geti dvalizt um langan tíma, allt að 3–4 árum, undir lækni meðferð og við hæfileg störf. Um skoðun lögreglustjórans í þessu efni segir framfærslufulltrúinn á þessa leið:

„Í viðtali mínu við lögreglustjóran gat hann þess, að það, sem mestum erfiðleikum ylli í sambandi við drykkjuskapinn hér í bænum, væri einmitt vöntun á lokuðu héli fyrir þessa vonlausu tegund ofdrykkjumanna. Var það hans skoðun, að ef til væri lokað héli, mundi áhrifanna gæta langt inn í raðir þeirra, sem nú eru á leið til að verða vonlausir ofdrykkjumenn og munu verða það, sé ekkert að gert.“

Ég þarf ekki að taka fram, að ég er fyllilega sammála því, sem fram kemur í þessari skýrslugerð, bæði hvað ástand snertir og ráð til úrbóta.

Forstöðumaður Bláa bandsins, Guðmundur Jóhannsson, hefur tjáð mér nýlega, að af þeim 857 einstaklingum, sem þar höfðu dvalizt á fyrstu fjórum árum hælisisins, hafi eftirgrennslan farið fram varðandi afdrif 463 manna, sem náð var til. Af þeim hópi reyndust 15.6% eða 76 menn svo langt leiddir þrátt fyrir undangengna meðferð, að vistun á lokuðu héli var talin eina úrræðið. Þessi forstöðumaður hikaði ekki við að fullyrða, að brýnust væri þörfin nú á stofnun lokaðs hælisis handa þeim drykkjumönnum, sem verst eru farnir. Gunnarsholt hefur ekki aðstöðu til að hafa slíka sjúklinga. Þó hafa þeir verið fluttir þangað og afleiðingin orðið sú, að hver einasti sjúklingur, sem frá Gunnarsholti hefur komið frá byrjun, hefur samstundis drukkið sig fullan. Það er lélegur árangur og þó ekki lakari en til er stofnað.

Þrátt fyrir að þörfin á lokuðu héli hafi lengi verið brýnust, þá hefur slíkt héli enn ekki verið reist. Hælið í Gunnarsholti er annarrar tegundar og þó raunar hvorki fugl né fiskur, og hið nýja litla héli í Viðinesi er líka annarrar tegundar. Slík mistök verða vegna þess, að alla yfirsýn og samræmda stjórn vantar í þessum efnum, en markmiðið með flutningi frv. er einmitt að fá bætt úr þeirri vöntun.

Þegar um er að ræða jafnmikilsvert heilbrigðis- og félagsmál sem hér er, þá er raunalegt að horfa

upp á það, að í sífellu sé bætt gráu ofan á svart, mistökum hlaðið á mistök ofan, og fá ekki að gert. Það er hart að þurfa að una við þá erfiðleika, sem áfengisvarnadeild heilsuverndarstöðvarinnar á við að etja vegna skorts á tengslum við sjúkrahús og héli. Það er heldur ekki skemmtilegt að horfa upp á vandræði þeirra ágætu leikmanna, sem nú berjast einangraðir um í hringið Bláa bandsins í Reykjavík. Og það er blátt áfram sorgleg sjón að sjá fé og orku ár eftir ár eytt í gagnslítið þjakk hælisisins í Gunnarsholti. Úr öllu þessu má bæta og verður að bæta, en til þess þarf, eins og ég hef margtekið fram þegar, samræmingu aðgerða og traustari og ábyrgari stjórn.

Ég læt máli mínu lokið og legg til, að frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. heilbr.- og félmn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 14 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 14 shlj. atkv.

Á 70. fundi í Ed., 5. maí, var frv. tekið til 2. umr. (A. 125, n. 364).

Frsm. (Alfreð Gíslason lækni): Herra forseti. Hv. heilbr.- og félmn. hefur haft til athugunar þetta frv. til laga um meðferð drykkjumanna. Hún sendi það til umsagnar nokkrum aðilum, og er umsagnar landlæknis getið í nál. á þskj. 364. Frá áfengisvarnaráði barst einnig umsögn og álit, og þó að það fari mjög í sömu átt og álit landlæknis, þá vildi ég aðeins lofa hv. þdm. að heyrja meginefni þess, en það er svo:

„Áfengisvarnaráð hefur kynnt sér frv. Alfreðs Gíslasonar lækni og telur ýmislegt í því stefna til bóta frá gildandi lögum um meðferð ölvaðra manna og drykkjusjúkra. Má þar t. d. nefna skipun sérstaks yfirlæknis áfengisvarna. Hins vegar telur ráðið, að frv. þyrfti að vera fyllra í ýmsum greinum. Áfengisvarnaráði er kunnugt um, að lög nr. 55 frá 25. maí 1949, um meðferð ölvaðra manna og drykkjusjúkra, hafa nýlega verið endurskoðuð af stjórnskipaðri nefnd. Ráðið hefur kynnt sér frv. n. og komizt að raun um, að það er miklu viðtækara en frv. það, sem nú er flutt á Alp., og jafnframt gert ráð fyrir meiri þjónustu til handa drykkjusjúka fólki. Vafasamt mun, að hið endurskoðaða frv. verði lagt fyrir þetta þing, þar sem allmjög er nú á þingið liðið. En í trausti þess, að það verði flutt á næsta þingi í sama eða líku formi og n. leggur til, mælir ráðið eindregið með því, að frestað verði afgreiðslu frv. á þskj. 125, unz Alp. hefur gefizt kostur á að kynna sér frv. það, sem vanta má að ríkisstj. muni leggja fyrir þetta þing eða næsta þing og hin stjórnskipaða nefnd hefur samið.“

Þannig hljóðar umsögn áfengisvarnaráðs að meginefni.

Hv. heilbr.- og félmn. mælir með því, að frv., sem nú liggur fyrir, verði afgr. með rökst. dagskrá, þannig:

„Með því að stjórnskipuð nefnd hefur endurskoðað gildandi lög um meðferð ölvaðra manna og drykkjusjúkra og afhent ríkisstj. brtt. sínar,

þykir d. ekki ástæða til að taka afstöðu til frv. að sinni. Í trausti þess, að till. frv. verði teknar til sérstakrar athugunar og málið á ný verði í heild lagt fyrir næsta reglulegt Alþ., tekur d. fyrir næsta mál á dagskrá.“

N. er öll sammála um þessa afgreiðslu málsins. Þykir það eðlilegt, að bæði þau frv., sem til eru, verði athuguð nánar og jafnvel samræmd, þannig að það bezta fái út úr báðum.

Ég þarf svo ekki að fara fleiri orðum um þetta fyrir mun hv. heilbr.- og félmn. En frá eigin brjósti og á eigin ábyrgð að sjálfsögðu langar mig til að minnst lítillega á tvö atriði í sambandi við þetta mál.

Öllum, sem til þekkja, kemur saman um, að nauðsyn beri til að breyta lögum um drykkju-sjúka menn. Í rauninni hefur ríkt og ríkir enn öngþveiti á þessu sviði heilbrigðismálanna, en ofdrykkja snertir beint eða óbeint þúsundir manna í landinu, auk þess sem hún er margþætt og alvarlegt félagslegt vandamál. Allmiklu opinberu fé er árlega varið til hjálpar drykkjumönnum, en mikið af því hlýtur að fara í súginn, á meðan öngþveitið ríkir. Um nauðsyn endurbóta er nú ekki heldur deilt lengur. En þó er eins og ráðamönnum þjóðfélagsins finnist ekkert liggja á. Seinlæti þeirra í þessu brýna vandamáli er áberandi, og ber sannarlega að víta það.

Samkv. upplýsingum landlæknis hefur stjórn-skipuð nefnd endurskoðað löginn um drykkju-menn. Hún lauk störfum og skilaði álitni til heilbrigðismálastjórnarinnar í janúarmánuði s. l. Þar er frv. þessarar n. látið liggja mánuðum saman. Nú er kominn maí og nálægt þingslitum, og enn bólar ekkert á þessu frv. í þingsölunum. Ekkert liggur á, segja þeir sennilega, stjórnar-herrarnir. En á meðan berjast fjölskyldur hundruðum saman örvæntingarfullri baráttu við drykkjuskapinn.

Hæstv. ríkisstj. er ámælisverð fyrir seinaganginn í þessu mikilsverða heilbrigðismáli. Það er ósennilegt, að hún flytji frv. til laga um drykkju-mannahjálp á þessu þingi, svo aðkallandi sem þörfin þó er, og það verður vafalaust að stugga duglega við henni, eigi hún að gera það á næsta þingi. Slíkur hefur einatt orðið gangur mikils-verðra heilbrigðismála, og er hæstv. ríkisstj. svo sem ekki ein um sökina í því efni. Hafa lengi farið sögur af seinaganginum í heilbrmrn. is-lenzka.

Hitt atriðið, sem ég vildi lítillega minnst á í sambandi við þetta mál, er skeytingarleysi stjórnarvalda gagnvart lausn faglegra vanda-mála. Það er hreinlega verið að fúska í málum, sem krefjast strangsérfræðilegrar kunnáttu. Þannig er mönnum falið að leysa mikilsverð vandamál, sem þeir lítið skynbragð bera á og enga sérkunnáttu hafa í. Sennilega er þetta við-tækt fyrirbæri í þjóðfélagi okkar og ber þá vott um vissan tæknilegan vanþroska. Þetta faglegra fúsk, sem stjórnarvöldin standa að, kannast ég við í heilbrigðismálunum, og því nefni ég þetta nú, að dæmið liggur hér fyrir.

Stjórnskipaðri nefnd er fengið það hlutverk að endurskoða lög, sem fjalla um lækningu drykkjumanna. Fáir læknar nema sérfróðir um geð- og taugasjúkdöma mundu treysta sér til

þess. Lækning drykkjumanna er enn eitt af erfiðustu viðfangsefnum læknisfræðinnar, og því er mjög vandasamt að setja lög, sem ákveði, hvernig slíkri lækni-meðferð skuli hagað í stór-um dráttum. En heilbrigðisstjórnin íslenzka er ekki að setja slíka smámuni fyrir sig. Því meiri sem vandinn er, því meiri gervimennska og því meira fúsk. Stjórnskipaða n., sem ég gat um og átti að endurbæta lög um lækningu geðsjúkra manna, hafði 3 menn innan borðs. Einn er læk-nir að visu, og má það mildi kallast. Þó var þess vandlega gætt við val hans, að hann hefði enga sérþekkingu á meðferð drykkjumanna. Annar maðurinn er guðfræðingur og hefur prestsstarf að ævistarfi. En sá þriðji mun sérfróður um sveitarstjórnarmál og hefur á margt lagt gjörva hönd um dagana, en þó aldrei fengizt neitt við visindalega lækni-fræði. Þessi nefndarskipun er glögg dæmi um það fúsk, sem stjórnarvöldin virðast hafa mikið dálæti á, einkum þegar um er að ræða vandasömustu úrlausnarefni þjóðfé-lagsins. Ég er ekki að kasta steini á persónur þessara manna, sem ég þekki og veit að eru hinir mætustu og nýttustu menn, hver á sínu sviði. Það er þeim ekkert til hnjóðs, þótt sagt sé, að það liggi utan við þeirra verkahring að gefa um það forskrift í lagafyrirmælum, hvað þurfi til að lækna drykkjumenn eða aðra heilsuþiladna menn. Raunar má segja, að þeir ættu ekki að taka þetta að sér. En sökin liggur þó fyrst og fremst hjá stjórnarvöldunum og ráðgjöfum þeirra. Fúskið ber vott um skeytingarleysi um vandamálinn og virðingarleysi fyrir faglegru kunnáttu og reynslu.

Ég skal láta útrætt um þetta mál. Ég vona, að slík og þvilk vinnubrögð hverfi smám saman í okkar þjóðfélagi og raunar sem fyrst. Ég veit, að þau eru skaðleg á sviði heilbrigðismálanna, og svo mun vera á öðrum sviðum. Þau eru leifar frá fyrri tímum, þegar öll tækni var á frum-stæðu stigi, og þau hafa hvergi í nútímaþjóð-félagi, þar sem fjölþætt verkaskipting er óhjá-kvæmleg.

ATKVGR.

Rökstudd dagskrá á þskj. 364 samþ. með 13 shlj. atkv.

2. Hjúkrunarkvennaskóli Íslands.

Á 38. fundi í Ed., 8. marz, var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 76 1944, um Hjúkr-unarkvennaskóla Íslands [81. mál] (þmfrv., A. 152).

Á sama fundi var frv. tekið til l. umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Af-brigði leyfð og samþ. með 16 shlj. atkv.

Flm. (Alfreð Gíslason lækni): Herra forseti. Ég þarf ekki að fara mörgum orðum um þetta frv. á þskj. 152, sem hér liggur fyrir.

Lög um Hjúkrunarkvennaskóla Íslands voru sett fyrir 16 árum. 1. gr. þeirra laga hljóðar svo: „Ríkið heldur uppi heimavistar-skóla, er hefur

það hlutverk að veita konum fræðslu til að verða vel menntar hjúkrunarkonur, Hjúkrunarkvinnaskóla Íslands.“

Í þessari grein eru þrjú atriði verð athugunar, og þau eru, að skólinn skuli vera heimavistar-skóli, veita konum einum fræðslu og sem afleiðing af því heita Hjúkrunarkvinnaskóli Íslands. Nú er reyndin sú, að þessi skóli veitir fræðslu nemendum beggja kynja. Þar stunda nám bæði konur og karlar, þótt þeir síðarnefndu séu þar í miklum minni hluta, a. m. k. enn sem komið er. Það er líka æskilegt og jafnvel nauðsynlegt, að í hjúkrunarstéttinni séu bæði karlar og konur, og er það ekki nýtt, og munu allir, sem til þekkja, sammála um það atriði. Skólinn hefur því ekki aðeins það hlutverk að veita konum fræðslu, heldur veitir hann einnig fræðslu þeim körlum, sem þess óska og hæfir teljast. Þessu atriði verður því að breyta í lögunum og þá um leið heiti skólans, sem ekki er lengur kvinnaskóli eingöngu í venjulegri merkingu þess orðs.

Heimavistarákvæðið tel ég ekki mikils virði, og að minnum dómi er það frekar til ills. Piltarnir, sem verið hafa og eru í skólanum, búa þar ekki, og það gera ekki heldur allir kvennemendurnir. Skólinn er því ekki nú neinn hreinn heimavistarskóli. Hvað vöxt og viðgang skólans snertir hefur heimavistarákvæðið verið til trafala. Skólahúsið á landsspítalalóðinni er enn ekki fullbyggt, og þar vantar nú tilfínnað kennslustofur. Stendur þannig á því, að meira var hirt um að reisa heimavistarálmur hússins en kennsluhúsnæði. Á því stigi strandaði byggingin fyrir allmörgum árum, skólahaldinu til mikils бага. Ég tel, að meira hefði átt að meta byggingu rúm-góðs kennsluhúsnæðis en gert var. Skólan vantar fyrst og fremst slíkt húsnæði til þess að geta betur en raun er á fullnægt þörf þjóðfélagsins. Hjúkrunarfólkseklan fer vaxandi og verður æ meira vandamál. Því verður að greiða götu fólks sem mest að þessu námi, og má ekki takmarka aðganginn t. d. við þá tölu, sem rúm heimavistarinnar segir til um á hverjum tíma.

Það skiptir ekki heldur sérlega miklu máli, hvort nemendur búa í skólanum eða utan hans. Aðalatriðið er, að húsrými og önnur skilyrði til kennslu séu góð. Heimavistarákvæðið í lögunum er óheppilegt af þessum ástæðum og raunar óframkvæmanlegt, og því ber að fella það burt.

Þá er í 6. gr. laganna heimild til að lengja almennt hjúkrunarnám um eitt ár. Þessi heimild hefur ekki verið notuð, sem betur fer, á þeim 16 árum, sem lögin hafa verið í gildi. Námið er sannarlega nógu langt, eins og það er, á fjórða ár. Er það mín skoðun, að frekar þyrfti heimildar við um styttingu námstímans, ef sérstaklega stæði á, svo sem þegar að skólanum kæmi fólk með sérstaka menntun eða sérstaka verklega reynslu í hjúkrun. En það er mál, sem ekki snertir þær breytingar, sem hér er um að ræða. Þessu heimildarákvæði í 6. gr. um eins árs almennt framhaldsnám hefur sem sagt ekki verið beitt. Því er ofaukið í lögunum og því vissast að láta það hverfa þaðan.

Ákvæði um sérnám hjúkrunarfólks í hinum ýmsu hjúkrunargreinum eru á hinn bóginn sjálf-sögð og standa óhögguð.

Aðrar smábreytingar, sem felast í þessu frv., leiðir af þeim, sem ég hef nú minnst á, og mun ég ekki fjölyrða um þær frekar.

Herra forseti. Ég legg til, að þessu frv. verði að umræðu lokinni vísað til 2. umr. og hv. heilbr.- og félmn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 14 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 14 shlj. atkv.

Á 83. fundi í Ed., 24. maí, var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 84. fundi í Ed., 25. maí, var frv. aftur tekið til 2. umr. (A. 152, n. 375 og 505).

Frsm. meiri hl. (Kjartan J. Jóhannsson): Herra forseti. Eins og fram kemur í nál. meiri hl., leggjum við til, að frv. sé afgreitt með rökst. dagskrá, eins og segir á þskj. 505. Rökstuðningur fyrir því kemur fram í nál., og til viðbótar við það vil ég aðeins leyfa mér að lesa hér efnislega umsögn landlæknis, en n. sendi það til hans til umsagnar. Með leyfi forseta — hljóðar umsögnin svo:

„Endurskoðun á löggjöf um hjúkrunarnám hefur verið á döfmini undanfarið, þótt ekki sé henni lokið. Í frv. því, sem hér liggur fyrir, felast engar aðkallandi brtt. og endurskoðun löggjafarinnar á miklu viðara grundvelli yrði að fara fram jafnt fyrir því, þótt það yrði samþykkt. Ég tel því ástæðulaust að gera neimar aths. við einstakar gr. frv., en lýsi mig af ofangreindum ástæðum andvigan samþykkt þess.

Sigurður Sigurðsson.“

Meiri hl. n. fellt á þennan rökstuðning landlæknis og leggur til að vísa málinu frá með rökst. dagskrá.

Frsm. minni hl. (Alfreð Gíslason læknir): Herra forseti. Þetta frv. fjallar um örfáar breytingar á lögum um Hjúkrunarkvinnaskóla Íslands. Þessar breytingar eru í raun og veru mikilsverðar og snerta mikilsverð atriði laganna. En þær eru þannig vaxnar, að um réttmæti þeirra er ekki deilt. Það eru viss ákvæði í þessum lögum þegar orðin úrelt, þannig að eftir þeim er ekki lengur farið. Þess vegna taldi ég rétt og raunar aðkallandi að sníða burt úr lögnum þessa dauðu kvisti. Ég nefni sem dæmi nafn skólans: Hjúkrunarkvinnaskóli Íslands. Þetta er rangnefni. Þess vegna á að nema það úr lögum. Ég nefni einnig ákvæðið um, að skólinn skuli vera heimavistarskóli. Eftir þessu er ekki farið lengur og verður ekki gert í framtíðinni, enda mundi það mjög há starfsemi skólans, ef svo yrði.

Hvorki landlæknir né hv. meiri hl. heilbr.- og félmn. hefur hreyft einu orði til andmæla breyt. þeim, sem í frv. felast. Um það er ekki að ræða. Það hefur engin n. verið skipuð til þess að endurskoða þessi lög, sem þó er full þörf á að verði hið fyrsta, ekki aðeins vegna þess, sem ég nú hef minnst á, heldur almennt um hjúkrunarkvinnanám. Hins vegar hefur skólanefnd þessa skóla ótilkvöðd verið að fönðra við endurskoðun nú í allmörg ár, en ekki tekið á málinu til þessa

af neinni alvöru. Ég minnst þess, að fyrrv. landlæknir sagði mér frá því fyrir 3—4 árum, að skólanefndin væri að endurskoða lögin um hjúkrunarnám. Hið sama segir núv. landlæknir í dag. Og hið sama yrði máske sagt eftir 3—4 ár hér frá. Þess vegna tel ég ekkert því til fyrirstöðu, að þessar breyt., sem í frv. felast, verði samþ. nú. Þær eru nauðsynlegar, enda þótt lögin í heild verði endurskoðuð á næstu missirum eða árum og um það flutt frv. síðar. Það mál er

miklu vandasamara og viðkvæmara, og út í það vildi ég ekki fara á þessu stigi málsins, en tók aðeins þær breytingar upp í mitt frv., sem mér var kunnugt um að allir voru sammála um að þyrfti að gera. Af þessum ástæðum leggur minni hl. heilbr.- og félmn. til, að frv. verði samþykkt.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 505 samþ. með 9:6 atkv.

Lagafrumvörp, vísað til ríkisstjórnarinnar.

1. Áburðarverksmiðja (frv. EOI).

Á 2. fundi í Nd., 25. nóv., var útbýtt:
Fr. til l. um breyt. á l. nr. 40 23. maí 1949,
um áburðarverksmiðju [13. mál] (þmfrv., A. 13).

Á 3. fundi í Nd., 26. nóv., var frv. tekið til l. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Með þessu frv. er farið fram á það við Alþingi, að það taki ákvörðun um, hvort eigi að takast að nokkru eða öllu leyti úr eigu ríkisins fyrirtæki, sem nú mun vera um 200 millj. kr. virði, eða hvort eigi að láta slíka tilraun misheppnast. Það er raunverulega verið að ákvarða um það með þessu frv., hvort það eigi raunverulega að láta það verða eins konar staðreynd í þjóðfélaginu, sem sagt er í einni gamalli vísu, að:

Steli ég litlu og standi ég lágt,
í steinin settur er ég,
en steli ég miklu og standi ég hátt,
í stjórnarráðið fer ég —

eða hvort eigi að koma í veg fyrir, að stærstu fyrirtæki ríkisins séu tekin úr eigu þjóðarinnar, svo að segja fyrir ekki neitt, og afhent einkaaðilum. Ef ógæfusamur vesalíngur stelur frakka, þá er hann dæmdur í tukthús, ef hann næst, sviptur mannorði og sviptur kosningarrétti. En hér er um það að ræða, hvort áburðarverksmiðja ríkisins, sem samkv. lögum er sjálfseignarstofnun og eign ríkisins, eigi að vera ótvírætt ríkiseign eða hvort eigi að takast að fullu og öllu að ná henni úr eigu ríkisins.

Ég hef nokkrum sinnum áður reynt að vekja athygli þessarar hv. d. á því, hver hættu sé á ferðum í þessu efni, og það eru nú síðustu forvöð af ástæðum, sem ég kem að síðar, að taka ákvörðun um, hvort það eigi að takast eða mistakast fyrir þeim aðilum, sem reyna að gera þetta fyrirtæki að eign eins hlutafélags, að ná því þannig að meira eða minna leyti úr eigu þjóðarinnar og yfir í eign einkaaðila.

Það eru um 10 ár síðan lögin um áburðarverksmiðju ríkisins voru samþykkt. Ég býst við, að það séu aðeins 17 þingmenn af þeim, sem fjölluðu þá um það mál, sem enn eiga setu á Alþingi, svo að það er full þörf, að meiri hluti alþingismanna, sem síðan hefur komið til og bætzt hér í hópinn, geri sér fulla grein fyrir, hvers konar alvara hér er á ferðum.

Frá því fyrst var farið að tala um að koma

upp áburðarverksmiðju hér á Íslandi, var alltaf rætt um það, að slík áburðarverksmiðja yrði að vera eign ríkisins: í fyrstu till., sem um þetta eru gerðar hjá skipulagsnefnd atvinnamála, Rauðku gömlu, síðan í því fyrsta frumvarpi, sem lagt er fyrir af utanþingsstjórninni, því næst í því frv., sem undirbúið er af nýbyggingaráði, — þá dettur aldrei neinum alþingismanni annað í hug og neinum, sem um þetta mál fjallar, heldur en þetta fyrirtæki eigi að vera alveg ótvíræð eign ríkisins og ríkisins eins. Og þannig er frv. lagt fyrir af stjórninni, sem hér sat og gerði þetta frv. að lögum 1949, samstjórn Alþfl., Framsfl. og Sjálfstfl. Og þannig var þetta frv. samþykkt hér í neðri deild við þrjár umr. Við síðari umræðurnar í Ed., á þeim atburðariku annadögum vorið 1949, er þessu frv. breytt þannig, að núverandi 13. gr. þess er bætt við, smeygt inn í við síðustu umræður á síðustu dögum þingsins og þrátt fyrir mótmæli samþykkt við eina umr. aftur hér í Nd. Þessi breyt., sem nú er 13. gr. laganna, var orðuð svo, að ef hægt yrði að safna 10 millj. kr. í hlutafé og 4 millj. a. m. k. þar af væru eign einkaaðila, þá skyldi verksmiðjan rekin sem hlutafélag. Þannig var það samþykkt, og þannig stendur það í lögnum. Í 3. gr. stendur ótvírætt: Áburðarverksmiðjan er sjálfseignarstofnun. Í 13. gr. stendur, að hún skuli rekin sem hlutafélag.

Það, sem svo gerist nokkrum árum síðar, 3—4 árum síðar, eftir að áburðarverksmiðjan er komin upp, er, að 2 af þáv. ráðh. Framsfl., hv. 2. þm. Vestf. og hv. 1. þm. Austf., gefa yfirlýsingar um það úr ráðherrastóli, að áburðarverksmiðjan sé eign hlutafélagsins. Þessum yfirlýsingum var þá þegar mótmælt af mér og fleirum og því lýst yfir, að þessar yfirlýsingar væru á persónulega ábyrgð þeirra ráðh., sem slíkt gæfu, en yrðu seinna meir notaðar í málaferlum um eignina á þessari verksmiðju til þess að reyna að sanna, að þessi áburðarverksmiðja væri eign hlutafélagsins. Og ég býst við, af því að ég hef gert grein fyrir því í grg. frv., að hv. þingmönnum sé ljóst, hvað það mundi þýða, ef svona yrði litið á. Áburðarverksmiðjan kostaði, þegar hún var byggð, um 130 millj. kr. Hlutaféð hins vegar er 10 millj. kr. Af því hlutafé eiga einkaaðilar 4 millj. kr. Allmikinn hluta af þeim 4 millj., nokkurn veginn jafnstóran hluta, eiga Samband isl. samvinnufélaga og hlutafélagið Borgarvirki, sem aftur er eign allmargra annarra aðila. Ef einhvern tíma kynni að verða litið svo á af dóm-

stólum, að þessar yfirlýsingar ráðherranna væru réttar, þá mundi um leið verða litið svo á sem þetta 10 millj. kr. hlutafélag væri eigandi verksmiðjunnar. Það mundi þýða, jafnvel þótt núverandi hlutföll héldust, að einkaaðilar, sem ættu hlutabréf upp á 4 millj. kr., mundu að 20 árum liðnum frá stofnun verksmiðjunnar, þegar verksmiðjan ætti eftir lögunum að vera búin að borga sig niður á kostnað þeirra, sem áburðinn nota, á kostnað bændna, — þá ættu eigendur þessara hlutabréfa, að upphæð 4 millj. að nafnverði, að eiga $\frac{3}{4}$ hluta verksmiðjunnar. Það mundi þýða með því verði, sem verksmiðjan var á, þegar hún var byggð, um 52 millj. kr. Ég býst við, að nú hins vegar mundi verksmiðjan vera metin á ekki minna en 200 millj. kr. Það mundi þýða nú, að fyrir þessar 4 millj. kr. í hlutabréfum ættu þeir að eignast eign, sem væri 80 millj. kr. með núverandi peningagildi.

Það sér hver maður, hvað verið er að gera með þessu og hver hætt er á ferðum, ef svona er hægt að fara að. Ríkið útvegaði alla peningana til þess að byggja þessa verksmiðju, tók það allt að láni. Vextirnir og allt slíkt er reiknað í áburðarverðinu, og það liggur fyrir ráðherra-yfirlýsing um, að allur slíkur kostnaður skuli alltaf reiknaður þar í, þannig að bændur landsins og aðrir, sem áburðinn nota, fá að borga þetta af sjálfu sér, og verksmiðjan heldur áfram með þeim afskriftum, sem árlega verða, svo að maður tali nú ekki um verðbólgu, að verða meir og meir, ef svo yrði litið á, að þessar ráðherra-yfirlýsingar hefðu við rök að styðjast, eign þessara einkaaðila, sem lögðu fram 4 millj. kr. í hlutafé fyrir tapum áratug.

Ég hef nokkrum sinnum lagt þetta frv. fyrir, og því hefur aldrei verið mótmælt hér á Alþingi, að þetta hefði við rök að styðjast. Þeir menn, sem einu sinni gáfu þessar yfirlýsingar úr ráðherrastól, hafa aldrei treystst til að reyna að verja þær í þeim umr., sem hér hafa farið fram. Og ég held, að það sé nú ekki orðið nema herzlumunurinn, að Alþingi taki sjálft af öll tvímæli um þetta mál og slái því föstu, sem er sá rétti lagaskilningur, staðfestur í 3. gr. laganna, að þessi áburðarverksmiðja sé sjálfseignarstofnun og hún sé stofnun ríkisins, þó að hún hafi um skeið verið rekin að nafninu til sem hlutafélag. Það má málaskið afsaka það á ýmsan hátt, að menn létu sér detta í hug 1949 og á árunum þar á eftir að líta svona á. Í fyrsta lagi má segja svona á vissan hátt, þó að það sé kannske ekki fallegt orðatiltæki, að það hafi gengið yfir á árunum 1951–52 almenn þjófnáðaralda í mannfélaginu, sem var kölluð á finu máli þeirra sérfræðinga, sem ráðleggja ríkið mönnum, hvernig eigi að stela af alþjóð og fátækum mönnum, á finu máli var það kallað „frelsi einkaframtaksins“, — það gekk slík alda þá yfir. Í fyrsta lagi var verið að ræna launum af almenningi, það var lækkaður um 20% kaupmáttur launanna með gengislækkun og öðru slíku á þessum árum. Það var í öðru lagi gefið frjálst að leggja á, álagningarfrelsi, sem hæstv. núv. viðsk.- og menntmrh. afhjúpaði þá mjög rækilega í ágætum ræðum, sem hann hélt. Og það var í þriðja lagi gerð þessi atlaða til þess að

reyna að pina stjórnarvöldin undir sterkum pólitískum og fjárhagslegum áhrifum vestan úr Ameríku til að taka úr eigu þjóðarinnar ýmis þau fyrirtæki, sem þá voru í hennar eigu eða var ætlað að vera í hennar eigu.

Það var þá t. d., sem verið var að stofna Framkvæmdabankann, og eitt af því, sem var lagt til, þegar það frv. var lagt fyrir, var, að það skyldi afhenda hlutafé ríkisins í Áburðarverksmiðjunni h/f, að upphæð 6 millj. króna, sem stofnfé Framkvæmdabankans. Benjamín Eiríksson, sem þá var efnahagsráðunautur ríkisstj. og ætlað var að verða bankastjóri þess banka og gaf þáverandi ríkisstj. ýmsar slæmar ráðleggingar, sem illa reyndust, eins og gengislækkunin og ýmis önnur mistök í fjármálum landsins, hann lýsti því þá yfir aðspurður á fundi fjhn. Ed. um, hvað hann ætlaði sér að gera við þessi hlutabréf ríkisins, 6 millj. kr., ef þau yrðu afhent sem stofnfé til Framkvæmdabankans, — hann sagði á fundi fjhn., eins og kemur fram í áliti minni hl. fjhn. 16. jan. 1953, að hann hugsaði sér, að þessi hlutabréf yrðu seld síðar. M. ö. o.: efnahagsráðunautur ríkisstj., sem þá var, núverandi bankastjóri Framkvæmdabankans, sá maður, sem einna mest áhrif hefur haft á þróun íslenskra efnahagsmála frá 1950 með þeim mistökum, sem þá voru gerð með gengislækkuninni, — hann ætlaði sér að reyna að fá í eign Framkvæmdabankans 6 millj. kr. af hlutabréfum ríkisins í Áburðarverksmiðjunni h/f og láta síðan selja þessi bréf einkaaðilum. Samkvæmt yfirlýsingum framsóknarráðherranna hefði, ef þetta tiltæki hefði tekizt, öll áburðarverksmiðjan verið komin í eigu þeirra manna, sem hefðu keypt þessi hlutabréf upp á 6 millj. kr. Þegar einkaaðilar hefðu verið orðnir eigendur hlutabréfa upp á 10 millj. kr., hefðu þeir, ef yfirlýsingar framsóknarráðherranna hefðu haft við lög að styðjast, verið orðnir eigendur þess fyrirtækis, sem nú mun kosta um 200 millj. kr. Og þó að þetta mistækist þá, þó að það yrði stöðvað í meðferð þingsins að láta Framkvæmdabankann fá þessi hlutabréf sem stofnfé, þá getur svona komið fyrir aftur, svo framarlega sem Alþingi tekur ekki af skarið um svona mál.

Ég veit, að það er málaskið ýmislegt til, sem kann að afsaka svona tiltæki og svona tilraunir, ekki aðeins það, að menn séu haldnir hringavítlausum hagfræðilegum hugmyndum, eins og dr. Benjamín Eiríksson, og reyni að praktisera þær í þjóðfélagi eins og í okkar íslenska þjóðfélagi, þar sem þær ekki eiga við, heldur líka hitt, að menn séu undir þrýstingi völdugra erlendra ríkisstjórna, sem vilja hafa þau áhrif á okkar þjóðfélag, að tekið sé úr eigu okkar þjóðar fyrirtæki, sem við álitum sjálfsagt að hún eigi.

Við vitum það ósköp vel, að það var á þessum tímum mikill þrýstingur að stjórnarvöldum landsins að hafa þau fyrirtæki, sem reist væru, ekki í eign íslensku þjóðarinnar, heldur í eign einkaaðila, og mér er ekki grunlaust um, að meira að segja þeir menn, sem breyttu þessum lögum í nóv. 1949, hafi jafnvel ekki endilega gert það af því, að þeir væru svo fylgjandi einka-rekstri út af fyrir sig, heldur af hinu, að þeir hafi verið hálfhræddir um, að viss lán, sem áttu

að fást til þessara fyrirtækja, mundu varla fást, nema að nafninu til væri einhverju breytt þarna, og þeir ætluðust ekki til, að það yrði meira en nafnið.

Mér er a. m. k. kunnugt um, að það var harður þrýstingur á þá ríkisstj., — líklega hefur það aðallega verið eftir 1953, — sem þá sat að völdum, að koma sementsverksmiðjunni úr eign ríkisins í eign einstakra aðila, — þrýstingur, sem mér er kunnugt um að ekki var látið undan, þannig að þegar frv. um sementsverksmiðjuna, — og þó held ég, að það hafi táfizt nokkuð af þessum ástæðum, — var flutt hér á Alþingi, þá var það flutt sem frv. um verksmiðju í ríkis- eign og samþykkt þannig og er þannig. Það var ekki látið undan þrýstingi frá þeim amerísku stjórnvöldum, sem þá höfðu mikil áhrif á íslensk stjórnsmál. Þau íslensku yfirvöld, ríkisstj. og Alþingi, sem fjölluðu um sementsverksmiðjuna, stóðu á verði, og sementsverksmiðjan er í dag ótvíræð eign íslenskra ríkisins, íslensku þjóðarinnar, eins og áburðarverksmiðjan á að vera lögum samkvæmt og eins og Alþingi á að taka öll tvímæli af um að hún sé. Það var mikil heppni fyrir Ísland, að því skyldi vera afstýrt á þessum tíma og allar tilraunir í þá átt að koma stórfyrirtækjum þjóðarinnar í eign einstaklinga stöðvaðar. Það var mikil gæfa. Við vitum hins vegar, af hvaða orsökum þessar tilraunir komu. Það hafði þá seilt til áhrifa á íslenskan þjóðarbúskap voldugt erlent vald, auðvald Bandaríkja- anna, og það virtist vera tilhneiging til þess að fara að heita samsvarandi aðferðum við að byggja upp íslenskt fjárhagslíf eins og voldugir amerískir auðjöftrar höfðu beitt hjá sér. Það er orðin saga nú einvörðungu, hvernig amerískt auðvald reis upp, en aðferðirnar, sem það notaði, voru þannig, að meira að segja það að reyna að stela áburðarverksmiðjunni úr eign ríkisins var barnaleikur hjá þeim aðferðum, sem þá voru notaðar.

Það er til ein bók, sem er orðin ein af þeim klassísku bókum Bandaríkjaþjóðarinnar, sem var gefin út fyrir réttum 50 árum, eftir Gustavus Myers, sem heitir History of the Great American Fortunes, sem segir frá því, hvernig Morgan og allir þeir stóru auðjöftrar Ameríku öfluðu sér fjár. Það er bók upp á um 700 síður, þar sem rakin er öll fjárglæfrasaða allra voldugustu auðfyrirtækja Ameríku, og sá lærði prófessor, sem tekið hafði þessa bók saman, fór með hana til allmargra útgefenda í upphafi þessarar aldar og enginn þorði að gefa hana út, af því að allir bjuggust við svo miklum málaferlum frá þeim voldugu auðhringum út af þessari bók og hvernig flett var ofan af þeirra tiltækjum, að þeir bjuggust ekki við að standa undir því. Það var að lokum einn fátækur bókaúttegandi í Chicago, sem gaf bókina út. Það var aldrei höfðað eitt einasta mál út af þessari bók, og voru samt öll voldugustu auðmannafyrirtæki Ameríku rakin þannig sundur og saman, að það var sýnt, að það var þjófnæður og rán, mútur og svindl, sem var grundvöllurinn að þeirra auðsæld. Síðan hefur þessi bók í 50 ár verið gefin út sem klassísk bók um, hvernig auðvald Ameríku er til orðið.

Það var auðséð hér, að á árunum 1951—52 og þar á eftir var það mórall þessa auðvalds, sem átti að innleiða hér á Íslandi. Eins og járnbrautunum hafði verið — og öðrum slíkum fyrirtækjum — smám saman náð í eign einstakra auðhringa þar í Ameríku, eins átti að byrja að fara að hér á Íslandi, og það er þetta, sem þarf að hindra. Eins og sú ríkisstj., sem hafði með sementsverksmiðjumálið að gera og lá undir þeim þrýstingi að gera það að einkafyrirtæki og taka það úr eign ríkisins, — eins og hún stóðst þá freistingu, eins á Alþingi nú að sjá til þess, að það leiki ekki lengur neinn efi á um, hver sé eigandi Áburðarverksmiðju ríkisins, og þetta er nú orðið brýnt mál, vegna þess að mér er ekki grunlaust um, að í því mati, sem fram hefur farið í sambandi við stóreignaskattinn og hans álagningu, hafi hlutabréf einstaklinga, sem eiga í þessu rekstrarfélagi áburðarverksmiðjunnar, verið metin á sjöföldu verði, m. ö. o.: 4 millj. kr. eign í því hlutafélagi hafi verið metin upp undir 30 millj. kr. Ég er ekki alveg viss í þessu. Ég hef áður komið með fsp. um þetta hér, en ekki getað fengið fullkomnar upplýsingar. En sé svo, þá liggur þetta mál þannig fyrir, að viðkomandi skattayfirvöld eru farin að líta á hlutabréf þessara aðila, sem eiga í þessu rekstrarhlutafélagi, sem gefandi þeim hlutdeild í áburðarverksmiðjunni sjálfri.

M. ö. o.: ef við látum það lengi viðgangast, að menn fari að borga t. d. stóreignaskatt grundvallaðan á svona mati, þá er hætt á ferðum. Þá fara rangar yfirlýsingar framsóknarráðherranna að öðlast það gildi, sem ég var að vara við og mótmæla, þegar þær fyrst voru gefnar hér í þessari hv. d. Og þá fara þeirra orð að verða ríkinu nokkuð dýr. Ég held þess vegna, að það séu síðustu forvöð að fara að taka í taumana og fara að skera alveg úr um það, að þetta sé, eins og 3. gr. mælir fyrir, ótvíræð eign ríkisins. Ég er ekki þar með að eiga við að svipta þá aðila, sem hafa lagt fram á sínum tíma þessar 4 millj. kr. í þetta, eðlilegri eign og verðmæti þess fjár, sem þeir þá lögðu fram. Þess vegna geri ég ráð fyrir því í 3. gr. þessa frv., að þeim séu ekki greiddir aðeins 6% vextir, sem þeir geta fengið af því fé, heldur, sem ekki er óeðlilegt sökum þeirrar verðbólgu, sem fram hefur farið síðan, að hæstv. ríkisstj. sé leyfilegt með samþykki sérstakrar þingnefndar, er tilnefnd sé, að greiða þeim herra verð til þess að fá þessi bréf nú þegar frá þeim, og það er að minnu áliti nauðsynlegt, að það sé gert nú á þessu þingi. Ég held, að það sé hættulegt, ef það dregst lengur.

Ég vil taka það fram mínu máli til stuðnings og þessu frv. í fyrsta lagi, að ég styðst við lögin sjálf, 3. gr. þeirra. Í öðru lagi vil ég minna hv. þd. á, að þegar kosið var í stjórn áburðarverksmiðjunnar 1955, þá varð nokkur umræða um það, hvort Vilhjálmur Þór bankastjóri, sem þá var bankastjóri Landsbankans og samkv. lögum hans má ekki taka þátt í stjórn atvinnufyrirtækis, mætti vera í stjórn þess fyrirtækis. Það var nokkuð deilt um þetta, og forseti sameinaðs Alþingis, sem þá var Jörundur Brynjólfsson, kvað upp úrskurð, þar sem hann með svo hljóðandi

orðum — með leyfi hæstv. forseta — tók af tvímæli af sinni hálfu, — hann sagði í úrskurðinum:

„Hér er um að ræða kjör af hálfu Alþingis til stjórnarstarfa í þessu fyrirtæki, áburðarverk-smiðju ríkisins, og umboð þeirra manna, er Alþingi kys, er veitt af hálfu Alþingis, þess opinbera, til þess að ráða af sinni hálfu þessari stofnun og á því ekki skylt við einkaafvinnu-fyrirtæki, heldur er það fyrst og fremst til að ráða þessu opinbera fyrirtæki ríkisins, sem Alþingi með kosningu veitir umboð þeim mönnum, sem til þess eru kjörnir.“

Á þeim grundvelli leyfir forseti sameinaðs Alþingis, að þessi maður, sem þá var bankastjóri Landsbankans, sé kosinn í stjórn þessa fyrirtækis, að þetta sé einvörðungu ríkisfyrirtæki.

Að öðru leyti er rétt að taka það fram, að strax í fyrsta skipti, sem ég flutti frá frv., nokkurn veginn eins og það nú liggur fyrir á þskj. 13, eftir að þessar yfirlýsingar fóru að koma fram, þá lýsti sá maður, sem var forsrh. vorið 1949, þegar lögin um áburðarverksmiðjuna upphaflega voru samþykkt, Stefán Jóh. Stefánsson, því yfir sem alveg ótvíræðu, að áburðarverksmiðjan væri öll eign ríkisins og hlutafélagið aðeins rekstrarfélag. Hann er nú, eins og hv. þd. veit, okkar sendiherra í Kaupmannahöfn, lögfræðingur og forsrh. og ráðh. um alllangt skeið. Sömu afstöðu tók, þegar þetta mál fór til fjhn., núv. herra forseti Íslands, Ásgeir Ásgeirsson, sem þá var fulltrúi Alþfl. í fjhn. og leit alveg sömu augum á Alþfl. hefur allan tímann, sem þetta mál hefur verið til meðferðar í þinginu, tekið þá sömu afstöðu og fram kemur í þessu frv. hjá mér um eignarheimildina, og þeir fulltrúar, sem Sjálfstfl. hefur átt í ríkisstj., bæði núv. hæstv. landbrh. og núv. hæstv. forseti þessarar hv. d., hafa ætíð tekið þá afstöðu, að þetta væri mál, sem sjálf-sagt væri að athuga mjög gaumgæfilega, og aldrei tekið afstöðu gegn því. Hins vegar hefur málið enn sem komið er aldrei fengist út úr fjhn. Nú má þetta ekki dragast lengur. Nú verður að taka ákvörðun um þetta mál, taka af öll tvímæli í því. Þess vegna hef ég nú flutt þetta mál nú þegar í upphafi þessa þings, og ég vil leyfa mér að vona, að þegar því nú verður vísað til hv. fjhn., eins og ég legg til, þá mæti þetta mál þeim skilningi í þeirri hv. n. og hér í d., að það orki ekki lengur tvímælis, að áburðarverksmiðjan sé ótvíræð eign ríkisins, og um það mál verði ekki hægt að deila seinna meir og við þurfum ekki að standa í neinum dýrum málaferlum út af slíku og því síður að eiga á hættu að missa þetta fyrirtæki úr eign ríkisins.

Ég vil svo leyfa mér að óska, herra forseti, að þessu máli verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og fjhn.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Ég ætla ekki á þessu stigi málsins að ræða efnishlið þess frv., sem hér er til umr. En mér finnst tæplega, að ég geti látið ómótmælt þeim köpuryrðum, sem hv. flm. viðhafði hér í garð síns gamla og nána vinar, dr. Benjamíns Eiríkssonar bankastjóra. Þessi merki maður, einn lærðasti hagfræðingur

þjóðarinnar, mjög vammlaus í einu og öllu og eins og ég segi, hámenntaður, hann á ekki skilið á Alþingi slíkan dóm sem hann fékk hér, og ég vil ekki, að hann standi í þingtíðindunum alveg ómótmælt. Ég heyrði þó ekki annað honum til miska sagt í raun og veru heldur en að hann hefði átt þátt í því að misþyrma almenningi í þessu landi vegna gengisfellingarinnar, sem varð 1950. Það er rétt, að dr. Benjamín Eiríksson vann þá mjög merkilegt starf í þágu ríkisstj. ásamt prófessor Ólafi Björnssyni um undirbúning þess máls. En einn af stuðningsmönnum vinstri stjórnarinnar, enda þótt hann hafi að sönnu sinn skjöld tiltölulega hreinan persónulega, má ekki mótmælalaust telja þetta næga orsök til að bera mann svo þungum sökum, ekki sízt úr því að hann undi því, að hans flokkur átti þátt í miklu stórvægilegri gengisfellingu en við þó framkvæmdum þá.

Sem sagt, mitt erindi var þetta og ekkert nema þetta. Ég tel, að málið, sem hann talaði um, ef ég mætti strika út úr ræðunni kaflann um Morgan, sem mér fannst ekki koma þessu svo mjög mikið við, ég tel það mál vera þess virði, að það sé athugað nú sem fyrr, en skal ekki taka afstöðu til þess í dag, enda ekki þörf á því.

Flm. (Einar Ólgeirsson): Herra forseti. Út af því, sem hæstv. forsrh. sagði um, að ég hefði verið að tala um, að einn mjög lærður hagfræðingur, — og það ætla ég síður en svo að draga í efa, hve lærður hann sé, dr. Benjamín Eiríksson, — hefði tekið þátt í að misþyrma þjóðinni, þá var það alveg misskilningur hjá hæstv. forsrh. Ég sagði aldrei, að hann hefði verið að misþyrma þjóðinni eða tekið þátt í því. Ég sagði aðeins, að honum hefðu orðið mistök á, og ég var nú satt að segja ekki að segja þetta til þess að fara að hnjóða neitt í Benjamín Eiríksson. Ég meinti fyrst og fremst með þessu, að þeir hagfræðingar, sem e. t. v. kynnu að vera efnahagsráðunautar hæstv. ríkisstj. nú, ættu að athuga sinn gang og hugsa dálítið, áður en þeir færu inn á þá braut að gefa e. t. v. eitthvað svipaðar ráðleggingar og þær, sem dr. Benjamín Eiríksson gaf 1950. Ég held nefnilega, að þær ráðleggingar, sem sá há-lærði hagspekingur, dr. Benjamín Eiríksson, gaf 1950, — og skal ég ekki draga úr hans lærdómi, — hafi orðið til þess, að hann hafi síðan þegjandi horfið úr tölu þeirra hagfræðinga, sem ríkisstj. sérstaklega spyr um ráð. Og ég er hræddur um, að þeir hagfræðingar, sem koma frá Ameríku án þess að þekkja íslenzkan þjóðarbúskap og ætla sér að gefa ríkisstjórnnum ráð, hvort það eru vinstri ríkisstjórnir eða hægri ríkisstjórnir, þá held ég, að þeir ættu að hugsa dálítið um, hvernig farið hefur fyrir slíkum mönnum. (Gripið fram í: Má ég segja eitt orð? Hann kom nefnilega líka frá Moskvu.) Já, hann var þar á undan og virtist vera búinn að gleyma öllu, sem hann hafði lært, þegar hann var búinn að vera í Ameríku nokkurt skeið, svo að ég held, að það sé betra, að við hérna á Íslandi, sem liggjum sjálfir miðja vega milli New York og Moskvu, reynum sjálfir að finna út úr hlutunum og ráða þeim til lykta án þess að spyrja

hagfræðinga frá Ameríku eða Moskvu um, hvað gera skuli. Ég held, að það hafi gengið bezst fyrir íslenzku þjóðinni, þegar hún hefur gert það.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 37 shlj. atkv. og til fjhn. með 37 shlj. atkv.

Á 76., 77., 78., 79., 80., 81. og 82. fundi í Nd., 5., 6., 9., 10., 12., 13. og 16. maí, var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 83. fundi í Nd., 17. maí, var frv. enn tekið til 2. umr. (A. 13, n. 368 og 451).

Frsm. meiri hl. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Þetta mál kom fram nokkuð snemma á þessu þingi og er auk þess gamall kunningi frá fleiri þingum. Málið hefur verið allýtarlega rætt í fjhn., bæði nú og reyndar áður. Það er ekki hægt að loka augnum fyrir því, að það eru uppi nokkuð deildar meiningar um viss meginatriði í löggjöfinni um áburðarverksmiðju, sem varða eignarheimild verksmiðjunnar, sem stafar af því, að það eru nokkuð sérstæð ákvæði í þessum 1. um áburðarverksmiðjuna, sem upphaflega í meðferð þingsins var ráðgert að væri eingöngu ríkisfyrirtæki, en á síðari stigum málsins kom inn í frv. sú breyt., sem síðar var samþ. og felst í 13. gr., að heimilt væri að leita eftir þátttöku félaga eða einstaklinga um hlutafjárframlög og verksmiðjan skyldi þá rekin sem hlutafélag. Þessi heimild var svo notuð, og samkv. 13. gr. hefur hún verið rekin sem hlutafélag, en ákvæði 3. gr. voru hins vegar óbreytt um það, að verksmiðjan skyldi vera sjálfseignarstofnun.

Þetta er það, sem valdið hefur nokkrum umr. á fyrri þingum og mismunandi skoðanir og yfirlýsingar komið fram um, bæði frá hæstv. ráðh. fyrr og síðar og þm.

Hv. 3. þm. Reykv. (EOI) hefur lagt til bæði nú og fyrr, að skylt sé að innleysa á nafnverði hlutabréfin í Áburðarverksmiðjunni h/f og með tilteknum hætti, eins og segir í frv. Það er mín skoðun og ég held okkar fleiri í meiri hl. fjhn., að hæpið sé, að slík afgreiðsla á þessu máli mundi leysa það að vissu leyti vandamál, sem hér er um að ræða, því að hér er þó ekki um annað að gera en að innleysa hlutabréfin, ef viðkomandi aðilar vilja. Við höfum fengið um-sagnir á s. l. þingi í fjhn. um málið frá félagi hluthafa, Borgarvirki, sem myndað var, samtök-um um hlutafjárkaup þarna, og einnig frá Sambandi ísl. samvinnufélaga, sem er stór aðili í málinu og var andstætt efni frv. á s. l. þingi eða mótfallið því, en hinir aðilarnir töldu sig ekki geta eða vildu ekki að svo stöddu segja nokkuð um það, — það stóð í sambandi við stóreigna-skattinn og mat á hlutabréfum, sem ekki kemur til núna. En þó hef ég fyrir mitt leyti nokkuð kynnt mér afstöðu hluthafanna og hef ástæðu til þess að ætla eftir þær upplýsingar, sem ég fékk þá einmitt, að það mundi lítið skila þessu máli áleiðis, þó að samþ. væri það frv., sem hér er um að ræða. Hins vegar hef ég bæði fyrr og síðar látið í ljós, að hér væri um atriði að ræða, sem þyrfti að fá úr skorið og mætti ekki vera

vafa bundið. Við höfum þess vegna núna sam-einast um það, meiri hl. í fjhn., að leggja til, að þessu máli verði vísað til ríkisstj. til athugunar, m. ö. o., að málið fái afgreiðslu á þessu þingi, þessa afgreiðslu, sem það hefur ekki hlotið áður, heldur komið æ ofan í æ til meðferðar þingsins og verið þar svo óafgreitt að lokum.

Ég tel, að hér sé um það verulega mikið atriði að ræða, að hæstv. ríkisstj. eftir slíka afgreiðslu málsins bæri skylda til þess að taka þetta mál til sérstakrar athugunar og þannig, að fyrir lægi af hennar hálfu nánari athugun á því fyrir næsta Alþ., hvort sem síðar kynni svo að þykja ástæða til, að frekar yrði að gert.

Það er þess vegna að lokum till. okkar í meiri hl. fjhn. sem sagt, að málinu sé vísað til ríkisstj. til athugunar.

Frsm. minni hl. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Það er mín till. og minni hl. fjhn. við þetta mál, að það sé samþ. nú á þessu þingi.

Það er rétt, að við gerum okkur ljóst, hvernig það horfir lagalega við viðvikjandi þeim einkahluthöfum, sem eru í rekstrarhlutafélaginu Áburðarverksmiðjan h/f, ef þetta frv. mitt yrði samþ.

Nú sem stendur er eingöngu í 13. gr. 1. um áburðarverksmiðju minnst á þann möguleika, að það megi láta reka verksmiðjuna sem hlutafélag. Að öðru leyti er í 1. um áburðarverksmiðju í 3. gr. ákveðið, að verksmiðjan sé sjálfseignarstofnun, og í 4. gr., að henni sé stjórnað af 3 manna stjórn, sem kosin sé af Sp. M. ö. o.: öll lögin að heita má fjalla einvörðungu um verksmiðjuna sem algert ríkisfyrirtæki og ríkiseign. 13. gr. ein fjallar um þann möguleika, að áburðarverksmiðjan verði rekin sem hlutafélag, sem sé það sé myndað sérstakt rekstrarhlutafélag.

Ef nú mitt frv. er samþ., þá er þar með ákveðið, að 13. gr. falli niður. Með því að 13. gr. falli niður, þá er kippið öllum grundvelli undan starfsemi hlutafélagsins, þ. e. rekstrarhlutafélagsins Áburðarverksmiðjan h/f. Hvernig verður þá hin lagalega afstaða einkahluthafanna í því hlutafélagi? Hún verður sú, að það eru þeir, sem verða að sækja til ríkisins um að tryggja sér eitthvað fyrir sín hlutabréf. Það er ekki um það að ræða, að það þurfi að láta fara hér fram einhverja eignaupptöku eða eitthvað annað slíkt skv. stjórnarskránni með tilheyrandi skaðabótum. Það er um að ræða samninga við þessa hluthafa, þegar það verður ekki lengur hlutafélag, sem rekur áburðarverksmiðjuna. Þess vegna, eftir að mitt frv. hefur verið samþ., þá er skapaður grundvöllur fyrir ríkið að geta samið við þessa hluthafa, og með 3. gr. í mínu frv. geri ég ráð fyrir, að það sé gert mjög samléga við þá.

Nú vil ég í viðbót við það, sem ég hef flutt hér áður og ég ætla ekki að endurtaka, leyfa mér að upplýsa, hvað gerzt hefur í stjórn áburðarverksmiðjunnar á síðasta vetri, til þess að hv. d. sé alveg ljóst, hvernig þetta mál stendur núna. Það hefur sem sé gerzt það, að núverandi stjórn áburðarverksmiðjunnar hefur brotið lögin um áburðarverksmiðjuna, og þeir reikningar, sem áburðarverksmiðjan hefur nú látið frá sér fara eða stjórn Áburðarverksmiðjunnar h/f, eru þann-

ig, að þeir eru í algerri andstöðu við fyrirmæli laganna, og það væri mjög gott einmitt, ef sá eini þm. og ráðh., sem á sæti í stjórn áburðarverksmiðjunnar, hæstv. landbrh., gerði hv. d. nokkra grein fyrir, hvernig stjórn áburðarverksmiðjunnar ætla að standa fyrir sínu máli hvað frágang þessara reikninga snertir.

Það er skoðun nokkurra manna, að áburðarverksmiðjan sé eign hlutafélagsins. Hlutafélagið hefur að hlutafé 10 millj. kr. Áburðarverksmiðjan hefur á síðasta ári í niðurstöðu sinna rekstrarreikninga — þ. e. 1959 — 48 millj. kr. Af þessum 48 millj. kr. tilfærir áburðarverksmiðjan tæpar 4 millj. kr. sem hreinar tekjur. En í fyrningarfærskriftir eru tæpar 15 millj. kr. Hvað þýðir þetta? Samkv. l. um áburðarverksmiðju er greinilega svo fyrir mælt í 10. gr. l., að framlag áburðarverksmiðjunnar til fasta sjóða skal vera til fyrningarsjóðs 2½% af kostnaðarverði húsa og 7½% af kostnaðarverði véla og annarra áhalda. Þetta gerir, að það má afskrifa af kostnaðarverðinu 8 millj. kr. M. ö. o.: það er afskrifað 7 millj. kr. meira en lögin heimila, þegar reikningurinn fyrir síðasta ár er gerður, og það hefur aldrei verið gert áður, það er í fyrsta skipti. M. ö. o.: 7 millj. kr. af því, sem á að koma í hreinar tekjur, er sett yfir á afskriftareikning. Hreinar tekjur hefðu átt að vera 11 millj. kr., ef reikningurinn væri rétt gerður. Það þýðir m. ö. o., — og það væri mjög gott, ef hæstv. landbrh., sem sjálfur er í stjórn verksmiðjunnar, skýrði það dálítið fyrir okkur, — það þýðir, að svo framarlega sem sú skoðun væri rétt, sem nokkrir menn hér á Alþ. stundum hafa haldið fram, að áburðarverksmiðjan væri eign hlutafélagsins, þá er gróði áburðarverksmiðjunnar á síðasta ári, þessa hlutafélags, ef það væri þannig, yfir 100%. Þá eru hreinar tekjur þessa hlutafélags, sem er 10 millj. kr., á síðasta ári 11 millj. kr. Það er m. ö. o. tekjuhlutfall eins og aðeins tíðkast annars, þegar völdug auðfélög græða mest á nýlendum.

Hér í þinginu eru nokkrir menn, sem oft tala um það, að þeir beri hagsmunir bænda fyrir brjósti. Hvað segja nú þessir fulltrúar bænda, sem telja sig sérstaklega fulltrúa þeirra, um þennan útreikning hjá Áburðarverksmiðjunni h/t, hjá þessu rekstrarfélagi, að áburðarverðið sé sett það hátt, að það sé 11 millj. kr. gróði á áburðarverksmiðjunni á síðasta ári eða hátt upp í fjórðungur allrar umsetningar sá gróði? Skyldi ekki hafa mátt lækka verðið á áburði á síðasta ári, og skyldi ekki verðlækkun á áburði hafa þýtt það, að a. m. k. yrði ekki að greiða eins mikið niður og nú hefur orðið, að mjólk og kjöt þyrfti ekki að hækka eins og það nú hefur gert? M. ö. o.: það var hægt að lækka áburð stórum, svo framarlega sem rétt var reiknað viðvíkjandi áburðarverksmiðjunni.

Það er annar hlutur, sem rétt er að athuga í þessu líka. Það var sagt fyrir rúmu ári, að verkafólk hefði of hátt kaup á Íslandi. Það var sagt, að það þyrfti að lækka það kaup jafnvel með lögum. Verkamenn í áburðarverksmiðjunni eru, að því er talið er, meðal ófaglærðra verkamanna, frekar vel launaðir verkamenn og hafa örugga vinnu. Hvað er nú öll vinnan í áburðarverksmiðjunni? Öll vinnulaun í vaktavinnu og dag-

vinnu eru á síðasta ári 4.9 millj., það er tæpar 5 millj. kr. af 48 millj. kr. umsetningu. Vextirnir eru nokkurn veginn sama upphæð, 4.7 millj. kr., og gróðinn, eins og ég upplýsti áðan, er 11 millj. kr. En vinnulaunin hjá þessum verkamönnum við áburðarverksmiðjuna voru með lögum lækkuð um upp undir ½ millj., heildarlaun þeirra allra í fyrra. M. ö. o.: það er með lögum skorið niður af því, sem verkamenn eiga að hafa í kaup, ½ millj. kr. hjá áburðarverksmiðjunni, og það er haldið hærra verði á áburði en bændur þyrftu að borga á Íslandi. Það eru sem sé gerðar sérstakar ráðstafanir til þess að lækka kaup hjá verkamönnum og hækka áburðarverð til bænda eða halda því háu, til þess að áburðarverksmiðjan geti af 48 millj. kr. umsetningu skilað 11 millj. kr. í gróða, og síðan eru þessir reikningar falsaðir af stjórn áburðarverksmiðjunnar og l. um áburðarverksmiðju þverbrotin af stjórn áburðarverksmiðjunnar.

Þetta er ástandið, sem við stöndum frammi fyrir í þessum áburðarverksmiðjumálum. Eftir að tilraun hefur verið gerð til þess í upp undir áratug að stela áburðarverksmiðjunni af ríkinu, þá er nú stjórn áburðarverksmiðjunnar tekin upp á því að skila fölsuðum reikningum, sem er lögbrot. Og ég spyr: Finnst hv. Alþ. ekki tími til kominn að taka í taumana? Hvað mundi vera gert, ef einhverjir venjulegir menn skiluðu svona reikningum og gengju svona frá? Og svo er verið að prédika nú yfir verkamönnum og bændum í landinu, að þeir lifi yfir efni fram og þeir eigi að sætta sig við einhverjar efnahagsráðstafanir, sem rýra þeirra kjör, á meðan hér ganga menn lausir, sem sumpart eru að reyna að stela áburðarverksmiðjunni úr eigu ríkisins og sumpart eru að falska hennar reikninga til þess að gefa falska mynd af hennar afkomu.

Ég held þess vegna, að það sé tími til kominn að athuga þessa hluti. Ég sýndi fram á það, þegar ég flutti þetta mál nú á þessu þingi og síðasta, eftir að hafa flutt það nokkrum sinnum áður, að það hafa gerzt nýir hlutir í viðbót. Ég átti þar við það mat, sem hafði komið fram eða verið gerð tilraun til að gera í sambandi við stóreignaskattinn. Og nú hafa, meðan þetta mál hefur legið hjá fjhn., þessir hlutir gerzt í viðbót, að það er farið að gera reikningana öðruvísi úr garði en lögin mæla fyrir og með því auglýsilega verið að reyna að fela það, hvernig okrað er á bændum og hvernig stolið er af verkamönnum í skjóli laganna. Ég vil mega vonast til þess, að hæstv. landbrh., sem er í stjórn áburðarverksmiðjunnar, sjái ástæðu til þess að standa hér fyrir máli stjórnar áburðarverksmiðjunnar frammi fyrir Alþ.

Ég held þess vegna, að þó að meiri hl. fjhn. hafi tekið ákaflega hófsamlega á þessu máli nú og hv. frsm. meiri hl., sem alltaf hefur sýnt í fjhn. skilning á þessu máli, hv. 5. þm. Reykv., meini það, að þessu máli væri vísað til ríkisstj., til þess að hún athugaði það, þá vil ég taka það fram, að ég hef enga trú á að láta vísa þessu máli til ríkisstj. nú. Ég hef ekkert orð heyrt frá hæstv. ríkisstj., sem bendi til þess, að hún hafi virkilega vilja á að taka þetta mál alvarlegum tókum. Það hrúgast upp hneykslin í sam-

bandi við þetta mál, og ég er hræddur um, að hver frestun á þessu máli núna þýði bara stórtjón. Ég er búinn að sanna það með rökum áður, að það er búið að skapa stórhættu fyrir ríkissjóð í sambandi við öll þau ummæli, sem fram hafa farið, og allan þann drátt, sem orðið hefur í sambandi við þetta mál, og ég vil taka það fram, að það er engin sérstök samningsaðstaða fyrir ríkisstj. að tala við hluthafana, á meðan Alp. er ekki búið að breyta þessum l. og þar með skapa ríkisstj. aðstöðu til þess að tala við þá. Ef l. verður breytt, eins og ég legg til, þá er það alveg ótvírætt, að þessir hluthafar í Áburðarverksmiðjunni h/f — rekstrarhlutafélaginu, sem nú hafa, eins og hv. frsm. meiri hl. lýsti réttilega, tekið heldur óstinnt upp þetta, þeir hafa, eftir að lögunum væri breytt, enga aðstöðu til þess að segja neitt. Það er búið að kippa grundvellinum undan þeirra rekstrarfélagi, og það er algerlega búið að skera úr um það, að það hefur aldrei frá upphafi komið til neinna mála, að þessi verksmiðja væri þeirra eign, heldur hafa þeir aðeins ásamt ríkinu fengið rétt til þess að leggja fram sérstakt hlutafé til rekstrar áburðarverksmiðjunnar og fá sérstakar prósentur af því hlutafé. Þess vegna, þegar búið væri að breyta lögunum, eins og ég legg til, þá hefðu þessir menn í rauninni ekkert þarna annað að gera en að ganga að samningum við ríkið, nema þeir vilji fara í mál, en þeir hafa mjög lítinn grundvöll til þess að fara í mál, vegna þess að þeir hafa engan lagagrundvöll til þess að standa á. Þeir mundu þess vegna vafalaust sætta sig við þá samninga, sem einmitt er boðið upp á með 3. gr., eins og hún er í mínu frumvarpi, og það er líka tilgangurinn með þeirri grein að gera vel við þá menn, því að e. t. v. hafa þeir að sumu leyti undir fólkskum forsendum sett sitt fé þarna inn í, og það er ekki nema rétt að bæta þeim það upp á eðlilegan máta.

Þess vegna held ég, að það sé að öllu leyti rangt að vísa þessu máli til ríkisstj. nú. Það þarf einmitt að samþ. þetta frv., og þar með skapast ríkisstj. aðstaða til þess að semja skv. 3. gr. í mínu frv. við þessa fyrri hluthafa.

Svo sé ég ekki annað en að í þessari afstöðu meiri hl. nú komi fram, þrátt fyrir alla þá hófsemi og sanngirni, sem þeir vilja sýna, nokkur tilhneiging til þess að hopa þarna frá fyrri afstöðu. Allan þann tíma, sem hingað til hefur verið rætt um þetta mál, eftir að ég fyrst flutti það á þingi, hefur Alpfl. tekið alveg ótvíræða afstöðu og staðið með mér í afgreiðslu þessa máls úr fjhn. Stefán Jóh. Stefánsson, sem var forsrh. þeirrar stj., sem samþ. lögin upphaflega, lýsti því yfir sem ótvíræðum skilningi sínum, að ríkið væri tvímælalaust eigandi áburðarverksmiðjunnar og hlutafélagið væri aðeins rekstrarhlutafélag. Ásgeir Ásgeirsson, núverandi forseti Íslands, sem átti sæti fyrir Alpfl. í fjhn. lengi, tók alltaf nákvæmlega sömu afstöðu og stóð algerlega með því, að þetta væri ótvíræð eign ríkisins og hlutafélagið væri aðeins rekstrarhlutafélag. Hæstv. núverandi viðskmrh., sem nokkrum sinnum hefur látið þetta mál til sín taka, þegar ég hef flutt það hér, sagði t. d. á þinginu

1953, þegar þetta mál var rætt, með leyfi hæstv. forseta:

„Þegar áburðarverksmiðjuna hefur borið á göma hér á Alp. undanfarin ár, hef ég jafnan látið þess getið, að ég tel lagasetningunni um hana vera mjög ábótavant og hér í raun og veru á ferðinni mál, sem algerlega vansæmandi er fyrir Alp. að taka ekki til gagngerðrar endurskoðunar.“

Þetta var fyrir 10 árum, og öll ræða hæstv. viðskmrh. gekk út á, að það væri algerlega óþolandi að láta þetta haldast svona. Og síðan reiknaði hann út í þessari sömu ræðu, einmitt viðvikjandi afskriftunum, á hve löngum tíma þessum hluthöfum yrði gefin áburðarverksmiðjan, svo framarlega sem svona yrði haldið áfram. Og nú eru 7 ár af þeim 20 árum, sem hann var að reikna með, þegar liðin og stjórn áburðarverksmiðjunnar þegar farin að reikna þvert á móti lögunum í afskriftunum af áburðarverksmiðjunni, kostnaðarverði hennar.

Hæstv. núv. viðskmrh. sagði, þegar þetta mál var rætt á Alþingi 1955, með leyfi hæstv. forseta, — hann byrjaði ræðu sína þannig:

„Herra forseti. Ég vil með örfáum orðum lýsa yfir stuðningi mínum við þetta frv., eins og ég hef gert áður, þegar það hefur verið borið fram. Hér er ekki um neitt smámál að ræða. Hér er stórmál á ferð. Áburðarverksmiðjan er stærsta iðjufyrirtæki, sem starfar á landinu.“

Og hann rekur þetta síðan og tekur algerlega undir það, hve stórhættulegt sé að láta þetta ástand lengur viðgangast.

Þetta er á árinu 1955, 5 ár síðan. Og þannig hefur það verið allan tímann með þetta mál, alveg frá því að það fyrst hefur komið fram, og einnig þegar þetta mál var rætt allra fyrst, þegar ég kom með það, þá notaði einmitt hæstv. núv. viðskmrh. tækifærið til þess að lýsa mjög ýtarlega yfir sinni afstöðu í þessu og kom þá líka inn á mjög fróðlega útreikninga, sem hann nefndi til, eins og til þess að menn skyldu varast það, í sambandi við Eimskipafélagið.

Ér skal ekki lengja málið með því að fara að rekja þetta allt saman hér núna. En mér lízt ekki á, þegar ástandið hefur verið þannig á undanfórnum þingum, að Alpfl. hefur staðið með þessu máli, Sjálfstfl. verið, ja, við skulum segja a. m. k. tvískiptur í því, það hafa alltaf verið margir menn í Sjálfstfl., sem hafa gjarnan viljað sinna þessu máli, ef svo á að fara þannig núna, að þessu máli sé vísað til ríkisstj. í staðinn fyrir að afgreiða málið nú á þinginu. Það sýnir, að þá er eingöngu verið að reyna að drepa málinu á dreif. Þetta er mál, sem Alp. á að afgreiða alveg ótvírætt. Alp. á að standa vörð um þetta mikla fyrirtæki, sem nú mun kosta rúmar 300 millj. kr., og það á ekki að láta þetta fyrirtæki ganga úr greipum ríkisins á neinn máta. Það á að slá því föstu, að þetta sé eign ríkisins, og það á síðan að gera sæmilega vel við þá menn, sem hafa e. t. v. haldið, að þeir ættu þetta að einhverju leyti, en hafa aldrei lagt fram fé til annars en að vera að ákaflega litlu leyti þátttakendur í rekstri þessa félags með einum einustu 4 millj. kr., á sama tíma sem ríkið raunverulega hefur

orðið að gera allt, sem þurft hefur að gera, til þess að hægt væri að reka þetta fyrirtæki. Og mér sýnist, að reikningar áburðarverksmiðjunnar, sem ég nú hef gert að umtalsefni, geri það enn nauðsynlegra, að nú þegar sé tekið í taumana, að nú þegar sé ekki aðeins slegið föstu, að ríkið sé eigandi þessa fyrirtækis, eins og það hefur verið frá upphafi, tekin af öll tvímæli um það, heldur einnig að á þessu þingi sé kosin ný stjórn í áburðarverksmiðjuna, 5 manna stjórn, eins og ég legg til, af ríkinu, af Alþingi.

Ég vil þess vegna leyfa mér að skora á hv. þdm. að standa vörð um þessa eign ríkisins, að útkljá þetta mál nú á þessu þingi á þann eina veg, sem ber að útkljá það, að slá því föstu, taka af öll tvímæli um það, að áburðarverksmiðjan er eign ríkisins, og stofna ekki þessu stærsta fyrirtæki ríkisins lengur í neina hættu. Mín till. er þess vegna, að frv. verði samþ., en málinu verði ekki enn einu sinni frestað eða drepð á dreif með því að vísa því til ríkisstj.

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Mér þótti vænt um að heyra það áðan hjá hv. 3. þm. Reykv. (EOI), þegar hann sagði: Mér sýnast reikningarnir þannig, að ástæða sé til, — vegna þess að ég hafði áður hlustað á hann, þar sem hann sagði ekki: Mér sýnist, heldur: Það er, reikningarnir eru falsaðir, sagði hann, og vegna þess að mér er vel til þessa manns, þá þykir mér vænt um, að hann áttaði sig og fullyrti ekki lengur, en taldi sem sagt, að það gæti verið, að reikningarnir væru falsaðir. Ég held, að það sé betra að hafa fyrirvarann.

Þannig er það með reikninga áburðarverksmiðjunnar, að þeir eru gerðir eins og lög standa til nú og áður. Afskriftir hjá verksmiðjunni eru nokkru meiri en áður, en það var ekki þannig frá reikningunum gengið, fyrr en ýtarleg athugun hafði farið fram, því að bókstafur laganna, eins og hann er fyrir mínum sjónum og hv. 3. þm. Reykv., heimilar ekki svona mikla afskrift. Og það var þess vegna, sem stjórn áburðarverksmiðjunnar sendi lög in til umsagnar frægs lögfræðings, prófessors í lögum, og til annars vel metins lögfræðings og spurðist fyrir um það, hvort leyfilegt væri þrátt fyrir bókstaf laganna að afskrifa svo mikið sem gert var. Og umsögn þessara ágætu manna var ótvíræð. Þeir höfðu kynnt sér ýmislegt í sambandi við umr., þegar lög áburðarverksmiðjunnar voru sett, kynnt sér grg., sem fylgdi frv., og ýmislegt fleira og lásu það út úr þessu, að andi laganna og meining meiri hl. Alþ., þegar l. voru sett, væri ótvírætt á þá lund, að ætlazt væri til, að afskriftir hverju sinni væru það riflegar, að það nægði til þess að viðhalda verksmiðjunni og endurnýja hana.

Það var ekki fyrr en þessi dómur lá fyrir, sem reikningar verksmiðjunnar voru gerðir og samdir eins og þeir nú eru. Og þess ber að geta, að tveir kjörnir endurskoðendur skrifuðu undir reikninga verksmiðjunnar og auk þess löggiltur endurskoðandi, sem gerir reikninga verksmiðjunnar. Allir þessir menn, ásamt 5 manna stjórn verksmiðjunnar, standa að þessum reikningum, og á aðalfundi, hluthafafundi, voru reikningarnir samþykktir athugasemdalaust.

Ég endurtek það, að mér þótti vænt um, að hv. 3. þm. Reykv. dró úr fullyrðingum sínum, þegar hann var að tala um fölsun, og dró úr ýmsum þeim stóryrðum, sem hann viðhafði áður og ekki eru viðeigandi. Ég tel, að hann hafi bætt úr því með niðurlagi ræðunnar, þegar hann sagði: Mér sýnist eða mér virðist. Og ég tel það hæfilegan fyrirvara, til þess að það þurfi nú ekki að ræða við hann um þetta mál á þann hátt eða í þeim tón, sem fyrri hluti ræðunnar gaf tilefni til.

Það er svo aftur allt annað mál, hvort lög verksmiðjunnar þarfnast endurskoðunar, hvort það er réttmætt, að ríkið kaupi verksmiðjuna og hún sé rekin á sama hátt og sementsverksmiðja ríkisins. Ég veit, að það er hægt að færa mörg skynsamleg rök fyrir því að gera þetta, og ég ætla ekki nú að ræða það út af fyrir sig. Ég tel, að sá möguleiki sé fyrir hendi að taka það mál upp að nýju, þótt málinu sé nú vísað til ríkisstj. En ég hygg, að það sé eðlilegra, að það sé að einhverju leyti a. m. k. gert í samráði við hluthafana, ef að því ráði verður horfið að gera verksmiðjuna að ríkiseign.

Um það, að hluthafar hafi grætt á verksmiðjunni og ætli sér að græða stórfé á henni, þá held ég, að þar sé um hreinan misskilning að ræða.

Ef maður lítur aðeins á það, sem orðið er, þá er það svo, að það er í fyrsta sinn nú, sem hluthafar hafa fengið vexti af hlutabréfunum. Það er ekki hægt að kalla það arð, vegna þess að það eru 6% vextir af hlutafénu. Það er ekki hægt að kalla það arð, nema það sé eitthvað fram yfir eðlilega vexti. Nú eru greiddir 10% vextir af innstæðum manna, en í þau ár, sem verksmiðjan hefur starfað, hafa hluthafar átt sitt fé þarna vaxtalaust, og ég þekki engan hluthafa, og er ég mörgum þeirra kunnugur, sem lætur sig dreyma um það að verða efnaður á því að eiga hlutafé í áburðarverksmiðjunni. Ég þekki engan hluthafa, sem lagði fé sitt í áburðarverksmiðjuna á þeim forsendum að græða á því peninga. En ég þekki marga hluthafa, sem lögðu fé í áburðarverksmiðjuna, vegna þess að þeir töldu, að hér væri um þjóðhagslega gott fyrirtæki að ræða og það væri þess virði að leggja fé í fyrirtækið, enda þótt ekki væri von um arð af því. Og það er þess vegna, sem mér finnst að hluthafar áburðarverksmiðjunnar eigi ekki skilið þann dóm, sem hv. 3. þm. Reykv. kveður eiginlega alltaf upp yfir þeim, þegar hann tekur hér til máls um áburðarverksmiðjuna. Það er alltaf látið að því liggja, að þessir menn ætli sér að sölsa undir sig þetta fyrirtæki, ætli beinlínis að stela því frá ríkinu og að það sé engin önnur hugsjón þarna á bak við heldur en að auðga sjálfa sig.

Ég skal ekki fara fleiri orðum um þetta. Ég tel vegna þess, hvernig hv. 3. þm. Reykv. venti kvæði sínu í kross og bætti fyrir það, sem hann hafði sagt í byrjun ræðunnar, með niðurlaginu, að það sé ekki ástæða til orðahnippinga að þessu sinni út af þessu máli.

Frsm. minni hl. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Mér sýnist nú svo sem ástæðan til orða-

hnipninga fari nokkuð vaxandi eftir síðustu ræðu hæstv. landbrh.

Hann byrjaði með því að reyna að verja það, að áburðarverksmiðjustjórnin hefði búið út falsa reikninga. Og hvernig reyndi hann að verja það? Hann reyndi að verja þetta með því, að áburðarverksmiðjustjórnin hefði talað við nokkra ágæta menn og hún hefði m. a. talað við einn lögfræðing, held ég, og þessir menn hefðu sagt, að það væri alveg óhætt að falsa reikningana. Þeir höfðu að visu ekki orðað það þannig, að það væri óhætt að falsa reikningana, heldur mætti vel ganga svona frá þessu, þannig að reikningarnir raunverulega væru falsaðir og lögbrot.

Nú veit hæstv. ráðh., að það er ein sérgrein ýmissa lögfræðinga að brjóta lögin, alveg sérstaklega þegar um skatta eða annað slíkt og framtöl er að ræða, svo að hann hefði átt að fara dálítið varlega í það að fara að leita til lögfræðinga um þessi mál. Og hann hefði átt að fara enn þá varlegar í það vegna þess, að menn fara kannske að halda, að þetta eigi að verða einhver föst regla hjá ríkinu, í staðinn fyrir að dómstólar eigi að fjalla um eitthvað, þá eigi bara að kalla til einhverja og einhverja menn úti í bæ og láta þá segja til, hvað séu lög og hvað sé rétt og hvaða skaðabætur eigi að greiða og hvaða reikninga eigi að útbúa og annað slíkt. Ég held satt að segja, að einhverjir menn úti í bæ viti ekkert betur um, hvað sé andi laga, heldur en við hér á Alp. Og ég hefði gjarnan viljað sjá fram- an í þessa menn og ræða við þá, sem stjórn áburðarverksmiðjunnar hefur talað við og þeir hafa getað sannfært um að ætti að útbúa reikningana svona. Og ég vil leyfa mér að spyrja hæstv. landbrh., svo framarlega sem hann heldur, að þessir reikningar áburðarverksmiðjunnar fyrir árið 1959 hafi verið útbúnir samkv. lögum, af hverju hann leggur þá sérstakt frv. hér fram fyrir Alp., þar sem hann fer fram á, að þessum lögum sé breytt, þannig að einmitt 10. gr. verði orðuð öðruvísi og þar sé ekki reiknað lengur með kostnaðarverði, heldur sé reiknað með endurnýjunarverði. Og ég á eftir að sjá hann fá það stjfrv. fram í gegnum þingið. Nei, áburðarverksmiðjustjórnin hefur séð það, að hún braut lög, áburðarverksmiðjustjórnin hefur séð, að ráðunautarnir, sem hún hefur haft, hafa ráðlagt henni skakkt. Þeir ætla að reyna að bæta fyrir þetta eftir á með því að breyta lögnum. En þeir eru bara ekki búnir að því. Hvort andi laga sé sá, að það eigi að reikna afskriftir miðað við það, að ein verksmiðja geti endurnýjað sig, geti keypt sínar vélar, eða hvort það eigi að miða við kostnaðarverð, það er alveg tvennt ólíkt. Það geta mælt mörg skynsamleg rök fyrir því, að ein verksmiðja megi afskrifa sig þannig. að hún geti endurnýjað sig, en þar með er ekki sagt, að það sé löglegt. Þó að einhver hlutur sé skynsamlegur, þá er þar með ekki búið að draga þá ályktun af því, að hann sé um leið löglegur.

Því miður fer þetta oft á vixl. Ef allt væri þannig hjá okkur í þjóðfélaginu, að allt, sem skynsamlegt væri, væri um leið löglegt, þá liti þetta öðruvísi út, sérstaklega ef menn kæmu sér saman um, hvað væri skynsamlegt.

Nei, það, sem er löglegt, það er það, sem er ákveðið með lögum, og það, sem ákveðið er með lögum, er, að áburðarverksmiðjuna skuli afskrifa miðað við kostnaðarverð. Og ef til vill man hæstv. landbrh. það, að um leið og þetta mál, sem hann lagði hér fyrir um breytingu áburðarverksmiðjunnar, var rætt hér í þinginu, þá komu hans eigin flokksmenn fram og það einmitt sérstaklega þeir menn, sem vit hafa á þessum málum, til þess að gera athugasemdir við þetta. Og hann veit ósköp vel, hvað þetta mundi þýða. Ég er ekki að neita, að það sé ýmislegt skynsamlegt í því, að hana megi afskrifa miðað við endurnýjunina. En hvað mundi sú regla þýða, hvað mundi það þýða viðvíkjandi Sogsvirkjuninni? Raforkan, sem áburðarverksmiðjan borgar á síðasta ári, er 3,8 millj. Það er verð, sem er langt fyrir neðan allt, sem skynsamlegt er. Það er helmingurinn af allri raforkunni, sem hún framleiðir, en langt fyrir neðan allt, sem skynsamlegt er að selja það á. En það er löglegt, af því að það hefur verið gerður samningur um það. Ef Sogsvirkjunina ætti að mega afskrifa miðað við endurnýjunarverð, hvað heldur hæstv. ráðh. að verðið væri á rafmagni í dag, bæði til áburðarverksmiðjunnar og annarra? Vissulega hefur stjórn Sogsvirkjunarinnar einn og oft dottið í hug að fara fram á það, að hún mætti afskrifa eitthvað dálítið öðruvísi en hún má núna. Hún hefur gjarnan viljað eignast einhverja sjóði. En hún hefur ekki mátt það. Af hverju? Af því að lögin banna það, af því að lögin fyrirskipa henni, að hún skuli selja rafmagn með kostnaðarverði plús 5%. Og í þessu kostnaðarverði er ákveðinn hluti, hvað hún má afskrifa. Og það mundi ekki nægja fyrir endurnýjun.

Af hverju eru öll þessi ákvæði sett þarna inn? Af því að það er verið að hugsa um ákveðna aðila, sem í þessu efni eru neytendur. Það er verið að hugsa um þá, sem kaupa rafmagnið, þegar svona ákvæði eru sett viðvíkjandi Sogsvirkjuninni. Það er verið að hugsa um bændurna, sem kaupa áburðinn, þegar ákvæðin eru sett viðvíkjandi áburðarverksmiðjunni. Það er þarna miðað við kostnaðarverð. Það stendur í lögnum, og það er það löglega. En andi laganna, það er allt annar hlutur í þessu sambandi. Það er satt að segja einmitt sérstaklega, þegar peningar eru annars vegar, að þá þýðir andinn venjulega ekki mikið. Það eru tvö element, sem eiga ákaflega erfitt með að samrýmast.

Þess vegna þýðir ekkert fyrir hæstv. ráðh. að fara að leita til einhverra og einhverra góðra manna úti í bæ og fá einhverja umsögn hjá þeim, að það sé ósköp skynsamlegt og líklega hafi einhverjir hugsað þetta, þegar þeir hafi verið að ræða þetta, og annað slíkt. Bókstafurinn blifur í þessu efni. Og hæstv. ráðh. hefur séð þetta sjálfur eftir á og leggur til nú á þessu Alp. að breyta þessum lögum, en bara eftir að hann er búinn að taka þátt í því að brjóta lögin.

Hann segir hér, að þeir, sem sömdu lögin, hafi ætlað til þessa og þessa. Ætlar hann að fara að segja mér, að þeir, sem sömdu lögin, hafi ætlað til þessa í sambandi við kostnaðarverðið, en tekur ekki gilt það, sem er skráð í lögnum, að þetta sé sjálfseignarstofnun ríkisins, og tekur

ekki gilt það, sem er skráð í lögnum, að hlutafélagið sé aðeins rekstrarhlutafélag, hún skuli bara rekin sem hlutafélag, en ekki eign? Ætli ég hafi ekki anda laganna og bókstafinn líka betur með mér í mínum skilningi heldur en hæstv. ráðh., sem reynir að leita í einhvern óljósan anda grg. eða fá einhverja lögfræðinga úti í bæ til þess? Nei, ég er hræddur um, að það þýði ekki. Þessir lögfræðingar, sem hæstv. ráðh. hefur ráðfært sig við í þessu sambandi eða stjórn áburðarverksmiðjunnar, þeir hafa brotið lögin, þeir hafa útbúið ranga reikninga og standa nú uppi eins og þvara og fá þess vegna hæstv. ráðh. til þess að leggja fram lagafrv. hér við þingið, sem ekki er orðið að lögum enn þá, og þess vegna eru lög áburðarverksmiðjunnar óbreytt.

Svo af því að hæstv. ráðh. er nú landbrh. og ber alveg sérstaklega, eftir því sem hann segir, hag bænda fyrir brjósti, má ég bá kannske minna hann á 8. gr. laganna. 8. gr. laganna hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Áburðarsala ríkisins kaupir af verksmiðjunni áburð til notkunar innanlands fyrir kostnaðarverð, er verksmiðjustjórn áætla og ákveður fyrir 1. marz ár hvert að fengnu samþykki landbrh. Í hinu áætlaða kostnaðarverði skal reiknað með nauðsynlegum og lögákveðnum tillögum í fyrningarsjóð og varasjóð verksmiðjunnar.“

Þetta segja lögin. Þau segja, að það skuli ákveða áburðarverð miðað við kostnaðarverð og í því áætlaða kostnaðarverði skuli reiknað með lögákveðnum tillögum í fyrningarsjóð og varasjóð verksmiðjunnar, — ekki með anda grg. eða anda lögfræðinganna, heldur lögákveðnum.

Með því að afskrifa um 7 millj. kr. meira heldur en leyfilegt er eftir lögnum er verið að gera áburðarverðið herra en það þyrfti að vera. Það var bæði hægt að hækka laun verkamanna við verksmiðjuna og lækka áburðinn, ef ekki var verið að fela gróða verksmiðjunnar í svona og svona miklum afskriftum. Og þetta var það, sem átti að gera. Þarna er þess vegna engin afsökun. Það er ekki bara 10. gr., sem er brotin, það er 8. gr. líka.

Svo talaði hæstv. ráðh. um það, að endurskoðendurnir hefðu farið yfir þetta, það hefðu ekki bara verið einhverjir lögfræðingar úti í bæ. Hvað segir nú annar endurskoðandinn, sem endurskoðar. Hann segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Ég undirritaður endurskoðandi Áburðarverksmiðjunnar h/f hef yfirfarið reikninga félagsins, sem samdir eru eftir bókum og fylgiskjöllum pr. 31. des. 1959 af löggiltum endurskoðanda, og hef ég ekki aðra athugasemd við þá að gera en ég vil benda á, að afskriftir eru reiknaðar og birgðir metnar á annan hátt en áður.“

Gufunesi, 1. febr. 1960.

Halldór Kjartansson.“

Það er mjög kurteislega orðað hjá endurskoðandanum, eins og hans er von og vísa. Afskriftir eru reiknaðar á annan hátt en áður. Hingað til hafa þær verið löglegar, nú er hafður annar háttur á því, ekki löglegur. Það er hins vegar greinilegt, að mönnum hefur þótt tími til kominn um leið að fara að færa þetta í löglegt form, og þess vegna hefur hæstv. landbrh. lagt frv. fyrir Alp.

Nei, það var rangt að færa þetta svona. Og það var sem sé hægt bæði að hækka launin, láta aftur til verkamannanna þessa ½ millj., sem var af þeim tekin á síðasta ári, og lækka áburðarverðið til bændanna.

Viðvíkjandi birgðunum er ég ekki svo vel að mér í rekstri áburðarverksmiðjunnar, að ég viti nokkuð, hvað þar sé átt við eða hvernig þær eru taldar, en ef til vill gæti hæstv. landbrh. upplýst okkur um það. Ég veit ekki, hvort það er ef til vill farið álíka með birgðirnar eins og með afskriftirnar, — ég vona ekki. En mér er sem sé ekki kunnugt um, á hvaða verði þær hafa verið reiknaðar.

En svo komum við að seinni hluta ræðunnar hjá hæstv. ráðh., og hún var svei mér ekki falleg, og hún gefur aldeilis til kynna, hvort muni vera efnilegt að fara að vísa þessu máli til ríkisstj. Hvaða orð eru það, sem hæstv. ráðh. notar? Hann talar um, hvort ríkið kaupir áburðarverksmiðjuna. Ríkið á áburðarverksmiðjuna, ríkið á hana og enginn annar. Það er alls ekki um það að ræða, að ríkið kaupir áburðarverksmiðjuna, heldur sé því slegið föstu, að ríkið eigi hana. Þegar hæstv. ráðh. mælir svona orð, þá er hann augsjálánlega sjálfur að hverfa frá því, sem hann hefur áður staðið á, að þessi áburðarverksmiðja væri sjálfseignarstofnun, m. ö. o. eign ríkisins. Hann segir enn fremur í sinni ræðu: gera verksmiðjuna að ríkiseign. — Það þarf ekki að gera þessa verksmiðju að ríkiseign, hún er það samkv. 3. gr. laganna. Verksmiðjan er sjálfseignarstofnun, er lýtur sérstakri stjórn. Hún er sjálfseignarstofnun á sama hátt og Landsbankinn t. d., og enginn mundi neita því, að Landsbankinn væri ríkiseign. Þegar þess vegna hæstv. ráðh. talar um að gera verksmiðjuna að ríkiseign, þá er hann augsjálánlega í sínu hugskoti að ganga út frá því, að hún sé eign annarra, en ekki ríkisins. Og það er einmitt þar, sem hætta er í þessum málum. Ég veit ekki, hvort hæstv. ráðh. gerir sér bókstaflega ljóst, hvað hann er að fara, þegar hann er að reyna að deila á mig og segja, að ég sé að væna hluthafana um að græða. Ég hef margtekið eitt fram í þessu sambandi. Ég hafði aldrei vænt sérstaklega þá hluthafa, sem lagt hafa þarna fram 4 millj., um, að þeir sérstaklega hafi verið að gera þetta í gróðaskyni, en ég hef vænt ráðh., sem hér hafa setið áður, og nú mundi ég beina því að hæstv. landbrh. líka eftir þessi orð hans í síðustu ræðu, — ég hef vænt þá um að vera af vítaverðu gáleysi að glopra 300 millj. kr. fyrirtæki úr eigu ríkisins í eigu hluthafa, og nú ásaka ég hæstv. landbrh. með þeim orðum, sem hann notar í sinni síðustu ræðu, fyrir að vera að gerast meðsekur um þetta, þegar hann notar orð eins og þetta, að ríkið eigi að kaupa áburðarverksmiðjuna eða það eigi að gera áburðarverksmiðjuna að ríkiseign. Sá hugsunarháttur, sem hann gengur út frá, þegar hann talar svona, er, að sá, sem á áburðarverksmiðjuna núna, sé hlutafélagið, Áburðarverksmiðjan h/f. Í Áburðarverksmiðjunni h/f er 10 millj. kr. hlutafé. Af þessu 10 millj. kr. hlutafé eiga einstakir aðilar 4 millj. kr. Áburðarverksmiðjan er í dag yfir 300 millj. kr. virði. Ef sú skoðun, sem gloprast nú út úr hæstv. landbrh., yrði virki-

lega ofan á, þá yrði m. ö. o. lítið þannig á, að þessir hluthafar, sem eiga þarna 10 millj. kr., eigi fyrirtæki, sem ég tala nú ekki um með svona afskriftum eins og nú er farið að framkvæma, en annars með afskriftum, sem á 20 árum geta skrifað það niður í kostnaðarverð eða geta afskrifað hana alveg, — þá eiga þeir yfir 300 millj. kr. fyrirtæki, og þá getur hæstv. landbrh. farið að tala um, að einhverjir hluthafar ætli að græða. Ef 4 millj. kr. eign í slíku fyrirtæki ætti þá að jafngilda því, ef ekki verður búið að lækka gengið nokkuð oft þangað til, að þær 4 millj. kr. jafngiltu í eign svona 120 millj. kr., þá er hægt að tala um, að hluthafar fari að græða. Og ef haldið er áfram að afskrifa áburðarverksmiðjuna eins og núna væri gert, þá er ekki lengi verið að afskrifa hana þannig, að það eru engin 20 ár, þangað til þetta hlutafélag væri álitnið eigandi verksmiðjunnar, ætti hana alla saman.

Nei, ég dreg ekkert í land með þau stóru orð, sem ég hef haft á undanförunum árum um þetta, og það, sem hryggir mig í þessu sambandi, er, að menn, sem hafa verið með mér í fjhn. þessarar d., þegar við höfum fjallað um þetta mál, og hafa sýnt skilning á því, að hér væri um fyrirtæki ríkisins að ræða, skuli nú vera farnir að smitast þannig af þessari privat-kapitalistísku skoðun, sem er að reyna að ryðja sér til rúms, að þeir séu farnir að líta þannig á, að það þurfi að kaupa þessa verksmiðju, sem ríkið á, það þurfi að gera hana að ríkiseign, þessa verksmiðju, sem ríkið á. Hér er stærsta fjármálalegt hneykslismál á ferðinni, — og eru þau mörg hér á Íslandi, — sem komið hefur upp um langan aldur, og það er alveg greinilegt, að það eru síðustu forvöð, að Alþingi taki í taumana, slái skjaldborg um þessa eign ríkisins, sjái um það, að þessu sé ekki af ráðherrum, sem tala ógætalega, ráðherrum, sem eiga að vernda eignarrétt ríkisins, gloprað út úr eigu ríkisins. Ég hef aldrei verið að væna hluthafana um það, að þeir væru að reyna að eignast þetta með þessu. Ég veit ósköp vel, að það eru engir privat-kapitalistískir hluthafar til svo vitlausir, að þeim detti í hug, að með því að leggja 4 millj. kr. í 300 millj. kr. fyrirtæki geti þeir eignast það. Svona vitleysa getur aðeins komið upp í kollinum á ráðherrum, sem mismæla sig.

Ég held þess vegna, að það, sem þarna er um að ræða, þó að ráðherrar hafi hér á árunum gefið vitlausar yfirlýsingar, þó að hæstv. landbrh. tali núna svona klaufalega, þá sé þarna um að ræða, að þessu þarf að slá föstu, að þetta fyrirtæki er ríkiseign. Hins vegar eigum við að gera vel við þessa hluthafa. Þeir hafa lagt þarna fram sínar 4 millj. kr. Ég vil ekki aðeins borga þeim þeirra 6% fyrir öll þessi ár, ég vil borga þeim meira fyrir þetta, eins og ég legg til þarna í 3. gr., en klára það strax við þá. Hafa allir þingflokkarnir eftir minni till. í 3. gr. aðstöðu til þess að sjá svo um, að það sé ekki verið að niðast á þessum hluthöfum, og sjálfur hef ég enga tilhneigingu til þess. Ég skyldi gjarnan fyrir mitt leyti samþykkja að borga þeim tvöfalt eða þrefalt það hlutafé, sem þeir lögðu þarna fram. Það er alls ekki um það að ræða. Við vit-

um allir saman, það er opinbert leyndarmál, hvernig þetta er til komið. Þetta er til komið undir þrýstingi frá Bandaríkjunum. Það var eitt af því, sem Marshall-hjálpin gerði að skilyrðum fyrir fyrirtæki, sem reist væru fyrir hennar fé, að það ættu ekki að vera ríkisfyrirtæki, og þess vegna var á síðustu stundu, eftir að búið var að afgreiða þetta mál sem ríkisverksmiðju hér í Nd., því breytt við 2. umr. í Ed. á síðustu dögnum á því annaðringi 1949 fyrir kosningarnar.

En sú glópska, þó að það væri látið undan í vitleysu þá, að fara að ætla þess vegna að glopra þessu út úr höndum ríkisins, það er stórhættulegt. Sú ríkisstj., sem tók við eftir 1952, stóð betur á verði í þessu efni. Við vissum það ósköp vel, að sementsverksmiðjan tafðist um tvö ár, vegna þess að Bandaríkjastjórn reyndi að knýja það fram, að hún væri gerð að einkafyrirtæki. Það var ekki látið undan með það. Það var haldið fast við það, að sementsverksmiðjan væri eingöngu ríkiseign. Og það er sannarlega tími til kominn, að þessar vitleysur, sem voru settar inn með 13. gr., séu gerðar afturreka og séu ekki látnar spilla meinu lengur. En ég vil bara benda þeim meiri hl. í fjhn., sem núna lagði til, að þessu máli sé vísað til ríkisstj., — haldið þið, að það sé nú efnilegt að vísa þessu máli til ríkisstj., þegar einmitt sá hæstv. ráðh., sem að öllum hinum ólöstuðum hefur oft verið einna beztur í þessu máli, meðan hann átti sæti í fjhn., er núna farinn að ruglast þannig í ríminu, að hann er farinn að tala um, að ríkið þurfi að kaupa þessa verksmiðju, og þegar þeim getur dottið í hug, jafnvel ríkisstj., að hún þyrfti að fara að semja við þessa hluthafa.

Ríkið hefur ekkert við þessa hluthafa þannig að semja. Ef ríkið er búið að breyta lögunum eins og ég legg til, þá er enginn lagalegur grundvöllur til fyrir þessu hlutafélagi, ekki neins staðar, það getur fengið að starfa, og þeir geta horft á hlutabréfin sín, en ef þeir vilja fá eitthvað fyrir þau, þá eiga þeir það undir samningum við ríkið, og það er gert ráð fyrir því í 3. gr., að ríkið geri góða samninga við þá um það.

Ég vil benda á, að það er stórhætta í því að vísa þessu máli til ríkisstj. Ríkisstj. gæti tekið upp á því að fara að semja við hluthafana fyrir næsta þing. Hún gæti bókstaflega farið að tala við þá eins og þeir væru einhverjir meðeigendur í verksmiðjunni. Hún gæti farið að tala við þá eins og þeir ættu einhvern eignarrétt á 100 millj. í þessari 300 millj. kr. verksmiðju. Ég vil þess vegna eindregið leggja til við hv. d., að hún samþykki mitt frv., en vísi þessu máli ekki til ríkisstj. Það eru sannarlega komin síðustu forvöð. Það eru nú tíu ár, síðan þetta frv. var samþ. og frá því að sú barátta hófst að reyna að tryggja tvímælalausa eign ríkisins á því, eins og það er eftir lögum.

Ég vil þess vegna vonast til þess, að hv. þm. alveg án tillits til þess, hvar þeir standa í flokki, sjái til þess, að það sé ekki haldið áfram á þessum hættulega vegi, sem undanfarið hefur verið farinn með slendurteknum meira eða minna vitlausum yfirlýsingum ráðh., sem mundi lykta

með því, ef svona væri haldið áfram, að glopra þessu fyrirtæki út úr höndum ríkisins og valda ríkinu stórkostlegu tjóni.

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Enda þótt hv. 3. þm. Reykv. (EOI) sagði það hér áðan, að hann vildi ekki draga í land eða taka aftur þær fullyrðingar, sem hann viðhafði í fyrri ræðu sinni, þá held ég samt, að hv. þm. geri sér ljóst, að hann gerði það nú samt, og fullyrðingar hans í síðustu ræðunni byggjast eingöngu á misskilningi. Þær byggjast á þeim misskilningi, að hann telur, að umsögn prófessors í lögum við Háskóla Íslands sé einskis virði. Og úr því að hann dregur sínar fullyrðingar frá forsendum, sem ekki eru mikilvægari en þetta, þá tel ég, að það sé ekki þörf á því að halda langa ræðu til andsvara þeim fullyrðingum, sem hann hér viðhafði.

Stjórn áburðarverksmiðjunnar leitaði til prófessors í lögum við Háskóla Íslands, ekki um það, hvort það væri skynsamlegt að auka afskriftirnar, eins og hv. þm. sagði hér áðan, heldur hvort það væri löglegt þrátt fyrir bókstaf laganna að gera það, og umsögn prófessorsins var sú, eftir að hann hafði kynnt sér grg. frv. og umr. við lagasetninguna, að það væri löglegt þrátt fyrir bókstaf laganna að hækka afskriftirnar. Og fleiri lögfræðingar hafa þar komið við sögu. Í stjórn verksmiðjunnar er enginn lögfræðingur, og hv. 3. þm. Reykv. er ekki heldur lögfræðingur. Og það er þess vegna, sem stjórn verksmiðjunnar leitaði til lögfræðings og lögfræðinga, og ég vil kenna þessum hv. þm., 3. þm. Reykv., áður en hann fer að fullyrða næst, áður en hann fer að hafa svo stór orð hér í ræðustól, sem gætu jafnvel skaðað hann sjálfan, að þá leitaði hann til lögfræðings og lögfræðinga, jafnvel prófessors í lögum, um það, hvort sú fullyrðing, sem hann fer með í sambandi við túlkun laga, hefur við rök að styðjast. Ég vildi gjarnan, að hv. 3. þm. Reykv. athugaði þetta í ró og næði, áður en hann kemur hér í ræðustólinn aftur með slík stóryrði sem hann viðhafði hér áðan.

Ástæðan til þess, að lagt er til að breyta bókstaf laganna, áburðarverksmiðjulanganna, á þá lund, að heimilt sé að hækka afskriftir, er eingöngu sú, að stjórn áburðarverksmiðjunnar telur eðlilegt, að þar fari saman bókstafur laganna og andi laganna, þannig að það þurfi ekki lögfróða menn, það þurfi ekki prófessora í lögum til þess að túlka lög um áburðarverksmiðju á réttan hátt. Stjórn áburðarverksmiðjunnar vill hafa lögin þannig úr garði gerð, að hún sjálf geti lesið úr þeim og þurfi ekki að fá aðstoð prófessors í lögum til þess að komast að rétttri niðurstöðu.

Hv. 3. þm. Reykv. fullyrti það hér áðan og hefur reyndar gert oft áður, að lögin um áburðarverksmiðjuna væru vansmið, þau væru illa gerð. Ég held þess vegna, að hann ætti sízt allra að undra það, bótt það þyrfti að breyta lögnum að þessu leyti, ef bókstafur laganna í augum ólöglerðra manna túlkar í rauninni allt annað en þeim er ætlað að gera og lögin sjálf í augum ólöglerðra manna eru nokkurs konar rúnaletur, sem enginn geti lesið úr nema sérfræðingar. Það er þess vegna ekki skrítið, þó að gert sé ráð fyrir því í frv., sem áður var nefnt, að lögum-

um verði breytt á þennan hátt, og ég stend hér upp aftur aðeins til þess að árétta það, sem ég sagði áðan, minna á það, að fullyrðingar hv. 3. þm. Reykv. hér áðan eru byggðar á misskilningi, og þess vegna er ekki ástæða til að taka eins strangt á þeim og ella, — byggðar á þeim misskilningi, þeim raunalega misskilningi að gera að engu, að meta einskis úrskurð lagaprófessors við Háskóla Íslands um túlkun þessara laga.

Um það, hvort það sé ekki hagur bændna að fá áburð sem ódýrastan, þurfum við náttúrlega ekki að fara að ræða hér. Við hljóðum að vera sammála um, að það sé bezst fyrir bændur að fá áburðinn sem ódýrastan. En við getum þá líka verið sammála um fleira. Við getum verið sammála um það, að eins og það er nauðsynlegt fyrir bændur að fá áburð í dag, svo er það líka nauðsynlegt fyrir þá að fá áburð í framtíðinni og ekki aðeins þann áburð, sem áburðarverksmiðjan í Gufunesi getur framleitt nú, heldur algildan áburð. Og ég hygg, að bændur séu því samþykkir, að Áburðarverksmiðjan h/f sé rekin á þann veg, að hún geti byggt sig upp, hún geti stofnað til aukningar, að að því verði unnið, að bændur geti fengið íslenzkan áburð eins og þeir þurfa við hæfi íslenzks jarðvegs. Og það er vitað mál, að þegar ein áburðarverksmiðja hefur starfað í nokkur ár, þá kemur fram mikið og dýrt viðhald á vélum verksmiðjunnar, og þessar vélar er ekki unnt að endurnýja nema með miklum tilkostnaði.

Við vorum að tala hér áðan um ræktunarsamböndin, að þau gætu ekki endurnýjað vélarinnar. Hvers vegna? Það var vegna þess, að þau áttu ekki í sjóði, þau áttu ekki í fyrningasjóði til þess, og nú standa þau uppi ráðalaus og vita ekki, á hvern hátt þau geti aflað sér aftur þessara nauðsynlegru véla. Ég held, að það sé í þágu bændastéttarinnar að koma í veg fyrir það, að áburðarverksmiðjan standi nokkurn tíma í þeim sporum, sem sagt er að ræktunarsamböndin standi í dag.

Svo um eignarrétt verksmiðjunnar. Hv. 3. þm. Reykv. talar hér um hlutafélag. Hann talar um, að hlutaféð sé 10 millj. Hann talar um, að ríkið eigi 6 millj. og hluthafarnir 4 millj. Ég skil ekki, að það sé þá mikill vandi að skera úr því, hvernig með eignarréttinn er í þessu fyrirtæki, og ég undrast það, að hv. 3. þm. Reykv. skuli svo oft sem hann gerir koma hér upp og tala eins og það sé einhver vafi um eignahlutföllin, þegar það er alveg skýrt tekið fram, hvað hver hefur lagt fram.

Ég sé svo ekki ástæðu til að segja fleira í þessu sambandi, en segi það aftur, sem ég sagði áðan, að þar sem fullyrðingar hv. þm. eru byggðar á hreinum misskilningi, þá þarf ekki að taka þær eins alvarlega og annars væri.

Frsm. minni hl. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Hæstv. landbrh. byrjaði sína ræðu með því að tala um, að ég hefði viljað láta svo sem umsögn jafnvel prófessora væri einskis virði.

Ég var ekkert sérstaklega að segja það. Umsögn slíkra manna getur oft verið mjög „interessant“, gefið t. d. góða hugmynd um þeirra hugunarhátt og ýmislegt slíkt. En hún getur verið

röng. Það er eitt, sem þeir aðilar, hvort sem það eru hæstaréttardómarar, prófessorar eða aðrir slíkir háttstandandi menn í þjóðfélaginu, sem eru kvaddir til þess að gera út um ýmsa svona mikilvæga hluti, ættu að temja sér, þegar til þeirra er kallað, og það er, sem er eitt grundvallaratriði í allri lögfræði og allri dómfærslu, það er að hlusta líka á hinn málsaðilann. Það er rétt fyrir þessa aðila að kynna sér málin dálítið betur, áður en þeir kveða upp sína úrskurði, hverjir svo sem þeir eru, lagaprófessorar eða hæstaréttardómarar eða aðrir slíkir. Og ég er hræddur um, að áður en þeir fara að kveða sína úrskurði upp um, hvað þeir áliti að sé löglegt, og ætla að fara þar eftir því, hvað komið hafi fram í grg. og annað slíkt, þá þurfi þeir að rannsaka afstöðu löggjafans sjálfs. Það er hann, sem er æðsti aðilinn í þessu efni. Það eru svo og svo margir lögfræðingar, dómarar, prófessorar og aðrir slíkir menn til í þessu þjóðfélagi, en sá, sem er æðstur af þessum öllum saman, er Alþingi, löggjafinn sjálfur, og þótt hvorki ég né hæstv. ráðh. sé lögfræðingur, þá erum við þáttur úr þessum löggjafa og höfum tekið þátt í að semja ákveðin lög og ákveða þar með, eftir hverju hinir eiga að fara. Og það er það, sem við verðum að ætlast til af þessum mönnum, þegar þeir eru tilkvaddir um eitthvað, að þeir geri svo vel og kynni sér aðstæður í þessum málum, og ég er hræddur um, að þeir hafi ekki kynnt sér þær sérstaklega vel, þessir sem kváðu þetta upp.

Ég hef ekki mælt hér á móti því, að það gætu verið ýmis skynsamleg rök, sem mæltu með því, að ef til vill væri afskriftum háttað öðruvísi en fyrir er mælt í lögum, að það skuli miða við kostnaðarverð. Ég get vel trúað t. d., að þeir, sem hafa samþykkt upphaflega ákvæðin um kostnaðarverð, hafi gengið út frá, að krónan héldist í nokkuð svipuðu verði. Það var samþykkt fyrir kosningar 1949, og mönnum hefur þá ekki dottið í hug líklega, að Sjálfstfl. færi að fella krónuna 1950 og aftur 1960 og að allir fyrningarsjóðir yrðu þess vegna tiltölulega lítils virði og annað slíkt. En hverju sem menn kunna að hafa gengið út frá í þessu, þá stendur hitt, að það er svo mælt fyrir, að það skuli vera afskrifað eftir kostnaðarverði, og þetta er ekki aðeins um áburðarverksmiðjuna, þetta er um Sogsvirkjunina, þetta er um öll ríkisfyrirtæki, og þetta er um öll einkafyrirtæki. Og eitt af því, sem þeir menn, jafnvel prófessorar í lögum, sem áburðarverksmiðjustjórn talar við, ættu að gera sér ljóst, er, að ef þeir segja: Það á að afskrifa áburðarverksmiðjuna miðað við anda laga og þar af leiðandi endurnýjunarverð, þá mundi slíkt gilda líka viðvíkjandi Sogsvirkjuninni og hvaða öðru fyrirtæki sem er, — öll sömu rökin sem hægt er að færa fram fyrir, að það sé ósköp gott að eiga peninga seinna meir fyrir vélum til þess að geta endurnýjað áburðarverksmiðjuvélar, heyyvinnuvélar, alls konar rekstrarvélar í sambandi við landbúnað, beltisdráttarvélar eða annað slíkt, raforkuvélar og allt mögulegt annað slíkt. Vissulega er hægt að færa mörg rök að því. Kannske væri líka hægt að færa einhver rök að því, að það væri ekki rétt gott, að það

væri verðbólga eða gengið væri lækkað, og það væri dálítið slæmt fyrir fyrningarsjóði, sem þessar afskriftir eru lagðar í, að gengið væri lækkað rétt á eftir, og kannske ætti að gera sérstakar ráðstafanir fyrir því. Kannske þeir litu þannig á, að svona gengislækkun væru ólöglegar, vegna þess að það er raskað öllum útreikningum í því, sem sé andi laganna í sambandi við þessa hluti. Nei, við gætum rætt endalaust um þessa hluti, það stendur jafnt í lögum um þarna, að það eigi að miðast við kostnaðarverð, og meðan þeim lögum er ekki breytt, þá hefur löggjafinn, sem er æðsti aðilinn í þessum efnum, kveðið upp sinn dóm, og þá er það ekki annarra að kveða upp dóminn.

Hæstv. ráðherra talar hér um, að það sé bezt fyrir bændur, að það væri hægt að láta þá fá afskriftir, bezt, að áburðarverksmiðjan gæti eignast peninga til þess að geta keypt sér vélar, þegar þessar væru orðnar ónýtar. En hver segir það, herra ráðherra, að áburðarverksmiðjan eigi einhverjar vélar, eigi einhverja peninga fyrir vélum, þó að þær afskrifist svona? Hver segir, að það verði ekki lækkað gengið aftur eftir 5 eða 10 ár, þeir fyrningarsjóðir séu aftur gerðir ónógir og dugi ekki til þess að kaupa inn fyrir þetta? Er það ekki það, sem menn hafa verið að reyna viðvíkjandi öllum mögulegum öðrum fyrningarsjóðum? Það er ekki til neins að koma með slík rök. Það er alveg eins hægt að koma með þau rök, að það væri ekki til neins að vera að afskrifa neitt og leggja neitt í sjóði, vegna þess að það komi alltaf einhver máttarvöld, sem fyrirskipi Íslendingum að afskrifa alla sjóði á 10 ára bili og gera peningana einskis virði, þannig að það sé bezt að halda verðinu eins lágu og hægt sé og sjá svo til, hvernig maður geti lagt í hitt á eftir.

Með svona festuleysi í þjóðfélaginu sem þarna er, þá er hægt að heita rökum á allan mögulegan máta. En segjum nú, að þessi rökfærsla sé tekin gild, þau rök hæstv. ráðherra, að það sé bezt fyrir bændur, að áburðarverksmiðjan ætti fyrir því að kaupa sér vélar, þegar þessar væru orðnar ónýtar. Segjum svo, að þetta sama verði þá að gilda um Sogsvirkjunina, að það verði líka að fá að afskrifa hana. Henni er haldið niðri þannig, að hún hefur enga möguleika til þess að afskrifa neitt. Sogsvirkjunin verður með hverri nýrri virkjun að reyna að taka ný lán til þess.

Hvernig mundi þá líta út fyrir áburðarverksmiðjunni, ef sama lögmálið, sem hæstv. ráðh. segir að sínir prófessorar áliti að eigi að gilda fyrir áburðarverksmiðjuna, gildi líka fyrir Sogsvirkjunina? Hvað skyldi rafmagnnið þá kosta til áburðarverksmiðjunnar, og hvað skyldi þá áburðurinn þar af leiðandi kosta, jafnvel þó að ekki væri svona farið að í afskriftunum eins og nú er gert?

Hæstv. ráðherra segir, að það hafi ekki verið spurt að því, hvort þetta væri skynsamlegt, það hefði verið spurt að því, hvort þetta væri löglegt þrátt fyrir bókstaf laganna. Þar hef ég aðeins eitt að segja við hann: Hafi einhverjir prófessorar gefið honum eða þeim í áburðarverksmiðjunni svona úrskurð, þá hefur það verið rangur úrskurður. Það er aðeins einn aðili, sem

þarna getur breytt, það er Alþingi. Og hæstv. landbrh. er búinn að fara fram á við Alþingi, að það geri það, og Alþingi um það, en fyrir en Alþingi hefur gert það, er ekki rétt að breyta þessu Einmitt í því að leggja þetta fyrir Alþingi, með því að leggja það frv. fyrir Alþingi, sem ríkisstj. lagði hér fyrir um áburðarverksmiðjuna, er raunverulega verið að viðurkenna, að þetta var rangt.

Viðvíkjandi túlkun laga er það vissulega gott, að lög séu það skýr, að það sé hægt fyrir hvern mann að skilja þau. Það er nú eitthvað nýtt hjá hæstv. ríkisstj., að hún sé að bera umhyggju fyrir sliku. Ég veit ekki til þess, að nokkur ríkisstj. hafi nokkurn tíma sett önnur eins lög í gegnum þingið og sá bandormur var, sem settur var í gegnum þingið í vetur. (Gripist fram í.) Jú, en hann var svo þvælinn hvað snertir laga-breytingarnar, að hann fór fram úr öllum þeim bandormum, sem meira að segja þjóðstjórnin hafði nokkurn tíma samþykkt, og hann var sannarlega ekki til þess að auðvelda almenningi að þetta skilið það, hvað voru lög í landinu. Og ég er hræddur um, eins og hæstv. landbrh. sagði, að það þurfi prófessora til þess að túlka, hvað séu lög, þegar þannig er farið að.

Þá talaði hæstv. ráðh. um, að ég hefði oft sagt, að þessi lög væru vansmið. Þessi lög eru vansmið aðeins að einu einasta leyti. Þau eru mjög skýr yfirleitt nema 13. gr. — 13. gr. stangast á við öll lögin. Hún er í mótsætningu við þau. Hún er í mótsætningu við 3. gr. í l., hún er í mótsætningu við allan anda l., og hún er í mótsætningu við lögin, eins og þau höfðu áður verið undirbúin, allt frá því að fyrst var farið að tala um að reisa áburðarverksmiðju á Íslandi. Og það liðu víst ein 15 ár, frá því að var fyrst farið að tala um það, þangað til þessi lög voru samþ. Vansmiðin er eingöngu 13. gr., og þá vansmiði einmitt vil ég sníða burt.

Hæstv. ráðh. talaði um eignina á þessari verksmiðju. Mér þótti nú vænt um, að hann passaði sig á að endurtaka ekki neitt af vitleysunum, sem hann sagði í sinni fyrri ræðu, og það gefur mér nokkra von um, að hann sé nú aftur að átta sig. En ég held, að ég þurfi nú samt að skýra þetta dálítið fyrir honum, því að hann fór að tala um hlutafélagið. Það eru tveir aðilar, sem hafa með áburðarverksmiðjuna í Gufunesi að gera. Annar aðilinn er ríkið, sem á hana samkv. 3. gr. l., þar sem stendur: „Verksmiðjan er sjálfseignarstofnun, er lýtur sérstakri stjórn. Verksmiðjuna má hvorki selja né veðsetja, nema heimild sé veitt til þess af Alþingi.“ Þetta er sá aðili, sem á þessa verksmiðju, fyrirtæki, sem kostar nú yfir 300 millj., það er íslenska ríkið. Það er sjálfseignarstofnun. Svo er annar aðili, sem hefur með verksmiðjuna að gera. Hans verk-efni er að sjá um reksturinn á verksmiðjunni. Sá aðili starfar samkv. 13. gr. l. Í 13. gr. segir, að það sé heimilt, ef fáið þau framlög, sem þar greinir, og lýkur l. mgr. þar með þessum orðum, með leyfi hæstv. forseta: „Og skal verksmiðjan þá rekin sem hlutafélag.“ M. ö. o.: samkv. 13. gr. er stofnað sérstakt rekstrarfélag, og það eru mörg dæmi slíks. Hæstv. ráðh. þyrfti ekki annað en athuga t. d. við skulum segja Völund hérna

í bænum, þar sem fyrir löngu var aðgreint annars vegar eign og hins vegar rekstur, og þannig er með fleiri fyrirtæki. M. ö. o.: þarna eru tveir aðilar. Annars vegar er eigandi verksmiðjunnar, sem er ríkið, hún er sjálfseignarstofnun. Hins vegar er svo hlutafélag, sem um nokkurt skeið samkv. þessari 13. gr. mun sjá um rekstur verksmiðjunnar. Í því hlutafélagi er 10 millj. kr. hlutafé. Það dettur náttúrliga engum heilvita manni í hug, að með 10 millj. kr. hlutafé byggi maður verksmiðju, sem kostar 130 millj. — 10 millj. kr. hlutafé getur maður e. t. v. lagt fram sem einhvern pínulítinn skerf til að velja þessu. En það er líka allt saman. Af þessum 10 millj. kr., sem eru þarna rekstrarhlutafé, á ríkið 6 millj. og einstaklingar 4 millj. Og það er eingöngu vegna þess, að ákveðinn landbrh. fyrir 7 árum eða 8 sagði hér á Alp., að áburðarverksmiðjan væri eign þessa hlutafélags, að nokkurn tíma hafa komið upp efasemdir um það, hvernig háttaði um eignarréttinn á þessu fyrirtæki. Ég mótmælti þessari yfirlýsingu þá þegar. Forsrh. sá, sem veitti þeirri stjórn forstöðu, sem samþ. þessi lög, mótmælti því þá þegar. Forseti ríkisins hefur verið á sömu skoðun. En eins og meiri hl. fjhn. segir í sínu álit, að það sé ekki talið ótvírætt um eignarrétt áburðarverksmiðjunnar, því þurfi að skera úr um það. Það kom mjög greinilega fram einmitt í framsöguræðu hv. frsm. meiri hl., hv. 5. þm. Reykv., að hann álit þetta spurningu um eignarréttinn, hann álit ekki, eins og glopraðist út úr hæstv. landbrh., í fyrri ræðu hans, að það kæmi til mála, að ríkið ætti að kaupa þessa verksmiðju, að það ætti að gera þessa verksmiðju að ríkiseign. Hann áleit, að það væri hins vegar spursmál, hvort hún væri núna ríkiseign, og það væri þetta, sem þyrfti að útljá. Það er þess vegna alveg rangt, þegar hæstv. landbrh. er að tala um eignarhlutfall þarna í. Eignarhlutfall er aðeins þarna um að ræða í sambandi við, að ríkið á 6 millj. kr. af hlutafénu í rekstrarhlutafélagi. Um sjálfan eignarréttinn á áburðarverksmiðjunni er enginn efi. Ríkið á hana alla saman. Þess vegna vil ég leggja áherzlu á það, að eins og nú hefur verið staðfest með þeim klaufalegu yfirlýsingum, sem hæstv. landbrh. hefur gefið, með þeim röngu reikningum, sem stjórn áburðarverksmiðjunnar hefur látið frá sér fara, þá er hættulegt að fresta því lengur að skera alveg úr um það, að þessi áburðarverksmiðja sé ótvíræð ríkiseign, eign ríkisins eins og einskis annars. Þess vegna skora ég eindregið á hv. þm. að greiða atkv. með mínu frv., en vísa málinu ekki til ríkisstj.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 84. fundi í Nd., 19. maí, var fram haldið 2. umr. um frv.

ATKVGR.

Till. frá meiri hl. fjhn. á þskj. 368 um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 19:9 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: AGb, BF, BK, BBen, BP, EI, EmJ, EystJ, SB, GfG, JPálm, GPg, IngJ, EinS, JR, PS, RH, SkG, JóhH.

nei: HB, BFB, EðS, EOL, GJóh, HV, KGuðj, ÁS, ÞÞ.
IG, GíslG, HS greiddu ekki atkv.
9 þm. (BGr, GeirG, GuðIG, HÁ, JSk, MÁM, ÓTh, SÁ, SI) fjarstaddir.
1 þm. gerði svofellda grein fyrir atkv. sínu:

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Ég hef skrifað undir nál. á þskj. 368 með fyrirvara. Þar segir, að það sé eigi talið ótvírátt um eignarrétt áburðarverksmiðjunnar. Ég er ekki fyrir mitt leyti í neinum vafa um þetta atriði, hver eigi verksmiðjuna. Hins vegar eru það aðrir, sem telja, að það geti orkað tvímælis. Ég tel þess vegna ekkert á móti því, að málinu sé vísað til stjórnarinnar til athugunar, og segi já.

2. Jarðræktar- og húsagerðarsamþykktir í sveitum.

Á 3. fundi í Nd., 26. nóv., var útbýtt:
Fr. til l. um breyt. á l. nr. 7 12. jan. 1945, um jarðræktar- og húsagerðarsamþykktir í sveitum [15. mál] (þmfrv., A. 15).

Á 4. fundi í Nd., 27. nóv., var frv. tekið til l. umr.

Flm. (Ágúst Þorvaldsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér ásamt nokkrum öðrum hv. þm. að bera fram á þskj. 15 frv. það, er hér liggur fyrir til l. umr. Í grg. þeirri, sem fylgir frv., er tekið fram flest eða allt það, sem máli skiptir til skýringar á því, hvers vegna frv. er flutt.

Það er öllum kunnugt, hversu ræktun og landþurrkun hefur fleygt fram hér á landi, síðan hin stórvirku tæki, jarðýtur, skurðgröfur og stærri og smærri dráttarvélar, komu til sögunnar ásamt þeim mörgu gerðum jarðvinnslutækja, sem tengd eru við þessar vélar. Skýrsla sú um nýrækt í landinu, sem birt er í grg., sýnir, hvernig þróunin hefur verið síðan 1945, að lögin um jarðræktar- og húsagerðarsamþykktir í sveitum tóku gildi, en það ár var nýræktin 1162 lektarar, en á s. l. ári var hún 3855 hektarar. Eins og grg. bær með sér, hefur þróunin í véla-kaupunum, síðan lögin tóku gildi, verið sú, að sífellt hefur verið krafizt stærri og aflmeiri véla. Um næstu áramót mun verða lokið að mestu eða öllu kaupum á þeim vélum og verkfærum, sem styrkja her samkv. l. um jarðræktarsamþykktirnar. Þá eru liðin 15 ár síðan lögin tóku gildi, og hefur á þeim tíma gerzt, að vélar, sem fyrst voru keyptar, eru nú að verða úr sér gengnar, bæði vegna slits og þess, að nú eru þær vélar taldar of smáar, þar sem aðrar stærri og stórvirkari gefa betri raun.

Það er með þessari ræktunarvélar, eins og allar aðrar vélar, að það þarf að endurnýja þær, leggja hinar úreltu og slitnu vélar til hliðar og kaupa í staðinn nýjar vélar og tæki, sem samrýmast nýjum kröfum um tækni og afköst. Í lögunum er gert ráð fyrir, að eigendur þeirra, ræktunar-

samböndin, leggi árlega fé til hliðar, sem síðan verði notað til þess að endurnýja vélarnar og jarðvinnslutækin, þegar slit hefur gert þau ónot-hæf. Nú er komið í ljós og það fyrir allöngu, að þessir fyrningarsjóðir geta ekki staðið undir hlutverki sínu vegna þeirra breytinga á verðlagi, sem orðið hafa á þessum 15 árum, og er skýrsla um þá verðbreytingu í grg. Sést þar, að vél, sem kostaði 43500 kr. árið sem lögin tóku gildi, kostar núna, 15 árum síðar, 385 þús. kr., eða um það bil 8 sinnum meira en í upphafi.

Sá grundvöllur, sem lagður var í lögunum um jarðræktarsamþykktirnar að endurnýjun véllanna með fyrningarsjóðunum og átti að geta endurnýjað vélakostinn, hefur í raun og veru alveg brostið vegna hins síminkandi verðgildis íslenskra peninga. Hinar miklu sveiflur, sem orðið hafa á efnahagsmálasviðinu, knýja því til breytinga á lögunum um jarðræktar- og húsagerðarsamþykktir í sveitum á þann hátt, sem frv. gerir ráð fyrir, því að ekki dugir að hætta hinum miklu jarðræktarframkvæmdum, sem bændur landsins hafa með höndum og þörf þjóðarinnar áreiðanlega krefst að ekki stöðvist.

Sú mikla ræktun, sem gerð hefur verið hér á landi á s. l. 15 árum, hefur ekki gert miklu betur en hafa við aukinni neyzlu íslenskra landbúnaðarvara innamlands á þessu tímabili, og af því að s. l. sumar var óþurrkasamt á suður- og vesturhluta landsins, þá er nú yfirvofandi skortur á mjólk og mjólkurvörum, að ég nú ekki tali um á kartöflum.

Nú er talið af mörgum, að þjóðinni muni að öllu eðlilegu fjölga um helming á næstu 40 árum. Er því auðsætt, að ekki má halda að sér höndum í ræktunarmálum, ef hér á að framleiða landbúnaðarvörur þær, sem sú aukning þjóðarinnar þarf með sér til viðurværis. Ég held því, að þegar þetta mál verður athugað, þá verði ekki ágreiningur um, að nauðsynlegt er að halda áfram að styrkja ræktunarsambönd og félag til þess að endurnýja véla- og verkfærakost sinn, því að af ástæðum, sem ég hef dregið hér á, geta þau ekki endurnýjað þennan vélakost sinn án aðstoðar.

Herra forseti. Ég tel ekki ástæðu til þess að fara um þetta mál fleiri orðum núna að sinni, en leyfi mér að leggja til, að málinu verði vísað til 2. umr. nú að þessari umræðu lokinni og til hv. landbn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 27 shlj. atkv. og til landbn. með 29 shlj. atkv.

Á 79. fundi í Nd., 10. maí, var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 83. fundi í Nd., 17. maí, var frv. aftur tekið til 2. umr. (A. 15, n. 402 og 410).

Frsm. meiri hl. (Jón Pálmason): Herra forseti. Þetta frv. hefur verið til athugunar í hv. landbn., en n. hefur ekki orðið sammála um afgreiðslu þess.

Meiri hluti n. leggur til, eins og fram er tekið í nál. hans á þskj. 402, að þessu máli sé vísað til

ríkisstj., og byggir það m. a. á því, að hæstv. landbrh. hefur skipað mþn. til þess að athuga þessi lög fyrir næsta reglulegt Alþingi. Og samkvæmt því skipunarbréfi, sem hann hefur gefið út til nefndarmanna, er þeirri nefnd ætlað að endurskoða ákvæði laga nr. 7 12. jan. 1945, um jarðræktar- og húsagerðarsamþykktir í sveitum, sbr. og lög nr. 29/1948, og rannsaka fjárhörf ræktunarsambandanna og vélakost þeirra og annað í því sambandi og gera till. um, á hvern hátt ræktunarsamböndin geti með beztu móti haldið áfram starfsemi sinni og framkvæmdum.

Lögin um jarðræktar- og húsagerðarsamþykktir í sveitum frá 1945 hafa reynzt einhver þýðingarmestu lög fyrir landbúnaðinn, sem nokkurn tíma hafa verið samþykkt hér á Alþingi. Þau voru samþykkt á valdatíma nýsköpunarstjórnarinnar, og átti ég sem páv. formaður landbn. Nd. nokkurn þátt í því að koma þeim lögum í gegnum Alþingi. Á grundvelli þessara laga hefur á síðustu 15 árum verið ræktað hér á landi, að ég hygg, meira en á öllum öldum frá Íslands byggð áður. Eins og lögin voru upphaflega gerð, var til þess ætlað, að varið yrði 3 millj. til þess að aðstoða við kaup á stórvirkum vélum og koma gangi þeirra áfram. Síðan hefur verið bætt við miklum upphæðum af hálfu ríkisins, eins og fram er tekið í grg. með þessu frv., svo að það er í árslok 1958 búið að veita hátt á 13. millj. í þessu skyni. Nú er, eins og gefur að skilja, enginn maður í hv. landbn. með því hugarfari að vilja leggja stein í götu ræktunarframkvæmda í landinu. Og þó að þessi lög væru alveg óbreytt frá því, sem þau eru, þá er engin hindrun á því, að það megi veita mikið fé til þessara framkvæmda framvegis. En við, sem erum í meiri hl. landbn. hvað þetta snertir, álitum, að það varði litlu, þó að það dragist fram á næsta þing í haust að ákveða um það, hvort þessum lögum skuli breytt eða ekki, og þess vegna teljum við rétt. á þessu stigi þessa máls að vísa því til hæstv. ríkisstj. og höfum, eins og ég gat um í upphafi, sannanir fyrir því, að það hefur verið gerður undirbúningur til þess, að málið verði rækilega athugað fyrir næsta þing.

Frsm. minni hl. (Helgi Bergs): Herra forseti. Lögin um jarðræktar- og húsagerðarsamþykktir í sveitum voru afgreidd frá Alþingi veturinn 1944—45 og gefin út 12. jan. 1945. Fyrri hluti þeirra, sem fjallar um jarðræktarsamþykktir, stefnir að því að skipuleggja ræktunarframkvæmdir í sveitum, sérstaklega vélbúnað og rekstur véla til ræktunar. Þessi lög hafa nú verið í gildi í 15 ár, og hafa nokkrum sinnum á því tímabili verið gerðar á þeim ýmsar breytingar, sem m. a. hafa stefnt að því að útvega nægilegt fé til þessara hluta. Seinast mun slík breyting hafa verið gerð árið 1953, þegar samþ. var að veita 1 millj. kr. á ári næstu 6 ár til þessara vélakaupa.

Á s. l. hausti var ljóst, að fjárskortur mundi vera fram undan til þess að hægt væri að afla þeirra véla, sem nauðsynlegar væru í þessu efni, og flutti þá hv. 2. þm. Sunnl. (ÁÐ), sem ég sit nú á þingi fyrir, ásamt fleiri hv. þm. frv. á þskj. 15 um breyt. á þessum lögum, sem gengur út á, að það

skuli verja árlega fé úr ríkissjóði til endurnýjunar á þeim ræktunarvélum og tækjum, sem notið hafa framlags skv. lögum þessum.

Þetta frv. hefur svo verið til athugunar hjá landbn., eins og frsm. meiri hl., hv. 2. þm. Norðurl. v. (JPálm) skýrði frá, en n. varð ekki sam-mála um afgreiðslu þess.

Þegar frv. til 1. frá 1945 var til umr. í þessari hv. d., — það var til 2. umr. um það leyti, sem nýsköpunarstjórnin var sett á laggirnar, ég vil leiðrétta þá missögn hv. 2. þm. Norðurl. v., að nýsköpunarstjórnin hafi beitt sér fyrir og undirbúið þetta, því að um það leyti, sem hún er sett á laggirnar, er frv. til 2. umr. í þessari hv. d., og frsm. landbn. við þá umr. er þá v. hv. þm. Skagf. (JS). Hann sagði þá í ræðu sinni, að frv. það, sem fyrir lægi, stefndi að því í fyrsta lagi að veita félagslegum samtökum aðstöðu til þess að hefja stórfelldar ræktunar- og byggingarframkvæmdir, í öðru lagi að tryggja það, að framkvæmdir þessar séu vel gerðar og haganlegar, í þriðja lagi að gera framkvæmdirnar ódýrari en ella mundi verða og loks að tryggja, að það fé, sem ríkissjóður leggur fram til þessa, verði ekki eyðslufé, heldur eins konar stofnfé, sem varðveitist í sveitunum af sjálfu sér til áframhaldandi framkvæmda. Þetta sagði þá v. hv. 2. þm. Skagf. Og þessi löggjöf hefur vissulega náð því marki, sem hann ætlaði henni og setti fram í fyrstu þremur liðunum, sem ég gat um. En um fjórða liðinn gegnir nokkuð öðru máli. Að visu varðveitist féð til áframhaldandi framkvæmda, en fyrir því hefur farið eins og öðrum sjóðum okkar landsmanna, að þeir hafa að mestu orðið verðbólgunni að bráð.

Það er 10. gr. laganna nr. 7 frá 1945, um jarðræktar- og húsagerðarsamþykktir í sveitum, sem fjallar um þessi atriði, en þar er gert ráð fyrir því að þjónusta vélanna sé verðlögð þannig, að þar sé innifalið fyrningargjald, sem leggist í fyrningarsjóð hjá Búnaðarfélagi Íslands. En fyrir þessum fyrningarsjóðum hefur farið á þann veg, að þeir geta nú ekki frekar en aðrir sjóðir landsmanna, sem líkt stendur á um, gegnt hlutverki sínu, svo að viðunandi sé. Sú króna, sem var lögð í fyrningarsjóðina fyrir 15 árum, kaupir nú aðeins 1/14 hluta af því, sem hún gerði þá, sú, sem lögð var þar fyrir 10 árum, aðeins 1/5 hluta, og sú, sem lögð var þar fyrir 5 árum, kaupir nú aðeins 2/5 hluta af því, sem hún gerði þá. Og sú króna, sem lögð var þar í haust eða bara um áramót, kaupir nú aðeins 60% af því, sem hún gerði þá. Þessa minnkun á kaupgetu krónunnar er óhjákvæmilegt að bæta, ef framhald á að geta orðið á ræktunarstarfseminni og lögin eiga að geta náð tilgangi sínum.

Það er vissulega góðra gjalda vert, að hæstv. landbrh. hefur hinn 31. marz, þegar frv. þetta hafði legið 4 mánuði fyrir þessari hv. d., skipað nefnd til þess að athuga þessi mál og endurskoða þessa löggjöf og rannsaka fjárhörf ræktunarsambandanna o. s. frv. En okkur, sem stöndum að áliti minni hl. um þetta frv., virðist engin nauðsyn bera til, að l. séu óvirk, meðan þessi athugun fer fram, og við leggjum því til í áliti okkar á þskj. 410, að frv. verði samþ., svo að lögin geti verið virk og starfsemin haldið áfram,

meðan sú athugun, sem hæstv. landbrh. hefur stofnað til, fer fram.

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það er ekki ástæða til þess að fara mörgum orðum um þetta mál fram yfir það, sem gert hefur verið af hálfu meiri hl. og hálfu minni hl. Það er ekki eins mikið, sem ber þar á milli, eins og sýnist í fyrstu. Ég geri ráð fyrir því, að báðir þessir hv. frsm. hafi jafnmikinn áhuga fyrir því, að ræktun í landinu geti haldið áfram og ræktunarsamböndin verði ekki eftirleiddis óvirk. Allir eru sammála um gildi þessara laga, eins og segir í frv. þeirra framsóknarmanna, að með þessum lögum, nr. 7 12. jan. 1945, um jarðræktar- og húsagerðarsamþykktir í sveitum, var lögð undirstaða að þeirri ræktun og þeim framförum, sem orðið hafa í landbúnaðinum. Og það eru reyndar önnur lög, sem má geta alveg jafnhliða þessum lögum. Það eru lög in um landnáam, nýbyggðir og endurbyggingar í sveitum. En þau lög — minnir mig — voru staðfest á árinu 1946. Menn geta deilt um það, hverjum þetta sé að þakka. Ekki vissi ég það eða mundi, að hv. fyrrv. 2. þm. Skagf. (JS) hafði verið frsm. við 2. umr. málsins, en það finnst mér ósköp eðlilegt og trúlegt, jafnmikinn áhuga og hann hefur alltaf haft fyrir ræktunarmálum í þessu landi, eitthvað svipað og núv. hv. 2. þm. Norðurl. v. (JPálm). En hinu má ekki gleyma, að þáv. landbrh., Pétur Magnússon, studdi þessi mál bæði með ráðum og dáð og án hans forgöngu og án hans vilja hefðu þessi mál ekki komizt í gegnum Alþingi.

En það, sem nú er um að ræða, er það, hvernig ræktunarsamböndin geta haldið áfram ræktunarframkvæmdum eftir þá miklu dýrtíð, sem orðið hefur í landinu. Fyrningarsjóðir ræktunarsambandanna, sem áttu upphaflega að nægja til þess að endurnýja vélarnar, eru, eins og tekið hefur verið fram, ekki nema partur af því verði, sem vélarnar kosta nú. Ég hef þess vegna gert mér grein fyrir því, að ræktunarsamböndin eru ekki einfær um að endurnýja vélakostinn. Og eins og það þurfti á árunum 1945—46 að koma þar á móti og gera þeim mögulegt að eignast vélarnar, svo er það eins nauðsynlegt í dag. Og

ég hygg, að þeir, sem til þekkja, geri sér ljóst, að þótt stórum áföngum hafi verið náð í ræktunarmálum þjóðarinnar, þá höfum við ekki efni á því að nema staðar. Við þurfum að halda ræktuninni áfram, ef landið á að vera þess umkomið að veita þjóðinni landbúnaðarvörur að nægilega miklu leyti til neyzlu. Er þá ekki sízt um það að ræða að hafa nægilega mjólk og mjólkurafurðir handa hinum ört vaxandi neytendahópi í kaupstöðum landsins.

Það er eðlileg meðferð á þessu máli að skipa mþn., sem lýkur störfum fyrir næsta haust og leggur á ráðin um það, hvernig við þessum vanda skuli snúizt. Og ég hygg, að með því að fara þannig að, fáum við betri lausn á málinu heldur en annars hefði orðið.

Þess má geta, að formaður þessarar nefndar er Jónas Pétursson alþm., sem er nákunnugur ræktunarmálunum og hefur sérstakan áhuga fyrir því, að þessi mál leysist á hinn farsælasta hátt. Með honum er í n. Haraldur Árnason, vélaráðunautur Búnaðarfélags Íslands, sem einnig er þaukunnugur þessum málum. Ég er þess vegna ekki í nokkrum vafa um það, að þeir þrír menn, sem í n. hafa verið skipaðir, munu ljúka störfum og þeir munu vinna verkið vel og það verði hægara fyrir þá menn, sem ekki hafa kynnt sér þessi mál til hlítar, að setja sig inn í málin á eftir og þeir munu frekar sannfærast um hina réttmætu þörf í þessum málum. Ég er þess vegna, um leið og ég viðurkenni strax í dag þörf ræktunarsambandanna, ánægður með þá afgreiðslu málsins, að málinu verði vísað til ríkisstj. Málið er í dag í höndum mþn., sem undirbýr það fyrir næsta haust, og ég geri mér vonir um þann árangur af þessu starfi, að þeir hv. alþm., sem standa að frv. á þskj. 15, muni einnig verða ánægðir með þessa afgreiðslu.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 84. fundi í Nd., 19. maí, var fram haldið 2. umr. um frv.

ATKVGR.

Till. frá meiri hl. landbn. á þskj. 402 um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 17:13 atkv.

Lagafrumvörp ekki útrædd.

1. Fjárlög 1960 (fyrri frv.).

Á 2. fundi í Sp., 24. nóv., var útbýtt:
Frv. til fjárlaga fyrir árið 1960 [3. mál] (stjfrv., A. 3).

Frv. var aldrei tekið á dagskrá.

2. Skemmtanaskattviðauki.

Á 3. fundi í Nd., 26. nóv., var útbýtt:
Frv. til l. um heimild fyrir ríkisstj. til að innheimta skemmtanaskatt með viðauka [17. mál] (stjfrv., A. 17).

Á 4. fundi í Nd., 27. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Með þessu frv. er lagt til, að skemmtanaskattur verði á næsta ári og framvegis innheimtur með sama hætti og jafnhár og nú er gert. Í frv. felast aðeins ákvæði um áframhald sömu skattheimtu og tíðkatz hefur undanfarna áratugi á þessu sviði.

Lög um skemmtanaskatt voru fyrst samþ. 1927, en álag á skemmtanaskatt var fyrst lögtekið 1933 og hefur síðan verið samþ. árlega. Nú þykir rétt að hætta því að gera ráð fyrir árlegri framlengingu viðaukans við skemmtanaskattinn, þar eð hér er orðið um að ræða fastan tekjustofn, sem ætlað er ákveðið verkefni, og heppilegra að veita ríkisstj. heimild til þess að innheimta sama álag og nú er innheimt ótímabundið. Vona ég, að hv. d. fallist á, að það séu eðlilegri vinnubrögð að veita slíka ótímabundna heimild en þurfa að fjalla á ári hverju um mál eins og þetta.

Að lokinni umr. leyfi ég mér að óska þess, að frv. verði vísað til hv. fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 30 shlj. atkv. og til fjhn. með 30 shlj. atkv.

Á 5. fundi í Nd., 28. nóv., var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 6. fundi í Nd., 30. nóv., var frv. aftur tekið til 2. umr. (A. 17, n. 24).

Frsm. (Dávíð Ólafsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir á þskj. 17, er flutt af hæstv. ríkisstj. og fjallar um það að framlengja heimild fyrir ríkisstj. til að innheimta skemmtanaskatt með viðauka, svo sem gert hefur verið um mörg undanfarin ár. Sá munur er þó á frá því, sem áður hefur verið, að í stað þess að gera ráð fyrir framlengingu um eitt ár eða fyrir árið 1960 þá gerir þetta frv. ráð fyrir, að heimildin verði ótímabundin. Fjhn. hefur haft málið til meðferðar og er sammála um nauðsyn á þeirri fjáröflun, sem frv. gerir ráð fyrir. Hins vegar kom sú skoðun fram í n., að ef framlengja ætti ótímabundið heimild til að innheimta skemmtanaskattinn með viðauka, þá væri eðlilegra, að skatturinn yrði ákveðinn með þessum viðaukum og lögunum breytt í samræmi við það. Nefndin féllst á þetta sjónarmið, en á meðan sú leið væri ekki farin, þá væri heppilegra að miða framlengingu við eitt ár í senn, eins og verið hefur undanfarið. Nefndin hefur því samþ. samhljóða að mæla með því, að frv. verði samþ. með þeim breyt., að á eftir orðinu „skal“ í 1. gr. komi: árið 1960, og við fyrirsögn frv. bætist: árið 1960.

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Frsm. fjhn. hefur gert grein fyrir áliti og till. n. um frv.

Frv., sem hér liggur fyrir á þskj. 17, er gamall kunningi þeirra manna, sem átt hafa sæti hér á Alp. undanfarið, vegna þess að frv. samhljóða þessu hefur verið til meðferðar á mörgum þingum áður. Frv. mun jafnan að undanfögnu hafa verið til meðferðar eins og nú í fjhn. deildarinnar, og venjulega hefur það farið, eftir því sem ég man bezt, ágreiningslaust og umræðulítið gegnum þingið. Málið er ekki heldur fyrirferðarmikið í Alpt. eða Stjórnartíðindum, en þó er það svo, ef betur er að gætt, að þessi löggjöf um skemmtanaskatt og þá einnig um skemmtanaskattviðauka hefur reynzt allþýðingarmikil, og mér finnst nokkur ástæða til þess að rekja sögu málsins í stórum dráttum og minnst þá einnig á þau framtíðarverkefni, sem hugsað er að leysa á grundvelli þessarar löggjafar.

Það var árið 1918, merkisár í sögu þjóðarinnar og minnisstætt. Það byrjaði með frosthörkum miklum, og hafa aðrar slíkar ekki komið síðan. Hafis rak að landi í fyrsta mánuði ársins, bjarn-

dýr gengu á land, og þá mátti skeiðriða skaflajárnuðu yfir alla firði og flóa norðanlands og vestan. Hafisinn, sá forni fjandi, var þá hér við land fram á einmánuð, ef ég man rétt.

Stórir hlutir gerðust einnig síðar á þessu ári. Katla gaus í októbermánuði. En stærsti og minnisverðasti atburður ársins 1918 var þó hinn 1. des., þegar Ísland varð frjálst og fullvalda ríki. Þess hefur jafnan verið minnst síðan þann dag með nokkrum mannfagnaði, og svo mun einnig verða, að því er ég hygg, á morgun, hinn 1. des. 1959.

Það var á þessu merkisári, sem það gerðist hinn 22. nóv., að suður í Kaupmannahöfn skrifaði konungur vor, Kristján X, ásamt ráðh., Jóni Magnússyni, undir lög um skemmtanaskatt, sem Alþingi hafði samþykkt á því ári. Í þeim lögum sagði svo, en það hygg ég að séu fyrstu lögum um skemmtanaskatt, sem hér hafa verið sett, — í þeim segir svo í 1. gr., að með reglugerð, sem bæjarstjórn eða hreppsnefnd semur og dómsmrh. staðfestir, skuli heimilt að leggja skatt á skemmtanir fyrir almenning, sem aðganga er seld að, þó geta bæjarstjórnir eða hreppsnefndir veitt undanþágur frá skattgreiðslu, ef sérstakar ástæður mæla með, t. d. fyrir skemmtanir, sem eru haldnar í góðgerðaskyni eða fræðslu, til að halda uppi listum og þess háttar. Í lögnum segir, að skatturinn skuli vera mishár eftir því, hver skemmtunin er, en aldrei mátti hann samkvæmt þeim hærri vera en 20% af aðgangseyri á skemmtun hverja. Skatturinn skyldi renna í bæjar- eða sveitarsjóð, en ákveðið í reglugerð, hvernig honum skyldi verja, og reglugerð mátti setja um önnur atriði þessa máls.

Nú líða stundir fram, en á Alþingi, er háð var 1923, gerðist það, að tveir þm. flytja frv. til laga um skemmtanaskatt og þjóðleikhús. Þessir þm. eru Jakob Möller, þá þm. Reykv., og Þorsteinn M. Jónsson, þm. N-M., síðar bókaútgefandi og skólastjóri á Akureyri við Eyjafjörð. Í grg., sem þeir létu fylgja frv. sínu, segir, að það sé flútt eftir tilmælum ýmissa frömuða leiklistarinnar hér á landi, og tilgangurinn með því sé sá að koma upp þjóðleikhúsi. Þeir benda á það, að allar frændþjóðir vorar á Norðurlöndum eigi þjóðleikhús, sem styrkt séu stórkostlega af ríkisfé, og sé slíkt gott til eftirbreytni. En þeir taka jafnframt fram, að þess sé ekki að vænta, að Alþingi sjái sér fært í náninni framtíð að leggja fram fé það, er nægja mundi, þ. e. a. s. úr ríkissjóði, til að koma upp þjóðleikhúsi. Þeir fara ekki heldur fram á slíkt eða ætlast til neinna framlaga beint úr ríkissjóði. Þeir vilja aðeins fá þ.ð í lög tekið með frv., að skemmtanaskatturinn verði látinn renna í sjóð, sem varið verði til að koma upp leikhúsi og til styrktar því síðan. Þeir minna á lögum frá 1918, heimildarlög handa bæjar- og sveitarstjórnnum til þess að leggja á skemmtanaskatt, en þeir segja, að bæjarstjórnir kaupstaðanna hafi orðið seinar til að nota sér þá heimild, því að í Reykjavík hafi skatturinn ekki komið á fyrr en í árslok 1921, á Ísafirði um sama leyti, á Akureyri sé skatturinn ekki kominn enn og hvergi annars staðar á landinu. Í öðrum löndum muni skemmtanaskatturinn hvarvetna vera ríkisskattur. Þannig sé það í Danmörku,

Bretlandi og Frakklandi. En þeir telja, að hér virðist einkar vel til fallið að nota þennan skatt einmitt til eflingar hinna ágætu list, leiklistinni. Það muni bæina ekki nema sáralitlu, þó að þeir verði sviptir þessum skatti, það sé vitanlega Reykjavík, sem helzt gæti gert sér eitthvað úr skattinum, og hún ætti einmitt, höfuðborgin, að njóta hans mest og bezt, ef þannig verði með hann farið, sem til er ætlast með frv., þ. e. a. s. honum varið til að koma upp þjóðleikhúsi, sem byggt yrði einmitt í Reykjavík.

Það urðu að sjálfsgöðu nokkrar umr. um þetta merkilega frv. hér á hinu háa Alþingi. Flutningsmenn gerðu grein fyrir málinu í ræðum til viðbótar því, sem þeir sögðu í grg., sem því fylgdi. Jakob Möller lét svo um mælt, að hann vonaðist eftir, að deildin tæki þessu frv. vel, því að nú væri svo komið, að það færi líklega algerlega eftir afdrifum þessa máls, hvort leiklistin deyr út hér á landi eða henni verður leyft að þrífast hér og blómgastr, ekki síður en öðrum listum. Hann segir, að Alþingi hafi talið sér skylt að hlúa að íslenskum listum og það hafi vitanlega engan veginn haft leiklistina út undan. Það mundi líka verða erfitt fyrir þjóðina að halda fullri virðingu annarra menningarþjóða, ef hún léti leiklistina verða úti á gaddinum. Margt fleira vel mælt og viturlega er í ræðu Jakobs Möllers, en tímans vegna mun ég ekki fara frekar út í það, þótt fróðlegt hefði verið að rifja upp ýmis ágæt ummæli hans um þetta mál.

Hinn flm., Þorsteinn M. Jónsson, flutti líka ræðu um málið einmitt hér í hv. Nd., að vísu ekki úr þessum ræðustóli, því að hann var þá ekki kominn, en hann segir, að þjóðleikhús eigi að verða nokkurs konar háskóli leikenda um allt land, og ýmislegt er þar fleira, sem ástæða væri til að vitna til, sem hann sagði um þetta merkilega mál.

Eins og við mátti búast og oft er um mál, þá voru menn ekki að öllu leyti sammála á þinginu 1923 um þetta frv. Í umr. má sjá andmæli frá Jóni Baldvinssyni og Jóni Þorlákssyni. Þeir viðurkenna að vísu fyllilega þörfina á þjóðleikhúsi og menningarhlíð málsins, en hafa ýmislegt við það að athuga, og þeir lögðu hér fram ályktun frá bæjarstjórn Reykjavíkur um málið. Jón Þorláksson las upp þessa ályktun við 2. umr. um frv. Hann segir, að hún hafi verið samþ. með samhljóða atkv. í bæjarstjórn Reykjavíkur. Og ályktunin hljóðar þannig, með leyfi hæstv. forseta:

„Bæjarstjórn Reykjavíkur leyfir sér að vekja athygli Alþingis á því, að ákveðið er með samþykkt, staðfestri af ráðuneytinu, að nota skuli skemmtanaskattinn í Reykjavík til að koma upp barnahæli og gamlmennehæli. Er slíkra hæla afar mikil þörf, en vandséð, að unnt sé í náninni framtíð að fá fé til framkvæmda, ef skemmtanaskatturinn verður tekinn til annars. Skorar bæjarstjórnin því á Alþingi að láta heimildarlögum um skemmtanaskatt standa óhöggð.“

Þannig voru nú viðbrögð bæjarstjórnar í höfuðborginni, þegar þetta mál var á ferðinni, að nota skemmtanaskattinn til að koma hér upp þessari menningarstofnun, þjóðleikhúsinu.

Fleiri töluðu um þetta mál á þinginu. Einn

þeirra var þáverandi þm. Dal., hinn kunni maður Bjarni Jónsson frá Vogu. Hann segist alls ekkert sjá eftir því, þótt Reykjavíkurbær missi í við þetta og verði af þessu fé, sem bærinn hefur fengið alveg að ófyrirsynju og farið illa með. Hann segir, að það hafi verið lagður skattur á íþróttamenn með rangindum, svo að Alþingi hafi orðið að taka í taumana til þess að varðveita þá fyrir ásælni bæjarstjórnar, og hann segir einnig, að það sé alkunnugt, að bæjarstjórnin taki árlega 2 millj. kr. úr vösum bæjarbúa, og hann sagði, að bærinn hlyti að eiga einhvers staðar fé á vöxtum eða í sjóði, þar sem hann gæti ekki verið búinn að eyða þessu öllu. — Hvað skyldi Bjarni Jónsson frá Vogu segja núna, ef hann væri hér á meðal okkar? Það eru ekki 2 milljónir á ári núna, það er hundrað sinnum meira og nokkru betur, sem þeir taka, og sennilega mundi hann líklegt telja, að bærinn ætti einhvers staðar sparisjóðsbók núna, ekki síður en 1923. Ég veit ekki, ég er ekki svo kunnugur, — ég veit ekki, hvernig því er varið með sparisjóðsbækur Reykjavíkur, hve mikið bærinn leggur fyrir af þessum milljónahundruðum, sem hann hefur í tekjur, en þótt innstæður hefðu verið einhverjar, getur hugsast, að þær hafi eitthvað minnkað við þær útsvarðvilnanir, sem ýmsir dándismenn hafa að sögn notið hjá bæjaryfirvöldum nú á þessu ári.

Já, það fór nú þannig um þetta frv. á þinginu 1923, að það var samþ. og afgr. sem lög frá þinginu hinn 5. maí, en nokkrar breytingar höfðu verið á því gerðar. En þegar frv. var samþ., var það þannig, að í öllum kaupstöðum landsins, sem höfðu 1500 íbúa eða fleiri, skyldi leggja skatt á skemmtanir fyrir almenning, sem aðgangur er seldur að, og svo var skemmtunum skipt niður í tvo flokka og skattgreiðslan mismunandi eftir því, hvernig skemmtanirnar voru. Í fyrra flokknum var skatturinn 10%, og hann lenti á hljótleikum, söngskemmtunum, sjónleikjum, fyrirlestrum og upplestrum, kvikmynda- og skuggamyndasýningum og tombólum, en aftur var 20% á ýmsum öðrum skemmtunum, eins og loddarasýningum, fjölleikasýningum og sjónleikjum, er ekki teljast til fyrsta flokks, o. s. frv., og af öðrum almennum skemmtunum. Svo var í 3. gr. ákvæði um, hvað skyldi undanþegið skemmtanaskatti, ýmsar opinberar skemmtanir, svo sem ódýrir, fræðandi fyrirlestrar, t. d. stúdentafélagsfyrirlestrar, og skemmtanir haldnar í góðgerðaskyni eða til styrktar málefni, er miðaði að almenningsheill. Einnig áttu að vera undanþegnar innánfélagsskemmtanir, sem aðeins væru fyrir félagi og gesti þeirra, en komi það upp, að utanfélagsmenn hafi átt kost á að kaupa innngöngumiða að þessum skemmtunum, þá skyldi það skoðast sem brot á lögnum, og þær þá að greiða skatt af slíkri skemmtun, segir í lögnum. Og svo þarf leyfi lögreglustjóra til að halda skemmtun, sem aðgangur er seldur að, og lögreglustjóri innheimtir skemmtanaskattinn og fær 2% í þóknun fyrir, svo er reglugerðarákvæði o. s. frv., en síðan kemur þetta stóra atriði málsins: Skemmtanaskatturinn rennur í sérstakan sjóð, þjóðleikhússjóð. Honum á að verja til að koma upp þjóðleikhúsi í Reykjavík og til að styðja

sjónleiki, sem sýndir verði að staðaldri í því húsi. Þeir menn áttu að hafa á hendi stjórn sjóðsins, valdir af kirkju- og kennslumálaráðh. úr hópi þeirra manna, sem vænta mátti að kunnugastir væru leikmenn, og n. átti að starfa ókeypis, eins og segir í lögnum, og n. átti að sjá um ávöxtun þjóðleikhússjóðsins og einnig hafa með höndum allan undirbúning undir byggingu þessa húss. Kirkju- og kennslumálaráðh. skyldi hafa eftirlit með störfum n., og ríkið skyldi leggja til ókeypis lóð á Arnarhólstúni. — Þetta voru aðalatriðin í þessari merku löggjöf.

Ég vildi spyrja hæstv. forseta, hvernig það mundi vera með hæstv. menntmrh. Mér hefði eiginlega þótt betur við eiga, að hann væri í d., þegar um þetta mál er rætt, því að hann hefur með þessu mál að gera, og framkvæmd laganna um skemmtanaskatt og skemmtanaskattsviðauka mæðir þar af leiðandi mest á honum af þeim ráðh., er í stjórninni sitja. (Forseti: Það munu verða gerðar ráðstafanir til að hafa upp á hæstv. menntmrh.) Ég þakka, forseti.

Næst gerist það í þessu máli, að 16. maí 1927 eru samþ. hér á Alþingi lög um breytingar á lögnum um skemmtanaskatt og þjóðleikhús. Með þeirri breytingu var ákveðið að leggja skatt á dansskemmtanir, sem áður voru skattfrjálsar, og má það eiginlega merkilegt heita. Að visu var í lögnum frá 1923 ákvæði um, að leggja skyldi skatt á aðgöngueyri að dansleikjum, en það hefur líklega verið túlkað þannig, að venjulegar dansskemmtanir eða „böll“ heyrðu ekki þar undir, því að þeir segja, sem flytja þetta frv. um breytinguna 1927, að dansskemmtanir hafi verið undanþegnar þessi fjögur ár, sem þá voru liðin, síðan skattheimtan byrjaði.

Þá var einnig ákveðið að leggja skemmtanaskatt á knattborðsleiki, að taka 30 kr. mánaðarskatt af knattborði.

Nokkur ágreiningur var um það á þinginu 1927, hvað skatturinn ætti að ná til margra staða á landinu, þ. e. a. s., hvað kaupstaður eða kauptún ætti að hafa marga íbúa, til þess að þar skyldi greiddur skemmtanaskattur. Um þetta var nokkuð rætt. T. d. vildi hv. þm. Borgf. fá breytingu á frv., sem fól í sér það, að þeir, sem byggja Skipaskaga, þyrftu ekki að borga skemmtanaskatt. Á þetta var fallið af flutningsmönnum málsins, og annar af hv. þm. N-M. þá, Árni heitin Jónsson frá Múla, sagði um þetta, að þetta skipti ekki miklu máli, það mundi ekki vera mikill slægur í því fyrir sjóðinn að ná í Akranes, því að það væri kunnugt, að þeir þar væru ekki gefnir fyrir að skemmta sér.

Nú liður og bíður, og 1932 syrtir í álinn. Þá eru sett lög nr. 76 hinn 23. dag júnimánaðar, útgefin í Kaupmannahöfn af kónginum og Ásgeiri Ásgeirssyni, þáverandi ráðh. Lög þessi eru um bráðabirgðabreytingu nokkurra laga. Meðal annars er þar ákvæði um það, að tekjur eftir lögum nr. 56 frá 1927, um skemmtanaskatt og þjóðleikhús, skuli renna í ríkissjóð til ársloka 1933. Það var fleira í lögnum þessu líkt, ákvæði um að fresta framkvæmd vissra laga, sem höfðu kostnað í för með sér fyrir ríkið, eða þá að taka tekjur, á sama hátt og hér var gert með skemmtanaskattinn, sem áður höfðu runnið til annarra þarfa

en ríkissjóðsins, taka þær nú um sinn í ríkissjóð, og rökinn sem flm. málsins og hæstv. þáv. fjmrh., núverandi forseti Íslands, fluttu fram í þessu máli, voru þau, að nú væri hin ægilegasta fjárkreppa í landi, og það var vissulega rétt, og því þyrfti að gera hvort tveggja að takmarka greiðslur úr ríkissjóði eftir föngum og að afla nýrra tekna, þar sem möguleikar væru til þess. Þessi lög um bráðabirgðabreytingu nokkurra laga voru síðan endursamþykkt fyrir eitt ár einnig á þinginu 1933, útgefin það ár hinn 19. júní í Kaupmannahöfn af sömu valdamönnum, og eru þau nr. 50 það ár. Þar var ákveðið, að til ársloka 1934 skyldu tekjurnar eftir þessum lögum um skemmtanaskatt og þjóðleikhús renna í ríkissjóð.

1933, hinn 19. júní, voru einnig gefin út önnur lög, nr. 69, varðandi þetta sama mál. Þau heita lög um bráðabirgðabreytingu á lögum um skemmtanaskatt og þjóðleikhús. Þar var ákveðið, að frá gildistöku laganna og til ársloka 1934 skyldi innheimta skattinn með 80% álagi. Þó áttu leiksýningar, hljómléikar og söngskemmtanir innlendra manna að vera undanþegnar álaginu. Og til þess að gera langa sögu stutta, þá skal ég aðeins segja það hér, að þessi lög um bráðabirgðabreytingu nokkurra laga, sem fólu í sér m. a., að skemmtanaskatturinn skyldi renna í ríkissjóð, munu hafa verið framlengd árlega frá 1932 og til ársloka 1941. En árið 1942 gerist það, að með lagabreytingu er álagið á skemmtanaskattinn hækkað upp í 200% af kvikmyndasýningum, en af öðrum skemmtunum er álagið ákveðið 20%, og þetta hefur einmitt haldizt óbreytt síðan. Við munum hafa ár hvert á Alþingi samþ. lög um heimild fyrir ríkisstj. til að innheimta skemmtanaskatt með viðauka, og slíkt frv. er nú hér til umr. í þessari deild, álagið hið sama og ákveðið var 1942, 200% álag á kvikmyndasýningar og 20% á aðgangseyri að öðrum skemmtunum.

Árin líða. Sjó árum síðar en þetta var, sem ég nú síðast greindi frá, eru sett lög nr. 53 25. maí 1949, um bráðabirgðabreytingu á lögum nr. 56 1927, um skemmtanaskatt og þjóðleikhús. Undir þessi lög rita — þeim til staðfestingar — Eysteinn Jónsson, þá menntmrh., ásamt með þrem handhöfum forsetavalds. Með þessum lögum 1949 var ákveðið, að skattinum skyldi ráðstafa þannig: 25% af honum skyldu renna í rekstrarsjóð þjóðleikhússins, 40% í félagsheimilassjóð, og sé því fé varið eftir því, sem fyrir er mælt í lögum nr. 77 frá 1947, um félagsheimili, í þriðja lagi, 10% til lestrarfélaga og til kaupa á kennslukvikmyndum, skyldi ½ þess fjár fara í styrktarsjóð lestrarfélaga, en ¾ til kennslukvikmyndasafns, og loks í fjórða lagi, að afganginum, 25% skattsins, skyldi varið á þann veg, að hann rynni í þjóðleikhússjóð til að ljúka byggingu þjóðleikhússins. Þetta var 1949.

Á næsta ári, 1950, eru enn gefin út lög um bráðabirgðabreytingu á lögum nr. 56 1927, um skemmtanaskatt og þjóðleikhús. Lögin eru nr. 65, útgefin 25. maí, og undir þau ritar auk forseta Björn Ólafsson, þáverandi menntmrh. Með þessum lögum eru gerðar nokkrar breytingar á þeim ákvæðum, sem samþykkt höfðu verið á

þingi árinu áður. Nú skyldi skattinum með viðaukum sem sagt verða varið þannig:

- a. 25% fari í rekstrarsjóð þjóðleikhússins,
- b. 32% í þjóðleikhússjóð til að ljúka byggingu þjóðleikhússins,
- c. 35% í félagsheimilassjóð, og skal því fé varið samkvæmt lögum nr. 77 1927, um félagsheimili,
- d. 8% renni til lestrarfélaga og til kaupa á kennslukvikmyndum, fari helmingur þess fjár til styrktarsjóðs lestrarfélaga, en hinn hlutinn til kennslukvikmyndasafns.

Þá var eitt nýmæli í þessum lögum. Það hljóðaði um það, að heimilt skyldi að leggja 10% á skattinn og viðaukana, nýja viðbót, og átti það aukagjald að renna í byggingarsjóð þjóðleikhússins, þangað til byggingin væri að fullu greidd. Og enn var það ákveðið í þessum lögum frá 1950, að á árunum 1950—52, að báðum meðtöldum, skyldi hagnaður viðtækjaverzlunar ríkisins einnig renna í byggingarsjóð þjóðleikhússins. Fleira held ég ekki að hafi gerzt á því herrans ári 1950 í þessu máli, sem í frásögu er færandi.

En ekki er allt búið enn. Árið 1951 eru enn samþ. lög um bráðabirgðabreyt. á lögum nr. 56 1927, um skemmtanaskatt og þjóðleikhús. Lög þessi eru nr. 115, útg. 29. des. 1951 og undirrituð af Birni Ólafssyni menntmrh., ásamt forseta vorum að sjálfsögðu. Enn koma nú ákvæði um ráðstöfun skattsins. Nú skyldu 42% af skattinum fara í rekstrarsjóð þjóðleikhússins. Mun hafa komið á daginn á fyrstu árunum, sem þjóðleikhúsið var rekið, að það hafði fulla þörf fyrir þennan rekstrarstyrk. Í öðru lagi var ákveðið, að 15% skyldu fara til að greiða skuldir vegna byggingarkostnaðar þjóðleikhússins. Í þriðja lagi, að 35% skyldu renna í félagsheimilassjóð, og átti að verja því fé eftir því, sem fyrir er mælt í l. nr. 77 1947, um félagsheimili. Þarna eru komin 92%. Og svo var ákveðið, að afganginum, 8%, skyldi varið þannig, að hann færi til lestrarfélaga og til kaupa á kennslukvikmyndum, helmingur til lestrarfélaganna og hinn hlutinn til kennslukvikmyndasafns. Enn var þá ákveðið, eins og áður hafði verið til bráðabirgða, að 10% álag á skattinn með viðaukum skyldi innheimt til ríkissjóðs, en stj. var heimilt að greiða helminginn af því til sinfóníuhljómsveitarinnar.

Ég sé, að d. helzt illa á hæstv. menntmrh., og vildi ég leyfa mér að bera fram kvörtun um það til hæstv. forseta, einmitt vegna þess, að nú er ég kominn að þætti hæstv. núverandi menntmrh. í þessu stóra máli, og þykir mér stórum miður, ef hann getur ekki verið hér við, þegar ég tala um hans gerðir í málinu. En ef hann er eitthvað sérstaklega vant við látinn, ef hæstv. ráðh. er sérstaklega vant við látinn vegna embættisanna, þá mundi ég gjarnan — með leyfi forseta — geta frestað minni ræðu og flutt þá síðari hlutann, þegar hæstv. ráðh. gæti verið hér viðstaddur. (Forseti: Út af fsp. hv. þm. vil ég taka fram, að hæstv. menntmrh. var bundinn við önnur áriðandi skyldustörf kl. 3.) Þá er það spurning mín til hæstv. forseta, hvort hann mundi sjá sér fært að gera nú hlé á fundi og leyfa mér að flytja þá það, sem eftir er af ræðu minni, síðar, þegar ráðherrann gæti verið hér við. (Forseti: Þar sem

fleiri hv. þm. eru á mælendaskrá, mun umr. verða haldið áfram, en hv. þm. gefst væntanlega kostur á að gera grein fyrir sjónarmiðum sínum síðar.) Ég hefði nú fremur kosið að slíta ekki sundur mitt mál við þessar umr. (Gripið fram í.) Þó að mér þyki stórum miður, að hæstv. ráðh. skuli ekki mega vera að því að sitja þingfund nú, þá mun ég því halda áfram máli mínu. Bætur það líka nokkuð úr skák, að hv. 1. þm. Vestf. (GísJ), sem hér kallaði fram í, er viðstaddur. Tel ég það nokkra úrbót, þó að ekki jafngildi hann að sjálfsögðu hæstv. ráðh.

Þá er það næst árið 1957, þá er nú vinstri stj. komin til valda fyrir nokkru og þá er hæstv. núverandi menntmrh., Gylfi Þ. Gíslason, kominn til sögunnar. Enn eru gefin út 1. nr. 57, hinn 5. júní 1957, undirrituð ásamt forseta af þessum hæstv. ráðh., og þau eru náttúrliga, eins og stundum áður, um breyt. á 1. nr. 56 1927, um skemmtanaskatt og þjóðleikhús. Samkvæmt þeim eru undanþegnin skattinum fræðandi fyrirlestrar og innanfélagskemmaþanir, aðrar en dans, einnig skemmaþanir skóla og skólafélaga, annarra en dansskóla. Einnig leiksýningar þjóðleikhússins og hljómléikar Sinfóníuhljómsveitar Íslands. Er það skiljanlegt, að ekki hefur þótt fært að leggja skemmtanaskatt á tekjur af þessum skemmtunum, því að bæði þjóðleikhúsið og hljómsveitin þurftu þá einmitt á rekstrarstyrk að halda frá því opinbera. Þá eru einnig undanþegnar skattinum vissar kvikmyndasýningar svo og íþróttasýningar. Og einnig er heimilt fyrir ríkisstj. að láta haldast nokkrar eldri undanþágur frá skattgreiðslum, sem í lögum höfðu verið. Enn er sem fyrr ákveðið í lögum að sjálfsögðu, hvernig skattinum skuli verja, og nú er það þannig, að 50% eða helmingur skattsins, áttu að renna í félagsheimilaskjóð og átti að verja honum samkv. 1. nr. 77 frá 1947. Hinn helminginn átti að láta ganga í rekstrarsjóð þjóðleikhússins og verja honum samkv. ákvæðum laga nr. 86 frá 1947. Enn er haldið 10% álaginu á skattinn ásamt viðaukum, og áttu þessi 10%, viðaukagjaldið, að renna til Sinfóníuhljómsveitar Íslands. — Og nú kemur nýmæli einnig inn í löginn. Leggja skyldi sérstakt gjald á aðgöngumiða að kvikmyndasýningum, sérstakt gjald, og skyldi það renna til menningarsjóðs. — Mér þykir það stórum verra með hæstv. ráðh., því að ég ætlaði einmitt nokkuð að minnast á framkvæmd laganna. Ætli það hafi ekki verið skyndifundur, sem hæstv. ráðh. þurfti að fara á kl. 3, þannig að það gæti borið sig, að hann hefði lokið þar fundarsetu og gæti nú komið? Víst væri mér það kært, ef hæstv. forseti vildi láta grennslast um það. — Nú kárnar gamanið. Hæstv. ráðh. er farinn úr húsinu.

Já, það er náttúrliga ekki nóg að setja viturleg og þörf lög á Alþ. Að hve miklu gagni sú lagasetning kemur hverju sinni, fer að miklu leyti eftir því. Hvernig tekst til með framkvæmdina, sem er, eins og kunnugt er, í höndum ríkisstj. á hverjum tíma. Skemmtanaskattinum á, eins og ég nú hef rakið í stórum dráttum, að verja til menningarmála, og þá skiptir að sjálfsögðu miklu máli, hvernig viðhorf ráðamanna er til þeirra málefna. Af núverandi hæstv. ráðh. er það að segja í því efni frá minnu sjónarmiði, að

tveir af hæstv. ráðh. hafa — það er mér kunnugt — nokkuð fengizt við ljóðasmiðar og visnagerð. Ég hef orðið þess var á gleðisamkomum, að þeir hafa stundum flutt bundið mál frá eigin brjósti, en ekki hef ég orðið þess var eða heyrt þess getið, að hinir 5, sem í stj. eru, hafi nokkru sinni iðkað þá íþrótt. Og það vill nú einmitt svo vel til, að annar af þessum hæstv. ráðh., en báðir eru þeir, þessir tveir, af skáldum komnir, — að annar þeirra er einmitt hæstv. menntmrh., sem — eins og ég áður sagði — mæðir mest á framkvæmdin á þessum lögum. Hann er, hæstv. ráðh. Gylfi Þ. Gíslason, sonur Þorsteins skálds og ritstjóra Gíslasonar. Hinn ráðh., sem nokkuð hefur fengizt við ljóðasmiðar og e. t. v. bókmenntir að öðru leyti, — mér er ekki eins kunnugt um það, er hæstv. fjmrh., Gunnar Thoroddsen. Hann er Sigurðsson Jónssonar skálds og sýslumanns Thoroddsens, en Jón skáld Thoroddsen var sonur Þórðar beykis Þórðsdóssonar á Reykhólum. Reykhólar, sem áður nefndust Reykjahólar, eru merkur staður. Þar hafa setið höfðingjar fyrr og síðar. Í fornöld var þar einn ágætur maður, sem Þorgils hét Arason. (Forseti: Má ég minna hv. ræðumann á það, að það er skemmtanaskattviðauki, sem hér er til umræðu.) Ég veit það, ég er alltaf að tala um hann. Ég er að tala um þau lög, hef verið að því, um framkvæmd þeirra og hverjir hafi með þau að gera, og það skiptir miklu máli að vita, hvernig þeir eru kynjaðir og hvers má af þeim vænta í þessu máli einmitt að því er varðar skáldskap og aðrar menntir. — Á Reykjahólum bjó, eins og ég sagði, Þorgils Arason. Eitt sinn á haustnóttum kom til hans Grettir Ásmundsson. Hann beiddist veturvistar, og var hún veitt. Þar voru einnig tveir kappar aðrir frægir, þeir fóstbræður Þorgeir og Þormóður. Voru þessir allir með Þorgils um veturinn. En það þurfti mikils að afla til bús á Reykjahólum, sem vonlegt var. Þorgils bóndi átti uxa mikinn og akfeitan í Ólafseyjum, og þessir þrír kappar fóru rétt fyrir jóln að ná í uxann. Sú fór var frækileg. Hún er fræg af Grettis sögu og ekki síður af Bolaskeiðsrimu Matthíasar. Óneitanlega væri það mikils um vert fyrir hæstv. ríkisstj., ef hún hefði slíka afreksmenn til aðdráttar, þegar hún efnir til veizlufagnaðar, eins og Þorgils hafði, en það kemur oft fyrir, að stj. efnir til mannfagnaðar.

Ég hef nú hér minnzt þessara tveggja hæstv. ráðh., en enn er einn í hæstv. ríkisstj., sem nokkuð er við bókvisi riðinn og ritstörf, þ. e. hæstv. dómsmrh. Ég held, að ég fari með rétt mál, þegar ég segi, að hann sé formaður í útgáfufélagi einu, sem nefnist Almenna bókafélagið, og við ritstörf fæst hann einnig, því að hann er aðalritstjóri Morgunblaðsins, sem er höfuðmálgað Sjálfstfl., sem kunnugt er, og ritar þess vegna allmikið. Ekki veit ég nú um það, ég skal ekkert um það segja, hvort sérfróðir menn í þeim efnum mundu telja eitthvað af þeim ritverkum til bókmennta. Ég treysti mér ekki til að dæma um slíkt. En hvað sem því líður, þykir mér ekki trúlegt, að þau ritverk yrðu talin til þeirra bókmennta, sem stundum eru nefndar fagurfræðilegar.

Eins og ég gat um áður, þá fer nú — eftir 1.

frá 1957 — helmingur skattsins í félagsheimilaskjóð, helmingur af skattinum ásamt viðaukanum, sem hér á að lögfesta; og ég vil halda því fram alveg óhikað að þessi félagsheimilaskjóður, sem nýtur tekna af skemmtanaskatti, hafi verið hin þarfasta stofnun. Hann hefur orðið til þess að styrkja byggingu félagsheimila víða um land, og ég tel það vel þess vert að víkja nokkru nánar að því máli, — auðvitað aðeins í stórum dráttum til þess að reyna ekki um of á þolinmæði hæstv. forseta, — því að það verða þm. vitanlega að hafa í huga og taka til athugunar, þegar þeir fjalla um frv. eins og þetta, að þær tekjur, sem aflað er samkv. frv., komi að sem bestum notum fyrir þjóðfélagið. Ég vil álíta, að þannig hafi verið um þann hluta skattsins, sem farið hefur í félagsheimilaskjóð, og til þess að gera þetta lítið eitt glegggra bæði fyrir mér og öðrum þdm., vildi ég fara um það nokkrum orðum.

Það er þannig með félagsheimilaskjóðinn, að íbróttanefnd ríkisins ásamt fræðslumálastjóra annast málefni þessa skjóðs, og það hafa nú verið, frá því að l. voru fyrst sett, stundum gerðar á þeim breytingar, og 1957 var aukið fjármagn til skjóðsins upp í 50% af skemmtanaskatti. Fyrst þegar ákveðið var að leggja hluta af skemmtanaskattinum til félagsheimilaskjóðs, voru 2/5 hans, eða 40%, látnir ganga þangað, en síðar var þessu breytt og hlutur félagsheimilaskjóðs nokkuð minnkaður, vegna þess að þá þurfti einkum að nota meira af skattinum til þess að ljúka byggingarkostnaði þjóðleikhússins. Ég hef hér yfirlit yfir tekjur félagsheimilaskjóðs af skemmtanaskattinum á árunum frá 1948. — Nei, ég hef nú ekki sagt alveg rétt frá áðan. Upphaflega, árið 1948, fóru 50% af skemmtanaskattinum, en ekki 40 til skjóðsins, eins og nú er. Ég bið menn af-sökunar á þessu. En um skeið var úr þessu framlagi dregið til félagsheimilaskjóðs. Tekjur skjóðsins á þessu tímabili, frá 1948 til 1958, að báðum meðtöldum, og er þó hér tekið fram, að það hefur ekki verið alveg uppgert 1958, þegar skýrslan var gerð, en tekjurnar eru þá orðnar til félagsheimilaskjóðs kr. 16841102.85. Þetta er allveruleg fjárfúga, og töluvert hefur verið hægt með þetta að gera.

Hér er líka yfirlit í skýrslunni um úthlutanir úr skjóðnum. Er þá fyrst frá því að greina, að í árslok 1958 höfðu 104 félagsheimili fengið byggingarstyrk úr skjóðnum. Þá stóð það þannig, að 54 af þessum félagsheimilum var lokið, að því er talið var, í smíðum, en í notkun, var 21, en í smíðum, en ekki tekin til notkunar, voru 29, — alls 104. Svo segir, að af þessum 104 félagsheimilum séu 26 eldri hús, sem hafi verið endurbyggð og stækkuð. Og það er sagt, að það hafi verið lokið uppgjöri við 55 þessara húsa, en 12 húsanna eru styttra á veg komin en svo, að þau séu orðin fokheld.

Svo er stór tafla nr. 1 í skýrslunni um eigendur þessara félagsheimila ásamt upplýsingum um rúmmál húsanna og byggingarár, stofnkostnað og framlag úr félagsheimilaskjóði, en ég vil ekki eyða of miklum tíma frá hv. d. til þess að fara nákvæmlega út í þau atriði. En þó vil ég hér geta þess, sem segir í skýrslunni um hag félags-

heimilaskjóðs, að með því að áætla þátttöku í stofnkostnaði félagsheimilanna, sem eru í smíðum, og þeirra, sem ekki er þá að fullu gert upp við, þegar skýrslan er gerð, mundi hagur félagsheimilaskjóðs vera um síðustu áramót, þ. e. a. s. 31. des. 1958, þannig: Heildarkostnaður, mér skilst við byggingu þessara félagsheimila, 46.7 millj., ég sleppi smærri upphæðum. Áætluð þátttaka skjóðsins skv. reglum, sem þar um gilda, 18.7 millj. tæplega, og búið að greiða af þessu, þ. e. a. s. þátttaka skjóðsins, sem greidd hefur verið, 13.2 millj., og ógreidd áætluð þátttaka þannig 5.4 millj. rúmlega. Þannig stendur þetta um síðustu áramót um félagsheimilaskjóð.

Síðan er í skýrslunni gerð grein fyrir þeirri sérfræðilegu aðstoð, sem veitt hefur verið til þess að koma upp þessum félagsheimilum, og segir þar, að að meðaltali muni kostnaður sérfræðilegrar aðstoðar hafa numið um 1.3% af stofnkostnaði, eða að meðaltali rúmlega 15 kr. á hvern teningsmetra í byggingunum.

Svo er fjallað um leiksvið, hvernig þeim sé fyrir komið, og þar eru einnig birtar upplýsingar í skýrslunni, sem er næsta fróðleg, um öll þessi efni, um hvaða kröfur ríkisleikhúsið norska geri í þeim efnum, til leiksviða, stærðar og útbúnaðar, og stj. Bandalags isl. leikfélaga hafi gert kröfur heirra norsku einnig að sínum kröfum, og segir þar, að fræðslumálastjóri og íbróttanefnd hafi fallið á sjónarmið stjórnar Bandalags isl. leikfélaga og falið henni að hafa samband við húsameistarann á hverjum tíma og þann sérfræðing, sem teiknar raflagnafyrirkomulag, lýsingar á leiksviði.

Ja, svo ætla ég að fara fljótt yfir sögu. Það eru hér kaflar um veitingastofur og eldhús og fundahús og kvikmyndir. En síðan kemur hér, — og ég get ekki alveg látið hjá liða að minnast lítið eitt á þessa töflu, sem hér er og er næsta fróðleg um félagsheimilin í hinum ýmsu héruðum, sem hafa notið þessa stuðnings, og það er nú að sjá hér á nokkrum síðum. Þau eru, eins og ég sagði áðan, 104 samtals og mér skilst, að þetta sé sjálfsagt í öllum fjórðungum landsins, í mjög mörgum héruðum, sem þessum félagsheimilum hefur verið komið upp. Það er fyrst talið í Rangárvalla- og Árnessýslu, — ég vænti, að hv. dm. fyrirgefi þótt ég minnst nú jafnvel frekar á félagsheimili norðanlands, því að það er nú það, sem ég að sjálfsögðu gef nánari gaum en kannske framkvæmdum á öðrum svæðum, en það eru þá aðrir, sem hafa meiri áhuga fyrir því. Er þá t. d. hér að nefna Skjólbrekku í Mývatnssveit, það er nafnið á félagsheimilinu þar. Að því standa Skútustaðahreppur, Ungmennafélag Mývetninga og Kvenfélag Mývatnssveitar, og þetta var byggt 1952—55 og kostaði tæplega 1.3 millj. Og þá er það, sem ég vildi aðeins minnast á einnig, félagsheimili Bólstaðarhlíðarhrepps í Austur-Húnavatnssýslu, sem hefur hlotið nafnið Húnaver, og að því standa Bólstaðarhlíðarhreppur, Ungmennafélag Bólstaðarhlíðarhrepps, kvenfélag sama hrepps svo og búnaðarfélag, og þetta heimili var byggt á árunum 1952—57, kostaði 1.9 millj. um það bil og félagsheimilaskjóður búinn að leggja til þess 584 þús. Hitt hafa íbúar þessa hrepps lagt fram frá sér og félög

þar, nokkuð á aðra millj. kr., og er það geysimikið átak, enda er það svo um þetta félagsheimili, að það er eitthvert hið fullkomnasta og ánægjulegasta, sem maður sér, og þar eru haldnar skemmtanir góðar, síðan heimilið var tekið til notkunar, og þangað sækja menn gleðisamkomur, ekki einasta úr hreppnum og nálægum sveitum, heldur einnig allt norðan frá Akureyri, Siglufirði og jafnvel héðan úr Reykjavík, og njóta þar lífsins hið besta. Í þessu félagsheimili hafa einnig verið haldnir nú á þessu ári landsmálafundir, sem frægir hafa orðið um land allt vegna þess, hve vel hefur verið þar á málum haldið.

Ég verð að bregða mér aðeins suður fyrir heiði, því að núna fyrir fáum dögum sá ég svo fall-ega mynd í einhverju dagblaði af nýju félagsheimili í Suðurlandskjördæmi hinu nýja, nánar tiltekið í Villingaholtshreppi innan Árnessýslu, skammt vestan við Þjórsá. Þetta var eftir lýsingunni að dæma hið glæsilegasta félagsheimili, og ég vil óska þeim til hamingju með það, sem það eiga og þess ætla að njóta.

Eitt félagsheimili, sem hér er á skránni, vil ég þó einkum nefna, vegna þess að það gegnir í raun og veru meira hlutverki en hin önnur félagsheimili flest a.m.k., sem reist hafa verið. Ég vildi finna það hér á skránni, ef þess væri kostur, en þetta er félagsheimili, sem reist hefur verið norður í Kelduhverfi í Norður-Þingeyjarsýslu. Þetta félagsheimili var tekið í notkun fyrir skömmu, og því var valið heitið Skúlagarður. Það er reist á þeim stað, þar sem einn af merkustu og ágætustu mönnum þessarar þjóðar, Skúli Magnússon fógeti, fæddist fyrir 248 árum. Þeir hafa norður þar valið þetta nafn á sitt félagsheimili til þess að halda uppi minningu þessa manns og tel ég það vel farið, að nokkru af þeim tekjum af skemmtanaskatti, sem félagsheimilaskjóður fær í sinn hlut, sé varið til þess að halda uppi minningu slíkra manna, og ég efast ekkert um það, að þeir íbúar Norðursýslu muni stjórna þannig, að þessi staður verði menningarsetur og eigi það skilið að bera nafn þessa ágæta manns. Þeir hafa gert fleira, Þingeyingar, til að heiðra minningu Skúla fógeta. Þeir hafa einnig á þessum stað reist sérstakt minnismerki um hann nú fyrir skömmu. Eins og ég sagði, fæddist Skúli í Keldunesi í des. 1711, eða nú fyrir 248 árum. Hann var Magnússon, sem kunnugt er, prests í Húsavík Einarssonar prests í Garði Skúlasonar prests Magnússonar í Goðdölum, en séra Skúli Magnússon í Goðdölum — (Forseti: Ég vil minna hv. þm. á, að það er skemmtanaskattsviðauki, sem um er að ræða.) Já, já, alveg rétt, ég er einmitt að tala um það, hvað þarflegt sé að verja hluta af honum til að halda uppi minningu hinna merkustu manna. — Skúli Magnússon í Goðdölum var dóttursonur Skúla bónda Eiríkssonar á Eiríkstöðum og Steinunnar Guðbrandsdóttur biskups á Hólum Þorlákssonar. Séra Skúli í Goðdölum, langafi Skúla fógeta, mun hafa verið hinn merkasti klerkur, og það er í frásögu fært, að hann hafi verið ræðumaður svo góður, að menn komu langt að til þess að hlýða messu hjá honum. Til þess að þreyta ekki hæstv. forseta ætla ég

ekki að fara út í það nú að ræða um fleiri afkomendur séra Skúla í Goðdölum en Skúla Magnússon, en þó væri það þess vert að athuga um það, og vist ætti einhver góður maður og fróður að taka sér fyrir hendur að semja hans ættarskrá, því að afkomendur séra Skúla í Goðdölum eru fjölmargir. Þeir eru margir í Norðurlandskjördæmi vestra, ég þekki marga, og ég veit, að þeir eru dreifðir um allt land og þeir eru hér á Alþ., og það er — (Forseti: Ég vil endurtaka, að það er skemmtanaskattsviðauki, sem er til umræðu.) Já, mér er það kunnugt, hæstv. forseti, og það er einmitt spurning, hvort það væri ekki í framtíðinni hægt að verja hluta af skemmtanaskatti, einhverjum smáhluta, til þess að semja ættarskrár hinna merkustu manna hér á landi, eins og séra Skúla Magnússonar í Goðdölum. Þá kæmi það t. d. í ljós, hversu margir af þeim mönnum, sem nú sitja á Alþ., eru afkomendur hans. Ég veit þeir eru hér, en ég veit ekki hve margir. Ég hef ekki haft tækifæri til að rannsaka það, og er það þó út af fyrir sig eða væri merkilegt rannsóknarefni, eins og forstöðumaður einnar menningarstofnunar mundi orða það, ef hann væri nú á þessum stað. — Það er þá ekki fleira um það að sinni.

Ég hef hér stiklað á stóru aðeins og reynt að gera þannig í stórum dráttum grein fyrir þessari merku löggjöf og því gagni, sem af henni hefur hlotizt á liðnum árum. Þess vegna eigum við þjóðleikhúsið, að þessi lög voru upphaflega sett, og þess vegna hefur verið unnt að verja til félagsheimilaskjóðs öllum þessum milljónum, sem ég nefndi áðan, og hann aftur getað varið því fé til þess að byggja upp félagsheimili, sem mikil þörf er fyrir um land allt og væntanlega verða þar menningarstofnanir eða menningarsetur í framtíðinni. Ég hef sem sagt ekki farið hér út í smáatriði eða aukatriði, aðeins lýst þessu í stórum dráttum. Ég hefði viljað, en tíminn er nú vist naumur, annars hefði ég viljað ræða nokkru meira um það en ég hef gert, hvers vænta mætti í framtíðinni af þessari löggjöf, því að þó að mikið gagn hafi af henni orðið undanfarið, eins og ég hef leitt nokkur rök að, þá er þess að vænta, að gagnið verði ekki minna af löggjöfinni um skemmtanaskatt og skemmtanaskattsviðauka í framtíðinni heldur en þegar hefur orðið. En mér skilst, að hæstv. forseti vilji nú hraða málinu frekar, og ég verð því líklega að láta þetta nægja.

En það er nú þannig, eins og ég reyndar drap á áðan, að þó að vænta megi góðs af þessari löggjöf og ýmsum öðrum verkum Alþ., þá er það svo, það er alkunnugt, að mennirnir eins og aðrar skepnur jarðarinnar kunna mjög misjafnlega vel að meta þau verðmæti, hvort heldur eru menningarleg eða efnahagsleg, sem veröldin hefur að bjóða þeim. Á þetta bendir skáldið Örn Arnarson á sinn listræna hátt í einu af kvæðum sínum með þessum orðum:

„Kveiktu ljós hjá leðurblöku,
láttu templar dæma vín,
sýndu heimskum hnyttna stöku,
hentu perlum fyrir svín,
bjóddu hundi heila köku
og honum Mogga kvæðin þín.“

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég kynni nú betur við, ef hæstv. menntmrh. og fjmrh. væru hér viðstaddir í d., þegar þetta mál er rætt, það þyrfti að gera ráðstafanir að fá þá hingað inn. (Forseti: Menntmrh. er ekki í húsinu, fjmrh. er upptekinn í Ed.) Mér skilst nefnilega, að það sé ætlun hæstv. ríkisstj. að fara að reyna að ljúka þingi allfljótt, og ég kynni betur við, að þeir ráðh., sem maður þarf að tala við, væru hér í þingsalnum þann litla tíma, sem ríkisstj. virðist ætla að gefa sér tíma til þess að tala við Alþ. Ég mundi óska þess, að hæstv. forseti frestaði fundi, þangað til annar hvor þessara ráðh. getur verið við. (Forseti: Það eru margir á mælenda-skrá og líkur á, að þessar umr. verði langar. Ég vildi helst ekki þurfa að fresta fundi, en ég skal í hléi, sem væntanlega verður von bráðar, bera fram óskir til ráðh. um það, að þeir verði viðstaddir umr.) En væri þá ekki hægt að gera það hlé nú þegar? (Forseti: Ég vil helst nota tímann eins og hægt er.) Ég verð því miður að segja, að það þýðir náttúrliga lítið að nota þann tíma, ef maður á að bera fram fsp. núna til ráðherrastól-anna og endurtaka þær svo, þegar ráðh. eru komn-ir í stólana. Það er ekki tímasparnaður. Ég vil eindregið óska eftir því, að þessir tveir ráðh. geti verið hérna við, annars að fundi sé frestað, svo að maður sé ekki að tefja hæstv. forseta og þm. með því að þurfa að tvítaka það, sem maður þarf að spyrja að. Það eru því tilmæli mín, fyrst nærri er komið kaffitíma, að það sé þá frestað fundi og hæstv. ráðh. látnir vita um það, að þm. vilji gjarnan tala við þá þann stutta tíma, sem ríkisstj. virðist ætla að gefa sér til þess að tala við Alþ. Ég endurtek ósk mína til hæstv. forseta. (Forseti: Það er einn ráðh. hér í hliðarherbergi. Ég vænti þess, að hann geti bor-ið fsp. til annarra ráðh., þannig að þeim verði svarað.) Hefur sá hæstv. ráðh. lýst því yfir, að hann taki að sér að vera sendisveinn fyrir aðra ráðh.? Það hefur ekki alltaf verið öruggt, að það kæmist allt saman rétta boðleið, enda er ég hræddur um, að hæstv. ráðh., sem hæstv. forseti átti við, sé farinn út. Nei, hann er kominn aftur. Þá mætti spyrja hann, hvort hann mundi taka að sér að flytja þau skilaboð. (Gripist fram í.) Já, er það rétt skilið hjá mér?

Þá vildi ég beina þeirri fsp. til hæstv. mennt-mrh. eða fjmrh. eftir því, hvor þeirra það er, sem hefur útbúið þá breyt. á þessum lögum, 1. gr., sem í þeim var, þegar þetta lagafrv. var lagt fyrir okkur í fjhn. þessarar hv. d. Þá var gerð sú breyt. á, að í staðinn fyrir að í 1. gr. hefur hingað til verið, alltaf þegar þessi lög hafa verið framlengd, ár eftir ár, að þau skuli fram-lengd fyrir eitt ár í senn, að nú skuli framleng-ingin ótímabundin. Ég vil spyrja hæstv. ráðh., hvort heldur það er fjmrh. eða menntmrh., sem hefur staðið að þessari breyt., að vilja gera þenn-an viðauka og heimildina til að innheimta skemmtanaskattinn með honum að föstum skatt-stofni héðan í frá, hvað fyrir honum hafi vakað með því. Í sama mund og þessi breyt, er gerð á þessu skemmtanaskattsfrv. frá því, sem verið hef-ur undanfarinn áratug a. m. k., þá gerist sá hlut-ur, að í fyrsta skipti, frá því a. m. k. að Ísland varð fullvalda, er lagt til, um leið og nýkjörið

þing er komið saman eftir kosningar, að senda það þing heim, þegar það er búið að sitja eina viku, og um leið virðist með þessari breyt. vera farið fram á það, að ríkisstj. sé laus við að þurfa oftast að leggja svona lagafrv. fyrir Alþ.

Það hefur verið viss hemill á ríkisstj., ef Alþ. vildi það viðhafa, að þurfa að framlengja þessi frv. ár frá ári, og það hefur verið aðstaða til þess fyrir Alþ. að geta ráðið nokkru um, hvaða tæki-færi það hefði til þess að ræða þessi mál með ríkisstj., hvort þetta væri þannig ákveðið. Þegar þetta gerist nú hvort tveggja í senn, að lagt er til að breyta þessum lögum á þennan hátt af ríkisstj. og ríkisstj. um leið gerir ráðstafanir til að ætla að fara að senda Alþ. heim með óvenju-legum hætti til þess, að því er virðist, að losna við að ræða við þm. um fjárlög, um tekjustofna, um efnahagsmál og önnur þau vandamál, sem fyrir þinginu liggja, þá kemur eðlilega upp sá grunur, að hér sé stefnt að því, að það þurfi ekki á næstu þingum, sem haldin verða, að leggja svona mál fyrir Alþ. Þá er búið að breyta þessu í fastan tekjustofn og ef ein ríkisstj. vill það við hafa að tala sem minnst við Alþ., senda það heim undireins, þá getur hún mjög hæglega sloppið, hún þarf ekki einu sinni að biða eftir því, að svona lög séu afgr. Var þetta með skemmt-anaskattinn einhver sérstök svona tilraun um, hvernig ein ríkisstj. gæti í framtíðinni losað sig við þau óþægindi að koma þessum málum gegnum þingið? Það hefði ekki verið neitt óeðli-legt, þó að sá hæstv. ráðh., sem með þetta hafði að gera, hefði strax sagt okkur frá þessu og gert nokkra grein fyrir þessu. Ég varð ekki var við, að það væri gert. Þó hefur það getað farið fram hjá mér.

Þegar þetta mál kom til fjhn., leizt öll-um nm., jafnt stjórnarstuðningsmönnum sem öðrum, svo á, að það væri ekkert sérstakt, sem með þessu mælti. Ef hæstv. ríkisstj. hefði eitt-hvað svona í hyggju, þá var a. m. k. auðséð, að það átti engu fylgi að fagna hjá neinum þm., ekki einum einasta þm. í fjhn., þannig að öll nefndin, líka stuðningsmenn hæstv. ríkisstj., sá ástæðu til þess að breyta þessu aftur í sama form og áður hafði verið, og var enginn ágrein-ingur um þetta í fjhn.

Ég veit ekki, hvort hæstv. ráðh., sem með þetta hafa að gera, hafa gert sér nokkra grein fyrir því, að þessu hafi verið breytt. Ég veit ekki, hvort þeir eru búnir að líta einu sinni á þetta mál eða nál. Þeir hafa ekki látið svo mikið, hvorki hæstv. fjmrh. né menntmrh., að vera hér við, þegar þessi mál hafa verið rædd. Það má kannske segja að hæstv. fjmrh. hafi einhverja afsökun, hann er nú í Ed. En þó hann sé í Ed., þá þarf hann ekki að halda sig neinn sérstakan lávarð, sem sé upp yfir það hafinn að tala við menn hér í Nd., og sé hann upptekinn við einhver önnur mál, þá er vel hægt að stilla svo til, að frestað sé, unz hann geti gefið sér tíma til þess að hlusta á mál manna og gefa skýringar á, hvernig stendur á, að það átti að fara að breyta þessu frv. Hæstv. menntmrh., sem hins vegar á sæti hér í Nd. og þetta mál kemur líka allmikið undir vegna þess, hvernig þessum skatti er varið, hef-ur ekki heldur séð ástæðu til þess að vera hér

við núna og ekki hægt að beina þessum fsp. til hans.

Það er annað, sem ég vildi um leið benda á. Svo framarlega sem það hefur verið ætlun hæstv. ríkisstj. að fara að gera þetta að föstum skattstofni héðan í frá, en ekki einn af þeim bráðabirgðasköttum, sem framlengdir séu frá ári til árs, þá hefðu önnur vinnubrögð verið þar miklu víðfelldnari. Nú sem stendur eru þetta lög um heimild fyrir ríkisstj. til að innheimta skemmtanaskatt með viðauka, 200% álagi á sumt af þessum skemmtunum, 20% álagi á aðrar. Svo framarlega sem það hefði verið meiningin að losna við að leggja þessi lög um viðauka framar fyrir Alþ. til framlengingar, þá hefðu þau vinnubrögð verið víðkunnaðlegri að fella þessi lög inn í sjálf lögin um skemmtanaskatt og þjóðleikhús. Það er ein af þeim aðferðum, sem sérstaklega fjmrn. hefur haft um framlengingu á skattalögum á undanförrum árum og allengi og ég hef oft vítt, jafnvel stundum í nafni fjhn., að láta þessi lög ár eftir ár vera með alls konar ákvarðanir um viðauka. Jafnvel eru til lög, þar sem ákveðið er, að ákveðin efnisatriði úr ákveðnum kafla laga, sem fallin eru annars úr gildi, skuli halda áfram að vera í gildi, en í mörg mörg ár virðist fjmrn. ekki hafa gefið sér tíma til að fella þessi lög þannig saman, að það væri einhver sæmlegur frágangur á þessum tekjuöflunarögum.

Mér finnst þess vegna, ef það hefði verið meiningin hjá hæstv. ríkisstj. með þeirri breyt., sem hún ætlaði að gera á þessu frv., eins og það lá fyrir við 1. umr. og liggur raunar fyrir enn, en fjhn. gerir till. um að breyta, þá finnst mér, að það hefði verið réttara af henni að fella þetta frv. alveg niður, breyta sjálfum ákvæðunum í lögnum um skemmtanaskatt og þjóðleikhús og láta þau lög vera sem eina heild og láta þau standa þannig. Það virtist ekki vera neitt sérstaklega mikið verk fyrir fjmrn. að vinna. Núna er þessi lagasamsetning slík, að lögin um skemmtanaskatt og þjóðleikhús, mestmegnis frá 1927 með allmiklum breyt., eru lög út af fyrir sig. Síðan er þetta sérstaka frv. til laga um heimild fyrir ríkisstj. til að innheimta skemmtanaskatt með viðauka, sem venjulega er samb. og afgr. á hverju einstöku þingi. Þar er ákveðið allt upp í 200% álag á skemmtanaskattinn, en svo er í sjálfum lögnum um skemmtanaskatt og þjóðleikhús, í 3. gr. þeirra, ákveðið, að innheimta skuli skemmtanaskatt skv. 2. gr. og viðaukum við lög þessi með 10% álagi. M. ö. o.: það er þvælt á milli greinanna í þessum lögum um þjóðleikhús ákvæðum, sem líka snerta þessi viðaukalög, þannig að það er orðin ein benda úr þessu öllu saman. Þó að þetta séu að visu ekki verstu lögin að frágangi þannig, þá eru þau gott dæmi um vinnubrögðin. — [Fundarhlé.]

Herra forseti. Ég vil leyfa mér að mótmæla þeirri aðferð, sem nú virðist upp tekin í þessari hv. deild, og ég kann illa við, að það sé eitt fyrsta verk á Alþingi Íslendinga eftir þá ágætu stjórnskrárbreytingu sem gerð var, og eftir að Alþ. hefur verið kosið þannig, að það sé rétt spegilmynd af þjóðinni, að það sé byrjað með því á Alþingi Íslendinga að traðka fótum þær venjur,

sem hingað til hafa viðgengizt, þann rétt, sem þm. og þingflokkar hingað til hafa haft, því að slíkar venjur eru jafnhelgar og þingsköpin sjálf. Forseti sagði mér frá því, að hann hugsaði sér að boða fund klukkan fimm eða hálf sex. Það hefur nú í mörg, mörg ár verið siður hér á Alþingi, a. m. k. alltaf framan af þingi, að þingflokkar hafi haft 4 klukkutíma í viku af þinghaldinu sérstaklega til sinna umráða, þ. e. tíma-bilið milli 5 og 7 á mánudögum og miðvikudögum. Nú er traðkað á þessari venju þrátt fyrir mótmæli og fundur boðaður klukkan hálf-sex. Ég verð að segja, að mér finnst undarlegt, að menn, sem eru nýkjörnir sem forsetar þessarar hv. d., skuli leggja sig fram um það að brjóta í bága við allar þær venjur, sem hingað til hafa ríkt á Alþ.

Það var svo, að á föstudagskvöld var boðaður fundur í þessari hv. d., og það átti að taka fyrir það mál, sem nú er til umr., með afbrigðum, lítið mál, sem augsjáanlega er nú verið að gera að stóru máli í þinginu með því, hvornig á að hespa það í gegn. Hæstv. forsrh., sem er búinn að vera lengi þingmaður, þekkir hér þingvenjur, varð var við, að það var óánægja á meðal stjórnarandstöðunnar með að hafa þennan hátt á. Hann bað þess vegna forustumenn stjórnarandstöðunnar að tala við sig. Ég átti ásamt hv. 1. þm. Austf. (EystJ) tal við hann, og við tjáðum honum okkar óánægju yfir þessum málum. Hæstv. forsrh. brá svo við, að hann mun hafa tjáð forsetum deildanna þann vilja sinn og þá væntanlega ríkisstj. að afboða þá fundi, sem boðaðir höfðu verið á föstudagskvöld. Hann skildi það sem þingvanur maður, að það tjáir ekki að ætla að hafa þann hátt á, ef ein ríkisstj. vill fá framgang mála á Alþingi, að ætla að beita stjórnarandstöðuna, a. m. k. ef hún er sterk, neinu ofríki. Það hafa oft verið mál, sem hafa orðið hitamál á Alþingi, og ég býst við, að flestir þeir, sem hafa verið í ríkisstj. eða verið forsetar og tilheyrt stjórnarflokkum, hafi venjulega gert sér ljóst, að til þess að láta þingstörfin fara vel fram, vernda í senn rétt þingmanna og gæta hagsmuna ríkisstjórna, þá er skynsamlegast að reyna að beita lagni og hafa samkomulag um, hvornig mál ganga. Hæstv. forsrh. lét því afboða þá fundi, sem boðaðir voru á föstudagskvöld, og lýsti því yfir við okkur formenn stjórnarandstöðunnar, að hann mundi hafa ríkisstjórnarfund daginn eftir og þá mundi okkur verða tjáð, hvert það samkomulag yrði.

Daginn eftir var hæstv. forsrh. veikur. Hvort hann hefur veikur getað mætt á þeim ríkisstjórnarfundum, sem var þá um morguninn, veit ég ekki en svo mikið er víst, að síðan lítur út eins og hæstv. ríkisstj. sé höfuðlaus her. Það var ekki hafður einu sinni sá háttur á að tilkynna stjórnarandstöðunni, hvort rætt hefði verið um þetta mál, hvort eitthvert samkomulag hefði verið um þetta mál, hvort eitthvert tilboð lægi fyrir frá hæstv. ríkisstj. eða ekki. Það var ekki talað við stjórnarandstöðuna, en byrjað að halda fundi á laugardegi, sem boðað hafði verið til daginn áður. Ég vakti athygli á því þá, og það orðu fleiri til þess, að það mundi ekki hafa komið fyrir á Alþingi í áratugi, að í fyrstu viku þings eða jafnvel

í fyrstu vikum hefði verið boðað til þingfunda á laugardögum, og það fór svo, að svo undrandi voru þm. yfir þessu framferði, að á þeim laugardegi komst ekki einu sinni þetta mál að, þannig að þeir, sem málum eiga að stjórna hér á þingi, hljóta að hafa séð það strax þá, að þetta var ekki æðferð til þess að flýta fyrir málum á Alp., — að brjóta út af öllum þeim venjum, sem tíðk-
ast hafa. Ég vil vekja athygli hv. þm. á því, að meginíð af öllum þeim venjum, sem hér hafa skapast á Alþingi, eru venjur, sem ekki einu sinni eru festar í þingskópum, í lögum, en þm. ganga út frá sem sjálfsögðum hlut, og slík venja er ekki óhelgari þeim háttum þingskapa, sem í lögum eru.

Það sýndi sig þess vegna, a. m. k. á meðan ráða hæstv. forsrh. naut við, að honum þótti óskynsamlegt að boða til funda í fyrstu viku þings á föstudagskvöld, og það sýndi sig, að það var óskynsamlegt að boða til funda í þingi á laugardegi í fyrstu viku þings. Nú er svo hafður sá háttur á að brjóta þann sið, sem flestir forsetar þings hingað til hafa virt, að þingflokkarnir hafi tímann milli 5 og 7 á mánudögum og miðvikudögum til sinna umráða. Og ég fæ ekki séð, að það sé nein sérstök þörf á svona aðferðum, og fæ ekki skilið, hvers vegna svona aðferðir eru teknar upp. Mér dettur ekki í hug að ætla, að hæstv. forseti þessarar d. hafi tekið þetta upp hjá sjálfum sér. Svo vel þekkir hann reglur þings, þótt ungur þm. sé, að hann þekkir þessar reglur. Ég veit alveg, hvað hér er á bak við. Hér er á bak við það, að sú hæstv. ríkisstj., sem tók við sama dag og Alþingi var sett, sú ríkisstj. vill nú sýna Alp. sitt vald, hún vill geta beitt Alp. ofríki, og hún leggur að forsetum, bæði þessarar hv. d. og öðrum forsetum þings, að koma slíku ofríki fram.

Ég vil segja hæstv. ríkisstj., að það er ekki klókt að gera slíkt. Hver einasta ríkisstj., sem setið hefur að völdum allan þann tíma, sem ég hef setið á Alþingi, hefur átt það meira eða minna undir stjórnarandstöðunni, að mál væru afgr. á Alþingi, því að það er nú einu sinni svo, að það er mikið um mál, sem afgreiða þarf og ekki er sérstaklega mikill ágreiningur um, en einni ríkisstj. væri samt sem áður mjög bagalegt að ekki gengju sinn gang. Það veit hver þm., sem lengi hefur setið á þingi, að þm. eru ekki sérstaklega þaulsætnir í sætum sínum, og sérstaklega þegar þing eru orðin löng og mikið þarf að afgr. af málum, þá verða forsetar þings venjulega að treysta á, að það séu ekki síður þm. stjórnarandstöðunnar, sem sitji þingfundi og hjálpi til þess að afgr. mál, jafnvel þótt þeir séu á móti þeim, jafnvel þótt þeir hjálpi til að afgr. þau með því að vera á móti þeim, bara til þess að þingstörf geti gengið. Ég veit, að þannig hefur það meira að segja verið á þeim tímum, þegar t.d. þrír flokkar voru í ríkisstj. og máske einn af minnstu þingflokkunum í stjórnarandstöðu, og ég, sem hef þá allengi verið formaður slíks þingflokks hér, hef hvað eftir annað orðið að benda forsetum á það, að ekki hefði nú gengið að afgr. þessi mál, nema því aðeins að þm. stjórnarandstöðunnar væru jafnvel öllu þaulsætnari en þm. ríkisstj. Það er sem

sagt hvorki klókt af ríkisstj. né af forsetum að taka ekki tillit til stjórnarandstöðu, jafnvel þótt veik sé. Hitt, að taka ekki tillit til stjórnarandstöðu, sem er sterk, það er ekki aðeins óklókt, það er gersamlega þýðingarlaust að ætla að reyna slíkt.

Ég hef sjálfur verið forseti þessarar hv. d. ekki fyrir all löngu, þegar Sjálfstfl. var einn í stjórnarandstöðu hér og þegar þrír vinstri flokkarnir svokölluðu mynduðu ríkisstjórn. Sjálfstfl. var einn flokka í stjórnarandstöðu, engu að síður sterkasti þingflokkurinn. Það var vissulega þá eins og nú oft áhugi hjá viðkomandi ríkisstj. fyrir að fá mál fljótt fram, og það var vafalaust oft af ríkisstj. lagt að bæði forseta Nd. og Ed. og Sp. að flýta málum. Ég hafði fyrir mitt leyti ætíð þann hátt á að reyna að semja við stjórnarandstöðuna um framgang mála til þess að reyna að tryggja allt þrennt í senn: rétt þingmanna — og í þessu tilfelli sérstaklega stjórnarandstöðunnar — til þess að þeir geti komið fram með sín sjónarmið á eðlilegan hátt, virðingu þingsins og venjur þess og í þriðja lagi það áhugamál viðkomandi ríkisstj. að fá málin sem eðlilegast og tiltölulega fljótast í gegnum þingið. Og það var mín reynsla, að það væri langheiladrýgst til þess að fá allt þetta þrennt fram: að varðveita rétt þm. og ekki síður þeirra, sem í minni hl. eru, en þeirra, sem stjórninni fylgja, tryggja virðingu þingsins og koma málum stjórnarinnar á eðlilegan máta í gegnum Alþingi, — það væri langviturlegast að semja við stjórnarandstöðuna um slíkt. Og það tókst og tókst alltaf.

Nú virðist mér eiga að taka upp nýjan hátt. Hæstv. forsrh., sem á föstudaginn tók upp samninga og síðan leggst veikur og virtist raunar vera mjög fús til samninga, þegar við ræddum við hann, hefur síðan ekki getað mætt. Það var gerð ein litil tilraun hér áðan af tveimur ráðherrum úr tveim stjórnarflokkum til að ræða við forustumenn stjórnarandstöðunnar. Mér virtist satt að segja ekki, að þeir ráðherrar væru allt of sam-mála. Ég er ákaflega hræddur um, að ríkisstj. sé ekki einu sinni sérstaklega samstæð í þessu efni. Ég hef frekar þá hugmynd, að ýmsum innan ríkisstj., ekki síður en innan hennar stuðningsflokka, þyki, að hér hafi verið rasað fyrir ráð fram. Ég held, að mönnum þyki sem hér sé komið í óefni, till. hafi verið fleygt inn í þingið að lítt athuguðu máli og það sé byrjað með því þess vegna að fara að riðla öllum þingstörfum og það á þeim tíma, sem hæstv. ríkisstj. er eins og höfuðlaus her, þar sem sjöunda manningvantar, aðalmaninn, sjálfan forsrh., sem á að stjórna þessum ráðherra, og þess vegna, að því er virðist, engum samningum enn þá hægt við að koma.

Ég skil satt að segja ekki, hvernig á þessu stendur. Mér finnst það vera alveg furðulegt af einni ríkisstj. að gripa til svona ráða. Ég verð að vekja athygli hæstv. ríkisstj. á því, að jafnvel þó að hæstv. ríkisstj. væri gersamlega úr-ræðalaus, bæði viðvikjandi því, hvernig hún ætti að ráða fram úr þeim efnahagsvandamálum, sem hún er að glíma við og Alþingi vill fá tækifæri til að ræða um við hana, og eins þótt hæstv.

rikisstj. væri svo ósamstæð, að hún geti ekki komið sér saman um þau mál, sem hún þarf að afgr. alveg á næstunni, þá næði vitanlega ekki nokkurri átt fyrir hæstv. ríkisstj. að beita þeirri aðferð að fara að sýna Alþingi óvirðingu þess vegna. Það er að láta sitt eigið úrræðaleyfi, sitt eigið ósamkomulag bitna á virðingu Alþ. Ef hæstv. ríkisstj. getur ekki komið sér saman t. d. um brbl., þá á hæstv. ríkisstj. ekki að láta það koma niður á Alþingi Íslendinga. Ef hún getur ekki komið sér saman, þá á hún bara að segja af sér. Það er ekkert ráð við því, ef ein hv. ríkisstj. kemur sér ekki saman um að leysa æðkallandi vandamál, að fresta Alþingi, fyrst fram til janúarloka og síðan fram til febrúarloka og svo máske fram til marzloka og fresta því þannig allt árið.

Það er engum efa bundið, að þegar þessi hæstv. ríkisstj. var mynduð, þá hljóta þessir tveir flokkar, sem hana mynda og heilt ár eru búnir að búa sig undir að taka höndum saman, sem í heilt ár hafa starfað saman, að hafa verið búnir að koma sér niður á, hvaða pólitík þeir ætluðu að reka. Þeir hafa varla farið að mynda ríkisstj. bara upp á stólana. Þeir hafa áreiðanlega ætlað sér að mynda ríkisstj. til þess að ráða fram úr vandamálum þjóðarinnar, og þeir hljóta að hafa verið búnir að ræða þau mál, sem þeir vissu að þeir þurftu að leysa svo að segja strax þegar Alþ. kom saman, jafnvel þau mál, þar sem vit- að var, að þeir, stjórnarflokkarnir, voru með mismunandi skoðun. Það er ómögulegt að ætla hæstv. ríkisstj. það, að hún hafi ekki verið búin að ræða slík mál áður. Það er ekki hægt að skana sér svo lágar hugmyndir um ríkisstj. að ætla hana gersamlega stefnulausa í slíkum málum. Ef menn eiga þess vegna að trúa því, að hæstv. ríkisstj. verði að losa sig við Alþingi til þess að vita, hvort hún getur komið sér saman um mál, sem hún vissi að hún var ósammála um, áður en hún myndaði stjórnina, þá er slíkt úrræði, sem nær ekki nokkurri átt fyrir ríkisstj. að beita.

Ég ált þess vegna, að það sé ekki hægt að taka tillit til neinna slíkra afsakana af hálfu hæstv. ríkisstj. Ég veit ekki, hvort það eru máske einhverjir aðrir örðugleikar, sem kunna að vera í veginum. Ég veit ekki, hvort það kunna að vera þeir örðugleikar, að hæstv. fjmrh., sem ekki er kominn í sæti sitt hér enn þá, og eru þó sjö stólar hér í Nd. fyrir ráðh., — ég veit ekki, hvort það er það, að hann treysti sér ekki til að flytja þá ræðu við 1. umr. fjárlag- anna, sem honum ber að gera.

Ég hef áður beðið um það, að hæstv. fjmrh. væri hér við. Ég hef áður kvartað yfir því, þótt hann sjálfur eigi sæti í Ed., að hann skuli ekki geta sýnt Nd þá virðingu að vera hér við, þegar verið er að ræða skattamál og þegar verið er að óska eftir hans nærveru. Mér mundi þykja vænt um að heyra frá honum, hvort það sé hans mein- ing, að 1. umr. um fjárl. fari fram, áður en þing- inu væri frestað, eða ekki, og ég sé ekki, hvernig stendur á því, að hann reynir að skjóta sér undan því að svara slíku. Það hefur verið venja a. m. k. allan þann tíma, sem ég hef setið á Alþ., að fjárl. hafa lengst af, þótt þar hafi að visu

verið brugðið út af, verið fyrsta málið, sem lagt er fyrir þing, og jafnvel stundum í fyrstu viku, en alltaf þó í annarri viku þings hafi fjmrh. flutt sína útvarpsræðu um fjárl. og síðan hafi farið fram útvarpsræða um þau, Alþ. verið gefin mynd af því ástandi, sem í þjóðarþúinu er og alveg sérstaklega hvað ríkisbúskapinn snert- ir, og þm. þannig haft allmikinn grundvöll til þess að mynda sér skoðanir um, hvaða vanda- mál lægju til úrlausnar á því þingi. Nú virðist eiga að bregða út af þessu. Nú virðist eiga helzt að fresta 1. umr. fjárl., skýrslu ráðh., út- varpsræðu til þjóðarinnar um þetta, þangað til næsta ár.

Í stjórnarskránni er svo fyrir mælt, að reglu- legt Alþingi, t. d. það Alþingi, sem nú er saman komið 1959, skuli koma saman 15. febrúar þá. Svo snemma er tilætlun stjórnarskrárinnar að fjárl., í þessu tilfelli fyrir 1960, væru til og skyldu rædd, og eins og hv. þm. vita, verður á hverju þingi að breyta þessu ákvæði með lögum, eins og heimilt er samkvæmt stjórnarskránni. Stjórn- arskráin ætlast til þess, að þm. fái svona snemma yfirlit yfir það, hvernig aðstaða þjóðarbúsins sé. En nú virðist tilætlunin, að það eigi að fresta slíkri ræðu þangað til á árinu 1960, þangað til á sama ári og fjárl. eiga að gilda. Það á að ganga fram hjá þinginu, þingið á ekki að fá að heyra frá fjmrh. þá mynd, sem hann dregur upp af þjóðarþúinu, en á sama tíma gerast svo þau tíðindi, að t. d. í þessu tilfelli hæstv. forsrh. heldur ræðu á fundi í félagi úti í bæ og fer að gefa alls konar yfirlýsingar um, hvernig ástand þjóðarbúsins sé. Það er m. ö. o. ekki talað við Alþingi um, hvers konar ástand sé á þjóðarbú- inu, hvort það þurfi að leggja á nýjar álögur, hvort það þurfi jafnvel að lækka gengi eða annað slíkt, en það er farið að tala við félag úti í bæ um þess háttar. Það er farið að nefna tölur, það er farið að tala um, að það þurfi kannske að leggja á álögur upp á 250 millj. kr., og það er jafnvel látið í það skína af hálfu hæstv. forsrh., að það sé nú e. t. v. öllu betra að gripa til ann- arra úrræða, það sé jafnvel betra að gripa til úrræða eins og gengislækkunar. Hvað á maður að halda, þegar þm. á Alþingi Íslendinga, nýkjörn- ir af þjóðinni samkvæmt nýrri stjórnarskrá, eru settir frammi fyrir þeirri staðreynd af nýskip- aðri ríkisstj., að ríkisstj. virðist ætla að reyna að koma sér undan því að skýra Alþingi frá, hvern- ig ástand þjóðarbúsins sé, eins og lög og jafnvel stjórnarskrá bó mæla fyrir um og lögin um þing- sköp sérstaklega fyrirskipa að skuli útvarpað til þjóðarinnar? Hvað á maður að halda, þegar svona hlutir gerast? Hvað er á ferðinni, þegar svona óvenjuhættir eru teknir upp, þegar nýskip- uð ríkisstj. meinar Alþingi að fá að ræða þau mál, sem stjórnarskrá og lög ganga út frá að eigi að ræða í byrjun hvers þings? Hvað á maður að halda, þegar ein ríkisstj. hleypur út í bæ til þess þar að skýra frá þeim málum í einhverjum lok- uðum félagsskap, kannske einhverra auðmanna í Reykjavík, hvað hún hyggist fyrir, en skýrir Alþingi ekki frá því? Hvað á maður að halda, ef ein ríkisstj. fer að segja helztu auðmönnum Reykjavíkur sérstaklega frá því, að henni finn- ist þá jafnvel heppilegt að fara að lækka gengið,

en talar ekki við Alþingi um slíkt? Er verið að gefa einhverjar vísbendingar um, hvaða afleiðingar og ályktanir menn eigi að draga út af slíkri vitneskju? Ég er hræddur um, að það sé nauðsynlegt, að hæstv. ríkisstj. geri sér það ljóst, að henni ber fyrst og fremst af öllu að skýra sjálfu Alþingi Íslendinga frá sinni skoðun á þjóðarbúinu, frá sinni skoðun á því, hvernig stjórnað hafi verið á þessu ári, frá sinni skoðun á því, hvernig samstjórn Alþfl. og Sjálfstfl., skipuð Alþýðuflokksráðherrum einvörðungu, hafi skilið við fjárhag ríkisins og í hvers konar ástandi þjóðarbúið sé, þegar hún hættir.

Þeir tveir flokkar, sem tóku að sér að stjórna landinu á Þorláksmessu í fyrra og bera skólan ábyrgð á stjórnarfarinu, hafa haft alla aðstöðu til þess að sjá, hvernig ástand þjóðarbúsins er, og gefa um það réttar skýrslur. Og það kann ekki góðri lukku að stýra, ef alþm. sjá það í einhverjum blöðum, að höfuð ríkisstj. hafi skýrt úti í bæ frá því, að svona og svona væri ástandið og þetta og þetta væri bezt að gera, en sjái ekki ástæðu til að ræða slíkt við Alþingi. Þetta er því hættulegra sem á sama tíma eru farnar að ganga ýmsar kviksögur í bænum, sögur, sem eru beinlínis hættulegar efnahag þjóðarinnar, fjárhagslegu öryggi bankanna og framvindunni í efnahagsmálum Íslands. Það eru farnar að ganga þær kviksögur í bænum, sem ég fyrir mitt leyti legg ekki trúnað á, að sérfræðingur í þjónustu ríkisstj. hafi látið sér um munn fara, að það, sem ætti að gera, væri að lækka gengi íslensku krónunnar, jafnvel þannig, að dollarin væri hækkaður upp í 38 ísl. kr. Og það hefur verið vakin athygli ríkisstj. á því, að svona slúðursögur ganga nú í bænum og eru hættulegar öryggi bankanna, og hæstv. ríkisstj. mun ekki ókunnugt um það, að jafnvel allmikið af spari-fé, óvenjumikið, hafi verið tekið út í bönkum þjóðarinnar undanfarið. Hver mundu undir svona kringumstæðum vera hin sjálfstöðu viðbrögð ábyrgðar ríkisstj.? (Gripid fram í: Ég sé, að það er sama ræðan, sem hann flutti í gær.) Nei, nei, nei, það er allt önnur ræða. Það er núna aðeins verið að vekja hér í Nd. athygli hæstv. ríkisstj. á hlut, sem hún mun ekki hafa heyrt áður, vegna þess að ég er hræddur um, að hæstv. ríkisstj. hlusti ekki rétt vel á mál manna á Alþ. nú. Og þó að hv. 1. þm. Vestf. sé einmitt til fyrirmyndar í þeim efnum, hve dyggilega hann situr þingfundi, þá held ég að væri gott, að hann reyndi að sjá til þess, af því að hann er áhrifaríkur í sínum flokki, að hans ráðh. færu að hans ágætu fyrirmynd og tækju upp þann hátt að sitja hér í stólonum og hlýða á mál manna. Auðvitað getur það alltaf komið fyrir, þegar menn eru mjög áhugasamir um að reyna að fræða ríkisstj. um ástandið í landinu og ríkisstj. hlustar illa, að það verði að segja henni oftar en einu sinni hlutina, og það er nauðsynlegt að gera það, jafnvel þótt hv. 1. þm. Vestf. hafi heyrt þá, vegna þess að það er ekki alveg víst, að hv. 1. þm. Vestf. hafi haft tækifæri til að tala við ríkisstj. í millibílinu og tjá henni þetta og koma henni í skilning um, hvað henni beri að gera. Þess vegna er nauðsynlegt, að hæstv. ríkisstj. geri nú þegar ráðstafanir til þess að

binda endi á, að slúðursögur um gengislækkun ísl. krónunnar séu raktar til sérfræðinga ríkisstj. Ef slíkt kæmi fyrir einhvers staðar erlendis, þá mundi slíku sérfræðingum, ef það sannaðist á þá, er hefðu slíkt mælt, vera vikið frá samstundis og ríkisstj. gæfi yfirlýsingar á Alþ. um, að henni hafi ekki dottið í hug að ætla að lækka gengi ísl. krónunnar.

Má ég benda hæstv. ríkisstj. á, hve allar aðstæður eru slæmar fyrir hana, hvíllar grunsemdir það hlýtur að vekja, þegar svona sögur eru í gangi, einmitt að hún skuli, á sama tíma og þetta ástand er að skapast í þjóðfélaginu, að menn eru farnir að efast um, hvernig eigi að viðhalda gengi ísl. krónunnar, að þá skuli ríkisstj. fara að leggja til að senda Alþingi heim? Er ekki hæstv. ríkisstj., sem á að standa á verði um ísl. krónuna, er hún ekki að gefa slíku slúðursögum undir fótinn með því? Ég tala nú ekki um, ef svo skyldi fara, að búið væri að vekja athygli hennar á þessu hér á Alþ. Ég skal fyrirgefa kannske, að hún hafi ekki verið hér á laugardaginn, fyrst hv. 1. þm. Vestf. var að tala um það, að henni hafi verið sagt þetta áður. En nú er henni sagt þetta á venjulegum þingfundatíma, hvað það snertir, að það er fundur á mánudegi, þó að það sé valinn mjög óheppilegur tími seinni hluta dagsins fyrir þann fund. Síðasti fundur var á laugardag, og maður gat kannske haldið, að hæstv. ríkisstj. væri ekki búin að venja sig enn þá við að mæta á laugardögum hérna. Þess vegna ætti hún nú að fara að hafa hugmynd um það, að svona sögur eru að ganga í bænum, og það er skylda hæstv. ríkisstj. að taka í taumana og sjá um, að svona sé ekki haldið áfram og það af mönnum úr hennar eigin herbúðum að bera slíkt út.

Ef hæstv. ríkisstj. ekki nú þegar gefur yfirlýsingu hér á Alþ. um það, að hún hafi ekki í hyggju að lækka gengi ísl. krónunnar, þá er ég hræddur um, að allur almenningur í landinu, sem kann að leggja saman tvo og tvo, hugsi sem svo: Nú, ríkisstj. fæst ekki til að gefa yfirlýsingu um, að það sé ekki hennar fyrirætlan að lækka gengi ísl. krónunnar. Hún fæst ekki til að gefa slíka yfirlýsingu, þó að slúðursögur séu í gangi í bænum um það. Hún fæst ekki til að gefa slíka yfirlýsingu, þó að slúðursögur um það séu raktar til hennar eigin efnahags-sérfræðinga. Hún fæst ekki til að gefa slíka yfirlýsingu, þó að hún sé spurð einu sinni, þó að hún sé spurð tvisvar á Alþ. um þetta. En á sama tíma vill hún senda Alþ. heim. Hvað fara menn að halda, þegar svona er farið að? Menn fara að halda, að ríkisstj. sé búin að ákveða að gera þennan hlut, að þó að hún kunni að vera ósammála um allt mögulegt, ósammála um verð á landbúnaðarvöru, ósammála um allt milli himins og jarðar, þá kunni það eina, sem hún sé sammála um, að vera að reyna að skaða íslenzku þjóðina með því að eyðileggja hennar efnahag, með því að lækka gengið á hennar krónu.

Það veit hver hv. þm., að það er eitt það fjandamlegasta, sem hægt er að gera gagnvart gjaldreyri einnar þjóðar, að veikja traustið á honum, grafa undan traustinu á honum, og það er það, sem er fyrst og fremst skylda Alþ. og ríkisstj.

að varast. Ég vil minna hv. alpm. á, að það hefur oftast en einu sinni komið fram sú grunsemd hér á Alp., að það væru sérstakir aðilar, voldugir aðilar, sem hefðu hagsmuni af því að fella gengi íslenzku krónunnar og skapa þannig verðbólgu í landinu. Það hefur verið vakin athygli á því, að það eru voldugir aðilar, sem eiga ítök í voldugum flokkum, sem hafa haft þann hátt á á undanförunum áratugum að lána fyrirtækjum hinna voldugu flokka mikið fé, sem er í almenningseign og eigu ríkisbankans. Og það hafa komið upp þær grunsemdir, að það væru allríkir hagsmunir að verki um það, að eftir að slík stórlán hefðu verið veitt, þá væri smátt og smátt á næstu áratugum grafið undan gjaldreyri þjóðarinnar, gengi lækkað, verðbólga aukin til þess að lækka þannig lánið í verði og gera þessum voldugu bakhjörllum hinna voldugu flokka þægilegra að borga, ef þau eru nokkurn tíma borguð. Það hefur verið uppi sú grunsemd, að það væri svikamylla í gangi í þjóðfélaginu sérreittindastétt þjóðfélagsins í hag, þeirri sérreittindastétt, sem með aðstoð sinna flokka gengur í bönkunum og skammtar sér sjálfri þar lán og lætur sömu sérreittindaflokka sína á Alp. fella gengið hvað eftir annað til þess að strika þannig þau lán raunverulega út. Og ég vil vekja athygli á því, að þegar það virðist yfirvofandi, að gengislækkun sé sett í gegn nú aftur eftir tæp 10 ár, þá er þar með einvörðungu verið að gera nýja, stórfellda verðbólгурáðstöfun og ekkert annað, ráðstöfun, sem engum öðrum kemur að gagni en þeim stórlöxum, sem hafa getað ráðið, hvert lánun bankanna væri beint á undanförunum áratugum.

Gengislækkun er ráðstöfun, sem einvörðungu mundi verða til þess að hjálpa slíkum stórlöxum. Og það nær þess vegna ekki nokkurri átt af einni ríkisstj. að ætla sér að undirbúa þess háttar ráðstöfun, jafnvel skella henni á svo að segja fyrirvaralaust. Það á að þaulræða slík mál á Alp. áður en mönnum dettur í hug að framkvæma þau, kannske jafnvel á lokuðum fundum á Alp. stundum að tala um slík mál, áður en farið er að láta kvisast út eða hafa það í flimtingum, eins og hér hefur verið gert. Hér er þess vegna stórkostleg hættu á ferðum, hættu, sem er aukin og margfölduð með þeirri ráðstöfun, sem nú er verið að gera, að reyna að brjóta allar venjur Alp. á bak aftur, að óvirða Alp. með því, að ríkisstj. tali ekki við það um þau vandamál, sem fyrir liggja. Það eru þess vegna tilmæli mín til hæstv. ríkisstj., að hún hætti við þann hátt, sem hér hefur verið upp tekinn, að hún reyni ekki að brjóta allar venjur, sem skapast hafa á Alþingi Íslendinga, að hún sjái, að til þess að koma málum fram með eðlilegum hætti, þá sé ekki ofríki og valdbeiting leiðin, heldur samkomulag um, hvernig þingmálin gangi fyrir sig. Ég vil segja, að ég harma það alveg sérstaklega, að þessu þingi, fyrsta þingi, sem kemur saman eftir stjórnbreyt., skuli vera sýnd sú óvirðing að byrja á þennan hátt, og það mundi ekki spá góðu um áframhaldið, ef þetta væri látið viðgangast.

Þess vegna hef ég hér, bæði í þessari ræðu og utan d. í samtölum við hæstv. forseta og ráðherra, lagt áherzlu á, að horfið verði frá þess-

Alpt. 1959. C. (80. löggjafarþing).

um hætti. Þetta vildi ég segja vegna þess, á hverjum tíma þessi fundur var boðaður þrátt fyrir mótmæli mín. Og ef meiningin er að hörfa ekki frá því að halda fund á þessum óvenjulega tíma, þá mun ég nú hverfa nokkuð að því máli, sem hér liggur fyrir, og byrja þá með því að spyrja, hvort hæstv. ríkisstj., þeir hæstv. fjmrh. og hæstv. menntmrh., sem gátu ekki gefið sér tíma til þess að vera hér við rétt fyrir kl. 4, hvort þessir tveir hæstv. ráðh. hafi nú tíma til þess að mæta hér í Nd. eða hvort á að taka þann hátt upp á Alp., að hæstv. ráðh. geti í fyrstu viku þings ekki sýnt sig frammi fyrir 2/3 hlutum þingmanna.

Ég mun doka við og sjá, hvern hátt á að hafa um það, hvort ráðh. geti talað við Alp. eða ekki eða hvort það eigi að fara að taka upp síði danskra stjórnarvalda hér fyrir á tímum. Máske ráðh. ætli líka að fara til Hafnar? Og kannske við eigum að fara að senda sendinefnd til þeirra þangað, kannske bænarskjöl? Maður fer að halda ýmislegt, ef svona á að haga sér. (Forseti: Má ég benda ræðumanni á, að óskum hans um, að ráðherrar yrðu viðstaddir, hefur verið komið til þeirra, en nú sem stendur er fjmrh. bundinn við umræður í Ed., en menntmrh. er ekki í húsinu.) Þá held ég, ef hæstv. forseti vill halda uppi virðingu þessarar d. gagnvart ráðh. og gagnvart ríkisstj., þá beri honum að fresta fundi, þar til ráðh., sem tvisvar sinnum er búið að auglýsa eftir, geti gefið sér tíma til þess að sitja fund í Nd. Alp. Ég vil mælast til þess, að hæstv. forseti fresti nú þessum fundi og ég fái að fresta minni ræðu, þar til þessir tveir hæstv. ráðh. geta verið viðstaddir. (Forseti: Þar sem það eru fleiri á mælendaskrá, þá æski ég þess að geta haldið fundinum áfram. Ef hv. þm. óskar eftir að fresta ræðu sinni, þangað til ráðh. eru hér viðstaddir, þá er það mögulegt.) Ég gæti nú trúað, að það væri svo, að óskum þm. í Nd. Alp., sem vilji tala við ráðh. Það er satt að segja ekki óvenjulegt, þegar sérstaklega þm. stjórnarandstöðunnar standa upp og flytja ræður og ekki hvað sízt í byrjun þings, að þeir vilji gjarnan ræða við ráðh., sem séu viðstaddir. Mér er ekki kunnugt um, að það séu svo sérstaklega margir af fylgjendum stjórnnarinnar á mælendaskrá, að mér þætti ekki óeðlilegt, að fleiri en ég mundu vilja tala við hæstv. ráðh. Ég er í fjhn. þessarar hv. d. Þetta mál er komið frá fjhn., það er brtt. frá fjhn. við frv. ríkisstj., sem liggur fyrir til umr. Mér finnst, af því að það er ekki alveg venjulegt, að stjfrv. sé breytt, að þá sé ekkert óeðlilegt, þó að menn úr fjhn. þessarar hv. d. óski eftir því, að ráðh., a. m. k. þeir, sem hafa með málið að gera, séu viðstaddir og skýri og skilji, hvers vegna verið er að breyta þeirra stjfrv.

Ég verð að segja það, að ef það er meiningin af hæstv. ráðh. þessarar nýskipuðu ríkisstj. að fara að taka þann hátt upp að vera fjarverandi, þegar verið er að ræða þeirra mál í deildinni, þá skil ég satt að segja ekki, af hverju slík ríkisstj. er að fara fram á það, að Alp. sé frestað. Ef það á að vera síður ráðh. að vera yfirleitt fjarverandi, þegar verið er að ræða hér málin, því í ósköpunum geta þeir þá ekki verið fjar-

verandi, þó að þingið haldi áfram? Það sitja menn á Alþingi Íslendinga, sem hafa áhuga fyrir ýmsum af þeim málum, sem þjóðin hefur kosið þá til þess að reyna að koma hér í gegn. Og ef ein ríkisstj. hefur engan áhuga fyrir neinu máli, sem þjóðin hefur áhuga fyrir, þá náttúrulega þarf hún ekki að vera hér viðstödd, þegar þingmenn eru að ræða slík mál. Við þm. getum rætt þessi mál, afgreitt þau, og ríkisstj. ætti þá ekki heldur að sýna sig í atkvgr. Sú ríkisstj., sem getur ekki setið hér í sínum ráðherrastólum, þegar verið er að ræða málin, ætti ekki heldur að sýna sig hér, þegar greidd eru atkv. um mál. Og ég vil benda á það, að um leið og ein ríkisstj. tekur upp þann hátt, sérstaklega 7 manna ríkisstjórn, í fyrsta skipti sem við höfum fengið 7 manna ríkisstj., að sýna sig ekki á Alp., þegar verið er að útkljá hér mál, þá er ég hræddur um, að ríkisstj. sé komin í minni hl. á Alp. Það hafa aldrei verið svona margir ráðh. áður, sem eftir að þeir hafa verið skipaðir hafa verið utan þingsalanna og ætla má þess vegna að haldi áfram uppteknum hætti að koma ekki á Alp., hvorki til að greiða atkv. né annað. Þeir eru 7, stjórnarfylgið hefur alls 33 þm., stjórnarandstaðan hefur 27. Menn sjá þess vegna, að stjórnin er fallin, þegar ráðh. eru svona í burtu. Hún hefði kannske sloppið, ef þeir hefðu verið 6, en þegar ein ríkisstj. fer að haga sér þannig, að hún má yfirleitt alls ekki vera að því að vera við á Alp., þá vil ég benda hæstv. ríkisstj. á, að það kann ekki góðri lukku að stýra, ef hún tekur þann hátt upp, meðan verið er að ræða málin. Þá er viðbúið, að hún haldi þessum slæma vana, þegar kemur til þess að greiða atkv., og gleymi alveg, að hún á 7 stóla hér.

Ég vil þess vegna enn einu sinni mælast til þess, að gangskör sé að því gerð að reyna að fá þessa tvo hæstv. ráðh. til þess að mæta. Það er alveg ófært, sérstaklega í byrjun þings, að hæstv. ráðh. komist upp með það að mæta ekki á þingfundum, þegar mál, sem frá þeim eru komin, eru til umr., þegar n. og nm., sem um þau hafa fjallað, óska eftir nærveru þeirra. Þegar n. eins og fjhn. hefur gert breyt. á þeirra stjfrv., þá er það mjög slæmt, að ráðh. skuli ekki fást til þess að koma og gefa þær upplýsingar, sem farið er fram á við þá.

Út af því, að hæstv. fjmrh. skuli vera við umr. í Ed., þá vil ég segja, að mér finnst það spá illu um áframhald þingsins, ef það á að byrja með því, að nýskipaður fjmrh. áliti sig frekar skuldbundinn til þess að sinna málum hjá hæstv. Ed. en Nd. Ég fæ ekki séð annað en hæstv. fjmrh., þótt hann eigi sjálfur sæti í Ed., eigi að muna jafnt eftir því, að hann ber líka ábyrgð á málunum og á að standa til andsvara fyrir þeim málum, sem hann er spurður að hér í Nd. Alp., og ég held, að við hér í Nd. megum ekki koma honum upp á það, þó að hann sé eini ráðh., sem eigi sæti í Ed., að hann hangi þar og hími allan tímann, ef Ed. er að ræða einhver mál, en sýnir sig ekki hér í Nd., þegar óskað er eftir honum. Hins vegar er það nokkur bót í máli, að nú er auðséð, að hæstv. menntmrh. er kominn í d., og líklega verðum við að þakka fyrir það, að ráðh. hinnar nýsköpuðu stj. skuli sýna

d. þá virðingu að mæta hér. Við höfum árangurslaust beðið um, að fjmrh. sýndi sig hér, en hann virðist svo upptekinn í smærri d., að hann getur ekki komið hingað, og þess vegna er það mjög ánægjulegt, að hæstv. menntmrh. skuli nú vera kominn hér og við þess vegna geta byrjað að ræða við hann.

Það er þá fyrst frá að segja, að í því frv., sem hér liggur fyrir, hafði verið gerð sú breyt. frá því, sem frv. höfðu verið áður, í 1. gr., að þar sem frv. áður hafa verið framlengd ár eftir ár, framlengd fyrir eitt ár í senn, þá var nú ákveðið að hafa þetta frv. með þeim hætti af hálfu ríkisstj., að það skyldi gilda héðan af og þyrfti ekki á hverju þingi að framlengja það. Oss varð þess vegna á, fjhn.-mönnum, að hugsa: Hvernig stendur á þessu? Að hverju er stefnt með þessari breyt.? Hvernig stendur á því, að einmitt um framlengingu skemmtanaskattsins skuli ekki vera hafður sá háttur á, eins og verið hefur undanfarna áratugi, að þessi lög, sem hafa á sér allt yfirbragð brbl. eða laga, sem aðeins eiga að gilda í stuttan tíma, skuli ekki að þessu sinni einnig vera hugsuð að gilda aðeins næsta ár.

Nú vildi svo til, að á sama tíma og stjórnarráðið, starfsmenn þess eða ríkisstj., gerir þessa breyt. á frv. til 1. viðkomandi skemmtanaskatti, þá leggur hæstv. ríkisstj. fram þáttill. um, að senda skuli þingið heim, 30. nóv. eða síðar, þ.e.a.s. þáttill., sem aldrei hefur tíðkazt áður að nýkjörnu Alp. væri boðin, ég tala nú ekki um í fyrstu viku, ekki einu sinni á fyrstu mánuðum þess setu. Það væri eðlilegt, að sumum okkar yrði að hugsa: Var meiningin að fara að taka þann hátt upp á næstu þingum að fara að senda Alp. svona heim, jafnvel í fyrstu viku, og gefa þm. ekkert tækifæri til þess að ræða þau vandamál, sem fyrir þinginu liggja? Það var vitanlegt, að einmitt frv. af þessu tagi hafa alltaf verið á ferðinni, þannig að hefði einhver ríkisstj. tilhneigingu til þess að beita Alp. einhverju ofríki, dylja Alp. einhverra fyrirætlanana, sem hún væri með, þá gafst alltaf alþm. einmitt í sambandi við svona frv. tækifæri til þess að láta sínar skoðanir í ljós, koma fram með ýmsar aths. viðvikjandi fjárhagsmálunum og jafnvel knýja ríkisstj. til þess að ræða þau. Okkur varð þess vegna að hugsa: Var meiningin, að fyrst ætti að prófa þetta með þessum 1. um skemmtanaskattinn og svo kannske í fleiri lögum og koma því þannig fyrir, að upp frá þessu væri ríkisstj. ekki upp á það komin að láta Alp. vera að spyrja sig allt of mikið út úr í sambandi við afgreiðslu mála, sem hún þyrfti endilega að fá fram. Það er engu líkara en sú hugsun hafi komið upp hjá hæstv. ríkisstj., að það sé dálítið óþægilegt að eiga svona mál undir Alp., sem hún þurfi að ræða í nokkrum umr. í þinginu, það væri heppilegra að geta verið laus við slíkt.

Ég vildi gjarnan fá að vita, hvort það væri eitthvað slíkt, sem hefði vakað fyrir, af því að svona undarlega vildi til, að þetta tvennt skyldi verða svo að segja samferða, þessi breyting á skemmtanaskattviðaukanum og þessi þáttill. hæstv. ríkisstj. um að senda Alp. heim. Það

er náttúrulega ekki fallett að segja það, en það er næstum því eins og það komi upp sú hugsun hjá manni, að hæstv. ríkisstj. þyki eiginlega ekkert gott að eiga Alþingi yfir höfði sér, og upphaflega hélt maður þó einmitt, að Alþingi væri ríkisstj. stoð og stytta, sem hún ætti að vera fegin að geta leitað til og rætt við, þar væru saman komnir þeir menn, sem þjóðin hefði kjörð til þess að reyna að ráða ráðum þjóðarinnar. Það hefur ekki enn þá setið sú ríkisstj. að völdum á Íslandi, sem hefur ekki eitthvað getað lært af þeim ráðum, sem stjórnarandstaðan hefur gefið henni. Og ég býst ekki við, að sú hæstv. ríkisstj., sem nú er rétt nýborin í heiminn og ekki nema vikugömul og óreynd að öllu leyti, ætli sig svo miklu vitrari en allar aðrar ríkisstjórnir, að hún þurfi ekki á því að halda að geta rætt mál við Alþingi, alveg eins og aðrar ríkisstj. hafa gert. Hafi það hins vegar verið svo, að það hafi verið meaning ríkisstj. að vera laus við þetta í framtíðinni, að þurfa að vera alltaf að leggja þessa viðauka fyrir þingið og fá þá samþykkt, þá vil ég fyrir utan þá gagnrýni, sem ég hef sett fram í sambandi við þá leiðu þáttill., sem var samferða þessu inn í þingið, benda hæstv. ríkisstj. á og þeim hæstv. ráðherrum, sem um þessi mál fjalla, að hugsi þeir sér að gera eitthvað slíkt, þá eiga þeir a. m. k. að láta vinna það betur.

Þetta frv., sem hér liggur fyrir til 2. umr., er frv. um, að það megi innheimta skemmtanaskattinn með viðauka, með frá 20 til 200% álagi. Þetta eru sem sé ný lög, sem framlengja lög, sem áður hafa verið í gildi, en er ekki breyting á sjálfum lögunum um skemmtanaskatt og þjóðleikhús. Mig hefur oft furðað á því og furðar alveg sérstaklega á því, ef það á að fara að koma þessu á það stig, að það færi að verða fast lagafrv., að það ráðuneyti, sem útbýr svona frv., skuli ekki ganga þannig frá þessu, að þetta sé sett inn í lögin um skemmtanaskatt og þjóðleikhús, þetta sé felld inn í þau lög. Núna er það þannig, að það eru ein lög um skemmtanaskatt og þjóðleikhús, lög alla leið frá 1927 með ýmsum breytingum. Svo eru önnur lög um að innheimta skemmtanaskattinn með viðauka. Og svo eru í 3. gr. laganna um skemmtanaskatt og þjóðleikhús sérstakar ákvarðanir um, að innheimta skuli skemmtanaskattinn skv. 2. gr. og samkvæmt viðauka við þessi lög með 10% álagi. M.ö.o.: það er skipt á milli tveggja laga og margra lagagreina öllum þessum viðaukum, og kemur þar fram sú tilhneiging, sem maður að visu verður oft var við í stjórnarráðinu, hvort sem það er vegna þess, að menn, sem sjálfir eru orðnir vanir lagaflækjum, kunni bezt við að halda þeim, eða þá af hinu, að menn geta aldrei hreinsað til á skrifborðinu sínu, að menn kunna ekki að laga frv. þannig og móta lög þannig, að þau séu skýr, að þau séu ótvíræð og að það sé saman í einum lögum, sem saman á að heyra.

Ég hef oft áður fundið að svona vinnubrögðum í stjórnarráðinu, og ef hér hefur átt að vera með þessu frv., eins og það var lagt fyrir, að því stefnt að gera þetta að föstum lögum, sem sé viðaukafrv., þá hefði verið miklu viðkunna-legra og lögulegra að hafa þann hátt á að fella

þetta saman í ein lög, gömlu lögin um skemmtanaskatt og þjóðleikhús, og láta þá þau lög ein duga. Hins vegar áleitt fjhn. enga ástæðu til þess, a. m. k. á meðan viðkomandi ráðuneyti hefði ekki sjálft gert þá breytingu að gera gömlu lögin þannig úr garði, að Alþingi gæti verið þekkt fyrir að láta þau standa sem föst lög, sem ættu að haldast, — þá sá fjhn. ekki neina ástæðu til þess að fara að fallast á þessa breytingu, sem viðkomandi ráðuneyti hafði gert, og leggur þess vegna einróma til að breyta þessu frv. aftur í sitt gamla horf.

Hins vegar er það eðlilegt, þegar þetta mál er hér til umræðu og hafði á vissan hátt borið að með þessum óeðlilega hætti, sem ég hef þegar gert að umtalsefni, að maður óski eftir að fá nokkrar frekari upplýsingar í sambandi við þá skattheimtu á almenningi, sem verið er að heimila með þessum lögum. Í fyrsta lagi er það eitt, sem ég vildi spyrja að í því sambandi, af því að vítað er, að ríkisstj. og Alþingi stefna að því með samþykkt þessara laga að styðja ýmiss konar menningarstarfsemi í landinu, — þá vildi ég spyrja hæstv. menntmrh., fyrst hann sýnir okkur þann heiður að vera hér viðstaddur: Þarf Alþingi að óttast, að þær ráðstafanir, sem verið er að gera til þess að efla menninguna í landinu með þeim skatti, sem hér á að framlengja, verði rýrðar með nokkrum öðrum ráðstöfunum ríkisstjórnarinnar? Má Alþingi ekki treysta því, að það fé, sem nú öll fjhn. hefur orðið sammála um að leggja til að hæstv. ríkisstj. fái að njóta áfram, að sá skattur, sem hún eigi að fá innheimtan af almenningi og skemmtunum fólksins framvegis eins og hingað til, — má Alþingi ekki treysta því, að það fé verði á engan hátt rýrt í meðförum hæstv. ríkisstj.? Ég meina: er það ekki alveg öruggt, að hæstv. ríkisstj. hafi engar fyrirætlanir um að minnka á gildi þá fjárupphæð, sem verið er að ráðstafa af hálfu Alþingis með því að samþykkja nú þessi lög? Megum við ekki treysta því, að t. d. gengis-lækkun eða aðrar slíkar ráðstafanir séu alls fjarri hæstv. ríkisstj., þannig að þeir peningar, sem Alþingi með því að samþykkja þetta lagafrumvarp, sem hér liggur fyrir, heimilar að taka af tekjum almennings í landinu, fari óskertir til þeirra nota, sem ætlað er, til að standa undir rekstri þjóðleikhússins, standa undir byggingu félagsheimila og annars slíks. Svo fremi það væri t. d. ætlun ríkisstj. að fella — við skulum segja bara jafnvel nú þegar á næsta ári, máské næstu mánuðum — íslenzku krónuna í gildi, til hvers er þá verið að biðja okkur um að samþykkja þessar tekjuaflanir, ef á að stórminnka þessar tekjur hvað raungildi snertir strax í byrjun næsta árs? Megum við ekki treysta því, að með þeim ráðstöfunum, sem við nú allir nm. í fjhn. leggjum til að gerðar séu, sé verið að stuðla að því, að hægt sé að halda uppi þeirri starfsemi, sem þessar tekjur eiga að renna til?

Ég vil t. d. sem þm. Reykvíkinga megi spyrja hæstv. ráðh. að því, hvað mikill hluti af öllum skemmtanaskattinum kemur einmitt héðan úr Reykjavík? Ef ég man rétt, þá var það a. m. k. fyrir nokkrum árum mjög há upphæð, jafnvel

allmikill meiri hluti af öllum þeim tekjum, sem af þessum lögum koma. Ef fara á að taka þennan skatt áfram af minum umbjóðendum, þá vildi ég gjarnan mega vita það fyrir vist, þegar verið væri að samþykkja svona skatt, að það væri ekki meiningin annars vegar að fara að fella í gildi það fé, sem af þeim væri tekið, og gera þeim menningarstofnunum, sem eiga að lifa af því, erfiðara fyrir. Og svo vil ég hins vegar gjarnan vita, hvort eigi að gera minum umbjóðendum erfiðara fyrir um að greiða þessi gjöld. Það hefur verið lagt allmikið á skemmtanir þær, sem almenningur nýtur, á undanförunum árum, venjulega í góðu skyni, venjulega í menningarskyni. En af hverju hefur verið hægt að leggja slíkan skatt á skemmtanir almennings og láta slíkar skemmtanir standa undir þjóðleikhúsi, félagsheimilum, jafnvel vísindasjóðum, af hverju hefur það verið hægt? Það hefur verið hægt vegna þess, að almenningur hefur haft það góða afkomu, að slíkur skattur hefur ekki minnkað það mikið sókn slíkra skemmtana, að fjárhagsgrundvöllur slíkra fyrirtækja eins og þjóðleikhússins, félagsheimilanna, vísindasjóðs eða slíkra hafi brostið þess vegna.

Ef við alþm. ættum það nú á hættu, að t. d. hæstv. ríkisstj. hygði á að lækka gengi íslensku krónunnar, eins og ég hef jafnvel áður spurt hérna að og því miður enn ekki fengið svar við, þá er það alveg gefið mál, að slíki ráðstöfun væri, ef um hana væri búið eins og mér er kunnugt um að vissir efnahagssérfræðingar ríkisstj. vilja láta um búa, fyrst og fremst ætlað að rýra kjör almennings í landinu, en ekki að láta hækka kaup hans að sama skapi sem gengislækkuninni næmi, ekki a. m. k. að ríkisstj. gerði ráðstafanir til þess um leið. Ég er þess vegna hræddur um, að ef eitthvað slíkt skyldi vera fyrirhugað, þá geti svo farið, að tekjur þessa almennings, sem fyrst og fremst sækir skemmtanir, og þá fyrst og fremst almennings hér í Reykjavík, sem ég held að standi að mestu leyti undir öllum þessum tekjum, — ég er hræddur um, að ef slíkar ráðstafanir væru fyrirhugaðar af hálfu hæstv. ríkisstj., eins og gengislækkun eða slíkt, þá mundi það rýra þannig kjör almennings, á meðan aðrar ráðstafanir væru ekki gerðar, sem bættu þar úr, að slíkur fjárhagsgrundvöllur eins og skemmtanaskatturinn er fyrir þjóðleikhúsi, félagsheimili, vísindasjóð og annað slíkt, geti brostið. Það er þess vegna gefið mál, að þegar við hér á Alþingi erum að ræða lög eins og þessi, þá viljum við vita fótum okkar forráð. Við erum að gera ráðstafanir til þess, að þjóðleikhúsið geti starfað áfram. Við erum að gera ráðstafanir til þess, að það sé hægt að halda áfram að byggja félagsheimili í landinu. Og við göngum út frá því, þegar við samþykkjum lög um þetta, eins og við leggjum nú til, t. d. allir sammála um það í fjhn., — við göngum út frá því að geta reiknað með sama grundvelli og verið hefur fram að þessu, sömu möguleikum hjá almenningi til þess að geta borgað þennan skatt. Ef það ætti að breyta þessum forsendum, þá er ég hræddur um að verði líka að breyta þessum lögum, annaðhvort að skapa nýja skatt-

stofna, hækka skemmtanaskattinn eða annað þess háttar. Það er þess vegna eðlilegt, um leið og Alþingi afgreiðir svona lög, að því sé gefnar upplýsingar um, hvort nokkuð sé fyrirhugað, sem þessu geti breytt. Og einmitt þess vegna vil ég sérstaklega óska eftir því sem þm. Reykv. að fá upplýsingar um, hve miklu nemur það, sem tekið er af Reykvíkingum með þessum skatti, og upplýsingar um það, hvort nokkrar þær breytingar á efnahagsmálum landsins séu fyrirhugaðar, sem geti rýrt þennan tekjustofn.

Þá vildi ég enn fremur, sökum þess hve mikið af þessu fer til byggingar félagsheimila, spyrja hæstv. menntmrh., hvort fyrirhugaðar séu nokkrar breytingar viðvíkjandi þeim lögum, sem um félagsheimilin gilda. Ég held, að það sé dálítið óheppilegur háttur, sem hafður hefur verið á undanfarið um byggingu félagsheimilanna. Mér er kunnugt um það sums staðar úti á landi, að það hafa verið byggð í námunda við allstóra bæi jafnvel allt að þremur félagsheimilum í hreppum, sem liggja þar að, og að því er virðist sérstaklega treyst á, að þessi félagsheimili yrðu rekin með tekjum, sem hlytust af því, að fólkið í viðkomandi bæjum sækti félagsheimilin og skemmtanir, sem þar væru háðar. Og þetta hefur leitt til þess, veit ég, að það hefur verið eins konar verkaskipting á milli slíkra félagsheimila um laugardagsskemmtanir og slíkt. Þegar skattar eru lagðir á eins og þeir, sem við hér erum að ræða, þá er það eðlilegt, að það sé höfð nokkur fyrirhyggja um, hvernig slíku fé er varið. Ég er hræddur um, að þetta hafi ekki verið hugsað nógu vel frá upphafi. Það er ekki nóg að byggja félagsheimili og láta byggja þau hér og þar á landinu, það þarf að vera rekstrargrundvöllur fyrir þau og það þarf að vera hægt að halda þessum félagsheimilum uppi sem raunverulegum félagsheimilum, sem félagsheimilum, sem fyrst og fremst séu menningaraukandi. Og við þurfum að varast það, ekki sízt með tilliti til þess, hver stoð sveitirnar hafa verið okkar þjóðmenningu frá upphafi vega, að jafnvel félagsheimilin sums staðar yrðu til þess að koma þeirra skemmtunum niður á lægra stig en ella hefði verið. Það á einmitt að vera þveröfugt. Ég held, að þegar við ræðum um tekjustofnana til félagsheimila, þjóðleikhúss og annars slíks, þá sé okkur nauðsynlegt að athuga þessi mál, og það væri ákaflega æskilegt að fá frá hæstv. ráðh. einmitt yfirlit yfir, hvernig þessi mál standa.

Það er ekki ofmælt, að ég held, að það sé orðið nokkurt vandamál víða um félagsheimili og þess vegna sé það ekkert óeðlilegt í sambandi við þeirra tekjuöflunarmál, að það vandamál væri nokkuð rætt.

Þá vildi ég enn fremur, sökum þess að nokkru af þessum tekjum er ætlað að renna til þjóðleikhússins, leyfa mér að spyrjast fyrir um, hvernig standi um þess rekstur nú sem stendur, hvernig hættað sé annars vegar um hinar gömlu skuldir, hvers vegna þær séu ekki greiddar að fullu, og hvernig rekstrarafkoman að öðru leyti sé. Þjóðleikhúsið er eitt af þýðingarmestu menningarstofnunum okkar, og það hefur alltaf verið velvilji og skilningur hér á Alþingi viðvíkjandi því, að af hálfu Alþingis væru gerðar ráðstafanir

til þess að standa undir kostnaðinum við það. Svo fremi sem fyrirhugaðar væru einhverjar þær breytingar, sem ég minnst á áðan, í efnahagsmálum þjóðarinnar, þá kynni slíkt að koma allþungt niður á rekstri þjóðleikhússins. Það er vitanlegt, að aðgöngumiðar hafa þar verið alldýrir og oft ekki við almenningshæfi, en þó verið sótt nokkru meira en menn gætu búist við víða í löndum um svo dýrar skemmtanir, sökum þess að almenningur hefur haft allmiklar tekjur úr að spila. Ef fyrirhugaðar væru árásir á lífskjör almenninga í landinu, ef dregið væri ekki hvað sízt úr tekjum almenninga hér í Reykjavík, t. d. með gengislækkun eða einhverjum slíkum ráðstöfunum, þá mundi slíkt ganga út yfir rekstur þjóðleikhússins. Það er því miður — eða máské eðlilega svo, að þegar tekjur manna minnka, byrja menn oft á því að spara við sig það, sem þeim finnst þeir gætu helzt verið án, og er það þó mikill misskilningur oft á tíðum að neita sér þess vegna um svo hollar menningarlegar skemmtanir sem mörg leikrit, sem í þjóðleikhúsinu eru sýnd, eru. En svona er það samt sem áður. Ég veit, að það hefur víða verið svona í ýmsum löndum, þar sem fátækt hefur verið ríkjandi, að af hálfu þjóðleikhúsa hafa verið gerðar sérstakar ráðstafanir til þess að gefa mönnum kost á að sækja þjóðleikhús án tillits til þess, hvernig þeirra efnahagur væri. Það var jafnvel um skeið, meðan gengislækkunarráðstafanir og aðrar slíkar ráðstafanir voru allerfiðar fyrir almenning hér, að þá voru gerðar ráðstafanir til slíks hérna, þó að þær hafi, eftir að slíkri hættu var bægt frá almenningi um skeið, lagzt niður. Ég held þess vegna, ef það væri fyrirhugað að hefja nú að nýju einhverjar slíkar árásir á lífskjör almenninga eins og gert var fyrir 10 árum, — ég á við gengislækkunina í marz 1950, — með þeim afleiðingum, sem þá hlutust af, að hundruð manna, jafnvel svo að þúsundum skipti, gengu atvinnulausir í Reykjavík einni saman, að það verði líka að endurskoða hluti eins og rekstur þjóðleikhússins, nema það sé ætlunin, þótt sverfi að almenningi, að burgeisastétt Reykjavíkur skuli ein sjá um að fylla þjóðleikhúsið og svo lítið af henni tekið, að þar sjái ekki högg á vatni.

Ég er hræddur um, að öll þau mál, sem varða menningarstarfseminu í landinu, tekjuöflunina til hennar og annað slíkt, hljóti að byggjast á því, að almenningi sé gert kleift að lifa a. m. k. við jafngóð kjör og hann hefur haft fram að þessu og þau séu í engu rýrð. (Forseti: Ég vil spyrja hv. þm., hvort hann eigi mikið eftir af ræðu sinni.) Ég á nú ekki mikið eftir. En það er kannske eins gott að fresta henni, herra forseti.

Umr. frestað, en frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

3. Verð landbúnaðarafurða.

Á 11. fundi í Nd., 4. des., var útbýtt:

Fr. til l. um verð landbúnaðarafurða [37. mál] (stjfrv., A. 61).

Á 13. fundi í Nd., 5. des., utan dagskrár, mælti

Eysteinn Jónsson: Herra forseti. Það er nú nokkurn veginn auðséð á því, hvernig hagað er vinnubrögðum hér á hv. Alþingi, að stjórnin og sá meiri hluti, sem hana styður, er ráðinn í því að berja fram þá óhæfu að senda Alþingi heim og það, þótt sýnt hafi verið fram á það með alveg óhrekjanlegum rökum, að slíkt er brot á öllum þingræðisvenjum og frekleg móðgun við Alþ.

Ég ætla ekki að fara að endurtaka hér utan dagskrár allar þær ástæður, sem færðar hafa verið fyrir þessari skoðun, sem ég nú hef látið í ljós, enda á enn eftir að verða útvarpsumræða um það mál. En vegna þess, hvernig þetta horfir, vil ég beina einni ósk til hæstv. forseta þessarar d., og hún er sú, að hann taki nú á dagskrá í dag bráðabirgðalögin, sem nú loks hafa verið lögð fyrir þessa hv. d. Við í stjórn þingflokks framsóknarmanna höfum ritað hæstv. forsetum Alþingis og farið fram á það við þá, að þeir sæju um, að þingfrestun ætti sér ekki stað, fyrr en þetta mál hefði fengið endanlega afgreiðslu í þinginu, annaðhvort verið fellt eða endanlega samþ., ef það ótrúlega kæmi fyrir, að þingvilji væri fyrir þessu máli. Í framhaldi af þessu bréfi vil ég fara þess á leit við hæstv. forseta, að hann taki nú þetta mál fyrir í dag, því að það má engan tíma missa, að því er virðist eins og nú horfir um það kapp, sem á það er lagt að reka þingið heim. Og ég vil einnig benda hæstv. ríkisstj. á, að það er mjög þýðingarmikið ekki síður fyrir ríkisstj., að endanleg afgreiðsla fáiast á þessu máli, afurðamálinu, einmitt áður en kæmi til mála að fresta þinginu. Ég vil því mjög eindregið skora á hæstv. forseta að taka þetta mál fyrir nú þegar í dag. (Forseti: Áskorun hv. þm. verður tekin til athugunar.)

Síðar á sama fundi mælti

forseti (BGr): Svo hljóðandi bréf hefur borizt til forseta d. í dag:

„Við undirritaðir alþm. leyfum okkur hér með, með skírskotum til 43. gr. þingskapa, að fara þess á leit við hæstv. forseta neðri deildar, að tekið verði til 1. umr. á þessum fundi deildarinnar frv. til laga um verðlag landbúnaðarafurða.

Skúli Guðmundsson,
Gísli Guðmundsson,
Þórarinn Þórarinnsson,
Garðar Halldórsson,
Jón Skaftason,
Eysteinn Jónsson.“

Samkv. umræddri 43. gr. þingskapa verður þessi beiðni sex deildarmanna borin undir d. og þarf $\frac{3}{4}$ atkv., til þess að málið verði tekið á dagskrá.

ATKVGR.

Till. um að taka málið á dagskrá felld með 21:16 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu já: BFB, JK, EO1, EystJ, GH, GeirG, GíslG, GJóh, HÁ, HS, PK, JSk, LJós, SkG, ÞP, ÁP. nei: BF, BK, BBen, EI, EmJ, GuðIG, GÍG, GunnG, GPg, IngJ, DÓ, JP, JR, MÁM, ÓTh, PS, RH, SÁ, SI, AGb, BGr.

3 þm (EðS, GíslJ, KGuðj) fjarstaddir.

Að lokinni atkvgr. mælti

Eysteinn Jónsson: Ég vil aðeins taka það fram að enn er í fullu gildi sú ósk mín til hæstv. forseta, að hann taki brbl. á dagskrá í dag á nýjum fundi. Fyrst menn féllust ekki á að taka þau á þessum fundi, vil ég endurnýja þá ósk mína, að hæstv. forseti taki þetta mál fyrir á nýjum fundi og nú í dag, — einmitt í dag, — vegna þess að ég er ekki farinn að trúa því enn, að þeir menn, sem voru kosnir á þetta þing með loforði um það að fella þessi brbl., ætli að fara heim eða láta senda sig heim án þess að gera það. En samkv. vinnubrögðum hæstv. ríkisstj. sýnist mér, að nú muni skammt þess að biðja, að hún fái þann vilja sinn fram að senda þingmenn heim. Af öllu þessu samanlögðu endurtek ég óskir minar til hæstv. forseta um að taka þetta mál fyrir á nýjum fundi nú strax á eftir.

Forseti (BGR): Nýr fundur verður haldinn nú strax á eftir. Það verður að líta svo á, að sú atkvgr., sem var að fara hér fram fyrir einni eða tveim mínútum, sýni vilja d., og væntanlega breytist sá vilji ekki á nokkrum mínútum. En ég mun setja þetta mál á dagskrá næsta fundar, sem verður væntanlega á mánudaginn.

Á 15. fundi í Nd., 7. des., var frv. tekið til 1. umr.

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Enda þótt þetta frv. hafi ekki verið á dagskrá fyrr en í dag, hefur það eigi að síður verið allmikið rætt hér í hv. deild, ýmist utan dagskrár eða í sambandi við önnur óskyld mál. Þessi lög, brbl. fyrrverandi ríkisstj., eru alkunn bæði hv. alpm. og öðru fólki, sem fylgist með lagasetningu og því, sem gerist á stjórnmalasviðinu.

Það þarf ekki að taka það fram, að Sjálfstfl. er andvigur þessum lögum, sbr. yfirlýsingar flokksins og miðstjórnar hans á s. l. hausti. Afstaða flokksins til laganna er óbreytt frá því, sem þá var. Þrátt fyrir þetta þykir eðlilegt, að frv. sé lagt fram, það fái þinglega meðferð og því verði vísað til nefndar.

Það er rétt í sambandi við það deilumál, sem upp kom á s. l. sumri í sambandi við verðlagningu landbúnaðarvara, að taka það fram, að ríkisstj. hefur unnið að því að leysa þessa deilu með því að fá samkomulag á milli Stéttarsambands bænda og framleiðsluráðs landbúnaðarins annars vegar og fulltrúa neytenda hins vegar. Samkomulagsumleitanir um þetta mál standa yfir, og er vonandi, að svo giftusamlega fari, að þær samkomulagsumleitanir leiði til þess, að sex manna nefndin verði aftur skipuð og taki til starfa, svo og að gerðar verði ráðstafanir til eða samkomulag fáið um, að skipun yfirdómsins eigi sér einnig stað, ef svo skyldi fara, að sex manna nefndin kæmi sér ekki saman. Það er áreiðanlega hollast og bezt fyrir báða aðila, að samkomulag náist um þetta mál, og það er nauðsynlegt og það er skylt að því að vinna.

Ég læt svo máli mínu lokið að þessu sinni, en tek það fram, að það er eðlilegt, að málið sé hér flutt og því verði vísað til nefndar.

Eysteinn Jónsson: Herra forseti. Af hendi Framsfl. hefur margoft verið hér á hv. Alþingi nú síðustu dagana í sambandi við fyrirætlanir ríkisstj. um að senda Alþingi heim gerð grein fyrir skoðunum flokksins á þessu bráðabirgðalagahneyksli, bæði útgáfu laganna sjálfra, sem var hneyksli, og hneykslanlegri meðferð hæstv. ríkisstj. á lögnum, sem hefur verið miðuð við það að leggja frv. á borðin hjá þingmönnum svo að segja um leið og þeir eru sendir heim til þess að losa sig við Alþingi og geta gert ráðstafanir í þinghléinu um þetta mál án þess að þurfa að standa Alþingi reikningsskap fyrir þeim eða tryggja, að Alþingi samþykki það, sem kann að verða gert.

Um þetta allt hefur verið rætt mjög ýtarlega af hendi framsóknarmanna og skoðanir látnar í ljós. Ég mun því ekki endurtaka neitt af því hér, en vísa til þess. Ég vil benda mönnum á, að við höfum skorað á hæstv. forseta að eiga þátt í því, að Alþingi verði ekki frestað, án þess að þetta mál fái fullkomlega þinglega meðferð, og með því eignum við að sjálfsögðu við það, að málið fái fullnaðarafgreiðslu. Á hinn bóginn sýnist nú allur háttur þannig hafður, að það sé ekki ætlun hæstv. forseta að verða við þessari beiðni. Það virðist nokkuð augljóst á því, hvernig fundum er hagað, búið er að loka hv. Ed. og ekkert hefur frétt af því aftur, að hún verði opnuð, o. s. frv., að það muni vera meiningin að verða ekki við þessari beiðni.

Þess vegna vil ég biðja hv. þingmenn að athuga það, að sú atkvgr., sem hér fer fram nú á eftir, mun sennilega verða eina atkvgr., sem fer fram um þetta mál á háttvirtu Alþingi, eins og á þessu er haldið. Og ég vil minna þá, sem hafa heitið því að fara á þing til þess að beita sér á móti þessum brbl., á þetta, að nú er komið að því, að þeir eiga að standa við þetta heit við þá atkvæðagreiðslu, sem nú á að fara fram.

Þá vil ég að lokum aðeins beina tveimur fsp. til hæstv. landbrh., og þær eru þessar:

Vill hæstv. landbrh. lýsa því yfir, að brbl. þessi, sem nú eru hér lögð fyrir, verði ekki undir neinum kringumstæðum framlengd með bráðabirgðalögum í þinghléinu?

Og í öðru lagi:

Vill hæstv. landbrh. lýsa því yfir, að ekki komi til mála, að nokkur brbl. verði sett um verðlagsmál landbúnaðarins í þinghléinu?

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég álit, að heppilegast væri, ef hægt væri að ná samkomulagi um það hér í hv. þd. að láta þetta mál fá fullnaðarafgreiðslu nú, þannig að það væri hægt að fela hæstv. ríkisstj. að undirbúa löggjöf í þessu máli, sem væri í beztu samræmi við hagsmunum neytenda og bænda og í beztu samræmi við þann hátt, sem lengst af hefur verið á hafður um þessi mál síðustu sextán ár.

Það eru nú orðin, eins og ég sagði áðan, um 16 ár síðan samkomulag var gert hér á Alþingi, einmitt í fjhn. þessarar hv. d., og eigum við tveir enn þá sæti í þeirri nefnd, sem stóðum að því samkomulagi þá, hv. 1. þm. Norðurl. v. og ég. Það var á þá leið, að fulltrúar launþeganna

í landinu annars vegar — það voru þá fulltrúar Alþýðusambandsins og Bandalags starfsmanna ríkis og bæja — og fulltrúar Búnaðarfélagssins hins vegar, — Stéttarsambandið var þá ekki til, — skyldu reyna að koma sér saman um þann grundvöll, sem verðlag landbúnaðarvaranna væri reiknað út eftir, og svo fremi sem þessir fulltrúar kæmu sér saman, þá skyldi þeirra samkomulag gilda sem lög, — ef fulltrúar þessara vinnandi stétta, sem eru yfirgnæfandi meiri hluti þjóðarinnar, næðu samkomulagi sín á milli, þá skyldi það samkomulag gilda sem lög.

Þannig var upphafið að þessu merkilega sex manna nefndar samkomulagi, sem alveg tvímælalaust hefur orðið til þess annars vegar að tryggja bændastéttina og hennar hagsmuni á ýmsan hátt og hins vegar að samræma kjör verkamanna og annarra launþega í bæjunum og bændastéttarinnar og hinna vinnandi stétta í sveitunum hins vegar.

Það er engum efa bundið, að það er rík nauðsyn fyrir þjóðina, að svona samstarf geti haldið áfram og að þessi grundvöllur, sem þá var lagður, sé ekki eyðilagður. Það, sem hins vegar leiddi til þess nú á þessu ári, að slík deila varð, að grundvöllinum var sagt upp og samstarfinu hætt, var það, að tveir verðmyndunarþættir voru teknir þarna inn í og síðan staðfest með dómi, — eins og dómarnir skildu lögin, skyldu þeir vera þar, þeir verðmyndunarþættir, sem neytendasamtökin, sem sé verkalyðs- og launþegasamtökin, allan tímann hafa gert athugasemdir við.

Það eru þrír þættir, sem raunverulega mynda verðlag landbúnaðarafurðanna. Það er í fyrsta lagi það verð, sem bóndinn á að fá fyrir sínar vörur, eins og hann skilar þeim til vinnslustöðvarinnar, hvort heldur það er til mjólkursamlagsins eða þangað, sem mjólkursamlagið sækir mjólkina, eða til sláturhússins, þegar um sauðfjárafurðirnar er að ræða. Þetta er fyrsti og alveg afmarkaði verðmyndunarþátturinn. Annar þátturinn er sjálf dreifingin, kostnaðurinn við vinnsluna og dreifingin, sem er annars eðlis og öðruvísi en hinn þátturinn, sem er bein vinna bóndans. Og þriðji þátturinn, sem hefur svo verið settur inn í þetta eftir á, er, að það hafa verið lagðar á vöruna innanlands í sambandi við útsöluverðið þar vissar uppbætur í sambandi við þann hluta landbúnaðarafurða, sem út er fluttur. Fulltrúar launþegasamtakanna, sem hafa þarna verið fulltrúar neytendanna, hafa allan tímann gert athugasemdir við þetta, við það sjálfræði, sem framleiðsluráð hefur tekið sér til þess að ákveða og reikna dreifingarkostnaðinn og vinnslukostnaðinn, og við það sjálfræði, sem að síðustu var staðfest í dómi, að þarna mætti leggja að einhverju leyti á kostnað af útflutningsuppbótum, og þetta er það, sem launþegasamtökin hafa ekki viljað una við og geta ekki unað við.

M. ö. o.: það, sem við þurfum að gera hér á Alþingi, er að skapa grundvöll, sem hægt sé að starfa áfram á, og það eigum við að gera nú þegar. Við fórum fram á það í sumar, Alþýðubandalagið, að það væri kallað saman þing til þess að afgreiða þetta mál, til þess að finna

lausn á þessu máli, og það er enn þá okkar skoðun, að það eigi að finna tafarlausa lausn á þessum málum, — og það er hægt að finna hana nú þegar, — og fela hæstv. ríkisstj. að undirbúa frv. í þeim anda. Ég vil þess vegna leggja til, að þetta mál verði þannig afgreitt nú, að þessu samstarfi, þessu þjóðnýta samstarfi, sem þarna hefur verið á milli, verði komið á slíkan öruggan grundvöll, að það verði ekki lengur um það deilt, hvaða verðmyndunarþættir í þessu heyri undir hvern aðila, og aðgreina þar með í þeirri breytingu, sem þarf að gera á lögnum um framleiðsluráð, þessa þrjá verðmyndunarþætti. Ég leyfi mér þess vegna að leggja til, að þetta mál verði afgreitt nú með rökstuddri dagskrá í þessu máli, og ætla að leyfa mér — með leyfi hæstv. forseta — að lesa hana upp, þar sem ég get því miður ekki lagt hana fram prentaða, en hún hljóðar á þessa leið, sem sé rökstudd dagskrá í málinu: frv. til laga um verð landbúnaðarafurða:

„Þar sem deildin álitur óhjákvæmilegt, að ríkisstj. undirbúi nú þegar og leggi fyrir Alþingi frumvarp til laga um breytingu á lögnum um framleiðsluráð, er:

1) tryggi, að bændur fái greitt við afhendingu vara sinna verð, er miðist við, að tekjur þeirra séu sambærilegar við tekjur annarra vinnandi stétta fyrir sambærilega vinnu, — og

2) ákveði, að þeim, er annast dreifingu og vinnslu landbúnaðarvaranna, sé greidd ákveðin upphæð á einingu í vinnslu- og dreifingarkostnað, og sé sú upphæð ákveðin af verðlagseftirliti, er tryggi, að milliliðakostnaður fari ekki fram úr því, sem hæfilegt er, — og

3) tryggi enn fremur, að kostnaður við hugsanlegar verðlagsuppbætur á útfluttar landbúnaðarafurðir verði ekki lagður ofan á verð þeirra landbúnaðarvara, sem seldar eru á innanlandsmarkaði,

tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.“

Ef þessi rökstudda dagskrá væri samþykkt, þá er þar með hæstv. ríkisstj. gefin fyrirmæli um lausn þessa máls og hvernig undirbúa skuli, þar til Alþingi kemur saman á ný eftir frestunina, breytingu á lögnum um framleiðsluráð. Væri þessi rökstudda dagskrá samþykkt og lagafrv. til breytinga á lögnum um framleiðsluráð útbúið í samræmi við þessi fyrirmæli, þá stendur óbreytt allt annað, sem nú er í lögnum, þ. á m. það samkomulag, sem gera þarf á milli fulltrúa launþeganna annars vegar og fulltrúa bændanna hins vegar. En þá eru þessir verðmyndunarþættir algerlega aðgreindir, og þá yrði viðvikjandi deilunni um það verð, sem greiða skuli fyrir þann tíma, sem brbl. hafa staðið, þá kæmi það náttúrulega af sjálfu sér, að bændur fengju það verð, sem samkomulag einmitt yrði um samkvæmt svona grundvelli.

Ég held, að þetta væri að öllu leyti gæfusamlegasta lausnin á þessu máli. Yfirgnæfandi meiri hluti Alþingis hefur allan tímann verið sammála um að halda þessum grundvelli, og það hefur þess vegna verið ákaflega slæmt, að slíkar deilur skuli hafa orðið um þennan grundvöll, að hann skuli hafa brostið. Ég skal ekki, af því að ég heyri á öllum, að menn vilja fara helst að flýta sem mest umræðu um þetta, fara út í þau

átök að öðru leyti, aðeins lýsa því yfir, að ég álit, að neytendur, fulltrúar launþeganna, hafi ekki átt neins annars úrkost en gera það, sem þeir gerðu. Það var nauðsynlegt að fá þessi mál sett á slíkan grundvöll, að þarna yrðu ekki nein- ar deilur um. Ég held þess vegna, að einmitt til þess að tryggja sem fyrst samstarf launþega- samtakanna og bænda í þessu máli væri heppi- legast að afgreiða þetta mál nú þegar. Eftir hverju er raunverulega að bíða í þessu?

Ég vil þess vegna leyfa mér að láta þá von í ljós, að meiri hluti hv. deildar geti fallist á þessa afgreiðslu málsins, að hún væri þá um leið fullnaðarafgreiðsla á því, og ég álit stefnuna, sem taka beri í þessu, þannig fullmarkaða, þann- ig að væri svona dagskrá felld, þá væri ekki um annað að ræða en greiða atkv. á móti svona brbl. Ég held, að það væri hins vegar aðeins töf fyrir Alþingi, það væri langeðlilegast, — við höfum heyrt, hvað hæstv. ríkisstj. þarf mikið tóm til þess að hugsa málin, — það væri lang- eðlilegast, að hún fengi það tóm núna og að Alþingi gæfi henni sín alveg eindregnu, ákveðnu fyrirsmáli um, hvernig þetta vandamál bæri að leysa.

Ég leyfi mér svo að leggja þessa dagskrá fram til hæstv. forseta.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Ég vildi aðeins leyfa mér að fara fram á, að fundinum yrði frestað um klukkutíma, þannig að maður gæti athugað þessar uppástungur, sem fram eru komnar. Ég er nú ekki á þessu stigi málsins reiðubúinn til þess að láta í ljós neina skoðun á, hvort í þessu felst nokkur hugsanleg lausn, en mér finnst, að þetta sé svo mikið og órlagaríkt mál, að rétt sé að fresta fundinum í klukku- tíma, svo að betra tóm gefist til að athuga þessa uppástungu, sem fram er komin.

Forseti (BGr): Samkvæmt óskum forsrh. verð- ur fundinum frestað í eina klukkustund. — [Fundarhlé.]

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Hv. 1. þm. Austf. varpaði hér fram tveimur fyrir- spurnum til mín og óskaði eftir að fá þeim svarað.

Hann sagði áðan, að það liti svo út, að ríkis- stj. ætlaði að gera ráðstafanir í þinghléinu, sem hún ekki þyrfti að standa reikningsskap af. En ég vil minna hv. þm. á það, að Alþingi kemur væntanlega saman 28. jan. n. k., eða ekki síðar en þá, og það er vitanlega óhjá- kvæmilegt, að ríkisstj. þarf að standa Alþingi reikningsskap af því, sem hún gerir í þinghlé- inu, eins og í annan tíma, og eru svona orð hjá hv. þm., svo vanur sem hann er í ríkisstj. og á Alþingi, alveg sérstök í sinni röð.

Það er einnig dálítið sérstætt, að sá maður, sem hefur verið ráðherra um áratugaskeið, skuli láta sér detta í hug, að ein ríkisstj. af- sali sér réttinum til þess að gefa út brbl. í þinghléi, sem stendur hátt á annan mánuð. Vit- anlega getur alltaf komið eitthvað það upp á slíkum tíma, sem skapar nauðsyn til þess að gefa út brbl., ef ekki landbúnaðarmálin, þá ein-

hver önnur mál. Það er þess vegna dálítið skrytið, að hv. þm., svo reyndur sem hann er, skuli koma með slíkar fyrirspurnir sem þessar. Og mundi hann sem ráðherra nokkurn tíma hafa mælt með því, ef þinghlé ætti að vera hátt á annan mánuð, að sú ríkisstj., sem hann átti sæti í, afsalaði sér réttinum um það að gefa út brbl., hvað sem fyrir kynni að koma á tímabilinu, sem þinghléið stendur yfir? Ég hygg ekki.

Hv. 3. þm. Reykv. flutti hér rökstudda dag- skrá við það frv., sem hér er um að ræða, og dagskrá þessi er að ýmsu leyti þannig, að segja má, að hún gangi mjög í rétta átt. Ég tel eigi að síður ekki rétt að samþykkja fram komna dagskrá, þar sem kunnugt er, að Stéttarsam- band bænda og framleiðsluráð landbúnaðarins annars vegar og fulltrúar neytenda hins vegar eru að ræða þessi mál sín á milli. Það verður þess vegna að telja það óeðlilegt á þessu stigi málsins, að Alþingi grípi fram fyrir hendurnar á þeim og geri ákveðna samþykkt í þessu máli. Ég held, að það gæti orðið til þess að torvelda það samkomulag, sem nú er verið að gera, sér- staklega ef annar aðili teldi, að á sig væri geng- ið með því, að Alþingi samþykkti fram komna dagskrá.

Ég veit, að það hefur ekki vakað fyrir hv. 3. þm. Reykv. að torvelda það samkomulag, sem nú er verið að vinna að. Hann minntist á það áðan, hvernig lögin um sex manna nefndina urðu til og að enn eru tveir hv. fjhn.-menn í Nd., sem eiga hér sæti nú, sem störfuðu í þessari nefnd 1943. Þá átti ég einnig sæti í fjhn d., og ég er þess minnugur, að menn voru svartsýnir á það, að þetta samkomulag mætti takast. Ef einn af sex mönnum gerði ágreining, þá var allt til einskis unnið, en ef nefndin yrði sammála, þá skyldi það gilda sem lög. Ég tek undir það, sem hv. 3. þm. Reykv. sagði hér áðan, að þetta sam- komulag hefur verið mikils virði, bæði fyrir bændur og neytendur. Það hefur stuðlað að því, að þessar stéttir hafa látið fulltrúa sína sitja að samningsborði um það, hver séu réttlát laun bóndans og hvað hann þurfi að fá fyrir afurð- irnar til þess að bera svipað úr býtum og vinnandi menn við sambærileg störf. Þetta er ákaflega mikils virði, og það var í fyrsta sinn 1943, sem þessi viðurkenning fékkst. Það er þess vegna mjög áriðandi, að ekki verði eyði- lagt það samkomulag og sú undirstaða, sem bæði ég og hv. 3. þm. Reykv. stuðluðum að að leggja 1943 og búið hefur verið að síðan. Ég treysti því og reyndar veit, að hv. 3. þm. Reykv. hefur jafnmikinn áhuga fyrir því og ég, að þetta samstarf megi halda áfram, og ég treysti því, að hann leggi sitt lóf á vogarskálina til þess, að nú verði samkomulag í þeirri deilu, sem verið er að reyna að leysa. Fulltrúar bænda og fulltrúar neytenda halda nú fundi, næsta fund á morgun, og úr því verður skorið í þessari viku, hvort samkomulag næst. Það er öllum til góðs, ef samkomulag tekst, en ég vil segja: öllum til ills, ef það tekst ekki. Hvers vegna skyldi það þá ekki takast, ef þetta liggur ljóst fyrir?

Ég tel, eins og ég áðan sagði, að þetta frv. — eða brbl. réttara sagt — eigi að ganga til 2. umr.

og nefndar og það beri að halda áfram að vinna að því samkomulagi, sem nú er verið að leita eftir. Ef það tekst, þá er ég sannfærður um, að bæði neytendur og framleiðendur verða ánægðir og að sú undirstaða, sem lögð var með sex manna nefndinni 1943, stendur þá enn þrátt fyrir það ósamkomulag, sem varð s. l. sumar.

Eysteinn Jónsson: Hv. 3. þm. Reykv. hefur flutt hér dagskráartillögu. Ég skal ekki fara langt út í að ræða þessi mál, en ég vil aðeins taka það fram, að efni þessarar dagskráartill. er þannig í þýðingarmiklum atriðum, að ég get ekki mælt með henni og hlýtt að mæla í móti henni, og afstaða Framsfl. til hennar er sú, að hann getur alls ekki á hana fallizt. Þá vil ég einnig í þessu sambandi benda á, að stéttarsamtök bænda hafa ekki óskað eftir endurskoðun þessarar löggjafar, sem þar er til vísað, en Framsfl. álitur, að ósk um endurskoðun, ef til kemur, eigi að koma fram í samráði við þessi samtök, það sé alveg eðlilegur háttur. Loks vil ég taka það fram í þessu sambandi, að Framsfl. treystir alls ekki hæstv. ríkisstj. til þess að annast endurskoðun löggjafarinnar um þessi málefni.

Þá vil ég aðeins minna á, að hæstv. landbrh. hefur ekki viljað svara spurningum mínum jákvætt, en þær voru tvær: Í fyrsta lagi, hvort það kæmi til mála, að hann eða ríkisstj. framlengi bráðabirgðalögin með öðrum brhl., eftir að þing væri farið heim. Ég vil vekja athygli á því, að þessu hefur hæstv. ráðherra ekki viljað lofa, að þetta komi ekki til mála. Enn fremur óskaði ég þess, að hann lýsti því yfir, að hann eða stjórnin mundi ekki gefa út brhl. um afurðamálin, og því hefur hann ekki heldur viljað lofa.

Þetta er nauðsynlegt fyrir menn að hafa í huga við atkvæðagreiðsluna.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 67 felld með 28:7 atkv.

Frv. vísað til 2. umr. með 22:18 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: IngJ, JP, JR, MAM, ÓTh, PS, RH, SÁ, SI, DÓ, AGb, BF, BK, BBen, EI, EmJ, GísIJ, GuðIG, GíG, GunnG, GþG, BGr.

nei: HS, PK, JSk, KGuðj, LJós, SkG, ÞÞ, ÁÐ, BFB, JK, EðS, EOI, EystJ, GH, GeirG, GíslG, GJóh, HÁ.

Frv. vísað til landbn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. ekki á dagskrá tekið frammar.

4. Áburðarverksmiðja (stjfrv.).

Á 60. fundi í Nd., 1. apríl, var útbýtt:

Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 40 23. maí 1949, um áburðarverksmiðju [115. mál] (stjfrv., A. 276).

Á 62. fundi í Nd., 6 apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Alþt. 1959. C. (80. löggjafarþing).

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Frv. þetta, eins og hv. alþm. hafa séð, gerir ráð fyrir því, að áburðarverksmiðjan, eins og 1. gr. segir, annist sjálf sölu framleiðsluvara sinna til kaupenda á kostnaðarverði, sem háð er samþykki landbrh., og að ríkisstj. er gert heimilt að veita verksmiðjunni einkaleyfi til innflutnings á tilbúnum áburði. Áburður þessi skal sömuleiðis seldur á kostnaðarverði, sem háð er samþykki ráðherra. Með þessu móti er unnt að minnka verulega milliliðakostnað við áburðarverzlun.

Þetta mál hefur verið rætt við stjórn áburðarverksmiðjunnar, og er hún samþykk því að taka að sér innflutning og sölu þess áburðar, sem við þurfum að flytja inn hverju sinni.

Enda þótt Áburðareinkasala ríkisins hafi að ýmsu leyti verið rekin með tiltölulega litlum kostnaði, er augljóst, að þarna verður um einhvern sparnað að ræða, og það er eðlilegt, að áburðarverksmiðjan annist sölu og dreifingu þess áburðar, sem landsmenn nota, en ekki sé verið með þessa dreifingu í tvennu lagi. Ég hygg, að flestir, sem til þessa máls þekkja, séu þessu samþykkir.

Þá er það 2. gr. þessa frv. Hún fjallar um fyrningarafskriftir áburðarverksmiðjunnar. Upphaflegt kostnaðarverð áburðarverksmiðjunnar var 130 millj. kr., en var áætlað nú, áður en nýju efnahagsaðgerðirnar gengu í gildi, 245 millj. kr. Það er þess vegna augljóst, að nauðsynlegt er að rýmka afskriftarheimildir fyrir áburðarverksmiðjuna, því að verksmiðjan getur ekki endurnýjað sig, ef aðeins er miðað við upphaflegt kostnaðarverð. Fyrningarafskriftir þurfa að miðast á hverjum tíma við raunverulegt kostnaðarverð eða eins og endurnýjun kostar á hverjum tíma. Með því móti getur áburðarverksmiðjan endurnýjað sig af eigin rammleik. En sé þetta ekki gert, þá verður, þegar um endurnýjun er að ræða, að láta hana fara fram fyrir lánsfé. Slíkt er vitanlega ekki á neinn hátt heilbriggt, og þarf að komast fram hjá því.

3. gr., sem er afleiðing af því, sem áður er sagt, gerir ráð fyrir því, að Áburðareinkasala ríkisins hætti störfum, þegar þessi lög hafa öðl-azt gildi. Eignum hennar verði varið til þess að efla jarðvegsrannsóknir í landinu og þá sérstaklega með það fyrir augum að nýta tilbúinn áburð betur en gert er.

Á s. l. ári keyptu bændur áburð fyrir 80 millj. kr. og verður væntanlega meira á þessu ári og fer vaxandi með aukinni ræktum og nokkuð hækkuðu áburðarverði. Það er því mikið atriði, að rétt sé farið með áburðinn og það sé borið á eftir því, sem jarðveginum hentar bezt hverju sinni. En um þetta er ekki hægt að segja, nema jarðvegurinn hafi verið rannsakaður og það liggja fyrir vísindaleg rannsókn á því, hvernig áburðurinn nýtist bezt.

Með þessu frv. er prentað fiskj., sem er um-sögn dr. Björns Jóhannessonar um þessi mál. Þar er sagt frá því, að jarðvegskortagerð sé í byrjun hér á landi. Það hafa verið gerð jarð-vegskort á svæðinu á milli Ytri-Rangár og Þjórsár og nokkuð í Eyjafirði og Borgarfirði. En mest af landinu er órannsakað og kortagerð-

in því ekki komin það áleiðis, sem æskilegt væri. Þá er og talið nauðsynlegt að gera gróðurkort og afreitarannsóknir til þess að auka beitarþol landsins. En eins og kunnugt er, þá er það mál fróðra manna, að beitarþoli landsins sé nú jafnvel íþyngt um of og á síðari árum hafi það komið fram, að búpeningur gefi ekki eins góðan arð og unnt væri, vegna þess að það sé orðið og þröngt í högum og afréttarlöndin ekki í því ástandi, sem æskilegt væri.

Það er talið fullvíst, að nægileg sérfræðipækkning sé fyrir hendi, ef hinum sérfróðu mönnum er veitt sú aðstaða, sem þeir þurfa til þess að njóta sín. Þess vegna er lagt til, að eignum áburðareinkasölunnar, sem munu vera um 5 millj. kr., verði varið til þess að reisa rannsóknarstofu fyrir þennan atvinnuveg. Hefur raforkumála-skrifstofan og rannsóknaráð ríkisins gert áætlun um þessa framkvæmd í Keldnalandi, og er gert ráð fyrir, að þetta muni kosta með nauðsynlegum tækjum og áhöldum 4½–5 millj. kr. Með því að verja þessu fé á þann hátt, sem hér er lagt til, er visindamönnum okkar sköpuð aðstaða til þess að vinna þessi verk, til þess að rannsaka jarðveginn í landinu, gera gróðurkort af haglendi og gróðurlendi og gefa nauðsynlegar leiðbeiningar bændum um það, hvaða áburðartegundir hæfa best á hvern stað. Með því er hægt að spara bændum stórkostlegt fé og jafnframt þjóðarbúinu í heild.

Ég vænti þess, að frv. þessu verði vel tekið, að hv. alpm. séu sammála um það, að dregið verði úr kostnaði áburðarsölunnar með því að hafa áburðarverzlunina á einni hendi, og það verði landbúnaðinum í heild til mikillar farsældar að gefa visindamönnum okkar aðstöðu til þeirra rannsókna, sem hér er farið fram á.

Ég sé ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um frv. að sinni, en legg til, að því verði vísað til 2. umr. og hv. landbn.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Hæstv. ríkisstj. hefur borið fram frv. um breytingu á lögum um áburðarverksmiðju. Það liggur nú þegar fyrir Alþingi frv. um breyt. á lögum um áburðarverksmiðju. Ég flutti sem 13. mál þessa þings strax í byrjun Alþingis frv. þess efnis, og því var vísað til fjhn. 26. nóv. og hefur verið í athugun síðan. Ég vildi þess vegna strax gera þá athugasemd við till. hæstv. ráðh., að mér fyndist viðkunnanlegra, að þessu máli væri vísað til fjhn. Áburðarverksmiðjan og breytingar á henni hafa verið þar venjulega, og það mundi vera rétt, að það væri athugað af þeirri nefnd, sem venjulega hefur með allt, sem snertir fjárhagsmál ríkisins, að gera, því þó að þetta ríkisfyrirtæki sé að framleiða vörur, sem landbúnaðurinn sérstaklega notar, þá er ekki sjálfsagt, að það sé landbn., sem eigi að hafa með það að gera.

En ég sé ástæðu til þess vegna þeirra tillagna, sem í þessu felast, að gera nokkuð að umtals-efni afstöðu áburðarverksmiðjunnar. Það, sem hér er lagt til, er, að það sé lagt niður ríkisfyrirtæki, sem var stofnað 1928 með lögum um einkasölu ríkisins á áburði. Þetta er sem sé hreint ríkisfyrirtæki, sem ríkið algerlega ræður,

þó að ríkið hafi haft heimild til þess að fela t. d. Sambandi ísl. samvinnufélaga eða öðrum aðila að annast þetta fyrir sig. Nú er lagt til að fela áburðarverksmiðjunni þetta í hendur.

Nú eftir 10 ár, frá því að lögin um áburðarverksmiðjuna voru sett, hefur enn ekki fengizt skýrt, þannig að það sé alveg ótvírætt að allra áliti, hver sé eigandi áburðarverksmiðjunnar. Ég hef haldið því fram, að það væri ríkið, og stend á því, en hef nú flutt í upp undir áratug frv. til breytinga á lögnum, til þess að það sé gengið alveg úr skugga um það. Og hæstv. landbrh. gefur hér upplýsingar, sem undirstrika það, hve óhjákvæmilegt það er, að gengið sé úr skugga um þetta.

Áburðarverksmiðjan er rekin sem stendur af hlutafélagi. Hlutaféð í því hlutafélagi er 10 millj. kr. Af þessu rekstrarhlutafé á ríkið 6 millj., en einstakir aðilar 4 millj. Það liggja hins vegar fyrir yfirlýsingar ráðherra, sem eru vefengdar og hafa verið vefengdar, frá því að þær fyrst voru hér gefnar, um það, að þetta hlutafélag væri eigandi áburðarverksmiðjunnar. Og það hefur verið gerð af minni hálfu þing eftir þing tilraun til þess að fá skorið úr um þetta. Frv. þess efnis hefur enn aldrei fengizt afgreitt endanlega, þannig að úr því væri skorið við 2. umr. í þingi, hver afstaða flokkanna væri. En þó hefur það oft komizt það langt, að Alþfl. hefur tekið afstöðu með þessu frv. minn alveg frá upphafi og forustumenn hans lýst því yfir alveg ótvírætt, að þeir álitu tvímælalaust, að áburðarverksmiðjan væri eign ríkisins. Framsfl., því að hans ráðherrar höfðu gefið yfirlýsingar um þetta mál, hefur tekið afstöðu lengst af á móti þessu. Sjálfstfl. hefur ekki tekið afstöðu né hans fulltrúar í n. í þessu máli. Ég upplýsti það næstsíðast, þegar ég flutti þetta mál, að það væri orðið sérstaklega brýnt að skera úr um þetta vegna sérstakra atriða, sem fram hefðu komið í sambandi við álagningu stóreignaskatts og hvernig sú n., sem átti að meta eignir til skatts, hefði metið hlutabréfin í Áburðarverksmiðjunni h/f sem rekstrarfélagi. Ég upplýsti þá, að áburðarverksmiðjan, sem hafði kostað 130 millj. kr., þegar hún var byggð, mundi vera metin allt upp í 190 millj. kr. Nú upplýsir hæstv. landbrh., að svokallað endurnýjunarverð áburðarverksmiðjunnar muni vera, eins og líka stendur í grg., 245 millj. kr. fyrir efnahagsráðstafanirnar. Hvað mundi það þýða, að endurnýjunarverð áburðarverksmiðjunnar væri eftir efnahagsráðstafanirnar? Mundi það ekki þýða, að það væri að öllum líkindum komið upp í einar 300 millj. eða jafnvel meira? Og nú er lagt til í sambandi við 2. gr. þessa frv. að taka alveg sérstaklega tillit til þess í þeim l., sem nú á að fara að semja, að áburðarverksmiðjan geti endurnýjað sig, hún geti endurnýjað sig og það með tilliti til þess verðs, sem þá yrði á henni, þegar hún ætti að fara að kosta sitt viðhald, og jafnvel geti svo að segja fengið nýjar vélar og allt annað slíkt, þegar þessar væru orðnar slitnar.

Það er engum efa bundið, að því lengur sem liður, án þess að tekin sé ákvörðun í þessu efni, því hættulegra verður þetta mál. Ég álit þarna á ferðinni stórfelldasta þjófnadarmál, sem uppi

hefur verið á Alþingi. Ég álit það tilraun til þess að stela úr eigu ríkisins, að Alþingi taki ekki ákvörðun um það, hver það sé, sem á þessa verk-smiðju, og því lengur sem liður, því meiri rök munu þeir hluthafar, sem eiga hlutabréf í rekstrarfélaginu Áburðarverksmiðjan h/f, fá í hendur fyrir því, að þeir séu eigendur þessarar verk-smiðju. Núna hafa þeir sem rök fram að færa yfirlýsingar landbrh. frá því á árunum 1952, 1953 eða þar í kring og mat stóreignaskattnefndar eða yfirséðanefnda, sem höfðu með þau mál að gera, sem ég veit þó ekki hvort hefur staðizt, — ég veit ekki, nema það hafi verið tekið til baka, en um tíma var það svo, en hafði ekki að minnu áliti við nein lög að styðjast, því að í lögnum, 13. gr. þeirra, stendur alveg ótvírátt, að þá skuli áburðarverksmiðjan rekin sem hluta-félag, ef það fáið eitthvert ákveðið hlutfé frá einstaklingum, en hins vegar samkvæmt 3. gr. er hún sjálfseignarstofnun.

Ég held þess vegna, að það sé alveg óhjákvæmi-legt, ef lög eiga nú að fara í gegnum Alþingi um áburðarverksmiðjuna, sem í fyrsta lagi fela þess-ari áburðarverksmiðju að hafa með höndum sölu á áburði, sem sérstakt ríkisfyrirtæki hingað til hefur annazt, og í öðru lagi breyta ákvæðunum um afskriftir, að samtímis sé endanlega úr þessu skorið. Það getur ekki gengið svo, að þetta mál sé meira eða minna á huldu, að einhvern dag geti menn, sem hafa einhvern tíma lagt fram 4 millj. kr., komið og sagt og skirskotað í alls konar gamlar yfirlýsingar eða annað slíkt: Ég á ¼ hluta af fyrirtæki, sem eftir nýjustu og verstu efnahagsráðstafanir hæstv. ríkisstj. mundi líklega vera komið upp yfir 300 millj. sem eign. — Ég veit að visu, að hæstv. ríkisstj. hefur mik-inn hug á að gefa ríku mönnum mikið og gera þá, sem auðugir eru fyrir, allmiklu auðugri, en að hún gæfi svona mikið í einu lagi, því hafði ég þó ekki hugsað mér að hún kærdi sig um að taka þátt í og það á svona lélegum forsend-um. Ég held þess vegna, að við meðferð þessa máls í þinginu verði að fá alveg úr þessu skor-ið, hver það sé, sem þessa áburðarverksmiðju á.

Svo er eitt, sem mig langar til þess að spyrja að í þessu sambandi, af því að ég er nú ekki vel að mér í hlutum eins og þeim, sem 2. gr. fjallar um. Þarna er lagt til grundvallar sem höfuð-regla, að það eigi að miða afskriftir við endur-nýjunarverð. Hefur það verið áður, eða er það ný regla, sem yrði tekin upp? Og ef slík regla er tekin upp í sambandi við eitt ríkisfyrirtæki, er þá ekki eðlilegur hlutur, að aðrir geti farið fram á slíkt hið sama? Ef það á að leyfa þessu ríkis-fyrirtæki að afskrifa sig, ekki miðað við það, sem það hefur kostað, það, sem lagt hefur verið út í peningum upphaflega, heldur miðað við það, sem mundi kosta að byggja það að nýju, hafa þá ekki allir aðrir siðferðislega kröfu á samsvar-andi meðhöndlun? Og til hvers mundi það leiða, ef öll fyrirtæki í landinu héðan í frá ættu að fara að mega afskrifa allt miðað við kostnað-inn af að endurnýja sig, ég tala nú ekki um með áframhaldandi, reglulegum gengislækkunum á 10 ára fresti, 1939, 1950 og 1960, með tilheyrandi verðbólgu á milli? Verður þá ekki meginið af fyrirtækjum í landinu þannig, að þau geti yfir-

leitt alltaf verið að afskrifa sig héðan í frá? Ég vil bara skjóta þessu fram, af því að mér er þetta ekki rétt vel ljóst, og náttúrulega gæti þá sú n., sem þetta færi til, athugað það betur. En hins vegar skilst mér, að þetta spursmál um endurnýjun viðvíkjandi áburðarverksmiðjunni eða afskriftir sé raunverulega því aðeins mjög praktískis eðlis, að litið væri á áburðarverksmiðj-una sem eign hlutafélags. Fyrir algert ríkis-fyrirtæki er þetta náttúrulega ekki alveg jafn-brýnt, vegna þess að ef ríkið á þetta sjálft, þá getur það náttúrulega alltaf gefið slíkri áburðar-verksmiðju heimild í sambandi við þá álagngingu, sem fram færi á áburðinum, sem kæmi í sama stað niður. Hins vegar náttúrulega, jafnvel þótt þetta væri skoðað sem algert ríkisfyrirtæki, áburðarverksmiðjan, þá mundi þetta hins vegar þýða gagnvart notendum áburðarins, gagnvart bændum, þá mundi þetta nýja afskriftaákvæði þýða sjálfkrafa verðhækkun á áburðinum, skilst mér. Ég man hins vegar eftir því, að hæstv. núv. menntm.- og viðskmrh. flutti hér við umr. um þetta mál, áburðarverksmiðjuna, hér í þessari hv. d. fyrir eitthvað 6—7 árum mjög ýtarlega útreikninga einmitt viðvíkjandi afskriftunum til þess að sýna fram á, hvað verið væri að gefa þeim hluthöfum, sem ættu þarna 4 milljónir, með 20 ára afskriftunum, sem þá var gengið út frá, og kom raunar með dálítið svipaðar hug-myndir líka eitt sinn, er hann var að mæla hér fyrir till. viðvíkjandi Eimskipafélagi Íslands og þess aðstöðu, ef einhvern tíma kæmi að því, að það félag yrði annaðhvort þjóðnýtt eða gert upp á einn eða annan hátt eða öll lög látn koma til framkvæmda í sambandi við skatta þess.

Ég held þess vegna, að strax í sambandi við 2. gr. þessa frv. sé það nauðsyn, að gengið sé til fulls frá því nú við meðferð þessa máls í þinginu, hver sé eigandi áburðarverksmiðjunnar. Ég veit að visu, að það eru tilhneigingar hjá vissum mönnum hér á Alþingi til að ná fyrirtækjum úr höndum ríkisins. En ég hef hingað til yfirleitt gengið út frá því, að þeir menn, sem hafa þann hugsunarhátt að vilja eignast fyrirtæki ríkis-ins, hafi hugsað sér að kaupa þau af ríkinu. Ég man eftir því, að hv. 3 þm. Austf. (EinS), sem er mikill fylgismaður þess, að það séu einstakir aðilar í landinu, sem reki fyrirtæki, hefur skrif-að um, að það ætti að selja fyrirtæki eins og áburðarverksmiðjuna, síldarverksmiðjurnar og annað slíkt, en ég veit alveg fyrir vist, að hon-um hefur aldrei dottið í hug, að menn ættu að reyna svo að segja að stela þessu úr eigu ríkis-ins með því móti að flytja brtt. við lög undir fölsku yfirskini, ranglega orðað og fara svo að reyna að ná þessu af ríkinu á óheiðarlegan hátt. Ég veit, að hann og aðrir, sem hafa mikla trú á einstaklingsrekstri, hafa alltaf hugsað sér, að þetta yrði keypt af ríkinu á heiðarlegan hátt, jafnvel kannske þó að þeir hugsuðu til þess að reyna að fá lán í ríkisbönkunum til að kaupa það af ríkinu. En það er nú annað mál.

Ég held þess vegna, að það „prinsíp“, hvort menn vilja, að ríkið eigi fyrirtæki eða einstak-lingar eigi fyrirtæki, það sé allt annars eðlis en það, sem hérna er um að ræða, að ríkið hefur komið áburðarverksmiðjunni upp, að ríkið hefur

lagt fram eða útvegað tæpar 130 millj. kr. til þess. Einstakir aðilar hafa lagt fram 4 millj. kr., sem þeir a. m. k. að allmiklu leyti hafa fengið að láni frá ríkinu, frá ríkisbönkunum, og það að ætla sér síðan á fölskum forsendum að fara að reyna að halda því fram, að þessir aðilar, sem eiga 1/10 hluta þessa litla hlutafélags, þessa hlutafélags upp á 10 millj., þeir eigi áburðarverksmiðjuna, það nær náttúrliga ekki nokkurri átt, og það er til vansa fyrir Alþingi að vera ekki búð að skera úr þessu alveg ótvírátt. En það mun nú fást fram í sambandi við þetta frv., því að ég mun náttúrliga flytja, hvort sem þetta fer til fjhn. eða landbn., mínar brtt. við það, þannig að það fáiist úr því skorið með atkvgr. hér á Alþingi, hvaða skoðun menn hafa á þessu. Ég held þess vegna, að þessi ákvörðun, sem er höfuðákvörðunin hérna, að það eigi að leggja niður Áburðarsölu ríkisins og fela áburðarverksmiðjunni að hafa þetta með höndum, það sé þá um leið tilvalin ráðstöfun til þess að skera úr um, hvort það sé verið aðeins að spara innan ríkisheilðarinnar eða hvort það sé verið að verksmiðjunni meira eða minna í hendur einkareyna að koma áburðarsölunni á eftir áburðarhlutafélagi, þó að ríkið eigi þar sem stendur meiri hlutann. Það er vitanlegt, að það hafa verið uppi tillögur um það hér á Alþingi að selja öll hlutabréf ríkisins, hlutabréf að nafnverði 6 millj. kr. í áburðarverksmiðjunni, í þessu rekstrarhlutafélagi. Hefði það verið gert, þá mundi samkvæmt skoðunum þeirra manna, sem álíta að þetta hlutafélag eigi áburðarverksmiðjuna, áburðarverksmiðjan hafa verið seld einkaaðilum á 10 millj. kr., og síðan hefðu þeir bæði með núverandi lögum og þessum lögum hérna, 2. gr., fengið fyrningarskriftir, sem hefðu á 20 árum eða svo gefið þeim þessa áburðarverksmiðju.

Ég veit að visu, að slíkar hugmyndir eins og að selja hlutabréf ríkisins í áburðarverksmiðjunni, rekstrarhlutafélaginu, komu upp á þeim niðurlægingatímum, þegar amerískt einkakapítal og amerísk ríkisstjórn hafði svo mikil áhrif á gang efnahagsmála á Íslandi, að hún gat sett íslenskri ríkisstj. stólinn fyrir dyrnar og krafizt þess, að áburðarverksmiðjan, sem engum manni hafði dottið í hug að yrði annað en hreint ríkisfyrirtæki, og ríkisstj. hafði lagt fram löginn þannig á þinginu 1948—49, að það var ríkisfyrirtæki, eins og það kom fyrir, og það fór í gegnum þessa hv. d. þannig, að lögin ákváðu, að það væri ríkisfyrirtæki og ekkert annað, og fyrst við 2. umr. í Ed., þá á síðustu dögum þingsins fyrir kosningar, er þessu breytt eftir kröfum Alþjóðabankans. Og síðan átti að koma þessu þannig úr eigu ríkisins, að þegar Framkvæmdabanki Íslands var stofnaður, þá átti að leggja honum þessar 6 millj. kr., sem ríkið átti í hlutfénu, sem stofnfé, og sá maður, sem varð framkvæmdastjóri bankans, lýsti því yfir, að hans tilætlun væri sú síðan að selja þetta helzt á nafnverði, og þó að mér til mikillar ánægju sú ríkisstj., sem næst tók við, hafi staðið betur á verði gagnvart slíkum þrýstingi frá Alþjóðabankanum og öðrum útlendum auðvaldsfyrirtækjum og hafi ekki látið sementsverksmiðjuna

fara sömu leið þrátt fyrir þrýsting að vestan í þá átt, þá þori ég ekki að ábyrgjast með þeirri efnahagsstefnu, sem nú er tekin upp á Íslandi, með þeirri viðleitni til að ná úr eigu ríkisins svo og svo miklu af fyrirtækjum, að það kunni ekki aftur að fara svo, að svona tilhneigingar komi upp.

Hæstv. landbrh. upplýsti, að endurnýjunarverð væri komið upp í 245 millj., miðað við það, sem var fyrir efnahagsráðstafanirnar, og ég gat þess til áðan, að það mundi líklega vera komið upp í yfir 300 millj., þegar ætti að fara að endurnýja það eftir efnahagsráðstafanirnar. Og ef þessi hæstv. ríkisstj. sæti nú lengi og gerði margar efnahagsráðstafanir, þá getur maður svo sem ímyndað sér, hvað þetta yrði komið hátt, og ef það ætti svo að enda allt saman með því að skoða áburðarrekstrarfélagið sem eiganda og selja svo kannske 6 millj. kr. hlutafé á nafnverði, þá færi þetta að verða þokkaleg „forretning“ fyrir einkaaðilana á Íslandi. Það yrðu þá jafnvel kannske til einhverjir einkaafvinnurendur, sem gætu staðið á eigin fótum, þegar væri búð að setja þessi hlutabréf undir þá, hvort sem þeir kynnu að nota það til þess að koma þá upp einhverjum sildariðnaði á Austfjörðum eða Vestfjörðum, — ég skal ekkert fullyrða um það. Það gæti verið, að þeir vildu heldur láta ríkið koma fyrst upp einhverjum sildariðnaði á þessum stöðum og hafa það kannske hlutafélög og hafa það dálítið blandað og koma því svo yfir á einstaklinga á eftir. Það yrði líklega ódýrara fyrir þá.

Ég held þess vegna, að það sé alveg nauðsynlegt, að það fáiist úr því skorið, hvaða afstöðu Alþingi hefur til þessa máls. Og þess vegna geri ég nú þetta að það miklu umtalsefni nú við 1. umr. þessa máls, þó að mínar till. liggi hér ekki fyrir, að færi þetta til t. d. landbn., en ekki fjhn., þá mundi ég eindregið vilja biðja þá n. um að athuga þetta frv. mitt, því að ég mun flytja það þá í brtt.-formi við 2. umr. málsins, ef sú n., sem það færi til, hefði ekki sjálf að einhverju leyti ákveðið að flytja það þannig.

Viðvíkjandi því, sem hæstv. ráðh. sagði í sambandi við 3. gr. um að verja ákveðnum eignum áburðarsölunnar til jarðvegsrannsóknna og slíks, þá er ekki nema gott um það að segja. Sannleikurinn er sá, að þegar svona fyrirtæki eins og áburðarverksmiðjan er sett upp, ekki sízt ef maður mætti líta á það eins og ég lít á það, sem algert ríkisfyrirtæki, þá ætti maður að gera sér það að venju að láta slík fyrirtæki leggja þó nokkuð af mörkum til vísindalegra rannsókna og tilrauna. Það er engum efa bundið, að þó að við rekum slík fyrirtæki sem ríkisfyrirtæki, þá verða þau að temja sér að hugsa ekki síður um nauðsyn þess atvinnurekstrar, sem þau eiga að sjá um, heldur en vel rekið einkafyrirtæki mundi skoða að vera í sínum verkahring. Það er náttúrliga alveg gefið, að hvert vel rekið einkafyrirtæki, sem seldi áburð til allra þeirra, sem hann nota á Íslandi, mundi náttúrliga álíta það í sínum verkahring að reyna að hafa nokkra hugmynd um, hvers konar áburð jarðvegurinn á Íslandi þarf og hvers konar áburður sé þar heppilegastur að öllu leyti. Við vitum, að stórir

auðhringar erlendis verja of fjár einmitt til slíkra efnafræðilegra rannsókna og tilrauna, svo miklum fjárhæðum, að okkur mundi jafnvel sundla við því, hve gífurlega mikið ýmis slík fyrirtæki nota til þess að undirbúa það að geta bætt sína framleiðslu og eftt á alla grein. Það er alveg rétt að leggja áherzlu á það, að þegar ríkisfyrirtæki koma upp og eru sett á laggirnar hér hjá okkur, þá má allra sízt vera litið þannig á, að þau séu, eins og við skulum segja tóbaks-einkasalan og áfengiseinkasalan hafa verið, bara einhver tekjuöflunarfyrirtæki fyrir ríkið. Þvert á móti þurfa þau að vera þjóðþrifafyrirtæki, sem láta sig varða alla þá atvinnugrein, sem undir þau heyrir. Við vitum hins vegar, að fyrirtæki, sem velta eins miklu og slíkar stórverksmiðjur gera, geta oft og eiga oft miklu hægara með að láta slíkt fé af mörkum, sem þyrfti til ýmiss konar vísindalegrar starfsemi, heldur en jafnvel ríkið sjálft oft gerir, og mætti ákaflega vel athuga hjá okkur að gera meira af slíku, ef — sem ég vildi nú vona — fjölgaði slíkum stórum ríkisfyrirtækjum hér á Íslandi, þá væri það frá upphafi miklu meira en verið hefur sett í þeirra verkahring að sjá um slíka hluti og annast þá, stundum beint í sambandi við þær vísindalegu rannsóknarstofnanir, sem hér eru, og stundum sjálfstætt, sem sagt ég vil mjög taka undir þá till., sem í því felst.

Fyrst frv. til l. um breyt. á l. um áburðarverksmiðju er nú komið hér á dagskrá, þá þætti mér mjög vænt um það, sökum þess að ótvíræðar yfirlýsingar hafa ekki fengist við þær umr., sem fram hafa farið um mitt frv., sem verið hefur líka um breyt. á l. um áburðarverksmiðju, — þá þætti mér mjög vænt um, að flokkarnir hér í þinginu og einstakir þm. lýstu nokkuð sínum skoðunum á þessu, og ég álit, að það væri gott fyrir þá n., sem þetta mál færi til, að hún gæti haft nokkra hliðsjón af því, hvaða skoðanir hér kæmu fram.

Ég vil að vísu ekki á þessu stigi gera beina till. um það, að þetta mál sé sent til fjhn., en skjóta því til hæstv. landbrh. og hæstv. forseta til athugunar, hvort það mundi ekki vera eðlilegt, að þessi frv., sem bæði fjalla um breyt. á sömu lögunum, væru í sömu n. Ég held, að þó að tafizt hafi hjá okkur í fjhn. að afgr. mitt frv., þá þurfi hæstv. ríkisstj. ekkert að óttast, að við mundum liggja svo lengi á hennar frv., að hún sæi það ekki næstu 3—4 mánuði.

Þórarinn Þórarinnsson: Herra forseti. Ég mun ekki á þessu stigi ræða efnislega um það frv., sem hér liggur fyrir, eða þá breyt., sem er ráðgerð með því. Ég tel eðlilegt, að eftir að það er komið til n., verði því vísað til umsagnar samtaka bænda, sem hafa mestra hagsmuna að gæta í sambandi við skipan þessara mála, og afstaða mín a. m. k. og e. t. v. ýmissa annarra mun að sjálfsögðu fara mjög eftir því áliti, sem fulltrúar bændanna láta í ljós um þá skipan, sem þeir telja heppilegasta á þessu máli. Og það má vera, — ég skal ekkert segja um það á þessu stigi, — að af ýmsum ástæðum kunni mönnum að þykja heppilegt að taka upp þá tilhögun eða samfærslu sem hér er gert ráð fyrir.

Það er hins vegar eitt atriði. sem mér finnst rétt að láta koma fram strax á þessu stigi og m. a. vegna nokkurra orða, sem er að finna í grg. frv., og eins af því, sem kom fram í ræðu hæstv. landbrh., og þetta atriði er það, að ég held, að það sé óhætt að fullyrða eða staðhæfa það strax á þessu stigi, að jafnvel þótt sú samfærsla yrði gerð, sem hér er gert ráð fyrir, þá mun það ekki leiða til neins verulegs sparnaðar. Það byggir ég á því, að þetta fyrirtæki, sem nú er ráðgert að leggja niður, Áburðarsala ríkisins, hefur á undanförunum árum eða allt frá upphafi verið rekin með alveg sérstökum sparnaði og hagsýni, og af því að ég veit, að hæstv. landbrh. er oft sanngjarn maður og þekkir þá menn, sem þessari stofnun hafa stjórnað, og þekkir til starfsemi hennar, þá mun hann vafalaust vera fús til að viðurkenna þetta.

Það kemur hér fram í grg. frv., að rekstrar-kostnaður Áburðarsölu ríkisins hafi á s. l. ári verið um 674 þús. kr., og mundu kannske einhverjir ætla í fljótu bragði af þessari tölu, að allan þennan kostnað mundi vera hægt að spara, ef áburðarsalan væri lögð niður. Slíkt er að sjálfsögðu mikill misskilningur, og þykir mér rétt að benda á nokkur atriði því til staðfestingur.

Ég vil t. d. benda á það, að vextir og yfirfærslukostnaður nema um 260 þús. kr. af þessari upphæð, og sá kostnaður er þannig til kominn, að það eru engar líkur til þess, að það verði hægt að fella hann niður, þótt af slíkri sameiningu yrði, sem hér er gert ráð fyrir.

Þá er að benda á það, að greidd vinnulaun eða skrifstofukostnaður og afgreiðslukostnaður er um 260 þús. kr., og ég tel mjög vafasamt, að það verði hægt að draga nokkuð sem heitið getur úr þeim kostnaði, þótt af þessari breytingu yrði, og það liggur í því, að áburðarsalan hefur nú mjög umfangsmikla starfsemi með höndum. Hún sér um innflutning og sölu og dreifingu á erlendum áburði, — ég held, að áburðarmagnnið skipti eitt-hvað 220—225 þús. smálestum á ári, — og jafnframt sér hún um innheimtu á þessari sölu, og það sjá allir, að þetta hlýtur að hafa mjög umfangsmikla starfsemi í för með sér, sérstaklega í sambandi við afgreiðsluna. Þess vegna er mjög hæpið að gera ráð fyrir því, svo að ekki sé meira sagt, þó að það verði breyting á fyrirkomulaginu í þessum efnum, að það verði neitt að ráði hægt að draga úr þessum kostnaði. Og vegna þess að ég veit, að hæstv. landbrh. er verzlunarfróður maður og getur vel gert sér grein fyrir því, hve umfangsmikil starfsemi þetta er, þá mun hann áreiðanlega gera sér ljóst, að á þessum lið, á vinnulaununum, verður ekki hægt að spara neitt sem heitið getur, t. d. afgreiðslustarfsemin ein í sambandi við þetta er svo umfangsmikil, að það hlýtur að hafa verulega vinnu í för með sér.

Þá er annar kostnaður, sem eftir er, þegar búið er að telja upp þessa tvo meginliði, þá eru eftir um 150 þús. kr., og það skiptist að mestu leyti á milli símakostnaðar og húsnæðiskostnaðar. Símakostnaður hlýtur að vera mjög verulegur við þessa starfsemi, þar sem um jafnmikinn innflutning er að ræða og þarf að hafa veruleg sambönd við útlönd, og húsnæðiskostnaður hlýtur

einnig að vera mjög verulegur vegna þess, hve mikið magn er hér umsett, og það breytist ekki neitt, þó að sú samfærsla eigi sér stað, sem hér ræðir um.

Ég sé ekki ástæðu til þess að nefna fleiri atriði en þetta. En ég held, þegar menn líta á rekstrarkostnað við áburðarsöluna sundurliðaðan og athuga jafnframt, hve umfangsmikil starfsemi er hér rekin, að þá sé ekki hægt að búast við því, að það hljótist neinn verulegur sparnaður af því, að sú samfærsla eigi sér stað, sem þetta frv. gerir ráð fyrir. Meira að segja gæti farið svo, ef t. d. áburðarverksmiðjan er ekki rekin af sömu hagsýni og sömu sparnaðarviðleitni og t. d. áburðarsalan hefur verið rekin á undanförunum árum, að sparnaðurinn yrði minni en enginn. En ég er hins vegar ekki svo kunnugur starfsemi áburðarverksmiðjunnar eða rekstri hennar, að ég vilji neitt um þetta fullyrða. Ég tel mig geta reiknað með því, að hún sé rekin af mikilli hagsýni, vegna þess að þar koma nálægt rekstrinum slíkir menn, að maður á að geta reiknað með því, en samt þori ég að fullyrða, að hún er ekki rekin af meiri sparsemi og hagsýni en áburðarsalan hefur verið rekin á undanförunum árum.

Þess vegna er alveg óhætt að staðhæfa það, að þó að þessi breyting verði gerð, þá mun það ekki hafa neinn teljandi sparnað í för með sér, jafnvel engan. Hins vegar má vel vera, að hún geti verið réttlætjanleg af öðrum ástæðum, og það ætti að liggja ljósar fyrir, eftir að málið er búið að vera í n. og búið er að afla upplýsinga eða álits stéttarsamtaka bænda um þetta mál, en ég álit alveg sjálfsagt, að þetta mál verði ekki afgreitt frá þinginu án þess, að það sé borið undir fulltrúa þeirrar stéttar, sem langsamlega mestra hagsmuna á að gæta í sambandi við þessa verzlun.

Einar Sigurðsson: Herra forseti. Þar sem hv. 3. þm. Reykv. (EOI) vék sérstaklega að mér í ræðu sinni um þetta mál, tel ég ekkert á móti því, að ég láti skoðanir mínar hér í ljós um ríkisfyrirtæki og bæjarfyrirtæki og hver ég álit að eigi að vera afstaðan til þeirra.

Að því er varðar áburðarverksmiðjuna, álit ég, að hún eigi að vera eign bænda og bænda einna og þeir einir eigi að eiga hana, sem stunda búskap, þannig að þeir ættu, ef þeir hættu búrekstri, að selja hlut sinn í verksmiðjunni. Ég álit, að leita ætti eftir kaupum á núverandi hlutfé í áburðarverksmiðjunni með það fyrir augum að selja hana bændum, og þá fyndist mér eðlilegt, því að það hefur sjálfsagt ekki verið lagt í þessa verksmiðju með gróðasjónarmið fyrir augum, að hlutféð yrði selt sem næst nafnverði að viðbættum vöxtum og verðrýrnun peninganna. Það eru um 6000 bændur í landinu, og kæmu þá að meðaltali um 2000 kr. á hvern bónda. Nú mundu ekki allir bændur vilja eiga hlut í verksmiðjunni, þó að það væri ákjósanlegast, þeir mundu ekki geta það og ekki óska eftir því e. t. v. af ýmsum ástæðum. En mér fyndist eðlilegt, að sett væri hámark um hvað hver bóndi mætti eiga í verksmiðjunni, t. d. 20–30 þús., til þess að fyrirbyggja, að hún gæti nokk-

urn tíma færzt yfir á fárra manna hendur. Þegar bóndi hætti búskap, álit ég, að meta ætti bréfin, ekki eftir endurbyggingarverði verksmiðjunnar, eins og talað er um í grg. og hv. 3. þm. Reykv. minnst á, heldur ætti að meta þau eftir þáverandi verðlagi að fráðreginni þeirri verðhækkun, sem hafði átt sér stað, þegar sala bréfanna eða yfirtaka þeirra fór fram. Þannig mundu bændur njóta þeirrar verðhækkunar, sem yrði á verksmiðjunni, eftir að þeir eignuðust hana, þegar þeir hættu að eiga bréfin og vildu selja þau til þeirra, sem hefðu þá hyrjað búskap aftur, og gæti verksmiðjan að sjálfsögðu annazt slíkt.

Ég álit, að það ætti að vera þannig með öll ríkisfyrirtæki, að þau ættu fyrst og fremst að vera eign þeirra, sem skipta við þau og byggja þau upp. Verksmiðjan hefur vaxið að verðmætum fyrir tilverknað bænda og bænda einna, og þeir eiga að njóta þess, en hvorki ríkið né einhverjir aðrir, sem kynnu að hafa lagt fé í hana í upphafi og ég veit að hefur ekki verið nema í góðum tilgangi gert til þess að hrinda þessu mikilvæga fyrirtæki af stokkunum. Einnig álit ég, að útgerðarmenn ættu að eiga sildarverksmiðjur ríkisins. Og þegar þeir væru hættir útgerðarrekstri, ættu þeir að selja hluti sína þar og hlutirnir að ganga til nýrra útgerðarmanna og þannig koll af kolli og þeir aðeins að njóta þeirrar verðhækkunar, sem hefði átt sér stað, á meðan þeir áttu verksmiðjuna og skiptu við hana og verksmiðjan var að byggja sig upp fyrir tilverknað þeirra og gróða af afurðum þeirra.

Ég hef trú á því, að rekstur sé miklu hagkvæmari í höndum einstaklinga eða hlutafélaga en í höndum ríkisins. Það verður að mínu viti miklu þunglamalegra, og þar nýtur sin ekki nærri eins vel sú hugkvæmni og framtak, sem getur notið sin í einkarekstrinum í svo ríkum mæli. Hið sama álit ég með ýmis fyrirtæki, sem sveitarfélögin hafa verið að reka. Þau hafa ekki gefið góða raun. Þau hafa gefið mjög slæma raun hjá okkur yfirleitt, með sárafaum undantekningum.

En hvernig mætti það ske, að slík millifærsla á hlutabréfum gæti átt sér stað, t. d. ef um mörg slík fyrirtæki væri að ræða, sem yrðu almenningsseign, eins og áburðarverksmiðjan, sildarverksmiðjur ríkisins, tunniverksmiðjur ríkisins o. s. frv. og kannske einhverjar bæjarútgerðir? Ég álit, að eitt af því nauðsynlegasta í sambandi við slíka uppbyggingu, sem ég álit mjög heilbrigða, væri að gera fólkið þátttakendur í hlutafélagunum, t. d. hér í Reykjavík almennung í bæjarútgerð Reykjavíkur. Almennungur ætti sína hluti í bæjarútgerð Reykjavíkur, og þeir gengju kaupum og solum, eftir því sem verð væri á þeim á hverjum tíma. En til þess að fá sannvirði á hlutabréfunum á hverjum tíma, þá er eitt af því allra mikilvægasta, að hér væri stofnuð kauphöll, sem skráði hlutabréf, a. m. k. í stórum hlutafélögum, t. d. slíkum fyrirtækjum sem áburðarverksmiðjunni, ef hún yrði almennt eign bænda, eða sildarverksmiðjum ríkisins, Eimskipafélagi Íslands, og svo gæti verið t. d. í almennum hlutafélögum, t. d. oliufélögum o. s. frv., sem nyttu almenns trausts. Ég álit mest að-

kallandi til þess að skapa heilbriggt verð á hlutabréfum, að hér sé stofnuð kauphöll.

Ég skal svo ekki fjölyrða frekar um þetta. Ég vildi aðeins lýsa afstöðu minni til þessara mála, af því að hv. 3. þm. Reykv. beindi sérstaklega orðum sínum til mín og mér var ekkert óljúft að fá tækifæri til þess að flytja hér skoðanir mínar á þessum málum.

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Ég skil það nú svo, að allir þessir 3 hv. ræðumenn, sem hér hafa talað, séu ýmist að nokkru leyti eða að öllu leyti með þessu frv., sem hér er til umr., og er ekki nema gott til þess að vita.

Hv. 7. þm. Reykv. (ÞÞ) talar um, að það þurfi að vísa málinu til umsagnar bændasamtakanna. Ekki skal ég hafa á móti því, ef það þarf ekki að vera til að tefja fyrir málinu og það ætti ekki að þurfa að tefja málið, þótt það væri gert. Hins vegar er ég sannfærður um það, að bændur, ef þeir eru spurðir, þá fylgja þeir þessu máli. Og hvers vegna skyldu þeir ekki gera það? Er ekki eina tækifærið til þess að fá upp fullkomna rannsóknarstofnun fyrir landbúnaðinn að samþ. þetta frv., og er ekki eina leiðin til þess að draga úr kostnaði við verzlun áburðar að samþ. þetta frv.?

Ég sagði það í fyrri ræðu minni, að ég teldi, að áburðareinkasalan út af fyrir sig hefði verið rekin tiltölulega ódýrt, og það má þess vegna ekki skilja svo, að þetta frv. sé nokkur ádeila á þá menn, sem stjórnað hafa áburðareinkasölu. En þetta form eitt út af fyrir sig að hafa áburðareinkasölu, sem annast innflutning á áburðinum, og áburðarverksmiðjuna, sem framleiðir áburðinn og annast þá sölu á sinni eigin framleiðslu, það hlýtur að verða til þess, að afgreiðsla og dreifing áburðarins verður dýrari en hún þarf að vera.

Hv. 7. þm. Reykv. minntist á dreifingarkostnaðinn áðan, minntist á, að þetta mundi ekki verða til mikils sparnaðar. En ég vil minna á það, að eftir að áburðarverksmiðjan hefur tekið þetta að sér, mun innflutti áburðurinn verða fluttur upp í Gufunes. Þar er bryggja fyrir hendi. Þar verður aðstaðan gerð ódýrari til uppskipunar en hér í Reykjavík. Þar verður sköpuð aðstaða með nýrri geymslu fyrir áburðinn, til þess að afgreiðslan geti orðið hentugri en hér í Reykjavík, og það getur til þess komið, að ekki verði langt að bíða, að áburðurinn verði fluttur laus til landsins og þá skipað upp með eðlilegum hætti á þann hátt, ódýrari hætti en nú er. Og dreifing áburðarins verður eftir fá ár komin á allt annað stig en núna. Það eru ekki mörg ár síðan olía og benzín var flutt í tunnum út um land, og ég hygg, að það verði eftir fá ár talið jafnóskynsamlegt að flytja áburðinn á þennan hátt, eins og gert hefur verið, í pokum; eins og það þætti nú að fara að flytja benzín og olíu í tunnum. Ég held, að áburðinum verði innan skamms dreift með þar til gerðum tankbílum út um land til bænda, og þess vegna er það, að það þarf að skapa aðstöðu til þess, að þetta megi verða, og það er því aðeins mögulegt, að afgreiðsla alls áburðarins fari fram á einum stað. Það er þess vegna alveg víst, að þó að áburðar-

einkasölinni hafi eftir atvikum verið stjórnað vel eftir því formi, sem henni var skapað, þá leiðir þessi sameining ekki aðeins til stórkostlegs sparnaðar, heldur til stórauðinna þæginda og verður til þess, að áburðurinn, þegar hann kemur til bændanna, verður ódýrari en með gamla laginu.

Ég tel ekki ástæðu til að orðlengja meira um það, sem hv. 7. þm. Reykv. sagði hér áðan. Af afstöðu hans má marka, að hann verði þessu frv. fylgjandi, eftir að hann hefur fengið enn gleggri rök fyrir þessu máli en enn hafa komið fram, en þau eru vitanlega mörg ótalin, sem mætti nefna. Ég veit líka, að hann er það framsýnn — eða ég vona það, að hann vilji ekki hjakka í sama farinu og að hann vilji koma okkar áburðarframleiðslu og dreifingu áburðar á það stig, sem best má verða fyrir bændur og ódýrast. Og ég þykist mega fullyrða það, enda þótt hann nefndi það ekki í sinni ræðu áðan, að hann verði því fylgjandi, að eftirleiðis þurfi bændur ekki að bera áburðinn á jörðina blindandi, að þeir geti fengið vitneskju og leiðbeiningu um það, hvaða áburðartegund hentar best fyrir þá jörð, sem þeir ætla að bera á, en það er ekki hægt nema að undangenginni rannsókn. Og þessari rannsóknarstarfsemi er ekki hægt að koma heim á stuttum tíma nema með því eina móti að skapa þeim mönnum, sem þekkingu hafa á slíkri starfsemi, aðstöðu til þess að vinna að þessum rannsóknum.

Hv. 3. þm. Reykv. (EOI) talaði um frv. það, sem liggur fyrir Alþ. og hann hefur flutt um breyt. á l. um áburðarverksmiðjuna, og það er kunnugt, að þetta frv. liggur hér í hv. Alþ. óafgreitt. En ég vil aðeins segja það, að þetta frv. og hans frv. er allt annað. Jafnvel þótt hans frv. verði samþ., þá á það frv., sem hér um ræðir, jafnan rétt á sér, því að áburðarverksmiðjan, sem hétu Áburðarverksmiðja ríkisins, ef hans frv. verður samþ., en nú Áburðarverksmiðjan h/f, mundi geta tekið að sér þessa þjónustu, í hvoru forminu sem lögin verða. Hv. 3. þm. Reykv. getur þess vegna með góðri samvitzku samþ. þetta frv. og haldið áfram viðleitni sinni um það að fá l. um áburðarverksmiðjuna breytt í það form, sem hann telur ákjósanlegast.

Um það, hverjir eru eigendur áburðarverksmiðjunnar, þá hefur hann sjálfur upplýst, að ríkið eigi meiri hlutann eða 90% og aðrir aðilar 10%.

Það, hvort frv. fer í fjhn. eða landbn., skiptir ekki neinu máli frá minni sjónarmiði. Þetta er hreint landbúnaðarmál, og þess vegna lagði ég til, að málinu væri vísað þangað. En ef hæstv. forseta og hv. þdm. finnst fara betur á því, að málið fari til fjhn., þá skal ég ekki hafa á móti því.

Það var eitt, sem kom fram í ræðu hv. 3. þm. Reykv. hér áðan, sem mér fannst nokkuð undarlegt, og það var það, að hann telur ekki þörf á því, að afskriftir ríkisfyrirtækja miðist við endurnýjunarverð. Þegar um svona stór ríkisfyrirtæki er að ræða eins og áburðarverksmiðjuna, þá er vitanlega hófuðnaðsyn, að rekstrinum sé þannig hagað, að fyrirtækin geti endurnýjað sig og geti byggt sig upp, því að annars er ekki nema um tvennt að ræða, að fyrirtækin hrynji saman

og hætti störfum eða þjóðfélagið verði í annað sinn að leita lána erlendis til þess að byggja upp sama fyrirtækið. Og það er áreiðanlega ekki æskilegt, ef fyrir okkur vakir að byggja upp blómlegt atvinnulíf á Íslandi, og ég hef vænt þess, að hv. 3. þm. Reykv. vildi vera í hópi þeirra alþm., sem vilja gera það.

Mér fannst einn galli á ræðu hv. þm., þegar hann var að hafa hér stórræði uppi um svindl og stórbjófnad í sambandi við Áburðarverksmiðjuna h/f. Ég tel ástæðu til vegna þessara ummæla hv. þm. að geta þess, að þeir, sem lögðu fjármuni sína í Áburðarverksmiðjuna h/f, gerðu það ekki af hagnaðarvon, þeir gerðu það til þess að ljá góðu máli lið. Það vantaði fé til þess að koma fyrirtækinu upp, og það er áreiðanlega mikils virði, þegar einstaklingar, sem fjárráð hafa, vilja leggja fjármuni sína í jafngott fyrirtæki og áburðarverksmiðjuna. Og vegna byrjunarörðugleika hjá áburðarverksmiðjunni hafa hluthafar orðið að setta sig við það að fá engan arð af hlutabréfum sínum árum saman, og þeir hafa ekki möglað, vegna þess að þeir gerðu ekki ráð fyrir, að það væri hagnaðar von af því að leggja féð fram, heldur var á bak við þetta hugsjón og áhugi fyrir því að styðja gott málefni. Auk þess er tekið fram í lögnum, að hversu vel sem reksturinn gengur, þá má aldrei borga meira en 6% af hlutafé, aldrei meira en 6% af nafnverði bréfanna. Það er þess vegna útilokað, að einstaklingar geti hagnað á fyrirtækinu. En það eru sem betur fer margir einstaklingar, sem telja, að það sé nægilegt endurgjald fyrir að hafa lagt féð fram að vita, að það er þjóðfélagið, landbúnaðurinn og þjóðfélagið í heild, sem hefur hagnað af því, að þessir peningar voru lagðir í fyrirtækið. Sá hugsunarháttur er vissulega mikils virði, og sá hugsunarháttur á ekki skillið þau ummæli, sem hv. 3. þm. Reykv. viðhafði hér áðan. Ég harma það, að hv. 3. þm. Reykv. skuli hér í dag og reyndar hafa áður viðhaft slík ummæli um menn, sem hafa sýnt góðhug og stórhug og sýnt það, að þeir hafa viljað ljá góðu máli lið. Ég held, að við þurfum bæði í nútíð og framtíð á því að halda, að sá hugsunarháttur megi þróast hjá okkur og þeir menn, sem yfir fjármunum ráða, leggi fjármunina fram í góð fyrirtæki, enda þótt þeir hafi ekki persónulega hagnaðarvon af því.

Ég tel ekki ástæðu til að fjölyrða meira um málið að sinni. Ég heyri það og finn, að það hefur mikinn stuðning í hv. d. og hv. 3. þm. Reykv. vill þrátt fyrir allt styðja a. m. k. einn kafla frv., viðurkennir það, að sú vísindastarfssemi, sem á að fara að efla, sé nauðsynleg. En það er bara ótætis hlutafélagið, hann vill koma því fyrir kattarnef og telur, að áburðarverksmiðjan geti ekki þjónað hlutverki sínu nema verða ríkisfyrirtæki. En með þessu frv. er ekkert um það sagt, hvort áburðarverksmiðjan á í framtíðinni að vera ríkisfyrirtæki eða hlutafélag, þetta frv. spillir ekki fyrir því, að hv. 3. þm. Reykv. geti áfram barizt fyrir þeirri hugsjón sinni að gera áburðarverksmiðjuna að ríkisfyrirtæki, hvenær sem hann fær nægilega mikið fylgi hér í hv. Alþ. til þess.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Eins og fram hefur komið í þessum umr., hefur áburðarverksmiðjumálið, ef svo má kalla, verið oft endranær til umræðu hér á Alþ. og þá, eins og fram hefur verið tekið, sérstaklega vegna þess, að fluttar hafa verið margoft till. frá hv. 3. þm. Reykv. til breytinga á löggjöfinni um áburðarverksmiðjuna.

Ég vil viðurkenna það, að mér hefur frá upphafi og síðan fundizt vera mikil vansmið á l. um áburðarverksmiðjuna. Stundum hafa þessar brtt. um þá löggjöf verið ræddar í fjhn., en aldrei neinar niðurstöður orðið. Ég er sjálfur þeirrar skoðunar, að þær brtt., sem hv. 3. þm. Reykv. flytur nú og hefur áður flutt og eru til meðferðar í fjhn., séu einnig verulega gallaðar og ná kannske ekki einu sinni þeim tilgangi, sem hann, sjálfur flutningsmaðurinn, stefnir að, en auðvitað mætti hugsa sér að lagfæra þær og breyta, ef menn eru sammála um það markmið, sem að ber að stefna.

Það hafði verið ráðgerður fundur í fjhn., sem af óviðráðanlegum ástæðum hefur fallið niður þessa síðustu daga, og væntanlega hefði þá verið rætt um till. um áburðarverksmiðjuna frá þessum hv. þm., og til þess að fá nokkru ljósari yfirsýn um það frá lögfræðilegu sjónarmiði, þá hafði ég hugsað mér að leggja það til, að þeim till. væri vísað til umsagnar lagadeildar háskólans eða einhvers annars aðila, sem gæti gefið um það þá umsögn, sem æskileg væri frá lögfræðilegu sjónarmiði.

Þegar þetta mál, sem flutt er af hæstv. ríkisstj., er rætt, kemur nokkuð fram, að hér sé um beint landbúnaðarmál að ræða, eins og hæstv. landbrh. sagði. En það er að minni skoðun allt annars eðlis. Þetta er, eftir því sem ég hezt fæ séð, eitt meiri háttar fjárhagsmál, sem þingið hefur haft til meðferðar, einmitt þetta frv., sem hér liggur fyrir, og ekkert síður en aðrar brtt., sem fluttar hafa verið um áburðarverksmiðjuna. Ég held þess vegna um mál eins og þetta, að afgreiðsla þess í þinginu geti ekki oltið á því, hver afstaða bænda verði til þess. Ég get ekki heldur fallizt á það sjónarmið, sem fram kom, að það beri fyrst og fremst að vísa því til samtaka bænda. Þetta var sjónarmið hv. 7. þm. Reykv. (ÞÞ). Og ekki heldur get ég fallizt á sjónarmið hv. 3. þm. Austf., að áburðarverksmiðjan sé eign bænda og bænda einna, vaxin af verðmætum bænda einna og eigi þess vegna að verða hlutafélag þeirra. Hér þarf að hafa margt annað og miklu fleira í huga til þess að gera sér grein fyrir eðli þessa atvinnufyrirtækis, hvernig það er til orðið, að hve miklu leyti það má skoðast sem alþjóðarfyrirtæki og að hve miklu leyti fremur fyrirtæki einnar stéttar í þjóðfélaginu heldur en annarrar.

Í þessu frv. segir í 1. gr.: „Áburðarverksmiðjan selur framleiðsluvörur sínar innanlands á kostnaðarverði, er verksmiðjustjórn áætla og ákveður fyrir 1. marz ár hvert, að fengnu samþykki landbúnaðarráðherra.“

Þetta lítur nokkuð fallega út, að selja vörurnar á kostnaðarverði að fengnu samþykki landbrh. En hvernig er þetta kostnaðarverð? Hvers konar kostnaðarverð er hér um að ræða? Eitt

veigamesta aflið til þess að reka þessa verk-smiðju er raforkan. Hvernig er hún til fengin, og hvað er kostnaðarverð á þessum stórvægilegasta kostnaðarlið áburðarverksmiðjunnar, þó að það sé kannske eðlilegt og menn hafi verið sammála um það og ekki mikill ágreiningur um það að selja raforkuna með allt öðrum kjörum en til annars atvinnurekstrar? Það skiptir í sjálftu sér ekki máli, þó að raforkan sé notuð á einhvern hátt sem topporka að næturlagi, og annað slíkt, því að margur atvinnurekstur annar mundi gjarnan vilja láta sínar vinnustöðvar ganga á nóttunni gegn því að fá raforkuna með sama verði og áburðarverksmiðjan. Hvernig ætla þess vegna nokkrir menn að finna út kostnaðarverð á rekstri þessarar verksmiðju, nema málið sé skoðað í miklu stærri og meiri heild en það eitt, hvernig hún getur framleitt við þau vildarkjör, sem hún að öðru leyti fær í þjóðfélaginu og auðvitað eru ekki byggð upp frá bændum eða bændum einum, eins og sagt hefur verið, heldur eru nokkurs konar sameiginlegar þjóðfélagslegar ráðstafanir landsmanna?

Kostnaðarverð áburðarverksmiðjunnar upphaflega, byggingarkostnaðurinn, vitum við einnig, hvernig til er orðinn. Hann er til orðinn af framlögum úr efnahagssamvinnu Vestur-Evrópuríkanna og Bandaríkanna fyrst og fremst, Marshall-aðstoðinni og framhaldi hennar, og það hlýtur auðvitað að hafa sín áhrif einnig í sambandi við það, þegar á að fara að reikna út kostnaðarverð. En þegar málið er í eðli sínu þannig, þá er ég líka algerlega á móti 2. mgr. í 1. gr. þessarar laga, að ríkisstjórninni sé heimilt að veita áburðarverksmiðjunni einkaleyfi til innflutnings á tilbúnum áburði, enda selji hún áburðinn á kostnaðarverði, eins og hún svo heldur áfram. Hví skyldi áburðarverksmiðjan þurfa að hafa einkaleyfi til þess að flytja inn áburð? Setjum svo, að þetta fyrirtæki væri ekkert meira en þokkalega rekið og framtakssamir menn í þessu landi fyndu það út, að hægt væri að flytja inn hagkvæmari áburð fyrir landbúnaðinn og fyrir vögara verð. Hví í ósköpunum ættu þeir þá ekki að flytja þennan áburð inn, þótt ekki væri nema til þess eins að rumska við yfirstjórn þeirrar áburðarverksmiðju, sem þá væri og hefði ekki betur séð hag bændna borgið en svo, að það væri hægt að fá áburðinn bæði ódýrari og betri, betri samsetningu efnafraðilega og á annan hátt, heldur en endilega kemur frá þessari áburðarverksmiðju? Og allra sízt ætti áburðarverksmiðjan, sem notið hefur slíkra og nýtur slíkra hlunninda sem hér er um að ræða, að þurfa að óska eftir slíkri einkasölu-aðstöðu.

Ég sagði áðan, að mér fyndist þetta vera meiri háttar fjárhagsmál. Það er m. a. vegna þess, að þegar á að fara að reyna að finna út kostnaðarverð, eins og talað er um, þá eru svo ótalmargar aðrar greinar, sem koma til greina í okkar fjárhags- og viðskiptalífi. Síðan ber að líta á 2. gr. þessa frv., og þar kemur einnig eitt meiri háttar fjárhagsmál, og það er um fyrningarsjóð, fyrningarafskriftir og sérstaka heimild, sem þar er og annars staðar er held ég ekki í lögum, að verksmiðjustjórnin með samþykki

landbrh. geti ákveðið tillag í fyrningarsjóð alveg á sérstakan hátt, eins og þar er sagt. Nú skal ég ekkert dæma um það, hvort þessar leyfðu fyrningarafskriftir þarna eru of háar eða of lágar, þessi 2,5 og 7,5%, og hvort það væri eðlilegt, að þessi heimild væri til, sú sérstaka heimild, sem getur um í 2. gr. En áreiðanlega visar það þó veginn fyrir sérstökum heimildum annars staðar en á þessu sviði, og er þess vegna veigamikil fjárhagsmálefni, hvernig með á að fara. Ég þori ekki að líta athuguðu eða alls ekki athuguðu máli að tjá mig um það, hvort þessar reglur, sem hér eru settar fram, eru eðlilegar eða sanngjarnar. En þær eru a. m. k. svo sérstakar, að þær þurfa vandlega athugun áður en slegið verði föstu, að þetta fyrirtæki, sem rekið er með jafnmiklum hlunnindum og ég hef getið, þurfi að njóta þess, ef þær eru eða teljast að athuguðu máli vera annars eðlis og sérstæðari en annars staðar getur. Við höfum í útveginum fyrningarafskriftir, sem eru gífurlega miklar, og ríkar heimildir, eins og kunnugt er, en þó felur þessi grein í sér alveg nýja reglu um þá sérstöku heimild, sem veitt er þar í 2. mgr., staflíð a.

Atriði eins og þetta tel ég að beri að skoða sem fjárhagsmál og í fjhn. og með hliðsjón af aðstöðu annarra atvinnugreina og annarra atvinnustétta og heildaratvinnurekstrar þjóðfélagsins, en ekkert sérstaklega varðandi bændur og hvernig búrekstur þeirra er. Það er í raun og veru alveg ómögulegt að gera sér grein fyrir því í dag, hvort bændur hafa haft nokkurn hag af rekstri áburðarverksmiðjunnar. Samanburður liggur ekki fyrir í því efni. Þeir hafa a. m. k. ekki haft hag af því nema vegna þeirra hlunninda, sem samfélagið hefur gefið og löggjafarsamkoman og stjórnarvöldin í þessu landi í sambandi við þennan atvinnurekstur.

Ég er alveg sammála þeim hugmyndum, sem fram koma í 3. mgr. um nauðsyn þess að efla vísindastarfsemi og rannsóknir í þágu landbúnaðarins í þessu tilfelli, sem hér er um fjallað, enda ætti það að vera á öðrum sviðum atvinnulífsins engu að síður. Það er mjög ánægjuleg stefna einmitt, að það sé sérstaklega lögbundið í slíku fyrirtæki, opinberu fyrirtæki eins og þessu, að að því skuli unnið. Ég er hins vegar alveg sammála hv. 3. þm. Reykv. um það, að annar opinber rekstur ætti auðvitað að temja sér þann hugsunarhátt, að það er kannske eitt af stærstu skyldustörfunum við reksturinn, bæði vegna eigin hags og svo almannahags líka á hverjum tíma, að leggja hæfilega mikið fé af mörkum til vísindastarfsemi og rannsókna. Sennilega eru stærstu og bezt reknu fyrirtæki, sem við að einhverju leyti höfum kynni af í öðrum löndum og í hinum stóra heimi, einmitt þau stærstu og bezt reknu vegna þess, að þau hafa fyrir löngu skilið, hversu mikilvægt þetta atriði er.

Ég vildi aðeins láta þessi sjónarmið koma fram við þessa 1. umr., en vil svo að lokum segja það og tek þá undir með hæstv. landbrh., að það er algerlega að ófyrirsýnju og óþarft af hv. 3. þm. Reykv. (EOI) að tala hér um þetta sem eitt af stærstu þjófnadarmálum, sem komið hafa inn í þingið. Þetta er þá alveg sérstakt og einstakt þjófnadarmál að því leytinu, að þjófurinn

finnst ekki í spílinu. Og ég tek alveg undir það, sem hæstv. ráðherra sagði, að að svo miklu leyti sem kunni að vera annarleg uppbygging áburðarverksmiðjunnar sem hlutafélags með 4 millj. frá einkaaðilum í hlutafé á móti 6 millj. frá ríkinu og þetta mikla kostnaðarverð, þá er það a. m. k. ekki nein sök þeirra, sem lögðu fram hlutaféð, að þetta er svona, og það er sannarlega ekki í neinum illum tilgangi, sem þeir lögðu það fram á sínum tíma, og er mér jafnvel kunnugt um það og hæstv. ráðherra.

Það hefur verið lagt til, að þetta frv. færi í landbn., af því að hæstv. ráðh. hefur lýst þeim skilningi sínum, að honum finnst þetta vera hreint landbúnaðarmál. Ég er annarrar skoðunar um það. Það sker sjálfsagt heldur ekkert úr í þessu máli, hvort þetta frv. verður í landbn. og hinar brtt., sem hér hafa verið fluttar, í fjhn. Auðvitað er miklu eðlilegra, úr því að búið er að vísa einum brtt., sem fram eru komnar, eða einu frv. um áburðarverksmiðjuna í fjhn., þótt ekki væri nema af þeim sökum einum, að það væri þar. Við höfum held ég ekki í þingskópunum nein ákvæði um þetta. Það er talað aðeins um samvinnunefndir, að sömu n., sem fá sömu mál í d., geti unnið saman og kallast samvinnunefndir í þeim skilningi. Sjálfsagt mætti lögjafna frá þessu og segja, að landbn. og fjhn. gætu verið samvinnunefndir innan deildarinnar um sama mál, sem vísað hefur verið til tveggja n. Það er þó ekki nema lögskýring og lögjöfnun á þessu. Ekki mun ég treysta mér til þess að skera neitt úr um í þessu efni og eðlilegast, að þingheimur ráði því, hvert málið fer, en það er mín skoðun, að málið ætti eðli sínu samkvæmt að vera í fjhn.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Það hafa orðið nokkrar umr. um þetta mál hér, sem ekki er nema eðlilegt, og langaði mig til þess að gera nokkrar aths. við þau ummæli, sem hér hafa verið höfð.

Hv. 3. þm. Austf. (EinS) ræddi hér nokkuð um, að það bæri að selja bændum áburðarverksmiðjuna, þeir ættu að eiga hana og þeir ættu að reka hana sem hlutafélag. Ég veit ekki, hvort þetta er alveg réttur hugsunarháttur, sem þarna felst hjá honum, þótt bændur kaupi áburðinn, þá ættu þeir þess vegna endilega að eiga þá verksmiðju, sem framleiddi hann. Við skulum segja t. d., að hv. 3. þm. Austf. framleiðir hraðfrystan fisk og aldrei hef ég heyrt hann draga þær afleiðingar af því, að þeir, sem borða hraðfrysta fiskinn, ættu endilega að eiga hraðfrystistöðina. Ég held þess vegna, að þótt vissulega hafi bændur ýmissa hagsmuna að gæta um áburðarframleiðslu, þá komi það ekkert af sjálfu sér og það sé jafnvel hægt að gæta þeirra hagsmuna sem neytenda betur með því, að ríkið eigi slíka áburðarverksmiðju heldur en þeir sjálfir yrðu hluthafar í henni. Ég held, að hann hafi minnst á það, annars heyrði ég ekki alveg alla ræðuna, að hann álitir sanngjarnt að selja bændum þetta á sannvirði, ekki færi nú ríkið neitt að okra á þessu, ef það ætti að fara að selja bændum þetta. Ég býst nú satt að segja við því, að hv. 3. þm. Austf. mundi álíta eðlilegt að selja þetta á sann-

virði, og það er fljótt verið að reikna sannvirðið út, sérstaklega samkvæmt því frv., sem nú liggur fyrir. Það hlýtur náttúrulega að vera endurnýjunarverð, a. m. k. í því ástandi, sem hún núna er. Það mundi þýða, að bændur mundu yfirtaka þau lán, skulum við segja, sem þarna eru á, og leggja fram annan kostnað, sem þarna hefði verið í lagður, og jafnvel einhver uppbót til þeirra, sem reiknuðust eiga hana. Ég veit ekki, hvort íslenskum bændum væri gerður nokkur greiði með því að fara að selja þeim áburðarverksmiðjuna á eitthvað milli 200 og 300 millj. kr., sem sagt ef þeir ættu að fara að leggja þetta fram sem hlutafé, — ætli það yrði þá ekki svona upp undir 50 þús. kr. á hvern bónda? Hæstv. landbrh. hefur stundum lýst því, að hag bændna hafi verið illa komið, þegar hann tók við, og ekki hefur hann batnað síðan. Ég veit því ekki, hvort þeir væru svo sérstaklega aflögufærir um það að fara að kaupa fyrirtæki upp á 200—300 millj. og hvort það væri ekki betra að gera þeim þá heldur mögulegt að leggja slíkt í að kaupa á sannvirði ýmsar jarðræktarvélar og annað slíkt. Það var álitnið núna við meðferð fjárl., að það væri nauðsynlegt jafnvel að reyna að styrkja þá alveg sérstaklega til þess að kaupa jarðræktarvélar, og ég held þess vegna, að bændum væri enginn greiði gerður með því að ætla að fara að selja þeim — meira að segja þó að það væri á sannvirði — áburðarverksmiðjuna, fara að láta þá borga hana út og leggja þarna í eitt gifurlegt hlutafélag upp á einar 200—300 millj. Og þegar þeir væru búnir að því, hvernig skyldi þá fara með þessi hlutabréf öll saman, og þegar þeir ættu að fara að kjósa? Það væri meiri hlutinn af þeim, sem með hlutaféð færu, sem réði allri stjórninni, eins og alltaf er í hlutafélögum, og ég veit nú ekki, eins og ég þykist vita að fylgisstraumurinn hjá bændum muni vera núna, hvort hv. 3. þm. Austf. þætti það nokkuð sérstaklega girnilegt, að Framsfl. og hans fylgjendur færu með hreinan meiri hluta í áburðarverksmiðjunni, slíku hlutafélagi, þegar væri búið að selja bændum það. Það þarf enginn maður að efast um, hvort það mundi lenda, ef þetta væri gert. Ég held því, að hann ætti að athuga betur sinn gang, áður en hann leggur fram beinar till. um að selja bændum þetta. Ég held, að það sé hvorki gott fyrir bændur né fyrir ríkið né fyrir þjóðfélagið, að slíkt væri gert. Þar að auki held ég satt að segja, að á þeim tíma, sem mest var talað um rekstrarhlutafélag í sambandi við áburðarverksmiðjuna, þá hafi búnaðarþing einu sinni samþykkt einhverja till. í þessa átt, að það ætti að gefa bændum kost á þessu. Mig hálfmínnir það, og ég man satt að segja ekki eftir, að það hafi komið miklar undirtektir undir það. Ég efast um, þegar boðin voru út þessi 4 millj. kr. hlutabréf í áburðarverksmiðjunni, að þeir bændur, sem hafi viljað kaupa eitthvað af því, hafi ekki getað fengið það keypt, þannig að ég held, að þetta sé alveg fjarri lagi.

Þá kom hv. 3. þm. Austf. í sambandi við þessi mál almennt inn á það, að það væri eiginlega nauðsynlegt að selja öll möguleg fyrirtæki hér, svo að það væri helzt fjöldinn, sem ætti þetta í hlutabréfum, en ekki fjöldinn, sem ætti þetta

í gegnum ríkið eða bæjarfélögin eða annað slíkt. Og mér skildist, að hann mundi helst vilja fara að selja hraðfrystistöðina og allt saman ótal smáum hluthöfum og þeir ættu að fara að reka þetta. Ég veit nú ekki, með allri virðingu fyrir þeim mörgu smáu hluthöfum, hvort það yrði nokkuð skár rekið en þó að einn eða einstakir stórir aðilar reki það. Satt að segja hefur sú verið reynslan hjá okkur, þegar farið hefur verið út í þessi fjöldahlutafélög, að fólkið hefur fengið að leggja fram peningana í þau og svo hafa nokkrir stórir sölsað það allt saman undir sig á eftir. Reynslan er því ekki sérstaklega góð. Og að slík fjöldafélög njóti sérstaks trausts hjá almenningi, — hann nefndi t. d. oliufélögin sérstaklega, — ég veit nú ekki, hvort það er ekki of mikið sagt, að oliufélögin — með allri virðingu fyrir öllum hluthöfum í þeim — njóti sérstaks trausts hjá almenningi, þannig að það bæri að stilla þeim upp sem beinni fyrirmynd um, að það ætti að setja bæjarútgerðirnar og sementsverksmiðjuna og áburðarverksmiðjuna og allt annað slíkt inn í hlutafélög, sem nýtu álíka trausts og oliufélögin. Ég held, að við verðum að fara dálítið hægt í þetta.

Ég held, að hann hafi talað eða skrifað það líka, að það ætti að selja sildarverksmiðjurnar á sama hátt. Hvernig væri að byrja á Ingólfsfirði? Það var hvort sem var verið að ræða það hérna í gær, að menn væru í einhverjum vandræðum með það. Væri ekki alveg upplagt, að hluthafarnir, sem eiga það, byðu fjöldanum að vera þátttakendur í því hlutafélagi og að Djúpa-vík eða einhverjir aðrir slíkir væru ekki að sitja með þetta einir, svo að þessar ágætu teoríur fengju nú að reyna sig? Nei, þær geta dugað vel svona stundum „Úr verinu“ í Morgunblaðinu, en í reynslunni, atvinnulífi þjóðfélagsins, þá held ég, að það dygði ekki.

Þá kem ég aftur að áburðarverksmiðjunni og þeim umr., sem hér hafa farið fram í sambandi við eignarréttinn á henni.

Það er alveg misskilningur hjá hæstv. landbrh. og öðrum þeim, sem hér hafa talað, að ég hafi talað um að gera áburðarverksmiðjuna að ríkisfyrirtæki. Áburðarverksmiðjan er ríkisfyrirtæki. Hún er ótvírætt ríkisfyrirtæki. Samkvæmt lögum frá Alþingi er hún ríkisfyrirtæki, alveg á sama hátt og t. d. Landsbankinn eða önnur slík. Með leyfi hæstv. forseta, þá stendur hér í 3. gr.: „Verksmiðjan er sjálfseignarstofnun, er lýtur sérstakri stjórn. Verksmiðjuna má hvorki selja né veðsetja, nema heimild sé veitt til þess af Alþingi.“ Áburðarverksmiðjan er ríkisfyrirtæki og er ríkiseign, og um það hefur frá mínu sjónarmiði aldrei verið neinn efi. 1.—12. gr. laganna eru allar saman miðaðar við hana ekki aðeins sem ríkiseign, heldur líka sem ríkisrekstur. Ríkið á þessa áburðarverksmiðju, og það eina, sem ég hef verið að berjast hér fyrir, hefur ekki verið það að gera þessa áburðarverksmiðju að ríkiseigni, því að það er hún, heldur að láta skera úr því með lagabreytingu á 13. gr., að hún sé svo ótvíræð ríkiseign, að það sé ekki hægt að vera að blekkja neina menn til þess að leggja fram hlutafé í ákveðið rekstrarhlutafélag með því að fara að reyna að telja þeim trú um, að þeir gerð-

ust þar með einhverjir eigendur í áburðarverksmiðjunni. Og það er þetta, sem ég hélt satt að segja að ætti að vera svo ljóst, og mér þykir hálfleitt, að þeir tveir þm., sem ég sérstaklega mundi nú vera að svara með þessu, hv. 5. þm. Reykv. (JóhH) og hæstv. landbrh., skuli ekki vera inni í augnablikinu, en þeir höfðu hér einmitt ummæli, þar sem þeir voru að ávita mig út af mínum ummælum, sem sýnir, að þeir hafa alls ekki athugað þetta mál eins vel og þeim raunverulega bæri að gera.

Í grg. fyrir mínu frv. stendur, að það, sem ég sérstaklega einmitt sé að mótmæla og gera aths. við og er ástæðan til þess, að ég flyt mitt lagafrv., það eru yfirlýsingar, sem ráðherrar hafa hér áður gefið, og ég segi: var þessum yfirlýsingum strax harðlega mótmælt og átalið, að ráðh. væri að reyna að breyta skýrum lagaákvæðum með yfirlýsingum á Alþingi, er bakað gætu ríkinu stórtjón. Það eru eingöngu þær yfirlýsingar, sem ráðherrar hafa gefið, sem ég hef verið að reyna að tryggja að ekki gætu valdið því, að ríkið yrði seinna skaðabótaskyld. Það er eingöngu það, sem ég hef verið að berjast fyrir allan þennan tíma. Áburðarverksmiðjan er að mínu áliti ótvíræð ríkiseign. En vegna þess, að ákveðnir ráðherrar hafa gefið yfirlýsingar fyrir 6—7 árum, þar sem þeir lýstu því yfir þvert ofan í lög, að áburðarverksmiðjan væri eign rekstrarhlutafélagsins, þá áleit ég, að það væri nauðsynlegt að taka af öll tvímæli, til þess að ekki væri verið að vitna í þeirra yfirlýsingar seinna.

Ég skal endurtaka það, fyrst hæstv. landbrh. er kominn, að þau ummæli, sem ég hafði haft um þetta sem hneykslunarmál og ég vitnaði sérstaklega í grg. fyrir mínu frv., þau voru ekki vegna þess, að ég hafi nokkurn tíma efazt um, að þetta væri ríkiseign, allar lagagreinarnar frá 1.—12. gr. eru ótvíræðar um það, að þetta er sjálfseignarstofnun, sem ríkið eitt á og Alþingi eitt ræður, en það höfðu vissir ráðherrar gefið yfirlýsingar á vissum tíma, sem hafa valdið því, að sumir aðilar, sem eiga þarna hlutabréf, gætu farið að líta svo á, að þeir ættu áburðarverksmiðjuna, sem væri alger misskilningur frá þeim og væri blekkjandi gagnvart þeim að láta þá standa í þeirri meiningu. En stæðu slíkar ráðherrar yfirlýsingar ómótmæltar, — hins vegar hefur þeim verið mótmælt, — þá gæti það seinna í sambandi við dómsmál orðið grundvöllur að skaðabótaskyldu gagnvart ríkinu, og ég vildi firra ríkið því tjóni. Ég hef aldrei hallmælt þeim mönnum, sem lögðu fram hlutaféð í þetta. Ég er alveg sammála um, að þeir hafi gert það í góðri trú. En þeir lögðu fram hlutafé í rekstrarhlutafélagið Áburðarverksmiðjuna h/f, og það hlutafélag er ekki nefnt einu orði í lög-unum um áburðarverksmiðju, ekki einu orði, það er ekki til þar. Það er ekkert annað þar til en áburðarverksmiðja, sem er sjálfseignarstofnun ríkisins, ekkert annað. En í 13. gr. laganna, sem var bætt inn í í Ed. á eftir, stendur, með leyfi hæstv. forseta:

„Ríkisstj. er heimilt þrátt fyrir ákvæði 2. gr. að leita eftir þátttöku félaga og einstaklinga um hlutafjárframlög til stofnunar áburðarverksmiðjunnar og leggja fram til hennar hlutafé úr rekstr-

arsjóði áburðarsölu ríkisins allt að 1 millj. kr. Ef slík framlög nema minnst 4 millj. kr., leggur ríkissjóður fram hlutafé, sem þá vantar til, að hlutaféð verði alls 10 millj. kr., og skal verksmiðjan þá rekin sem hlutafélag.“

Rekin sem hlutafélag, — það þýðir, að það skuli vera myndað rekstrarfélag, sem rekur hana, en breytir engu um eignahlutföllin. Þegar þetta frv. var samb., lýsti forsrh. þeirrar ríkisstj., Stefán Jóh. Stefánsson, því yfir, að það væri ótvíræður skilningur hans, að ríkið ætti áburðarverksmiðjuna og þetta hlutafélag væri aðeins rekstrarhlutafélag, og á þeim grundvelli var þetta frv. samþykkt. Og núv. forseti Íslands, Ásgeir Ásgeirsson, sem var fulltrúi Alþf. í fjhn. með mér í fyrsta skipti, sem ég flutti þessa lagabreytingu, hann lýsti því yfir, að það væri alveg ótvírætt, að áburðarverksmiðjan væri eign ríkisins og þetta hlutafélag væri aðeins rekstrarhlutafélag. Þegar fram kom einum 3—4 árum seinna ein yfirlýsing frá þáv. landbrh. um, að hlutafélagið ætti verksmiðjuna, þá mótmælti ég því samstundis og hef síðan flutt þetta frv. til þess að taka af allan vafa um, að hluthafarnir, sem lögðu fram hlutafé í Áburðarverksmiðjuna h/f, gætu ekki gert sér neina von um, að þeir væru neinir eigendur að áburðarverksmiðju ríkisins. Og forseti Alþingis hefur, þegar síðast var kosið í stjórn áburðarverksmiðjunnar, beinlínis leyft, að núverandi aðalbankastjóri Seðlabankans, Vilhjálmur Þór, væri kosinn í hana, af því að þetta væri fyrirtæki ríkisins, af því að ríkið ætti þetta fyrirtæki, eins og hann kvað á í þeim úrskurði, sem hann þá las upp og ég oft hef vitnað hér í og skal ekki gera einu sinni enn.

Ég hef einmitt aldrei dregið í efa, að þeir menn, sem hafi lagt fram þessar 4 millj. í rekstrarhlutafélagið, hafi gert það í góðri meiningu og ekki af neinni hagnaðarvon, og einmitt þess vegna hef ég lagt svo til í mínu lagafrv., að þessum mönnum væru greidd þeirra hlutabréf, ekki aðeins með þeim 6% vöxtum, sem þeir ættu rétt á að fá, frá því að þeir lögðu þetta fram, sem væri eðlilegt, heldur jafnvel hærra verð, að ríkisstj. yrði heimilað að greiða þeim hærra verð, svo framarlega sem fulltrúar frá þingflokkinum, sem væru skipaðir í sérstaka n., samþykktu það líka, af því að ég álit eðlilegt og sanngjarnt, að þessum mönnum sé greitt þarna nokkru hærra verð en mundi vera eftir strangasta laganna skilningi.

Það, sem ég hef verið að deila á, eru yfirlýsingar ráðh. um, að þessi verksmiðja væri ekki eign ríkisins og ríkisins eins, heldur væri eign einhvers hlutafélags, einhvers rekstrarhlutafélags. Það er það, sem ég er að deila á, og það er það, sem ég hef stimplað sem hneykslunarmál, þegar þeir menn, sem eiga að vernda eignarrétt ríkisins á fyrirtækjunum, eru að gefa vitlausar yfirlýsingar, sem stangast við lög og gætu orðið til þess að koma slíkum fyrirtækjum úr ríkiseign eða baka ríkinu ella stórtjón.

Þess vegna vil ég vona, þegar menn athuga þessi mál þannig niður í kjölinn, að þá fallist menn á réttmæti skoðunar minnar í þessu. Það eru engin vandræði þar með að gera vel við þá hluthafa, sem þarna eru, þeir eru alls góðs mak-

legir. En við eigum bara ekki að geyma það lengi. Ef það hefði verið gert í fyrsta skipti, sem ég flutti þetta frv. á Alþingi, þá hefðum við sloppið miklu ódýrari en við sleppum núna, og því lengur sem það er dregið, því dýrara verður það ríkinu. Hins vegar álit ég, að það sé alveg óhjákvæmlegt að afgreiða það mál núna, um leið og þetta frv. hæstv. ríkisstj., sem hér liggur fyrir, verður afgreitt. Það er ekkert sem heitir, eins og hæstv. landbrh. minntist á, að það sé hægt að afgreiða þetta mál út af fyrir sig og svo geti ég haldið áfram að berjast fyrir því að gera hana að ríkiseign. Ég er ekki að berjast fyrir því að gera hana að ríkiseign, hún er ríkiseign, ótvíræð ríkiseign. En ég er að berjast fyrir því, að það sé hætt annars vegar að reyna að blekkja þá hluthafa, sem eru í rekstrarhlutafélaginu, og hins vegar jafnvel að reyna að koma ríkiseign yfir á þá, yfir á þessa rekstrarhluthafa. Það er það, sem ég er að berjast á móti, og þar vildi ég taka af öll tvímæli.

Svo kom hæstv. ráðh. inn á endurnýjunarverðið, og mér skildist, að hann hefði verið að segja, að ég væri á móti því. Ég held, að ég hafi ekki beint tekið afstöðu á móti því, en ég kom með nokkrar fyrirspurnir í sambandi við það, sem ég held hins vegar að séu mjög eðlilegar, án þess að ég hafi tekið nokkra endanlega afstöðu um það mál. Ef á að leyfa áburðarverksmiðjunni að afskrifa sig miðað við endurnýjunarverð, er það þá eitthvað, sem á bara að gilda um áburðarverksmiðjuna eina af öllum fyrirtækjum í landinu, eða á þetta að verða regla um opinber fyrirtæki, eða á það kannske að verða enn þá meira, ef það verður regla um opinber fyrirtæki, á það að verða regla um einstaklingsfyrirtæki líka? Ég sagði og sagði það satt, að ég er illa að mér í þessum málum, og þess vegna var ég að spyrja, og fór og spurði mann, sem er betur að sér en ég í þessum málum, það er hv. 3. þm. Austf., og spurði hann hvernig væri með þær verksmiðjur, sem einstakir menn ættu í landinu, hvort þeir fengju að afskrifa miðað við endurnýjunarverð. Hann sagði nei, það yrði að standa sem kostnaðarverð, slík almenn afskrift væri miðuð við kostnaðarverð. Ég held því, að það sé ótvírætt, að það, sem er reglan með þetta núna, það er, að menn fái að afskrifa í sambandi við kostnaðarverð. Ef það á að taka upp, að menn fari að afskrifa í sambandi við endurnýjunarverð, þá held ég, að það hljóti að skapa alveg sérstaklega undarlegt ástand í skattamálum. Ég held, að menn hlytu, a. m. k. með áframhaldandi reglulegum gengislækkunum og verðbólguþróun, að verða að afskrifa fyrirtæki alltaf hreint og þyrftu aldrei að borga neina skatta af þeim, a. m. k. ekki sem eign.

Ég þekki til annars opinbers fyrirtækis, sem ég hef haft nokkuð með að gera. Það er Sogsvirkjunin, sem er sameign Reykjavíkurbæjar og ríkisins. Í ákvæðunum um Sogsvirkjunina er það svo, að þar má afskrifa, og ég held, að ég megi alveg fullyrða, að þar má afskrifa og miða verðið við kostnaðarverð plús 5%, — ég held, að það sé áreiðanlega rétt hjá mér. Það hefur stundum verið minnt á það í stjórn Sogsvirkjunarinnar, hvort mætti fara fram á að leyfa því fyrirtæki

að fara að afskrifa sig í sambandi við endurnýjunarverð og reikna rafmagnsverðið út frá því, hvað það kostar að endurnýja þau fyrirtæki, eins og þau mundu kosta, ef þau væru byggð þá, á hverjum tíma. Satt að segja hafði engum manni þá dottið þetta í hug. Ég veit, að þegar Reykjavíkurbær samdi við ríkið og setti þetta í helmingafélag á milli þeirra, þá voru allar eignir, sem Reykjavíkurbær átti, — ég held, að ég fari þar áreiðanlega með rétt mál, að eignirnar, sem Reykjavíkurbær átti þá, hafi mestmegnis verið látnar inn í það sameignarfélag með kostnaðarverðinu, en ekki með neinu endurnýjunarverði, með það eitt fyrir augum, að rafmagnsverð yrði lægra, vegna þess að hefðu gömlu stöðvarnar, Ljósafosstöðin og slíkt, þá verið látnar inn í þetta sameignarfélag með endurnýjunarverði, þá hefði það náttúrlega þýtt, að verð Sogsvirkjunarinnar í heild hefði stórlega vaxið og rafmagnsverðið að viðbættum 6% hefði þess vegna orðið miklu hærri. Það var svo undarleg tilhneiging einhvern veginn hjá mönnum á þeim tímum, mönnum finnst það vafalaust fornar dyggðir eða gamaldags sveitamennska, að menn voru að hugsa um lágt verð á hlutum eins og rafmagni. Ég býst við, að menn eigi mjög erfitt eftir síðustu ráðstafanir að skilja þess háttar hugsunargang. En þetta var svo hér í fyrndinni á Íslandi, að opinber fyrirtæki voru sem sé að hugsa um, að það væri gott, að menn hefðu lágt verð á hlutum eins og rafmagni. Satt að segja naut áburðarverksmiðjan þessa nokkuð, því að hefði Ljósafosstöðin verið reiknuð með endurnýjunarverði á þeim tíma, þá hefði verðið til áburðarverksmiðjunnar orðið allmiklu hærri en það var. — Og nú er mér spurn: Ef á að taka það inn í lög, að áburðarverksmiðjan skuli mega afskrifa sig og fyrna sig miðað við endurnýjunarverð, á þá hið sama að gilda um Sogsvirkjunina? Og á þá að endurmeta allar hennar eignir og þar með allt kostnaðarverð á rafmagni miðað við endurnýjun á öllum hennar mannvirkjum? Ég er hræddur um, að verð á rafmagni til áburðarverksmiðjunnar mundi strax hækka nokkuð við það.

Hins vegar, — og það er rétt, að ég taki undir það með hv. 5. þm. Reykv., — hins vegar er það vitað mál, að verðið á rafmagninu til áburðarverksmiðjunnar frá Sogsvirkjuninni er svo lágt, að það er neðan við allt, sem sannvirði gæti talizt. Þegar samningurinn á milli áburðarverksmiðjunnar og Sogsvirkjunarinnar var gerður 1953, greiddi ég einn í Sogsvirkjunarstjórninni atkv. á móti þeim samningi, vegna þess að mér var alveg ljóst, að þar var verið að taka okkur nauðungartökum. Það var sett að skilyrði af hálfu Alþjóðabankans fyrir öllum lánum til Sogsvirkjunarinnar, þ. e. Írafossvirkjunarinnar, að við féllumst á það rafmagnsverð, sem Alþjóðabankinn þá heimtaði til handa áburðarverksmiðjunni, sem hann var að lána fé til að byggja þá og hann gerði að skilyrði að ætti að reyna að setja yfir í einstaklingseign. Alþjóðabankinn var þá að þvinga opinbert fyrirtæki eins og Sogsvirkjunina til að selja með óeðlilega lágu verði til 15 ára rafmagn til áburðarverksmiðjunnar, sem Alþjóðabankinn ætlaði að reyna að gera að

einstaklingseign. Og það var vitað mál frá upphafi, að áburðarverksmiðjan var vitlaust planlögð. Það var ekki skeytt um það, sem við, sem þá vorum hér fulltrúar Sósíalistaflokksins, höldum fram, að það ætti að hafa áburðarverksmiðjuna miklu stærri, til þess að hún gæti selt áburðinn á verði, sem væri samkeppnisfært, og við sýndum fram á, hvað hún þyrfti að vera stór, og við sýndum fram á og gerðum tillögu um virkjun á Urriðafossi, sem þyrfti að virkja til þess að tryggja henni rekstur. Því var engu sinnt. Það var þvingað upp á okkur smærri áburðarverksmiðju en praktískt er að reka. Og til þess að reyna að dylja þetta krafðist Alþjóðabankinn þess, að Reykjavíkurbær og ríkið — eða Sogsvirkjunin með öðrum orðum — létu rafmagn með óeðlilega ódýru verði í 15 ár til áburðarverksmiðjunnar. Eftir að hafa þvingað fram ópraktíska stærð áburðarverksmiðjunnar, of litla, þá átti á kostnað ríkisins og Reykjavíkurbæjar og þeirra, sem nota rafmagn hér, að tryggja þessu fyrirtæki svo lágt rafmagnsverð, að það væri hægt að reka það eingöngu í skjóli þess. Og það var á móti því, sem ég greiddi atkvæði.

Nú vil ég spyrja hæstv. landbrh., sem ég held að fari með raforkumál líka: Ef hann ætlar nú að úthluta áburðarverksmiðjunni endurnýjunarverði, þegar hún reiknar út áburðinn til bændna, ætlar hann þá að skilja hið barnið eftir þarna, Sogsvirkjunina, sem hann á að sjá um líka, og láta hana ekki fá neitt endurnýjunarverð, og hvað verður þá um kostnaðinn á áburðinum, þegar hún er búin að fá endurnýjunarverðið? Ég kastaði þessu fram áðan um endurnýjunarverðið, vegna þess að ég er, eins og ég tók fram, ekkert sérstaklega klókur í þessum málum, og ég sé nú þegar, að maður, sem er miklu betur að sér í þessum málum en ég, hv. 5. þm. Reykv., gerir þarna skarpari, harðvítugri athugasemdir en ég.

Ég er hræddur um, að þetta verði að endurskoðast. Ef farið er inn á þetta með áburðarverksmiðjuna, þá verður að gera þetta með fleiri slík fyrirtæki. Og þar að auki, ef á að gera þetta með fyrirtæki ríkisins, verður þá ekki að fara að gera þetta með fyrirtæki einstaklinga? Ég tala nú ekki um, ef þannig háttar til, að ríkið er að reka verksmiðjur, sem hafa máské einokun, algera einokunaraðstöðu, eins og áburðarverksmiðjan hefur og eins og t. d. lögum samkvæmt raforkuverin hafa, — þau eru öll opinber lögum samkv. — Verðum við ekki að athuga, hvert við erum að fara í þessu? Þýðir þetta ekki, svo að ég fari nú að taka dæmi, sem einmitt hv. stjórnarflokkar hafa notað allmikið, — þýðir þetta ekki eins konar lögskipaða vísitöluskrúfu? Þýðir þetta ekki eins konar sjálfkrafa verðhækkun frá hálfu t. d. áburðarverksmiðjunnar á áburðinum, Sogsvirkjunarinnar á rafmagninu, ef við þetta á að miða? Byggist ekki svo og svo mikið af þeirri verðfestu, sem maður almennt vill skapa í þjóðfélögum, að mjög miklu leyti á því, að það séu rekin fyrirtæki, sem menn eru búnir að afskrifa alveg 100% og menn reka þess vegna svo að segja án þess að reikna neinn gróða fyrir eign lengur, heldur aðeins nokkurn rekstrargróða af því? Í þeirri samkeppni, sem hæstv. ríkisstj.

einmitt vill innleiða sem þann aðila, sem skapar verðlagið, eru þá ekki áreiðanlega í þeim þjóðfélögum, þar sem frjáls verðmyndun er, gömlu fyrirtækin, sem eru búin að afskrifa sínar eignir og geta þess vegna framleitt ódýrar, eru þau ekki aðilar, sem áreiðanlega halda oft að mjög miklu leyti verðinu niðri, sem þau ekki mundu gera á sama máta, svo framarlega sem þau fengju alltaf leyfi til þess að afskrifa meir og meir? Hingað til hefur það verið álitinn alveg sérstakur kostur, sérstök friðindi í þjóðfélaginu að fá að afskrifa eignirnar með sérstökum hætti. Ég man eftir, þegar við vorum að hefja t. d. nýsköpunartímabil, að þá var það innleitt sem eitt af því, sem átti að vera til að fá atvinnurekendur, sem voru ákaflega tregir til allra framlaga, til þess að gera slíkt, að þeim var lofað að geta afskrifað svo og svo mikið af þessu á þrem árum, eða eins mikið og þeir gætu afskrifað á þrem árum, fengju þeir að gera. Það þóttu sérstök friðindi. Ef endurnýjunarreglan, sem hérna er talað um, yrði sett inn sem algild regla í þessu sambandi, þýðir það þá ekki bara meiri eða minni eilífðarafskriftir? Ég held þess vegna, að þetta frv. þurfi mjög mikillar athugunar við og það sé rétt, að sú nefnd, sem fær það til meðferðar, fyrir utan að taka til athugunar þær ábendingar, sem ég hef verið með viðvíkjandi áburðarverksmiðjunni og eignarhaldinu á henni, þá eigi hún að athuga mjög vel afleiðingarnar af þessari endurnýjunarafskriftareglu, ef hún yrði upp tekin.

ATKVGR.

Fr. vís. til 2. umr. með 23 shlj. atkv. og til fjhn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

5. Gjaldaviðauki 1960.

Á 2. fundi í Ed., 25. nóv., var útbýtt:

Fr. til 1. um heimild fyrir ríkisstj. til að innheimta ýmis gjöld 1960 með viðauka [7. mál] (stjfrv., A. 7).

Á 3. fundi í Ed., 26. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Fjmrh. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Þetta frv. er shlj. lögum nr. 70 frá 1958 um sama efni. Þessar heimildir hafa verið framlengdar óbreyttar undanfarin ár, en skv. þeim má innheimta með tilteknum viðaukum og álagi, eins og greinir nánar í 1. gr., vitagjald, stimpilgjald, lestagjald, skoðanagjöld af skipum og gjald af innlendum tollvörutegundum.

Ég legg til, að frv. verði vísað til 2. umr. og fjhn.

ATKVGR.

Fr. vís. til 2. umr. með 15 shlj. atkv. og til fjhn. með 16 shlj. atkv.

Á 4. fundi í Ed., 28. nóv., var frv. tekið til 2. umr. (A. 7, n. 25).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 11:8 atkv.

Frsm. meiri hl. (Ólafur Björnsson): Herra forseti. Í frv. því, sem hér liggur fyrir, er farið fram á, að framlengd verði sú heimild ríkisstj. til handa, sem nú er í lögum til þess að innheimta með viðauka þau gjöld, sem í frv. greinir. Hafa sams konar heimildir verið framlengdar frá ári til árs undanfarin ár, eins og flestum hv. þdm. mun kunnugt. Afgreiðsla málsins í n. hefur orðið sú, að við þrír nm., sem undir það nál. skrifum, sem útbýtt hefur verið, mælum með því, að frv. verði samþ. óbreytt, en 2 nm., hv. 1. þm. Norðurl. e. og hv. 5. þm. Norðurl. e., töldu sig ekki reiðubúna til þess að taka afstöðu til málsins, þegar það var afgreitt.

Björn Jónsson: Herra forseti. Eins og fram kemur í nál. hv. meiri hl. fjhn., höfum við hv. 1. þm. Norðurl. e. og ég nokkra sérstöðu í n. að því leyti, að við óskuðum eftir því, að afgreiðslu þess yrði frestað í n., a. m. k. þar til eftir hádegi í dag, og þegar ekki var orðið við þeim hógveru tilmælum okkar, ákváðum við að taka ekki afstöðu til málsins að svo komnu. Ég mun nú með nokkrum orðum gera grein fyrir þessari afstöðu minni og tek strax fram, að hún er ekki komin til af því, að ég sé eftir atvikum algerlega mótfallinn því, að framlenging þessara tekjustofnslaga nái fram að ganga.

Þessi heimild, sem í frv. felst til að innheimta ýmis gjöld með viðauka, hefur, eins og hv. frsm. meiri hl. tók fram, verið framlengd frá ári til árs um fjölda ára án mótmæla frá hendi stjórnarandstöðunnar, hver sem hún hefur verið hverju sinni, og enn mundi hafa svo farið, að innan fjhn. hefði trúlega ekki orðið ágreiningur, ef allar aðstæður hér á Alþ. væru með venjulegum hætti og engar tilraunir væru uppi af hálfu ríkisstj. og stuðningsflokka hennar til að breyta starfsháttum og starfsvenjum í veigamiklum atvörum. Að visu liggja nú fyrir ákveðnar yfirlýsingar hv. stjórnarflokka um það, að gera eigi nú gagnrýndar grundvallarbreytingar á öllu efnahagskerfi þjóðarinnar, þ. á m. afnema að mestu eða öllu leyti ýmsa tekjustofna ríkisins, t. d. tekjuskattinn, jafnvel afnema uppbótakerfið eða a. m. k. stiga stór skref í þá átt og þá auðvitað um leið a. m. k. eitthvað af þeim tekjustofnum, sem það kerfi byggist á. Þegar svo mikið stendur til, mætti virðast eðlilegt, að allir tekjustofnar ríkisins yrðu endurskoðaðir samtímis og þá þeirra á meðal þeir, sem felast í þessu frv. og þeim öðrum, sem hér eru á dagskrá í dag. Í samræmi við þetta spurðist ég fyrir um það á fundi fjhn., þar sem hæstv. fjmrh. var viðstaddur, hvort honum þætti ekki nægjanlegt að framlengja þessa tekjustofna til febrúarloka, en það eru þau

tímatakmörk, sem hæstv. ríkisstj. virðist hafa sett sér um afgreiðslu fjárlaga. Hæstv. fjmrh. leizt ekki á þetta og kvaðst ekki sætta sig við skemmri framlengingu en eitt ár, hins vegar gæti endurskoðun á þessum lögum farið fram engu að síður, og er það að sjálfsgöngu rétt. En hins vegar hefði framlenging til jafns við afgreiðslu fjárlaga verið undirstrikun á þeim stóru orðum, sem viðhöfð hafa verið um allsherjarendurskoðun efnahagskerfisins. En hvað um það, hæstv. fjmrh. vildi ekki una slíkri undirstrikun sinna orða og sinna flokksmanna. Verður það þó að segjast, að t. d. framlenging ákvæðanna um söluskattinn til ársloka næsta árs virðist með öllu óþörf og óeðlileg, ef leggja á útflutningssjóð niður, en í hann rennur meginhluti þessa skatts.

Eins og áður sagði, er ég ekki eftir atvikum andvígur þessu frv. En ég er andvígur þeim áformum, sem liggja að baki þeim óeðlilega hraða, sem hafður er á afgreiðslu þess og annarra þeirra frumvarpa, sem hér eru á dagskrá í dag, og gengur svo langt gagnstætt þingvenjum, að synjað er um smávægilegan frest fyrir okkur í minni hl. fjhn., eða nánar tiltekið frá kl. 6 að kvöldi í gær til hádegis í dag, til þess að ákveða afstöðu okkar á því. Þessi áform eru, eins og fram hefur komið hér og má sjá á þskj., þar sem prentuð er till. ríkisstj. um frestun Alþ., þau að senda þetta nýkjörna þing heim, aðeins 9 eða 10 dögum eftir það hefur verið kallað saman til fundar óvenjulega seint á ári og aðeins 2—3 dögum eftir að svo hefur verið frá formsatriðum gengið, að unnt sé að hefja þingstörf með eðlilegum hætti. Eins og ég mun víkja nánar að, tel ég, að eins og mörgum, ef ekki öllum þjóðmálum okkar er nú komið, sé slík heimsending þm. óverjandi ráðstöfun, andstæð þingræðislegum venjum, þótt hún kunni að lafa í bókstafnum, og frekleg móðgun við alþm., sem þjóðin hefur trúað fyrir mállefnum sínum, og bein tilraun til þess að taka hér upp stjórnaraðferðir, sem bera óhugnanlegan keim þess, að núv. hæstv. ríkisstj. hyggist framkvæma stjórnaraðgerðir í mikilsverðum málum án samráðs og samþykks Alþingis, að hún hafi í huga að gera stórum verri alla aðstöðu þingmanna til þess hvort tveggja í senn að fylgjast með framvindu mála, sem eftir eðli sínu heyra undir verksvið Alþ., og til þess að bera fram mál umbjóðenda sinna og kjördæma sinna, en vilji síðan gripa til þingmanna eins og litilþægra atkvæðavéla, þegar málum hefur verið ráðið til lykta í hópi þröngra flokksklíkna. Þegar á þetta er litið, tel ég enga ástæðu til, hvorki fyrir þingmenn stjórnarandstöðunnar né heldur aðra hv. alþm. að láta hjá líða að spyrna nokkuð við fótum með því m. a. að nota þingmannsrétt sinn til athugasemda og umr. í sambandi við þau einu mál, sem hæstv. ríkisstj. virðist nú hafa áhuga fyrir að séu rædd og afgr. hér á Alþ., þ. e. a. s. þau tekjuöflunarfrv., sem hér liggja nú fyrir. Ég tel heldur enga ástæðu til, a. m. k. ekki fyrir hv. þm. stjórnarandstöðuflokkanna, að leggja sig neitt sérstaklega fram um að flýta þessum ótímabæru frumvörpum, sem hér eru til umr., þegar þeim er af hæstv. ríkisstj. sýnt það fullkomna tillitsleysi, sem nú er gert og sem

betur fer er fáheyrt eða jafnvel einsdæmi í þingsögunni.

Hingað til mun það hafa verið nær algild venja, að ríkisstjórnarflokkar hafa leitað samkomulags við stjórnarandstöðuna um þingfrestun og um það, þegar talin hafa verið þörf á því að hraða afgreiðslu ákveðinna mála. En nú er ekki sá háttur á hafður. Þingmenn stjórnarandstöðunnar a. m. k. fengu fyrstu fréttirnar af hinni fyrirhuguðu þingfrestun í Mbl. og Alþbl. í gærmorgun. Hæstv. ríkisstj. hefur því þótt tilhlýðilegt að hlaupa með þessa ákvörðun sína á ritstjórnarskrifstofur þessara blaða, áður en alþm. almennt var gert nokkuð um hana kunnugt. Sómasamlegri framkoma hefði virzt og í meira samræmi við þær venjur, sem hér hafa gilt á hæstv. Alþ., að byrja á því að leita samkomulags við stjórnarandstöðuna, áður en ákvörðun var tekin, og geyma hana síðan, þar til séð varð, hvaða lyktir þær tilraunir fengju. En það er ekki nóg með það. Það virðist, að málið hafi ekki einu sinni verið borið undir þm. stjórnarflokkanna, því að í Alþýðublaðinu í gær segir: „Ríkisstjórnin hefur ákveðið að fresta Alþ. fram yfir hátíðir.“ Ríkisstjórnin hefur ákveðið það, það eru ekki einu sinni þm. stjórnarflokkanna, sem hafa gert það. Það eru þess vegna kannske engin undur, þó að þm. stjórnarandstöðunnar og stjórnarandstaðan í heild sé sniðgengin, þegar ekki þykir lengur þörf á því að bera slík mál undir þá menn, sem eru þó undirstaðan í valdi þessarar hæstv. stj., og tillitssemi og virðing fyrir þeim er ekki meiri en raun sannar hér.

Það fer auðvitað ekki hjá því, að hv. alþm. og aðrir leiti skýringa á því dæmalausa írafári, sem gripið hefur hæstv. ríkisstj. nú, og því kapphlaupi, jafnvel um klukkustundir, sem hún hefur hafið um það að losa sig við þingmennina um tveggja mánaða tíma. Ýmsum getum er að sjálfsgöngu hægt að leiða að þessu, en fullnægjandi skýringar virðast enn hafa látið standa á sér, a. m. k. af hálfu hæstv. ríkisstj. og talsmanna hennar. Samkv. frásögn Alþýðublaðsins í gær, sem ég vitnaði til áðan, er ástæðan talin sú, að lítil verkefni liggja nú fyrir Alþ. næstu 2—3 vikur. Í öðru lagi, þegar svo standi á, þá sé rétt og sjálfsagt að spara ríkissjóði 800—900 þús. kr. útgjöld, sem blaðinu reiknast til að muni vera sá sparnaður, sem leiði af 6 vikna frestun.

Það er sjálfsagt að athuga þessar ástæður ör-lítið, og ég vil þá fyrst taka þá, sem mér virðist vera veigaminni, þ. e. a. s. sparnaðarhliðina. Blaðið segir, að það sé hægt að spara nokkurn hluta af starfsliði þings, sennilega er þar átt við þingsveinana, og þar að auki látið liggja að því, að það sparist eitthvað í launum alþm. Nú er svo ákveðið í l. um þingfararkaup alþingismanna, að þeir skuli halda launum sínum í 30 daga, þegar Alþ. er frestað um stundarsakir, og þar að auki í ótiltekinn dagafjölda vegna fria um hátíðir. Mér telst til, að undir venjulegum reglum mundu þetta vera 45 dagar, og væru þá eftir 13 dagar af hinum tiltekna fresti, sem alþm. ættu ekki rétt á launum. En nú er þess að gæta, að þm. eiga einnig laun fyrir ferðir sínar, fyrir þann tíma, sem ferðir þeirra taki til og frá heim-

ilum, og virðist mér þá, að þessi tími gæti farið allt niður í eina viku eða niður fyrir eina viku, sem mundi verða hægt að spara laun þingmanna. Ég held þess vegna, að þessi ástæða, sem blaðið hefur tilgreint, og þessi útkoma sé sennilega fengin í þeirri fljótfærni að setja þetta upp í venjulegan hlutfallareikning, segja, að alþingiskostnaður sé þetta og þetta yfir svo og svo langan tíma, og reikna svo hlutfallslega, hvað sparast mundi, ef þinginu er frestað í þennan tíma. En ég tel mig hafa sýnt fram á, að þetta getur ekki verið hin raunverulega ástæða. Þm. halda launum sínum, og það sparast engar þær upphæðir, sem séu nefnandi, í sambandi við þessa frestun. Mér er til efs, að það mundi sparast sú fjölgun, sem hefur orðið á ráðherraembættum núna í sambandi við myndun ríkisstj., og vafalaust ekki nálægt því sú upphæð. Í raun og veru væri þessi hlið málsins sú eina, sem mark væri á takandi, því að hvaða ástæða gæti verið til þess að reka þingmenn heim héðan, frá þeirri aðstöðu, sem þeir eiga að hafa hér, eiga rétt á að hafa hér til þess að vinna að sínum málum, ef þjóðinni sparast ekkert fyrir það? Er ekki eins rétt, að þm. séu hér til taks og vinni fyrir sínum launum, eins og þeir fá þau fyrir engin störf í þágu Alþingis?

Þá er sjálfsagt að athuga hina hlið málsins ofur lítið líka, hvort því sé raunverulega svo farið, að Alþ. hafi lítil verkefni. Jafnvel þó að viðurkennt væri, að undirbúningur efnahagsmálanna væri í því horfi, að ekki væri mögulegt, að Alþ. starfaði neitt að þeim málum, — sem ég vil þó alls ekki viðurkenna, — en þó að svo væri, þá er augljóst, að fyrir þessu þingi liggja nú þegar frumvörp og tillögur í mjög veigamiklum málum, t. d. í húsnæðismálunum frá báðum stjórnarandstöðum, till. um hafnarmál, hér ættu að liggja að réttum venjum brbl. um verð búvara, og hér liggur sýnilega fyrir að ráða fram úr þeim mikla vanda, sem það mál allt hlýtur að vera, og þeim vandkvæðum, sem geta a. m. k. skapast í sambandi við það mál. Alþ. er einmitt sá rétti vettvangur til að ráða þeim málum til lykta. Það er enn fremur vitað, að þingmenn og þá kannske ekki sízt sá mikli hluti alþm., sem hér er í fyrsta skipti, eru nú að undirbúa sín fyrstu mál, undirbúa það að flytja mál fyrir sína umbjóðendur og sín kjördæmi, og hér er bezta aðstaðan til þess að undirbúa slík mál, og ég tel, að henni sé raunverulega kippt burt, ef þm. eru reknir til síns heima, og þá gæti jafnvel svo farið, að lítil tækifæri byðust fyrir þessa þm. að flytja mál, svo að nokkru næmi, því að hvaða trygging er örugg fyrir því, að ekki verði leikinn hér sami leikurinn, þegar þing kemur saman að nýju, þegar hinir sérfróðu umboðsmenn Sjálfstfl., sem sagt er að séu nú að ganga frá till. í efnahagsmálunum, hafa ákveðið, hvernig úrræðin skuli vera? Er þá ekki næsta líklegt, að þannig verði að farið, að þau mál verði hespuð af hér á örstuttum tíma, kannske viku eða hálfum mánuði, sem ekki er dæmalaust að hafi verið gert í stórmálum, og þinginu sennilega þá slitið strax á eftir.

Ég verð að segja það, að þetta, hvað þingmennina snertir að þessu leyti, það varðar fleiri en

okkur þm. stjórnarandstöðunnar. Ég sé ekki betur en það varði líka ekki síður þingmenn stjórnarflokkanna. Það var hér í sumar, á sumarþinginu, gerð flokkssamþykkt um það í þingflokki Sjálfstfl. eða miðstjórn, að enginn þm. Sjálfstfl. mætti flytja mál á því þingi. Nú koma ýmsir af þessum hv. þm. öðru sinni til þings. Þeim er að visu ekki bannað að flytja mál beinlínis, en þeir eru reknir öfugir heim nokkrum dögum eftir án þess að hafa nokkra aðstöðu til að gera nokkuð. Mér þætti ekki mikið, þó að einhverjir af þessum hv. þm. þessara flokka hefðu þann manndóm í sér, að þeir mótmæltu þessari meðferð. Þá mætti líka varpa fram þeirri spurningu í sambandi við þessi mál öll: Er ekki tímabært, að Alþ. fjalli um efnahagsmálin? Liggja ekki þær staðreyndir fyrir, sem úrlausn hlýtur að byggjast á, og er ekki a. m. k. sjálfsögð sú krafa, að hæstv. ríkisstj. geri grein fyrir þessum staðreyndum, þannig að þingmenn geti þó a. m. k. hugsað um þau þann tíma, sem þeir eru reknir hér út úr þingsalnum?

Þeir hv. flokkar, sem standa að þessari ríkisstjórn, hafa nú stjórnað saman í fast að því einu ári. Þeir hafa fyrir löngu haft alla aðstöðu til þess að kynna sér allar staðreyndir efnahagsmálanna, og þeir hafa látið bæði fyrir kosningar og eftir kosningar hafa eftir sér margs konar fullyrðingar um þessi mál. Í Morgunblaðinu 21. nóv. s. l., þar sem birt er frétt frá fundi í Verði, þar sem forsrh. mætti og gerði grein fyrir stjórnarmynduninni og efnahagsmálunum, segir m. a., að ráðherrann hafi lagt áherslu á það, að þegar ríkisstj. Hermanns Jónassonar settist að völdum, þá hafi hann lofað því, að úttekt skyldi fara fram á þjóðarþúinu. Þetta hafi verið svikið, hefur blaðið eftir ræðumanninum. En Emil Jónsson lofaði hins vegar engri úttekt, segir blaðið, að hæstv. forsrh. hafi sagt, en hann stóð við það, hann hefur látið úttektina fara fram. Hún hefur farið fram. Í framhaldi af þessu fullyrðir forsrh. síðan, — í blaðinu segir, að hann hafi dregið upp nokkrar óhugnanlegar myndir af ástandinu og síðan hafi hann fullýrt, að nákvæmlega 250 millj. skorti nú til þess, að útflutningssjóður og ríkissjóður geti verið reknir hallalausir á næsta ári miðað við óbreyttar aðstæður. Og ræðu sína endar svo ráðh., að sögn blaðsins, með því að segja, að sennilega væri ekki ofmælt, að þjóðin riðaði nú á gjaldþrotsbarmi, — og í næstu setningu á eftir er svo kveðið á um fagnaðarlætin, sem verið hafi á þessum virðulega fundi út af þessum ummælum ráðherra.

Samkvæmt þessari frásögn Morgunblaðsins um skýrslu forsrh. til Varðarfélaga liggur sem sagt fyrir, að úttekt hefur farið fram á þjóðarþúinu, og það er vitað með vissu, hve háar upphæðir vantar til þess, að útflutningssjóður og ríkissjóður verði hallalausir á næsta ári. Og í þriðja lagi er tæplega ofmælt, að þjóðin riði nú á gjaldþrotsbarmi. Ég spyr nú: Þegar slíkar staðreyndir liggja fyrir, er þá ekki löggjafarþingið fyrsti aðilinn, sem á heimtingu á því, að spilin séu lögð á borðið, úttektin, sem sagt er að hafi farið fram, verði lögð fyrir Alþ. og leitað verði eftir úrræðum þess? Eða er rétta aðferðin sú að reka

þingmenn burt frá skyldustörfum sínum, í sama mund og fullyrt er, að áðurgreindar staðreyndir liggi fyrir, og leyna þá um tveggja mánaða skeið þeim forsendum, sem úrræði þeirra ættu að byggjast á, ef sannar væru og réttar, sem ég reyndar efa? Eða er svo komið, að Vörður og Heimdallur eigi ríkari kröfur á skýrslum frá forsætisráðherra um mikilvægustu mál þjóðarinnar heldur en sjálft Alþingi? Og væri þá ekki rétt að láta þingfrestun bíða, a. m. k. þar til forsrh. hefur flutt Alþ. skýrslu sína um efnahagsmálin og þannig sannað, að hann meti þá stofnun a. m. k. til jafns við landsmálafélagið Vörð?

Ég þykist hafa sýnt hér fram á, að eina frambærilega ástæðan fyrir þessari þingfrestun, sem gæti verið hlustandi á, þ. e. a. s. sparnaðarhliðin, hefur ekki við neitt að styðjast. Hún er úr algerlega lausu lofti gripin. Samkv. fullyrðingum stjórnarliðsins er ástæðan ekki heldur sú, að upplýsingar skorti varðandi ástand efnahagsmálanna. Það getur því naumst verið um nema eina ástæðu að ræða, að stjórnarliðið eigi í svo miklum innbyrðis erfiðleikum með að koma sér saman um, hvaða úrræði eigi að byggja á þessum upplýsingum, sem þegar liggja fyrir, sem gæti verið ástæðan fyrir þessu óeðlilega og óvenjulega kapphlaupi um það að losa sig við þingið.

Það eru því ekki neinar frambærilegar ástæður fyrir þingfrestuninni og fyrir því að hraða þessum málum, sem hér eru, svo mjög sem raun er á. En hins vegar eru margar vankantar á þingfrestuninni, og hef ég rætt suma þeirra og einnig margar beinar hættur. Ég fæ ekki betur séð en þar með væri verið að gefa fordæmi um það að stjórna með brbl. og sniðganga þannig þingræðið í landinu, eins og hér hefur verið bent á í umr., því að vissulega getur það ekki talist annað en að sniðganga þingræðið, þegar brbl. eru gefin út og síðan er Alþ. meinað að taka afstöðu til þeirra, en knúin fram aðstaða til þess að gefa út ný brbl.

Mér virðist, að í sambandi við brbl. og búvöruverðið sé einmitt mjög rík ástæða til þess, að Alþ. verði látið halda áfram störfum, ekki sízt vegna þess, að stjórnarflokkarnir eru þar samkv. yfirlýsingum sínum á algerlega öndverðum meiði hvor við annan. Annar — þ. e. a. s. Alþfl. — hefur látið svo að segja hvern einasta verkalyðsforingja sinn, sem mark er á takandi, fyrir þessar kosningar lýsa því yfir, að ef bændur fái þá hækkun, sem hindruð var með brbl., þá muni þeir beita sér fyrir því, að verkalyðssamtökin hefji verkföll. Þá muni þeir berjast fyrir því, að kaupgjald almennt verði hækkað. Manni sýnist að visu, að margar ríkari ástæður væru fyrir því, að verkalyðsfélögin hæfu kaupgjaldsbaráttu, heldur en þetta. En látum það vera, þetta er sú yfirlýsta stefna Alþfl., sem kom greinilega og óumdeilanlega fram fyrir kosningar. Sjálfstfl. hefur hins vegar lýst því þveröfuga yfir, að hann muni aldrei fallast á annað en að bændur fái þessa hækkun. Þarna er kannske skýringuna að finna á því, hvers vegna Alþ. á ekki að sitja, einmitt ekki 15. desember, þegar þessi mál komast á það stig, að óhjákvæmilegt verður að ráða

fram úr þeim. En ég verð nú að segja það, að þar sem þarna er mjög líklegt og nærri því víst, ef nokkurt mark á að taka á orðum og yfirlýsingum þessara flokka, að þessir flokkar séu alls ekki færir um að ráða fram úr þessu máli, hvaða aðili er þá eðlilegri til þess að fjalla um það og ráða fram úr því en Alþ. og þá e. t. v. að skera úr þeim deilum, sem þarna hljóta að koma upp á milli stjórnarflokkanna? Á milli þessara tveggja yfirlýsinga, sem ég hef minnst á, er ekki til neinn millivegur, nema annar hvor sviki 100% það, sem hann hefur lofað og lýst yfir. Annars vegar eru verkfallshótanir Alþfl. og svardagar um það, að hann muni aldrei gefa leyfi til þess, að búvöruverðið verði hækkað, og hins vegar svardagar hvers einasta þm. Sjálfstfl., miðstjórnar hans og allra forráðamanna um það, að bændur skuli fá hækkunina.

Ég minntist áðan á það, hvernig öll aðstaða alþm. til þess að flytja mál hlýtur að stórversna við það, ef sá háttur er upp tekinn að reka þingið heim, um leið og því hefur formlega verið komið á laggirnar, og hvernig þessi ráðstöfun gæti verið fordæmi fyrir því, að þessu yrði haldið áfram, jafnvel núna strax á síðari hluta þingsins. Ég tel líka, að í þessu felist hætta fyrir þingræðið og fyrir virðingu Alþingis. Það er verið með þessu að drepa niður frumkvæði einstakra alþm. og reyna að gera þá að viljalausum atkvæðavélum. Ég sé ekki betur en þingfrestunin núna sé stórhættuleg efnahagskerfinu og muni geta aukið mjög verulega á þær hættur, sem þar blasa við. Ég hef fullkomnar upplýsingar um það, að óttinn við þessa ríkisstj. og þær aðgerðir, sem hún muni gripa til, er svo mikill meðal almennings og þá sérstaklega óttinn við gengisfellingu, að sparifé er nú rífið út úr bönkunum meira en nokkur dæmi eru til á síðari árum. Þannig er mér sagt, og ég hygg, að það sé alveg rétt, að það hverfi 1 millj. af sparifé út úr Landsbankanum á hverjum degi síðan 1. nóv., — ein millj. kr. á dag, út úr þessum eina banka hér í Reykjavík. Ef svipaða sögu er að segja annars staðar, þá er þarna um svo stórkostlega hluti að ræða, að það er fyllsta ástæða til þess að gefa þeim alvarlega gaum. Og ef það er svo, að ríkisstj. hafi nú t. d. ákveðið að fara ekki út í gengisfellingu, þá væri auðvitað rétti tíminn núna og rétti staðurinn til að lýsa því yfir hér á Alþingi, að það yrði ekki gert, a. m. k. til þess að koma í veg fyrir þær hættur, sem óttinn við gengisfellingu skapar meðal þjóðarinnar.

Það verður að teljast ótrúlegt, að stjórnarflokkunum, þó að þeir birti nú mjög svipaðar stefnuskrár fyrir þessar kosningar, hafi ekki þótt það ómaksins vert að semja um höfuðleiðir. Þeir eru búnir að vera að rannsaka efnahagsmálin og gera ráðstafanir í efnahagsmálunum hér í heilt ár. Engar staðreyndir, sem þær varða, geta verið þessum flokkum dular. Er þá ekki útilok að annað en flokkarnir, um leið og þeir mynduðu ríkisstj., hafi komið sér saman um höfuðleiðirnar, sem farnar yrðu í efnahagsmálunum, jafnvel þótt ekki yrði gengið frá einstökum smærri atriðum? Og ef þessar höfuðleiðir eru ekki gengisfelling, þá er ekki aðeins rétt, heldur líka skylt að lýsa því nú yfir. Þjóðin óttast þetta, og allir,

sem hafa fé undir höndum, haga sér eins og það væri nú þegar ákveðið, að gengislækkun yrði framkvæmd, og það væri vissulega mikils um vert, ef hægt væri að skapa þarna meiri ró þennan tíma, sem ríkisstj. virðist nú vera full-ákveðin í að Alþingi starfi ekki.

Hvort sem þessi mál eru rædd lengur eða skemur, verður niðurstaðan sú, að þingfrestun nú er óverjandi. Þm. eru mættir hér samkv. fullu umboði frá þjóðinni til þess hér og nú að gegna skyldustörfum sínum. Það er fullkomin óvirðing við Alp. og við þingræðið að reka nú þetta nýkjörna þing og nýkjörnu þingmenn heim til sín að hætta einræðisherra, eftir að það hefur aðeins setið eina viku, sem að mestu leyti hefur farið í það að ganga frá formsatriðum. Ég fyrir mitt leyti mótmæli þessum fyrirætlunum.

Fjmrh. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Þeim til nokkurrar glöggvunar, sem hlýtt hafa á hina löngu ræðu hv. þm., vil ég skýra frá því, að það frv., sem hér liggur fyrir, er um heimild fyrir ríkisstj. til að innheimta árið 1960 nokkur gjöld með viðauka, þ. e. vitagjald, stimpilgjald, lestagjöld af skipum, skoðanagjöld af skipum og gjald af innlendum tollvörutegundum.

Fr. fjallar um framlengingu fyrir næsta ár á þessum gjöldum, nákvæmlega sams konar framlengingu og samþykkt hefur verið ágreiningslaust af öllum ár eftir ár og þing eftir þing. Ræða hv. þm. var gersamlega út í hött og óviðkomandi þessu máli, því að eins og ég tók fram hér áðan í umr. utan dagskrár, verður að samþykkja þetta frv. og þau frv., sem næst eru hér á dagskránni, nú, hvort sem þingi verður frestað eða ekki.

Það eru tvö meginverkefni, sem liggja fyrir þessu hv. Alþingi nú. Annað er vissar ráðstafanir og aðgerðir í efnahagsmálum þjóðarinnar, og hitt er afgreiðsla fjárlaga. Það er öllum hv. þm. ljóst, einnig þm. stjórnarandstöðunnar, að hvort tveggja þarfnast slíks undirbúnings, að það er ógerningur og óhugsandi að ljúka þessum tveim málaflokkum fyrir áramót. Hins vegar verður, vegna þess að þessi tekjustofnalög falla úr gildi um áramót, að fá þau framlengd nú, eins og um fjölda undanfarinna ára hefur verið gert ágreiningslaust.

Ég skal ekki á þessu stigi fara að ræða þingfrestunina, það mál liggur alls ekki fyrir í þessari hv. deild. Það liggur fyrir till. frá hæstv. forsrh. í sameinuðu Alþingi, sem verður tekin til meðferðar og umræðu nú eftir helgina þar, og þá gefst þingmönnum tækifæri til að ræða það mál, hvort ástæða er til þingfrestunar eða ekki. En ég býst við, að allir þeir, sem hlutdrægnislaust og í fullri alvöru og með ábyrgðartilfinningu ihuga þetta mál, hljóti að komast að þeirri niðurstöðu, að það sé rétt ráðstöfun og eðlileg að hafa þinghlé nú um skeið, til þess að ríkisstj. fái nægan tíma til að undirbúa efnahagsráðstafanir og fjárlög. Við höfum að vísu fordæmi þess, að Alþingi hefur verið haldið hér ekki aðeins vikum, heldur mánuðum saman starfslitlu, meðan ríkisstj. hefur glímt við þessi sömu mál, efnahagsmál. Við höfum fordæmi frá vinstri stjórninni, þar sem jafnvel margir mánuðir liðu, án

þess að þingheimur gerði hér í rauninni nokkurn skapaðan hlut annan en biða eftir því, að ríkisstj. fyndi bjargráð.

Ég verð að segja, að sú reynsla, sem fékkst um málsmeðferð vinstri stjórnarinnar, er með þeim hætti, að sporin hræða. Og ég sé ekki, að nokkur skynsamleg rök mæli með því, að meðan sú vinna og þær athuganir fara fram, sem þarf bæði í efnahagsmálunum og við fjárlagaundirbúninginn og verður vafalaust ekki lokið fyrr en eftir áramót, — ég sé ekki, að nokkur rök mæli með því, að þann tíma sitji Alþingi hér aðgerðalaust, eins og því miður oft hefur komið fyrir áður, en Alþingi og þjóðinni allri til lítillar sæmdar.

Forseti (Eggþ): Áður en næsti ræðumaður tekur til máls, vil ég eindregið beina þeim tilmælum til hv. dm., sem kynnu að taka til máls hér á eftir, að þeir reyni, svo sem kostur er á, að halda sér við dagskrárefnið, sem er gjaldaviðauki, 7. mál efri deildar.

Karl Kristjánsson: Herra forseti. Frv. þetta um gjaldaviðaukann er eitt af fimmburum hæstv. ríkisstj., sem eru allir hver öðrum líkir, og ekki óeðlilegt, að menn skoði þá í einu. Einn þeirra er þó langstærstur. Þetta eru frumburðir í lög-gjafartillögum frá hendi hæstv. ríkisstj., og mér finnst, að hún ætti ekki eða hennar liðsmenn að taka það illa upp, þótt þeim sé nokkur gaumur gefinn.

Hæstv. fjmrh. sagði, að það væri sjálfsagður hlutur að samþykkja þetta frv., vegna þess að það yrði aldrei komið hjá því, og mætti gera það strax eins og seinna, og þetta væri frv. sams konar og fyrrv. stjórnvöld hefðu lagt fyrir þinginn og þau samþykkt. Þetta er að vísu rétt. Sá er aðeins munurinn á, að þetta frv. er fætt fyrir tímenn, það er ekki í raun og veru fullaldrar, þegar það er borið fram nú.

Það kemur ekki fram í grg. frv., og ekki kom það heldur fram í framsögu hæstv. fjmrh., en það kom fram, þegar málið kom til nefndar, að það, sem rekur eftir, og það, sem gerði það að verkum, að frv. er fætt fyrir tímenn, er það, að ríkisstj. er haldin af þeirri óheilbrigði að vilja fresta Alþingi nú þegar. Mér finnst, að þessi óheilbrigði, þessi sjúkdómur ríkisstj., sem hefur drifið þessar fæðingar fram, geti verið dálítið hættulegur og mäske mætti hugsa sér að bak við þær gæti staðið illkynjaður sjúkdómur. Það er eins og komið hefur fram hér í umræðunum, að á bak við getur legið það, sem kallað hefur verið einræðishneigð og við höfum lastað meðal ýmissa þjóða. Jafnvel gæti maður hugsað sér, að þetta væri snertur af fasisma, sem þarna er á ferðinni, þegar stjórnin ætlar að reka þingið heim og ráða málum án þess að hafa það fyrir ráðgjafa jafnhliða.

Ég get tekið undir öll aðalatriði í ræðu hv. 5. þm. Norðurl. e., sem talaði hér áðan og er samnefndarmaður minn úr fjhn. Afstaða okkar í nefndinni var hin sama. Við höfum ekki skilað álit sérstaklega um þetta frv., af því að við förum þess á leit, eins og hann gat um, að málinu yrði frestað og það yrði ekki gripið til þess að

afgr. strax mál eins og þetta, sem er þess eðlis, að það á ekki að afgreiðast fyrr en kemur nær áramótum og sýnd er nauðsyn þess. En á það var ekki hlýtt. Við biðum til hádegis í dag, vegna þess að það var gefið í skyn í gær, að það kynni að verða eitthvert samkomulag milli ríkisstj. og stjórnarandstöðunnar um þingfrestunina. En menn hafa heyrt hér við umræðurnar í þessari hv. deild, að a. m. k. bólar ekki á því enn. Hæstv. fjmrh. telur sig ekki um það vita, að slíkt sé á döfinni. Þess vegna leggjum við nú ekki fram nál. um þetta mál, en afstaða okkar er sú, sem hv. 5. þm. Norðurl. e. lýsti í ræðu sinni.

Út af því, sem fjmrh. sagði um það, að hagfelld væri og praktísk vinnubrögð að fresta þinginu strax, vil ég segja það, að ég tel það ekki rétt. Hann sagði, að það væru tvö meginverkefni, sem þetta þing hefði, aðgerðir í efnahagsmálum og afgreiðsla fjárlaga.

Nú er það nokkuð á huldu, hverjar aðgerðir í efnahagsmálum eiga að verða. Hæstv. ríkisstj. hefur gefið í skyn, að þær kunni að verða miklar og merkilegar, og hún vill fá ráðrúm til þess að semja þær og hugsa sitt mál. Ég skal ekki út í það fara. En hitt vil ég þó undirstrika, sem tekið var fram áðan af samnefndarmanni mínum, að víst mundi ekki vera fjárríki lagi að leita samkomulags um slík mál í þingi, sem er skipað eins og þetta þing, að þar er aðeins 6 manna meiri hluti af 60 manna hóp, 6 manna meiri hluti, sem stendur að ríkisstj., og mundi þá víst vera viðeigandi að hafa samráð við stjórnarandstöðuna. — Þá er það afgreiðsla fjárlaganna. Það er ekki rétt hjá hæstv. fjmrh., að fjvn. geti engin verkefni haft, fyrr en búð er að afgreiða efnahagsráðstafanirnar. Ég hef unnið í fjvn. og þekki það nokkuð vel. Þar koma fram erindi, svo að hundruðum skiptir, sem tekur langan tíma að kynna sér. Vafalaust liggja nú fyrir mörg slík erindi, og ég hygg, að það væru einmitt hagfelld vinnubrögð, að fjvn. tæki til að kynna sér slíkt til þess að eiga það ekki eftir, þegar til raunverulegrar afgreiðslu kemur, og mörg erindin hljóta að vera þess eðlis, að hægt er að afgreiða þau, þótt ekki sé vitað, hverjar efnahagsaðgerðirnar verða. Ég tel það því mestu fjarstaðu, fyrst og fremst, eins og tekið hefur verið fram af öðrum hér áður, að vísa ekki fjárlagafrv. til nefndar og gera grein fyrir afkomu ríkissjóðsins, svo sem föst venja hefur verið á þingum að undanförunu og er líka sjálfsagt að gera, og ég er viss um það, að það verður til þess, að þingið þarf að standa lengur, að fjvn. þarf seinna lengri tíma til aðgerða en hún mundi þurfa, svo að þingið mun lengjast við það, ef hún verður send heim, eins og nú er fyrirhugað um þingmenn alla. Það eru því áreiðanlega ópraktísk vinnubrögð að hefja þinghlé nú þegar.

Nú vita menn það, að mörg og merk þingskjöl með frv. og tillögum hafa verið lögð fram, og vafalaust er það svo, að í undirbúningi eru fleiri frv., og um öll þau mál, sem heppilegt er að vel séu athuguð, eru einmitt hagfelld, praktísk vinnubrögð, að þau séu lögð fram í upphafi þings eða áður en þinghlé verður tekið.

Við minnihlutamennirnir í fjhn. leggjum ekki fram neinar till. Við óskuðum eftir því, að

nefndin frestaði afgreiðslu málsins með tilliti til þess, að það væri ekki tímabært að afgreiða þetta mál fyrr en síðar. Það var ekki fallið á þetta í nefndinni, og nú vildi ég bara beina þeirri ósk til hæstv. forseta, að hann frestaði málinu hér í þessari hv. d., þangað til tímabært er að afgreiða það. Það er ósk mín sem nefndarmanns.

Páll Þorsteinsson: Herra forseti. Á þessum fundi hafa farið fram nokkrar umræður um það, hve óvenjulegur háttur er hér á hafður um þingstörf að þessu sinni. Ég get ekki látið hjá líða að taka undir þau orð, sem um þetta hafa fallið hér á þessum fundi.

Við þm., sem höfum átt þess kost að starfa í þessari stofnun um nokkurt árábil, getum ekki annað en tekið eftir því, að hér er vinnubrögðum hagað öðruvísi en venja er. Nú er laugardagur, og það hefur verið nokkuð algeng venja um mörg ár undanfarið, að a. m. k. á fyrstu starfsdögum eða starfsvikum þingsins hafa ekki verið boðaðir þingfundir á laugardögum, heldur sá tími notaður til nefndarstarfa og til undirbúnings þingmálum.

Það er einnig eftirtektarvert um þau frv., sem nú eru á dagskrá, að það er svo skammt síðan þau voru tekin til meðferðar í þingnefnd, að það þarf afbrigði til þess að taka þau til umræðu nú í dag. Það mun vera alveg óvenjulegt með frv. af þessu tagi, sem hafa oft verið flutt að ég ætla samhljóða því, sem hér liggur fyrir, — það er alveg óvenjulegur háttur, að þau séu knúin fram með afbrigðum frá þingsköpum. Það hefur einnig komið fram í umræðum um þetta mál, að minni hluta fjhn. hafi verið neit að um örstuttan frest til þess að móta afstöðu sína í málinu, og þessu hefur ekki verið mótmælt af hálfu meiri hlutans. Við, sem höfum starfað hér í þessari stofnun um alllangt skeið og margir gegnt á ýmsum tímum formennsku í ýmsum þingnefndum, vitum líka, að þetta er óvenjulegur háttur. En þessi óvenjulegi háttur um þingstörfin mun skýrast af því, að hæstv. forsrh. hefur nú lagt fram tillögu um, að þingi skuli frestað innan skamms, eins og allmikið hefur verið rætt hér á þessum fundi. Blöð hæstv. ríkisstj. orða þetta þannig, að ríkisstj. hafi ákveðið að fresta þinginu. Einnig það mun vera óvenjulegur háttur. Tillagan til þingfrestunar er fram borin í Sp. vegna þess, að til þess að hún öðlist gildi, þarf um það atkvæði alþingismanna, og þetta virðast því vera nokkuð nýstárlegar tilkynningar, sem málöggn hæstv. ríkisstj. hafa nú að flytja hv. alþm. og þjóðinni.

Það hefur komið hér fram af hálfu hæstv. fjmrh., að ríkisstj. hefði ekki unnizt tómt til að ganga frá tillögum í efnahagsmálum, og meðan svo væri, mundi þingið hafa litlum verkefnum að sinna. En þinginu er ekki einungis ætlað það verkefni að fjalla um till. hæstv. ríkisstj., heldur er það réttur þingfulltrúa og skylda að vinna að málum fyrir umbjóðendum sína, og þeir eiga að hafa aðstöðu og ráðrúm að vinna þau störf hér í þessari stofnun og koma þeim áhugamálum, sem þeir hafa fram að bera, á framfæri og um þau sé fjallað á þinglegan hátt. Þó að

hæstv. ríkisstj. kunni að eiga nokkuð langt í land með að hafa fullmótaðar þær tillögur, sem hún hyggst gera í efnahagsmálum, eru þegar komin fram allmörg mál í þinginu frá þingmönnum, og má gera ráð fyrir, og er það í samræmi við venju, að von sé á miklu fleiri málum inn í þingið til meðferðar, þingmannafrv. og þáttill. Það virðast því næg verkefni fyrir hv. Alþingi að starfa að fram eftir desembermánuði engu síður en verið hefur undanfarin ár. Þess ber og að gæta, að í sambandi við þá stjórnarskrárbreytingu, sem knúin var fram á þessu ári, var fulltrúum þjóðarinnar, sem setu eiga á Alþingi, fjölgað að nokkrum mun, og nú sitja á þingi margir menn, sem ekki hafa gegnt þingstörfum áður, og ekki má heita ólíklegt, að þeir hafi ýmis áhugamál og hugmyndir fram að bera, sem þeir vilji færa í form og fá tekin til meðferðar á þinglegan hátt hér á hv. Alþingi, og þá væri fullkomlega eðlilegt að veita þeim tækifæri til þess að vinna að þeim málum, sem þannig verða lögð fyrir þingið, á meðan hæstv. ríkisstj. vinnur að undirbúningi þeirra till., sem hún ætlar að flytja.

Þetta mál, sem nú er hér á dagskrá, er fjárfölunarmál ríkissjóði til handa. Í þessu frv., sem hér er til umræðu, felast raunar ekki mjög háar fjárhæðir, miðað við ýmsa aðra tekjuliði ríkisins, og þetta eru gjöld, sem innheimt hafa verið að undanförunu samkvæmt heimildarlögum, sem þingið hefur sett að jafnaði frá ári til árs. En í sambandi við þetta mál ber þess að gæta, að ný ríkisstj. hefur, a. m. k. að formi til, tekið við völdum. Ég segi að formi til, vegna þess að sömu flokkar, sem styðja núv. hæstv. ríkisstj., hafa raunverulega veitt stuðning þeirri ríkisstj., sem setið hefur árið 1959 fram að þeim tíma, að þetta þing hófst, og það hefur komið fram af hálfu þessarar hæstv. ríkisstj., að efnahagskerfi þjóðarinnar þurfi að taka til gaumgæflegar endurskoðunar í heild.

Ríkisbúskapurinn, þ. e. a. s. fjárlagaafgreiðslan, er einn þáttur í þeirri endurskoðun, og þær leiðir, sem valdar kunna að verða í sambandi við vandamál atvinnuveganna, hljóta að hafa áhrif á það, hvort nauðsyn ber til eða ekki að framlengja þá tekjustofna, sem hér er fjallað um.

Því hefur oft verið haldið fram, ekki sízt af fulltrúum Sjálfstfl., og a. m. k. var því haldið á loft, meðan vinstri stjórnin sat að völdum og einn af þm. Framsfl. gegndi embætti fjmrh., að útgjöldum ríkissjóðs væri ekki nægilega í hóf stillt. Það mætti því ætla, að við þá stjórnarbreytingu, sem orðin er, kynnu að verða einhver þau straumhvörf í þeim efnunum, að ekki væri þörf að framlengja þá tekjustofna, sem m. a. er fjallað um í þessu frv., sem hér er til umræðu, og a. m. k. er fullkomlega eðlilegt, að grg. um fjármál ríkisins hafi verið flutt hv. alþm., áður en frv. sem þessi eru lögfest, og ég ætla, að það sé í samræmi við þá venju, sem fylgt hefur verið, að frv. sem þessi hafi ekki verið lögfest, fyrr en 1. umr. fjárlaga hafi farið fram. Ef gripið verður til þess ráðs nú að knýja það fram, að þingið lögfesti þetta frv., sem hér er til umr., og önnur þau frv., sem nú eru á dagskrá

þessarar hv. d., áður en 1. umr. fjárlaga hefur farið fram, þá ætla ég, að það sé algert einsdæmi í þingsögunni.

Eftir að hæstv. fyrrv. ríkisstj. tók við völdum og mótaði tillögur sínar við afgreiðslu fjárlaga fyrir þetta ár, bentum við framsóknarmenn á, að þær leiðir, sem þá var stofnað til að farnar yrðu í fjárhagsmálefnum ríkisins, væru vægast sagt hæpnar og mundu ekki reynast haldgóð úrræði til frambúðar. Við bentum á, að greiðsluafgangur ríkissjóðs frá árinu 1958 yrði ekki notaður nema í eitt skipti til ráðstafana í sambandi við efnahagsmálin og niðurgreiðslu vöruverðs í landinu. Við bentum á, að lækkuð á fjárframlögum til framkvæmda í landinu væri um of og að það mundi skerða stórkostlega uppbyggingu á ýmsum sviðum í landinu, ef þeirri stefnu yrði haldið áfram. Og við bentum einnig á, að innflutningsáætluninni á árinu 1959 væri hagað þannig, að óeðlilega mikið ætti að flytja inn af vörum, sem gæfu háa tolla, til þess að fleyta fjárhagsmálum ríkisins og standa straum af gjöldum útflutningssjóðs á þessu ári. — [Fundarhlé.]

Þegar sett voru fjárlög fyrir þetta ár á síðasta reglulega Alþ., því er háð var s. l. vetur, og hæstv. fyrrv. ríkisstj. markaði þá stefnu sína í efnahagsmálum þjóðarinnar, bentum við framsóknarmenn greinilega á, að þau ráð, sem uppi voru, og þær leiðir, sem farnar voru við afgreiðslu þeirra mála, væru þess eðlis, að þau úrræði yrði ekki hægt að nota nema einu sinni. Við bentum á, að greiðsluafgangur frá 1958 yrði ekki notaður nema í eitt skipti til þess að greiða niður vöruverð í landinu og hafa á þann hátt áhrif á verðlagsmálin. Við bentum á, að sú lækkuð á fjárframlögum til verklegra framkvæmda, sem lögfest var í fjárlögum þessa árs, frá því, sem verið hafði, mundi draga um of úr uppbyggingu í landinu á ýmsum sviðum, ef þau úrræði yrðu endurtekin a. m. k., og við bentum einnig á, að innflutningsáætlun væri þannig hagað eftir till. fyrrv. ríkisstj., að á þessu ári yrði óeðlilega mikill innflutningur á hátollavörum í því skyni að fleyta fjárhagsmálefnum þjóðarinnar um stuttan tíma, en þau ráð yrðu ekki heldur haldkvæm til frambúðar.

Fram eftir þessu ári hefur mátt skilja það af því, sem fyrrv. ríkisstj. hefur haft að segja þjóðinni, að fjárhagsmálefni landsins væru í mjög góðu horfi, og nú síðast í umr., sem fram fóru fyrir alþingiskosningar í haust, töluðu a. m. k. 2 þáv. ráðh. greinilega í þá stefnu, að hagur útflutningssjóðs hefði ekki staðið í annan tíma betur en nú fyrir fáum vikum og ríkisbúskapurinn væri a. m. k. rekinn greiðsluhallaust. En nú á fyrstu dögum þingsins eru að koma fram játningar, sem fara mjög í aðra átt en þær yfirlýsingar, sem gefnar voru í áheyrn alþjóðar fyrir síðustu kosningar. Fyrsta játningin, sem fram hefur komið opinberlega, er sú, sem núv. hæstv. forsrh. hefur birt á almennum stjórnmálafundi úti í bæ, en ekki hér á hv. Alþ., að það muni vanta a. m. k. 250 millj. kr. af nýjum tekjum til þess, að efnahagsmálum landsins verði séð farborða á næsta ári að öllu óbreyttu. Og í fjárlagafrv., sem útbýtt hefur verið fyrir

fáeinum dögum, er enn haldið áfram játningum af svipuðu tagi. Í aths. við fjárlagafrv. fyrir árið 1960 segir m. a. svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Fjárlagafrv. það, sem hér liggur fyrir, er miðað við það verðlag og kaupgjald, sem nú er og hefur staðið óbreytt síðan snemma á árinu 1959. Þrátt fyrir þetta er ekki hægt að gera ráð fyrir jafnhagstæðri afkomu ríkissjóðs á árinu 1960 eins og verða mun á árinu 1959. Til þess liggja þrjár orsakir. Í fyrsta lagi var í tekjuáætlun fjárlaga fyrir árið 1959 gert ráð fyrir tolla- og skattagreiðslum Sogsvirkjunarinnar að upphæð 30 millj. kr. og notkun greiðsluafgangs frá árinu 1958 að upphæð 25 millj. kr. Þessir tekjustofnar falla nú að sjálfsögðu burt. Í öðru lagi er ekki hægt að gera ráð fyrir, að tekjur ríkissjóðs af verðtolli og söluskatti verði eins miklar árið 1960 og þær munu reynast á árinu 1959. Himn mikli innflutningur ársins 1959 hefur að nokkru byggt á notkun erlends lánsfjár, sem gera verður ráð fyrir að minnki á árinu 1960. Erfið gjaldeyrisaðstaða í frjálsum gjaldeyri og sívaxandi greiðslubyrði af erlendum lánum takmarka einnig möguleika á jafnmiklum innflutningi og verið hefur. Af þessum sökum eru tekjur þessa frv. ekki áætlaðar hærri en tekjur fjárlagaársins 1959, enda þótt vitað sé, að tekjur þessa árs munu reynast allmiklu hærri en fjárlögin gerðu ráð fyrir. Í þriðja lagi aukast útgjöld í þessu frv. um 43 millj. kr. frá fjárlögum 1959, ef ekki er tekið tillit til greiðslna útflutningssjóðs.“

Hér er þá játað, að komið er fram og sé að koma fram nákvæmlega í reynd það, sem við þm. Framsfl. bentum á við afgreiðslu fjárlaga s. l. vetur. Sumir tollarnir, þ. e. a. s. tollarnir á vörum til Sogsins, verða ekki notaðir aftur. Greiðsluafgangur ríkissjóðs frá 1958 verður ekki notaður aftur á sama hátt og gert hefur verið á þessu ári. Og það er talað um mjög erfiða gjaldeyrisaðstöðu í frjálsum gjaldeyri. Það er einnig játað, að það séu takmarkaðir möguleikar fyrir innflutning lánsfjár í sama mæli og verið hefur. Einnig þetta er játað. Þetta sannar m. a., — sem ég skal þó ekki rekja ýtarlega að þessu sinni, — að ábendingar okkar framsóknarmanna á s. l. vetri voru hárréttar, og þetta sannar enn fremur, að sá skilningur okkar á fjárhagsvandamálum þjóðarinnar í heild, að ekki væri trygglega um hnúta búið af hendi fyrrv. stjórnar, reynist líka réttur. Það er nú játað, m. a. með fjárlagafrv. Þetta og allt talið um það, að meðan Framsfl. fór með stjórn fjármála, hafi útgjöldum ríkissjóðs ekki verið nægilega í hóf stillt, skýrist nú m. a. í ljósi þeirra staðreynda, að þetta fjárlagafrv. gerir ráð fyrir a. m. k. 43 millj. kr. hækkun frá fjárlögum 1959, ef ekki er tekið tillit til greiðslna útflutningssjóðs. Er þó vitað, að fjárlagafrv. hækkar að öllum jafnaði í meðferð Alþ., og verður að gera ráð fyrir, að svo reynist nú að þessu sinni eins og að undanförmu. Það er því út af fyrir sig alveg rétt, að efnahagsmál þjóðarinnar í heild þarf sjálfsagt að taka til endurskoðunar og alla aðstöðu ríkissjóðs til þess að standa straum af þeim gjöldum, sem á hann falla. En það er eðlilegast, eins og við höfum bent á, að

a. m. k. sé gerð fyllri grein fyrir þessum mál-efnum í heild af hálfu núv. ríkisstj. en felst í aths. við fjárlagafrv., áður en horfið verður að því ráði að lögfesta tekjuaukafrv., sem hér eru nú á dagskrá.

Í því sambandi álit ég, að vel geti komið til álita að breyta að einhverju leyti ákvæðum, sem standa í þessu frv. um innheimtu þeirra gjalda, sem hér um ræðir, jafnvel þótt þær breytingar fælu ekki í sér skerðingu á tekjum til ríkissjóðs í heild. Sá liðurinn, sem ég ætla að vegi einna mest af þeim, sem taldir eru í 1. gr. þessa frv., er d-liðurinn um álag á gjald af innlendum tollvörutegundum. Það er í því sambandi eftirtektarvert, þegar litið er á fjárlögin, að það eru tveir liðir, sem vega langsamlega mest um tekjur ríkissjóðs í heild. Í fjárlögum þessa árs er gert ráð fyrir, að í ríkissjóð innheimtist 1033 millj. kr. Þessi heildartala skiptist þannig, að skattar og tollar eiga að nema 778 millj. og 600 þús. kr., en tekjur af rekstri ríkisstofnana eiga að nema 240 millj. kr. Aðrir liðir eru mjög smávægilegir samanborið við þetta, og það vekur eftirtekt þegar litið er á fjárlfrv. fyrir árið 1960, að þá er gert ráð fyrir því, að á árinu 1960 verði tekjur af rekstri ríkisstofnana 250 millj. kr. rúml., eða hækki dálítið frá því, sem áætlað var á þessu ári.

Þó að stjórnmalaflokka greini á bæði í skattamálum og fleiri veigamiklum þjóðmálum, þá sýnir reynslan, að enginn stjórnmalaflokkur hefur lagt það til á undanförmum árum að fella niður einkasölur ríkisins, t. d. á áfengi og tóbaki, en þær einkasölur skila langsamlega mestu af þessum tekjum, sem af rekstri ríkisstofnana fæst. Mér finnst því, að í sambandi við þetta mál, sem hér liggur fyrir, og í sambandi við þá heildarathugun á tekjum ríkisins, sem verður að fara fram á þessu þingi, geti vel komið til álita að taka það til athugunar, hvort ríkið á ekki beinlínis að taka í sínar hendur sölu á einhverju af þeim drykkjarföngum, sem um er rætt í d-lið 1. gr. þessa frv., hvort það sé alveg nákvæmlega hin hárrétta aðferð til þess að afla ríkissjóði tekna af þessari framleiðslu að fara þannig að, sem ráðgert er í þessu frv. Mér virðist, að vel geti komið til álita að gera á þessu einhverjar breyt., og þess vegna væri eðlilegt að fresta afgreiðslu þessa máls nú, a. m. k. á þessum fundi, og hv. fjhn., sem hefur haft nauman tíma til þess að athuga hina ýmsu þætti málsins, tæki það til athugunar á nýjan leik og það yrði svo tekið á dagskrá að hæfilegum tíma liðnum, þegar einstakir þættir þess hefðu verið athugaðir betur.

Frsm. meiri hl. (Ólafur Björnsson): Herra forseti. Ég hef ekki hugsað mér að taka þátt í þeim almennu stjórnmálaumr., sem spunnist hafa í kringum frv. það, sem hér liggur fyrir, enda álit ég, að þær umr. séu utan þess efnis, sem hér ætti að ræða. En ástæðan til þess, að ég stóð hér upp aftur, er sú, að í sambandi við þessar umr. hefur örlítið borið á góma vinnubrögð fjhn. í sambandi við afgreiðslu þessa máls. Ég vil þá upplýsa það vegna þeirra hv. dm., sem ekki eiga sæti í n., að málinu var vísað

til fjhn., eins og hv. þdm. er kunnugt, s. l. fimmtudag. En þegar að loknum þeim fundi hafði verið boðaður fundur í fjhn. Þeir hv. 1. þm. Norðurl. e. og hv. 5. þm. sama kjördæmis óskuðu þá eftir, að þessum málum væri frestað og töldu sig þurfa að ráðgast við sína flokka um málið. Ég taldi sjálfsagt sem formaður n. að verða við þeirri ósk, og fengu þeir frest rúman dag, þannig að fundur var aftur boðaður í n. í gær kl. hálf sex. Þá er það að visu rétt, að umræddir hv. nm. óskuðu aftur eftir frestun á málinu, eins og fram kemur líka í meirihlutánál. okkar þriggja, sem að því stóðum. En þar sem við, sem að meirihlutánál. stöndum, féllumst á rök hæstv. ríkisstj. fyrir því, að rétt væri að hraða málinu, svo og vegna þess, að skýrt hefur komið fram, að ósk tveggja hv. nm. um frestun stóð ekki í sambandi við það, að þeir óskuðu að athuga efnislega þau atriði, sem frv. fjallar um, heldur vegna þess, að það var annað mál, sem fyrir þeim vakti, þá töldum við ekki fært að fresta afgreiðslu þessara mála frekar, enda hefur það verið þannig á undanförnum þingum, að þessi framlengingarfrv. hafa að jafnaði verið afgreidd ágreiningslaust, þannig að hér er um gamla kunningja að ræða hvað snertir alla þá hv. þdm., sem skemmri eða lengri tíma hafa átt sæti á Alþ. áður.

Það hefur að visu komið hér fram í umr., að vel geti verið, að við afgreiðslu fjárlaga verði gerð meiri eða minni breyt. á þeim tekjustofnum, sem hér er um að ræða. Sjálfsagt er það vel hugsanlegt. En ég sé ekki neina ástæðu til þess að fresta afgreiðslu málanna á þeim grundvelli, því að ef samín yrðu lög síðar á þinginu, sem breyttu einhverju um þessa tekjustofna, mundu þau lagaákvæði, sem nú er verið að samþykkja, auðvitað þar með falla úr gildi. Það er mjög sennilegt, að það verði gerð meiri eða minni breyt. á því fjárlagafrv., sem nú liggur fyrir. En svo lengi sem gert er ráð fyrir því, að greiðslur samkv. fjárlögum fari fram á líkum grundvelli og verið hefur s. l. ár, þá er auðvitað eðlilegt að framlengja líka þá tekjustofna, sem byggt hefur verið á.

Alfreð Gíslason læknir: Herra forseti. Erindi mitt í ræðustólinn er að taka undir þær óskir, sem fram hafa komið hér í d. um, að þessari umr. verði frestað. Mér skilst, að það sé öll stjórnarandstaðan í þessari hv. d., sem óskar þess. Í lýðræðislöndum má segja, að minni hl. eða stjórnarandstaðan njóti þeim mun meiri tillitssemi, sem lýðræðið er meira í hávegum haft í viðkomandi löndum. Ég minnst þess, að fyrrv. forseti í þessari d., Bernharð Stefánsson, gætti þess mjög vandlega gagnvart minni hl., a. m. k. þann tíma, sem ég átti sæti í þessari hv. d., að taka fyllsta tillit til sanngjarnra óska minni hl., eins og það t. d. að fresta umr., ef eindregnar óskir komu um það frá stjórnarandstöðinni og þær óskir voru rökfærðar. Nú hefur ein slík ósk borizt frá minni hl. í þessari deild, og ástæðurnar eru þær, að málinu hefur fram að þessu óneitanlega verið flaustrað og lítill tími til ihugunar og athugunar fyrir minni hl. Ég vil þess vegna eindregið skora á hæstv. forseta

að fresta þessari 2. umr. málsins í dag, og ég verð að segja, að ég ber nokkurt traust til hans persónulega, tillitssemi hans og sanngirni, og þess vegna býst ég við góðu af hans hálfu.

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Ég vil taka undir þá ósk, sem hér hefur verið flutt til hæstv. forseta, að málinu verði frestað nú, og ég ætla, að hann muni sjá, að það er engin ósanngirni í því fölgín. Ég er búinn að vinna í n. í 3 ár með þessum hv. þm., og sú reynsla bendir til þess, að hann muni taka þessu máli vel og með fullri sanngirni, enda er nú skammt til helgidags og óvenjulegt með öllu að halda slíkum fundi áfram á laugardagskvöldi svo skömmu eftir þingsetningu. Ég bið frekar með að ræða um þetta mál, þar til ég fæ svar hæstv. forseta.

Forseti (SÓÓ): Það hafði verið hugsað að halda þessum fundi áfram til kl. 7 og ef mögulegt væri að ljúka umr., og ég hefði viljað reyna að gera það. En ég hef aftur verið til með að fresta t. d. atkvgr. þangað til síðar.

Karl Kristjánsson: Herra forseti. Ég vil taka undir óskir þær, sem hér hafa komið fram um frestun þessara mála, og það er í samræmi við gang málsins áður og þáttöku mína í þeim í n. Mig undrar það, að hæstv. fjmrh. spyr eftir rökum fyrir því, að slík frestun hefði einhverja þýðingu. Mér finnst, að hann hljóti að hafa getað lesið rökin út úr þeim umr., sem hér hafa farið fram. Menn eru yfirleitt ekki á móti þessum frumvörpum og lýsa ekki yfir því, að þeir vilji ekki veita heimildir til framlenginga, ef farið væri fram á þær á eðlilegum tíma. En þar sem farið er fram á þessar framlengingar með tilliti til þess, að hægt sé að fresta þingi fyrr en talið er af miklum hluta þings eðlilegt, þá neyðast menn til þess að spyrna á móti, og ég tel, að það væri mikilsvert, ef það væri reynt til þrautar að semja milli hæstv. ríkisstj. og stjórnarandstöðunnar um þann frest þings, sem kalla mátti eðlilegan. Í gærkvöld höldum við, að þessir samningar væru að eiga sér stað. Í dag höfum við spurzt fyrir og ekki fengið ákveðin svör. Ég hef fyrir mitt leyti frétt, að hæstv. forsrh. sé forfallaður af veikindum í dag, og þess vegna getur maður látið sér detta í hug, að engin svör séu komin. Ég hygg, að ef frestur væri gefinn, þá gæti vel verið, að þetta mál leystist þannig, að það gæti orðið samkomulag um afgreiðsluna, og það tel ég ekki þýðingarlítið, alls ekki þýðingarlítið, og mér þætti hart, ef hæstv. ríkisstj. teldi það þýðingarlítið, að samkomulag gæti orðið í þessum efnum. Ég ber ekki svo mikið vantraust til hennar, þó að ég vantreysti henni í ýmsum efnum, að ég haldi ekki, að samkomulag um þetta geti fengizt, ef að því er unnið og frestur gefinn til þess að ná samkomulaginu.

Fjmrh. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Ég lýsti eftir rökum fyrir þessari frestunarbeiðni, vegna þess að ég hef ekki orðið þeirra var í þessum umr. Um þetta mál eru í rauninni allir sammála, framlengingu þessa tekju-

stofns, sem hér liggur fyrir. Frestunaróskinn er því ekki borin fram til þess, að menn geti kynnt sér þetta mál nánar. Það held ég að sé viðurkennt af öllum. Ef eitthvað er óvenjulegt í þessum málum, þá er það framkoma stjórnarandstæðinga í þessu máli. Á eftir ár hafa samskonar heimildarlög verið framlengd umræðulítið og ágreiningslaust, og þegar við höfum verið í stjórnarandstöðu, hefur okkur aldrei dottið í hug út af framlengingu þessara mála að beita slíku málþófi og töfum eins og hv. stjórnarandstæðingar gera nú. Það er algert einsdæmi.

Varðandi fullyrðingu 1. þm. Norðurl. e. um, að það sé ótímabært að bera fram þessi mál nú, þá fer hann algerlega villur vegar, og ef þetta á að vera áróðursefni frá honum, þá er hann fyrst og fremst að ráðast á flokksbróður sinn, fyrrv. fjmrh., Eysteinn Jónsson. Ég hef fyrir framan mig, hvernig þessum málum hefur verið háttað tvö undanfarin ár, 1957 og 1958. 1957 eru öll þessi frv. borin fram, ekki rétt fyrir áramót, eins og hv. þm. segir nú, heldur 11. okt. Árið 1958 eru þessi mál borin fram 3 þeirra 13. okt. og það 4. í nóv. Nú eru þessi frumvörp borin fram seinni hluta nóvembermánaðar, 25. nóv. Svo leyfir þessi hv. þm. sér að koma hér fram og bera það blákalt fram fyrir þingheim, að það séu óvenjuleg vinnubrögð að bera þessi frumvörp svona fljótt fram eins og nú er.

Mér finnst ákaflega sanngjarnt að verða við þessum ítrekuðu óskum þeirra hv. þm., þó að engin rök séu færð fyrir þeim. En mér finnst, að hæstv. forseti yrði fyllilega við sanngjörnum óskum í þessu efni með því að taka þá ekki 3. umr. fyrr en eftir helgi. En ef þeir ætla að koma í veg fyrir, að lokið sé 2. umr. um þetta mál, þá vakir allt annað fyrir þeim. Ég sé ekki, að neitt geti vakað fyrir þeim annað en að reyna að tefja þingið sem mest. Hvað þeir svo ætla sér að vinna í áliti meðal þjóðarinnar á því, það fæ ég ekki skilið.

Alfreð Gíslason læknir: Hæstv. fjmrh. lýsir eftir rökum fyrir þeirri ósk, að þessari umr. verði frestað. Það er augljóst mál, að það er ekki svo mjög málefnið sjálft, sem ber á milli, heldur miklu frekar málsmeðferðin öll. Okkur þykir hún bæði flaustursleg og þvingandi. Um rökin að öðru leyti fjölyrði ég ekki, því að nú hefur vart annað verið rétt í nærfellt klukkutíma í þessari hv. d. en einmitt rökin, sem eru talin fram.

Hæstv. fjmrh. talar um að tefja þingið. Hvernig getur hæstv. ráðh. leyft sér að tala þannig um það þing, sem er að byrja störf? Þetta mætti segja undir þinglok, þegar mikið lægi við að ljúka störfunum. Þetta er mjög óþinglega mælt.

Ég beindi ósk minni til hæstv. forseta um, að þessari 2. umr. málsins yrði frestað. Þar með átti ég við þetta mál, fyrsta málið á dagskránni, og ég ítreka þá ósk mína. Að sjálfsögðu skipti ég mér ekki af, hvort hann tekur síðari málin á dagskrá og heldur áfram fundi eða ekki. Það var ekki það, sem ég átti við, heldur aðeins, að mér og öðrum hv. þdm., sem þess óska, yrði gefinn kostur á að athuga málið betur, áður en 2. umr. er lokið.

Hermann Jónasson: Herra forseti. Það hefur nú um skeið verið rétt um ýmislegt annað meira en beinlínis um efni þessara frv., sem hér liggja fyrir, og ég tel það ekki óeðlilegt. Því er haldið fram af hæstv. fjmrh., að framlenging á tekjuöflunarheimildum fyrir ríkissjóð komi öðrum málum ekkert við, þessi mál um framlengingu tekjuöflunarheimilda hafi venjulega verið afgreidd ágreiningslitið eða ágreiningslaust. Þetta mun í sjálfu sér vera í höfuðatriðum rétt, enda hefur það greinilega komið í ljós og tekið fram af mér í upphafi þessara umr., að þetta væri ekki meginatriðið, ágreiningur um þetta atriði, heldur hitt, hvernig störfum þings væri hátt-að og hvernig þessi mál bæri að. Því er haldið fram, að þetta komi ekkert við þingfrestun eða framlengingu brbl. Þetta álit ég að sé rangt, því að svo mikið þekki ég þingsöguna og reynslu af störfum hér á Alþ., að ég fullyrði, að vinnubrögðin á Alþ. yfirleitt eru tekin til heildarathugunar af þinginu og þingmönnum. Þegar óvenjuleg vinnubrögð eiga sér stað, er algengt og næstum því föst regla, að þau eru dregin inn í umr. um önnur mál.

Það mun sýna sig og hafa komið oft fram hér á Alþ., að óvenjuleg eða óviðurkvæmleg vinnubrögð borga sig yfirleitt ekki. Þau eru ekki til að spara ríkinu útgjöld eða til þess að greiða fyrir og flýta fyrir störfum hér á Alþ., og ég fullyrði, að það eru algerlega óvenjuleg vinnubrögð og óviðurkvæmleg vinnubrögð að láta nú undir höfuð leggjast að fylgja þeirri venju, sem fylgt hefur verið nú síðustu ár, að gera grein fyrir fjárhagsafkomu ríkissjóðs. Það mun ætíð hafa verið gert, áður en þessi frv. hafa verið samþ. Ég kys því heldur að athuga það og ræða það síðar undir þessum umr., hvernig þessu hefur verið háttað. Frv. hafa verið lögð fram, en þau hafa verið afgreidd með venjulegu um hætti, en ekki afbrigðum, og eftir að þinginu hefur verið gefin skýrsla um fjárhagsafkomuna, sem hefur verið gert venjulega fyrstu daga þingsins. Og mér er satt að segja alveg óskiljanlegt, hvernig það getur átt sér stað, að hæstv. ríkisstj. hefur látið sér koma til hugar að víkja frá þeirri reglu að ræða um fjárhagsafkomu ríkissjóðs í áheyrn alþjóðar, þings og alþjóðar, áður en farið er fram á það við þm., að þessi frv. séu samþykkt. Þetta er lítilsvirðing við þingið, sem er algerlega óverjandi.

Mig grunaði það, að hæstv. fjmrh. færi rangt með það, sem hann sagði hér áðan, en vildi ekki staðhæfa um það. Ég bað einn af þm. að athuga, hvenær framlengingafrumvörpin hafa verið lögfest: 1957 10. des., 12. des., 13. des., 6. des. — og þing 1958 4. des., 28. nóv., 27. nóv. og 19. des. Þá byrjar þing mánuði fyrr. Þessi staðhæfing er því vitanlega á misskilningi byggð, og ég ætla ekki að fara að bera — (Grip-ið fram í.) Já, þegar þingið byrjaði 10. okt. Þingið byrjaði 10. okt., og það er þess vegna algerlega þveröfugt við þau vinnubrögð, sem hér eru viðhöfð.

Auk þessa, að senda þingmenn heim án þess að birta á Alþingi hina venjulegu skýrslu um fjárhagsafkomu ríkissjóðs og ræða hana, eru það algerlega óvenjuleg vinnubrögð, að eitt það mál,

sem mest hefur verið deilt um, brbl. um landbúnaðarverðið, er ekki einu sinni lagt fyrir þingið, áður en á að senda það heim, að maður tali nú ekki um það, að ekki er haft fyrir því að gera grein fyrir afkomu útflutningssjóðs, en farið á pólitíska fundi í félögum hér í bænum og gerð grein fyrir henni þar. Hvað kostaði þetta ríkisstj.? Hvers vegna getur ríkisstj. ekki haft þau venjulegu vinnubrögð að leggja fram fjárlagafrv., gera grein fyrir afkomu ríkissjóðs, koma frv. til n. og gera jafnframt nokkra grein fyrir fjárhagsafkomunni yfirleitt? Eru þetta ekki alveg nægar ástæður, þessi vinnubrögð? Slik vinnubrögð hafa ekki átt sér stað hingað til á Alp., og hér er brugðið frá venju á svo óvanalegan hátt og mikilsvarðandi, að það er gersamlega óviðunandi.

Við erum ekki að tala gegn þessum frumvörpum, eins og komið hefur fram í þessum umr. Við erum ekki að tala gegn því, að eðlilegt þingið sé gert, til þess að stjórnin fái sinn vinnufrið. Þvert á móti, við teljum það eðlilegt. En þessi vinnubrögð, sem hér eru viðhöfð, eru algerlega óeðlileg, óviðunandi, og það verður að venja hvaða stjórn sem situr af slíkum vinnubrögðum. Það væri vöntun á skyldurækni þingsins, ef það vendi ekki hvaða stjórn sem er af svona vinnubrögðum. Og það er sannast, að máluunum verður ekki flýtt með þessum hætti.

Það er talað hér um það sem mótbáru gegn því að fara þær leiðir, sem við bendum á, að það sé verið að tefja þingið, þessar ræður okkar séu eingöngu til þess að tefja þingið. Ég mótmæli því algerlega. Þær eru til þess að undirstrika það, að við unum ekki vinnuaðferðum af þessu tagi, sem eru nýjar og bera leiðinlegan blæ af því, sem ég ekki vil nefna. Það hefur verið sagt, að þingið hafi setið hér aðgerðalaust um langan tíma oft og einatt og hæstv. ríkisstj. vilji koma í veg fyrir, að slíkt hendi. Þessar röksemdir fá undir engum kringumstæðum staðizt. Í fyrsta lagi er eftir að gefa skýrslu og tala þann tíma, sem til þess þarf venjulega, um fjárhagsafkomu ríkissjóðs, sem ég hef margminnt á. Um það eru eðlilega hafðar, eins og okkur er kunnugt, útværsumræður til þess að gera þingheimi og þjóðinni, áður en kemur til afgreiðslu fjárlaga og efnahagsráðstafana, grein fyrir því í aðalatriðum, hvernig hlutirnir standa. Þetta á að þurrka út, fá samþykktar greiðsluheimildir og láta þingmenn, a. m. k. stjórnarandstöðuna, vera algerlega í blindni, að svo miklu leyti sem hún fær ekki upplýsingar annars staðar frá, um þau atriði, sem fleiri en ríkisstj. og stjórnarliðar vilja gjarnan hugsa um. Um þetta mál fyrst og fremst er eðlilegt, að það taki nokkurn tíma. Enn fremur er ekki óeðlilegt, að gerð væri nokkur grein fyrir efnahagsmálunum almennt, sem einnig mundi taka eðlilegan tíma. Og í þriðja lagi má benda á, að það liggja fyrir þinginu, eins og við heyrðum núna í byrjun þessa fundar, mörg mál, þ. á m. mál um tvö bráðabirgðalög, sem þarf að afgreiða, en mörg mál, sem þingmenn hafa þegar lagt fram. Það er beinlínis vinnusparnaður að nota tímann núna fram undir jól til þess að koma þessum málum áleiðis. Með því að láta þingið sitja aðgerðalaust í tvo

mánuði og nefndir þess lengist þingið fram á vor eða sumar að öllum líkindum.

Þingið þarf þess vegna undir engum kringumstæðum að sitja aðgerðalaust. Það hefur nægilegum málum að sinna samkv. venjulegum vinnuaðferðum, og þessi mál, sem ég hef talið og oftast hafa verið á dagskrá fyrstu vikur þingsins, auk mála, sem þingmenn bera fram og hafa verið venjulegt umræðuefni, mundu undir öllum kringumstæðum vera nægilegt viðfangsefni fyrir Alp., þangað til þinginu er frestað með eðlilegum hætti og þessar lagaheimildir, sem hér liggja fyrir, samþ. Og ég get satt að segja með bezta vilja ekki séð, hvað það er, sem knýr stjórnina til þessara vinnuaðferða. Ég vil beinlínis spyrjast fyrir um það, því að ég sé ekki nokkur minnstu rök fyrir því að nota þessar vinnuaðferðir.

Eitt af þeim atriðum, sem hefur verið talið á. m. k. í blöðum, er sparnaður. Nú er upplýst, að það eru allar líkur til þess, að ekki sparist neitt eða þá að þetta er ekki mikil eyðsla á ríkisé, þar sem þingmenn hafa kaup yfir hátíðarnar og að öllum líkindum mánuð af þessum frestunartíma. Starfslið þingsins er hér aðgerðalaust þennan tíma, og þingið framlengist fram á vor, vegna þess að margt af því, sem mætti ýta áleiðis núna, verður ógert.

Hver er þá ástæðan? Hvers vegna má ekki nota venjulegar vinnuaðferðir? Það þarf enginn að láta sér koma til hugar, að nokkur stjórnarandstaða, hvort sem það er sú stjórnarandstaða, sem nú er, eða einhver önnur, láti þetta afskiptalaust. Það verður undir engum kringumstæðum gert. Og það mun sannast, enda eins og ég sagði áðan beinlínis skylda stjórnarandstöðunnar að gera það.

Ég fullyrði það, að með venjulegum vinnubrögðum, og ég hef bent á, hver þau eru, mundi hæstv. ríkisstj. geta hagað störfum þingsins þannig, að það sparaði þingtíma, jafnvel peninga og áreiðanlega henni sjálfri mikla fyrirhöfn. Þess vegna vil ég, áður en ég fer frekar út í umr. um þetta mál, fara fram á það, ekki sízt þar sem það er upplýst, að hæstv. forsrh. mun vera fjarverandi vegna lasleika og hefur ekki látið frá sér heyra um það, sem hann talið um í gær við formenn þingflokka stjórnarandstöðunnar að hann mundi gera, að þessu máli verði frestað, og ég geri ráð fyrir því, að með eðlilegum vinnubrögðum mundi það flýta störfum þingsins, en ekki seinka.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Eins og áður hefur verið vikið að hér og reyndar þm. hafa heyrt, hafa umr. hér að mjög litlu leyti snúizt um það mál, sem hér er á dagskrá, og er það að sjálfsögðu ekki til fyrirmyndar. Ég mun ekki fara langt út í þá sálma að ræða þau almennu atriði, sem hér hafa komið fram, þó að vissulega margt í þeim gefi tilefni til sérstakra hugleiðinga. Ég get þó ekki stillt mig um að segja, að það er næstum því broslagt, þegar hv. 2. þm. Vestf., forsrh. vinstri stjórnarinnar, er sérstaklega að tala um virðingu Alp. og því sé misboðið að hafa ekki samráð við það um alla hluti. Þetta eru þau vinnubrögð, sem tíðkuð

voru á þeim tíma. Ég er ekki að segja, að þau hafi verið til fyrirmyndar, síður en svo, enda væri það ekki æskilegt, að þau væru tekin upp aftur. En óneitanlega virðist manni það koma úr hörðustu átt, þegar af þeim aðila er sérstaklega verið að fordæma það, að sú ráðstöfun sé gerð, sem nú er og er ekki í öðru fólgin en því, að fyrirhugað er að fresta fundum Alþ. um skeið, til þess að ríkisstj. hafi tíma til þess að undirbúa sín mál, mál, sem hún að sjálfsögðu ákveður ekkert um og hlýtur að hafa fullt samráð við Alþ. um, þannig að af Alþ. er enginn réttur tekinn. Ég get ekki heldur stillt mig um að skjóta því fram hér í sambandi við fordæmingu á því, að hæstv. núv. forsrh. hafi flutt ræðu í Varðarfélaginu, þar sem hann hafi farið nokkrum orðum um það, hversu geigvænlegt ástand væri í efnahagslífi þjóðarinnar, án þess þó vitanlega að gefa þar nokkrar sundurliðaðar upplýsingar um þær rannsóknir, sem fram hafa farið á því, heldur var það almenns efnis, að þá minnti það mig á það, að ég man ekki betur en það hafi verið fyrsta árið, sem vinstri stjórnin starfaði, sem sett var n. til þess að rannsaka efnahagsmálin, gera hina svokölluðu og margumtöluðu úttekt, og ég held, að það, sem fyrst hafi birt, að svo miklu leyti sem nokkuð hafi birt um það efni, hafi verið frásögn í Tímanum af ræðu, sem hæstv. þáv. forsrh. flutti í Framsóknarfélagi Reykjavíkur, þar sem hann skýrði frá ýmsum atriðum þeirrar úttektar.

Það voru svo örfá atriði í sambandi við meðferð þess máls, sem hér liggur fyrir, sem mig langaði til sérstaklega að drapa á.

Það er talið sérstaklega óeðlilegt við meðferð þessa máls og afgreiðslu þeirra annarra frumvarpa, sem hér eru til meðferðar í dag, að þau séu afgreidd, áður en vitað er um efnahagsmálastefnu ríkisstj. og afgreiðslu fjárlaga. Þetta er ekkert nýtt fyrirbrigði. Í fyrsta lagi hygg ég, að þessi frv. hafi yfirleitt ætíð verið afgr. endanlega, áður en fjárlög hafa verið afgr., og þau hafa meira að segja verið afgreidd stundum án þess, að vitað hafi verið endanlega um það, hver væri efnahagsmálastefnan. T. d. voru þau afgreidd síðasta fjárlagaár vinstri stjórnarinnar áður en vitað var um afgreiðslu efnahagsmála. Að visu voru fjárlög þá afgreidd um árslok eða fyrir áramót, en þá með þeim einkennilega hætti, sem öllum hv. þm. er kunnugt, að tekin voru út úr fjárlagafrv. vissar fjárhæðir, nokkrir milljónatugir, til þess að jafna hallann, án þess að nokkuð væri vitað um það, hvernig þessum vanda yrði mætt. Það fer því viðs fjarri, að staðfesting þessara frumvarpa hafi ætíð verið í beinu sambandi við afgreiðslu fjárlaga og vitað hafi verið endanlega um efnahagsmálastefnuna, þegar þessi lög voru endanlega samþykkt frá Alþingi. Hitt er rétt, að það mun venjulega hafa verið svo, að 1. umr. fjárlaga hafi verið búin, áður en þessi frumvörp væru staðfest, og kemur þá til athugunar, hvort svo mikið samband sé milli 1. umr. fjárlaga og samþykktar þessara frv., að efnislega sé af þeim sökum óeðlilegt eða jafnvel fjarstætt að samþykkja þessi lög.

Það er auðvitað svo, að ef við 1. umr. fjárlaga

kemur fram stefna ríkisstj. í efnahags- og fjármálum, þá hefur það mjög mikilvæga þýðingu varðandi ákvörðun lagafrv. sem þessara og afstöðu til þeirra. Það hefur hins vegar ekki verið undanfarin ár, að neitt hafi legið fyrir um fjármálastefnu ríkisstj., þegar þessi löggjöf hefur verið afgreidd frá Alþingi, og þess er alls ekki að vanta, að það geti legið fyrir nú, eins og hæstv. fjmrh. hefur tekið fram.

Það kemur þá auðvitað til álita í þessu sambandi, hvort upplýsingar um hag ríkissjóðs á árinu sem leið og þeim hluta þess árs, sem nú er að liða, geti orkað það miklu, að af þeim sökum mundi það teljast fráleitt að afgreiða þessa löggjöf, án þess að slíkar upplýsingar lægju fyrir. Vitanlega hafa slíkar upplýsingar mikið að segja varðandi mat manna á efnahagsástandinu, en ég hygg ekki, að neinn hv. þdm. muni í alvöru halda því fram, að slíkar upplýsingar mundu leiða til þess, að það yrði talið óeðlilegt að samþykkja þessar heimildir, sem gilt hafa árum saman og enginn ágreiningur hefur verið um að giltu, vegna þess að fjárhagsástandið mundi leiða í ljós, að ekki væri þörf á þeim tekjum, sem hér um ræðir.

Hv. 5. þm. Austf. ræddi um það hér áðan, að það mætti nú ætla það jafnvel vegna þess sparnaðaranda, sem mætti gera ráð fyrir að yrði hjá ríkisstj., að þá gæti farið svo, að þessir tekjustofnar væru ónauðsynlegir. Hins vegar gekk ræða hans að öllu öðru leyti út á að sanna það, að óhjákvæmilegt væri að hafa þessa tekjustofna, því að hann dró upp mjög dökka mynd af því, hvernig fjármálaástandið væri og hagar ríkissjóðs, og vék sérstaklega að upplýsingum í fjárlagafrv. um það efni, að það væru tekjulíðir, sem ekki mætti reikna með á þessu ári. Allt þetta bendir að sjálfsögðu í þá átt, að það sé síður en svo hægt að gera ráð fyrir, að breyting hafi orðið á þann veg, að það sé ekki lengur fyrir hendi, að það þurfi að framlengja þessa tekjustofna, ef miða á við þær upplýsingar, sem auðið er að láta liggja fyrir, ef 1. umr. fjárlaga færi nú fram. Ég held því, að hvernig sem á málið er efnislega litið, geti það ekki skipt máli varðandi afstöðu manna til þessara frumvarpa, þó að 1. umr. fjárlaga færi nú fram, umræða, sem er útilokað að geti sýnt heildarstefnu ríkisstj. í fjár- og efnahagsmálum, — ég býst ekki við, að neinn ætlist til þess, — heldur aðeins gæti haft í sér fólgnar vissar upplýsingar, sem raunverulega eru að meira eða minna leyti öllum hv. þm. kunnar og ljósar, enda hafa umr. leitt það skýrt fram.

Mér sýnist því, að efnislega geti ekki neitt verið því til fyrirstöðu, að framlenging þessara frv. verði samþ. Ég hef áður vikið að því, hvernig þetta var í tíð vinstri stjórnarinnar. Af hálfu stjórnarandstöðunnar þá var aldrei fótur settur fyrir samþykkt þessara frv., enda þótt ekki lægi fyrir endanleg vitneskja um efnahags- eða fjármálastefnu ríkisstj. á hverjum tíma. Mér er ekki kunnugt um, að það hafi verið borið fyrir sig í sambandi við afgreiðslu þessara mála. Það er því alveg ljóst, að ef það er skoðun manna, að það sé ekki hægt að samþykkja þessi frv. nú,

þá er það ekki efnislegt viðhorf til málanna sem slíkra, heldur einhver annarleg sjónarmið, sem þar koma til greina.

Það hefur verið hér vikið að því, að það væri til framdráttar störfum Alþingis, að það sæti nú lengur og ynni að afgreiðslu þeirra mála, sem fyrir það hafa verið lögð. Þannig standa sakir með meiri hluta þessara mála, að þau eru fjárhagsmál og gersamlega útilokað að taka afstöðu til þeirra, án þess að vitað sé nokkurn veginn um fjárhagsgetu ríkissjóðs og þær leiðir, sem farnar verða í fjárhags- og efnahagsmálum þjóðarinnar. Hitt er að visu rétt, að það eru nokkur önnur frv., sem fram hafa komið, en ég sé ekki, að það sé hægt að álita, að það muni á einn né annan veg seinka störfum Alþingis, eftir að það kemur aftur saman, þó að þá þurfi að taka þessi frv. til afgreiðslu.

Því hefur verið haldið fram hér til afsökunar beiðni um að fresta þessum málum nú, að afgreiðsla þeirra í nefnd hafi verið með óeðlilegum hætti og að það sé óeðlilegt að afgreiða þessi mál með afbrigðum, sem kallað er, í byrjun þings. Ég sé nú satt að segja ekki, að það þurfi að vera á neinn hátt óeðlilegt, ef hv. þm. geta ekki með rökum bent á, að þeir hafi ekki kynnt sér þessi mál. Ég held, að það hins vegar liggi alveg ljóst fyrir hverjum einasta þingmanni hér í hv. deild og Alþingi yfirleitt, hvaða mál er hér um að ræða, því að hér eru óbreytt frv., sem staðfest hafa verið og framlengd ár eftir ár, þannig að það getur enginn borið það fyrir sig, að hann hafi ekki þekkingu á þessum málum og þurfi að kynna sér frekar þeirra efni. Einnig þessi röksemd fellur því um sjálfa sig.

Ég skal ekki ræða hér um þingfrestunina. Ég vil hins vegar vekja athygli á því, sem einn hv. þm. úr stjórnarandstöðunni sagði hér í dag, að hann vefengdi ekki, að stjórnnin þyrfti starfsfrið, en mér skildist, að honum þætti ekki tímabært, að hún fengi þann frið strax. Ég held aftur þvert á móti, að það sé hin mesta nauðsyn fyrir framvindu allra mála í landinu, að stjórnninni gefist kostur á að helga sig undirbúningi efnahagsráðstafana og fjárlaga nú þegar, þannig að þau mál geti orðið tilbúin sem allra skjólast. Mér finnst það miklu meira álitamál, ef það er álitamál á annað borð, hvort rétt væri að fresta þingi eins lengi og gert er ráð fyrir, en hitt alls ekki álitamál, ef menn viðurkenna á annað borð, að það sé eðlilegt, að stjórnnin taki sér einhvern frið til undirbúnings þessara mála, að þá fái hún hann þegar. Það leiðir svo aftur af hraðanum í undirbúningi málanna, hvað þessi þingfrestun stendur lengi.

Beiðni sú, sem hér hefur komið fram um að fresta afgreiðslu þessa máls, er atriði að sjálf-sögðu, sem hæstv. forseti tekur afstöðu til. Mér sýnist það hins vegar augljóst, að beiðnin um þá frestun er ekki málefnaleg, vegna þess að hún byggist ekki á því, að þingmenn vilji frekar kynna sér þetta mál, heldur er hún eingöngu borin fram til þess að hafa betri vopn í höndum til að geta dregið þingið lengur og komið þannig í veg fyrir þingfrestun. Það er eina skýringin, sem hægt er að finna á þessari beiðni, og ég geri naumast ráð fyrir því, að hv. stjórnn-

arandstaðingar ætlist til þess í alvöru, að það sé orðið við beiðninni, ef ekki er samkomulag um það, að fallið verði frá þeirri þingfrestun, sem fyrirhuguð er, því að það er ljóst, að með frestuninni er ætlunin eingöngu sú að vinna tíma til þess að geta þá með sama málþófi og hér hefur verið í dag reynt að tryggja, að þingstórfin dragist nokkrum dögum lengur.

Forseti (SÓÓ): Vegna þess, sem fram hefur komið frá nokkrum hv. dm., að þessu máli yrði frestað núna, þá vil ég í því sambandi minna á efni frv., sem reyndar hefur verið gert hér áður. Það er um framlengingu á lögum, sem nú gilda, framlengingu á þeim fyrir næsta ár. Ég vil enn fremur minna á, að það hefur ekki komið fram ósk um það frá meiri hl. hv. fjhn., að málinu yrði nú frestað, til þess að nefndin gæti tekið það frekar til meðferðar. Ég vil enn minna á, að þetta er 2. umr. málsins hér í deild. Hér er eftir 3. umr. og síðan þrjár umr. í seinni deildinni.

Ég held, að það verði ekki með sanngirni sagt, að ég sé ósanngjarn, þó að ég geri nú tilraun til þess að ljúka þessari 2. umr. á þessum fundi. En ég mun þá ekki taka málið til 3. umr. fyrr en á næsta fundi, sem ég geri ráð fyrir að verði á mánudag. (Gripið fram í.) Ja, hin málin. Ég geri ráð fyrir, að ég geri tilraun til þess að taka þau til 2. umr. líka. Ég vildi geta þessa á þessu stigi málsins.

Ólafur Jóhannesson: Herra forseti. Það mál, sem hér liggur fyrir til umræðu, er á þskj. 7. Það er frv. til laga um heimild fyrir ríkisstj. til að innheimta ýmis gjöld 1960 með viðauka.

Þessi gjöld, sem þarna er um að ræða, eru svo talin upp í þessu lagafrv. Það er, eins og tekið hefur verið fram í þessum umræðum, vitagjald, það er viðaukastimpilgjald, lestargjöld, leyfisbréflaggjöld, önnur en þau, sem ræðir um í aukatekjulögum nr. 40 1954, svo eru það viðaukagjöld samkv. 9. kafla laga nr. 68 5. júní 1947, um eftirlit með skipum, að undanskildum gjöldum samkvæmt 58. gr. laganna, og svo er það loks gjald af innlendum tollvörutegundum samkv. 1. nr. 60 frá 1939, en þessi viðaukagjöld, sem þarna er um að ræða, eru mjög mishá eftir því, um hvað gjöldin eiga að fjalla. En eins og komið hefur fram í þessum umr., er þetta í raun og veru ekki eina frv., sem hér er á leiðinni, heldur eru samferða því 3 eða þó öllu heldur 4 önnur, sem eru öll í sambandi hvert við annað, þ. e. a. s. frv. um framlengingu á gildi 3. kafla laga nr. 100 frá 1948, um dýrtíðar-ráðstafanir vegna atvinnuveganna, á þskj. 8, frv. til laga um bráðabirgðabreyt. á lögum nr. 90 1954, um tollskrá o. fl., á þskj. 9 og loks frv. til 1. um bráðabirgðabreyt. á l. nr. 68 frá 1949, um bifreiðaskatt o. fl., þskj. 10.

Öllum þessum frv. er það sameiginlegt, að þar er ekki um að ræða fastar álögur, heldur er hér um að ræða heimild fyrir ríkisstj. til þess að innheimta þessi gjöld, sem þarna er rætt um, með ákveðnu álagi á ákveðnu tímabili, og þessi heimild er bundin eftir þessum frv. við eitt ár, þ. e. a. s. við fjárhags tímabili.

Það er rétt, sem hér hefur komið fram, að þessi mál eru ekki ný. Þau hafa verið hér áður til umræðu á fyrri þingum og hafa verið samþykkt þá þing eftir þing. Eigi að síður ber þetta, að þessi háttur er á hafður. að það er ekki sett alveg föst gjaldalög eða skattalög um þessi efni, heldur ár frá ári framlengd þessi heimildarlög fyrir ríkisstj., þess ljósan vottinn, að það er til þess ætlað, að það sé tekið til athugunar hverju sinni, á hverju Alþingi, sem fær þessi mál til meðferðar, hvort það sé þörf á þessum lögum. Annars væru þetta óhæfileg vinnubrögð, eins og ég mun síðar koma að, að vera að eyða tíma hvers Alþingis í það að fjalla um þessi frv. ár eftir ár, ef það væri reiknað með því, að þetta væru alveg stöðugir skattar. En það er ekki reiknað með því, heldur er gert ráð fyrir því einmitt, að Alþingi hverju sinni taki þetta til meðferðar.

Ég geri ráð fyrir og ég get lýst því hiklaust yfir, að hvað mig snertir mundi ég að óbreyttum aðstæðum hafa talið eðlilegt, að þessi lög væru framlengd nú eins og áður, og mundi, ef málið hefði borið að með eðlilegum hætti, hafa greitt atkv. með framlengingu þessara lagafrv. En það er samt sem áður svo, þó að þetta sé frv. um framlengingu á lögum, sem hafa verið áður til og framlengd nokkuð oft áður, að það er vissulega skylda þingsins að átta sig á því hverju sinni og athuga það, hvort þörf sé á þessum tekjustofnum framvegis.

Í því sambandi er auðvitað alveg sérstök ástæða til að þm. geri sér grein fyrir því, hverju þessir tekjustofnar nema, hverjar eru þær upphæðir, sem þeir eru að samþ. hverju sinni.

Nú stendur þannig að visu á, að hér eru margar nýir þm., og ég er nú nýlegur í þeirra hópi líka, og ég skal alveg hiklaust játa á mig þá fáfræði, að þegar ég les nú þessi frv., þá geri ég mér ekki alveg grein fyrir því, hvaða upphæðir þarna er um að ræða. Ég er ekki svo kunnugur þessum gjöldum, sem þarna er um að tefla. En mér finnst samt viðkunnaðlegra að vita þetta, áður en ég afgr. svona mál, hve þarna er um litlar eða háar upphæðir að ræða. Ég geri að sjálfsögðu ráð fyrir því, að hv. fjhn., sem hefur haft málið til meðferðar, hafi gert sér glögga grein fyrir þessu. Og nú vildi ég beina þeirri fsp. til hv. frsm. fjhn., hvort hann geti gefið upplýsingar um það hér, hversu miklu þessi gjöld nemi. Mér finnst það ekki nema sjálf-sagt, að það liggir fyrir, áður en málið er afgreitt. Og þar sem ég geri ráð fyrir því, af því að þetta samband er á milli allra þessara mála, sem um er að ræða, að umr. um þessi mál öll fari að meira eða minna leyti fram í einu lagi, þannig að nú fari fram aðalumræðan um þessi mál, en það yrði svo minni umr. e. t. v. um þau mál, sem á eftir fara, þá finnst mér eðlilegt, að hann gefi þessar upplýsingar varðandi þessi frv. öll, sem hér er um að ræða, hverju þessar upphæðir nema, sem þarna er farið fram á að þingið samþykki.

Hér er um heimildarlög að ræða fyrir ríkisstj. Það er af því augljóst, að gert er ráð fyrir því, að ríkisstj. athugi, hvort hún þurfi á þessum

gjöldum að halda, áður en hún ákveður að innheimta þau.

Ég hef haldið því hér fram áður og get ekki vikið frá þeirri skoðun, að það sé samband á milli þessara mála og afgreiðslu fjárl. og því sé óheppileg málsmeðferð að taka þessi mál út af fyrir sig til umr. og afgreiðslu, áður en nokkuð er farið að ræða um fjárl. Það hefur enginn fundið að því, að þessi frumvörp væru lögð fram í þingbyrjun. Það eru alveg eðlileg vinnubrögð, og sá háttur hefur sjálf-sagt verið hafður á áður. En það, sem fundið er að, er þetta, að það skuli vera ætlað til þess, að þessi frv. séu afgr. sem lög, áður en Alþingi hefur fengið að heyra skýrslu hæstv. fjmrh. um fjárhagsástandið og um væntanlega stefnu ríkisstj. í þeim efnum. Sú afgreiðsla er algerlega eðlileg, sem hv. 6. þm. Norðurl. e. (MJ) lýsti áðan, að þessi lög séu afgreidd áður en fjárl. eru afgreidd. Það er mjög eðlilegt út af fyrir sig, af því að fjárlagaafgreiðslan hlýtur að byggjast m. a. á þessum tekjustofni. En það, sem er gagnrýnt hér, er þetta, að það skuli lögð áherzla á, að þessi tekjuöflunarfrv. séu afgr., áður en fjárl. eru nokkuð tekin til umr. Og því eru þau í raun og veru, hvað sem hver segir, afgr., áður en þm. er gerð grein fyrir því, hvort þörf verði á þessum tekjustofnum eða ekki. Og það er einmitt sérstök ástæða til þess að minnst á það nú, vegna þess að sú ríkisstj., sem nýlega er tekin við, hefur einmitt boðað, að hún mundi grípa til nýrra aðgerða í þessu efni. Það veit enginn nema þá hún, hverjar þær aðgerðir verða. En vel gæti það einmitt verið, að þær aðgerðir væru þess háttar, að þessara tekjustofna yrði ekki lengur þörf. Þess vegna get ég ekki með nokkru móti vikið frá þeirri ástæðu, sem ég hef sett hér fram áður, að það sé réttmætt að tengja þessi mál með þeim hætti, sem ég hef vikið að, við fjárl. og að það sé óeðlilegur hraði, sem áætlað er að hafa á afgreiðslu þessara mála.

Hv. 6. þm. Norðurl. e. sagði hér áðan, að það væri ekki svo mikið atriði, að það færi fram fjárlagaumræða eða fjmrh. héldi sína vinnulegu fjárlagaráðu, áður en þessi mál væru afgr., af því að hann sagði, að það væri útilokað, að hún gæti sýnt nokkra heildarstefnu ríkisstj. um fjárhags- og efnahagsmálin. Ég verð að segja það, að mér þykir mjög mikilsvert að fá þessa játningu fram, að það sé útilokað, að fjárlagaráða, sem nú er haldin, geti sýnt nokkra heildarstefnu í fjárhags- og efnahagsmálum. Það er a. m. k. vitnisburður um það, að stjórinn hafi ekki myndað sér neina ákveðna stefnu í þeim málum, áður en hún var mynduð.

Ég lét þess getið áðan, að ég gerði ráð fyrir því, að að óbreyttum aðstæðum mundi ég hafa greitt atkv. með þessum frv., sem hér liggja fyrir, þ. e. a. s.: það er ekki efnislegur ágreiningur beint um efni þessara frv., sem kemur til greina, heldur ágreiningur um málsmeðferðina, sem ég vona að hafi komið nokkuð greinilega í ljós af þeim umr., sem hér hafa farið fram, og ég hef hér lítilliga reynt að minna á.

Það kæmi auðvitað talsvert annað til greina, ef það væri litið á þessa skatta sem sjálf-sagða

og varanlega. En það er auðséð af þeirri meðferð, sem höfð hefur verið á þessum málum að undanförmu, að þannig er ekki litið á, enda er alveg auðsætt, að ef litið væri á þessar viðaukaálögur sem sjálfsögd og varanleg gjöld, þá væri alveg óþarfi að vera að hafa þann hátt á að vera að framlengja þetta á hverju ári. Það eru vinnubrögð, sem tefja vissulega tíma Alþingis. Það væru þá vinnubrögð, sem vissulega væru öllum til leiðinda, en engum til góðs. En þessi háttur, sem á hefur verið hafður, sýnir alveg augljóslega, að það er meiningin, að það sé með kostgæfni af Alþingi athugað hverju sinni, hvort þörf sé á þessum tekjustofnum framvegis eða ekki.

Það hefur verið lögð á það nokkur áherzla hér, að því er virðist, að það væri út af fyrir sig nokkuð eðlilegt, að ný stjórn þyrfti að fá eitt-hvert hlé, hún þyrfti að fá starfsfrið, eins og menn hafa orðað það. Ég get nú ekki fallið á þessa röksemd, í fyrsta lagi af því, að það verður nú ekki talið, að hér sé í raun og veru um neina nýja stjórn að ræða. Það vita allir, að sú stjórn, sem sat frá því í desember s. l., var studd af Sjálfstfl. og var í reyndinni samstjórn þessara tveggja flokka, Alþfl. og Sjálfstfl., og það er í rauninni alveg vitað mál, að þó að það félli í hlut Alþfl. eða þeirra manna, sem hann skipa, að sitja í ráðherrastólunum, þá var á þessu tímabili húsbóndavaldið hjá Sjálfstfl. Mætti auðvitað nefna mörg dæmi því til sönnunar, ef ástæða þætti til, þar sem það kom ákaflega skýrt fram, að húsbóndavaldið í öllum efnum var hjá Sjálfstfl., þó að Alþýðuflokksmönnum væri leyft að sitja í ráðherrastólunum. Það mætti nefna einstök dæmi um það, hláleg dæmi, eins og t. d. um embættisveitingar. Það mætti nefna það t. d., að Morgunblaðið skýrði frá því, að það væri búið að veita ákveðnum manni ákveðið embætti. Alþýðublaðið fór að afla sér upplýsinga um þetta hjá menntmrn. og það kannadist ekki við neitt, og Alþýðublaðið vildi bera þetta til baka. En hvað gerðist þá? Morgunblaðið bara tók upp í sig daginn eftir og sagði: Þetta er víst svona, þessi maður fær embættið. (Gripið fram í: Er eitthvað um þetta í frv.?) Nei, þetta er ekki í frv., en þetta er inngangur að því, sem ég ætla að koma að á eftir. Ég er að reyna að sýna fram á, að það hafi ekki orðið nein eiginleg stjórnarskipti, heldur sé þetta í reyndinni sama stjórnin, sem er, og þess vegna sé nú ekki eins mikil þörf á þinghléi og þessi stjórn vill vera láta. Og viti menn, það reyndist svo rétt, sem Morgunblaðið sagði, það stóð svo-leiðis á, að menntmrh. var í útlöndum, þegar þetta skeði, en þegar hann kom heim, þá var þetta gert, sem Morgunblaðið hafði sagt. Ég er ekki að gagnrýna þá ákvörðun. Þetta sýnir aðeins það, að þannig var haldið á málunum, meðan þessi stjórn sat að völdum, og það er öllum vitanlegt, að Sjálfstfl. átti á allan hátt innangengt í stjórnarráðið, á meðan þessi stjórn sat, og var þess vegna öllum hnútum þar kunnugur. Þess vegna er það að sjálfsögðu svo, að þessi stjórn, sem að fölli til settist á lagginar 20. þ. m., var kunnug öllum þessum málum, sem stjórnin hefur nú við að glima, og á þess vegna enga af-

sökun fyrir því að vera ekki búin að mynda sér skoðun á þeim málefnum. Og það er í rauninni alveg furðulegt, ef stjórnin hefur verið mynduð án þess, að þeir, sem að henni standa, hafi gert sér grein fyrir því, hvaða stefnu þeir ætluðu að hafa, hvaða heildarstefnu þeir ætluðu að hafa í efnahags- og fjárhagsmálum og aðalmálum þjóðarinnar. Það er sannast sagt alveg furðulegt.

Það var þess vegna engin ástæða til þingfrestunar að minnu viti. Stjórnin hefur haft aðstöðu til þess að kanna þessi mál. En auk þess mótmæli ég því alveg eindregið, að ríkisstj. hafi hér ekki starfsfrið, þó að Alþingi sitji. Ég kalla þáð hreina óvirkingu við Alþingi að komast svona að orði, að ríkisstj. hafi ekki starfsfrið, þótt Alþingi sitji. Það er einkennilegt. Ég veit ekki, hvað Alþingi er að þvælast fyrir ríkisstj.

En þá kem ég að einu atriði, sem mér virðist gæta nokkuð mikið hjá hæstv. fjmrh. og kom fram í ræðu hv. 6. þm. Norðurl. e., að það væri ríkisstj., sem ætti alveg að marka störf Alþingis. Hæstv. fjmrh. sagði, að það væri vitað, að það lægju tvö meginverkefni fyrir Alþingi, sem nú kæmi saman, þ. e. a. s. afgreiðsla efnahagsmála og afgreiðsla fjárl., og hv. 6 þm. Norðurl. e. taldi upp nokkur mál, sem þm. hefðu hreyft hér, og taldi þau mest í þá stefnu, að þau snertu fjárhagsmál. En ég vil segja það, að það er ekki stjórnarinnar að segja til um það endilega, hvaða málefni Alþingi tekur til meðferðar. Það er Alþingis. Þess vegna er alþm. veittur frumkvæðisréttur, að þeir mega hér einmitt hreyfa þeim málum, sem þeir vilja hér á þessu þingi, og mega bera fram frv. um þau efni, sem sem þeir vilja flytja á þessu þingi. Og það er alls ekki svo, að stjórnin geti markað Alþingi neinn bás í þeim efnum, og það er ekki á færi hæstv. fjmrh. að segja fyrir um það, hvort þm. muni á þessu þingi hreyfa einhverjum mikilsverðum framtíðarmálum eða ekki. Þeir geta það að sjálfsögðu, og honum er með öllu ókunnugt um það enn, hver þau mál verða. Þetta þing hefur ekki staðið nema átta daga enn, og það er ekki við því að búast, að þm., sumir hverjir algerir nýliðar, séu búnir að ganga frá þeim málum, sem þeir ætla að bera fram á þessu þingi.

Ég vil þess vegna segja það: Ég skil ekki í fyrsta lagi annað en að stjórnin hafi haft nokkurt svigrúm til þess að athuga þessi mál nú að undanfögnu og verð að telja það nokkuð mikið gáleysi af henni að leggja út í það að fara af stað án þess að hafa kynnt sér málin betur en þeir vilja vera láta. Og í annan stað verð ég að halda því fram, að ríkisstj. geti haft alveg fullkominn starfsfrið, þó að Alþingi sitji að störfum. Ég verð að halda því fram, að það sé einmitt skylda ríkisstj. að hafa samráð við Alp. um þá stefnu m. a. í efnahagsmálum, sem hún ætlar að taka.

Hv. 6. þm. Norðurl. e. sagði, að það væri ekki farið fram á mikið hér, það væri aðeins farið fram á frestun þingsins um skeið. En athugum nokkru nánar, hvernig frumkvæðisrétti þm. er háttað. Það er ákvæði um það í þingskópum, og ég veit ekki betur en þau lagafrv., sem þeir vilja bera fram, skuli komin fram, áður en 8

vikur eru liðnar frá þingsetningu. Eins og ég drap á áðan, er þess ekki að vænta, að nýjum þm. hafi gefið svigrúm til þess á þessum stutta tíma, sem liðinn er frá þingbyrjun, að flytja þau mál, sem þeir vilja hreyfa á þessu þingi. Mér sýnist, að ef samþykkt er þessi frestunartillaga, sem hér hefur verið lögð fram af hálfu hæstv. forsrh., þá væri svo komið, þegar þing kæmi aftur saman, að lokað væri fyrir frumkvæðisrétt þm. Ég veit að visu vel, að það er hægt að veita afbrigði frá þessu, og ég veit að visu vel, að það er yfirleitt venja að veita þau afbrigði. En hvaða trygging er fyrir því, að sá háttur verði hafður á hér eftirleidis?

Manni virðast þau vinnubrögð, sem hér eru á ferðinni, að ætla að fara að fresta þingi, eftir að það hefur staðið aðeins 10 daga eða um það bil, vera óvenjuleg, — ég hygg, að þau eigi sér ekki nokkurt fordæmi í þingsögunni. Og það er vissulega verið að marka nýja stefnu með því og með þeim ummælum, sem hæstv. ráðh. hefur um það haft, þar sem hann hefur lagt alla áherzlu á ríkisstjórnina, en eins og viljað víkja þinginu til hliðar. En það er vissulega hlutverk þm., jafnt stjórnarandstæðinga sem stjórnarsinna, að standa á verði um rétt þingsins í þessu efni og gæta þess, að ríkisstj. víki þinginu ekki um of til hliðar. Á því byggist okkar lýðræði, að þetta Alþingi, þessi söguhelga stofnun þjóðarinnar, standi á sínum rétti, en láti ekki ríkisstj. taka of mikið af völdum þeim, sem hafa verið hjá Alþingi og eiga að vera hjá Alþingi, í sínar hendur. Á þetta ber að leggja áherzlu. Og ég get ekki annað séð en að þingfrestun undir þessum kringumstæðum lýsi megnri óvirðingu gagnvart Alþingi, og það er alveg auðséð, eins og þegar hefur reyndar komið fram í þessum umr., að með slíkri þingfrestun er þm. gert erfiðara um það að rækja sitt þingmannshlutverk. Það er auðvitað svo, að þm. hafa verið falin til meðferðar ýmis málefni af sínum kjósendum, mál, sem þeir eiga að koma á framfæri hér á þessu þingi.

Það má ef til vill segja, að ég hafi nú í lokin eitthvað vikið frá því málefni, sem hér er sérstaklega til umræðu, en ég vona, að mér fyrirgefist það, þegar athugað er sambandið, sem er á milli þess kapps, sem lagt er á afgreiðslu þessara mála nú, og þingfrestunar þeirrar, sem til stendur.

Ásgeir Bjarnason: Herra forseti. Það er sjálf-sagt margt, sem hægt er að hugleiða í sambandi við það frv., sem hér er til umr. Og þegar lítið er til baka yfir það ár, sem senn fer að liða, þá mun það verða nokkuð einstakt í sinni röð, þegar tekið er tillit til Alþingis og sögu Alþingis frá upphafi.

Einhver mesta stjórnarskrárbreyting, sem gerð hefur verið hér á landi, hefur verið gerð á þessu ári. Og þegar fyrsta þingið kemur saman, eftir að sú stjórnarskrárbreyting er komin á, þá er svarið til þjóðarinnar þetta, — hæstv. fjmrh. sagði hér í dag, að það væri ekki starfsfriður fyrir Alþingi, og þó er sú kjördæmaskipan og skipan Alþingis komin á, sem hæstv. fjmrh. og hans flokkur og ríkisstjórnarflokkarnir hafa

beitt sér fyrir um langt skeið. Það er einkenni-legt, að þessir framsýnu menn, þessir framsýnu forustumenn Sjálfstfl. skyldu ekki koma auga á þessa hluti fyrir og reyna þá að koma þeirri skipan á Alþingi, sem var þannig, að hægt væri að hafa starfsfrið fyrir hlutaðeigandi ríkisstjórn. Það er merkilegur hlutur. Og þjóðin, hvers á hún að gjalda? Hvers á hún að gjalda í sambandi við kjördæmaskipunina, og hvers á hún að gjalda hjá núverandi ríkisstj., þegar hún hefur fengið framgengt þessu máli, sem hún hefur talið að væri mikilsvarðandi fyrir jafnrétti þegna-anna í þjóðfélaginu? Það er náttúrlega allt í lagi kannske, þó að Alþingi sé sent heim. En ég geri ráð fyrir því, að þjóðin hafi sitt að segja og það geti komið til þess, að ríkisstj. hafi ekki starfsfrið fyrir þjóðinni, ef henni finnst rétti sínum misboðið. Og það er alveg einstakt í þingsögunni, þegar búið er að leggja mörg mál fyrir Alþingi, að þau skuli ekki vera afgr. til nefndar. Það er algengt, að það verður að vísa fjöldamörgum málum til umsagnar ýmissa aðila, og ekki hægt fyrir Alþingi að taka afstöðu til málanna, fyrr en eftir að þessar umsagnir berast. Og ég álit, að það væri mjög mikill ávinningur fyrir Alþingi og starfstíma þess, ef búið væri, áður en þingfrestun fer fram, að vísa mál-um til n. og senda þau til umsagnar þeirra aðila, sem eðlilegt er að fjalli um málefnið. En slíkt mun ekki verða nú, eftir því sem upplýst er. Og það er líka einsdæmi að taka ekki fjárlagafrv. til 1. umr., áður en þingfrestun fer fram.

En þegar rædd eru fjármál og þótt ekki séu stærri frv. en þau, sem liggja nú fyrir, þá er ástæða til þess að hugleiða ýmislegt, sem sagt hefur verið í þeim kosningum, sem fram hafa farið á þessu ári, varðandi fjármál og fjármálastefnur einstakra stjórnmalaflokka í landinu.

Sjálfstfl. og Alþfl. deildu um það fyrir síðustu kosningar, að hvor um sig hefði stolið stefnuskrá hins. En svo vel vill nú til, að þessir flokkar starfa saman og geta þá innbyrðis rifist um sín stefnumál. Og ég efast um, að það hafi nokkurn tíma verið boðaðar róttækari aðgerðir í skatta- og efnahagsmálum þjóðarinnar en einmitt hafa verið boðaðar af þessum stjórnmalaflokkum, sem hlut eiga að ríkisstj. nú. Ég efast um það. Þess vegna er meiri ástæða til þess að hugleiða hvert einasta frv., sem varðar skattamál, nú frekar en áður hefur verið, með tilliti til þess boðskapar, sem birtur hefur verið í blöðunum og tilkynntur við komu núverandi hæstv. ríkisstjórnar.

Sjálfstfl. gaf út mikla stefnuskrá fyrir kosningarnar í haust, og Alþfl. virtist í meginatrið-um vera þeirri stefnuskrá samþykkur. En þar stendur m. a., með leyfi hæstv. forseta:

„Framleiðslunni verði skapaður starfsgrund-völlur, er geri fært að draga úr og síðar afnema uppþætur og niðurgreiðslur, svo að atvinnu-rekendur beri sjálfir ábyrgð á rekstri sínum.“

Það er nú hvorki meira né minna um að ræða, ef slíkt skal gera, en að afnema niðurgreiðslur og skatta, sem munu nema á annan milljarð. Ég efast um, að nokkur ríkisstjórn eða nokkur stjórnmalaflokkur hafi fyrir kosningar boðað

jafnróttækar aðgerðir í skatta- og efnahagsmálum þjóðarinnar og gert hefur verið þarna. Og það er því rík ástæða til að spyrja, til hvaða úrræða skuli gripið, þegar svo róttækar aðgerðir eiga sér stað.

Enn fremur stendur: „Stefnt verði að raunhæfri gengisskráningu og stöðugu gengi. Byggðir verði upp gjaldeyrisvarasjóðir í landinu, svo að þjóðarbúið verði ekki háð duttlungum erlendra lánveitenda um daglegar neyðsluþarfir. Endurskoðun fari fram á lögum um skatta, tolla og útsvör með það m. a. fyrir augum að tryggja jafnrétti skattþegnanna og að skattar á eyðslu komi í stað tekjuskatts og útsvara, eftir því sem fært er.“

Það er ekki einungis það, að það skuli eiga að afnema tekjuskatt, heldur er látið í það skína, að það skuli afnema útsvör. Ég fæ ekki séð, hvernig þessu verður fyrir komið, vegna þess að svo misjafnar þarfir og margvislegar eru hjá hinum einstöku sveitar- og bæjarfélögum í þessu landi, að það er ekki hægt fyrir ríkisvaldið að hafa bein afskipti af þeim hlutum. Og hræddur er ég um það, að einhverjum mundi finnast hann afskiptur í þeim efnum, ef ekki ættu neinir aðrir tekjustofnar að koma til greina fyrir sveitarfélögin en þeir, sem kæmu beint frá ríkinu. Þetta stangast líka allt á, vegna þess að það er í öðru tilfallinu boðað að afnema skatta og útsvör og í hinu tilfallinu er boðað, að það skuli stórhækka ýmiss konar útgjöld hjá því opinbera, eins og tryggingarstarfsemi og annað, sem að því lýtur, þannig að þegar farið er að stúdera þessar stefnuskrár og tilkynningar ríkisstjórnarinnar, þá stangast þar yfirleitt allir hlutir á. Það er því ekki ástæðulaust, þó að menn standi upp og varpi fram ýmsum spurningum, þegar slík stjórn sezt að völdum, sem svo viðtækan og róttækan boðskap hefur, að þess munu einsdæmi.

Það var líka mjög látið í það skína í síðustu kosningum, og það var ekki sízt Alþfl., sem talaði um það á hverjum einasta landsmálafundi, að ég hyggt, eða framþjóðendur Alþfl., að hagur ríkissjóðs og hagur útflutningssjóðs væri með svo miklum blóma, að slíks mundu aldrei hafa verið dæmi áður, það væri hreinasta firra að vera að tala um, að þar mundu einhverjar skuldir safnast eða þurfa að afla nýrra gjalda hjá þjóðinni, vegna þess að stjórnin, sem áður sat, hefði ekki gert sitt til þess að afla tekna fyrir þeim útgjöldum, sem hún hafði sjálf stuðlað að. En það leið ekki langur tími, þar til núv. ríkisstj. var mynduð og þar til boðskapur kom um það, að afla þyrfti verulegra nýrra tekna til þess að rísa undir þeim gjöldum, sem fyrrv. stjórn hafði stuðlað að. Þarna eru því ýmsir hlutir, sem stangast algerlega á, og því ástæða til að hugleiða og fá fram sannleikann í þessum efnum. Sé svo, að það sé svo góður hagur hins opinbera, að ekki sé þörf að afla neinna nýrra tekna eða kannske að framlengja þau gjöld, sem áður hafa verið, þá ættu að koma fram skýr svör og skýr greinargerð fyrir þeim hlutum, svo að ekki sé verið að samþykkja álögur á þjóðina að öþörfu. Þetta er hlutur, sem vissulega ber að upplýsa hérna, og hæstv. fjmrh. ætti sannarlega að gefa okkur eins

ýtarlega skýrslu og hann getur um fjárhag ríkisins, áður en við förum að samþykkja þær framlengingar á tekjustofnum fyrir ríkið, sem nú liggja fyrir, til þess að ekki sé verið að skattleggja þjóðina að öþörfu, eins og sjálfstæðismenn töluðu um í tíð vinstri stjórnarinnar, án þess þó að þeir kæmu með nokkur úrræði í dýrtíðarmálum, en hins vegar stuðluðu þeir að því, að stjórninni yrði næstum ókleift að fá nokkur lán erlendis og næstum ókleift að starfa sakir þeirrar baráttu, sem sú stjórnarandstaða háði fyrir kauphækkunum í landinu, enda sýndi það sig, að fyrsta úrræði stjórnarinnar var að fá afnumdar þær kauphækkningar, sem hún hafði sjálf barizt fyrir í sinni stjórnarandstöðutið. Það kemur því úr hörðustu átt, þegar hv. 6. þm. Norðurl. e. (MJ) fer að tala um, að stjórnarandstaðan nú sé einstæð, því að ég efast um, að það hafi nokkurn tíma verið einstæðari stjórnarandstaða uppi hér á landi en Sjálfstfl. var í sinni stjórnarandstöðutið, því að ég hyggt, að það hefðu engir af hans kjósendum og gerhugulli mönnum búizt við jafnmikilli ófyrirleitni í stjórnarandstöðu og sá flokkur viðhafði á sinum tíma.

Þá er það eitt, sem gott væri að fá upplýst hjá hæstv. fjmrh., þegar verið er að ræða um skattamál þjóðarinnar, og getur gerbreytt afstöðu manna til hinna ýmsu skatta og gjalda, sem verið er að leggja á þjóðina, og það er það, hve miklar framkvæmdir núverandi hæstv. ríkisstj. hefur hug á að leggja í og hversu þarfar þær framkvæmdir kunna að vera, því að ég efast ekki um, að sé um þær framkvæmdir að ræða, sem verulega geta bætt hag landsmanna á næstu árum, þá vilji þjóðin gjarnan leggja mikið að sér, til þess að þær komist í framkvæmd, en aftur á móti hið gagnstæða, ef tekjur ríkisins eiga eingöngu að fara til eyðslu og ekki annars. Þetta er hlutur, sem gott væri að fá upplýstan undir þeim umræðum, sem nú eru, og ekki sízt í sambandi við það fyrsta frv., sem er á dagskránni í dag.

Það er líka vitað mál, að sjálfstæðismenn hafa staðið sem veggur gegn því, að skattlagðir væru þeir þegnar þjóðfélagsins, sem öðrum fremur hafa eignast fé á undanfórnum árum, síðan dýrtíðin í landinu fór vaxandi. Það má nú vel vera, að það sé ekki ástæðulaust, að Sjálfstfl. og sjálfstæðismenn séu á móti þessu, vegna þess að þeirra forustumaður, hæstv. forsrh., sagði eitt sinn, að dýrtíðin í landinu jafnaði kjör fólksins og þessa dýrtíð væri hægt að lækna með einu pennastriki. Hæstv. forsrh. hefur haft aðstöðu til að gera sitt pennastrik í dýrtíðarmálum, en ekki tekizt að lækna dýrtíðina. Og þrátt fyrir hækkandi dýrtíð í landinu hefur ekki sannast spádómur hæstv. forsrh. um það, að kjör fólksins í landinu hafi jafnast, því að ég hyggt, að kjör fólksins í landinu hafi með hækkandi dýrtíð orðið mjög misjöfn. Það virðist því sanngjarnt af vinstri stjórninni að hafa komið á stóreignaskattinum og þar með skattlagt þá aðila í þjóðfélaginu, sem högnuðust öðrum fremur, til þess að lána út til hinna, sem verr eru staddir, til þess að koma yfir sig nauðsynlegu húsnæði, því að ég er þeirrar skoðunar, að Alþingi og

þjóðfélagið sem heild eigi að stuðla að því, að sem flestir geti með góðu móti eignast húsnæði yfir höfuðið. En þetta þótti sjálfstæðismönnum of gott í tíð vinstri stjórnarinnar og hafa notað ýmsar krókaleiðir til þess að koma því í kring, að stóreignaskatturinn, sem á var lagður, kæmi ekki til þeirra nota, sem honum var ætlað í upphafi.

Það er líka alveg einstakt hjá nokkurri ríkisstjórn, eins og fyrrv. ríkisstj. og hennar stuðningsflokki, Sjálfstfl., sem ef til vill hefur stjórnad ríkisstjórninni meira en hennar eigin flokkur, að þessi stjórn skyldi hugsa sér að leysa dýrtíðarmál þjóðarinnar á kostnað einnar þetta sýnir fyrst og fremst lítilsvirðingu þessara stjórnmalaflokka á bændastétt landsins, enda einustu stéttar í landinu, bændastéttarinnar. Hygg ég, að bændur landsins muni minnugir þessa atviks um langa framtíð. Og það er líka einstæður tvískinnungsháttur Sjálfstfl. í þessu máli, því að hann var með því, að bráðabirgðalögin væru gefin út, og hann var með því, að bændurnir fengju sína lögákvæðnu kauphækkun eða afurðaverðshækkun, hann var með hvoru tveggja, og nú er hann kominn í það mikinn vanda, að hann verður að reka þm. heim til þess að forðast að standa frammi fyrir því að þóknast Alþfl. eða að þóknast bændum landsins. Eina ráðið, sem hann sér til þess að standa ekki frammi fyrir þessum vanda, er að senda hið nýkjörna Alþingi heim, það Alþingi, sem kvatt er saman af meira réttlæti en nokkurt Alþingi, sem saman hefur komið, síðan endurreisn Alþingis átti sér stað, að orðan þeirra flokka, sem að ríkisstj. standa. Ég hefði haldið, að hæstv. ríkisstj. og hennar flokkar mundu sannarlega stuðla að því að taka betur á móti þessum þm., sem kjörnir eru á svona réttlátan hátt, heldur en raun ber vitni um. En þarna sést kannske betur en nokkur hlutur annar, hvað þessir flokkar ætla sér í framtíðinni að gera, þegar þeim tekst að fá meiri völd með þjóðinni. Það er að stuðla að meira einræði en nokkru sinni hefur þekkt, því einræði, sem tíðkamt hefur á meðal hinna kommúnistisku og nazistisku þjóða um heim allan.

Frsm. meiri hl. (Ólafur Björnsson): Herra forseti. Það var út af fsp., sem borin var fram af hv. 3. þm. Norðurl. v. (ÓLJ). Hann virtist átella það, með hverjum hætti væri frá þeim frv. gengið, sem nú liggja fyrir, þar eð ekki væru gefnar um það upplýsingar, hve miklu næmu þær tekjur, sem ríkissjóður hefði af þeim gjaldaliðum, sem þarna er um að ræða. Það getur vel verið, að formlega séð hefði það verið rétt að gefa um þetta upplýsingar í umræddum frv., en á það vil ég þó aðeins leyfa mér að benda hv. þm., að þegar þessi frv. hafa verið lögð fyrir þingið að undanförmu af flokksbróður hans, hv. 1. þm. Austf., þá hafa slíkar upplýsingar aldrei birt.

Hvað snertir suma þessa tekjuliði, þá er auðvelt að sjá með því að bera þá saman við fjárlagafrv. það, sem fyrir liggur, hve miklar tekjur eru áætlaðar af þeim. Þannig eru t. d. tekjur af vitagjöldum áætlaðar 1.700 þús. kr., og þar sem 100% álag er á vitagjöldin, þá eru það 850 þús.,

sem tekjuöflunin samkvæmt frv. nemur. Hins vegar skal ég fúslega játa það, að ég hef ekki handbærar upplýsingar um það í einstökum liðum, hve miklar tekjur er hér um að ræða, enda var því alls ekki hreyft, þegar málið var til meðferðar í fjhn., að þessar upplýsingar yrðu gefnar, og eins og ég sagði, þá hefur það ekki verið upplýst að undanförmu. Hins vegar tel ég alveg sjálfsagt, ef það kann að hafa einhver áhrif á afstöðu einstakra hv. þdm. til þessara mála, að þessar upplýsingar séu gefnar, því að að sjálfsögðu munu þær vera fyrir hendi í fjmrn., og skal ég leitast við að fá þessar upplýsingar, þannig að þær liggi fyrir, þegar málin verða aftur til umræðu á mánudag.

Annars verð ég að segja það, þó að það sé ekki ætlun mín að lengja umr. nú, að mér finnst það dálítið út í hött, þegar sumir hv. þm. hafa verið að tala um það, að vegna þess, hve mikil óvissa sé um fjármál ríkisins á næsta ári, þá sé ekki hægt að samþykkja þessi frv. Einn hv. þm. komst m. a. þannig að orði, að það væri með öllu óvist, að ríkissjóður þyrfti á þessum tekjustofnum að halda. Nú mun það flestum hv. þdm. kunnugt, að þegar fjárlög voru afgreidd á s. l. vori, gerði ekki betur en svo, að tekjur og gjöld stæðu í jafnum, og af ýmsum hv. framsóknarmönnum var fjárlagaafgreiðslan meira að segja vítt á þeim grundvelli, að hún væri áhyrgðarlaus. Þeir létu í ljós ótta um það, að verulegur tekjuhali yrði á fjárlögum. Að visu er það upplýst nú, að ekki eru líkur á, að þessi tekjuhali verði mikill, en hitt er auðsætt mál, að svo lengi sem fjárlögin eru á svipuðum grundvelli og þau eru nú, verður þessara tekjustofna þörf, þar sem það hlýtur auðvitað að verða þannig, þar til fjárlög eru afgreidd, að greiðslur úr ríkissjóði fara fram á grundvelli fjárlaga yfirstandandi árs. Af þessu leiðir, að ríkissjóður þarf vitanlega á þeim tekjustofnum að halda, sem hingað til hefur verið byggt á. Hitt getur vel verið og er líklegt, að breytt verði að meira eða minna leyti um tekjuöflun ríkissjóðs, en þá leiðir það auðvitað af sjálfu sér, að með þeim lagabreytingum, sem nauðsynlegt væri að gera í því sambandi, falla þau lög, sem nú á að samþykkja, niður, að því leyti sem þau mundu koma í bág við hina nýju tekjuöflun. Það haggar engu um það, að svo lengi sem unnið er á grundvelli núgildandi fjárlaga, er nauðsynlegt að framlengja þessa tekjustofna.

Umr. frestað.

Á 5. fundi í Ed., 30. nóv., var fram haldið 1. umr. um frv.

Páll Þorsteinsson: Herra forseti. Eftir að ég ræddi þetta mál við umr. s. l. laugardag, tók hér til máls hv. 6. þm. Norðurl. e. (MJ). Hann komst þannig að orði, að ég hefði dregið upp mjög dökka mynd af því, hvernig fjárhagsástandið í landinu er. Ég gerði þó ekki annað en vitna til og lesa orðrétt upp aths. við fjárlagafrv. það, sem nú liggur fyrir. Ef ég hef dregið upp mynd, sem er dökk, um fjárhagsástandið í landinu, þá er sú mynd staðfest í fjárlagafrv. því, sem nú liggur fyrir hv. Alþ. og samið er af fyrrv. fjmrh.

Þá vildi hv. þm. hnekkja þeim rökum, sem ég hafði fært fram, að eðlilegt væri, að þingið fengi tómt til þess að fjalla um þau mál, sem þm. bæru fram, og rök hv. þm. fyrir því, að þingfrestun væri eðlileg nú, voru m. a. þau, að frv., sem flutt væru af hálfu þm., væru yfirleitt fjárhagsmál, sem þyrfti að afgreiða og at- huga í sambandi við fjárlög og fjárhagsmál ríkisins í heild. Ég get ekki fallið á þessi rök hv. þm. Það er algengt og mjög eðlilegt, að frv., sem þm. flytja, hafi í för með sér einhver ný útgjöld, en slík mál, ef um þýðingarmikil ný- mæli er að ræða, þarf að sjálfsgöðu að athuga gaumgæfilega í nefndum og á þingi, áður en þau öðlast lögfestingu, og venja er, að útgjöld vegna nýrra lagasetninga falla yfirleitt ekki á fjárlög þess árs, sem í hönd fer, heldur koma til greiðslu síðar, eftir að lögin hafa öðlast gildi. Til viðbótar þessu er það augljóst, að það er mjög eðlilegt, að n. geti fjallað um mál, sem til þeirra er vísað á öndverðu þingi, sent þau til umsagnar og fengið umsagnir í hendur síðar, eftir að þinghlé hefur verið gert. Það þekkja allir, sem vanir eru þingstörfum, að það tor- veldar oft, að nefndir geti á sómasamlegan hátt afgreitt þýðingarmikil lagafrv. frá sér, að þær telja sér nauðsynlegt og jafnvel skylt að leita um þau umsagna ýmissa aðila, sem upplýsingar geta gefið um þau málefni, sem þær er fjallað um. Það má einnig minna á það, sem annar hv. þm. benti raunar á hér í umr. á laugardaginn, að þingsköpin sjálf gera ráð fyrir því og veita nokkurt aðhald um það, að mál, sem þingmenn ætla sér að flytja, séu fram borin á fyrstu vik- unum, sem þingið starfar. Þetta aðhald veita þingsköpin sjálf á þann hátt að krefjast þess, að leyfis deildar sé leitað, ef mál eru flutt seint á þinginu. Þá vil ég einnig taka undir það, sem kom fram í umr. hér á laugardaginn, hve það er mikils virði fyrir fjvn. þingsins, sem hefur umsvifameiri störfum að gegna en nokkur önnur þingnefnd, meðan fjárlagaafgreiðslan er í undir- búningi, að fá gott tómt til þess að kynna sér þau fjölmörgu erindi, sem lögð eru fyrir hana, og það verk getur fjvn. að sjálfsgöðu unnið, áður en tillögur ríkisstjórnar um meginúrlausn- ir í efnahagsmálum liggja fyrir. Það er einnig venja, að fjvn. kalli á sinn fund forstöðumenn ríkisstofnana og fái skýrslur þeirra til yfirlits, áður en hún er við því búin að ganga til úrskurð- ar eða atkvgr. um till. sínar um breyt. á fjár- lagafrv. Allt er þetta til stuðnings þeirri skoð- un, sem við framsóknarmenn og þingmenn Alþb. hafa flutt fram hér, að það sé mjög óeðlilegt að vinda nú bráðan bug að því næstu daga að láta þingmenn hverfa af þingi og senda þá heim.

Meðan umr. um þetta mál stóð yfir s. l. laugar- dag hér í þessari hv. d., kom hæstv. landbrh. inn í d. og mælti nokkur orð. Ég álit nú raunar, að hv. d. hefði ekki farið mikils á mis, þó að hún hefði ekki fengið þá ræðu, og hv. 2. þm. Vestf. (HermJ) svaraði svo greinilega því, sem hæstv. landbrh. hafði að segja um yfirfærslugjaldið í sambandi við afurðaverð bændu, að í raun og veru er þar engu við að bæta. Ég vil þó árétta það, sem hv. 2. þm. Vestf. sagði um það efni, með örfáum orðum.

Meðan vinstri stjórnin sat að völdum og var að undirbúa ráðstafanir í efnahagsmálum, gerði þáv. stjórnarandstaða eða Sjálfstfl. hvorki sjálf- staðar till. né viðtækar brtt. um lausn á efna- hagsmálum. En ýmsfr forustumenn Sjálfstfl. sögðu þó opinberlega eftir á, að það hefði þurft að gera eitthvað svipað því, sem gert var. Og a. m. k. hinir gætnari þm. Sjálfstfl. sögðu það við umr. um lögin um útflutningssjóð, að yfir- færslugjaldið, 55%, miðaði í jafnvægisátt, í stað þess að áður höfðu verið innheimt mörg mis- munandi gjöld á hina ýmsu vöruflokka. M. a. hv. 6. þm. Norðurl. e. (MJ) viðurkenndi þetta í umr. í Nd., og er sá ræðukaflí að sjálfsgöðu til í þingskjölum. Það er því ekki alls kostar rétt- mætt eða sanngjarnt af hæstv. landbrh. eða öðr- um sjálfstæðismönnum að ráðast nú að þeim, sem skipuðu vinstri stjórnina og studdu hana, fyrir það, að þetta gjald var lagt á. Og ef þessar ráðstafanir hefðu ekki verið gerðar í efnahags- málum þá, hefði ekki orðið komið hjá að gera aðrar ráðstafanir, sem hefðu náð svipuðu marki, en í einhverju öðru formi, e. t. v. gengisbreyt- ingu. Og hefði gengisbreyting verið gerð þá í stað þeirra ráðstafana, sem gerðar voru í sambandi við lögin um útflutningssjóð, hefði áreiðanlega ekki minna gjald fallið á afurðaverð bændu með almennri gengisbreytingu en það, sem 55% yfirfærslugjaldinu nam. Og nú ber svo við, að allt þetta ár hefur setið að völdum ríkisstj., sem hefur notið stuðnings Sjálfstfl., ríkisstj., sem hefur haft að baki sér raunverulegan þingmeiri- hluta, sem myndaður er af Sjálfstfl. og Alþfl. Þeim þingmeirihluta hefði verið það í lófa lagið að koma fram lagabreyt. og afnema þetta gjald á rekstrarvörum landbúnaðarins, ef þeim hefði verið það alvara. En nú liggur reynslan fyrir um það, að þeir hafa ekki ráðizt í það að af- nema þetta gjald, ekki einu sinni flutt um það tillögur á þingi.

Hæstv. landbrh. sagði enn fremur í umr. á laugardaginn í sambandi við brbl. frá s. l. hausti um afurðaverð landbúnaðarins, að núv. ríkisstj. mundi fara að lögum í því efni. Stjkskr. heimilar, að gefin skuli út brbl. á milli þinga, en í þeirri gr. stjkskr., sem um þetta fjallar, er tekið fram, að á næsta þingi skuli leggja brbl. fram til samþykktar eða synjunar á hv. Alþ. Það er oft talað um, hver sé bókstafur laga og hver sé andi þeirra. Það má e. t. v. segja, að bókstafnum sé fullnægt, ef þskj. er prentað einhvern tíma áður en þinginu lýkur og það sýnt þm., þó að áhrif löggjafarinnar séu þá niður fallin, þó að löggjöfin sé hætt að hafa áhrif. En það er áreiðanlega ekki andi stjkskr. Heimild ríkisstj. til að gefa út brbl. milli þinga er vitanlega miðuð við það, að ekki sé auðið að kveðja Alþ. saman til þess að ráða fram úr þeim vanda, sem að höndum steðjar, í skyndi. En ákvæðin um, að það skuli leggja brbl. fyrir næsta Alþ., er það kemur saman, eru vitanlega miðuð við það, að löggjafarþingið fái aðstöðu til, ef möguleikar leyfa, að fjalla efnislega um brbl., á meðan áhrif þeirra eru í framkvæmd. Það liggur því í augum uppi, að ef hæstv. landbrh. ætlar ekki að leggja frv. fyrir Alþ. fyrr en eftir 15. des., eftir að áhrif þess hafa átt sér stað, þá fullnægir hann

a. m. k. ekki anda stjskr. og fer ekki að lögum að því leyti, hvað sem segja má um bókstafinn.

Hæstv. landbrh. komst einnig þannig að orði, að bændum mundi þykja það nægileg trygging, sem Sjálfstfl. hefði sagt í þessu máli. Ég verð að álíta, að bændur muni gera sér fulla grein fyrir því, sem ég hef nú tekið fram um ákvæði stjskr. og anda hennar í sambandi við samþykkt brbl. Til þess benda einnig, að bændum þyki nú orð Sjálfstfl. eða forustumanna hans heldur létt í vösum sem trygging, ýmsar aðgerðir, sem félagssamtök bændna hafa haft uppi nú á þessu hausti. Það er ekki venjulegt, þegar fulltrúar, sem sitja á aðalfundi Stéttarsambands bændna, eru nýlega komnir heim og búnir að ljúka störfum, að þeir séu kvaddir til fundar að nýju. Ég hygg, að það sé í fyrsta skipti, sem slíkt á sér stað, síðan Stéttarsambandið var stofnað, að þetta gerðist nú s. l. haust til þess að ræða brbl. ríkisstj. og þá málsmeðferð, sem þá var höfð uppi. Ég held, hvað sem hæstv. landbrh. hefur að segja um þetta í þessari hv. d., að þá sýni þetta m. a., að bændum landsins þyki orð Sjálfstfl. helzt til léttvæg trygging fyrir sínum hagsmunamálum. Ég hygg líka, að sú atkvgr., sem nú hefur staðið yfir á mjólkursölusvæðinu hér sunnanlands og vestan um að framkvæma sölustöðvun á mjólk, ef málum bændna verður ekki skipað á hagkvæmari hátt en nú horfir, sé líka bending um það, að bændastétt landsins þyki orð Sjálfstfl.-manna ein út af fyrir sig heldur léttvæg trygging. En þetta er áreiðanlega í fyrsta skipti, síðan Stéttarsamband bændna var stofnað, að slík atkvgr. er látin fara fram og sölustöðvun á mjólkurafurðum undirbúin.

Öll þessi mál, sem eru hér til umr., blandast meira og minna inn í umr. um þá fyrirætlun hæstv. ríkisstj. að fresta Alp. nú alveg næstu daga. Á þingi, sem haldið var s. l. vetur, og svo á aukabingi í sumar var mikið um það talað, að höfuðnaðsyn bæri til að koma þeirri skipan á, að Alp. yrði skipað í samræmi við þjóðarviljann og að festa í þjóðmálum gæti náðst, eins og mun standa orðrétt í stefnuskra Sjálfstfl. Nú er komið saman nýkjörið þing, sem kosið er eftir hinni nýju kjördæmaskipun og á því að vera skipað í meira samræmi við þjóðarviljann en a. m. k. Sjálfstfl. taldi að áður væri. Nú virðist, að þetta þing, sem mun vera skipað í samræmi við þjóðarviljann, eigi ekki að fá eðlilegan starfsfrið, nú eigi helzt að senda það heim, — ja, jafnvel á tiunda degi eftir að það er kvatt saman. Og þetta er bending, sem vert er fyrir þingfulltrúa og þjóðina að gefa nokkurn gaum. Og það má einnig spyrja, og það mun ég nú gera að lokum þessa máls nú að sinni: Hvernig er fyrirhugað að framkvæma það stefnuskráratrði Sjálfstfl., að festa í þjóðmálum geti náðst? Er það á þann hátt að hindra sem mest störf Alþingis, en draga valdið sem mest í hendur ríkisstj. og flokksstjórnanna?

Jón Þorsteinsson: Herra forseti. Hér er til umr. frv. til laga um heimild fyrir ríkisstj. til að innheimta ýmis gjöld 1960 með viðauka. í umr. um frv. þetta hér í hv. d. á laugardaginn kenndi margra grasa. Var þar mest talað af

hálfu stjórnarandstöðunmr, en minnst um frv. sjálft og efni þess Ræður hv. stjórnarandstæðinga snerust fyrst og fremst um óskýlt mál, væntanlega þingfrestun, en að öðrum þræði urðu þetta almennar stjórn málaumræður af þeirra hálfu ásamt nokkrum upplestri úr Morgunblaðinu. Og eftir því, sem er að heyra á þeim hv. þm., er hér talaði á undan mér, á nú að fara að leika sama leikinn. Ég vildi þó beina því til hv. stjórnarandstæðinga, ef þeir byrja enn á ný að lesa hér upp úr Morgunblaðinu yfir okkur dm., að þeir læsu þá helzt framhaldssöguna, af því að hún er skemmtilegust af því efni, sem blaðið flytur.

Hv. 3. þm. Norðurl. e. endursagði til dæmis hluta úr framboðsræðum sínum frá því í kosningabaráttunni í haust. Hann sagði m. a., að Sjálfstfl. hefði húsbóndavald yfir Alpfl., og rökstuddi það með því einu að vitna til lausafregnar í Morgunbl. um embættisveitingu, sem síðar hefði svo komið á daginn að reyndist vera rétt. Þessi hv. þm. veit það, eins og allir aðrir vita, að enginn stjórn málaflókkur hefur nokkru sinni haft eða mun nokkru sinni hafa húsbóndavald yfir Alpfl. Hins vegar hefur það skeð, að einn stjórn málaflókkur í landinu, Framsfl., hefur reynt að öðlast slíkt húsbóndavald, en mistókst það herfilega, og síðan hefur hann aldrei getað litið Alpfl. réttu auga eða unnað honum sannmælis.

Hv. 1. þm. Vesturl. sagði við þessa sömu umr., að Alpfl. hefði óvirt bændastéttina og brotið lög á henni. Það getur vel verið, að svona ummæli gangi vel á sveitafundum, þar sem áheyrendur eru fólk, sem les ekki önnur blöð en Tímann, en hér í sölum Alp. ætti þessi hv. þm. ekki að láta sér slíka fjarstæðu um munn fara og það eins þótt þessi ummæli og önnur slík séu eingöngu höfð uppi til þess að halda uppi málþófi og tefja tímann. Ef nokkuð er óvirðing við bændastéttina, þá er það að álíta, að bændur hafi ekki skilið, að setning brbl. var nauðsynleg til þess að forðast nýja verðbólguþröskul, til þess að komast hjá hækkunum á milliliðakostnaði og sölukostnaði á landbúnaðarvörum og til þess að gefa ekki ábyrgðarlitlum öflum innan verkalýðshreyfingarinnar færi á nýjum kauphækkunarkröfum.

Þessi sami hv. þm. sagði, að í stefnufirrlýsingu ríkisstj. væru boðaðar nýjar og róttækar og mjög varhugaverðar aðgerðir í efnahagsmálum, sem hann vildi á ýmsan hátt hallmæla. Þegar hæstv. formaður þingflokks Framsfl. heyrði stefnufirrlýsinguna lesna í Sp., stóð hann upp og hélt þar ræðu, þar sem hann sagði, að stefnufirrlýsingin væri svo almennt orðuð, að af henni yrði nær ekkert ráðið, til hverra úrræða ríkisstj. og flokkar hennar ætluðu að grípa. Það væri því ekki vanþörf á því, að þingflokkur Framsfl. héldi með sér fund, svo að þm. flokksins gætu samræmt túlkun sína á stefnufirrlýsingu hæstv. ríkisstj. og þyrftu ekki að segja eitt í Sp. og svo allt annað hér í þessari hv. deild.

Þar sem ég á sæti í fjhn. þessarar hv. d. og er einn þeirra manna, sem skrifuðu undir nál. meiri hl., er mér vel kunnugt um afgreiðslu þessa frv. innan n., sem hér er um rætt, svo og annarra þeirra fjáraflafrumvarpa, er í kjölfar

þess fara. Minni hl. n., hv. 1. þm. Norðurl. e. og hv. 5. þm. sama kjördæmis, hefur, eins og kunnugt er, ekki skilað neinu álit. Á fundi fjhn. á föstudaginn töldu þeir sig ekki geta tekið afstöðu að svo komnu og óskuðu eftir, að málinu yrði frestað þar til morguninn eftir. En frest-beiðni þessari var synjað, þar sem hún var af annarlegum toga spunnin. Fæ ég ekki heldur skilið, hvers vegna þessir hv. þm. þyrftu nú sérstaklega frest til þess að taka afstöðu til sams konar frumvarpa og þeir hafa ár eftir ár undanfarið samþykkt athugasemdalaust og talið alveg sjálfsagt. Daginn eftir kom svo í ljós í ræðum þessara tveggja hv. þm. hér í d., að þeir voru alveg jafnálitslausir og á nefndarfundinum. Annar þeirra, hv. 5. þm. Norðurl. e., drap á það í ræðu sinni, hvort ekki væri nægjanlegt að fram-lengja þessi tekjuöflunarfrv. um tvo mánuði eins og bráðabirgðafjárgreiðsluheimildina í staðinn fyrir eitt ár, eins og venja væri og hér er gert ráð fyrir. Að stytta þennan tíma væri að sjálf-sögðu spor aftur á bak. Ef breyta ætti gildistíma þessara frv., ætti frekar að lengja hann en stytta og helzt að láta þau gilda ótímabundið, svo að hv. alþingismenn þurfi ekki ár eftir ár að vera að setja sömu lögin, enda er vitanlega jafnaðvælt með nýjum lögum að fella niður eða breyta þessum tekjustofnum, þó að slíkur háttur sé á hafður. En ég teldi alveg fráleitt af Alb. að viðhafa þau vinnubrögð að eiga það á hættu að þurfa að endurtaka sömu lagasmíðina á tveggja mánaða fresti.

Hv. 1. þm. Norðurl. e., sem er annar þeirra manna, er skipa minni hl. fjhn. í þessu máli, sagði í ræðu sinni hér í hv. d. á laugardaginn, að hann hefði efnislega lítið sem ekkert út á frv. að setja. Hins vegar líkti hann þessum fimm frumvörpum við fimmhura og sagði, að eini gallinn væri bara sá, að þeir væru fæddir fyrir tímann. En ég vildi nú spyrja: Hvaða máli getur meðgöngutíminn skipt, ef börn eru fullburða? Hv. þm. hefur hér hagað sér eins og ljósmóðir, sem neitar að taka á móti börnum, ef þau fæðast ekki nákvæmlega á þeim tíma, sem þeirra er vænt.

Hv. þingmenn stjórnarandstöðunnar hafa nokkuð haldið því á lofti sem rökum gegn því að samþykkja þetta frv. nú, að 1. umr. um fjárlögin hafi enn ekki farið fram, og væri það einsdæmi að biða ekki eftir því, þm. þyrftu fyrst að heyra hæstv. fjmrh. fylgja fjárlagafrv. úr hlaði og gera grein fyrir afkomu ríkissjóðs árið 1959, áður en þeir gætu lagt blessun sína yfir þetta frv., sem hér er til umr. Þar sem ég er nýliði hér á þessu þingi og þessum málum alls ekki nægilega kunnugur, vildi ég leyfa mér að spyrja þá hv. þm., sem mér eru eldri og reyndari, hvernig þessu hefur verið hagað til á undanförunum árum. Þegar þessi fjáraflafrv. hafa verið samþ. á síðustu árum, hefur það þá aldrei verið gert fyrir en að lokinni 1. umr. um fjárlögin? Hafa fjhn. beggja þingdeilda ekki einróma mælt með samþykkt þessara frv., áður en fjárlaga-umr. fór fram? Hvaða upplýsingar geta það verið, sem komið hafa fram við 1. umr. um fjárlögin, en hafa leitt til þess, að tekjuöflunarfrv. hafa ætíð verið samþ. ágreiningslaust þrátt fyrir

ærna óvissu og mjög mismunandi horfur í efna-hagsmálum á þessum árum? Þessum spurning-um vildi ég gjarnan fá svarað.

Fr. til fjárl. fyrir árið 1960 hefur þegar verið útbýtt hér á Alb., þó að umr. um það hafi ekki enn þá farið fram og eigi sér væntanlega ekki stað fyrir en eftir áramót. Í aths. við þetta frv. er að finna þær þýðingarmiklu upplýsingar, að tekjur og gjöld ríkissjóðs árið 1959 muni þrátt fyrir hrakspár framsóknarmanna um hið gagn-stæða nokkurn veginn standast á. Það ætti því að vera ljóst, að ríkissjóður hefur þörf fyrir sömu tekjustofna árið 1960 og á undanförunum árum, enda gera menn sjálfsagt ekki ráð fyrir, að útgjöld ríkissjóðs fari lakkandi á næsta ári. Situr a. m. k. sízt á framsóknarmönnum, sem í kosningabaráttunni töluðu sífellt um óreiðu-skuldir og vanskilavixla, að gerast þrándur í götu eðlilegra og venjubundinna fjáröflunarleiða. Með þeim tekjuöflunum, sem í frumvörpunum verðbólguöldu, sem reis fyrir ári og olli því, að hæstv. forsrh. vinstri stjórnarinnar hljóp frá stýrinu á þjóðarskútunni í ofboði og lét aðra um að leysa þann vanda, sem að steðjaði.

Svo að ég viki máli mínu aftur að fundi fjhn. hv. Ed., sem haldinn var s. l. föstudag, er rétt að greina frá því, að hæstv. fjmrh. var mættur á þessum fundi eftir sérstakri ósk frá nefndar-fulltrúum Alb. og Framsfl. Ekki spurðu þessir fulltrúar hæstv. fjmrh. nema að mjög litlu leyti um fjárhagsmálefni og fengu greið svör við því. Fsp. þeirra snerust fyrst og fremst um væntan-lega þingfrestun. Þessir fulltrúar nefndu ekki einu orði, að þeir teldu sig ekki geta tekið af-stöðu til frv., sem hér er á dagskrá, og annarra, sem eins stendur á um, fyrir en umr. um fjár-lögin hefðu farið fram. Þvert á móti, það var alveg ljóst, að þeir höfðu ekkert á móti því, að frv. þessi yrðu samþ. þegar í stað, aðeins ef þinginu yrði ekki frestað. Væri hins vegar staðið fast á frestun, mundu þeir tefja fyrir framgangi þessara frv. eftir föngum, þó að þeir hefðu engin málefnaleg rök fram að færa gegn þeim, og er það nú líka komið á daginn. Ég vil mælast til þess við hv. þm. stjórnarandstöðunnar, að þeir hætti nú málþófi sínu gegn nauðsynlegum og sjálfsögðum málum og hætti leit sinni að tylli-ástæðum til þess að mæla þeim í móti. Skel-eggjar ræður þeirra og rök gegn þingfrestuninni eiga þeir hins vegar eingöngu að flytja á réttri stundu og réttum stað, þegar það mál verður tekið fyrir í sameinuðu þingi.

Frsm. meiri hl. (Ólafur Björnsson): Herra forseti. Hv. 3. þm. Norðurl. v. beindi þeirri fyrir-spurn til mín á laugardaginn var, að ég upplýsti, hve miklu væri ætlað að þau gjöld næmu, sem ætlunin er að heimilað verði að innheimta sam-kvæmt þeim frv., sem hér liggja fyrir. Ég skal sízt af öllu ámæla þessum hv. þm. fyrir það, að hann tekur þingmannshlutverk sitt svo miklu alvarlegar en við flestir, sem hér höfum átt sæti á þingi að undanförunu, að hann vill ekki sam-

þykkja skattafrv. nema gera sér grein fyrir því, hve miklar álögur sé verið að leggja á landslýðinn, þó að hitt beri að vísu að upplýsa, að þegar hv. flokksbróðir hans, 1. þm. Austf., lagði þessi sömu frv. fyrir þingið, voru engar upplýsingar um þetta atriði gefnar, og þegar við sjálfstæðismenn vorum í stjórnarandstöðu á síðasta kjörtímabili, þá réttum við upp höndina með þessu frv., bæði í n., sem um þau fjölluðu, og einnig á þingi, án þess að hnýsast nokkuð eftir því, hve miklar upphæðir þarna væri um að ræða. En ég skal fúslega játa það, að ábyrgðartilfinning okkar í stjórnarandstöðunni hefur kannske í þessu efni sem fleirum jafnvel farið úr hófi fram, þó að auðvitað beri stjórnarandstöðu alltaf að vera ábyrg. En ég sneri mér til starfsmanna fjmrn. og það um þessar upplýsingar. Virtist að vísu svo sem þeim kæmi einkennilega fyrir sjónir þessi óvenjulega hnýsni þingmanna um þessi atriði. Skal ég nú gefa þær upplýsingar, sem ég hef að svo stöddu getað fengið.

Í frv. því, sem hér liður fyrir, er gert ráð fyrir því, að ríkisstj. sé heimilað á árinu 1960 að innheimta með viðauka eftirtalin gjöld til ríkissjóðs: Í fyrsta lagi er 100% viðauki við vitagjald. Samkv. upplýsingum fjmrn. nam þetta á s. 1. ári um 783 þús. kr. Í öðru lagi er 140% viðauki við stimpilgjald, lestagjald og leyfisbrétagjöld. Um þetta segir fjmrn. svo: „Ekki er unnt að upplýsa þá tölu, þar eð heimildin er einungis notuð upp í 100% af afsölum fyrir fasteignum og engin sundurliðun liggur fyrir um skiptingu milli afsala og annarra stimpilskyldra skjala.“ Meiri upplýsingar gat ég því miður ekki fengið um þetta atriði. Þriðja atriðið var 200% viðauki við skipaæftirlitsgjöld, en það var lauslega áætl- að árið 1958 143544 krónur. Fjórði og síðasti liðurinn er svo álag á gjald af innlendum tollvörutegundum. Um þetta segir fjmrn.: „Ekki er unnt að upplýsa þá tölu, þar eð álagið er mismunandi eftir vörutegundum og engin sundurliðun til um skiptingu milli einstakra vörutegunda, en eins og frv. ber með sér, er þetta álag mjög mishátt.“ Því miður hefur mér ekki tekizt að fá um þetta fyllri upplýsingar en þær, sem nú greinir. Ég játa, að þær eru ekki fullnægjandi, en ég vænti þess með tilliti til aðstæðna og með tilliti til þess, að þetta mun aldrei hafa verið upplýst áður í sambandi við meðferð Alp. á þessum málum, að fyrirspyrjandi um þessi atriði geri sig ánægðan með þá úrlausn, sem ég hef getað gefið í þessu efni.

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Það ber á nokkurri óþreyju hjá stjórnarliðum út af því, að þm. stjórnarandstöðunnar leyfa sér að taka til máls um þau frv., sem hér eru á dagskrá, og er það ekki með eðlilegum hætti, að þeir skuli ekki þola við, þó að stund úr tveimur dögum sé verið til þess að drepa á jafnþýðingarmikil mál og hér eru til umr. og þá sérstaklega drepa á þann tilgang, sem er með því að flytja málin nú og keyra þau gegnum þingið nú, því að það er ekki tilgangur hæstv. ríkisstj. að ætla að nota þessi lög fyrir áramót, hún þarf ekki á því að halda. Það er ekki fyrr en eftir áramót, sem hún þarf á þessum væntanlegu lögum að halda,

svo að út frá því sjónarmiði er ekki neitt komið í ótíma um að afgreiða þessi mál. Ég hélt, að öllum væri ljóst, að þessar umr. eru fyrst og fremst mótmæli gegn þeim vinnubrögðum að reka þingið heim. Tilgangurinn með því að keyra þessi frv. áfram nú er sá að gera ríkisstj. mögulegt að reka þingið heim í dag, eins og tilætlunin var.

Hv. 9. landsk. er hér ekki staddur. Mér þætti vænt um, að einhver næði í hann, því að ég þyrfti aðeins að svara örfáum orðum, sem hann lét falla, áður en ég gleymi þeim. Já, það er kannske nóg, að hv. 10. þm. Reykv. hlusti á það. Ég verð þá að láta það duga. Hv. 9. landsk. þm. kom með þær fréttir, að ljósmæður hér í landinu væru farnar að taka upp á því að neita að taka á móti börnum, sem ekki fæðast nákvæmlega á réttum tíma. Mér þykir þetta tíðindi út af fyrir sig. Ég hef aldrei heyrt þetta nefnt fyrr. Og ef þetta er svona, þá sýnist mér full ástæða til fyrir stjórnarflokkana að flytja hér frv. um breyt. á ljósmæðralögum, því að þetta er alveg óhafandi ástand, ef þetta er svona. Og ég vænti þess, að hæstv. fjmrh., sem hér er staddur, hlutist til um það innan hæstv. ríkisstj., að þinginu verði ekki frestað fyrr en búist er að koma þeirri löggjöf í gegn. (Fjmrh.: Þetta mál heyrir ekki undir mig.) Nei, en ég sagði, að hann beitti sér fyrir því innan ríkisstj., það hlýtur að vera einhver ráðh. til, sem mál ljósmæðra heyrir undir.

Þá var hv. 9. landsk. að mótmæla einhverjum ummælum af hálfu framsóknarmanna, að Sjálfstfl. hefði húsbóndavald yfir Alþfl. Það má alltaf deila um einstök blaðaskrif og einstök ummæli á fundum og þess háttar. Það er alveg rétt. En ég get ekki setið á mér að skýra frá því, að hlustað hef ég á sjálfstæðismenn skýra frá tildrögum stjórnarmyndunarinnar á Þorláksmessu í fyrra. Ég kann það alveg, því að þetta bar á góma fund eftir fund, ég lærði þetta utan bókar og það var í fáum orðum efnislega á þessa leið: Þegar Ólafur Thors reyndi að mynda ríkisstj. í desember í fyrra, sneri Sjálfstfl. sér til Alþfl., lagði fyrir hann efnahagsmálatillögur sínar og óskaði eftir stuðningi Alþfl. við ríkisstjórn sjálfstæðismanna. Alþfl. sagði nei. Daginn eftir kom Alþfl. til Sjálfstfl. og það hann um stuðning við ríkisstj. Alþfl.-manna um þessar sömu tillögur. Sjálfstfl. sagði já. (Gripið fram í.) Það veit ég ekki. — Nú er hv. 9. landsk. kominn inn í d. Ég var að skýra frá því, að ég teldi það fréttir, ef það er rétt, sem mér skildist hv. 9. landsk. þm. halda fram, að ljósmæður hér í landinu væru farnar að taka upp á því að neita að taka á móti börnum, sem ekki fæddust nákvæmlega á réttum tíma, — og ef þetta reynist rétt, þá treysti ég honum sem góðum stuðningsmanni ríkjandi stjórnar að beita sínum áhrifum til þess, að þegar í stað verði flutt frv. til að bæta úr þessu ástandi og að þinginu verði ekki frestað, fyrr en það frv. hefur fengið afgreiðslu. Það var þetta, sem ég sagði áðan, og ég hef beint sömu tilmælum til hæstv. fjmrh., og hann hefur ekki neitað að verða við þeim.

Ég sagði frá grg. eins af framámönnum sjálfstæðismanna, hvernig stjórnarmyndunin fór

fram í fyrri, og hlýtt ég að líta svo á, að efnahagsmálafestinn, ef stefnu skyldi kalla, sem stjórnað hefur verið eftir frá því í desember í fyrri, sé mótuð og í öllum eignum samin af Sjálfstfl., en Alþfl. hafi fallið á hana og framkvæmt hana með stuðningi sjálfstæðismanna. Ég efast um, að nokkur muni mótmæla þessu, að þannig hefur þetta gengið fyrir sig. Nú sannar þetta ekki að visu, að Sjálfstfl. hafi húsbónda-vald yfir Alþfl. En ef hann hefur það ekki, þá er það eingöngu fyrir það, að Alþfl. hugsar nú orðið nákvæmlega eins og Sjálfstfl. og á enga skoðun, sem fellur ekki í sama farveg.

Þá drap hv. 9. landsk. þm. á afurðaverð bænda og brbl. og sagði merkilegan hlut, að ég kalla. Ég gat ekki a. m. k. skilið hann á annan veg en þann, að hæstv. þáv. ríkisstj. hefði gefið út brbl., til þess að verkalyðsfélögum gæfist ekki færi á kauphækkunum. Ég held, að ég hafi skrifað þetta orðrétt eftir honum. M. ö. o.: hið lögakveðna afurðaverð bænda var af þeim svikið með brbl., til þess að verkalyðsfélögum gæfist ekki færi á kauphækkunum. Hvernig stendur þá á uppsögn-um samninga hjá verkalyðsfélögum núna þrátt fyrir brbl.? Er hæstv. ríkisstj. búin að tryggja það með brbl. um landbúnaðarverðið, að engin verkalyðsfélög hugsi til kauphækkana, að ég ekki tali um hitt, að félögum gefist ekki einu sinni færi á því, eins og hann orðaði það? Ég er hræddur um, að raunin geti orðið önnur en sú, að þetta sé tryggt með brbl. En ef þetta er svona mikils virði, útgáfa brbl., þá fer maður að skilja betur þó, hvernig stendur á því, að hæstv. ríkisstj. leggur þau ekki fyrir þingið. Þau eru svona mikils virði. Það er ekki að undra, þó að þurfi að keyra mál í gegnum þingið á stuttum tíma, svo að hægt sé að senda það heim og brbl. komi ekki fyrir þingið, ef þau eru svona mikils virði.

Í umr. á laugardaginn tók til máls hv. 6. þm. Norðurl. e. Hann gat þess í sinni ræðu þá, að tekjuöflunarfrv. hefðu alltaf verið afgr. á undan fjárlögum. Þetta er vist alveg rétt hjá honum. Og ég veit ekki til, að nokkur þm. geri þá kröfu nú, að þessi tekjuöflunarfrv., sem nú eru á dagskrá, verði látin biðja eftir afgreiðslu fjárlaga. En hafa tekjuöflunarfrv. nokkurn tíma verið afgreidd á undan 1. umr. fjárlaga? Það held ég ekki. Og það er það, sem hér hefur verið fundið að, að ekki eru fyrst rædd fjárlögin, fjárlagafrv. lagt fram til 1. umr., fjárlagaráðan haldin og yfirlit gefið um efnahagsástandið, en hinu hefur ekki verið fundið að, þó að fjárlög séu síðar afgr. frá þingi en tekjuöflunarfrv.

Þá hygg ég, að ég hafi tekið rétt eftir því í ræðu þessa sama hv. þm., að hann taldi, að það seinkaði ekki afgreiðslu mála, sem nú eru þegar komin fram, þó að þau verði síðar tekin fyrir á þinginu, m. ö. o., að afgreiðslu þeirra 20—30 mála, sem þegar eru komin fram, seinki ekki, þó að þinginu verði frestað í tvo mánuði. Ég kann ekki þessa reikningslist. Mér skilst, að þessum málum öllum hljóti þá að seinka um tvo mánuði, ef þinginu verður frestað þann tíma. Og það, sem er kannske enn verra, er það, að afleiðingin getur orðið sú, að þau mál eða önnur mál, sem kynnu að verða lögð fram á þessu

tímabili, sem nú á að fara í þingfrestun, dagi uppi einmitt fyrir þingfrestunina.

Þá sagði hv. 6. þm. Norðurl. e., að hann teldi ekki fært annað en gera þinghlé nú þegar, en hann væri ekki viss um, að það þyrfti að standa eins lengi fram eftir janúarmánuði og segir í ályktun þeirri, sem liggur fyrir þinginu. Mér finnst þessi ummæli hv. 6. þm. Norðurl. e. vera nokkurs virði. Ég hef síðan fengið að vita það, að hann hefur verið kosinn formaður fjárveitinga-nefndar. Hann hefur lengi starfað í fjvn., er kunnugur þeim málum yfirleitt, og ég met því mikils það, sem hann segir um þetta efni, að hann sé ekki viss um, að það þurfi að fresta þinginu svona langt fram eftir janúarmánuði, m. ö. o., hann sé ekki viss um, að þinghléið þurfi að vera svona langt, það verði bara að fresta því nú, það megi þá stytta þinghléið frá hinum endan-um. Þarna er þó komin fram skoðun frá ein-um af fremstu stuðningsmönnum hæstv. ríkisstj., sem vefengir, að það sé þörf á tveggja mánaða þingfrestun. Ég ætla, að hann hafi eitthvað fyrir sér í þessu. Það eru því fleiri en stjórnarand-stæðingar, sem líta hornauga þessa tveggja mánaða þingfrestun, sem nú er ráðgerð. Ég vildi þema þeim tilmælum til hv. þm., sem jafnframt er formaður fjvn., að hann komi þessum skoð-um sínum á framfæri við hæstv. ríkisstj.

Þetta tveggja mánaða þinghlé mun þá ekki vera nauðsynlegt. Hitt skil ég aftur á móti ekki, hvers vegna þinghlé í desember er svo miklu meira virði en þinghlé í janúar. Ef hægt er að stytta þinghléið á annað borð, þá sýnist mér eðlilegra að láta frestunina ekki koma til framkvæmda fyrr en síðar í desembermánuði, en fylgja hinu atriðinu, að láta það ná fram til janúarloka, ef þörf er á henni á annað borð, og í þessu sambandi vildi ég gjarnan spyrja hv. þm., formann fjvn., hvenær fjvn. fari að vinna sín störf. Er ætlazt til, að hún vinni, meðan á þingfrestuninni stendur, eða er nm. frjálst að fara heim til sín eða jafnvel skylt að fara heim til sín og byrja ekki á sínum störfum fyrr en í jan-úarlok?

Þegar ég ræddi um brbl. á fundi s. 1. laugar-dag, gerði ég þá fsp. til hæstv. landbrh., hvort hæstv. ríkisstj. hygðist leggja bráðabirgðalögin fyrir þing, áður en þingfrestun kæmi til framkvæmda. Þar sem hæstv. ráðh. er staddur hér í hv. deild, vænti ég þess, að hann svari mér öllu glegggra en á laugardaginn, en svörin, sem ég fékk hjá honum þá, voru þau, að ríkisstj. mundi ekki brjóta lög. Ég spurðist þá fyrir um það, hvernig henni mætti takast í framkvæmdinni að full-nægja ákvæðum stjórnarskrárinnar, ef þingið yrði sent heim nú, en lögin falla úr gildi 15. des. Ég ætla, að hæstv. ráðh. hafi þá verið farinn út úr hv. deild, svo að það var kannske ekki við því að búast, að ég fengi svör við þessu þá. Ég vil því endurtaka þetta nú, þar sem hann er hér staddur, hvernig ríkisstj. getur framkvæmt ákvæði stjórnarskrárinnar um að leggja þessi brbl. fyrir þingið, áður en lögin falla úr gildi, ef þingið verður sent heim nú.

Ég vil um leið spyrjast fyrir um það, hvort hæstv. ríkisstj. hugsi sér að setja önnur brbl.

í þinghléinu, því að mér er tjáð af lögróðum mönnum, að það sé talið í samræmi við stjórnskrána að gera það, þegar forseti fresti þingfundum. Ef þetta hvort tveggja á sér stað, annars vegar að bráðabirgðalög eru ekki lögð fyrir þing, áður en þau falla úr gildi, og hins vegar, að ríkisstj. hafi fulla lagaheimild til að gefa út brbl. í þinghléi, þá sýnist mér möguleiki fyrir hvaða ríkisstj. sem er að stjórna á vissum sviðum eða í vissum málum með brbl. þrátt fyrir þinghald. Og ég vil rifja upp það, sem ég sagði á laugardaginn: Þetta getur gerzt með þeim hætti, að brbl. eru gefin út í september. Þau eru látin gilda til 15. des. Þingi er frestað 30. nóv. Ný brbl. jafnvel samhljóða, gefin út 16. des., þau látin gilda til 30. apríl, án þess að leggja þau fyrir þing, þingi síðan slitið 29. apríl og loks gefin út enn ný brbl. 1. maí. Þetta er hugsanlegur möguleiki, ef farið er að framkvæma þetta á annað borð að leggja brbl. ekki fyrir þing í þingbyrjun og leggja þau ekki heldur fyrir, áður en lögin sjálf falla úr gildi.

Hæstv. fjmrh. var með hóflegar vitar, mjög hóflegar að visu, en þó vitur í garð okkar, sem töluðum á laugardaginn, og sagði, að við værum að tefja þingið. (Gripið fram í.) Hæstv. forsetar hafa nú sitt vald. Ég fæ ekki skilið, hvernig hæstv. ráðherra getur kallað það, að við séum að tefja þingið, þó að við tölum, eins og þá var, stund úr einum degi, og við skulum segja nú: stund úr tveimur dögum, um það, hversu réttmætt sé að reka þingið heim. Þeir, sem vilja láta þingið starfa, sinna skyldustörfum sínum, koma málum áfram, þeir eru að tefja þingið, segir hæstv. ráðh., en hinir, sem eru nú að hespa af mál til þess að geta rekið þingið heim, þeir eru þá samkvæmt þessari röksemdafærslu að hraða þinginu.

Ég fæ ekki skilið svona röksemdafærslu. Ég hélt þvert á móti, að við, sem viljum láta þingið starfa, afgreiða þau mál, sem er þegar búið að leggja fyrir það, afgreiða þau mál, sem ætluin er að leggja fyrir það, og vinna yfirleitt þingstórf, eins og þingmönnum er skylt að gera, — ég hélt, að við værum ekki að tefja þing. Nei, ef nokkrir tefja þing, lengja þing og fyrst og fremst auka þingkostnað, þá eru það þeir, sem ætla sér að láta þingmenn fara heim á fullum launum, sitja þar í tvo mánuði og byrja svo að nýju, þar sem frá er horfið í dag. Þetta kalla ég að tefja þing.

En það er fleira en þetta, sem gert er með því að framkvæma slíka þingfrestun sem hér er ætlað til. Það er verið að hindra þingmenn í því að flytja mál. Þeir gera það a. m. k. ekki þennan tíma, þessa tvo mánuði, sem þeim er ætlað að vera heima, og þeirra mál kunna að komast í þá hættu að daga uppi á þinginu, þegar þau loksins koma fyrir þing í janúar eða febrúar.

Þetta er ein afleiðingin. M. ö. o., það er verið að skerða verulega rétt þingmanna, þingmannsréttinn, það er verið að gera þeim ókleifara að gegna þingmannsskyldum sínum, því að það má hæstv. ríkisstj. og hv. stjórnarflokkar vita, að þm. láta ekki hræða sig til þess að hætta við að flytja mál, þó að þeir verði sviptir möguleikum til að gera það í tvo mánuði.

Hæstv. ríkisstj. hefur að sjálfsögðu leitast við að rökstyðja það, hvers vegna á að fresta þinginu, og venjulega viðkvæðið er, að hæstv. ríkisstj. þurfi að fá starfsfrið. Nú hefur hæstv. ríkisstj. lýst því yfir, að hún þurfi á þingfrestun að halda, því að hún biði eftir skýrslum og alls konar greinargerðum frá sérfræðingum sínum í efnahagsmálum. Ég vil því spyrja: Þarf hæstv. ríkisstj. að reka þing heim, til þess að hún hafi frið til að biða eftir skýrslum? Já, það má vera meiri ófriðurinn, að hæstv. ríkisstj. hefur ekki frið til að biða eftir skýrslum frá sérfræðingum sínum, og hver er þessi ófriður? Hann hlýtur að koma frá þingmönnum. Annars þyrfti ekki að losa sig við þá. Ég hef að visu ekki setið lengi á þingi, en mér hefur virzt, að undanfarandi ríkisstj. hafi getað undirbúið sín mál, tillögur sínar, líka í efnahagsmálum, þótt þing sæti, og aldrei kvartað undan þessum ófriði frá þingmönnum. Ég held, að það liggi ljóst fyrir, að það er ekki vegna neins ófriðar, sem hæstv. ríkisstj. vill fresta þinginu, það er ekki af því, að hún hafi ekki vinnufrið, þó að þing héldi áfram a. m. k. 2—3 vikur, það hljóta að vera aðrir erfiðleikar, sem þessu valda, og það væri skemmtilegra, ef hæstv. ríkisstj. segði alveg hreinskilnislega frá því, af hverju hún vill láta þingið fara heim núna, af hverju hún leggur svo mikið kapp á að afgreiða tekjuöflunarfrv., sem liggja fyrir núna, til þess að hafa möguleika á að fresta þinginu.

Í Morgunblaðinu í gær ræðir sá fulltrúi Sjálfstfl., sem skrifar Staksteina, um þingfrestunina og ýmislegt fleira. Sérstaklega þótti mér ánægjulegt að lesa einn stuttan kafla, sem heitir: Tekið við gjaldþrotabúi. Þessi fáu orð hljóða þannig, með leyfi hæstv. forseta:

„Þegar Hermann Jónasson hljóst frá vandanum 4. des. í fyrra, skildi hann við þjóðarbúið gjaldþrota. Sjálfstæðismenn höfðu þá að undanförnu árangurslaust varað við því, hvað verða hlýti, ef ekki væri að gert. Eftir brothlaup Hermanns skýrðu þeir fyrir þjóðinni, að verkefni þeirra, sem við ættu að taka, væri nánast hið sama og skiptaráðanda í þrotabúi. Sjálfstæðismönnum var þá þegar vandinn ljós. Þeir hikuðu þó ekki við að bjóða fram forustu sína, ef samkomulag fengist um nauðsynlegar aðgerðir. Þar varð tvenns að gæta: Annars vegar að tryggja að þjóðin sjálf fengi að ráða málum sínum, en til þess varð að gerbreyta kjördæmaskipuminni. Hins vegar þurfti að gera bráðabirgðaráðstafanir til að koma í veg fyrir, að ástandið versnaði í efnahagsmálum, á meðan óhjákvæmilegar ráðstafanir voru gerðar til tryggingar lýðræði í landinu.“

Þetta er svo að segja samhljóða því, sem hv. sjálfstæðismenn hafa skrifað í tvö ár eða uppundir það, og er því ekkert nýtt. Sjálfstfl. skapadi sér einkunnarorð, sem hann barðist undir í kosningunum í haust. Það voru einkunnarorðin: Aldrei aftur vinstri stjórn, m. ö. o.: þetta, sem þessi stutta blaðagrein fjallar um. Að visu urðu þessi einkunnarorð flokksins ekki ákaflega sigursæl, því að í haustkosningunum töpuðu sjálfstæðismenn fylgi, svo að þúsundum atkvæða skipti, og fengu miklu færri þm. kosna en þeir

voru sjálfir búnir að reikna út og tilkynna sín-
um trúnaðarmönnum úti um allt land.

En það er skylt að líta á þessi ummæli, af því að Sjálfstæðisfl. og reyndar báðir flokkarnir, en sérstaklega Sjálfstfl. leggur á það höfuð-áherzlu, að efnahagserfiðleikarnir núna stafi allir frá vinstri stjórninni, en engir frá ríkisstj. Sjálfstæðisflokksmanna og Alþýðuflokksmanna, sem kom á Þorláksmessu í fyrra. Hér er fyrst talað um það, að vinstri stjórnin hafi skilið við þjóðarþúið gjaldþrota. Það munar ekki um það! Ég man þó eftir þremur atriðum úr þessu gjaldþrotatali þeirra sjálfstæðismanna. Ég man eftir því, að þá v. fjmrh. var skammaður afar mikið fyrir tekjuafgang. Ég hef nú ekki fengið frekar en aðrir hv. þm. upplýsingar um, hve tekjuafgangurinn var mikill á árinu 1958, en það urðu allmargir milljónatugir, og hygg ég, að þessi ríkisstj., sem setið hefur síðan í desember í fyrra, hafi lifað á 25 millj. af tekjuafganginum frá vinstri stjórninni. En tekjuafgangurinn í heild var miklu meiri, og af því að hæstv. fjmrh. er ekki farinn að halda sína fjárlagaræðu, þá skortir mig nú þessar upplýsingar eins glöggar og þær gætu orðið. En það var meira en þetta, sem vitnaði um gjaldþrotið. Þessi sama ríkisstj. fékk 30 millj. kr. innstæðu frá vinstri stjórninni, sem stóð hjá Sogsvirkjuninni, til þessara ráðstafana. Þetta er annað atriðið í gjaldþrotinu. Og það þriðja mætti nefna, að vinstri stjórnin var skömmuð fyrir, að það hefðu verið alveg óvenjulegar fiskbirgðir í landinu þá um áramótin. Það var gjaldþrot í lagi hjá vinstri stjórninni. Ætli hæstv. núverandi ríkisstj. yrði ekki fegin, ef hún mætti verða „gjaldþrota á þennan hátt“?

Þá sagði í þessari grein, sem ég las, að sjálfstæðismenn hefðu varað við því, hvað verða hlýti. M. ö. o.: Sjálfstfl. hefur þá varað við þeirri verðbólgu, sem kom upp úr kauphækkunum sumarið 1958, eftir að þessir tveir flokkar, Sjálfstfl. og Alþfl., voru búnir að vera í bandalagi í verkalýðsfélögunum allt það ár til þess að eyðileggja efnahagslöggjöfina, sem afgr. var vorið 1958. Á þann hátt varaði Sjálfstfl. við! Og þeim tókst þetta, þessum tveim flokkum, að koma af stað uppsögn samninga og nýrri verðbólguöldu, sem gerði efnahagslöggjöf vinstri stj. að engu á skömmum tíma. Þannig varaði Sjálfstfl. við.

Þá talar Sjálfstfl. um það, að hann sé nokkurs konar skiptaráðandi í þrotabúi vinstri stj. Það fer vel á því, að hæstv. fyrrv. forsrh. hlustar á það, þegar ég er að rifja upp skrif Morgunblaðsins um þrotabú vinstri stj. Hvernig skipti hann þrotabúinu? Hvenær fóru fram skiptin? Fóru þau ekki fram á Þorláksmessu í fyrra? Þá hefur skiptaráðandinn setið að störfum, og skiptin urðu þessi, sem ég rifjaði upp áðan, að efnahagsmálastefnan, sem sú stjórn fór eftir, var lögð fyrir Alþfl. af Sjálfstfl. M. ö. o.: stefnuna átti Sjálfstfl., ráðh. átti Alþfl. Þetta hefur verið fyrst og fremst verkefni skiptaráðandans, sem Morgunblaðið er að tala um, því að ekki þurfti hann að skipta á milli flokkanna öðru en öldum og vegtyllum á þeim tíma. Hitt fór ekki svo mjög til skipta, 25 millj. kr. tekjuafgangurinn eða sá hluti af tekjuafganginum 1958, sem fór í verðbólguhitina, og 30 millj. kr. innstæðan frá Sogs-

virkjuninni. Það fór ekki til skipta, það fór beint í þessa hit, sem myndaðist við verðbólguölduna upp úr kauphækkunarkröfum þessara tveggja flokka frá sumrinu áður. Morgunblaðið segir, að Sjálfstfl. hafi boðið fram forustu sína. Það mun vera rétt. Hann fékk ekki sjálfa forustuna í stjórnarráðinu, en hann fékk hana á hinn háttinn, að ráða stefnunni.

Þá segir í þessari grein, að meðal þeirra nauðsynlegru aðgerða, sem þurfti að fást við, var að tryggja það, að þjóðin sjálf fengi að ráða málum sínum, en til þess varð að gjörbreyta kjördæmaskipuninni. Þjóðin réð nefnilega ekki málum áður, eftir því sem Sjálfstfl. segir. Nú ræður hann þeim. Hvernig? Með því að senda þingið heim. Þannig framkvæmir Sjálfstfl. þá hugsjón sína að láta þjóðina ráða málum sínum. Nú er það að koma í framkvæmd. Hins vegar þurfti að gera bráðabirgðaráðstafanir til að koma í veg fyrir, að ástandið versnaði í efnahagsmálum, á meðan óhjálpslegar ráðstafanir væru gerðar til tryggingar lýðræði í landinu. Hvaða bráðabirgðaráðstafanir voru þetta, sem Sjálfstfl. framkvæmdi til að koma í veg fyrir það, að ástandið versnaði? Það hefur hv. 9. landsk. þm. (JÞ) upplýst núna. Það var að gefa út brbl. um verðlag landbúnaðarafurða til þess, eins og hann orðaði það, að verkalýðsfélögin fengju ekki færi á kauphækkunum, eins og hann sagði hér í ræðunni áðan.

Mér sýnist, að það verði erfitt fyrir Sjálfstfl. að koma þjóðinni í skilning um það, að vinstri stj. hafi verið gjaldþrota, að erfiðleikar efnahagsmálanna stafi frá vinstri stj., nema að því leyti sem Alþfl. var í bandalagi við Sjálfstfl. til að koma þeim erfiðleikum af stað. Og ég er líka hræddur um, að þetta hjargráð með brbl. um landbúnaðarverð, sem eigi að tryggja það, að verkalýðsfélög fái ekki færi á kauphækkunum, það úrræði reynist harla léttvægt, þegar til alls kemur.

En Sjálfstfl. og aðalmálgagn hans, Morgunblaðið, leggja, sem eðlilegt er, mikla áherzlu á að sýna þjóðinni fram á þá samstöðu, sem nú er orðin milli tveggja flokka, og það öryggi, sem nú sé fram undan.

Í Morgunblaðinu í gær er talað um, að nú sé öruggur þingmeirihluti, samstæðari en oftast áður, alveg gagnstætt því, sem verið hefur. Ég vefengi þetta ekki, að þessir tveir flokkar, Alþfl. og Sjálfstfl., eins og nú er komið, séu alveg ótrúlega samstæðir og að engir tveir flokkar á Alþ. séu orðnir skyldari en þeir. Hitt er allt annað mál, hvort sú samstaða getur brugðist eða ekki. Það hefur komið fyrir, að jafnvel skyldleikinn dugir ekki til.

Morgunblaðið segir líka frá því í gær og leggur á það áherzlu, að nú sé nauðsynlegt að gera öllum aðilum grein fyrir ástandinu, hvernig það er. Já, það vantar nú ekkert á það, að hæstv. ríkisstj. geri það nú! Ég vil ekki fara að deila á hæstv. núverandi fjmrh., þó að hann sé ekki orðinn það kunnugur þessum málum uppi í rn., að hann geti fullnægt óskum manna í öllum efnum í þessu. Hann hefur ekki gegnt því embætti svo lengi. En flokkarnir tveir hafa óneitanlega verið saman um ríkisstj. síðan á Þorláksmessu í fyrra

og hafa að sjálfsögðu haft samráð í efnahagsmálunum allan tímann. Og ég efast ekki um, að sú meðferð, sem bændurnir hafa fengið hjá þessari ríkisstj., sem verið hefur, er ráðin af báðum þessum flokkum. Hjá því getur ekki farið. Það kom líka fram sem eitt af fyrstu verkum ríkisstj. eftir áramótin í fyrra, að þá voru ákveðnar svo gífurlegar niðurgreiðslur á landbúnaðarvörum, að þær urðu ódýrari úr búð en það verð, sem bændurnir áttu að fá. Það var orðið ódýrara fyrir bændurna að kaupa mjólk, kjöt og kartöflur út úr búðinni heldur en að neyta á heimili sínu sinnar eigin framleiðslu. Og þetta hafði þær verkanir, að raunverulega voru bændurnir að neyta dýrari vöru heima hjá sér en nokkurt annað fólk í landinu, að undanteknum þeim sárafaú bændum, sem búa það nálægt markaði, að þeir geta flutt allar vörur sínar í kaupstað og keypt þær út aftur, sem munu vera dæmi til og það ekki óeðlilegt, enda sjálfsagt ekkert lagabrot, heldur fyllilega réttmætt.

Það kom líka fram við afgreiðslu frv. um niðurfærslu verðlags og launa í fyrravetur, að þá stóðu þessir flokkar sannarlega saman um afstöðuna til bændna. Þá hafði bændastéttin farið fram á það við hæstv. ríkisstj., að leiðrétt yrði afurðaverðið í samræmi við þær kauphækkningar, sem urðu um haustið, eftir að landbúnaðarverð hafði verið ákveðið í sept. Gegn þessu stóðu þessir tveir flokkar, stjórnarflokkarnir þá, og neituðu bændunum um þessa leiðréttingu.

Þriðja atriðið í þessu máli gerist svo, þegar fulltrúar neytenda, verkafélagslaganna, í framleiðsluráði neita að tilnefna mann í gerðardóminn, en þessir 3 fulltrúar neytendanna voru fylgismenn þessara flokka, tveir Alþfl.-menn og einn sjálfstæðismaður. Og það þarf enginn að segja mér, að þessir fulltrúar hafi tekið það upp hjá sjálfum sér að taka svo mikilsverðar ákvarðanir nema hafa ráðgast við húsbændur sína, sjálfa ráðh. Síðan komu brbl. En þá vandaðist málið fyrir Sjálfstfl. Að visu gat Sjálfstfl. náttúrlega snúist gegn brbl., og sumir eru þeirrar skoðunar, að hann hafi verið á móti þeim, þegar þau voru sett. Ég á bágð með að trúa því, að hæstv. þáverandi forsrh. og form. Alþfl. hafi leyft sér að gefa út brbl., sem hann hafði ekki nema 6 þm. til að standa með, eins og þá var ástatt. Ég á bágð með að trúa því. Og það væri æskilegt að fá að heyra það frá réttum aðilum, hvort svo hefur verið.

En svo skeði þetta, að Sjálfstfl. gefur út yfirlýsingu sína um það, að hann sé móti brbl. og að hann muni tryggja bændum fullar bætur vegna þeirra laga. Mér hefur dottið í hug, og ég er mjög trúður á, að það sé rétt, að ástæðan fyrir því, að brbl. eru ekki lögð fyrir þingið núna, sé sú, hversu erfitt það er fyrir Sjálfstfl. að eiga að fara að greiða atkv. hér í þinginu um lög, sem hann segist hafa verið á móti, en málið að öllu öðru leyti óleyst og engar ráðstafanir komnar í staðinn. Þetta er erfið aðstaða.

En þegar nú þm. halda heim, þá verður mér hugsað til hv. nýkjörinna þm. Sjálfstfl. úr bændastétt, hvað þeim verður að orði, þegar þeir koma heim í sveit sína. Þeir eru að visu ekki

marginir, 2 eða 3, en vafalaust verða þeir spurðir út úr. Þeir verða spurðir fréttu. Hvað er að fréttu af þinginu? Ósköp komið þið fljótt heim. Er ekki búið að borga ykkur afurðaverðið, sem var svikið af okkur í haust með brbl.? Getum við nú ekki notað aurana fyrir jólin? — Já, það verður vafalaust spurt að mörgu og það er ekki óeðlilegt, því að menn vilja fá fréttir af þessu. Hver svörin verða, veit ég ekki. — Komnir heim! Þinginu var frestað. — Hvað kemur til? Þegar þm. eru orðnir 60 og þingið orðið loksins skipað í samræmi við þjóðarviljann, þá er það sent heim. — Já, ríkisstj. þurfti að hafa frið. — Frið? — Já, hún þurfti að hafa starfsfrið. — Hún er að biða eftir skýrslu frá sérfræðingum. — Og að borga þarna það, sem á vantaði afurðaverðið? — Já, það er nú ekki gaman að borga núna. Það kvað vanta 250 millj. upp á ríkissjóð og útlutningssjóð. Það var sagt niðri í Varðarhúsi, en það hefur nú ekki verið sagt frá því á Alþ.

Hverju geta þm. svarað yfirleitt, þegar þeir koma nú heim? Ég hygg helst, að þeir verði sannarlega ekkert öfundsverðir af því að koma nú heim í heiðardalinn með þessar fréttir. En ég vona samt, að heimferðin gangi vel fyrir þeim öllum, þó að það verði erfitt að greina frá þingfréttunum, þó að það verði erfitt að skýra þjóðinni frá því, hvaða vinnubrögð eru nú tekin upp á Alþ., einmitt nú, þegar þingið átti að vera loksins kjörið samkv. þjóðarviljanum, eins og núverandi hv. stjórnarflokkar hafa túlkað það.

Umr. frestað, en frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

6. Dýrtíðarráðstafanir vegna atvinnuveganna.

Á 2. fundi í Ed., 25. nóv., var útbýtt:

Fr. til I. um framlengingu á gildi III. kafla I. nr. 100 1948, um dýrtíðarráðstafanir vegna atvinnuveganna [8. mál] (stjfrv., A. 8).

Á 3. fundi í Ed., 26. nóv., var frv. tekið til I. umr.

Fjmrh. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Þetta frv. felur í sér framlengingu á gildi III. kafla I. frá 1948 um dýrtíðarráðstafanir vegna atvinnuveganna og er þess efnis, að framlengd verði fyrir næsta ár þau ákvæði, sem gilt hafa undanfarið um söluskatt. Þetta frv. er alveg samhljóða I. um þetta efni, sem samþ. voru á Alþ. fyrir síðustu áramót og fólu í sér framlengingu skattsins fyrir yfirstandandi ár.

Ég legg til, að frv. verði vísað til 2. umr. og fjhn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 14 shlj. atkv. og til fjhn. með 16 shlj. atkv.

Á 4. og 5. fundi í Ed., 28. og 30. nóv., var frv. tekið til 2. umr. (A. 8, n. 26).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

7. Tollskrá o. fl. (stjfrv.).

Á 2. fundi í Ed., 25. nóv., var útbýtt:

Frv. til 1. um bráðabirgðabreyt. á l. nr. 90 1954, um tollskrá o. fl. [9. mál] (stjfrv., A. 9).

Á 3. fundi í Ed., 26. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Fjmrh. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Í frv. þessu felst framlenging fyrir næsta ár á ýmsum breyt. við tollskrárlögin frá 1954, sem undanfarið hafa verið framlengdar frá ári til árs. Í 1. gr. eru ákvæði um álag á vörumagnstoll og verðtoll, sem hafa haldizt óbreytt síðan á árinu 1956, þá var álagið hækkað nokkuð frá því, sem verið hafði áður. Í 2. gr. eru talðar vörur, sem eru undanþegnar þessu álagi, en það eru ýmsar nauðsynjavörur og einkasöluvörur. Í 3. gr. er loks heimilað að fella algerlega niður ekki aðeins álagið, heldur aðflutningsgjöld af tilteknum vörum, svo sem kornvörum, kaffi, sykri o. fl.

Frv. felur sem sé í sér framlengingu á sömu ákvæðum og gilt hafa undanfarin ár og verið framlengd frá ári til árs. Ég legg til, að frv. verði vísað til 2. umr. og fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til fjhn. með 18 shlj. atkv.

Á 4. og 5. fundi í Ed., 28. og 30. nóv., var frv. tekið til 2. umr. (A. 9, n. 27).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

8. Bifreiðaskattur o. fl. (stjfrv.).

Á 2. fundi í Ed., 25. nóv., var útbýtt:

Frv. til 1. um bráðabirgðabreyt. á l. nr. 68 1949, um bifreiðaskatt o. fl. [10. mál] (stjfrv., A. 10).

Á 3. fundi í Ed., 26. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Fjmrh. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Í frv. því, sem hér liggur fyrir, er gert ráð fyrir, að framlengd verði óbreytt fyrir árið 1960 ákvæði um innflutningsgjald af benzíni, álag á bifreiðaskatt og innflutningsgjald af hjólbörðum og gúmmislöngum. Að grunni eru þessi gjöld ákveðin með lögum frá 1949, en 1956 voru þau hækkuð nokkuð, og hafa gjöldin haldizt óbreytt síðan

og verið framlengd frá ári til árs. Með þessu frv. er farið fram á framlengingu þeirra til næsta árs. — Ég legg til, að frv. verði vísað til 2. umr. og fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 17 shlj. atkv. og til fjhn. með 16 shlj. atkv.

Á 4. og 5. fundi í Ed., 28. og 30. nóv., var frv. tekið til 2 umr. (A. 10, n. 28).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

9. Dragnótaveiðar í fiskveiðilandhelgi (frv. KGuðj o. fl.).

Á 3. fundi í Nd., 26. nóv., var útbýtt:

Frv. til 1. um takmarkað leyfi til dragnótaveiða í fiskveiðilandhelgi Íslands undir vísindalegu eftirliti [5. mál] (þmfrv., A. 5).

Á 4. fundi í Nd., 27. nóv. var frv. tekið til 1. umr.

Flm (Karl Guðjónsson): Herra forseti. Frv., sem hér er flutt um að takmarka veiði til dragnótaveiða í fiskveiðilandhelgi Íslands undir vísindalegu eftirliti, er efnislega á þá lund, að skipum, sem eru undir 35 rúml. að stærð, skuli á tímabilinu frá 1. júní til 1. nóv. ár hvert heimilað að veiða með dragnót innan fiskveiðilandhelginnar. Í öðru lagi er það efni frv., að veiðar þessar verði undir stöðugu eftirliti fiskideildar atvinnudeildar háskólans og að rn. skuli gefin heimild til þess að takmarka veiðarnar frekar en frv. gerir með reglugerð, þannig að veiðiskipafjöldann megi takmarka á einstökum svæðum eða jafnvel hanna veiðarnar með öllu í eitt ár í senn, ef atvinnudeild háskólans og Fiskifélag Íslands telja, að hætta sé búin stofni nytjafiska á Íslandsmiðum vegna of mikillar veiði með dragnót.

Ég sé ekki ástæðu til þess að rekja efni frv. frekar, enda var þetta frv. flutt á síðasta Alþingi, óbreytt frá því, sem það er hér, og var þá rætt bæði á fundum þessarar hv. d. og einnig í sjútvn. d. Skiptar voru skoðanir um það, og reyndist t. d. enginn meiri hl. vera hvorki gegn því né með því í hv. sjútvn., þar sem tveir nm. skiluðu álit og lögðu til, að frv. yrði samþykkt, en aðrir tveir mæltu því í gegn, eins og sakir þá stöðu, en fimmti nm. lét ekki uppi neitt álit.

Þær staðreyndir, sem fyrir liggja, þess eðlis, að eðlilegt hlýtur að teljast, að þessar veiðar verði hafnar, eru í fyrsta lagi þær, að á undanfórnum árum, áður en til þeirrar landhelgisstækkunar kom, sem nú er orðin síðust, hefur veiði á flatfiski farið vaxandi hér á Íslandsmiðum, og á árunum 1953—57 hafa veiðarnar stöðugt farið vaxandi, og það er álit fiskifræðinga, að flatfiskstofnarnir þoli nú orðið þá veiði, sem á þessum tíma hefur farið fram, og raunar nokkru

meiri. Veiðin hefur samkv. alþjóðlegum skýrslum numið milli 10 og 15 þús. lestum síðustu árin, en Íslendingar sjálfir hafa sárálitið af þessu fiskmagni veitt. Þeir hafa veitt mest á þessum tilteknu árum 7,5% af heildarveiðinni og allt niður í 3,3%. Þeir, sem hafa veitt flatfiskinn hjá okkur, eru fyrst og fremst Bretar, en með landhelgisstækkuninni hverfur veiði þeirra og annarra útlendinga að sjálfsögðu. Ef hún er ekki að fullu horfin nú, þá hlýtur hún þó að gera það, um það er lýkur. En eftir hlýtur að hvíla á Íslendingum sjálfum sú skylda varðandi þau matvæli, sem með þessum hætti hafa verið framleidd og okkar fiskifræðingar telja, að eðlilegt sé að tekin sé á þessum miðum, — sú skylda að koma þessum matvælum á markað, hún hlýtur að hvíla á Íslendingum sjálfum. Ég lít því svo á, að sú röksemd, sem stundum hefur heyrzt og beint hefur verið gegn samþykkt þessa frv., að við mætum ekki samþykkja svona, vegna þess að það veikti málstað okkar í landhelgisdeilunni við Breta, að slík skoðun sé algert öfugmæli. Ég neita því ekki, að hitt getur orðið okkur til áfellis, ef við lokum fiskimiðum, sem okkar eigin fræðimenn segja, að eðlilegt sé að nytjuðu séu, lokum þeim þannig, að það veiði enginn á þeim lengur. Þá erum við að svipta heimsmarkaðina og mannkynið matvælum, sem það þarf að fá, en það hygg ég, að einskis manns skoðun hafi verið, að við ættum að gera með því að útfæra landhelgi okkar, heldur er tilgangurinn með útfærslunni sá að reyna að hagnýta að hámarki þær nytjar, sem hægt er að hafa af íslenskum fiskistofnum, án þess að þeir spillist, án þess að þeir gangi saman eða án þess að framtíðarmöguleikum sé spillt.

Ef horfið yrði að því ráði að leyfa flatfiskveiðar með dragnót, eins og þetta frv. gerir ráð fyrir, er það að mörgu leyti hið þýðingarmesta hagsmunamál fyrir þá, sem þennan útveg stunda og byggja lífsafkomu sína á honum, því að yfir sumarmánuðina og einmitt á þeim tíma, sem eðlilegt er að veiða flatfiskinn, liggur fjöldi báta ónotaður, og væri hægt að senda þá til þessara veiða, án þess að það hefði verulegan kostnað í för með sér umfram það, sem hvort eð er hlýtur að falla á alla þá báta, sem einhvern tíma ársins eru gerðir út. Enn fremur stendur fjöldi frystihúsa víðs vegar á strönd landsins lítið notaður einmitt á þessu tímabili og bíður verkefna. Sama máli gegnir um verka-fólk og sjómenn, sem gjarnan geta stundað þessar veiðar, að án þeirra er oft um að ræða heldur rýran atvinnuveg hjá þessu fólki, einkum því fólki, sem í hraðfrystistöðvunum vinnur, ef ekki berast verkefni til þeirra umfram það, sem nú er. Fyrir þjóðarþúið í heild mundi þetta þýða stórbættan hag. Flatfiskurinn er raunar dýrasti fiskurinn, sem á Íslandsmiðum veiðist, og ég hef ekki séð lagt fyrir þetta Alþ. frv. til bóta á efnahagsmálum þjóðarinnar, sem gerir það í rikari og raunhæfari mæli en samþykkt þessa frv. mundi vera fyrir þjóðina.

Ég sé hins vegar ekki ástæðu til þess að ræða málið öllu ýtarlegar við þessa 1. umr., nema sérstakt tilefni gefist til. En með þeim rökum, sem hér hafa verið fram færð og í grg. frv.

liggja fyrir og á þeim fskj., sem því eru samfara, tel ég, að vænta megi þess, að Alþ. fallist á það, að þau sjónarmið, sem sett eru fram í frv., séu réttmæt og það beri að samþykkja. Ég vil ekki fullyrða, að við flm. þessa frv. getum ekki verið til viðtals og samkomulags um einhverjar þær breytingar, sem nauðsynlegar þættu á frv. sem slíku, og vænti þess, að það verði gaumgæfilega athugað. Þó vil ég minna á það, að vegna starfs sjútvn. þessarar deildar á s. l. vetri liggja hér fyrir í Alþingi umsagnir fjölmargra aðila um þetta mál, og ætti það að geta auðveldað starf þeirrar hv. n. og flýtt því nokkuð að þessu sinni.

Ég vil að lokinni þessari umr. leggja til, að málinu verði vísað til 2. umr. og hv. sjútvn.

Sjútvmrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. Ég skal ekki á þessu stigi málsins fara út í að ræða það efnislega, en ég vil aðeins láta það koma fram þegar við þessa umr., að í framhaldi af flutningi málsins á vetrarþinginu síðasta var ákveðið í sjútvmrn. að skipa n. sérfróðra manna til þess að athuga þetta mál allt með það fyrir augum, að þeirra umsögn gæti legið fyrir þegar á þessu þingi. Þessi n. hefur að visu ekki enn skilað álit, en ég vænti þess, að hún geri það innan ekki mjög langs tíma, og gæti það þess vegna verið til aðstoðar og til upplýsinga við afgreiðslu þessa máls. Ég vil aðeins láta það koma fram hér, sérstaklega vegna þeirrar n., sem fær málið, að þessi n. er til og starfandi og að frá henni má vænta upplýsinga og tillagna í málinu innan ekki mjög langs tíma.

Flm. (Karl Guðjónsson): Herra forseti. Ég vil aðeins láta í ljós ánægju mína yfir því, að málið, þó að það væri ekki samþykkt á síðasta þingi, hefur þó vakið þá athygli, að rn. virðist hafa gefið því nokkurn gaum, og samkv. upplýsingum, sem hæstv. sjútvmrh. hefur gefið, hefur verið sett n. í þetta mál. Ég get hins vegar bætt því við, að ég tel, að sjútvn. þessarar d. hafi leitað mjög til sérfræðinga um þetta mál á s. l. vetri, m. a. til atvinnudeildar háskólans, og bendi einnig á það, að álit fjölmargra aðila liggja einnig hér fyrir í þinginu. En að gefnum þeim upplýsingum, sem ráðh. hér hefur gefið, langaði mig til að spyrja um það til viðbótar, hverjir skipa þessa n., og ég vildi einnig spyrja um það, hvort álits hennar muni ekki vera að vænta mjög bráðlega, því að málið er þess eðlis, að það þyrfti að afgreiðast fyrr en seinna. Ef til þess kemur, sem ég vona, að útvegur með þeim hætti, sem frv. gerir ráð fyrir, hefjist á næsta vori, þá getur það að sjálfsögðu ekki orðið nema þá í mjög smáum og óverulegum stíl, nema því aðeins að nokkur tími gefist til undirbúnings, og það er þess vegna í rauninni ekki nóg að samþykkja þetta frv. kannske síðustu dagana, áður en veiðarnar ættu að geta hafizt. Þeir útvegsmenn, sem þessar veiðar vildu stunda, þurfa að sjálfsögðu að búa sig undir það, og ekki síður þurfa frystihúsin, sem ættu að vinna flatfiskinn, að afla sér ýmiss konar tækja, til þess að vinnslan geti gengið

greiðlega og orðið sem kostnaðarminnst. Þar af leiðandi tel ég, að málinu ætti að hraða, og óska sem sagt eftir því til viðbótar þeim upplýsingum, sem ráðh. hér hefur gefið, að það verði upplýst, hverjir skipa þessa n., og nákvæmlega tiltekið, hver verkefni þeim hafa verið fengin, og sömuleiðis um það, hvort þeirra álits muni ekki vera að vænta rétt á næstunni.

Sjútymrh. (Emil Jónsson): Í tilefni af þessari fsp. hv. flm., hv. 6. þm. Sunnl., skal ég segja, að í þessari n. eru fulltrúar frá Fiskifélagi Íslands, frá Landssambandi ísl. útvegsmanna, frá Sölu- miðstöð hraðfrystihúsanna og atvinnudeild háskólans og starfandi vélbátaformaður. Þessir aðilar hafa yfirleitt tilnefnt sína menn í n. sjálfir, og þess vegna hefur rn. við tilnefningu þeirra í n. farið eftir tilnefningu viðkomandi samtaka.

Um verkefni n. er það að segja, að það er að rannsaka, hvort eðlilegt væri og rétt, að tekin væri upp þessi veiðiaðferð í landhelgi, sem frv. fer fram á að gerð verði, og fyrir utan þá rannsókn, að n. skili till. um það, hvernig þessari veiði skuli hagað.

Ég þori ekki að segja og hef ekki í höndun- um upplýsingar um það hér, hvenær n. muni ljúka störfum, en ég skal gjarnan fyrir mitt leyti reyna að ýta eftir því, að það verði sem fyrst.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 35 shlj. atkv. og til sjútvn. með 35 shlj. atkv.

Á 42. fundi í Nd., 4. marz, utan dagskrár, mælti

Karl Guðjónsson: Herra forseti. Í byrjun þessa þings, sem nú stendur, flutti ég ásamt fjórum öðrum hv. þm. frv. til laga um takmarkað leyfi til dragnótaveiða í fiskveiðilandhelgi Íslands undir vísindalegu eftirliti.

Þetta mál var á sinni tíð tekið fyrir og vísað til hv. sjútvn., og ætla ég, að hún hafi eitt- hvað um málið fjallað. En vegna þess, að mér þykir nokkrar líkur benda til þess, að mál þetta nái fram að ganga á þessu þingi, vil ég vekja sérstaka athygli á því, að ef slíkar veiðar sem frv. gerir ráð fyrir eiga að hefjast á n. k. sumri eða vori, þá ber brýna nauðsyn til þess, að Alþingi dragi ekki of lengi afgreiðslu málsins, og vildi ég því sérstaklega mælast til þess við forseta deildarinnar, að hann athugaði, hvort ekki væri mögulegt að fá málið afgreitt hið fyrsta.

Forseti (JóhH): Þessari ósk hv. þm. verður komið á framfæri.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag- skrá tekið fram.

10. Lántökuheimild til hafnarfram- kvæmda.

Á 3. fundi í Nd., 26. nóv., var útbýtt:

Frv. til l. um lánatökuheimild og ráðstöfun lánsfjár til hafnarframkvæmda [14. mál] (þm- frv., A. 14).

Á 4. fundi í Nd., 27. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Flm. þessa frv. um lánatökuheimild og ráðstöfun láns- fjár til hafnarframkvæmda eru auk mín hv. 4. þm. Reykn., hv. 2. þm. Austf., hv. 5. þm. Norðurl v., hv. 3. þm. Vesturl., hv. 2. þm. Sunnl.

Í fjárlögum ársins, sem nú er að liða, eru veitt fjárframlög til nálega 60 hafnargerða víðs vegar um landið. Samtals er upphæðin, ef með er talið framlag til hafnarbótasjóðs svo og til greiðslu rekstrarhalla og viðgerða vegna dýpk- unarskipisins Grettis, um 15 millj. kr. Af þess- um nálega 60 höfnum eru tvær landshafnir, sem ríkið á og sér að öllu leyti um að gera sam- kvæmt sérstökum lögum, en hitt eru hafnir, sem sérstakir hafnarsjóðir byggja eða í rauminni yfirleitt hlutaðeigandi bæjar- eða sveitarfélög, en ríkissjóði ber að leggja fram samkvæmt hinum almennu hafnarlögum % hluta eða helm- ing stofnkostnaðar. Hina % hlutana eða helming stofnkostnaðarins ber svo hafnarsjóðum að leggja fram, en eiga kost á ríkisábyrgð, ef þeir geta fengið féð að láni. En báðum aðilum geng- ur misjafnlega, ríkinu að inna af hendi í reiðu fé sinn hluta og hafnarsjóðunum að útvega láns- féð, og getan til framlaga úr sveitar- og bæjar- sjóðum yfirleitt lítil.

Í hafnarlögum eru taldar miklu fleiri hafnir en fé er veitt til að jafnaði á fjárlögum, t. d. á þessu ári. Alls munu það vera 100 hafnir tals- ins eða rúmlega það. Á sumum þessara staða hafa raunar aldrei verið gerð nein opinber mannvirki og verða varla í bráðina, þótt ein- hverjir hafi vafalaust haft slíkt í huga, þegar þær voru teknar inn í lögin. Hins vegar má gera ráð fyrir, að í 60 höfnum eða svo sé nokkuð unnið, þó ekki árlega, en öðru hverju, og hefur hafnarmálastjórn ríkisins, þ. e. a. s. vitamálastofnan, yfirleitt umsjón með þeim framkvæmdum, eins og kunnugt er, leggjur á ráð, gerir verkfræðilegar áætlanir, útvegar verkstjóra, vélar og áhöld og sér um fjárreiður framkvæmd- anna a. m. k. víða.

Til eru skýrslur um fjárframlög til hafnar- gerða frá öndverðu. En það er lítið gagn að upplestri talna úr þeim skýrslum, þar sem peningagildið er næsta breytilegt. Magn fram- kvæmdanna, ef svo mætti að orði komast, er ekki heldur auðvelt að mæla eða meta. Síðustu árin mun láta nærri, að unnið hafi verið sam- tals samkvæmt lögum fyrir eitthvað á fjórða tug milljóna ár hvert, og er þá allt meðtalið, bæði það, sem ríkissjóður hefur lagt fram, og það fé, sem fengið er á annan hátt og þá aðal- lega með lánum, sem einkum hafa verið tekin

innanlands hjá ýmsum aðilum með ríkisábyrgð.

Hér hefur vissulega verið mikið unnið og allmiklum fjármunum til þess varið. En víða er þó meira óunnið, ef ástand hafnanna á að komast í það horf, sem nauðsynlegt er og stefna verður að. Mjög víða liggja nú fyrir áætlanir, sem verkfræðingar hafnarmálastjórnarinnar hafa gert í flestum tilfellum, áætlanir um, hvaða verk skuli unnin og hvað þau sennilega kosti, miðað við verðlag á tilteknum tíma og þá tækni, sem fyrir hendi er nú hér á landi eða var á þeim tíma, sem áætlanirnar voru gerðar. Nú hefur það mikið verið unnið og þjóðinni vaxið svo fiskur um hrygg, að menn eru farnir að gera ráð fyrir, að því nauðsynlegasta geti orðið lokið á yfirsjáanlegum tíma. Íslenzkar hafnargerðir í heild eru sem sé að komast af frumstigi viðleitninnar yfir á áætlunarstigið, eins og t. d. notendasímakerfið komst fyrir nokkru, en lagningu þeirra er nú að mestu lokið, þótt það takmark væri eitt sinn næsta fjarlæggt í hugum manna. Fyrir skömmu samþykkti Alþingi, að tilraun yrði gerð til að gera 10 ára áætlun um hafnargerðir, og nú er unnið að þeirri áætlun.

Fyrir á tímum var það aðalviðfangsefni í þessum málum að finna staði, þar sem flutningaskip gætu siglt að verflunarbækistöð og legið við akkeri, meðan á afgreiðslu stóð, a. m. k. í sæmlegu veðri, svo og að gera ódýrar eða einfaldar afgreiðslubryggjur á þeim stöðum, þar sem skilyrði voru bezt frá náttúrunnar hendi.

Nú er önnur öld í þessum efnum. Útgerð landsmanna hefur verið að vaxa, er vaxandi og þarf að halda áfram að vaxa. Í stað opinna róðrabáta, sem hægt var að draga á land undan veðri og ekki þurftu nema rudda vör eða lausabryggju, eru komnir hinir stóru vélknúnu fiskibátar og fiskiskip vorra tíma, og það er ekki nóg, að þessi veiðiskip nútímans geti haft viðunandi löndunarskilyrði og öryggi á fáeinum stöðum á landinu. Fiskimiðin eru umhverfis landið allt, og til þess að hægt sé að nota þau, þurfa sjávarplássin að vera mörg og eru það. Þjóðin hefur háð baráttu til þess að færa út fiskveiðilandhelgina og ýta útlendum skipum og hinum stóru togurum, sem hún á sjálf, út úr fjörðunum og út af grunnmiðunum. Við gerum þetta til þess að vernda miðin til handa hinum minni skipum íslenskra og auðvitað líka til að vernda uppeldisstöðvarnar. En þá þurfa sjávarplássin, hvar sem þau eru á landinu, líka að geta átt og gert út sína fiskibáta til þess að nota þessi mið. Að því er nú víða unnið af kappi að auka fiskiflotann og þá einnig þar, sem lítið var fyrir, enda þarf svo að vera, ef vel á að vera.

En uppbygging hafnarskilyrðanna, þar sem þau skortir, hafnarframkvæmdirnar, er í raun og veru hluti þeirra atvinnutækja, sem eru undirstaða þess, að atvinnulíf geti haldizt og aukizt í sjávarplássunum og þar með hin dreifða bæja- og þorpabyggð á ströndum landsins.

Ég þykist muna eftir þeim atburði fyrir um það bil 20 árum, að þá hafi allan eða svo að segja allan bátaflotann rekið á land í veðri í einni nokkuð stórrí verstöð. Tiðindi af þessu tagi eru heldur engin nýlunda nú. Svo að segja í

hvert sinn, sem veður gengur yfir landið eða einstaka landshluta, berast fréttir um, að bát eða báta hafi slitið frá bryggju eða frá legufærum ar, og fyrir kemur, að mannskaði verður því samfara, þar sem helzt ætti að vera öryggi, ef vel væri. Sjómennirnir þekkja víða þá sögu, og rekið á land, inni í höfn eða í nágrenni hafnhvernig það er að koma inn af miðum í misjöfnu veðri og eiga svo lítið athvarf þegar í höfnina er komið, hafa ekki pláss við bryggju eða verða að hrekjast þaðan og halda vélum í gangi.

Tryggingarnar hafa líka sína sögu að segja, þá sögu, að mjög verulegur hluti af bótum, sem greiddar eru vegna skaða, verða vegna skaða inni á höfnum, af því að skip skemmast við bryggju, slást saman eða þess háttar.

Ég ætla ekki að þessu sinni að gera að umræðuefni sérstakar hafnir eða þau verkefni, sem fyrir hendi eru á einstökum stöðum hér og þar á landinu, enda þótt ég hafi á marga staði komið og freistandi væri að minnst á ýmislegt í því sambandi. Af viðræðum við vitamálastjóra, bæði núverandi og fyrrverandi, hef ég líka fræðzt um margt í þessu sambandi varðandi framkvæmdir og framkvæmdamöguleika. En ég hygg, að þessir embættismenn hafi haft glögggt yfirlit um þessi mál. Ég ætla ekki heldur að fara að ræða sérstaklega hina miklu framkvæmdabörf á þessu sviði í minni kjördæmi á ýmsum stöðum, enda erum við margir og úr ýmsum landshlutum, sem að þessu frv. stöndum.

Á síðari áratugum hefur sú leið verið farin á ýmsum sviðum að taka lán erlendis til framkvæmda. Ef það hefði ekki verið gert, mundi margt skemmra á veg komið en raun er. Og lántökur erlendis eru eðlilegar, ef þeim er varið til skynsamlegra framkvæmda, sem beint eða óbeint gera þjóðina færari um að standa straum af slíku. Hingað til hefur tiltölulega lítið verið að því gert að taka erlend lán til hafnargerða. En við flm. þessa frv. teljum, að nú verði ekki lengur hjá því komizt að gera ráðstafanir, eftir því sem tök eru á, til þess að fá erlent fé til þess að byggja upp þessar framkvæmdir að nokkru leyti og meira en hingað til hefur verið gert ráð fyrir og að þessi lán eigi ekki aðeins að taka til einstakra framkvæmda, heldur á breiðum grundvelli til að hraða hafnargerðum almennt.

Sú hæstv. ríkisstj., sem hér var við völd á árunum 1956—58, vann að því á sínum tíma að útvega erlendis lán, allt að 6 millj. dollara, með það fyrir augum, að hluta af því yrði varið til hafnargerða. Í 22. gr. fjárl. fyrir árið 1959 var þá v. ríkisstj. veitt heimild til að taka þetta lán, en það jafngildir með yfirfærslugjaldi um 150 millj. ísl. kr. Fulltrúar Framsfl. í fjvn. lögðu til, að 50 millj. kr. af þessu fé yrðu endurlánaðar til hafnarframkvæmda. Sú till. náði ekki fram að ganga á Alþingi, en samþykkt var að endurlána til hafnarframkvæmda 28 millj. kr. Þessari upphæð var í júlímánuði s. l. skipt milli 10 hafna að frádregnum 500 þús. kr., sem vitamála-skrifstofunni voru ætlaðar af þessu lánsfé til áhaldakaupa. Ekki mun þó enn vera búið að ganga til fulls frá hinni heimiluðu lántöku, en ein-

hverjar hafnir munu þó hafa fengið það, sem þeim var lofað, og hinar fá það væntanlega á árinu 1960.

Á sumarþinginu var af hálfu Framsfl. flutt sérstakt frv. þess efnis, að hluti hafnanna af fjárlagáláninu yrði 50 millj. kr. í stað 28 millj. Frv. varð ekki útrætt, en efni þess er tekið upp í 1. gr. þessa frv., sem hér liggur fyrir á þskj. 14. En þar að auki er í þessu frv. lagt til, að veitt verði heimild til að taka viðbótarlán erlendis, sem að viðbættum yfirfærslubótum mundi nema um 50 millj. kr., og að sú upphæð verði einnig endurlánað til hafnarframkvæmda. Það er ekki ætlað til, að lán það, sem nú mun vera í ráði að taka vegna Þorlákshafnar, sé innifalið í þessari upphæð, enda mun fyrir þeirri lántöku séð á annan hátt.

Samkv. fjárlagaheimildinni og þessu frv., ef að lögum verður, yrði þá hægt að endurlána hafnarsjóðum samtals um 100 millj. kr. af erlendu lánsfé, þegar yfirfærslubætur eru meðreiknaðar, sem sjálfsagt er. Ef gert er ráð fyrir, að þetta lánsfé yrði notað á 2—3 árum og að framlög ríkissjóðs til hafnargerða yrðu svipuð eða hærri en á s. l. ári, þá næmu þau á þessum tíma a. m. k. 30—45 millj. kr. Að viðbættu því fé, sem ætla má að hafnarsjóður gæti lagt fram með lántökum innanlands eða á annan hátt, og að viðbættu Þorlákshafnarláninu yrði þá væntanlega hægt að gera nokkurt átak í hafnarframkvæmdum á þessum tíma. En framtíð margra staða, sem hér er um að ræða, er að verulegu leyti og sums staðar fyrst og fremst undir því komin, að ekki dragist lengi úr þessu að skapa þau hafnarskilyrði, sem til þess þarf, að fiskibátar og fiskiskip, sem bezt henta á hverjum stað, geti athafnað sig þar eftir þörfum og notið þar öryggis og að hægt sé að afgreiða þar á viðunandi hátt vöruflutninga-skip, sem eðlilegt er að hafi þar viðkomu. Sums staðar getur verið hætt á, að mannvirki liggi undir skemmdum, ef ekki er hægt að halda verki áfram. Þá er ekki heldur hægt að loka augunum fyrir því, að hafnarmannvirki, sem vegna fjárskorts verður að vinna í litlum áföngum, verða af þeim sökum oft mun dýrari en vera þyrfti, ef hægt væri að vinna meira í hvert sinn. Þetta verður mjög augljóst, þegar svo stendur á, að flytja þarf dýr tæki milli staða með ærnum kostnaði, þá verður það óeðlilega mikill hluti kostnaðarins. Og það skiptir miklu, að slík tæki geti verið sem lengst í einu á hverjum stað til þess að gera flutningskostnaðinn sem minnstan hlutfallslega. Fjárskortur hefur það líka í för með sér, að vinna verður verk með úreltum aðferðum eða lélegum tækjum.

Áður en ég lýk máli mínu, vil ég vikja að því, að við flm. þessa frv. gerum okkur ljóst, eins og sjálfsagt fleiri gera og þá fyrst og fremst þeir, sem fyrir framkvæmdum standa í stjórn hafnarmála, að allmikið skortir á, að þeir hafi þau tæki til starfa, sem nauðsynleg eru til að skapa nógu víða þau vinnubrögð og þann árangur, sem mögulegur er á þeirri véla- og tækniöld, sem nú er. Til þess að svo mætti vera, hefur skort fjármuni, og væri vel, ef þetta frv. gæti ráðið þar einhverja bót á. Hér er við hafnargerðirnar t. d. of lítið til af stórum flutningstækjum til grjótt-

flutninga, of lítið af öflugum lyftikrönunum, svo að eitthvað sé nefnt, en mig skortir að sjálfsögðu þekkingu til að ræða ýtarlega um þá hluti. Hér þarf víða að auka dýpi. bæði á innsiglingarleiðum, við bryggjur og á skipalegum. Jafnframt getur þurft að gera skipalægi, þar sem áður var þurrt land, og menn vita þess dæmi. Við slíkar framkvæmdir á sjávarbotni þarf fljóttandi dælur eða mokstursvélur, sem geta unnið harðan botn. Hafnarmálastjórnin á eina slíka mokstursvél, þar sem er dýpkunarskipið Greittir, sem áreiðanlega hefur gert stórgagn og sennilega skapað nokkur tímamót í islenzkri hafnargerð, en er nú af mörgum talið nokkuð úrelt að gerð og nokkuð dýrt til afnota með því rekstrarfyrirkomulagi, sem á því hefur þurft að vera. Í fjárlagafrv., sem nú liggur fyrir þinginu, er gert ráð fyrir heimild til kaupa á sanddælskipi, ef fé reynist fyrir hendi, og væri þá vel, ef úr því gæti orðið, bæði vegna nýrra framkvæmda og einnig vegna þess, að víða er hætt við sandburði í hafnir, og þarf þá að fjarlægja það, sem inn berst, öðru hverju. Um þessa hlíð málsins skal ég svo ekki hafa fleiri orð og ekki heldur um málið í heild, en legg til, að því verði að lokinni umræðu vísað til 2. umr. og sjútvn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 28 shlj. atkv. og til fjhn. með 23 shlj. atkv.

Á 48. fundi í Nd., 15. marz, utan dagskrár, mælti

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Hinn 26. nóv. 1959 var útbýtt hér í hv. d. frv. til l. um lántökuheimild og ráðstöfun lánsfjárlaga til hafnarframkvæmda, fluttu af sex þm. Þessu frv. var vísað til hv. fjhn. þann 27. nóv. Síðan er liðið nokkuð á fjórða mánuð, og enn hefur hv. fjhn. ekki skilað álitum um þetta frv. Þess ber að vísu að geta, að skömmu eftir að frv. var vísað til n., var Alþingi sent heim, þ. e. a. s. þingi var frestað, og við það trufluðust að sjálfsögðu störf þingsins og þn. að málum, sem þá höfðu verið lögð fyrir þingið, og þ. á m. að sjálfsögðu nefndarstörf við þetta mál. Eigi að síður er nú langt liðið, síðan þing kom saman að nýju, og ég vil mælalast til þess við hæstv. forseta, að hann hlutist til um það, að hv. fjhn. taki afstöðu til þessa máls á einhvern hátt. Hér er um stórmál að ræða, og gera má ráð fyrir því, að það taki nokkurn tíma að ráða því til lykta í þinginu. Er því ekki úrhættis að ganga eftir því, að hv. n. ljúki störfum, þar sem hér er um meðferð málsins í fyrri d. að ræða.

Ég vil sem sagt leyfa mér að beina þessum tilmælum til hæstv. forseta, jafnframt því sem ég vil leyfa mér að vekja athygli á því, að mér sýnist þannig vera ástatt um ýmis önnur mál og þ. á m. mál, sem flutt voru á öndverðu þingi, að þau hafi enn ekki fengið afgreiðslu í n. En það er sérstaklega þetta mál, sem ég vil mælalast til að hæstv. forseti hlutist til um að tekið verði til afgreiðslu í nefnd.

Forseti (JóhH): Forseti mun koma tilmælum hv. þm. á framfæri við fjhn., sem hann einnig á sæti í sjálfur.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

11. Áætlunarráð ríkisins.

Á 4. fundi í Nd., 27. nóv., var útbýtt:
Frv. til I. um áætlunarráð ríkisins [19. mál] (þmfrv., A. 19).

Á 5. og 6. fundi í Nd., 28. og 30. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 20. fundi í Nd., 1. febr., var frv. enn tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Ég hef áður flutt svipað mál þessu hér á Alþ. og skal nú gera nokkra grein fyrir, hvers vegna ég álit það alveg sérstaklega brýnt, að þessi hv. d. verði nú við því að samþykkja þetta mál.

Það er ljóst af öllu því, sem nú er að gerast í þjóðfélagi okkar, að við stöndum á vegamótum og ákvörðun verður tekin um það nú á þessu þingi, hvort stigin skuli spor aftur á bak, hvað snertir þróun atvinnulífs á Íslandi og skipulag á okkar þjóðarbúskap, eða hvort stigin skuli spor, sem liggja áfram. Og þetta frv., sem hér liggur fyrir, fjallar um það, að það skuli verða stigin spor fram á við með því að koma upp áætlunarráði, sem skipuleggi okkar búskap, en þó alveg sérstaklega fjárfestinguna í landinu og uppbyggingu atvinnulífsins, og skipuleggi þjóðarbúskapinn með hagsmuni almennings í landinu fyrir augum.

Þegar ég legg fram mín rök fyrir þessu máli, mundi það vera fyrst að greina þau almennu rök sósíalismans fyrir skipulögðum þjóðarbúskap í andstöðu við stjórnsýsi auðvaldsskipulagsins. Ég ætla ekki að gera þetta sérstaklega að umtalsefni nú, sökum þess að ég hef oft áður rætt þá hlið málsins, enda mundi það ekki eiga við nema að nokkru leyti, þar sem ekki er lagt til með þessu frv. að taka upp sósíalistíska búskaparhætti á Íslandi, en stíga hins vegar spor í þá átt, sem fjölmörg önnur, líka önnur auðvaldsþjóðfélög hafa stigið á síðustu áratugum.

Það er hitt, sem ég vil leggja meira upp úr sem rökum í sambandi við þetta mál, að hér á Íslandi hagar svo sérstaklega til, að ef við ætlum að láta þessa þjóð búa við batnandi líf skjör og afkomuöryggi, þá á hún einskis annars úrkost til þess að hagnýta alla þá möguleika, sem nútímaatvinnulíf felur í sér, en að gera það beinlínis af alþjóðlegum og þjóðlegum ástæðum að taka upp meira eða minna heildarstjórn á þjóðarbúskap okkar, og fram á það er ég að fara með þessu frv. Þetta er ekki neitt nýtt. Það hefur verið svo frá upphafi, að við Íslendingar förum að hugsa um okkar stjórn mál út frá okkar þjóð-

lega sjónarmiði, að atvinnuvegirnir og það, hvernig þeim vegnaði, hefur verið höfuðáhugamál íslenskra stjórnmalamanna, og það hafa vart verið þeir stjórnmalamenn til á síðustu öldum, sem nokkuð hefur kveðið að í íslenskum stjórnmalum, sem hafa ekki skilið þetta. Orsökina til þess er sú, að hér á Íslandi, þar sem við byggjum landið, eins og oft er talað um, á yztu mörkum hins byggilega heims, þar er svo erfitt að stunda atvinnu og byggja atvinnulífið upp, að það verður í sífellu að sameina alla beztu krafta þjóðarinnar og þar með auðvitað alveg sérstaklega kraftana á stjórnmalasviðinu að því að vinna að þessum uppbyggingarmálum. Þjóðin gæti ekki lifað í þessu landi, að minnsta kosti ekki neinu mannsæmandi lífi, nema svo framarlega sem öllum hennar beztu kröftum á öllum sviðum og þá fyrst og fremst stjórnmalasviðinu væri beitt að hennar atvinnulífi, að hennar atvinnulíf yrði sem sterkast og bezt og fólkinu, sem að því ynni, mætti vegna sem bezt. Þetta stafar eðlilega af þeirri ástæðu, að hér erum við nýlenda í sex aldir, og þegar við byrjum að heyja okkar sjálfstæðisbaráttu, okkar raunverulegu stjórnmalabaráttu, beita allir forustumenn þjóðarinnar í hennar stjórnmalum sér að því að reyna að vinna upp atvinnulíf okkar. Hér var þjóð, sem var næstum að því komin að deyja út, þjóð, sem þurfti að byggja upp í landinu atvinnulíf, sem lagt hafði verið í rústir, þurfti að skapa nýja atvinnuvegi, þurfti að hrista af þeim erlenda áþjón, þurfti að taka við landi, sem var bláfátækt og rúið eftir margra alda nýlendukúgun. Það var þess vegna alveg óhjákvæmilegt, að áhugi íslenskra stjórnmalamanna snerist frá upphafi að því að byggja atvinnulífið upp, og það þýddi að beita sameiginlegum kröftum þjóðarinnar, og þegar við að einhverju leyti förum að ráða ríkisvaldi okkar sjálfir, þá að beita áhrifum okkar ríkisvalds til þess að byggja atvinnulífið upp.

Það er engin tilviljun í íslenskum stjórnmalum, að menn eins og Eggert Ólafsson, brautryðjendur í þjóðfrelsisbaráttu okkar, hafa áhuga fyrir því og yrkja jafnvel lofðragi, þegar byggðir eru fyrstu bátar til þess að fara að gera hér út á 18. öld. Það er engin tilviljun, að einn beztu brautryðjandinn í stjórnmalabaráttu okkar, Baldvin Einarsson, skrifar í Ármann á Alþingi ekki bara um stjórn mál Íslendinga, heldur um tövinnu, um garðrækt, um hvernig fara skuli með skinn, vegna þess að til þess að hægt sé að reisa þjóðina við, þarf að kenna henni, hvernig hún eigi að byggja atvinnulíf sitt upp. Og það er engin tilviljun, að sjálfur Jón Sigurðsson skrifar litla fiskibók til þess að kenna fiskimönnum á Íslandi, hvernig þeir skuli reka sinn starfa, og það fyrir réttum 100 árum. Það var þjóðleg þörf á því, að allir þeir menn, sem vildu vinna að því að skapa þjóðinni frelsi, skapa henni viðunandi líf skjör, þeir beittu öllum sínum áhuga að því að vinna upp atvinnulíf okkar. Þess vegna hefur það verið svo, að íslensk þjóð hefur frá upphafi, að hún fór að hugsa um sín stjórn mál og beita áhrifum sínum á eigið ríkisvald, fundið til þjóðlegrar þarfar á því, að ríkið léti mál atvinnulífsins til sín taka. Þjóðin hefur frá upp-

hafi ætlað til þess, að Alþingi léti þessi mál til sín taka og beitti sér fyrir því, að atvinnulífið á Íslandi gæti orðið þannig, að það stuðlaði beinlínis að því, að þjóðinni liði vel, að alþýðu landsins vegnaði vel og sifellt betur og að atvinnulífið væri þannig, að það skapaði þjóðinni öryggi og möguleika til að lifa. Við vitum ósköp vel, hvað blasað hefur við á þessu landi, ef slíkt hefur ekki verið gert. Það hefur blasað við landflótti, það hefur blasað við, að fólkið færi burt til annarra heimsálfa, og við vitum, að það blasir við hvenær sem er, svo framarlega sem stjórn-málamaenn á Íslandi standa ekki í sinni stöðu. Þetta hefur þjóðin alltaf skilið. Þess vegna hafa þær stjórnir orðið vinsælastar á Íslandi, sem hafa gert mesta hluti að því að byggja upp atvinnulíf þjóðarinnar fyrir framtak ríkisins. En hver sú stjórn þykir ómöguleg og ill, sem lætur atvinnulífið dragnast niður og beitir ekki skynsamlegum afskiptum ríkisins til þess að vinna það upp. Það er svo, að stjórnmalamaenn á Íslandi eru kosnir til þess að stjórna íslenskum þjóðarbúskap, og láti stjórnmalamaenn það undir höfuð leggja, verða þeir ekki lengi stjórnmalamaenn eftir það.

Það er hægt að reka pólitík í öðrum löndum án þess að skeyta sérstaklega mikið um þetta. Í ríku landi eins og t. d. Englandi, þar sem fyrir tveimur öldum kemur upp rík borgarastétt, sem safnar sér auði af svita ensks verkalýðs og af gróðanum á nýlendunum um víða veröld, — einn fjórði hluti heimsins heyrði næstum því undir það vald í byrjun þessarar aldar, — þegar slíkt gifurlegt auðmagn sem safnaðist saman í höndum brezkrar borgarastéttar safnast saman í höndum einnar einustu litillar, fámennrar stéttar og þegar þeir, sem ráða því einkaaudmagn, eiga öll fyrirtæki landsins að heita má, þá segir slík stétt, slík auðmannastétt sem í Bretlandi: Ég vil ekki hafa með nein afskipti ríkisins af mínum málum að gera, ríkið getur séð um að halda uppi lögreglu og her til þess að standa á móti nýlendubrælnum, ef þeir rísa upp, eða verkamönnum í Bretlandi, ef þeir gera kröfur til lífsins, en ég skal sjá um mitt atvinnulíf, og ég vil stjórna því ein og án afskipta ríkisins. — Það var afstaða brezkrar borgarastéttar, sérstaklega um miðja 19. öld, er hún var ein völdugasta allra auðmannastétta í allri veröldinni. Hún ætlaði að stjórna þessu sjálf, og stjórnmalamaennirnir áttu ekki að koma nærri því. Þeir áttu bara að vera eins og næturverðir fyrir hana, bara að sjá um að halda vinnandi stéttunum niðri. Það hefur aldrei verið skapað neitt samsvarandi einkaaudmagn á Íslandi, og þótt lítil tilraun hafi verið gerð í þá átt, hefur hún misheppnast, eins og ég skal koma að. Það hefur aldrei verið til á Íslandi neinn grundvöllur fyrir því að ætla að segja t. d. við borgarastétt hér á Íslandi: Ég vil ekki hafa, að ríkið skipti sér af atvinnulífinu. — Í það eina skipti, sem veik borgarastétt á Íslandi reyndi það, varð hún að koma hlaupandi til ríkisins á eftir til að biðja um afskipti.

Það er nauðsynlegt, að menn geri sér þetta ljóst, til þess að það sé skýrt fyrir mönnum, af hverju það er sérstök nauðsyn í því Íslandi, sem

nú er, að taka upp áætlunarbúskap. Það er slag-orð, sem er notað mikið nú á tímum, að hér eigi að koma á frjálsu efnahagslífi, heyrir jafnvel nokkuð mikið þessa dagana og mest talað um það af þeim mönnum, sem hafa ekki hugmynd um, hvað það er eða hvernig það verkar, nokkrum ungæðingum, sem ekkert þekkja inn á íslenska sögu. Það var gerð lítil tilraun af hálfu íslenzkrar borgarastéttar eftir 1918, að við öðluðumst fullveldi. Sú tilraun fór endanlega um koll í heimskreppunni 1930. Það, sem var ekki gjaldþrota og gert var upp með skuldaskilasjóðum, eins og settir voru bæði gagnvart útvegs-mönnum og bændum á þeim árum, af því að báðar stéttirnar voru orðnar eignalausar, það, sem ekki fór á hausinn opinberlega, var ekki sett á hausinn, vegna þess að þá hefði þjóðfélagið sjálft farið á hausinn. Ríkustu og völdugustu fyrirtækin í landinu, eins og Kveldúlfur og Alliance, sem höfðu náð lengst hvað auð snertir, sem hin svokölluðu auðfyrirtæki í frjálsu efnahagslífi hafa náð á Íslandi, urðu raunverulega bæði gjaldþrota í heimskreppunni, en voru ekki gerð upp, sakir þess að þá hefði Landsbankinn og þjóðfélagið þar með orðið gjaldþrota líka. Og einmitt sjálfur núv. forsrh. varð fyrstur manna á Íslandi til þess 1932 í desember, í fyrsta skipti sem hann varð ráðherra, að láta þann fiskhring, sem Kveldúlfur og Alliance höfðu myndað þá og réðu, fara til ríkisins og láta ríkið taka og nota vald sitt til þess að halda þeim fiskhring uppi. Íslensk borgarastétt hljóp til ríkisvaldsins til þess að skapa ríkiseinokun til að láta ekki leifarnar af sínu eigin skipulagi verða gjaldþrota.

Við höfum reynt þetta frjálsa efnahagslíf á Íslandi. Það hefur orðið að bjarga því undan algeru gjaldþroti með því að láta ríkisvaldið taka það að sér, og síðan hefur enginn maður á Íslandi reynt, engum stjórnmalamanni dottið í hug í alvöru að innleiða slíkt idjótaskipulag hér á Íslandi aftur. Ég tek fram, að það hefur engum íslenskum stjórnmalamanni dottið það í hug. Ég reikna ekki með því, þó að einstaka stjórnmalamaenn kunni núna að hafa einhverjar tilhneigingar til þess undir erlendum áhrifum að reyna að fara að neyða slíku skipulagi upp á íslenska þjóð. Þeim hefur aldrei dottið það í hug sjálfum, svo vitlausir eru fæstir íslenskir stjórnmalamaenn. Það er aðkomið, þegar mönnum dettur í hug að fara að berjast fyrir slíku. Og af hverju er það aðkomið? Það er aðkomið vegna þess, að það er enginn efnahagslegur grundvöllur til fyrir slíku skipulagi á Íslandi. Grundvöllurinn fyrir svokölluðu frjálsu efnahagslífi er, að einstakir aðilar, einstakir atvinnurekendur eigi fjármagn sjálfir til þess að eiga og reka atvinnufyrirtæki þjóðarinnar. Þessi grundvöllur er ekki til á Íslandi. Ég veit ekki betur en atvinnulíf Íslands, eins og það hefur verið byggt upp eftir 1944, hafi verið byggt upp af ríkinu og að svo miklu leyti sem ríki og bæir eiga það ekki sjálf, hafi ríkið látið ríkisbankana lána einstökum atvinnufyrirtækjum og einstökum atvinnurekendum upp í 75—80% af andvirði þeirra tækja, sem þessum einkaatvinnurekendum er lofað að láta heita, að þeir eigi að nafninu

til. Og ekki nóg með það, að stofnlánin hafi verið veitt til þeirra þannig af ríkinu, heldur hefur allan þennan tíma orðið að veita þeim rekstrarlán af ríkinu líka og þar að auki lengst af orðið að taka ríkisábyrgð á öllum þeirra rekstri. Ef einhver privatkapitalisti úti í Evrópu væri spurður að því, hvort þetta væri privatkapitalistískt skipulag, mundi hann hrista höfuðið og segja nei. Hér er það ríkið, sem hefur látið einstaklingana reka þetta allt sjálft raunverulega meira eða minna, stofnlánin og rekstrarlánin til þess. Hvað margir einkaafvinnurekendur á Íslandi í dag mundu geta rekið sín fyrirtæki, eða sem kölluð eru þeirra, án láns, stofnlána eða rekstrarlána frá bönkum ríkisins? Einmitt vegna þess, að sá grundvöllur er ekki til á sama hátt og hann er til t. d. í Bretlandi og slíkum löndum, eins og ég lýsti áðan, er það algerlega óeðlilegur hlutur og aðeins hugmyndir manna, sem litla hugmynd hafa um íslenskt atvinnulíf, að láta sér detta í hug að fara að reyna að koma slíku skipulagi á Íslandi. Það er í mótsetningu við allan grundvöll íslensks þjóðhagslífs. Þó að ungum mönnum, sem hafa lært erlendis, kynnt þjóðfélagi eins og það er þar, sem gífurlegt einkaauðmagn á sér stað, detti kannske í hug að fara að fara eftir slíku og fara að innleiða slíkt skipulag hér, eiga íslenskir stjórnámálemenn að vita betur og ekki að láta gera íslenskt þjóðfélag og íslenska þjóð að tilraunadýri fyrir slíkar útlendar og úreltar kenningar, sem hér hafa engan grundvöll. Verði slíkt gert, mundi það sýna sig brátt, að íslenskt þjóðfélag hristir þess háttar af sér, því að af öllum slíkum tilraunum mundi aðeins leiða það að rýra stórkostlega lífsskjörin og hrinda Íslandi aftur á bak í þess þróun.

Frumvarp mitt er þess vegna flutt með það fyrir augum, að það geti nú legið fyrir Alþingi um leið og e. t. v. koma fram einhver önnur mál, stefnumál til lausnar okkar efnahagsmálum, hvort við eigum að stíga áfram í þá átt að sameina krafta þjóðarinnar um viturlega og skipulega uppbyggingu á atvinnulífinu og hverfa frá þeim tilraunum, sem nú er talað svo mikið um að reyna að fara að innleiða hér og úrelta búskaparhætti. Það tvennt fyrst og fremst, sem í þessu frv. felst, er í fyrsta lagi sú einbeiting og sú yfirsýn um stjórn á atvinnumálum, sem felst í því að koma upp ætlunarráði með því valdi, sem því er gefið, og svo í öðru lagi, eins og ég mun koma að síðar, viss hagsmunamál alþýðunnar.

Hvað snertir þá skipulagningu, sem í þessu felst, er rétt að vekja athygli á því, eins og ég býst við að flestum hv. þdm. sé ljóst, að skipulagning í stórum stíl er höfuðeinkenni á allri atvinnuþróun 20. aldarinnar, hvort heldur er í auðvaldsþjóðfélögum, að ég tali ekki um í sósíalistiskum þjóðfélögum. Það er alveg óhjákvæmilegur hlutur, svo framarlega sem eitt þjóðfélag á að njóta í fyllsta mæli þeirrar tækni, sem er undirstaða að öllu okkar efnahagslífi nú á tímum, að þetta sé skipulagt í stórum stíl og með mikilli yfirsýn. Það er aðeins um tvennt að ræða, ef ein þjóð á að njóta þessa. Það er, að þetta sé annaðhvort skipulagt af þjóðinni sjálfri með

heilðarsamtökum þjóðarinnar, og geta þá allar stéttir komið þar til, ef vill, eða þá, að þetta sé skipulagt með einræði nokkurra einstaklinga yfir atvinnulífinu. Það, sem gerzt hefur, við skulum segja í löndum eins og Bandaríkjunum eða Bretlandi, er, að atvinnulífi þar hefur á þessari öld verið skipulagt af örfáum völdugum auðhringum. Í Bandaríkjunum eru það nokkrir tugir fyrirtækja, sem ráða yfir yfirgnæfandi meiri hluta af öllu fjármagni landsins og þar með yfir öllu atvinnulífi landsins. Og þessir auðhringar eru engin smábákn í skipulagningu. Fyrirtæki eins og Standard Oil eða önnur slík eru fyrirtæki, sem eru gífurlega vel skipulögð. Við skulum gera okkur ljóst, að til þess að hagnýta sér tækni nútímans hefur auðmannastéttin beitt beztu heilum, sem hún á, til þess að skipuleggja það atvinnulíf, sem hún ræður yfir, sem bezt.

Til þess að við gerum okkur ljóst, af því að við eigum svo mikið undir öllum heimsmarkaðinum og þurfum að berjast þar, hvað við erum smáir og hvað við þurfum á því að halda, að við séum vel skipulagðir, skal ég nefna sem dæmi, að eingöngu Kodak-hringurinn ameríski notar eins mikið fé á ári í tilraunir sínar í öllum sínum tilraunastöðvum, þar sem hann fæst við, eins og menn vita, að útbúa og undirbúa filmur og annað slíkt, eins og öll þjóðarframleiðsla okkar Íslendinga er. Þessar risavöxnu skipulagsheildir, sem nútímaauðhringar eru, eru eins og heil stór þjóðfélög, skipulögð, þar sem meira vald er í höndum þeirra manna, sem því stjórna, en nokkurn tíma í höndum einvaldskonunga, meira að segja á tímum Lúðvíks 14.

Hver var þróunin í atvinnulífi Íslands, á meðan því var lofað að vera frjálst? 1929 ráða Kveldúlfur og Alliance yfir 90% af öllum útflutningi Íslands. Ef þessi fiskhringur þeirra hefði átt að hafa einhverja möguleika til þess að standast í þeirri kreppu, sem þá sótti að, efast ég ekki um, að þróun hans hefði orðið sú í krafti valds yfir gjaldeyrinum að leggja undir sig innflutningsverzlunina til Íslands, fyrst olíuna og veiðarfærin og annað slíkt og búa til sterkan hring á Íslandi, sem væri sem allra bezt skipulagður til þess að geta staðizt í baráttunni á heimsmörkuðunum. Það hefði orðið þróun atvinnulífsins. Það var kosið hitt. Vegna þess að það sýndi sig, að íslenskt atvinnulíf var of veikt til þess að standa á fótum auðvaldsins, fóru forustumenn þessara hringa til ríkisins og sögðu: Við skulum láta ríkið setja fæturna undir þetta atvinnulíf okkar, til þess að það geti staðizt. — Það var skynsamlega að ráði farið hjá þeim. Þeir sáu, að í auðvaldsskipulögum veraldarinnar var engin von til þess, að Ísland með óheftu auðvaldsskipulagi, með frjálsri samkeppni gæti orðið annað en dvergur, sem væri trappaður undir af risunum, auðhringunum völdugu úti í heimi. Og við vitum ósköp vel, að Íslendingar hefðu aldrei sett sig við það, að stór hringur fáttra manna eða fáttra fjölskyldna hefði sölsað undir sig allt atvinnulíf í landinu. Eins og maður heyrir röddina stundum núna, jafnvel hjá Sjálfstfl., þegar hann er að tala um auðhringa, þá gæti maður trúað, að það hefði jafnvel komið

þar líka hljóð úr horni, ef þróunin hefði átt að vera slík.

Það er þess vegna enginn efi á því, að sú þróun, sem orðið hefur í völdugum og stórum þjóðfélögum eins og Bandaríkjunum, gæti ekki staðizt hér á Íslandi, islenzk þjóð mundi ekki sætta sig við hana. Þess vegna hefur islenzk þjóð nú, frá því að hún fékk reynsluna af kreppunni 1930 og þar á eftir, í 30 ár ekki látið sér detta í hug að hverfa aftur að því óhefta einkaframtaki, eins og það var kallað og eins og sumir jafnvel eru að reyna að kalla það enn. Til þess að atvinnulíf á Íslandi gæti staðizt og þróast, til þess að atvinnulífið á Íslandi gæti tekið framförum, hefur orðið að beita valdi ríkisins og það í fyllsta mæli, og vinsælustu og völdugustu átökin, sem gerð hafa verið í þessari 30 ára sögu, hafa verið þau, þegar valdi ríkisins hefur verið beitt skipulagt til þess að byggja atvinnulífið upp og til að stjórna því. Og það lítið, sem til er af einkafyrirtækjum á Íslandi, þau eiga slíku framtaki það að þakka, að þau yfirleitt geta starfað.

Hins vegar er nauðsynlegt að gera sér ljóst, að það er óhugsandi að framkvæma þessi afskipti ríkisins og þessa uppbyggingu á atvinnulífinu, svo framarlega sem ríkið hefur ekki nokkurn veginn eftirlit og yfirstjórn á allri fjárfestingu. Það er það fyrst og fremst, sem er grundvöllurinn að því að gera mögulegt, að ríkisvaldið geti haft slík afskipti, og á því hlýtur alveg sérstaklega að byggjast, að slík afskipti geti komið að notum. Það, sem hefur verið meinið allan þann tíma, sem afskipti ríkisins hafa verið svona rík, hefur verið það, að þetta hefur ekki verið skipulagt með hagsmunasjónarmiði þjóðarheilðarinnar fyrir augum. Það hefur ekki nema einstaka sinnum verið beitt það jákvæðum afskiptum þarna, verið tekið það skapandi höndum á þessu, að verulega vel færi. Löngum hafa þessi afskipti ríkisins komið fram eingöngu í neikvæðum höftum og gætt ýmissa mistaka í því sambandi, sem ég skal ekki fara út í nú.

Eitt af því, sem af þessu hefur leitt, hvernig yfirsýn hefur vantað í þessum afskiptum, er það, að með eins gífurlegri fjárfestingu og við höfum haft hér á Íslandi þessi síðustu ár, allt upp í 33%, hefur vegna þess, að þessari fjárfestingu hefur ekki verið stjórnað visvitandi af ríkisvaldinu og skipulögð visvitandi af því, allt of mikið af þessari fjárfestingu farið þannig, að hún hefur ekki orðið til þess að auka afköst þjóðarinnar í atvinnulífi hennar. Það er það, sem verður að gerbreyta. Ef við héldum slíku áfram, eins og að láta — við skulum segja 25—30% af öllum okkar þjóðartekjum, eins og þær eru nú, upp undir 1600 millj. kr. á ári fara til fjárfestingar, yrðum við að tryggja, að það yrði aldrei minna en 10% af þjóðartekjunum, eða rúmur þriðjungur af slíku, sem færi beinlínis í það að auka þau atvinnutæki, sem gefa okkur gjaldeyri eða spara okkur gjaldeyri. Þess vegna þarf að hugsa fyrir fram, hugsa stórt með yfirsýn yfir þarfir atvinnulífsins í þessum hlutum og hugsa alllangt fram í tímann, allt upp undir 5—10 ár. Það er það hörmulega, sem við höfum reynt, að

jafnvel tillögur, sem gerðar voru hér, eins og 1947 í ársbyrjun um að ljúka við uppbygginguna á sjávarútveginum og geta á seinni tíma, með 5 ára áætlun frá 1951—56, hafizt handa um stóridju á Íslandi, — af því að horfið er burt frá áætlunarbúskap eða frá því að efla hann, er allt slíkt vanrækt og við stöndum í dag í sömu sporunum hvað undirbúningsleysi snertir í þessum málum og við stöðum fyrir 13 árum.

Það er þess vegna fyrir þjóðarheilðina alveg óhjálkvæmilegt, að hér séu stigin spor fram á við og farið að þeim tillögum, sem ég er með í þessu frv., að koma upp áætlunarráði með því valdi, sem það hefur, og útbúa þær áætlanir, sem þar er gert ráð fyrir. Það er þjóðarþörf á þessu. Einmitt vegna þeirrar einbeitingar og yfirsýnar, sem nauðsynleg er til skynsamlegrar stjórnar á atvinnulífinu, má ekki dragast lengur, að þetta sé gert. En í öðru lagi er hér um að ræða stórfelld hagsmunamál alþýðunnar í landinu, mál, sem hefur verið krafa alþýðusamtakanna, frá því að fyrst fór að þeim að kveða í islenzkum þjóðarbúskap. 1934 vann Alþfl. þann stærsta stjórn málasigur, sem hann hefur unnið, einmitt á kröfunni um, að áætlunarbúskapur væri tekinn upp, á hugmyndunum um fjögurra ára áætlunina þá, eins og ég rek ýtarlega í grg. fyrir þessu máli. Og 1944, þegar Alþfl. og Sósfl. ásamt Sjálfstfl. mynda nýsköpunarstjórnina, er einmitt þessi sama hugsun einn höfuðgrundvöllurinn í því, sem þá er gert. Og þannig hefur það verið síðan, að í hvert skipti, sem alþýðan hefur gert stóráttök í þessum efnum, hefur hún gert kröfu til þess, að tekinn yrði upp áætlunarbúskapur, lagður grundvöllur að heildarstjórn á þjóðarbúskapnum. 1956, þegar vinstri stjórnin var mynduð, var það eitt af þeim atriðum, sem samið var um. Og það er óhjálkvæmilegur hlutur, ef líf skjör alþýðunnar eiga að fara batnandi í landinu, að þetta sé gert. Það, sem gert hefur verið að því, bæði í tíð nýsköpunarstjórnarinnar og tíð vinstri stjórnarinnar, varð til þess að bæta líf skjör alþýðunnar í landinu, og þegar þetta hefur verið gert í stórum stíl og til langs tíma, er engum efa bundið, að þá mundu verða sífelldar framfarir, sífelldar jafnar líf skjara-breytingar til hins betra hjá alþýðunni í landinu. Það, sem við líðum undir enn í dag, er, að á tímabili eins og 1949—56, í 7 ár, er ekki unnið að þessum hlutum. Því er sleppt t. d. að auka nokkurn skapaðan hlut togaraflotann, sem er enn sem komið er einn höfuðgrundvöllurinn að okkar líf skjörum.

Það er þess vegna bæði frá heildarhagsmunasjónarmiði þjóðarinnar og frá sjónarmiði alþýðunnar í landinu lífsnauðsyn, að horfið sé nú að því ráði að taka upp vitandi vits og með ráðnum hug og góðum samtökum þjóðarinnar áætlunarbúskap á Íslandi. Þegar ég flutti þetta frv. hér í fyrra, fór það til fjhn., og þótt það yrði þá ekki afgreitt frá nefnd, kom alveg í ljós afstaða allra flokkanna gagnvart þessu máli. Alþfl. tók afstöðu með mér um það að mæla með því, að þetta frv. yrði samþ. og fulltrúi Alþfl. í fjhn. skrifaði undir nál. þess efnis. Fulltrúi Framsfl., sem gaf út sérstakt nál., tók þá afstöðu, að þetta væri skynsamleg ráðstöfun, en

kvaðst mundu flytja nokkrar brtt. við málið, þegar það kæmi til 2. umr. Fulltrúar Sjálfstfl. í n. tóku vinsamlega afstöðu gagnvart ákveðnum þáttum í því, en lýstu því yfir, að aðrir þættir væru hins vegar í andstöðu við stefnu Sjálfstfl. Það er þess vegna vitað mál, enda ekki óeðlilegt eftir þeirri reynslu, sem við höfum haft í 30 ár, að stjórnmalamenn hér á Alp. vilji athuga og rannsaka til hlítar möguleikana á því að taka upp þennan hátt í þjóðarbúskap okkar.

Ég veit, að við Íslendingar eigum við einn mikinn erfiðleika að etja, þegar menn finna til þess, að það sé okkar þjóð fyrir beztu að hverfa að þessu. Þau alþjóðlegu samtök efnahagsleg, sem við erum í, og þá fyrst og fremst efnahags-samvinnan á Vesturlöndum, hafa það fyrir trúarsetningu, að það skuli innleiða hið svokallaða frjálsa efnahagslíf í öll þjóðfélög. Og út frá þeirri úreltu trúarsetningu, sem þó er hægt að notast við í völdugum auðvaldsskipulögum, er reynt að þvinga þessari trúarsetningu upp á íslenskt atvinnulíf, og ungir menn, sem litíð þekkja til, en lærðir eru í trúfræðum, leggja mikið á sig til áróðurs fyrir framkvæmd slíkra trúarbragða í efnahagsmálum hér og hafa það litla reynslu af íslensku efnahagslífi, að þeir sjá ekki og vita ekki, í hve hrópanði mótsetningu allt slíkt er við þarfir og nauðsynjar Íslendinga. Mér er ljóst, að það kemur nú við siðari umræður þessa máls til átaka um það, hvora leið Alp. eigi að fara í afstöðunni til þessara mála. Ég vil leyfa mér að vona, að Alþingi Íslendinga beri gæfu til þess að sameina krafta þjóðar okkar um þá leið, sem ég legg til í þessu frv. Það hefur áður reynzt okkur vel.

Ég vil leyfa mér að óska, að þessu frv. verði nú vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til fjhn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. fjhn., á þskj. 513, var útbýtt 25. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

12. Vegalög (frv. GunnG o. fl.).

Á 5. fundi í Sp., 2. des., var útbýtt frá Nd.:

Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 36 14. maí 1955, um breyt. á vegalögum, nr. 34 22. apríl 1947 [28. mál] (þmfrv., A. 37).

Á 20. fundi í Nd., 1. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 21. fundi í Nd., 2. febr., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Gunnar Gíslason): Herra forseti. Á þskj. 37 flyt ég ásamt þremur öðrum hv. þm. frv. til laga um breyt. á nágildandi vegalögum. Mér höfðu horizt ýmsar ábendingar og óskir frá

mönnum norður í minnu kjördæmi um það, að ég leitaðist við að koma nokkrum vegum í Norðurlandskjördæmi vestra í þjóðvegatölu. Ég ákvað því að flytja hér á þingi frv. það, sem hér liggur fyrir til 1. umr., og jafnframt bar ég það undir hv. samþm. mína úr Norðurlandskjördæmi vestra í því skyni, að þeir flyttu frv. með mér. Mér þykir vel fara á því, að þm. einstakra kjördæma sameinist um að flytja mál sem þetta, enda þótt ekki séu allir af sama flokki og greini á stundum um margt.

Ég tel ekki ástæðu til þess að fara að ræða hér sérstaklega um hverja þá 21 breytingu, sem við leggjum til að gerð verði á vegalögnum og snertir vegi í Húnavatnssýslum báðum og Skagafjarðarsýslu. Vegir þeir, sem hér eru nefndir, eru flestir, ef ekki allir, sýsluvegir, sem eru í mjög mismunandi ástandi. Sumir þeirra eða kaflar þeirra eru fullgerðir, aðrir undirbyggðir að meira eða minna leyti og enn aðrir kaflar, sem enginn vegur er. Það halda nú ef til vill ýmsir, að í þessum blómlegu byggðum okkar þarna norður frá sé hvergi um vegleysi að ræða, en því er nú miður, að svo er ekki. Þar má finna býli og sveitarhluta, jafnvel í miðjum héraðum, sem búa við vegleysi og illar samgöngur, og þetta stafar að miklu leyti af því, að sýsluvegasjóðirnir, sem þessa vegi eiga að gera, valda ekki þessum verkefnum sínum, vegna þess að þeir ráða yfir mjög svo takmörkuðu fjármagni til þessara hluta. Sýsluvegunum miðar því allt of hægt áfram, og einstök býli og sveitarhlutar og jafnvel heilar sveitir verða að biða óþolandi lengi eftir því að komast í vegasamband. Ég fæ því ekki annað séð en ríkið verði í enn ríkari mæli að taka að sér þetta hlutverk sýsluvegasjóðanna og gera þessa vegi, og þess vegna er þetta frv. flutt.

Þegar við ræðum um samgöngur okkar, sem búum úti í sveitunum, er það mikilvægt atriði, sem ég vil benda hér á og við getum alls ekki lokað augum fyrir, að fólk, sem býr við vegleysi og fær ekki komið við og notað þau samgöngutæki, sem kostur er á á okkar tímum og þykja alveg sjálfsögð, hlýtur fyrr eða síðar að yfirgefa þessar jarðir og þær leggjast í eyði, jafnvel þó að þær séu að öðru leyti góðar jarðir og vel byggilegar, og það er alls ekki hægt að álása þessu fólki, þó að það yfirgefi jarðirnar. Hitt er miklu meira undur, að nokkur skuli una því á þessum framkvæmdatímum að búa við vegleysi og taka á sig alla þá erfiðleika, sem lélegum samgöngum fylgja. Þessir erfiðleikar hafa m. a. í för með sér, að þessar jarðir hljóta óhjákvæmilega að dragast aftur úr um ræktun og húsbætur. Mjög er erfitt oft og tíðum að koma þangað hinum stórvirku tækjum, sem við notum nú við ræktunarframkvæmdir, og mikil vandkvæði á því að flytja þangað nauðsynlegt byggingarefni.

Lífsskilyrði og lífsafkoma þessa fólks, sem þannig býr við illar samgöngur og enga vegi, er því allt önnur og verri en þess fólks, sem ríkið hefur lagt veg til að túnfæti eða jafnvel um hlað. Það má því segja, að í þessu tilliti búi ríkið mjög misjafnt að okkur úti í sveitunum. Hér er um misrétti að ræða, sem vissulega þarf að laga. Ég hygg það mála sannast, að góðar

samgöngur séu fyrsta skilyrðið fyrir því, að einstakur jarðir og sveitir haldist í byggð, auk þess sem góðar samgöngur eru vitanlega meginundirstaðan undir því, að hægt sé að reka nokkurn atvinnurekstur, og á það jafnt við um byggðir við sjó og í sveit.

Ég veit ekki fyllilega, hversu þjóðvegakerfið muni lengjast við þessar breytingar, sem frv. þetta gerir ráð fyrir. Um það atriði ætti að vera auðvelt að fá upplýsingar fyrir þá hv. n., sem fær þetta mál til athugunar. Breytingar á vegalögum munu ekki hafa verið gerðar hér á hinu háa Alþingi síðan árið 1954, og má því segja, að tími sé til kominn að endurskoða vegalögin, og mér virðist, að nokkur vilji sé fyrir því meðal hv. þm. Í hv. Ed. hefur einnig komið fram frv., sem gengur í sömu átt og þetta, að auka við þjóðvegina, og enn fremur eru fjölmargar brtt. nú þegar fram komnar við frv. þessi bæði, sem ganga í sömu átt.

Ég vænti því, að þessu frv. okkar verði vel tekið hér á þingi og því verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umræðu og hv. samgm.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 30 shl. atkv. og til samgm. með 29 shl. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram, en brtt. við það bærust á þskj. 38, 51, 54, 64, 104, 106 og 107.

13. Hefting sandfoks.

Á 7. fundi í Sp., 4. des., var útbýtt frá Nd.:

Fr. til l. um heftingu sandfoks og græðslu lands [34. mál] (þmfrv., A. 49).

Á 21. fundi í Nd., 2. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Við hv. 4. þm. Sunnl. höfum leyft okkur að flytja frv. það, sem hér liggur fyrir á þskj. 49, um heftingu sandfoks og græðslu lands.

Tildrög þessa máls eru þau, að þáv. hæstv. landbrh. skipaði hinn 24. júlí 1957 5 manna nefnd til þess, eins og sagði í erindisbréfi hennar, að endurskoða lög um sandgræðslu og athuga möguleika á að auka þá starfsemi. Form. þessarar nefndar var Björn Kristjánsson fyrrv. alpm. á Kópaskeri, en aðrir nm. voru Arnór Sigurjónsson fulltrúi í hagstofunni, Árni G. Eylands stjórnarráðsfulltrúi, Páll Sveinsson sandgræðslustjóri og Steingrímur Steinþórsson búnaðarmála-stjóri.

Þessi nefnd vann verk sitt á skömmum tíma og af miklum áhuga. Þegar samsumars, 1957, tók hún sér fyrir hendur að ferðast um þá hluta landsins, þar sem mest landspjöll hafa orðið af uppblæstri eða ágangi vatna á fyrri tímum, og kynnti sér þá eftir föngum sjálf þann árangur,

sem þegar er orðinn af starfi sandgræðslu ríkisins, svo og tilraunir til sandgræðslu, sem aðrir hafa staðið að. Hún taldi, að hér væri sjón sögu ríkari. Af viðtölum við einstaka menn úr þessari nefnd veit ég, að þeim fannst mjög til um hvort tveggja, hið mikla viðfangsefni og þá möguleika, sem þeim virtust vera fyrir hendi. Síðar á árinu beitti nefndin sér fyrir því, að gefið var út myndarlegt rit, allstórt, í tilefni af 50 ára afmæli sandgræðslulaga og hinnar fyrstu sandgræðslustarfsemi á vegum hins opinbera hér á landi, og þetta rit kom út á öndverðu ári 1958. Um sama leyti eða svipað leyti og ritið kom út afhenti sandgræðslunefndin ráðuneytinu till. sínar í frumvarpsformi ásamt grg. Þaðan var málið sent búnaðarþingi til umsagnar, og er um-sögn þess, þ. e. a. s. búnaðarþings, ásamt brtt. prentuð sem fskj. með þessu frv., á bls. 12, 2. fskj.

Á Alþingi 1958—59 flutti þáv. hv. þm. Skagf., Steingrímur Steinþórsson, frv. sandgræðslunefndar óbreytt í Nd., en gat þess í grg., að hann væri samþykktur ýmsum brtt. búnaðarþings, sem þá eins og nú voru prentaðar sem fskj. með frv.

Þetta frv. varð ekki útrætt, en hv. þáv. landbn. deildarinnar hafði það til athugunar og flutti síðan nýtt frv., sem var nokkuð frábrugðið frv. sandgræðslunefndar, en þetta frv. landbn. varð ekki heldur útrætt á því þingi.

Nú er það svo, að nokkurt tillit mun hafa verið tekið til till. sandgræðslunefndar við ákvörðun framlaga til sandgræðslu, þegar fjárlög fyrir árið 1958 voru undirbúin. Eigi að síður erum við flm. þessa frv. samþykkir fyrrv. hv. þm. Skagf. um það, að rétt sé, að till. sandgræðslunefndar í heild séu teknar til meðferðar á Alþingi. Þó höfum við breytt örfáum atriðum, m. a. vegna breytinga, sem orðið hafa, síðan sandgræðslunefnd gekk frá till., og vísa ég til grg. um það efni.

Vegna aðstöðu okkar beggja flm. sem fulltrúa fyrir byggðarlög, sem hafa verið hart leikin af völdum uppblásturs og gróðureyðingar, er okkur sérstaklega hugstæð nauðsyn vaxandi aðgerða í þessum málum og teljum okkur skylt að stuðla að því, að sem mestur árangur verði af þeirri hreyfingu, sem vakin var með skipun og starfi sandgræðslunefndarinnar. Við munum taka feginsamlega samstarfi um þetta mál, hvort sem það er við hv. landbn. eða hæstv. landbrh. eða aðra, sem hér kunna að vilja ljá góðum málstað lið. Við erum til viðtals um breyt. á frv., ef þær þykja réttmætar og geta stuðlað að framgangi málsins, og þykir þá t. d. eðlilegt, að höfð sé hliðsjón af brtt. búnaðarþings, sem ég nefndi áðan.

Það er aðalatriðið í okkar augum, að þetta mál verði afgreitt á þann hátt, að það verði til þess að styrkja og auka sandgræðslustarfsemi. Við teljum raunar, þó að ég kæmist svona að orði, að réttara sé að tala um landgræðslu en sandgræðslu í þessu sambandi, þótt hitt orðið hafi oftast verið nefnt. En það er víðar en á söndum, sem þörf er á að græða upp landið, og um landgræðslu almennt fjallar þetta frv., sem hér liggur fyrir, eins og reyndar kemur glögg fram í heiti þess. Og í því sambandi fjallar það

um nýja tegund verkefna og um nýjar leiðir. Með þessu á ég sérstaklega við uppgræðslu beitolanda, bæði í heimahögum og á afréttum, og dreifingu áburðar úr flugvéllum yfir óslétt land eða lítt gróðið.

Kveðið var fyrir rúmlega þremur aldarfjórðungum í orðastað fjallkonunnar þetta, sem margir kunna:

„Sjá nú, hve ég er beinaber
með brjóstin visin og fölar kinnar“
og
„þrautir mínar í þúsund ár
þekkir guð einn og talið getur.“

Þessi lýsing átti vist bæði við þjóðina og landið. Ekki ómerkari maður en Ari fróði segir, að landið hafi á landnámstíð verið víði vaxið milli fjalls og fjöru. Þau orð þekkja flestir, og hvað sem viðargróðri líður, þá er það vist, að Ari hefði ekki farið að rifja upp sögulegar endurminningar um gróðursæld Íslands nema fyrir það, að í hans tíð eða rúmlega tveimur öldum eftir að byggð hófst var gróðurinn þegar farinn að láta á sjá til mikilla muna. Og þannig hefur þetta haldið áfram lengi. Landið eða gróðurriki þess hefur þolað sínar þrautir í þúsund ár, eins og í ljóðinu segir. Köld ár og aldir, vindar, vötn, eldur og aska hafa verið þar að verki og mennirnir stundum hjálpað til með skógarhöggi og fleiru. Þótt búfenaður manna sé þar e. t. v. stundum helzt um of fyrir sökum hafður. Á vorum tímum eru áhrif vindanna: sandfokið, uppblásturinn, augljósust. Við þekkjum þessi dæmi mörg. „Þar sem að áður akrar huldu völl, ólgandi Þverá veltur yfir sanda.“ Þjórsárdalur hvarf snemma úr byggð. Sumir fræðimenn telja, að dregið hafi úr alþingisreið, vegna þess að hagar hafi horfið á alfaraletidum milli jökla. Biskupstjaldstaði heitir fyrir norðan á einum stað, þar sem engum mundi nú detta í hug að tjalda, sem ferðaðist um landið á hestum.

Sumir halda því fram, að í sögum um útilegu-mannadali lifi óljós endurminning kynslóðanna um horfinn gróður til fjalla, og mér finnst það ekki alveg ótrúlegt, að svo kunni að vera. Nú hefur fyrir nokkrum áratugum verið hafizt handa um að veita viðnám gegn landeyðingu og græða landið á ný. Það er kannske ekki rétt að segja, að um mikla landvinninga sé að ræða í þessu sambandi eða hafi verið, og þó er það engan veginn lítið, sem áunnizt hefur. Á þessum tíma, rúmlega 40 árum, síðan byrjað var á sandgræðslunni, er búið að koma upp nálæga 60 sandgræðslugirðingum. Þær eru víða um land, einna flestar á Norðurlandi og Suðurlandi. Flatarmál hins girta lands er samtals nokkuð yfir 100 þús. hektara eða miklum mun stærra en tón landsmanna samanlögð. Girðingarnar koma í veg fyrir ágang búfjár, og sums staðar er „melgrasskúfurinn harði“, sem skáldið nefndi svo, tekinn í þjónustu sandgræðslunnar með sáningu, stundum útlend grös, stundum borið á landið, og á einstaka stað er það notað til túnræktar. Sums staðar eru settir niður timburstokkar til þess að hindra hreyfingu á sandinum.

Um árangurinn af öllu þessu má nokkuð ráða af riti sandgræðslunefndarinnar, sem ég nefndi áðan. Þessar sandgræðslugirðingar eru flestar í

eða nærri byggð. En fyrir þeim, sem að þessu frv. hafa staðið, það hafa aðallega samið, vakir nýr áfangi í þessari sókn, að hafizt verði handa um það með skipulögðu átaki á komandi árum að efla gróður á afréttum og í úthögum á samfelldum landssvæðum, eins og komizt er að orði í 16. gr. frv. Þar er gert ráð fyrir, að sandgræðsla Íslands geri í samráði við Búnaðarfélag Íslands og jarðvegsrannsóknadeild búnaðardeildar háskólans tíu ára áætlun um þessa starfsemi, sbr. 17. gr. frv. — Ég vil geta þess hér, að það þarf að breyta ártali í þessum greinum frá því, sem er í frv., setja 1960 í staðinn fyrir 1959 og 1961 í staðinn fyrir 1960, og vera má, að okkur flm. hafi sézt yfir að gera fleiri breytingar af þessu tagi, sem eðlilegt er að gera, af því að frv. er samið 1957—58. En sumu höfum við breytt af þessum ástæðum, eins og tekið er fram í grg. og ég gat um áðan. En þetta er til athugunar, leiðréttingar af þessu tagi, fyrir þá þingnefnd, sem fær málið til meðferðar.

Í sambandi við þá fyrirhuguðu tíu ára áætlun, sem hér er nefnd, vil ég leyfa mér að vekja athygli hv. þm. á mjög merkilegum athugunum, sem getið er um í afmælisriti sandgræðslunefndarinnar á bls. 329—330. Ég veit, að allir hv. þm. hafa á sínum tíma fengið þetta rit í hendur. Þar er talið líklegt, að hér á landi séu sandar og melar auðveldir til græðslu, eins og það er orðað, og lægri en 400 metra yfir sjávarmál, samtals nálæga 3800 ferkm. Þá er ekki talið ógróðið land innan núverandi sandgræðslugirðinga. En aðrar auðnir, þ. e. a. s. þær auðnir, sem ekki eru melar og sandar, auðveldir til græðslu, eins og n. kemst að orði, — aðrar slíkar auðnir, lægri en 400 metra, eru taldar nálægt 3500 ferkm. Þetta er ekki svo að skilja, að landssvæði þessi séu með öllu gróðurlaus, enda gert ráð fyrir, að sá strjáli gróður, sem þar er fyrir, geti orðið til hjálpar við uppgræðsluna. Hér er sem sé um að ræða að koma upp gróðri og auka gróður. Í því sambandi er mjög treyst á hina nýju aðferð, dreifingu áburðar úr lofti, enda þegar fengin af því nokkur reynsla.

Með fyrirhuguðum aðgerðum er ætlunin að auka gróður og bæta þannig afréttir og önnur beitilönd, enda afréttir sums staðar á landinu í rýrasta lagi, eins og kunnugt er. En gróðuraukning í afréttum og bithögum er mikils verð vegna bústofnsaukningar í landinu og þá auðvitað einkum fyrir sauðfjárbúskap landsmanna.

Nú kunna einhverjir, þegar farið er að tala t. d. um sauðfjárbúskap, að yppta öxlum og segja sem svo, að ekki sé þörf á að gera ráðstafanir til þess að fjölga búfénaði hér á landi og sízt sauðfé. Þeir, sem svo hugsa, gæta þess ekki sem skyldi, hve ört þjóðinni fjölgar og þó einkum þeim, sem ekki framleiða kjöt eða aðrar landbúnaðarafurðir. Og við vitum það, að eitt af aðaláhyggjuefnum ýmissa hagvísindamanna á alþjóðavettvangi er það um þessar mundir, að hætt sé við, að matvælaframleiðslan í heiminum aukist ekki á komandi tímum í réttu hlutfalli við hina öru fjölgun mannkynsins. Einhvern tíma kann að verða sagt: Sælt er það land, og sæl er sú þjóð, sem á annað eins nægtabúr úrvalsmatvæla og Ísland á eða getur átt bæði á sjó

og landi. — En hvað sem þessu liður, þá er það a. m. k. áhyggjuefni, sem ýmsir fróðir menn halda fram um þessar mundir hér á landi, að ekki geti talizt fært án sérstakra ráðstafana til aukningar á beitargróðri að fjölga sauðfé umfram það, sem nú er, og sé jafnvel um ofnotkun heitlands að ræða. Tillögur, sem sýna, að nokkuð er hugsað um þessi mál, hafa oftast en einu sinni verið uppi hér á hv. Alþingi. Þarna er auðvitað átt við landið sem heild, því að sums staðar er áreiðanlega óhætt að fjölga fé til muna, án þess að hætta sé á ferðum af ofbeit.

Það er raunar víðar en hér á Íslandi, sem menn hafa áhyggjur af gróðureyðingu og hafa hafizt handa um að græða upp lönd á ný. Hingað hafa komið sérfræðingar í þessum málum frá matvæla- og landbúnaðarstofnun Sameinuðu þjóðanna og ferðast um landið, og héðan var á sínum tíma send ýtarleg skýrsla um ástand þessara mála hér og sandgræðslustarfið árið 1953, ef ég man rétt, samín af Runólfi heitnum Sveinssyni sandgræðslustjóra. Sú skýrsla vakti sérstaka athygli á þeim vettvangi, þ. e. a. s. þeim alþjóðavettvangi, sem matvæla- og landbúnaðarstofnun Sameinuðu þjóðanna er. Hún er birt í riti sandgræðslunefndar, sem ég hef oft minnst á áður, og enn fremur er þar birt nokkuð af skýrslu kanadísks sérfræðings í beitabúskap, sem hér dvaldist á vegum matvæla- og landbúnaðarstofnunarinnar sumarið 1954 og sumarið 1956.

Ég var fyrir nokkuð mörgum árum staddur norður í Kelduhverfi, þar norður undir sjó, á hlýjum vordegi síðari hluta júnimánaðar. Þetta var sólþjartur morgunn, og skýjafar var ekki teljandi þennan dag. En upp úr hádeginu kom á nokkuð hvass vindur af suðri. Ég man það mjög vel, að eftir skamma stund hætti að sjá til sólar og himinninn í suðri myrkvaðist. Þegar á daginn leið, sást óljóst eða ekki til hinna efri bæja í Óxarfirði, þótt í norðri væri heiður himinn allan daginn. Þarna reið sandbýlur af Hólssandi, sem er norðan Hólsfjalla, yfir fagurgróin, víði vaxin lönd Óxfirðinga, og á þessum eina degi færði sandauðnin áreiðanlega út ríki sitt, svo að nokkru munaði, á þessum slóðum. Það var eins og þarna færi jóreykur af óvígum her, sem kæmi sunnan fjöllin. Og hér var þá ekkert til varnar. Nú er búið að girða nokkuð mikinn hluta af Hólssandi, landeyðingin stöðvuð og sókn hafin með góðum árangri, búið að græða upp töluvert landssvæði með sáningu og öðrum aðferðum, sem sandgræðslan notar.

Ég hef oftast séð svipaða sýn þessari, og það hafa fleiri gert og einnig á öðrum stöðum og öðrum tímum, en þessi dagur og þessi sýn alveg sérstaklega verður mér alltaf minnisstæð, og ég gat ekki stillt mig um að rifja hana upp og allan óhugnað hennar nú, þegar þetta mál er til umr.

Íslendingar eru nú að gera sérstakar ráðstafanir til þess að vernda fiskimiðin hér umhverfis landið og koma í veg fyrir eyðingu fiskistofna. Þetta er þjóðinni lífsnauðsyn, eins og allir vita. En það er líka lífsnauðsyn að vernda og stækka hina grónu jörð hér á landi.

Ég skal svo ekki hafa um þetta fleiri orð. Ég legg til fyrir hönd okkar flm., að frv. verði að

lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. landbn., en vil að öðru leyti vísa til grg. þeirrar, sem frv. fylgir á þskj. 49, og prentaðra fylgiskjala með því. Síðan þetta frv. var flutt hér í hv. d., hef ég heyrt og mér hefur reyndar verið tjáð það af mönnum í n., að sandgræðslunefndin hafi komið saman til fundar að nýju nú eftir áramótin og vinni að nánari athugun málsins. Það er því æskilegt, að hv. landbn. kynni sér, hvort sandgræðslunefnd kann að vilja gera einhverjar breytingar á sínum fyrri tillögum, sem ástæða kynni að vera til að taka sérstaklega til meðferðar, áður en málið er afgreitt frá n. hér í hv. deild.

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð. — Það er rétt, sem hv. flm. og frsm. þessa frv. sagði, að sandgræðslunefndin gamla hefur komið aftur saman til þess að athuga tekjuöflunarleiðir fyrir sandgræðsluna. Það var reyndar áður en þetta frv. var flutt, sem ákveðið var að skipa n. til þess að fara í þessi mál að nýju.

Sandgræðslustjóri kom að máli við mig í nóvembermánuði s. l. og ræddi um það, hversu nauðsynlegt það væri fyrir sandgræðsluna að fá meira fé til umráða. Kom þá til umr. frv. það, sem sandgræðslunefndin hafði skilað af sér á árinu 1958 og flutt var hér í þingbyrjun það ár og dagaði uppi 1959. Okkur kom saman um, að það væri nauðsynlegt að gera tilraunir með að samræma þær skoðanir, sem fram hafa komið, og koma þeim í frv.-form og þá helzt að benda á tekjuöflunarleiðir, sem líklegar væru til að ná fram að ganga. Það er kunnugt, að búnaðarþing mótmælti ýmsu af því, sem stóð í frv. sandgræðslunefndar, og verður að segja, að það frv. hafi ekki heldur fengið æskilegar viðtökur hér í hv. Alþ., þar sem landbn. þessarar d. flutti sérstakt frv. um málið.

Ég held, að það sé eitt, sem ekki verður deilt um, og það er, að hv. Alþ. skilur, að það er nauðsynlegt fyrir sandgræðsluna að fá meira fé til umráða en hún hefur, vegna þess að verkefnið er mikilvægt og kostnaðarsamt, sem sandgræðslan þarf að inna af hendi. Það er ljóst, að enn hafa ekki komið fram tillögur, sem Alþ. er ánægt með, svo að ekki sé meira sagt, og ekki heldur till., sem búnaðarþing getur sætt sig við. Það varð því að samkomulagi milli mín og sandgræðslustjóra að endurskipa gömlu sandgræðslunefndina, vegna þess að þeir menn, sem höfðu unnið að samningu fyrri frv., voru orðnir allkunnugir sandgræðslumálunum og staðháttum og því, hversu mikið fjármagn sandgræðslan þarf að hafa á milli handanna árlega til þess að geta sinnt því starfi, sem hún á að leysa. Það var þess vegna, sem hinir sömu menn, sem höfðu starfað í sandgræðslunefndinni, fengu skipunarbréf í nóvembermánuði s. l. til þess að taka þetta starf upp að nýju og til endurskoðunar og byggja tillögur í nýju frv. á fenginni reynslu og hinum ýmsu skoðunum, sem fram hafa komið, meðal annars hjá búnaðarþingi og á hv. Alþingi. Einnig var lögð áhersla á það að leita eftir nýjum tekjuöflunarleiðum, þannig að

það væri ekki eingöngu, að ríkissjóður greiddi kostnaðinn, heldur væri unnt að afla teknanna á annan hátt.

Mér er kunnugt um það, að sandgræðslunefnd er nú að ljúka við nýtt frv. og hún hefur komið sér saman um tekjuöflunarleið, sem er ekki ólíklegt að hv. Alþ. geti komið sér saman um. Ég ætla ekki að fara að ræða um það nýja frv. Væntanlega gefst hv. Alþ. tækifæri til þess að fjalla um það í vetur.

Það er rétt, sem sagt var hér áðan, það er nauðsynlegt, að hv. Alþ. komi sér saman um leiðir til þess að auka tekjur sandgræðslunnar, svo að hún geti innt sin störf þannig af hendi, sem æskilegt er fyrir þjóðina í heild. Til þess að svo megi verða, er nauðsynlegt, að skoðanir hv. Alþ. geti farið að nokkru eða mestu saman við það frv., sem hér verður lagt fram. Með því að sandgræðslunefnd hefur unnið að nýju og byggt á þeirri reynslu, sem hún fékk með fyrra starfi sínu, má líklegt telja, að það frv. verði í senn hv. Alþ. gefðfellt og um leið nái því marki að efla tekjur sandgræðslunnar hæfilega mikið.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Ég mun verða mjög stuttur. Ég stend ekki upp til þess að andmæla neinu af því, sem hæstv. ráðh. sagði hér eða gaf upplýsingar um, en vil aðeins segja nokkur orð í framhaldi af því, sem hæstv. ráðh. sagði, og framhaldi af minni fyrri ræðu.

Hæstv. ráðh. staðfesti hér, sem ég sagði frá áðan og ég hafði heyrt, að sandgræðslunefndin frá 1957 væri aftur tekin til starfa og ynni að endurskoðun sinna fyrri till. og þá væntanlega með hliðsjón af öðrum till., sem fram hafa komið. Ég fellst á, að það hafi verið rétt hjá hæstv. ráðh. að skipa ekki nýja nefnd í þetta mál, heldur fela þeirri n., sem starfað hefur, að vinna að því áfram. Í henni eru prýðilegir menn og áhugasamir um þetta mál og sumir þeirra manna, sem mesta þekkingu hafa á sandgræðslumálum. Það er rétt, sem hæstv. ráðh. sagði, að skoðanir manna hafa verið nokkuð skiptar um sum atriði málsins, skoðanir sandgræðslunefndarinnar, eins og þær komu fram árið 1958, og skoðanir búnaðarþings og skoðanir landbúnaðarnefndarmanna hér í hv. d. Það er ekki óeðlilegt og mjög algengt, þegar fjallað er um slík stórmál sem þetta, þar sem verja þarf miklum fjármunum til framkvæmda, að skoðanir séu skiptar, m. a. um fjáröflunarleiðir. Og það atriði, sem mismunandi tillögur hafa verið uppi um undanfarið, er m. a. fjáröflunarleiðirnar.

Ég vil upplýsa það, af því að það kynni að hafa misskilizt, sem hæstv. ráðh. sagði hér áðan, sem hann hefur auðvitað ekki ætlað til og var kannske ekki tilefni til heldur, að sandgræðslunefndin gerði aðallega ráð fyrir þremur leiðum til þess að afla fjár til framkvæmda. Hún lagði til í fyrsta lagi, að fjárframlög úr ríkissjóði yrðu hækkuð, eins og hæstv. ráðh. sagði. Hún lagði einnig til, að nokkurt gjald yrði lagt á búfénað landsmanna, og í grg. n. eru rök færð fyrir því, að af sandgræðslustarfinu verði hagnaður almennt fyrir landbúnaðinn og því sé það ekki óeðlilegt, að eitthvað af framkvæmdafénu

sé fengið á þennan hátt. Ég veit, að búnaðarþing lagði til, að þessi fjáröflunarleið yrði felld niður. Í frv., sem hér liggur fyrir, höfum við flm. tekið þessa till. upp, af því að hún kom frá sandgræðslunefndinni, en við höfum lagt til, að það væri mun lægri fjárhæð, sem tekin væri á þennan hátt, heldur en sandgræðslunefndin lagði til. Ég geri líka ráð fyrir, að það hljóti að verða niðurstaða n. við endurskoðun, að hún fallist á, að þetta gjald verði lækkað eða kannske felld niður, sem væri náttúrlega gott fyrir þá, sem þessara framkvæmda eiga að njóta. En í þriðja lagi lagði sandgræðslunefndin til, að fé yrði fengið — ekki beint úr ríkissjóði, heldur með sérstakri álagningu á tóbaksvörur. Þessi sérstaka álagning á tóbaksvörur einkasölnunnar átti svo að ganga beint til sandgræðslustarfseminnar. Þannig var um þrjár leiðir að ræða.

Þetta er aðeins upprifjun á því, sem hér stendur í þingskjöllum og hæstv. ráðh. hefur minnt á.

Ég vil svo aðeins að lokum mega vænta þess, þar sem áhugi virðist nú vaxandi fyrir þessu máli, að hæstv. ráðh. og hv. landbn. stuðli að því fyrir sitt leyti, að gengið verði nú að því að afgreiða þetta mál sem allra fyrst og að hæstv. ráðh. fyrir sitt leyti stuðli að því, eftir því sem á hans færi er, að athugunum sandgræðslunefndarinnar á fyrri tillögum verði lokið sem fyrst, svo að þær athuganir tefji ekki fyrir störfum hv. landbn. þessarar deildar.

ATKVGR.

Fr. vísad til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til landbn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

14. Erfðafjárskattur.

Á 7. fundi í Sp., 4. des., var útbýtt frá Nd.:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 30 27. júní 1921, um erfðafjárskatt [36. mál] (þmfrv., A. 57).

Á 22. fundi í Nd., 4. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Ég hef hér ásamt nokkrum hv. þm. borið fram á þskj. 57 frv. til l. um breyt. á l. nr. 30 27. júní 1921, um erfðafjárskatt. Samkv. heim l. var erfðafjárskatturinn notaður til greiðslu almennra ríkissjóðsgjalda, en með l. nr. 12 30. jan. 1952 er svo fyrir mælt, að erfðafjárskatturinn skuli renna í sérstakan sjóð, er nefnist erfðafjár sjóður. Verkefni þess sjóðs er að koma upp vinnuheimilum, vinnustofum og vinnutækjum fyrir gamalmenni og öryrkja í landinu, svo að starfsorka þeirra komi að sem fyllstum notum fyrir þjóðfélagið, samfara því að skapa þessum þegn- um þjóðfélagsins mildari kjör og meira öryggi

en þeir búa við í dag. Er sjóðurinn í vörzlu Tryggingastofnunar ríkisins, og ákveður félmrh. ásamt tryggingaráði fjárveitingar úr sjóðnum á hverjum tíma.

Með breyttum þjóðfélagsháttum og vaxandi skilningi á kjörum öryrkja og gamalmenna vex þörfin fyrir aukin fé til þess að standa undir þeim kostnaði, sem verkefni erðafjár sjóðsins hefur í för með sér. Það er því óhjákvæmileg nauðsyn að afla sjóðnum tekna, svo að hann geti sem fyrst og sem bezt innt af hendi það verk, sem honum er falið með l. frá 1952, og að því miðar það frv., sem hér er til umr.

Samkv. 2. gr. l. nr. 30 27. júní 1921 skulu erfingjar samkv. A-flokk greiða í erðafjárskatt sem hér segir: Af fyrstu þús. kr. 1½%, að viðbættum 1¼% fyrir hverjar þús. kr., sem fram yfir eru þús., þar til arfurinn er orðinn 10 þús., skal þá og úr því greiða 10%. Í þennan flokk er skipað samkv. gildandi l. hjónum, sem lifa hitt, niðjum hins látna, kjörbörnum og fósturbörnum svo og erfingjum, sem erfa hinn látna að ¼ samkv. arfleiðsluskra.

Í 1. gr. frv. er gerð sú breyt. á þessum ákvæðum, að til A-flokks verði talið það hjóna, sem lifir hitt, niðjar hins látna, kjörbörn, fósturbörn, foreldrar hins látna, afar hans og ömmur. Hér er því lagt til, að foreldrar hins látna, afar og ömmur greiði erðafjárskatt skv. A-flokki, en þau greiða nú skattinn samkv. B-flokki laganna. Á milli þessara ættingja eru svo sterk ættartengsl, að rétt er, að þau greiði erðafjárskatt eftir sama skattstiga, svo lengi sem ákveðið er með lögum, að erðafé skuli renna til niðja, systkina eða annarra arftaka í ættum.

Þá er lagt til í frv., að hér sé gerð á sú breyt., að arftakar, sem arf taka að ¼ hluta samkv. arfleiðsluskra, skuli fluttir úr A-flokki í B-flokk og greiði því hærri skatt af erðafé en þeir greiða nú samkv. gildandi l. Er hvort tveggja eðlilegt og rétt, að sú breyt. sé á gerð.

Þá er enn fremur lagt til, að sú breyt. sé gerð, að erðafjárskattur A-flokks sé ekki lengur stighækkandi frá 1½% af fyrsta þús. upp í 10%, heldur sé jafnan greitt 10% af hvaða arfalóði sem er í þessum flokki. Reynslan ein verður að skera úr um það, hvað erðafjárskatturinn kynni að aukast við þessa breyt., ef að lögum verður, en ljóst er, að þó að skatturinn verði eitthvað minni af því fé, sem fer til foreldra og afa og ömmu, þá verður hann þó hærri í heild, þar sem þá verður felld niður stighækkun og nokkrir aðrir arftakar færðir í flokk þeirra, sem greiða hærri erðafjárskatt, eins og síðar verður getið.

Samkv. gildandi lögum er í B-flokk skipað foreldrum hins látna og niðjum þeirra, sem ekki heyra undir A-flokk, og ber að greiða af því fé 5½% af fyrstu þús. kr. og hækkandi um ¼% af hverju þús., þar til skatturinn hefur náð 25%. Í frv. er lagt til, að í B-flokk sé skipað systkinum hins látna, arftökum, sem arf taka samkv. sérstakri erðaskrá eða gjafabréfi, hvort sem um er að ræða einstaklinga, félög eða stofnanir. Þá er lagt til, að hér sé eigi ákveðinn stighækkandi skattur, heldur skuli af fé í þessum flokki greiddur 25% skattur, jafnt hvort sem upphæðin er há eða lág. Með þessum breyting-

um, ef að lögum verða, er ljóst, að allmiklu meiri upphæðir renna til sjóðsins en að óbreyttum lögum, eins og þau eru nú.

Samkv. gildandi lögum er eftirtöldum erfingjum skipað í C-flokk: afa og ömmu og niðjum þeirra, sem ekki heyra undir A- og B-flokka, eða fjarskyldum erfingjum. Af þessu fé greiðist nú stighækkandi skattur frá 11% af fyrsta þús. með 1% hækkun á hverju þús., þar til skatturinn hefur náð 50%. Í frv. er lagt til, að allir arftakar, sem eru ekki taldir upp í A- og B-flokki, falli undir ákvæði C-flokks og greiði 50% í erðafjárskatt af öllum arfi burtséð frá stærð upphæðarinnar. Ætti þessi breyting, ef að lögum verður, að auka mjög verulega tekjur sjóðsins.

Þá er að síðustu lagt til, að erðafjárskatturinn renni allur í erðafjár sjóð, sem stofnaður er með lögum nr. 12 30. júní 1952, og er það ákvæði í gildandi lögum. Þykir rétt í þessu sambandi að upplýsa hér, hvaða tekjur sjóðurinn hefur haft að undanfögnu, hverjar eignir hans eru í árslok 1958, en það eru síðustu reikningar, sem fyrir liggja, og hvernig fé hefur verið varið úr sjóðnum á þessu tímabili. Hef ég fengið allar þessar upplýsingar frá Tryggingastofnum ríkisins og skal hér gera nokkra grein fyrir þeim:

1953 eru tekjur í sjóðinn rúmlega 525 þús., — ég mun sleppa hér smærri upphæðum, — þá eru engir vextir og heldur enginn styrkur veittur og engin lán og því sama upphæð sem eign í árslok.

1954 eru tekjur sjóðsins rúmlega 767 þús., og þá eru vextir rúmar 26 þús. kr. Þá er enginn styrkur veittur og ekki heldur neim lán úr sjóðnum og eignirnar því 1 millj. 318 þús. kr.

1955 eru tekjurnar rúmlega 995 þús., vextirnir þar rúmlega 60 þús. kr., og þá er veittur styrkur 115 þús. kr. úr sjóðnum, og mun sá styrkur vera veittur til að koma upp öryrkjastofnun hér í Reykjavík. Eignir í árslok eru þá 2 millj. og tæpar 300 þús. kr. og þá hafa einnig verið lánaðar 303 þús. kr. úr sjóðnum.

1956 eru tekjurnar rúmlega 950 þús. kr. og vextirnir nærri 113 þús. Þá er enginn styrkur veittur. Eignir í árslok eru þá 3 millj. 322 þús., og útistandandi er í láni sama upphæð, 303 þús.

1957 eru tekjurnar 854472 kr., vextirnir eru þá 166 þús. rúmlega, enginn styrkur veittur það ár, en eignir í árslok eru 4 millj. 432 þús. og sama upphæð í lánum, 303 þús.

1958, sem er síðasta árið, sem yfirlitið nær yfir þessa reikninga, eru tekjurnar 1423853 kr. og vextir 217 þús. rúmlega. Eru þá eignirnar tæplega 6 millj. Þar af eru í lánum 803 þús.

Á árinu 1959 hefur verið lofað láni til vinnustöðva SÍBS, 637500 kr., veitt lán til blindraheimilisins við Hamrahlíð 600 þús., til Sjálfsbjargar á Akureyri 250 þús., lofað styrk til Múlalundar 215500 kr., veittur styrkur til Sjálfsbjargar á Akureyri 100 þús. kr., og veittur styrkur til Styrktarfélags lamaðra og fatlaðra 150 þús. — eða alls 1 millj. 950 þús.

Þetta eru þær upplýsingar, sem ég hef fengið um tekjur sjóðsins, eignir hans og hvernig fénu hefur verið varið á undanfögnu árum.

Að fornu var framfærsluskýlda og erðaréttur

látin fylgjast að. Breyttir tímar, breyttur hugsunarháttur og að ýmsu leyti breyttar aðstæður hafa breytt mjög verulega þessu gamla fyrirkomulagi. Nú hefur framfærsluskyldan að langmestu leyti verið flutt yfir á Tryggingastofnun ríkisins og það svo, að framfærsluskyldu er jafnvel ekki krafist af nánustu niðjum eða öðrum ættingjum, þótt þeir húi við ágæt efni. Það er því bæði eðlilegt og sjálfsagt, að erfðafé falli í vaxandi mæli til þeirrar stofnunar, sem í vaxandi mæli tekur að sér framfærsluskylduna. En einmitt sökum þess, að enn sem komið er sér Tryggingastofnunin sér ekki fært að leggja svo mikið til framfærslu gamalmenna og öryrkja sem þörf er á, þá er eðlilegt, að þetta fé renni í sjóð, sem sinnt geti þessu hlutverki og það sem allra fyrst, svo að viðunandi sé. En það verður fyrst viðunandi, þegar þessir þegnar þjóðfélagsins, sem margir hverjir hafa slitið út kröftum sínum um langa ævi fyrir niðjana og þjóðfélagið, geta fengið það fé, sem þarf til þess að hafa samileg lífskjör, það sem eftir er ævinnar. Möguleikar til þess að halda þeim á heimilum barna sinna eða ættingja torveldast með hverju ári sem líður, og valda þessir erfiðleikar miklum og vaxandi vanda. Gripið hefur verið til þess að vista þetta fólk á elliheimilum í bæjum og þorpum, þar sem mjög takmarkaðir möguleikar eru fyrir því, að það fái notið sín sem skyldi, auk þess sem það hefur oftast meiri kostnað í för með sér en viðkomandi aðilar ráða við.

Með vaxandi tekjum erfðafjár sjóðs á að vera unnt að bæta að verulegu leyti úr þessum vanda með því að koma upp og starfrækja elli- og örorkuheimili, þar sem öll skilyrði eru fyrir hendi, að fólkið geti haldið áfram að lifa og starfa undir líkum skilyrðum og það hefur búið við alla ævi og það vill helst ekki hverfa frá. En þessi vandi er að mjög miklu leyti leystur með því, að sjóðurinn geti innt af hendi það hlutverk, sem hann á að inna af hendi. Væru nokkur slík heimili staðsett þar, sem fyrir eru góð skilyrði frá náttúrunnar hendi, svo sem jarðhiti, rafleysing, veiði, gróðurhúsarækt o. fl., þótt slíkir staðir væru að öðru leyti nokkuð afskekktir, mætti á sama tíma bæta úr lækniþjónustu dreifbýlisins, en það er ein af þeim ástæðum, sem knýja fólk úr fámennum héruðum, að það á ekki sama aðgang að lækni og þeir, sem í fjölbýlinu búa. Í þessu sambandi vil ég benda á tvo staði, sem mér er vel kunnugt um, að tilvaldir eru til þess að sameina þessi sjónarmið, en það eru Reykhólar í Reykhólahreppi og Reykjanes við Ísafjarðardjúp, en margir aðrir staðir á landinu hafa að sjálfsögðu einnig sömu sögu að segja.

Þá vil ég enn fremur leyfa mér að benda á, að nú, þegar sú hugmynd að létta verulega af beinum sköttum er að fá vaxandi fylgi hjá þjóðinni, er það ekki nema rétt og sjálfsagt, að tekinn sé stærri skerfur af erfðafé, þegar viðkomandi hefur verið gefið betra tækifæri til fjárförunnar, og að þetta fé sé þá einmitt notað á þann hátt, sem hér er lagt til að verði gert með þessu frv. Þjóðinni er nú löngu ljóst, að ef skapa á sterkt og þróttmikil þjóðfélag, verður hún að búa sem best að hinni uppvaxandi kynslóð. Þess

vegna leggur hún á sig þungar byrðar, til þess að æskan geti búið sig undir lífið og leyst af hendi þau verkefni, sem eldri kynslóðin leggur henni jafnan á herðar. Þess vegna reisum við og rekum skóla og aðrar menntastofnanir, þess vegna kostum við miklu fé til íþróttamála og félagsmála. En engin þjóð verður til langframa sterk, þróttmikil með vaxandi menningu og vaxandi hugsjónir, ef hún gleymir þeim, sem slitið hafa ævi sinni til þess að bæta hag niðjanna, eða þeim, sem vegna slysa eða óhappa örkumlast í lífsbaráttunni. Ég vil því vænta þess, að hv. d. hafi fullan skilning á þessum málum og samþykki þetta frv. Ég er að sjálfsögðu til viðtals og við flm. allir um einhverjar breytingar á frv., svo að það mætti betur fara, en ég vænti þess, að frv. nái fram að ganga.

Að lokinni þessari umr. óska ég eftir því, að því verði vísað til 2. umr. og hv. fjhn. þessarar hv. deildar.

Þórarinn Þórarinnsson: Herra forseti. Ég er ekki hingað kominn, síður en svo, til þess að andmæla því frv., sem hér liggur fyrir, heldur í gagnstæðum erindum. Ég álit, að með þessu frv. sé stefnt í rétta átt og hv. 1. flm., sem mun vera aðalhvatamaður að því, eigi þakki skilið fyrir það, að þessu máli er hreyft hér. Og mér finnst það koma mjög til athugunar, hvort að sumu leyti muni ekki vera hægt að ganga lengra í þá átt, sem stefnt er að með frv., heldur en hér er gert. Í því sambandi vildi ég sérstaklega benda á það, — og væri fróðlegt að heyra álit hv. aðalflm. um það, — hvort það mundi ekki geta komið til mála að fella t. d. C-flokk alveg niður og láta þá arfahluta, sem þar um ræðir, falla alveg í erfðafjár sjóð. Mér finnst, að það gæti a. m. k. komið til athugunar að ganga þar öllu lengra en gert er ráð fyrir í frv.

Þó er hér eitt atriði, sem mér finnst geta verið varhugavert og því sé rétt, að það sé athugað nokkuð í hv. n., sem fær það til athugunar. Hér á ég við það, hvort leggja eigi hærri skatt en gert er ráð fyrir í núgildandi lögum á þá erfðahluta, sem ráðstafað er með sérstakri erfðaskrá eða gjafabréfi hins látna. Mér finnst það vera nokkur spurning, ef viðkomandi maður er búinn að ráðstafa því fyrir fram, að arfur eftir hann renni til vissra stofnana eða félaga, sem hann vill sérstaklega styrkja, að hið opinbera eigi þá að skerða þann hluta meira en nú er gert.

Hv. flm. hefur kannske athugað þetta sérstaklega og getur þá gefið upplýsingar um, hvort það geti talizt rétt að skerða erfðahlutann, ef hinn látni er búinn að gera alveg sérstakar ráðstafanir í sambandi við hann og óskar eftir, að hann gangi til ákveðins aðila.

Það voru ekki önnur atriði en þessi, sem ég vildi vekja athygli á. En eins og ég sagði í upphafi, þá álit ég, að frv. í heild stefni í rétta átt og hv. flm. eigi þakki skilið fyrir að hafa hreyft þessu máli hér og lagt til, að þessar breytingar yrðu gerðar.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Ég vil þakka góðar undirtektir frá hv. 7. þm. Reykv. undir frv. Viðvikjandi aths. hans vil ég aðeins taka þetta fram:

Ég tel, að það sé mjög vafasamt, að hægt sé að láta allan erfðafjárskattinn af því fé, sem rennur til arftaka samkv. C-flokki, renna í sjóðinn nema breyta sjálfum erfðalögnum. En sjálfsagt er hægt að hækka þessa unphæð, hækka hundraðshlutan allt upp í 98%, ef menn vildu, án þess að breyta l. En ég tel mjög vafasamt, að það sé hægt að gera það, nema sjálfum erfðal. sé breytt. En um það athugar að sjálfsögðu sú n., sem fær þetta mál til meðferðar.

Ég tel, að vel geti komið til mála að setja inn D-flokk, þar sem hærri skattur verði tekinn af fjarskyldari arftökum. Ég harðist fyrir því lengi hér áður, að erfðal. yrði breytt þannig, að fjarskyldari ættingjar fengju engan arf. Meiri hl. hv. þm. vildi ekki fallast á það. En það getur vel verið, að þeir vildu frekar fallast á það, að erfðafjárskatturinn yrði hækkaður á þessum aðilum. Ég veit, að það eru dæmi til þess, að búi hafi í Reykjavík hefur verið skipt í 138 staði, og má geta nærri, hvort féð hefði ekki verið betur komið óskipt í þennan sjóð heldur en að skipta því í svo marga staði eins og þar var gert. Ég tel, að þetta verði að breytast í framtíðinni þannig, að þrengt verði mjög rétti arftaka, annarra en barna eða barnabarna eða systkina hins látna. Þetta vildi ég segja um fyrra atriðið.

Um seinna atriðið get ég vel fallist á, að það sé mjög vafasamt að ákveða með lögum, að erfðafjárskattur verði hækkaður af því fé, sem að arfi er tekið samkvæmt gjafabréfi og erfðaskrá, sem þegar er búið að ganga frá, áður en l. taka gildi, og hef ég ekkert við það að athuga, að það verði sett beint inn í frv., að slík gjafabréf, sem væru dagsett og þinglesin fyrir útgáfudag þessara laga, séu ekki háð þessari grein. En ég tel, að það sé alveg rétt, að gjafabréf séu ekki háð þeim ákvæðum, sem nú eru í l. Ég tel, að það sé rétt, að gjafabréf fari í hærri flokk en nú er samkv. l. Menn hafa að vísu leyfi til þess að ráðstafa $\frac{1}{4}$, ef þeir eiga niðja, annars öllu sinu fé. En með tilliti til þess, sem ég hef tekið fram í minni frumræðu, þá álit ég, að það ákvæði eigi að breytast, en hins vegar komi vel til mála, eins og hv. þm. tók fram, að þetta gildi ekki um það fé, sem þegar hefur verið ráðstafað, þegar l. taka gildi, ef frv. verður samþykkt.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til fjhn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

15. Varnir gegn útbreiðslu kartöfluhnúðorma.

Á 34. fundi í Nd., 22. febr., var útbýtt:

Frv. til l. um varnir gegn útbreiðslu kartöfluhnúðorma, æxlaveiki í káljurtum og útrýmingu þeirra [59. mál] (þmfrv., A. 119).

Á 35. fundi í Nd., 23. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Frsm. (Gunnar Gíslason): Herra forseti. Frv. þetta á þskj. 119, sem fjallar um varnir gegn útbreiðslu hnúðorma í kartöflum og æxlaveiki í káljurtum og um útrýmingu þessara kvilla, er flutt af landbn. þessarar hv. d. og samkv. ósk hæstv. landbrh.

Það mun vera álit fræðimanna, sem þekkingu hafa á jurtasjúkdómum þeim, sem frv. fjallar um, og þar má t. d. nefna Ingólf Davíðsson grasafræðing, að það sé nauðsyn, að sett verði l., sem fjalli um varnir gegn þessum sjúkdómum og útbreiðslu þeirra, og mun hæstv. landbrh. hafa talið rétt, að málið kæmi fram hér í þinginu og hlyti athugun. En þó að landbn. hafi talið sjálfsagt að verða við þeim tilmælum hæstv. ráðh. að flytja málið, þá hefur n. ekki enn tekið málið til athugunar að nokkru ráði og hefur því óbundna afstöðu til þess á þessu stigi, bæði einstakir nm. og n. í heild.

Frv. þetta eða frv. nær shlj. þessu frv. mun hafa verið flutt hér í þinginu árið 1957 og þá að tilhlutan þáv. hæstv. ríkisstj., en hlaut þá enga afgreiðslu hér á Alp. Það frv. mun hafa verið samið árið 1956 af stjórnskipaðri n., sem í áttu sæti dr. Halldór Pálsson deildarstjóri í búnaðardeild atvinnudeildar háskólans, Ingólfur Davíðsson grasafræðingur og Sæmundur Friðriksson framkvæmdastjóri. Á búnaðarþingi 1958 lá svo það frv. fyrir búnaðarþingi til umsagnar, og mun búnaðarþingið hafa talið málið hið nauðsynlegasta og mælt með, að frv. yrði að lögum.

Tilgangur og markmið þessa frv. er, eins og segir í 2. gr. þess, að hindra útbreiðslu jurtasjúkdóma og vinna að útrýmingu þeirra, og er þá fyrst og fremst átt við þá sjúkdóma, sem nefndir eru í 1. gr. frv., hnúðorma í kartöflum og æxlaveiki í káljurtum. Kvillar þessir hvorir tveggja eru taldir einhverjir þeir skaðlegustu sjúkdómar, sem hrjá þessar mikilsverðu mat- og nytjajurtir, og hafa þeir víða um lönd valdið miklu tjóni, og það tjón, sem þeir hafa þegar valdið hér hjá okkur, mun vera verulegt. Það er því að sjálfsögðu mikils um það vert, ef hægt væri að varna frekari útbreiðslu þeirra frá því, sem orðið er, og frá þeirri útbreiðslu er sagt í grg. frv., og mikilsverðast að sjálfsögðu það, ef hægt væri að útrýma þeim með öllu. Hvort sá árangur næst með þeim till., sem fram eru bornar í þessu frv., og hvort það er nauðsynlegt að vinna hér svo að sem frv. gerir ráð fyrir, t. d. með því að skipa 3 manna jurtasjúkdómanefnd, um það atriði vil ég ekki dæma á þessu stigi málsins, en það hefur að sjálfsögðu verið skoðun þeirra manna, sem sömdu frv., og meðal þeirra var, eins og ég gat um áðan, sérfróður maður. En sem sagt, landbn. hefur ekki kynnt sér þetta mál enn sem komið er til neinnar hlitar, og því vil ég, herra forseti, leggja til, að málinu verði vísað til n. að lokinni þessari umr.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 25 shlj. atkv. og til landbn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

16. Innflutnings- og gjaldeyrismál o. fl. (frv. ÞÞ og JSk).

Á 21. fundi í Sp., 9. marz, var útbýtt frá Nd.:
Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 88 24. des 1953,
um skipan innflutnings- og gjaldeyrismála, fjár-
festingarmála o. fl. [86. mál] (þmfrv., A. 162).

Á 45. fundi í Nd., 10. marz, var frv tekið til 1.
umr.

Flm. (Þórarinn Þórarinnsson): Herra forseti. Ég sé ekki ástæðu til þess að hafa langa framsögu fyrir þessu frv., vegna þess að efni þess og tilgangur liggur það ljóst fyrir, enda líka bent á hann í sjálfri grg. Mér finnst samt rétt að láta það koma fram, sem reyndar segir í grg. einnig, að bezta tryggingin fyrir heilbrigðri og hagkvæmri verzlun sé frjáls samkeppni milli kaupfélaga og kaupmanna háð á jafnréttisgrundvelli. Það er hins vegar ljóst, að slík samkeppni getur ekki átt sér stað eða a. m. k. notið sín til fulls, ef skortur er á erlendum gjaldeyri eða hömlur á útlánunum peningastofnana. Undir þeim kringumstæðum getur verið nauðsynlegt að grípa til sérstaks verðlagseftirlits og hámarksákvæðana um verð og álagningu af opinberri hálfu. Þegar slíkt telst hins vegar nauðsynlegt, þarf að ganga þannig frá þessum ákvörðunum, að þær séu sem réttast ákveðnar, en traúða er hægt að vænta slíks, ef þetta vald er haft í höndum breytilegra stjórnarvalda, sem kunna að breytast með nýrri ríkisstj. eða nýjum ríkisstj. sitt á hvað, án þess að þær stéttir, sem þessi mál skipta mest, hafi nokkra aðstöðu til þess að hafa áhrif á þessar ákvarðanir eða gefa sín ráð um það, hvernig þær verði bezta ákvarðaðar og framkvæmdar. Það er því megintilgangur þessa frv. að reyna að finna á þessum ákvörðunum fast form, sem tryggi viðkomandi stéttum að hafa áhrif á þessar ákvarðanir, en ef fulltrúar þeirra geta hins vegar ekki komið sér saman um þessar ákvarðanir, þá sé það sérstakur, hlutlaus aðili, sem skeri úr ágreiningsefninu. Í 1. gr. frv. er það nákvæmlega rakið, hvernig þetta fyrirkomulag er fyrirhugað, og sé ég þess vegna ekki ástæðu til þess að rifja það nánar upp. Mér finnst hins vegar rétt að benda á það, sem reyndar er líka bent á í grg., að að verulegu leyti er hér tekið til fyrirmyndar það fyrirkomulag, sem hefur ríkt undanfarin ár um verðlagningu landbúnaðarafurða og almennt held ég að sé álitnið að hafi gefið nokkuð vel. Í stuttu máli sagt er það tilgangur frv. að reyna að færa umræddar verðlagsákvæðanir í svipað form, reyna að stuðla að bættu samkomulagi milli þeirra stétta, sem hér eiga hlut að máli, og koma á réttsýnni meðferð þessara mála og meðferð, sem getur staðizt, þó að breytingar verði á ríkisstj., en ekki er hringl-

að með sitt á hvað, eins og átt hefur sér stað oft að undanfögnu í sambandi við stjórnskipti.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að hafa þessi orð öllu fleiri, en leyfi mér að leggja til, að að lokinni umræðu verði málinu vísað til fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til fjhn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

17. Ólíuverzlun ríkisins.

Á 47. fundi í Nd., 14. marz, var útbýtt:
Frv. til 1. um olíuverzlun ríkisins [90. mál]
(þmfrv., A. 168).

Á 48. fundi í Nd., 15. marz, var frv. tekið til 1.
umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 85. fundi í Nd., 20. maí, var frv. aftur tekið
til 1. umr.

Ásmundur Sigurðsson: Herra forseti. Þetta mál, sem hér liggur fyrir á þskj. 225, er nokkuð kunnugt hér frá fyrri þingum, enda er ekki undarlegt, þó að það beri hér alloft á góma, þar sem verzlun með olíuvörur er orðin svo mikill þáttur í öllum rekstri atvinnulífsins, að það mun ekki ofsagt, þó að hún snerti hagsmuni hvers einasta atvinnufyrirtækis í landinu og jafnframt hvers einasta einstaklings að meira eða minna leyti. Enn fremur má geta þess, að ríkisverzlun með olíuvörur hefur verið reynd hér á landi og reynzt vel, að því er bezta er kunnugt. Það var á tíma heimsstyrjaldarinnar fyrri, 1914—18, að ríkið tók olíuverzlunina í sínar hendur til þess að forða þjóðinni frá þeirri hættu, sem henni stafaði af skorti á þessum vörum. Þessi verzlun var við lýði til ársins 1927, þegar hún var afnumin. En áður höfðu aðrir aðilar haft hér einnig aðstöðu til olíuverzlunar, og þar má fyrst nefna Hið íslenska steinolíuhlutafélag, sem raunverulega var vitað að var eign hins danska olíufélags D. D. P. A., sem aftur var dótturfélag bandaríska olíuhingsins Standard Oil. Hinn aðillinn, sem hér hafði fengið aðstöðu, var Shell h/f, sem aftur var í nánnum tengslum við brezka olíuhringinn með sama nafni. Þegar svo olíuverzlun ríkisins var lögð niður 1927, var stofnað fyrirtækið Ólíu-verzlun Íslands, BP, sem var jafnframt í nánnum tengslum við brezka Anglo-Iranian-olíuhringinn eða nánast sem dótturfélag hans.

Þannig voru þessi mál fram að síðari heimsstyrjöldinni og raunar líka öll styrjaldarárin að meira eða minna leyti. Það mátti segja, að erlend verzlunarfélög hefðu með höndum algerlega jafnþýðingarmikla grein verzlunarinnar hér á landi sem olíuverzlunin þá var orðin. Þó hefur hún síðan orðið en þá veigameiri og saust

þess greinilega merki í lok stríðsins, að svo mundi fljótt verða sökum hinnar gífurlega miklu vaxandi véltækni, sem þá var í uppsiglingu. Þá gerðist það á þinginu 1947, að tveir þm., Hannibal Valdimarsson og Páll Zóphóniasson, fluttu frv. um oliueinkasölu. Bæði í grg. frv. þessa og framsöguræðu fyrri flm. var gerð ýtarleg grein fyrir nauðsyn þess að taka þessi mál til endanlegrar lausnar með ríkiseinkasölu, en horfið frá því skipulagsleysi, sem þá ríkti. Meðal annars var sýnt þá greinilega fram á, hve óhæfileg, skipulagslaus fjárfesting mundi fara fram á næstu árum, þegar þrír aðlar færu í alvöru að keppa um kaupendurnna í sambandi við þá ört vaxandi notkun, sem þá var fyrirsjáanleg á þessum vörum, auk alls annars aukakostnaðar, sem af því mundi leiða, að verzlunin héldist í sama horfi, og mundi vitanlega hækka verð þessara vara til notenda.

Þetta frv. varð ekki útrætt, og hefur málið komið fyrir á nokkrum þingum síðan, ýmist í formi frv. eða þáttill. Það var þó ekki mælt á móti þessu frv. með rökum. Þá hafði líka nýlega gerzt það, að stofnað hafði verið nýtt oliufélag, Oliufélagið h/f eða Esso, sem að visu var haldið fram að væri að öllu leyti innlent, en tók þó raunverulega við öllum umboðum og öllu kerfinu af Hinu íslenska steinolíuhlutafélagi og mun því fyllilega hafa haft bandaríska hringinn bak við sig, eins og hin félögin höfðu þá brezku. En nú varð Hið íslenska steinolíuhlutafélag nánast dótturfélag Oliufélagsins og það hefur verið gert opinbert, að aðalstofnandi þessa nýja félags var Samband ísl. samvinnufélaga ásamt nokkrum aðilum öðrum.

Þegar skipan oliumálanna var komin í þetta horf, var eins og við mátti búast, erfitt að fá lögfest frv. eins og það, sem ég nefndi áðan, um einkasölu ríkis á olíu og benzín. Til þess að það fengist, áttu höfuðráðamenn oliufélaganna of sterk ítök í tveimur stærstu flokkum þingsins, sem þá fóru með völdin. Eigi að síður hefur reynslan sýnt, að öll rök flm. fyrir breyt. í þessa átt voru réttmæt, og auk þess hefur margt annað komið í ljós síðan, sem sannar nauðsyn hennar, og nú skal víkið að þeim málum nokkru nánar.

Sú höfuðröksemd, sem formælendur núverandi skipulags færa því til gildis, er, að það tryggi heilbrigða samkeppni og þar af leiðandi lægra verð. Gegn þessu stendur reynslan sjálf, þekkt af hverju mannsbarni í landinu, sem til vits og ára er komið, og reynslan segir þetta: Hin þrjú oliufélög hafa algerlega hafnað beirri hugmynd að keppa um viðskiptavinum með því að reyna hvert um sig að hafa verðið svo lágt, sem þau komist vel af með. Er þar farið eins að og á fleiri sviðum, að hin frjálsa samkeppni er ekki lengur í gildi og í stað þess koma þau einfaldlega sér saman um verð, og að því leyti sem þau hafa orðið að sækja undir ríkisvaldið um verðlagsákvæðanir, hafa þau algerlega samræmt sínar kröfur til hinna opinberu verðlagsyfirlalda, lagt þar fram samræmda reikninga og ætíð gert kröfur um að fá að hafa verðið sem allra hæst. Þannig hefur í reynd orðið árangur þeirrar samkeppni, sem formælendur skipulagsins telja að

bezt muni tryggja hagsmuni notendanna með lágu verði.

En fer þá virkilega engin samkeppni fram milli oliufélaga innbyrðis? mun margur e. t. v. spyrja. Jú, vissulega keppa þau nokkuð innbyrðis um viðskiptavinina. En sú samkeppni fer fram á hveröfugan hátt við hið eðlilega. Hún fer eingöngu fram á þann hátt, að þau keppast um að leggja í óhóflegar fjárfestingar undir yfirskini þættar þjónustu til þess að reyna að ná viðskiptum til sín. Þessi fjárfesting lýsir sér í þreföldu geymslu- og dreifingarkerfi, þar sem viðast mundi nægja eitt, ef um þjóðarhag væri hugsað og jafnframt um hinn raunverulega hag viðskiptavinanna. Í kaupúnum og fiskibæjum hringinn í kringum landið má sjá þrjá oliugeyma standa hlið við hlið eða með örstuttu millibili, og þá ræður kannske fyrst og fremst pólitískt viðhorf kaupendanna, hvert þeir snúa sér til þess að kaupa olíu eða benzín. Og þegar út í sveitirnar kemur, þá má að visu segja, að það sé ekki beint algengt að sjá tvo geyma saman á sama sveitabæ, en hitt er algengt víða um sveitir að sjá til dæmis Esso-geymi á einum bæ, BP-geymi á þeim næsta og Shell-geymi á þeim þriðja, þótt vegalengd milli þessara bæja sé ekki nema um eða innan við ½ km á lengd. En kostnaðinn af þessu öllu saman færa svo oliufélögin upp á sínum samræmdu reikningum, er þau sýna verðlagsyfirvöldum landsins til sönnunar á því, að þau fái raunverulega aldrei nógu hátt útsöluverð til þess að geta staðið samilega vel með rekstur sinn. Þegar samkeppni, sem átti að skapa lægsta verð, er komin út á þessa braut, er sannarlega öllu snúið öfugt við, því að það þarf enginn að láta sér til hugar koma, að þetta fyrirkomulag skapi á nokkurn hátt betri þjónustu en verið gæti, ef mál þessi hefðu verið skipulögð frá upphafi á einni hendi, þ. e. hins opinbera. Kostnaðaraukinn og hærri útsöluverð er það eina, sem unnizt hefur.

Þá vil ég víkja að öðru atriði, sem sýnir, hve mjög er nauðsynlegt að skipuleggja oliuverzluna með hag notendanna og alþjóðar fyrir augum, og það er hinn mikli vöxtur oliuinnflutningsins og oliunotkunarinnar, sem orðið hefur nú um árábil. Hagstofustjóri hefur vinsamlegast látið mér í té skýrslu um innflutning á brennsluolíum og benzín frá 1951, bæði magn og verð. Ég ætla ekki að eyða tíma í að lesa alla þessa skýrslu, það yrði of langur lestur, en tölur fyrsta og síðasta árs þessa tímabils sýna greinilega, hve aukningin er mikil og hvað þessar vörur eru orðnar gífurlegur þáttur í öllum rekstri þjóðarbúsins. Árið 1951 voru fluttar inn brennsluolíur að magni til 138270 tonn og verðið var cif. 63 millj. og 602 þús. kr. En árið 1959 voru fluttar inn brennsluolíur að magni til 313877 tonn og cif-verð var í heild orðið 142 millj. 539 þús. kr. Hvað almennt benzín snerti, þá voru árið 1951 flutt inn 17180 tonn og heildar-cif-verðið var 12 millj. 772 þús. kr., en árið 1959 voru flutt inn 46618 tonn og heildar-cif-verðið var orðið 31 millj. 51 þús. kr. Flugvélabenzínið hefur aftur á móti þennan tíma staðið svo að segja í stað, þó aðeins lækkað bæði að innflutningi og magni.

Þar mun koma annað til greina, ekki sízt það, að annað aðalflygfélagið okkar mun nú aðallega kaupa sitt benzín erlendis.

Innflutningur á brennsluolium hefur þannig vaxið á þessum 9 árum um rúmlega 227% hvað snertir heildarinnflutningsmagnið og rúmlega 270% hvað heildarverðið snertir. Magnið af benzíninu hefur vaxið um 224% og verðið um 243%. Þessar tölur nægja til þess að sýna, hversu gífurlega aukningu hér er um að ræða. og þær sýna enn fremur þá sívaxandi nauðsyn, sem er á því að skipuleggja veltuna með þessar vörur vel með hag alþjóðar fyrir augum og ekkert annað, enda er það fullkunnugt, að notkun þessara vara er sífelld að verða meiri og meiri þáttur, ekki aðeins í rekstri framleiðslu- og samgöngutækja, heldur einnig í hinni daglegu líðan fólksins á fjölda heimila, þar sem olía er notuð til upphitunar. Þá vil ég enn fremur benda á það, að samkv. því, er ég hef sagt áður um innflutningsverð þessara þriggja tegunda, þar er flugvélabenzínið með, sem ég taldi ekki áðan, þá hefur það numið 1959 189 millj. kr., og þar eru þó smurningsolíur ekki meðtaldar. Væru þær taldar með, mundi heildarinnflutnings-cif-verðið áreiðanlega nema nokkuð mikið á þriðja hundrað millj. kr., og þetta er miðað við það gengi, sem gildi fyrir síðustu gengislækkun. Getum við þá séð betur, hvernig þetta verður í krónutölu, eftir að búið er að lækka krónuna, eins og nú hefur verið gert, og sést þá enn betur, hversu mikilli upphæð þetta nemur á hvert einasta mannsbarn í landinu.

Það gefur þess vegna auga leið, að það skiptir miklu máli, hvernig farið er með verzlun þessara vara og hvernig hún er skipulögð. Ég vék að því áðan, hvernig reynslan hefði orðið af þeirri samkeppni, sem oliufélagin hafa haft sín á milli, og hvernig hún hefur beinlínis orðið til þess að hækka verð þessara vara. Og þá ætla ég að koma að öðrum þætti, sem ekki er síður athyglisverður, og það er sú bitra reynsla af óheiðarleika, sem sannast hefur að átt hefur sér stað í sambandi við oliuverzlunina. Þetta hefur ekki einungis skeð einu sinni, heldur hvað eftir annað.

Fyrsta málið af þessu tagi var sem kunnugt er árið 1952, þegar Oliufélagið h/f varð uppvíst að því að hafa dregið sér ólöglegan gróða og var dæmt til að skila aftur hátt á aðra millj. kr. Það var þó engin sönnun fengin fyrir því, að þar hefðu öll kurl verið til grafar komin. Sú saga er gömul og allri þjóðinni svo gamalkunn, að ekki gerist þörf að hrekja hana hér í löngu máli eða aðra þá dóma, er gengu í sambandi við þessa atburði þá. En á s. l. ári rifjuðust þeir allir upp að nýju í sambandi við nýja kæru á hendur þessu sama félagi, og þó að rannsókn þess máls sé enn þá ekki lokið, hafa verið birtar opinberlega tvær skýrslur um hluta þeirrar rannsóknar. Samkv. þessum opinberu upplýsingum er hér um að ræða smygl, er nemur milljónum króna, án þess að eyrir hafi verið greiddur í lögboðin aðflutningsgjöld. Og ekki var verið að binda sig við eina tegund varnings, heldur ýmsar vörur, allt frá benzíni til áfengis. Eru m. a. í þeirri skýrslu, hinni fyrri, sem birt var, nefnd alls kyns tæki og vélar, varahlutir, frostlögur, ísvarnarefni og terpentína, svo að nokkuð sé nefnt. Aðstoð til

þess að koma þessari iðju í kring fékk þetta oliufélag hjá móðurfélaginu Esso í Bandaríkjunum og hernámsliðinu á Keflavíkurflugvelli. Enn fremur er ljóst af fyrri skýrslunni, sem birt var, — hún var birt í lok októbermánaðar 1954, — að þessi iðja hafði verið rekin árum saman. Og í síðari skýrslunni, sem birt var 19. des. 1959, kemur þetta enn þá betur fram. Samkv. þeirri skýrslu er upplýst, að þessi tvö félög, Oliufélagið og dótturfélag þess, Hið íslenska steinolíuhlutafélag, hafa beinlínis stolið 216 þús. dollurum af gjaldeyrstekjum sínum, en það nemur sem næst hálfri sjöttu millj. kr. á gamla genginu, ef miðað er við þáverandi gengi og 55% álag. Var hér eins og áður um að ræða margs konar varning, sem fluttur var í nafni hernámsliðsins og erlendra verktaka á Keflavíkurflugvelli. Um aðferðina segir svo í skýrslunni, með leyfi hæstv. forseta:

„Til kaupa á þessum varningi varð það að ráði árið 1953 milli fyrrv. framkvæmdastjóra Hins íslenska steinolíuhlutafélags og bandaríska fyrirtækisins Esso Standard Oil & Co., að stofnaður skyldi reikningur í nafni HÍŠ hjá dótturfélagi Esso Standard Oil & Co. í Bandaríkjunum. Reikningur þessi bar heitið „Special Record“ og er nr. 4138. Inn á þennan reikning skyldu renna hvern mánuð 4000 dollarar, sem teknir skyldu af þeim fjárhæðum, sem Esso Export Corporation innheimti mánaðarlega fyrir Hið íslenska steinolíuhlutafélag og Oliufélagið vegna sölu á eldsneyti, olíu og smurningsolíum til varnarliðsins á Keflavíkurflugvelli.“

Enn fremur segir svo: „Hverju sinni voru útbúnir tveir reikningar fyrir innheimtuna. Annar var 4000 dollurum lægri en hinn. Sá fór í bókhald Hins íslenska steinolíuhlutafélags. Hinn var sendur til Export Corporation til innheimtu í Washington. Þessum reikningi HÍŠ nr. 4138 var haldið vandilega leyndum fyrir gjaldeyriseftirlitinu. Reikningur þessi var opnaður 15. júní 1953. Reglulega hvern mánuð til maí 1957 voru lagðir 4000 dollarar inn á reikninginn. Greiðslurnar lögðust niður þá um eins árs skeið vegna minnkandi framkvæmda HÍŠ á Keflavíkurflugvelli, að því er fyrrverandi forstjóri Oliufélagsins hefur skýrt frá. Síðan hófust þær aftur í júlí 1958 og héldust út það ár.“

Þá segir enn fremur svo:

„Af gjaldeyrissinnstæðum á þessum reikningi var svo greitt andvirði margra þeirra tækja, sem Hið íslenska steinolíuhlutafélag flutti inn tollfrjálst í nafni hernámsliðsins og fyrr er um getið.“

Þetta eru aðeins glefsur úr hinum opinberu skýrslum rannsóknardómaranna og sýna þó glögg, hvílik reginspilling hefur fengið að þróast í öll þessi ár í skjóli hins svokallaða frjálsa verzlunarrekstrar á þessu sviði. Það er auðséð, að forráðamenn þessa félags hafa lítið lært á dómi þeim, sem þeir fengu 1952 og 1953, þegar strax á miðju því ári er skipulögð svona fyrirferðarmikil svikastarfsemi og henni er haldið áfram viðstöðulaust öll þessi ár. Auk þess hefur fyllilega verið gefið í skyn, að sú rannsókn, sem að baki þessum skýrslum stendur, nái aðeins yfir nokkurn hluta málsins. Að vísu hefur verið gefin út opinber tilkynning um, að fleiri skýrsl-

ur verði ekki birtar. Hvort sú tilkynning átti að skiljast svo, að ekki sé meira um málið að segja, sem almenning varðar, skal ég ekki leggja dóm á nú, eða hvort hún á fremur að skiljast þannig, að rannsókn málsins sé þegar orðin svo víðtæk og hættuleg vissum aðilum fleirum en þeim fyrirtækjum, sem enn hafa komið við sögu, og kunni jafnvel að snerta líka allviðkvæma strengi innan þess stjórnmalaflokks, sem fer með dómsmálastjórnina núna, til þess að hyggilegt sé að fletta ofan af fleiru. En það hygg ég mega fullyrða, að einmitt þetta sé ekki lítið útbreidd skoðun meðal hins óbreytta borgara hvarvetna um landið. En þrátt fyrir þessa yfirlýsingu hefur það skeð núna alveg nýlega, það var síðast í fyrradag, að annað stjórnarblaðið, blað Alþfl. og viðskmrh., sem frægt er, — og þetta blað er frægt fyrir það að kunna að standa á hleri, — það hefur nýja sögu að segja og nú á þá leið, að auk alls hins fyrrnefnda hafi fyrrverandi framkvæmdastjóri Oliufélagsins og Hins íslenska steinolíuhlutafélags flutt í kringum 80 þús. dollara frá Bandaríkjunum til Sviss, en í Sviss er sem kunnugt er það óska- og draumaland allra fjársvikara hvarvetna um heim, þar sem þeir geta óhultast geymt fjármuni sína, án þess að hægt sé að hnýsast í innstæður þeirra, eins og Alþýðublaðið kemst að orði. Þessi upphæð mundi nema á 4. millj. ísl. kr. og að því er blaðið segir flutt frá New York í byrjun árs 1959, rétt á eftir að rannsóknin hófst, en hún hófst í desember 1958.

Nú kann einhver að segja, að þetta eigi að eins við um þetta eina félag, sem hér er um að ræða, Oliufélagið h/f og dótturfélag þess. Það er að visu á vissan hátt rétt. Hin oliufélögin hafa ekki haft eins góða aðstöðu að geta notað verndarana á Keflavíkurflugvelli til þess að hjálpa sér til að koma í kring svona stórfelldum fjársvikum. En það er ekki aðalatriðið í þessu máli, hver það er, sem er sekur. Aðalatriðið er það, að þessi viðskiptaháttur skuli geta þróast undir því skipulagi, sem er, og þessi viðskiptaháttur hefur líka birt á fleiri sviðum í innflutningsverzlun okkar, þó að hvergi hafi sannast jafngífurlega stórkostleg fjárplógsstarfsemi sem í þessu, enda er hér um að ræða þann vöruflokk, sem langsamlega mestum upphæðum veltir í okkar innflutningsverzlun.

Ég tel, að þessi saga öll ásamt þeim rökum öðrum, sem ég nefndi áðan, renni nægilega styrkum stöðum undir þá skoðun, að nauðsynlegt sé að gera hér á verulega skipulagsbreytingu, enda sjást þess greinileg merki, að sú er að verða skoðun fjölda manna, sem betur og betur eru farnir að sjá, að við svo búið má ekki standa lengur. Og þá verður ekki um aðra leið að ræða en ríkisverzlun að verulegu eða öllu leyti.

Þá ætla ég að vikja fáum orðum að frv. sjálfu, sem hér liggur fyrir, eða einstökum atriðum þess.

Þegar vinstri stjórnin hafði sett að völdum árið 1956, lagði þá. sjútmrh., Lúðvík Jósefsson, þetta frv. fram í stjórninni og fór fram á, að það yrði flutt sem stjórnarfrv. Framsfl.

neitaði að fallast á þetta, og þrátt fyrir margfítrekaðar málaleitanir um það, náðist aldrei samkomulag um, að stjórnin yrði flytjandi þess. Þegar stjórnin var farin frá völdum og þar með séð, að ekki gat orðið um að ræða flutning þess sem stjórnarfrv., flutti Lúðvík Jósefsson málið sjálfur á síðasta þingi, og þar sem það varð þá ekki útrætt, hefur hann endurflutt það aftur á þessu þingi. Í bæði skiptin er það flutt í nákvæmlega sama formi og það var lagt fram í ríkisstj. Það er gert ráð fyrir, að stofnuð verði oliuverzlun ríkisins, sem annist öll innkaup á olíu og flutninga til landsins á öllum oliuvörum, bæði til brennslu og smurnings. Verzlunin skal sjá um flutning oliuvaranna í birgðastöðvar á innflutningshöfnum og leitast við að fjölga þeim til þess að auðvelda dreifingu. Enn fremur er gert ráð fyrir því, að hún taki núverandi birgðastöðvar á leigu af núverandi eigendum eða byggi nýjar, ef þörf er. Þó að ekki sé beint gert ráð fyrir, að oliuverzlunin hafi smásöluverzlun og dreifingu með höndum, mundi henni verða heimilt að selja opinberum aðilum og öðrum, er kaupa mikið magn í einu. Einnig mundu olíusamlögin án efa kaupa beint frá oliuverzluninni. Þá er enn fremur gert ráð fyrir því, að olíusamlög og aðrir aðilar, sem bundnir eru viðskiptasamningum við oliufélögin, séu lausir undan þeim án skaðabóta. Yfirleitt er í frv. ekki gengið eins langt og í öðrum tillögum, er fluttar hafa verið hér á Alþingi undanfarin ár um þessi mál, þar sem gert hefur verið ráð fyrir því, að oliuverzlunin taki að sér alla dreifingu þegar í stað. Það mun hafa vakað fyrir flm. að flytja málið í því formi, sem líklegast var að samkomulag náðist um, og jafnframt fá reynslu í þessum rekstri, er vísað gæti leiðina í þessum málum framvegis. Þá ber enn fremur að geta þess, að síðustu árin hefur ríkið verið hinn raunverulegi aðili, sem gert hefur sjálfa innkaupasamningana á þessum vörum. Þessi breyt. varð, þegar það féll inn í vöruskiptasamningana við Sovétríkin, svo sem hv. alþm. er kunnugt. En þegar svo er komið, að ríkið sjálft er orðið hinn raunverulegi kaupandi, er sannarlega í hæsta máta óeðlilegt, að það annist ekki heilðsöluuna og innflutninginn líka. Þegar er skeður sá skaði, að búið er að festa óhöflega mikið fé í vitlausum dreifingarkerfum sums staðar, eins og ég áður hef fært rök að. Auðvitað verður þetta kerfi notað, enda gerir frv. ekki ráð fyrir því að svipta hin starfandi oliufélög aðstöðu til að reka smásöluverzlun, a. m. k. að nokkru leyti. En það gerir hins vegar ráð fyrir því, að einnig fái aðrir aðilar, svo sem olíusamlög og félög bifreiðaeigenda o. fl., að kaupa oliuvörur beint frá sjálfri oliuverzlun ríkisins. Sé á annað borð unnt að skapa einhverja heilbrigða samkeppni til þess að halda verðinu niðri, ætti það að vera hægt með þessu fyrirkomulagi. Að öðru leyti þarfnast frv. ekki sérstakra skýringa.

Ég vil svo gera það að till. minni, að að lokinni þessari umr. verði málinu vísað til 2. umræðu og fjhn.

ATKVGR.
Frv. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til fjhn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

18. Vatnasvæði Þverár og Markarfljóts.

Á 27. fundi í Sp., 21. marz, var útbýtt frá Nd.:
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 18 26. febr. 1943, um breyt. á l. nr. 27 23. júní 1932, um samgöngubætur og fyrirhleðslur á vatnasvæði Þverár og Markarfljóts [98. mál] (þmfrv., A. 213).

Á 54. fundi í Nd., 24. marz, var frv. tekið til l. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 58. fundi í Nd., 30. marz, var frv. aftur tekið til l. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 22 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Björn Fr. Björnsson): Herra forseti. Frv. það, sem liggur hér fyrir og fjallar um vatnamál Rangæinga, flytjum við þrír þm. af Suðurlandi og er til breytinga á lögum um vatnasvæði frá 1932 og 1943. Frv. er flutt m. a. og aðallega að beiðni sýslunefndar Rangæinga.

Vatnamál í héraðinu hafa verið eitt af stórmálum þess um marga áratugi, og í þeim efnum hefur verið unnið gagnmerkt og þjónnýtt starf af hálfu hins opinbera og Rangæinga sjálfrá, og verður það starf seint fullþakkað. Hv. Alp. hefur fyrr og síðar sýnt þessum málum skilning og stutt að framkvæmdum með því að veita rífleg fjárfraðslög hverju sinni og oftast nær sinnt heim beiðnum, sem fyrir hafa legið bæði að heiman og eins frá vegamála-stjóra, sem hefur haft yfirumsjón um framkvæmdir þessara mála. Viljum við Rangæingar mjög þakka, hversu vel og skilmerkilega hv. Alp. hefur ævinlega tekið undir hverja málaleitun okkar í þessu efni, og árangurinn af því starfi, sem hér hefur verið unnið, hefur ekki látið á sér standa. Héraðinu hefur á stórum landsvæðum verið forðað frá gereyðingu, og þar sem áður voru beljandi ár og svartir sandar, blasa nú við sjónum fagrar og frjósamar gróðurlundur og vöxtur mikill hvarvetna í gróðri. Fjöldi ábýlisjarða, sem annars hefðu farið í auðn, er nú við lýði og í góðri byggð. Allt þetta verður seint fullmetið. Þarna hefur verið meiri háttar landvarnarstarf á ferðinni, en kostnaðurinn við framkvæmdir hefur að sjálfsögðu orðið mikill bæði af fyrirhleðslum, byggingu brúa, varnargarða og margvíslegri annarri mannvirkjagerð, og hefur ríkissjóður jafnan borið uppi mestan hluta þessa kostnaðar, fyrst og fremst að fullu kostnaðinn við að byggja fyrirhleðslur til að veita Markarfljóti,

Álum, Affalli og Þverá í einn farveg, Markarfljót, enn fremur staðið undir kostnaði af nauðsynlegum endurbótum og lengingu varnargarða hjá Seljalandi til varnar landspjöllum þar. En að því er áhrærir aðrar framkvæmdir á vatnasvæðinu hefur sýslusjóði borið að greiða nokkurn hluta af kostnaði á móti ríkissjóði, þannig að varnargarða innan Háamúla í Fljótshlíð og sunnan Markarfljótsbrúar undir Eyjafjöllum hefur sýslusjóði verið gert að greiða að ¼ hluta á móti ríkissjóði, í annan stað ¼ hluta að því er varðar nauðsynlegar fyrirhleðslur og önnur mannvirki til varnar gegn yfirvofandi stórfelldum skemmdum á vatnasvæðinu annars staðar og síðan ¼ hluta á móti ríkissjóði af flóðgáttabyggingum, þar sem nauðsynlegt hefur verið að reisa þær.

Þó að vel og mikið hafi verið gert í þessum efnum á undanföllum áratugum, eru framkvæmdir engan veginn að lokum komnar. Það þarf jafnan og ævinlega að halda uppi nauðsynlegu viðhaldi allra hinna mörgu mannvirkja, til þess að ekki falli í sama far og áður var. En í sambandi við viðhald á þessum mannvirkjum öllum verður að geta þess, að að áliti heimamanna er nú svo komið, að viðhaldið muni hneigjast einvörðungu að því að halda uppi greiðum samgöngum á svæðinu, þannig að kostnaðurinn tilheyri í raun og veru samgöngumálum héraðsins. Það er af þeirri sök, sem þetta frv. er hér fram borið fyrst og fremst. Sú lækkun, sem þannig yrði á greiðslu-hluta af hálfu héraðsins, er niður félli ¼ hluti og ¼ um sumar tegundir aðgerða, mundi gera það að verkum, að sýslusjóður gæti snúið sér með fjármagn sitt að öðrum framkvæmdum, sem mjög er þörf, og þannig létti mjög fyrir honum. Hins vegar mundi þetta viðbótarframlag væntanlega ekki skipta ríkissjóð, svo að neinu verulegu nemi.

Sýslunefndin hefur á nokkrum undanföllum fundum sínum athugað þetta mál og hefur komið að þeirri niðurstöðu, að þessarar breytingar væri vegna sýslusjóðsins mikil þörf, enda skiljanlegt.

Það má kannske segja, að hér hafi ekki verið um að ræða neinar verulega þungar greiðslur af hálfu sýslusjóðs. En hins vegar er þess að geta, að viðhaldið í framtíðinni getur orðið mjög þungt og þyngist sennilega með hverju ári, sem líður, þannig að þetta gæti orðið óeðlilegur og óbærilegur baggi fyrir sýslusjóð.

Með hliðsjón af því, að við heimamenn teljum þetta til samgöngumála nú orðið einvörðungu, vildum við gjarnan fara þess á leit, að hv. Alp. sæi sér fært að samþ. frv. Það yrði síður en svo á móti von okkar, að hv. Alp. gerði það. Alp., eins og sagði í upphafi, hefur jafnan stutt að þessum málum, og fjölmargir alþm. hafa komið á þessi svæði og orðið þá þess visir, hversu mjög hefur verið að unnið þarna til bóta, og orðið því fúsari að fylgja málinu eftir hér á hv. Alþingi. Því er hægt að slá föstu, að alþm. hafa jafnan sýnt ótvíráðan velvilja og fyllsta skilning á málinu.

Ég held að öðru leyti, að grg. frv. sé það ljós, að hún nái nokkurn veginn að túlka það, sem hér

er farið fram á, og geti ég því sparað mér frekari málalengingu. Ég vil leyfa mér að óska þess, að málinu verði að lokinni þessari umræðu vísað til 2. umr. og fjhn.

ATKVG.R.

Frv. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til fjhn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

19. Reykjanesbraut.

Á 28. fundi í Sp., 23. marz, var útbýtt frá Nd.: Frv. til 1. um Reykjanesbraut [101. mál] (þm-frv., A. 222).

Á 54., 60., 61., 72., 73. og 74. fundi í Nd., 24. marz, 1., 4., 28. og 29. apríl, 2. maí, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 75. fundi í Nd., 3. maí, var frv. enn tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 22 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Jón Skaftason): Herra forseti. Á þskj. 222 flytjum við hv. 7. landsk. þm. frv. til laga um steinsteyptan veg frá Álfanesvegamótum um Keflavík og Garð og til Sandgerðis. Frv. fylgir allýtarleg grg., og get ég vísað til hennar að verulegu leyti um rökstuðning fyrir gildi málsins.

Þjóðvegakerfi landsins er mjög víða í óviðunandi ástandi, og nauðsyn þess að setja varanlegt slitlag á fjölförnuustu vegina verður brýnni með hverju ári vegna sívaxandi umferðar á þeim. Þrátt fyrir mikinn viðhaldskostnað verða malarvegir með um eða yfir 1000 bíla umferð á dag aldrei í viðunandi lagi og slit ökutækja á þeim margfalt meira en á malarvegum með hóflegri umferð.

Um nokkurn hluta Reykjanesbrautar fara nú daglega fast að 2000 bifreiðar, smáar og stórar. Sérleyfisbifreiðar, sem um veginn fara, flytja árlega farþega, sem eru langtum fleiri en allir landsmenn samtals, og er þá ekki reiknað með því fólki, sem ferðast um veg þennan í einkabifreiðum og leigubifreiðum, en tala þess mun nema mörgum tugum þúsunda.

Reykjanesbraut er því tvímælalaust fjölfarnasti þjóðvegur landsins, og eyðsla á fjármunum vegna viðhalds vegarins og rekstrar farartækja nemur vafalaust mörgum milljónum króna á ári. Þessi staðreynd ein út af fyrir sig gerir það að verkum, að Reykjanesbraut ætti að hafa forgang umfram aðra þjóðvegi, þegar byrjað verður á því að steypa þá. En þar að auki kemur svo önnur ástæða engu veigaminni, sem gerir það óhjákvæmilegt og þjóðhagslega sjálfsagt að hefj-

ast handa um framkvæmd þessa strax. Á ég hér við þá staðreynd, að innan nokkurra ára hlýtur Keflavíkurflugvöllur að gegna því hlutverki að vera aðalflugvöllur landsmanna bæði fyrir millilandaflug og sennilega einnig fyrir innanlandsflugið. Þegar svo er komið, er óhjákvæmilegt, að greiðfær, steypdur vegur tengi hann við höfuðborgina og nágrannabæi hennar.

Miklar umræður hafa að undanfögnu staðið yfir um framtíð Reykjavíkurflugvallar, og virðast flestir þeirrar skoðunar, að hann geti aðeins skamma hrið gegnt því hlutverki, sem hann hefur nú í flugmálum þjóðarinnar. Höfuðborgin þrengir æ meira að honum, og þróun flugmála er að gera hann algerlega ófullnægjandi. Í næstu framtíð liggur það fyrir, að upp risi stórt hótél í næsta nágrenni við Reykjavíkurflugvöll, og verði ráðhúsi Reykvíkinga valinn staður fyrir nyrðri enda Tjarnarinnar, hlýtur það að hafa truflandi áhrif á flug að og frá vellinum. Ekki þarf mikið að bera út af í flugtaki eða í lendingu, svo að lífi og eignum Reykvíkinga sé hættu búin af völdum flugvéla, sem Reykjavíkurflugvöll nota.

Nýlega skýrði Alþýðublaðið frá því, að flugbrautir Reykjavíkurflugvallar væru ekki nógu langar og undirstöður brautanna of ótraustar til þess að taka á móti hinum nýju flugvélum Loftleiða, ef þær kæmu fullhlaðnar frá Evrópu á leið vestur um haf, auk þess væru sumar brautanna, sagði blaðið, það signar, að hættu gæti stafað af, yrðu flugvélar þessar, sem væru á vesturleið, því að lenda á Keflavíkurflugvelli til að fá benzin og vistir til að halda áfram ferðinni til Ameríku. Sýnir þetta eina dæmi vel, hvert stefnir í þessum málum. Flugvélararnar verða stöðugt stærri, taka fleiri farþega og meiri farangur. Ef Reykjavíkurflugvöllur þolir ekki þunga þessara véla fullhlaðinna, hvað er þá um hinar stærri vélar, sem stöðugt eru að ryðja sér til rúms?

Á það hefur verið bent, að framtíðarlausn í flugvallarmálum Íslendinga sé sú að gera nýjan flugvöll á Álfanesinu. Hvað sem um þá hugmynd annars má segja, er augljóst, að stór flugvöllur þar ásamt nauðsynlegum búnaði mundi kosta mörg hundruð milljónir króna. Og hvað verður þess langt að biða, að Álfanesið lendi inn í stórborg Reykjavíkur og nágrannabæjanna? Skapast þar þá ekki sömu vandamálin og nú er við að glíma á Reykjavíkurflugvelli?

Að dómi okkar flm. þessa frv. og fjölda annarra manna er bezta, ódýrasta og eðlilegasta lausn þessa vanda sú að notast við Keflavíkurflugvöll sem aðalflugvöll landsmanna og að gera þangað greiðfæran steyptan veg frá Reykjavík og suður eftir. Íslendingar eiga þennan flugvöll ásamt þeim mannvirkjum, sem þar eru. Öll aðstaða er þar fyrir hendi til þess að reka innanlandsflugið og ekki hvað sízt millilandaflugið. Frá Reykjavík yrði um 25 mínútna akstur í bifreið suður á Keflavíkurflugvöll, ef um göðan, steinsteyptan veg væri að fara. Er það frambærilegt, að það eitt út af fyrir sig dæmi Keflavíkurflugvöll úr leik sem aðalflugvöll landsmanna?

Ekki er talið ósennilegt, að Keflavíkurflug-

völlur verði alþjóðleg lendingar- og skiptistöð á alþjóðaflugleið. Yrði svo, gefast mörg tækifæri fyrir landsmenn til viðskipta og nýrra atvinnugreina. En til þess að þetta geti orðið, er vafalaust, að vegarsambandið við höfuðborgina þyrfti að bæta stórlega.

Ég hef leitast við að skýra fyrir hv. alþm. þær sérstöku ástæður, er réttlæta það, að Reykjanesbraut verði að steypa sem allra fyrst, og hvað því valdi, að hún hafi og eigi að hafa forgangsrétt umfram aðra þjóðvegi landsins að þessu leyti. Mér er fyllilega ljóst, að þörfin fyrir steinsteypta þjóðvegi er miklu víðar til og að því verður að stefna, að svo verði gert í framtíðinni.

Framkvæmd lagafrv. þessa er dýr, og því er eðlilegt, að heimilt sé að taka lán til hennar. Mjög er sennilegt, að hægt væri að endurgreiða það lán að verulegu leyti með því að leggja nokkurt gjald á bifreiðar, sem um veginn fara, þar sem sparnaður á viðhaldi þeirra og rekstrar-kostnaði hlyti að verða verulegur frá því, sem nú er.

Auk þess vil ég lýsa hér yfir sem minni skoðun, að Reykjanesbraut er ekki sízt illa farin vegna þeirra afnota, sem Bandaríkjamenn hafa haft af vegi þessum á undanförunum árum eða Íslendingar, sem hafa starfað á vegum varnarliðsins. Ég lit því þannig persónulega á, að ekki væri óeðlilegt, að Bandaríkjastjórn eða varnarliðið greiddi að mjög verulegu leyti þann kostnað, sem yrði við þessa vegarlagningu, en þetta er persónuleg skoðun mín eins.

Það er vel kunnugt, hversu mikinn skerf Reykjanesbúar leggja í þjóðarþúið með hinum mikla sjávarafla. Það út af fyrir sig skapar þeim verulegan rétt á hendur stjórnenda þjóðfélagsins um að hraða vegargerð þessari sem allra mest. Þegar þar við bætast augljósir hagsmunir stórrar og sívaxandi atvinnugreina, eins og flugið er, til þess að vegur þessi verði gerður, þá ætti að mega vænta þess, að hv. alþm. létu ekki á sér standa með að styðja það frv., sem hér er nú til 1. umr., og sú er líka von okkar flm. frv.

Ég leyfi mér svo, herra forseti, að óska þess, að málinu verði vísað til fjhn. og til 2. umr.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Eins og flestum hv. þdm. er kunnugt og áreiðanlega engum betur en hv. 1. flm. þessa frv., þá flutti ég um þetta mál till. á síðasta þingi, og sætti hún, svo sem kunnugt er, hinna beztu meðferð, þar sem hv. fjvn. afgreiddi málið með alveg jákvæðri tillögu.

Það var játað, að íslenska ríkinu bæri að leggja inn á þá braut að steinsteypa vegina, fyrst og fremst aðalumerðaræðarnar og þá í allra fremstu röð Reykjanesbrautina.

Ég sagði, að hv. alþm. mundi vera kunnugt um þetta og ekki sízt hv. 1. flm., og ég sagðist hafa heyrt það á framsöguræðu hans, því að mér fannst ég kannast við ýmis af rökunum, og það er honum alls ekki til vansæmdar að lesa það, sem eldri menn og honum reyndari hafa áður um málið sagt.

Síðan ég flutti þessa tillögu við þessar ágætu

undirtektir Alþingis, sem ég er þakklátur fyrir, hef ég svo komið í enn sterkari aðstöðu til þess að sjá minum málum borgið, er ég á sæti í ríkisstj. ásamt með tveimur öðrum þm. Reykjaneskjördæmis, hæstv. fyrrverandi forsrh., núv. félmrh., Emil Jónssyni, og hæstv. fyrrv. og núv. utanrrh., Guðmundi Í. Guðmundssyni.

Nú veit ég ekki, hvort þessi ungi keppinautur minn þekkir mig nóg til þess að geta í eyðurnar um það, að eftir slíkar undirtektir á jafn-ágætu máli og ég flutti í fyrra og hann nú, mundi ég ekki stinga höndunum í vasann og segja: Hallelúja, ég fékk góðar undirtektir, og hvað skyldi ég kæra mig um veginn. — Nei, hann getur alveg treyst því, að þegar þingið tók svo vel á minnu máli og forsjónin lagaði þetta í hendi minni með því að fá mér sæti í ríkisstj. með svo valdamiklum mönnum fyrir Reykjaneskjördæmi sem þeir eru, er ég nefndi, hæstv. félmrh. og hæstv. utanrrh., þá uni ég því auðvitað ekki, að gata þessa máls til framkvæmda sé ekki tryggð og það á styttri tíma en fimm árum. Því má hann alveg treysta.

Ég þakka hins vegar góðar undirtektir og stuðning við þetta mjög þarfa mál, og rökin, sem hann færði, voru, að svo miklu leyti sem það ekki voru börnin mín, þá eru það fögur börn frá honum sjálfum eða hans samherjum, viðbót við hópinn af góðum rökum, þó að ég segi, að það getur vel verið, að það sé kannske ekki djúpur skilningur á eðli málsins að telja, að hann þurfi nú að leggja mér þetta lið. En það er gert af velvilja til mjög þýðingarmikiðs máls, ekki aðeins fyrir kjósendur okkar, heldur landsmenn í heild. Það eru svo margir, sem þarna eiga hlut að máli, að við megum báðir hafa góða samvizku út af því að styðja þetta mál, og ég vildi mega líta svo á, að ef ríkisstj. gerir sérstakar ráðstafanir til mikillar fjáreyðslu á stuttum tíma, þá megi telja að hans flutningur á þessu frv., sem einnig er flutt af hv. 7. landsk., sem er í hinum stjórnarandstöðuflokknum, sé tilkynning um það, að okkar hendur séu ekki of bundnar um ráðstöfun ríkisfjár í þessu þarfa augnamiði.

Ég sem sagt þakka stuðninginn, en get ekki stillt mig um að segja, að þetta hefði kannske ekki verið alveg lífsnauðsyn. Ég tel, að vitsmunum þessa unga þingmanns og starfsorku megi verja til fleiri gagnlegra hluta, því að þetta skal ég passa. En sem sagt: ég er þakklátur fyrir hugarfarið og sé enga ástæðu til þess að sjá ofsjónum yfir því, þó að hann deili góðu máli með mér. Maður á alltaf að fagna stuðningi við góð málefni, og ég geri það. Ég óska honum þess, að hann beri gæfu til í framtíðinni að eiga samleið með mér, ekki aðeins brautina suður í Keflavík, þar sem við á okkar finu biðilsbuxum tölum við kjósendurna, heldur á hinum breiða vegi stjórnmalanna, þar sem góðir menn eiga að haldast í hendur. Ég styð svo till. þessa hv. 1. flm. um, að málinu verði vísað til nefndar. Hvað svo skeður, hvort það kemur úr nefnd, áður en vegurinn kemur suður eftir, veit ég ekkert um, en ég legg höfuðáherzlu á að fá veginn, og við gerum það báðir, — er það ekki? — að fá veginn suður eftir.

Benedikt Gröndal: Herra forseti. Enda þótt það sé augljóst mál, að framgangur þessarar vegarhugmyndar muni ekki sízt fara eftir því, hvernig ríkisstj. framkvæmir eldri till., eins og hæstv. forsrh. hefur bent á, þá gat ég ekki stað-
ízt það að gera við þetta mál eina örliða brtt. Vil ég nú lýsa henni með fáum orðum í þeirri von, að hún geti orðið til þess að minna á einn anga af þessum væntanlega vegi.

Ég rak í það augun, að í þessu frv. er talað um veg frá Álfþanesvegamótum um Keflavík og Garð til Sandgerðis. Nú þyrftu þessar vegar-
arbætur að vera töluvert lengri. Þær þyrftu að ná alla leið norður til Reykjavíkur. Að visu er nú þegar malbikuð braut milli Hafnarfjarðar og Reykjavíkur, en umferðin á þeirri braut er svo
gífurlega mikil miðað við aðra vegi, að ein-
föld malbikuð braut þar er sízt betur fullnæg-
andi miðað við umferð heldur en margir aðrir
vegir á landinu.

Mér er tjáð, að höfuðþjóðvegir landsins, eins og t. d. Norðurlandsbraut, hafi að jafnaði 100—
200 bíla umferð á dag, sem geti farið upp í 200—
300 á helgidögum í góðu veðri. Þegar sumarum-
ferð til Þingvalla er allra mest á hátíðisdögum
í góðu veðri, fara 1300—1400 bílar á dag um
þann veg. Þegar allra mest umferð er um veginn
við Elliðaár, sem er innan marka Reykjavíkur,
eru taldir fara þar rúmlega 7000 bílar. En á veg-
arkafnanum frá Reykjavík suður að Fossvogi, ef
talið er t. d. við Fossvogsbrú, þá sýndu rann-
sóknir í fyrrasumar, að þar fóru 9000 bílar
fram hjá á dag. Tæplega helmingur af þessum
bílum mun fara í Kópavog, þannig að umferðin
sunnan við Kópavog er 4000—5000 bílar á dag,
en sunnan við Hafnarfjörð og til Keflavíkur er
umferðin talin vera rúmlega 1000. Sá vegarkafli,
sem ég vil bæta inn í frv. á þann hátt, að gerð
yrði tvöföld braut milli Reykjavíkur og Hafnar-
fjarðar, ber samkv. síðustu athugunum rúmlega
9 sinnum meiri umferð en höfuðbrautin frá
Hafnarfirði og suður úr, og er þó umferð þar
a. m. k. fimm sinnum meiri en allra mesta um-
ferð á höfuðbrautum annars staðar á landinu.

Kunnugir menn segja um veginn frá Reykja-
vík suður í Kópavog, að nú sé á hann lagt eins
mikið og sá vegur þolir og það sé hægt að
vænta þess tiltölulega fljótt, að þar stefni í
alger vandræði. Kunnugir menn þessum málum
segja líka, að slysað hætta sé jafnvel meiri á þess-
um malbikaða spotta til Hafnarfjarðar, eins
og hann er nú, heldur en á mörgum malarveg-
unum, og umferðartruflanir séu þar algengari.
Ég hygg því, að það mæli sterk rök með því, að
jafnframt því, sem hæstv. forsrh. og félagar
hans í ríkisstj. framkvæma þessa hugmynd, sem
hér hefur komið fram áður á Alp., verði hugsað
fyrir því að tryggja tvöfalda akbraut á milli
Reykjavíkur og Hafnarfjarðar.

Flm. (Jón Skaftason): Herra forseti. Þær upp-
lýsingar, sem hæstv. forsrh. gaf hér um Reykja-
nesbrautina, að því er mér skildist, að ákvörð-
un væri tekin í ríkisstj. um, að þessi framkvæmd
skyldi unnin núna á næstu árum, að mér skilst
á færri árum en fimm, eins og við flm. höfum
lagt til í frv. okkar, þær gleðja mig vissulega

mjög mikið. En ástæðan til þess, að við flm.
töldum sjálfsagt að flytja þetta frv., er þessi:

Á þinginu 1958 mun núv. hæstv. forsrh. hafa
flutt till. til þál. um steinsteyptan veg frá
Reykjavík og suður til Sandgerðis. Sú þáltill.
fékk þá afgreiðslu, að hún var sameinuð ann-
arri þáltill., sem þá var til meðferðar hér á Alp.
og fjallaði um það, að almennt skyldi fara fram
athugun á því, hvaða þjóðvegi ætti að stein-
steypa á næstu árum, og í till. var vegamála-
stjóra falið að gera framkvæmdaáætlun og kostn-
aðaráætlun um þessa aðalþjóðvegi landsins.
Ástandið var sem sagt þannig, þegar við flutt-
um þessa till., að þá lá ekkert beint fyrir um
það, að Reykjanesbraut skyldi steyp.

Hins vegar er það ekki óeðlilegt, og ég hygg,
að hæstv. forsrh. telji það ekki, ef hann athugar
þetta af fullu réttlæti, að við flutningsmenn
höfum talið ástæðu til þess að flytja þetta frv.,
því að það er nú einu sinni staðreynd, og ég er
ekki að skýra frá henni til þess að lasta hæstv.
forsrh., heldur vil ég skýra frá því sem stað-
reynd, að hann hefur nú setið sem þm. þessa
kjördæmis í 40 ár á Alp. og Reykjanesbrautin
mun nú vera sá af þjóðvegum landsins, sem
langverst er farinn af þeim öllum.

Ég tel því, að þó að þessari hugmynd hafi
verið hreyft almennt orðaðri, hafi frv.-flutn-
ingur okkar verið í hæsta máta eðlilegur. Í
fyrsta lagi er verið að þreifa á því, hvort fyrir
því sé almennur vilji hjá þm. að samþykkja það,
að vegna alveg sérstakra ástæðna skuli Reykja-
nesbrautin hafa forgang umfram aðra þjóðvegi
í landinu, þegar farið verður að steypa þá. Og
ég hygg, að hæstv. forsrh. sé mér sammála um,
að það sé dálítið annað að hafa í höndunum, ef
svo vel tækist til, lagasetningu frá Alp. um, að
Reykjanesbraut skuli steypa, en almennt orðaða
þál. um, að gerð skuli framkvæmdaáætlun um
að steypa aðalþjóðvegi landsins, en meira ligg-
ur ekki fyrir nú og lá ekki fyrir, þegar við flutt-
um þetta frv. okkar, hv. 7. landsk. og ég.

Ég vil svo að endingu þakka hæstv. forsrh.
fyrir þau hlýju orð, sem hann lét hér falla í
minn garð, og ég get alveg fullvissað hann um
það, að fyrir okkur flm. vakir eingöngu það að
fá þessu verki hrundið af stað, og við teljum,
að alveg sérstakar ástæður séu fyrir hendi, sem
geri það sjálfsagt og eðlilegt og þjóðhagslega
nauðsynlegt, að Reykjanesbrautin verði steyp
og steyp sem allra fyrst.

Unnar Stefánsson: Herra forseti. Í sambandi
við frv. það til laga, sem hér er til umr., vil ég
aðeins vekja athygli hv. alþm. á lögum, sem
voru samþ. af Alp. árið 1946 um Austurveg. Í
þeim lögum segir í 3. gr., með leyfi hæstv. for-
seta: „Veginn skal fullgera með slitlagi úr stein-
steypu.“ Í 5. gr.: „Skal miða framkvæmdir við,
að vegurinn verði allur fullgerður á næstu 7 ár-
um, enda verði nægilegt vinnuafli fánlegt svo
og stórvirkar vinnuvélar.“ Og í 6. gr.: „Til fram-
kvæmda samkv. lögum þessum heimilast ríkisstj.
að taka lán allt að 20 millj. kr.“

Þetta var í lögum, sem samþ. voru árið 1946
um Austurveg, sem átti þá að fullgerast samkv.
þeim lögum á næstu 7 árum. Frá þessari laga-

setningu eru liðin ekki sjö ár, heldur tvöfalt sjö ár, en enn þá er ekki fyrirsjáanlegt, að Austurvegur komist í not á næstu árum. Ég vildi aðeins vekja athygli hv. alþm. og hæstv. ríkisstj. á þessum lögum. Þó að Suðurlandskjördæmi eigi ekki nema einn fulltrúa í ríkisstj., þá vænti ég þess, að ríkisstj. muni eftir þessum lögum í sambandi við fyrirhugaðar vegaframkvæmdir.

Mig langar til þess að skjóta fram að lokum einni hugmynd, sem e. t. v. gæti komið að gagni, til þess að unnt verði að framkvæma þessi lög. Hér hefur í 6. gr. verið gert ráð fyrir, að ríkisstj. heimilist að taka til framkvæmda þessara lán allt að 20 millj. kr. Þetta hefur ekki verið gert. En mér hefur dottið í hug í sambandi við annað mál, hafnargerð í Þorlákshöfn, sem ákveðið hefur verið að taka lán til, allt að 45 millj. kr. samkv. núverandi gengi, en þegar lánið var ákveðið, mundi sú upphæð í erlendri mynt, 1,2 millj. dollara, hafa verið um 30 millj. ísl. króna, sem var á þeim tíma gert ráð fyrir að yrði nóg til að fullgera höfn í Þorlákshöfn. Þessi upphæð hefur hækkað verulega við gengisbreytingu og annað kemur til, að slíkt mannvirki í Þorlákshöfn verður ekki gert á minna en 3–4 árum. Ég vil leyfa mér að varpa fram þeirri hugmynd til hæstv. ríkisstj. og hæstv. samgrh., hvort ekki væri hugsanlegt, að af þessari fjárupphæð væri tekið lán til bráðabirgða til þess að fullgera í einu veffangi Austurveg með þáð fyrir augum, að hv. Alþ., sem að öllum líkindum situr skipað sömu alþm. á næstu árum, muni á fjárl. næstu ára geta endurgreitt þetta lán, þannig að peningarnir verði eftir sem áður til taks, þegar þá þarf að nota til hafnargerðar í Þorlákshöfn. Ég varpa fram þessari hugmynd og vil leyfa mér að vænta þess, að hæstv. ríkisstj. taki hana til gaumgæfilegrar athugunar.

Ég ætla ekki að fjölyrða um gagnsemi Austurvegar, það hefur verið gert áður hér á þingi, vil aðeins vekja athygli á því að lokum, að Alþ. og ríkisstj. hefur á undanförunum árum tvímælaust rekið alranga stefnu í sambandi við vegagerðir, þannig að vegalagning í landinu virðist vera í algerum ólestri, eins og glöggst sést á því, að helztu og fjölförnustu millibýggðavegir eru núna mjög skammt á veg komnir, meðan stórar fjárfúlgur hafa verið lagðar hingað og þangað um landið í stutta vegarspotta og smábrýr.

Ég vildi sem sagt aðeins vekja athygli á þessari hugmynd og vænti þess, að hún verði tekin til vinsamlegrar athugunar. Í fáum orðum: Tekið verði lán til bráðabirgða til þess að fullgera Austurveg, sem Alþ. mundi síðar endurgreiða með fjáframlögum á fjárlögum, eins og gert er ráð fyrir til Austurvegar. Í staðinn fyrir að mjatla veginn áfram á næstu 5–6 árum með því að vinna fyrir eina millj. á ári, verði hann allur unninn á einu eða tveimur næstu árum fyrir lánsfé, sem endurgreiðist síðan til þessa lánsfjár, sem áður var aflað til hafnargerðar í Þorlákshöfn. Austurlandsvegur mundi í sambandi við hafnargerðirnar koma að mjög góðum notum, vegna þess að leiðin milli Reykjavíkur og Þorlákshafnar mundi styttest verulega, og þess vegna yrði það að miklu gagni, ef þessi háttur yrði á hafður með þessa vegargerð.

Alþt. 1959. C. (80. löggjafarþing).

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Hv. 5. þm. Vesturl. (BGr) minnti hér á, að það væri rík þörf á að bæta veginn til Hafnarfjarðar, og færði fyrir því ýmis rétt rök, og ekki er það á móti mínum vilja, síður en svo, heldur mundi ég vilja veita því stuðning, ef ég væri þess megnugur, og ég hygg líka, að það liði ekki á löngu, áður en sú hugmynd fær fylgi almennt hér á Alþ., alveg með sama hætti og ætti að mega ætla, að hugmyndin um Austurveg mundi einnig fagna fylgi hér, þegar frá liða stundir og áður en langt um liður. En við verðum auðvitað að gera okkur grein fyrir, að í þessum efnum sem öðrum getum við ekki gert allt í einu. Við höfum ekki mannafla og ekki verkfæri, ekki tæki til þess og kannske ekki heldur fé.

Það er alveg bært af umsögn vegamálastjórans, sem fylgdi álit hv. fjvn. um þær till., sem þá lágu fyrir og voru afgreiddar með sameiginlegri till. fjvn. 11. maí 1959, að vegamálastjóri vill láta það skiljast, að hann telur, að svo brýn sem þörfin sé víða, eða a. m. k. á nokkrum stöðum og þá ekki sízt á Austurvegi, þá sé Reykjanesbrautin þörfust.

Það er alveg rétt, sem hv. 4. þm. Reykn. (JSk) sagði, að þessi braut er verst farin þrátt fyrir 40 ára þingmennsku mína, eins og hann orðaði það. Ég hef nú því miður ekki þann heiður að hafa verið 40 ár á þingi, en ég hugsar, að ég hafi gert gagn á við það, sem hann verður búinn að gera á 40 árum, og þetta er ekki sagt nema í góðu, eins og maður segir. En það er rétt, þetta er ekki mér til einhliða heiðurs, og það er ég sjálfur, sem fann upp, að þetta væri Ódáðahraun íslenzkra vega, með engri virðingu fyrir mínu atgervi og framkvæmdum á því sviði. Ég sagði það. En ef ég svo vil fara yfir í karlagrobbið, þá segi ég, að þessi mikla umferð í kjördæminu á rætur að rekja til margs og þar á meðal til hinna miklu framfara, sem orðið hafa síðustu áratugina í þessu kjördæmi. Ég er þó ekki orðinn svo montinn, þótt gamall sé, að ég ætli að fara að eigna mér þær sem aðalmanni. En nokkurn þátt á nú kannske þessi gamli þm. í að hafa greitt fyrir vissum framkvæmdum í kjördæminu. Ódáðahraunið er að vissu leyti afleiðing af umferðinni, sem stafar af þessum miklu framförum, sem þarna hafa orðið.

Þetta er nú utan við veginn, ef við megum svo segja, og a. m. k. er þetta enginn steinsteyptur vegur, sem við erum nú að tala um. En það er rétt, og um það erum við alveg sammála, að hér ber að láta hendur standa fram úr ermum. Ég sagði ekki, að búið væri að taka ákvörðun um að gera þetta í ríkisstj., en ég bar það undir hans mat, þó að hann þekkti mið lítið, hvort ég mundi una því, eftir að ég hef fengið þessar ágætu undirtektir Alþ. og eftir að hafa fengið þessa þryðilegu aðstöðu til þess að koma mínum hugðarefnum í framkvæmd, — hvort ég mundi þá una því að hafa hendur í vösum og láta ekkert verða úr framkvæmdum. Ég hef enga tilhneigingu til þess að hafa minn hlut stærri, ef um framkvæmdir verður að ræða, sem ég vona að verði, en samstarfsmanna minna í ríkisstj. og ekki sízt annarra þm. þessa kjördæmis, sem þar eiga sæti. En það ætti að mega

ætla, að þessu máli hefði verið borgið, hvort sem slíkt frv. sem hér liggur fyrir hefði verið flutt eða ekki. En látum það alveg liggja á milli hluta. Efni málsins er, að það er ríkur áhugi í stjórnmálaliðinu, a. m. k. innan ríkisstj., að hrinda þessu máli fljótlega í framkvæmd. Og ég endurtek það, sem ég áðan sagði, að ég vildi mega líta á það sem stuðning andstöðuflokkanna við þá hugmynd, að tveir efnismenn úr æskulýðsfylkingu þess göfuga hóps hafa nú slegist í fylgdina um að steinsteypa þeirra farveg suður í vikurnar hér suður með sjónum. Ég hjó í það og lýk máli mínu með því, að hv. 1. flm. sagði með mikill einlægni eitthvað á þá leið: Það vakir eingöngu fyrir mér að fá veginum hrundið í framkvæmd. — Ég segi ekki, að ég hafi þurft á þessari yfirlýsingu að halda, en samt styrkir hún mig. Ég veit þá betur, að það vakti eingöngu fyrir honum að fá veginn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til samgmn. með 23 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar, en brtt. við það barst á þskj. 281.

20. Búnaðarháskóli.

Á 29. fundi í Sp., 24. marz, var útbýtt frá Nd.: Frv. til 1. um búnaðarháskóla á Íslandi [103. mál] (þmfrv., A. 226).

Á 55. fundi í Nd., 25. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 59. fundi í Nd., 31. marz, var frv. aftur tekið til 1. umr.

Frsm. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Við lifum á mikilli öld véla og tækni, og stundum heyrist það sagt, að vélarnar séu á góðri leið með að verða manninum ofviða. Þó er það staðreynd á þessari öld, að aldrei hafa meiri kröfur verið gerðar til mannsins sjálfs, aldrei hefur meiri þörf verið fyrir sérmenntað fólk á ýmsum sviðum, aldrei hefur meira reynt á það, að maðurinn beitti hugviti sínu, ekki aðeins til þess að finna upp vélar og tæki, heldur líka til að stjórna tækjunum á hagkvæman hátt.

Þessar staðreyndir eiga ekki síður við landbúnað en aðrar atvinnugreinar, og er vissulega bæði hér á landi og í öðrum löndum þörf fyrir mikla og vaxandi menntun fyrir bændastéttina. Nútímabóndinn getur ekki látið sér nægja það, sem faðir hans og afi kunnu til búnaðar, heldur þarf hann að hafa allmikla þekkingu á málum eins og efnafræði, geta gert sér grein fyrir efna-skiptum jarðvegs og ýmsu því, sem við fyrstu sýn mætti ætla að væri lítt viðkomandi landbúnaði.

Hér á Íslandi er töluverð þörf fyrir sérmenntað fólk, ekki aðeins búfræðinga, sem útskrifaðir eru af búnaðarskólum, heldur fólk, sem hefur gengið lengra og öðlazi meiri menntun en þar er veitt. Það er ætlað, að um eða yfir 60 ráðunautar starfi hér á landi við landbúnaðinn. Þar að auki er allmargt fólk við ramnsóknarstofur og ýmsar aðrar stofnanir, og ætla kunnugir, að til þess að skipa þetta lið þurfi að koma fram á hverju ári a. m. k. 7—10 manns, sem hefur lokið framhaldsmenntun í einhverjum greinum landbúnaðar.

Framhaldsmenntun eða æðri búnaðarmenntun hefur verið alllengi á dagskrá hér á landi. Búnaðarþing mun árið 1943 hafa falið mþn., sem þá var skipuð, að taka til meðferðar, hvernig best muni hagað framhaldsnámi í búfræði. Þessi n. athugaði verkefnið, og komu fram ýmsar tillögur á árinu 1944, en ekkert varð úr frekari framkvæmdum að sinni. Fyrsta skrefið í þessu máli var hins vegar stigið 1947, þegar Bjarni Ásgeirsson, þáv. landbrh., ákvað stofnun framhaldsdeildar við bændaskólann á Hvanneyri. Fyrsti hópur búfræðikandidata var útskrifaður þaðan árið 1949.

Það varð fljótlega ljóst, að þetta var ekki framtíðarlausn á málinu, — að hafa aðeins framhaldsdeild við bændaskólann á Hvanneyri. Árið 1954 skipaði Steingrímur Steinþórsson, sem þá var landbrh., n. til þess að athuga starfshætti framhaldsdeildarinnar og gera tillögur um æðri búnaðarmenntun. Í þessari nefnd áttu sæti Guðmundur Jónsson skólastjóri á Hvanneyri, Kristján Karlsson skólastjóri á Hólum og dr. Halldór Pálsson. Þessi nefnd skilaði álitinu vorið 1956. Hún varð ekki sammála, svo að álitid kom fram í tvönnu lagi. Eftir að álitserðir þessara þriggja manna lágu fyrir, var málið allmikið rætt og kom m. a. fyrir búnaðarþingi árið 1958, hafði raunar verið rætt á búnaðarþingum á árunum þar áður, en gengið var til afgreiðslu og ákvörðunar um það á búnaðarþingi 1958. Það var samþykkt ályktun þess efnis, að búnaðarþing teldi brýna þörf á, að kennsla í búvísindum hérlandis yrði eflð og aukin frá því, sem nú er, og að stofnaður skyldi fullkominn búnaðarháskóli hér á landi og hann staðsettur á Hvanneyri.

Í framhaldi af þessari ákvörðun búnaðarþings skipaði menntmrh., Gylfi P. Gíslason, í febrúar 1959 þriggja manna n. til þess að semja frv. um búnaðarháskóla á Hvanneyri samkv. ályktun búnaðarþings. Í þessari nefnd áttu sæti Steingrímur Steinþórsson búnaðarmálastjóri, sem var formaður n., Guðmundur Jónsson skólastjóri á Hvanneyri og Benedikt Gröndal. Þessi n. skilaði í janúar s. l. frv. og grg., sem landbn. þessarar hv. d. hefur nú flutt hér samkv. beiðni hæstv. landbrh., Ingólfs Jónssonar. Verkefni n. var að semja frv. um búnaðarháskóla á Hvanneyri, og skilaði n. því starfi af sér í einu lagi, en Steingrímur Steinþórsson búnaðarmálastjóri skrifaði undir það með fyrirvara, sökum þess að hann er ekki samþykkur nokkrum höfuðatriðum málsins, og kemur ágreiningur hans fram í fskj., sem samkv. ósk hans er prentað með frv.

Í sambandi við þetta mál eru tvö höfuðatriði, sem mest hefur verið rætt og deilt um. Fyrra

atriðið er, hvort byggja eigi framhaldsbúnaðarmenntun hér á landi á því, að þeir, sem fá slíka menntun, skuli hafa lokið stúdentsprófi. Margir þeir, sem aðhyllast þessa skoðun, hugsa sér þróun þessara mála þannig, að stofnuð yrði deild við Háskóla Íslands og búnaðarfræðslan færi þar fram, m. ö. o., að búnaðarfræðslan yrði felld algerlega inn í háskólakerfi það, sem við nú höfum. Aðrir eru þeirrar skoðunar, að það sé ekki lífsnauðsynlegt, að þeir menn, sem stunda slíkt nám, hafi lokið stúdentsprófi, þeir þurfi á öðrum undirbúningi að halda engu síður, og er þá sérstaklega lögð áherzla á, að þau störf, sem þetta fólk hlýtur að inna af hendi fyrir þjóðfélagið að námi loknu, hvort sem væru ráðunautsstörf eða tilraunastörf, séu svo nátengd sveitunum og búnaðinum sjálfum, að það sé miklu meira virði, að fólk hafi innt af hendi nauðsynlegt starf um ákveðinn tíma til sveita, heldur en hitt, að það hafi lokið stúdentsprófi í latínu, frönsku, veraldarsögu eða öðrum slíkum greinum. Segja má, að með því frv., sem hér er lagt fram, sé farið bil beggja. Það er ekki lagt til, að stúdentspróf í heild sinni sé gert að skilyrði fyrir inngöngu í búnaðarháskóla, heldur að í fyrsta lagi hafi sá, sem vill fá inngöngu í þennan skóla, lokið búfræðiprófi með fyrstu einkunn og í öðru lagi hafi hann stúdentspróf eða miðskólapróf og framhaldsmenntun í stærðfræði, íslenzku, dönsku og ensku, sem svari því sem næst til stúdentsprófs máladeildar í stærðfræði, stúdentsprófs í dönsku, prófs úr 2. bekk menntaskóla í ensku og íslenzku.

Á það hefur verið bent, að væri þetta framhaldsnám algerlega fellt inn í háskólakerfi okkar, mundu líkur til þess, að í þessa deild færu ýmsir menn, sem hafa langa skólagöngu að baki og vilja tiltölulega stutt nám, því að þetta yrði væntanlega ekki nema þriggja ára, e. t. v. síðar fjögurra ára nám. Á hinn bóginn eru taldar miklar líkur til þess, að fram komi ungir menn, sem hafa áhuga á landbúnaði og vilja helga honum ævistarf sitt, en hafa ekki gengið menntaveginum eftir venjulegum menntaskólaleiðum og hafi því ekki stúdentspróf. Slíkum mönnum, sem mjög væri skillegt að fá inn í stétt þeirra, sem hafa æðri búnaðarmenntun í landinu, ætti að vera kleift að ljúka skilyrðum eins og stúdentsprófi í stærðfræði, eins og það er í máladeild, prófi í dönsku, íslenzku og ensku, eins og kennt er í öðrum bekk menntaskóla. Hitt skilyrðið er algerlega óhjákvæmilegt, að umsækjandi sé búfræðingur.

Hitt deiluefnið, sem hefur verið umhverfis væntanlegan búnaðarháskóla, er, hvort þessi skóli skuli aðeins verða deild úr Háskóla Íslands í Reykjavík eða hvort hann á að verða sjálfstæð stofnun, og er þá fyrst og fremst talað um slíka stofnun á Hvanneyri, þar sem hún mundi starfa við hlið bændaskólans, sem þar hefur verið um margra áratuga skeið. Sú skoðun hefur orðið ofan á á búnaðarþingi og hefur verið ráðandi við undirbúning þessa frv., að það sé ekki æskilegt að hafa búnaðarháskóla Íslendinga í Reykjavík og miklu æskilegra, að hann sé á hentugum stað utan Reykjavíkur, og hafa menn þá staðnæmt fyrst við Hvanneyri. Ég mun ekki á þessu stigi

málsins fara út í ýtarlegar umr. um þessi sjónarmið, en vildi aðeins gera grein fyrir þeim, því að umr. um þetta mál hafa að verulegu leyti snúist um þessi atriði.

Það eru margir kostir við að hafa slíkan skóla á Hvanneyri. Þar hefur þegar verið starfandi framhaldsdeild um nokkurra ára skeið. Þar er stór og mikill búnaðarskóli. Þar er fjölbreytt land til hvers konar tilrauna í jarðrækt, skógrækt o. fl. Þar er eitt af stærstu kúabúum landsins. Þar er stórt fjárbú og þar að auki sauðfjárræktarþú ríkisins á næsta leiti, að Hesti. Þar hefur verkfæranefnd ríkisins aðsetur. Þar er tilraunastöð í jarðrækt. Og mætti svo lengi telja. Þar að auki er Hvanneyri það nálægt Reykjavík, að ef þörf gerist að sækja til einstakra námskeiða sérstaklega lærða menn, sem hvergi finnast nema hér, þá er vandalaust að fá þá upp eftir. Er reynsla af því úr öðrum skólum í nágrenninu, að það er ekki alvarlegt vandamál.

Ég mun ekki gera grein fyrir þessu frv. á þann hátt að fara í gegnum það grein fyrir grein, enda er það óþarfi, vil aðeins benda á það, að í 2. gr. er skilgreint hlutverk Búnaðarháskóla Íslands, sem er að veita æðri menntun í búfræði og undirstöðugreinum hennar og sé kennslan byggð á visindalegum grundvelli og í öðru lagi að vinna að fræðilegum rannsóknum á sviði landbúnaðarins. Í 3. gr. er gert ráð fyrir, að skólinn hafi þau afnot af jörð og búi á Hvanneyri, sem hann þarf. Í 4.—8. gr. eru ýmis ákvæði varðandi skipun skólastjóra og kennara, kennararáð o. fl. Í 9. gr. er gert ráð fyrir, að nám í þessum skóla yrði 4 missiri, þrír vetur og eitt sumar. Í 10. gr. er gert ráð fyrir inntöskulýrðum, sem ég hef þegar lýst. Og þær greinar, sem eftir eru, eru um stjórnskólans og önnur ákvæði, sem má heita að séu hliðstæð við löggjöf um flesta aðra skóla í landinu.

Segja má, að ætti í skyndingu að koma upp myndarlegum búnaðarskóla í þessu landi, væri hægt að gera það á æskilegasta hátt með því að verja til þess nokkrum tugum milljóna króna. Þetta frv. gerir ekki ráð fyrir, að þær aðstæður séu fyrir hendi, að það þýði að tala um slíka þróun, því að vissulega eru mörg önnur verkefni, sem kalla á hvað fjárhag ríkisins snertir. Hér er gert ráð fyrir, ef þetta frv. verður að lögum, að sú framhaldsdeild, sem þegar er til á Hvanneyri og hefur starfað þar með góðum árangri síðan 1947, verði látin þróast áfram, eftir því sem efni og aðstæður heimila, og verði með tímanum að þeim búnaðarháskóla, sem íslenzkur landbúnaður þarfnast.

Ég skal geta þess, að framhaldsdeildin og raunar bændaskólinn á Hvanneyri búa að ýmsu leyti við þröngar aðstæður. Bæði framhaldsdeild og heimavist eru í húsi, sem var byggt fyrir fyrra stríð. Þar er um að ræða húsakynni með töluvert alvarlegri brunahættu og fleiri vanköntum. Hefur undanfarið verið í undirbúningi að reisa þarna eina byggingu, sem leysti þessi vandamál, og bæði s. l. ár og í ár hefur nokkur byrjunarfjarveiting til þeirra framkvæmda verið tekin inn á fjárlög. Þegar reist verður myndarleg bygging, er tækifæri til að haga henni þannig, að þar verði viðunandi húsnæði bæði fyrir þann hluta bænd-

skólans, sem mesta þörf hefur fyrir slíkt, og fyrir búnaðarháskólann fyrst um sinn, þannig að hann geti vaxið þar upp og þróast. Landrými er þarna nægilegt, og kemur sjálfsagt að því siðar meir, að þessi skóli fái algerlega sjálfstætt húsnæði. Aðstæður til þess að koma málinu fram á næstu 2—3 árum virðast ekki góðar á annan hátt en þann, sem ég hér lýsti. Þessi skóli þarf að sjálfsögðu töluverða aðstöðu fyrir rannsóknar- og kennslustofur, því að hvort tveggja fer að verulegu leyti saman. Byrjun á slíkri aðstöðu er þegar til á Hvanneyri, að visu á fjóslofti, en þó engan veginn óviðunandi. Við það að sú bygging, sem þegar er hafinn undirbúningur að og búið að veita byrjunarfjarveitingar til, kemst upp, mun rýmka svo í eldra húsinu, að þar mætti skapa allgóðar aðstæður til rannsókna.

Ég mun ekki fara um þetta mál fleiri orðum á þessu stigi. Málið er flutt af nefnd samkv. ósk hæstv. landbrh., og er því ekki ástæða til að vísa því til n. En n. hefur ekki fjallað um það ýtarlega og flytur það á venjulegan hátt, með því að einstakir nm. áskilja sér rétt til að styðja eða standa að brtt. Ég geri ráð fyrir því, að n. muni taka málið til ýtarlegri umr. milli 1. og 2. umr. og þá koma fram nál., ef n. sýnist svo.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 26 shlj. atkv.

Frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

21. Ábúðarlög.

Á 58. fundi í Nd., 30. marz, var úthýtt:

Frv. til ábúðarlaga [104. mál] (þmfrv., A. 228).

Á 59. fundi í Nd., 31. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Frsm. (Ágúst Þorvaldsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir, sendi hæstv. landbrh. landbn. með tilmælum um, að n. tæki það til flutnings. Þetta hefur n. nú gert með þeim fyrirvara af hennar hálfu, að hún sé óbundin um afstöðu til málsins.

Hinn 4. febr. 1959 var samþ. hér á hv. Alþ. till. til þál. um, að þingið kysi þriggja manna nefnd til þess að endurskoða ábúðarlögin og lög um ættaróðal og erfðaábúð. Kosningin fór svo fram hinn 11. maí sama ár, og voru þeir kosnir Jón Sigurðsson þáv. alpm. á Reynistað, Pálmi Einarsson landnámsstjóri og ég.

Þegar n. tók til starfa við þetta mál, varð henni fljótlega ljóst, að gera þyrfti svo miklar breytingar á ábúðarlögunum, að semja yrði nýtt frv. Á undanförunum árum og áratugum hafa orðið svo miklar breyt. á búskaparháttum okkar Íslendinga á öllum sviðum, að ábúðarlögin eru í mörgum greinum orðin á eftir tímanum. Í frv. þessu, sem hér liggur fyrir til nýrra ábúðarlaga, er reynt að samhæfa löggjöfina hinum nýja

tíma. Þó er öllu haldið úr hinni eldri löggjöf, sem enn getur átt við eða að gagni komið. En ég vil geta þess, að í ábúðarlaganefndinni var mjög gott samstarf um þetta mál og n. einhuga um allar þær breyt., sem gerðar voru og hér eru lagðar til með þessu frv.

Þegar litið er á jarðafjöldann í landi okkar og hvernig jarðirnar skiptast í sjálfsábúðar- og leiguábúðarjarðir, þá sést strax, hversu þýðingarmikið það muni vera að hafa löggjöf um skyldur og réttindi landsdrottins og leiguliða, löggjöf, sem er skýr og tekur tillit til þeirra búskaparhátta, sem ríkjandi eru á hverjum tíma. Fyrr á öldum, þegar vald kaþólsku kirkjunnar var mest hér á landi, komust jarðirnar að mestu í hennar eign og svo nokkurra auðmanna. Dana-konungar náðu og miklu af jarðeignum undir sig. Þannig urðu flestir bændur þessa lands leiguliðar og urðu að setta sig við okurleigu og alls konar kvaðir. Þetta tímabil var hið ömurlegasta í sögu þjóðarinnar og skal ekki gert hér að umræðuefni.

Hin elztu Ábúðarlög voru sett árið 1884, og var þá kveðið á um skyldur og réttindi landsdrottins og leiguliða. Það er óhætt að fullyrða, að setning ábúðarlaganna var hið mesta nauðsynjamál, og síðan hefur þótt nauðsynlegt að breyta þessum lögum eftir því, sem breyttir búskaparhættir og aðrar breyttar aðstæður hafa gert nauðsynlegt.

Þegar síðasta fasteignamat fór fram á árunum 1938—1944, voru ábúðarumráðin þannig, að 3168 jarðir eða 54% voru í einkaeign og sjálfsábúð, og að nokkru leyti í sjálfsábúð voru 460 jarðir eða 7,9%. Í leiguábúð voru þá 2234 jarðir eða 38,1%. Nokkur breyt. mun hafa orðið síðan í þá átt, að sjálfsábúðarjörðum hefur fjölgað. Má í því sambandi nefna það, að öll nýbýli, sem stofnuð hafa verið á þessu tímabili, eru einkaeign stofnenda. Eyðijörðum hefur farið fjölgað í landinu hina síðustu áratugi, en þó hefur bygðum býlum ekki fækkað að sama skapi, því að stofnun nýbýla og skipting jarða hefur vegið nokkuð upp á móti fækkuninni. Árið 1922 voru sérmetnar og byggðar jarðir alls 6146 og búendur 6852. En árið 1957 eru sérmetnu byggðu jarðirnar 5915. Eyðijarðirnar voru þá 1130 eða jarðir alls í landinu sérmetnar 7045 að tölu og búendurnir þá 6418. Hefur þá jörðum fjölgað síðan 1922 um 899, en ábúendum hins vegar fækkað á sama tíma um 434. Þess skal þó getið, að 1957 eru ekki teknar með þær jarðir, er lágu eða liggja innan takmarka þeirra staða, sem hafa kaupstaðarréttindi.

Þær athuganir, sem gerðar hafa verið á ábúðarhreyfingum jarða í landinu, gefa til kynna, að um 250—300 jarðir losni úr ábúð árlega og á þeim verði ábúendaskipti. Er þá átt við hvort tveggja sjálfsábúðarjarðir og leigujarðir.

Um breytingar þær, er ábúðarlaganefndin leggur til með frv. þessu, farast henni svo orð í niðurlagi nál. þess, er frv. fylgir — með leyfi hæstv. forseta:

„Í frv. því, sem hér með fylgir, er kaflaskipting hin sama og í núgildandi lögum, og segja má, að grundvallarsjónarmið núgildandi laga haldi sér. Breytingarnar eru fyrst og fremst á þeim

ákvæðum, sem vegna breyttrar aðstöðu og nýrra búnaðarháttanna eru orðin úrelt. Í öðru lagi má á það benda, að jarðarnytjar, sem áður töldust til leiguliðanota, hafa ekki lengur leigugildi almennt, svo sem hagnýting torfs til bygginga. Aftur á móti er nú orðið mjög mikið verðmæti í sandi og mól sem byggingarefni. Jarðhiti og virkjun vatnsafls var ekki talið jörð til gildis 1884, er hin elztu ábúðarlög voru sett. Eru í frv. tekin upp ákvæði um, að hve miklu leyti þessi verðmæti falla undir notkunarrétt leiguliða og þau undanskilin leiguliðanotum að öðru leyti en því, sem þeirra er þörf vegna búrekstrar á jörðinni. Þá eru tekin upp ný ákvæði um, að landskuld miðast við búrekstrargildi jarðarinnar og ákveðist með tölu búfjár eða annars afraksturs af jörðinni og peningagreiðsla ákveðist eftir verðlagsskrárverði þeirra afurða.

Húsaskylduákvæðin eru gerð nokkru fyllri, einkum þau ákvæði, er lúta að því, þegar endur-reisa þarf hús jarðar á ábúðartímanum og auka við þau, en kröfur um jarðarhús úr hendi eiganda, þegar ábúð hefst, eru auknar, því að ákvæði um þetta atriði voru orðin áhrifalítill vegna hinna öru breytinga á verðlagi, frá því að lögin voru sett.

Nokkrar breyt. eru í frv. um kaup á húsum, er ábúandi fer frá jörð, og um greiðslufyrirkomulag leiguliðabóta. Skyldutrygging er ákveðin á jarðarhús í samræmi við aðra löggjöf þar um.

Þá er fastar en áður var kveðið á um, að leiguliði sé skyldur að reka sjálfur bú á jörðinni.

Um úttektir á jörðum eru sett nokkru fyllri ákvæði en í núgildandi lögum og um fyrningu jarðarbóta. Þá er sú breyting gerð um yfirúttekt, að í hverri sýslu skuli vera fastur úttektardómur. Er það gert með tilliti til þess, að meira samræmi fái inn sýslu um úrskurði í ágreiningsmálum varðandi úttektir.

Ég tel, að ég hafi þá gert í fáum orðum nokkra grein fyrir því, í hvaða átt stefna þær breytingar, sem ábúðarlaganefndin gerði á frv.

Eins og áður er tekið fram, er frv. flutt af n., og þarf þess vegna ekki að vísa því sérstaklega til n., en ég leyfi mér, herra forseti, að leggja til, að málinu verði vísað til 2. umr.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 60. fundi í Nd., 1. apríl, var frv. tekið til frh. 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 61. fundi í Nd., 4. apríl, var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 28 shlj. atkv.

Á 72., 73. og 74. fundi í Nd., 28. og 29. apríl, 2. maí, var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 75. fundi í Nd., 3. maí, var frv. enn tekið til 2. umr. (A. 228, n. 336).

Jón Pálmason: Herra forseti. Hv. frsm. landbn., 2. þm. Sunnl. (ÁÐ), er, eins og kunnugt er,

fjarverandi, og varð að samkomulagi, að ég í hans stað segði nokkur orð f. h. landbn. um þetta stóra mál. Þar sem fyrir því var gerð almennt allrækileg grein við 1. umr., þarf ég ekki að tala langt mál.

Ábúðarlögin, þau sem nú eru í gildi, eru í aðalatridum frá 1933 og voru þá undirbúin af mþn. og rækilega frá þeim gengið. Nokkur breyting var gerð á þessum þýðingarmiklu lögum árið 1951 og þá aðallega um einstök atriði til þess að auka réttindi sveitarstjórna til þess að koma í veg fyrir, að jarðir færu í eyði, sem væru ekki setnar af eigendum.

Nú var það orðið nokkurn veginn augljóst fyrir síðasta Alþingi, að þessi lög eru orðin býsna mikið úrelt, miðað við það ástand, sem nú hefur skapast í sveitum landsins, og því var það, að það var kosin mþn. til að undirbúa lögin, og í henni voru þeir Pálmi Einarsson landnámsstjóri, Ágúst Þorvaldsson alþm. og Jón Sigurðsson fyrrv. alþm. Það frv., sem hér liggur fyrir, er samið af þessari n., og það hefur verið allrækilega rætt á búnaðarþingi og þar gerðar töluvert margar smávægilegar breytingartillögur. Landbn. hefur farið rækilega í gegnum þetta frv. og gegnum brtt. búnaðarþings og tekið meiri hl. af þeim til greina, en þær, sem n. hefur ekki tekið til greina, eru að okkar áliti annað hvort þýðingarlausar eða óþarfar orðabreytingar. Þær brtt., sem landbn. flytur á þskj. 336, eru þess vegna allar í samræmi við brtt. búnaðarþings nema aðeins ein.

Ég sé ekki ástæðu til þess, af því að ég reikna með því, að hv. alþm. hafi litið yfir þessar brtt., að fara að ræða hverja einstaka þeirra, enda eru þær allar þannig, að þær eru meira orðalagsbreytingar og til að gera málið skýrara heldur en að það séu verulegar efnisbreytingar. En síðasta brtt. landbn. er umorðun á 51. gr. frv., og sú brtt. fjallar um viðskipti jarðareiganda og leiguliða, þegar ábúendaskipti verða á leigujörðum, og sú breyt., sem landbn. leggur þarna til, miðar að því að tryggja rétt ábúandans enn betur en gert er í frv., með því að það sé skylt, þegar ábúendaskipti verða á leigujörð, að gera upp verðgildi þeirra umbóta, sem orðið hafa á jörðinni, og hverjar breytingar hafa orðið á verðgildi mannvirkja, frá því að ábúandinn tók fyrst við jörðinni, og þess vegna sé skylt að borga mismuninn, hvort sem hann fellur á landsdrottin eða leiguliða. Nú er það svo í mjög mörgum tilfellum, síðan umbætur hófust fyrir alvöru í sveitum landsins, að sú regla hefur mjög mikið verið notuð á leigujörðum, að eigandinn hefur gefið ábúandanum veðleyfi til þess að taka lán út á jörðina í byggingarsjóði og ræktunarsjóði, eftir því sem við á. En ástandið er þannig, eins og þeim öllum er kunnugt, sem þekkja til í sveitum okkar lands, að nú nokkuð lengi er það svo, að nýjar byggingar eru svo dýrar, að það er ekki von til þess, eins og nú er komið, að selja jarðirnar fyrir kostnaðarverð, og í mörgum tilfellum fer það svo, að í hinar dýru umbætur hverfur hið upphaflega landverð og ekki hægt að selja jarðirnar nema fyrir tiltölulega lítinn hluta af öllu kostnaðarverðinu.

Nú er það í rauninni þannig, að viðskipti

milli leiguliða og landsdrottins hér á landi eru að langmestu leyti viðskipti leiguliða og þess opinberra, ríkisins, jarðakaupasjóðs og ýmissa opinberra aðila, því að það eru ekki nema undantekningar nú orðið vegna þess ástands. sem skapast hefur, að einstakir menn eigi jarðir, sem eru leigðar út. Það eru dæmi til þess, en það eru frekar undantekningar.

Nú sé ég ekki ástæðu til þess, nema tilefni gefist til, að fara um þetta mál fleiri orðum. En ég veit, að hv. þdm. er ljóst, að þetta mál er eðlilegt að afgreiða eftir þá meðferð, sem það hefur fengið, og af því að það er afgr. alveg ágreiningslaust frá landbn., þá vænti ég þess, að það geti haldið hér áfram og fengið greiðan gang í gegnum hv. Alþingi.

ATKVGR.

Brtt. 336,1 samþ. með 23 shlj. atkv.
1. gr., svo breytt, samþ. með 25 shlj. atkv.
2. gr. samþ. með 27 shlj. atkv.
Brtt. 336,2 samþ. með 30 shlj. atkv.
3. gr., svo breytt, samþ. með 29 shlj. atkv.
4.—5. gr. samþ. með 27 shlj. atkv.
Brtt. 336,3 samþ. með 28 shlj. atkv.
6. gr., svo breytt, samþ. með 28 shlj. atkv.
Brtt. 336,4 samþ. með 28 shlj. atkv.
7. gr., svo breytt, samþ. með 29 shlj. atkv.
8. gr. samþ. með 27 shlj. atkv.
9.—10. gr. samþ. með 27 shlj. atkv.
11.—12. gr. samþ. með 27 shlj. atkv.
Brtt. 336,5 samþ. með 29 shlj. atkv.
13. gr., svo breytt, samþ. með 27 shlj. atkv.
14.—18. gr. samþ. með 28 shlj. atkv.
19.—21. gr. samþ. með 28 shlj. atkv.
Brtt. 336,6 samþ. með 28 shlj. atkv.
22. gr., svo breytt, samþ. með 29 shlj. atkv.
Brtt. 336,7 samþ. með 29 shlj. atkv.
23. gr., svo breytt, samþ. með 28 shlj. atkv.
24.—27. gr. samþ. með 25 shlj. atkv.
Brtt. 336,8 (ný 28. gr.) samþ. með 27 shlj. atkv.
29.—34. gr. samþ. með 25 shlj. atkv.
35.—36. gr. samþ. með 26 shlj. atkv.
37.—39. gr. samþ. með 25 shlj. atkv.
40.—41. gr. samþ. með 22 shlj. atkv.
Brtt. 336,9 samþ. með 23 shlj. atkv.
42. gr., svo breytt, samþ. með 21 shlj. atkv.
43. gr. samþ. með 25 shlj. atkv.
44. gr. samþ. með 26 shlj. atkv.
45.—50. gr. samþ. með 24 shlj. atkv.
Brtt. 336,10 (ný 51. gr.) samþ. með 25 shlj. atkv.
52.—53. gr. samþ. með 26 shlj. atkv.
54.—56. gr. samþ. með 27 shlj. atkv.
Fyrirsögn frv. og fyrirsagnir kafla þess samþ. án atkvgr.

Fr. vísar til 3. umr. með 31 shlj. atkv.

Á 76. og 77. fundi í Nd., 5. og 6. maí, var frv. tekið til 3. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 78. fundi í Nd., 9. maí, var frv. enn tekið til 3. umr. (A. 381).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Fr. samþ. með 23 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 73. fundi í Ed., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Nd., eftir 3. umr. þar.

Á 74. fundi í Ed., 10. maí, var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 12 shlj. atkv. og til landbn. með 13 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

22. Ættaróðal og erfðaábúð.

Á 58. fundi í Nd., 30. marz, var útbýtt:

Fr. til 1. um breyt. á l. nr. 116 30. des. 1943, um ættaróðal og erfðaábúð [105. mál] (þmfrv., A. 232).

Á 59. og 60. fundi í Nd., 31. marz og 1. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 61. fundi í Nd., 4. apríl, var frv. enn tekið til 1. umr.

Frsm. (Ágúst Þorvaldsson): Herra forseti. Þetta mál á þskj. 232, þ. e. a. s. frv. til laga um breyt. á lögum um ættaróðal og erfðaábúð, flytur landbn. — eins og hitt málið, sem áðan var verið að vísa til 2. umr. — að beiðni landbrh. og með sama fyrirvara, að n. hefur óbundna afstöðu til málsins.

Fr. er samið af ábúðarlagan. skv. því, er fyrir var mælt í þáltill. Sp. frá 4. maí 1959, og síðan lagt fyrir n. með bréfi landbrh., dags. 21. maí s. á. Lögin um ættaróðal og erfðaábúð eru frá árinu 1943.

Upp úr aldamótunum síðustu var tekin upp hér á landi sú stefna af hálfu þjóðfélagsins að styðja að aukinni sjálfsábúð í landinu. Þetta var einn þátturinn í hinni miklu og alhliða framfarasókn aldamótakynslóðarinnar. Þjóðin mundi ánauð þá og okurleigu, sem bændur þessa lands höfðu búið við öldum saman. Það var líka flestum ljóst, að með eflingu sjálfsábúðar mundu umbætur verða meiri á jörðunum en væru þær í út meðarfa sína. Þá hefur oft farið svo, að jarðleiguábúð. En með sjálfsábúðarstefnunni skapast hins vegar nýtt vandamál í sambandi við ábúðarskipti milli ættliða: erfiðleikar fyrir afkomandann að taka við sjálfsábúðinni og leysa ír hafa verið seldar hæstþjóðanda utan ættarinnar, og við það hefur fjármagn, sem búið var að leggja í jörðina, flutzt burt úr sveitinni. Þannig reyndist sjálfsábúðin ein saman ekki þess megnug að tryggja það, að jörð gengi frá manni til manns í sömu ættinni.

Til þess að ráða bót á þessu vandamáli og til þess að koma í veg fyrir sífelldan fjármagnsflutning úr sveitum landsins vegna sölu jarða og braks með þær voru lögin um ættaróðul og

erfðaábúð sett árið 1943. Um lögin og endurskoðun þeirra farast n. svo orð í nál. með frv., með leyfi hæstv. forseta:

„Með því að grundvalla óðalsrétt, taka upp sérréttindi ættarjarða og ákveða, að opinberar eignir séu leigðar í erfðaábúð, er tilraun gerð til að treysta ættartengsl kynslóðanna við jarðir þær, er falla undir þessi ábúðarform. Þá er og að því stefnt að fyrirbyggja, að jarðir séu seldar innan ættar við verði, sem liggur yfir búrekstrar-gildi þeirra á hverjum tíma.

Það sjónarmið liggur til grundvallar óðalsréttarhugtaki laganna, að jörðin verði ekki einkaeign einstaks aðila, heldur sjálfseignarstofnun í ævarandi umráðum þeirrar ættar, er óðalsréttinn hefur að lögum. Það er ljóst, að eftir aðeins hálfan annan áratug er ekki að fullu komið í ljós, hver árangur verður af framkvæmd laganna. Enn þá eru það ekki margar sjálfseignarjarðir, sem gerðar hafa verið að óðalsjörðum. Þegar jarðir hafa verið seldar úr opinberri eign til ábúenda eftir þjóðjarðasölulögunum frá 1946, er skylda að gera þær að óðalsjörðum. Með þeim hætti hafa því óðalsjarðir grundvallast á þessu tímabili.

Við endurskoðun laganna hafa fyrst og fremst verið teknir til athugunar ágallar, er fram hafa komið við framkvæmd laganna. Í öðru lagi er samræmi komið á, að því er viðkemur ákvæðum nýrra laga, svo sem lög nr. 48 1957 og lög nr. 4/1946, og felldar inn þær breyt., sem gerðar hafa verið á l. sjálfum 1950 og 1955.

Þar sem breyt. þær, sem hér eru lagðar til, eru meira samræming heldur en gundvallar-breytingar, þótti ekki ástæða til að endursemja lögin í heild, og er því frv. byggt upp sem frv. til breyt. á hinum eldri lögum, en gert ráð fyrir því með bráðabirgðaákvæðum, að þær skuli felldar inn í lögin frá 1943 og þau gefin út í heild, eins og þau verða, eftir að breyt. hafa verið samþ., og með tilliti til, að inn í þau eru felld þjóðjarðasölulögin frá 1946.“

Herra forseti. Ég mun þá ekki fara fleiri orðum um þetta mál að sinni, en vil leyfa mér að leggja til, að málinu verði vísað til 2. umr.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv.

Frv. var ekki á dagskrá tekið framar.

23. Framleiðsluráð landbúnaðarins (frv. GunnG).

Á 30. fundi í Sp., 28. marz, var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 94 5. júní 1947, um framleiðsluráð landbúnaðarins, verðskráningu, verðmiðlun og sölu á landbúnaðarvörum o. fl. [107. mál] (þmfrv., A. 238).

Á 58. fundi í Nd., 30. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 23 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Gunnar Gíslason): Herra forseti. Þetta litla frv., sem ég flyt á þskj. 238, fjallar um breyt. á 10. gr. l. um framleiðsluráð landbúnaðarins, en sú grein ákveður, með hvaða hætti skuli veitt og hverjum skuli veitt slátrunarleyfi. Framleiðsluráð landbúnaðarins, sem fer með þessar leyfisveitingar, mun líta svo á og það réttilega að mínum dómi, að það sé ekki heimilt samkv. hljóðan laganna að veita slátrunarleyfi nema einu samvinnufélagi á hverju verzlunarsvæði. Nú hefur það gerzt, þó að ekki sé mikið um það, að samvinnufélög hafi verið stofnuð á svæðum eða stöðum, þar sem önnur samvinnufélög voru starfandi fyrir, félög sem höfðu slátrunarleyfi. Stofnendur þessara nýju félaga eru að meiri hluta til bændur, og er það að sjálfsögðu vilji þeirra og áhugamál, að félög, sem þeir hafa beitt sér fyrir að stofna, hafi sem bezta aðstöðu til þess að taka á móti og vinna úr og annast sölu á framleiðsluvörum þeirra. En svo hefur það skeð, að þessi nýju samvinnufélög hafa átt í nokkru stímabraki að fá slátrunarleyfi og það að vonum vegna þeirra ákvæða framleiðsluráðslaganna, að ekki megi veita nema einu samvinnufélagi á hverjum stað þetta leyfi. Hins vegar mun það nú svo, að þessi félög hafa fengið leyfin og þá eftir einhverjum krókaleiðum, sem vissulega er ætíð leitt að fara.

Fyrir tveimur árum var stofnað samvinnufélag heima í minni héraði, heima í Skagafirði, sem heitir Verzlunarfélag Skagfirðinga og starfar þar á sama verzlunarsvæði og hið gamla samvinnufélag þar, Kaupfélag Skagfirðinga. Á s. l. ári byggði þetta nýja félag sláturhús, litla, en ég hygg vel vandaða byggingu, og gekk auðveldlega að fá það löggilt. En nú kom það á daginn, sem raunar var vítað áður, að ekki þýddi fyrir þetta félag að sækja um slátrunarleyfi sem samvinnufélag, og var þá það ráð tekið að mynda hlutafélag um sláturhúsið og farið þar eftir fyrirðæmum, sem mjög hafa tíðkast meðal samvinnufélaganna nú í seinni tíð og að mínum dómi þeim ekki til góðs. Verzlunarfélagið var aðalhluthafinn í þessu hlutafélagi, og framleiðsluráðið veitti svo þessu hlutafélagi, svo sem sjálfsagt var, slátrunarleyfið, og ég geri fastlega ráð fyrir því, að leyfið hefði verið jafnfúslega veitt Verzlunarfélagi Skagfirðinga sem samvinnufélagi, hefðu ákvæði 10. gr. framleiðsluráðslaganna ekki staðið þar í gegn.

Ég hygg, að þetta dæmi, sem ég hef nú hér tekið, skýri fyllilega, að það sé næsta eðlilegt, að umræddri grein framleiðsluráðsl. sé breytt í það horf, sem ég legg til í frv. Ég þarf svo raunar ekki að hafa um þetta fleiri orð. En ég vil aðeins segja það sem skoðun mína í sambandi við veitingu slátrunarleyfa, að vitaskuld sé aðalatriðið í þeim efnum það, að þeir, sem þessi leyfi hljóta, fullnægi þeim ákvæðum laga og reglugerða um sláturhús, meðferð og mat á kjöti

og sölu þess, sem þar um gilda. Í kjölfarframleiðslunni svo sem allri annarri framleiðslu okkar er vitaskuld fyrsta og síðasta boðorðið vöruvöndun. Við Íslendingar eigum að geta framleitt matvörur bæði úr afurðum sjávarútvegs og landbúnaðar, sem jafnvel beztar væru sinnar tegundar á markaðinum. Það ætti að vera metnaður okkar og er raunar undirstaðan undir allri afkomu okkar, að við vöndum svo meðferð þessara matvæla, sem við framleiðum, að fullnægt sé til hins ýtrasta þeim kröfum, sem tímarnir gera í þessum efnunum.

Ég vil svo leggja til, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. landbn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 23 shlj. atkv. og til landbn. með 23 shlj. atkv.

Á 86., 87., 88. og 89. fundi í Nd., 23., 24., 25. og 27. maí, var frv. tekið til 2. umr. (A. 238, n. 477, 478 og 488).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

24. Menntaskólar.

Á 35. fundi í Sp., 5. apríl, var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 58 7. maí 1946, um menntaskóla [120. mál] (þmfrv., A. 285).

Á 62., 63., 68., 69. og 70. fundi í Nd., 6., 7., 20., 22. og 25. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 71. fundi í Nd., 26. apríl, var frv. enn tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 25 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Einar Sigurðsson): Herra forseti. Alþýðuskólinn á Eiðum var stofnaður með l. nr. 36 1917 og er algerlega kostaður af ríkissjóði.

Eiðaskóli hefur vaxið með hverju ári og er stolt Austfirðinga. Þar hafa fyrr og síðar verið margir afburðaskólalastjórar og kennarar og síðar landskunnir menn í menningar- og búnaðarmálum. Margur er sá maðurinn, sem hefur í hinni löngu sögu skólans sótt þangað sitt andlega veganesti og menntun. Sumir hafa látið þar staðar numið, en aðrir hafa líka leitað sér æðri menntunar, og færast það í vöxt með hverju ári. Þessir gömlu nemendur skólans eru að sjálfsgöðu dreifðir um allt land og gegna margir hinum mikilvægustu stöðum í þjóðfélaginu. En allir bera þeir hlýjan hug til skólans síns og vilja framgang hans sem mestan.

Í Eiðaskóla eru nú 103 nemendur og 8 kennarar. Skólinn hefur hvað eftir annað sprengt utan af sér húsnaðið, og má það vera mikið ánægjuefni forráðamanna skólans og velunnara, hve vöxtur hans og viðgangur hefur verið mikill. Austfirðingafjórðungur eða hið nýja Austurlandskjördæmi byggja nú um 10300 íbúar og fer fjölg-

andi þrátt fyrir mikla flutninga af landsbyggðinni í þéttbýlið í og við Reykjavík. Atvinnuhættir hafa undanfarið að mörgu leyti verið erfiðir á Austurlandi við sjávarsíðuna. En nú er bjartara fram undan í þeim efnum, þar sem síðin hefur á ný lagzt þar að landinu. Bendir margt til þess, að nú séu þar uppgangstímar fram undan meiri en nokkru sinni fyrr í sögu fjórðungsins.

Framhaldsskóli á Austurlandi er því líklegur til þess að búa við vaxandi aðsókn. Það hlýtur að vera ekki aðeins metnaðarmál Austfirðinga, að aðalmenntastofnun þeirra geti verið sem best úr garði gerð hvað alla aðstöðu til menntunar snertir, heldur ber og mikla nauðsyn til þess að létta austfirzkum ungmennum, sem vilja leita sér aukinnar menntunar, nokkuð kostnað við að sækja skóla suður eða norður með því að búa sem best að skóla þeirra heima í héraði. En vegleg menntastofnun í næsta nágrenni hlýtur líka að vera stöðug hvatning fyrir uppvaxandi ungmenntu til að leita sér þangað þess veganestis í lífinu, sem aldrei verður af þeim tekið, menntunar. Lagt er því til í þessu frv., að komið verði á fót menntaskóladeild við alþýðuskólann á Eiðum.

Menntaskólar eru nú þrír: Reykjavík með 574 nemendur, Akureyri með 380 nemendur, Laugarvatn með 76 nemendur. Í Verzlunarskóla Íslands lesa um 70 nemendur undir stúdentspróf, og eru þannig alls um 1100 unglingar, sem lesa undir stúdentspróf. Borið saman við fólksfjölda væri eðlilegt, að allt að álika margir nemendur læsu undir stúdentspróf á Austurlandi og á Laugarvatni. Talið er, að nú sækji árlega um 50 unglingar af Austurlandi slíkt nám í menntaskólana, sem fyrir eru. Það sýnist því ekki vanhörf á að koma hér til móts við Austfirðinga með því að skapa þeim aðstöðu til þess að búa syni og dætur Austurlands undir stúdentspróf heima í héraði.

Hér getur að vísu verið mikið verkefni á ferðinni og ekki þar með sagt, að það verði leyst í einni svipan. En það verður heldur aldrei leyst, ef aldrei er á því byrjað. Og því eru þessi heimildarlög hér á ferðinni.

Eiðaskóli er staðsettur miðsvæðis í stóru héraði, sem er rómað um allt land fyrir fegurð og búsæld. Þar vex skógur jafnt sem korn og gras. Tignarleg fjöll og fagrir ásar prýða landslagið, og fyrir framan skólann rennur Lagarfljót í allri sinni tign og veldi. En þrátt fyrir náttúruferuð og marga kosti, sem staðsetning skólans hefur, má sjálfsagt deila um, hvort menntaskóli Austurlands á, þegar fram liða stundir, að vera staðsettur frekar á Eiðum en t. d. á Reyðarfirði, sem liggur best í þjóðbraut af öllum kaupstöðum á Austurlandi og á vafalaust eftir að gegna líku hlutverki á Austurlandi og Akureyri á Norðurlandi. En slíkir framtíðardraumar mega ekki trufla framgang þessa máls í bili a. m. k. Það er tilgangslaust að tala um stofnun slíks sjálfstæðs skóla, eins og sakir standa, en vel framkvæmanlegt að koma á fót menntaskóladeild við Eiðaskóla, enda þótt það hljóti að hafa nokkurn kostnað í för með sér. En það ætti allt að koma í góðar þarfir fyrir alþýðuskólann, þótt

fullkominn menntaskóli yrði síðar reistur, t. d. á Reyðarfirði, ef það þætti heppilegra.

Fyrir ríkissjóð er það enginn sparnaður, nema síður sé, að fullnægja menntaskólabörf landsmanna með því að reisa slíka skóla eingöngu í Reykjavík eða á Akureyri. Akureyringum mundi finnast mikið vanta, ef þeir hefðu ekki sinn menntaskóla. Alveg sama yrði upp á teningnum, ef Austfirðingar hefðu fengið sinn menntaskóla, að enginn hlutur þætti sjálfsagðari. Slík stofnun mundi gefa Austurlandi ómetanlegt menningargildi og vera fyrir byggðina þar mikil kjölfesta.

Við flm. vonum, að hv. þm. líti með skilningi og velvilja á þetta menningarmál Austfirðinga og veiti því hina beztu fyrirgreiðslu. Ég legg því til, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. menntmn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 29 shlj. atkv. og til menntmn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

25. Sala eyðijarðarinnar Hellnahóls.

Á 36. fundi í Sp., 6. apríl, var útbýtt frá Nd.: Frv. til 1. um heimild fyrir ríkisstjórnina til að selja eyðijörðina Hellnahól í Rangárvallasýslu [123. mál] (þmfrv., A. 294).

Á 68., 69. og 70. fundi í Nd., 20., 22. og 25. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 71. fundi í Nd., 26. apríl, var frv. enn tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 24 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Björn Fr. Björnsson): Herra forseti. Þetta litla frv., sem hér liggur fyrir, er flutt af mér og 2 þingmönnum öðrum úr Suðurlandskjördæmi og fer fram á það, að ríkisstj. verði veitt heimild til að selja eyðijörðina Hellnahól í Rangárvallasýslu. Þessi jörð er og hefur verið lengi í eigu ríkisins og er ein af svonefndum Holtshverfisjörðum, en hefur verið sérstök ábyl-isjörð nú um margra ára eða áratuga skeið. Bóndi sá, sem óskar eftir að fá þessa jörð til kaups, hefur haft þessa eyðijörð til leigu um 26 ára skeið og hefur lengi haft hug á að fá hana keypta. Svo stendur á, að hagar og yfirleitt útjörð þessara beggja jarða liggur saman. Þarna hefur farið fram sameiginleg framræsla á landi, og að vissu leyti eru lönd beggja á nokkrum kafla innan sömu girðinga. Saman geta þessar jarðir orðið allnotalegt býli, en hvor um sig heldur smá í sniðum. Það eru sjálfsagt mörg dæmi um það, að jarðir í ríkiseign hafi verið

seldar, þegar líkt hefur á staðið, og í þessu efni sýnast flest rök að því hniga, eins og komið er hag þessarar eyðijarðar, að hún fái nýtt yfirbragð með því að skipta um eigendur. En víst er um það, að bóndi sá, sem óskar að fá þessa eyðijörð keypta, er framúrskarandi dugandi bóndi og hefur komið mjög langt í búskap og búsað á sinni tiltölulega litlu jörð.

Mér þykir ekki ástæða til þess að rekja þetta litla mál öllu meir. Ég vænti þess, að hv. alþm. ljái þessu máli sitt lið, og að lokum óska ég eftir því, að málinu verði vísað til 2. umr. og hv. landbn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til landbn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

26. Matreiðslumenn á skipum.

Á 40. fundi í Sp., 19. apríl, var útbýtt frá Nd.: Frv. til 1. um bryta og matreiðslumenn á far-skipum og fiskiskipum [132. mál] (þmfrv., A. 326).

Á 70., 71., 72., 73. og 74. fundi í Nd., 25., 26., 28. og 29. apríl, 2. maí, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 75. fundi í Nd., 3. maí, var frv. enn tekið til 1. umr.

Frsm. (Jónas G. Rafnar): Herra forseti. Mál þetta á þskj. 326 er flutt af hv. iðnn. skv. beiðni Félags matreiðslumanna og Matsveinafélagsins. Einstakir nm. hafa áskilið sér rétt til þess að hafa óbundnar hendur um afstöðu sína til málsins.

Frv. samhljóða þessu var flutt á Alp. 1957 og 1958, en var þá ekki afgreitt.

Síðan þetta frv. var lagt fram hér á hv. Alp., hafa komið bréf frá þeim félögum, sem ég gat um hér áðan, sem fela í sér tilmæli um allverulegar breyt. á frv. frá því, sem það liggur fyrir núna. Hv. iðnn. mun athuga þessar breyt. fyrir 2. umr., og læt ég nægja að óska eftir því núna, að frv. verði vísað til 2. umr. og þá verði þessi tilmæli fyrrgreindra félaga tekin til nánari at-hugunar.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 20 shlj. atkv.

Frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

27. Menntaskóli Vestfirðinga.

Á 43. fundi í Sp., 27. apríl, var útbýtt frá Nd.:
Frv. til l. um menntaskóla Vestfirðinga á Ísafirði [136. mál] (þmfrv., A. 335).

Á 72., 73. og 74. fundi í Nd., 28. og 29. apríl, 2. maí, var frv. tekið til l. umr.
Forseti tók málið af dagskrá.

Á 75. fundi í Nd., 3. maí, var frv. enn tekið til l. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 20 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Að flutningi þessa frv. um menntaskóla Vestfirðinga á Ísafirði standa allir þm. Vestfirðinga, einnig þeir, sem sæti eiga í hv. Ed. En það hefur orðið að samkomulagi okkar í milli, að frv. væri flutt af þeim Vestfjarðapm., sem sæti eiga hér í þessari hv. deild.

Svo sem fram kemur í bréfi fræðsluráðs Ísafjarðar, dags. 7. apríl, fskj. 1, en bréfið er til allra þm. Vestfjarðakjördæmis, lýstu frambjóðendur allra flokka í Vestfjarðakjördæmi því yfir fyrir seinustu kosningar, að þeir mundu veita menntaskólamáli Vestfirðinga fullt brautargengi á Alp., ef þeir ættu þar sæti eftir kosningar. Í bréfinu, sem raunar er að meginmáli samþykkt gerð með shlj. atkv. á fundi fræðsluráðs Ísafjarðar þ. 7. apríl, segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Fræðsluráð skorar hér með mjög eindregið á alla þm. Vestfjarðakjördæmis, að þeir standi við yfirlýst loforð og flytji nú strax á yfirstandandi Alp. frv. til l. um stofnun menntaskóla fyrir Vestfirði, sem staðsettur verði á Ísafirði.“

Það er þannig rétt, að frv. er flutt til efnda á áður gefnum loforðum. Sýnir það, hversu hart fræðsluráðið gengur eftir því, að þessi kosningaloforð frambjóðenda verði efnd, meðal margs annars, að málinu er fast fylgt eftir og yfir því vakað af áhugamönnum í öllum flokkum heima í héraði, enda er það einlægur ásetningur okkar þm. Vestf. að gera allt, sem við getum, til að koma málinu í höfn á þessu þingi.

Allir þeir, sem stuðla vilja að auknu jafnvægi í byggð landsins, gera sér ljóst, að það er ekki nóg að jafna aðstöðu landsmanna í atvinnumálum, samgöngumálum og raforkumálum, og eru það þó allt saman mjög þýðingarmikil atriði. Jafnnaðsýnlegt er, að aðstaðan sé einnig gerð sem jöfnust í öllum landshlutum í fræðslu- og menningarmálum. Með þessu frv. er einmitt farið fram á aukið menningarlegt jafnrétti Vestfirðinga á við íbúa annarra landsfjórðunga. Hið sama má segja um annað frv., sem fyrir þinginu liggur, nefnilega frv. um menntaskóla Austfirðinga.

Það er nokkuð algeng saga, sem ég þekki allvel, að þegar foreldrar efnilegra unglunga á Vestfjörðum voru búnir að koma börnum sínum í gegnum gagnfræða- eða héraðsskóla heima fyrir, hafa þeir oft orðið að taka sig upp og flytjast búferlum til Reykjavíkur til þess að geta fylgt börnum sínum þar eftir til framhaldsnáms. Efn-

in leyfðu ekki í mörgum tilfellum að kosta unglingana hér, en halda heimili annars staðar. Þá þykir og ýmsum foreldrum allmikil uppeldisleg áhætta vera við það bundin að verða að sleppa unglingunum frá sér einmitt á þessu viðkvæmasta aldurskeiði hingað til Reykjavíkur einum síns liðs til margra ára dvalar. Þess eru sem sé mörg dæmi, að foreldrar efnilegra nemenda fluttust búferlum frá Vestfjörðum einungis til þess að geta komið börnum sínum áfram til framhaldsnáms í menntaskóla.

Hér er því ekki aðeins um það að ræða, að hið unga, efnilega fólk tapist heimabyggðum sínum, heldur bætist það við, að foreldrarinnir ásamt skylduliði hverfa þaðan líka. Og sízt er því að neita, að oft er þetta fólk af göðum og traustum stofni, jafnvel úrval að andlegu og líkamlegu atgervi. Má því öllum skiljast, að hinum fámennu byggðum sé í mörgum tilfellum allsár blóðtaka að brottför þessa fólks.

Áhugi Vestfirðinga fyrir því að koma upp menntaskóla í fjórðungnum á sér lengri sögu. Það var einmitt til þess að mæta þeim áhuga Vestfirðinga fyrir því að bæta menningaraðstöðu sína, sem ég á árinu 1946 ásamt Páli Zóphóníassyni, páv. 1. þm. N-M., flutti frv. til l. um menntaskóla á Ísafirði fyrir Vestfirði og að Eiðum fyrir Austurland, en ekki náði málið þá fram að ganga.

Næsti þáttur málsins er sá, að árið 1949 samþ. þáverandi menntmrh. það, að gagnfræðaskólinn á Ísafirði mætti taka upp kennslu í námsgreinum 1. bekkjar menntaskóla, og var svo gert. Fyrsta vorið fóru próf í þessari deild fram undir umsjá stjórnskipaðra prófdómenda, og svo fóru nemendurnir til framhaldsnáms, ýmist til menntaskólans í Reykjavík eða menntaskólans á Akureyri. Næsta ár lýsti menntaskólinn á Akureyri yfir því, að hann tæki gild próf frá framhaldsdeildinni á Ísafirði sem próf upp í 2. bekk hjá sér. Fékk gagnfræðaskólinn á Ísafirði þá heimild fræðslumálastjórnarinnar til að sjá sjálfur um prófin með sama hætti og gert er í menntaskólunum, þegar um bekkjarpróf er að ræða, nefnilega að kennarar eru prófdómendur þar hver hjá öðrum. Með þessu var skólanum sýnt mikið traust og hann tók á sig mikla ábyrgð. En ég held, að hann hafi risið undir þessari ábyrgð, því að fólkið, sem hann sendi frá sér, reyndist vel í þeim skólum, sem það sótti til, og hefur síðan reynt vel sem þegar og embættismenn.

Tvo fyrstu veturna tók ríkið þátt í kennslu þessari að sama hluta og kennslu gagnfræðaskólans, að því er kostnaðinn snerti, en þriðja veturinn tilkynnti nýr menntmrh., að ríkið tæki ekki þátt í þessum kostnaði lengur. Tók þá Ísafjarðarbær ákvörðun um að bera einn kostnaðinn af framhaldsdeildinni. Allt gekk að óskum. En næsta haust tilkynnti ráðh., að hann teldi sig skorta lagaheimild til að leyfa gagnfræðaskólanum á Ísafirði að halda uppi slíkrí kennslu, og þannig lagðist þessi kennsla í námsgreinum 1. bekkjar menntaskóla á Ísafirði niður.

Um þetta og endurupptöku málsins af ýmsum félagasamtökum og áhugamönnum á Ísafirði segir skólastjóri gagnfræðaskólans á Ísafirði,

Guðjón Kristinnsson, í seinustu skýrslu um starf skólans þetta, með leyfi hæstv. forseta:

„Svo sem fram kemur í fyrri skýrslum skólans, var starfrækt framhaldsdeild við gagnfræðaskólann í Ísafirði um þriggja vetra skeið, 1949—52. Samsvaraði sú deild 1. bekk menntaskóla. Fór kennslan fram í samráði við menntaskólann í Reykjavík, síðar við menntaskólann á Akureyri. Því miður fékkst ekki leyfi til starfrækslu deildarinnar lengur en þessa 3 vetur. Árangur hafði þó verið ágætur. Á s. l. ári var málinu hreyft á ný í einu félagi hér í bænum, Oddfell-ow-stúkunní Gestí. Var málið þar rætt, og niðurstöður þeirra umr. urðu þær, að nokkur félög hér kusu n. til þess að vinna að framgangi málsins með það fyrir augum, að hér yrði á vetri komanda komið á fót framhaldsdeild og síðar menntaskóla fyrir Vestfirði. Í þessari nefnd áttu sæti Björgvin Sighvatsson kennari, formaður fræðsluráðs Ísafjarðar, Jóhann Gunnar Ólafsson bæjarfógeti, Matthías Bjarnason framkvæmdastjóri, Rögnvaldur Jónsson framkvæmdastjóri og Guðjón Kristinnsson skólastjóri.

Nefndin boðaði til almenns borgarafundar hér á Ísafirði í marz mánuði 1959. Ríkti mikill einhugur á þessum fundi, og var samþykkt einróma áskorun á ríkisstj. og yfirstjórn fræðslumála um, að hér yrði komið á fót framhaldsdeild sem 1. bekk menntaskóla næsta haust. Var þm. Vestfirðinga og fleiri aðilum skrifað og þeir beðnir að vinna að framgangi málsins. Mjög var líðið á þingtimann, þegar þetta var, svo að ekki varð úr því þá, að þm. flyttu frv. um þetta mál. En þess her að geta, að þm. Vestfirðinga tóku þessu máli mjög vel.

Síðar var málið tekið upp í fræðsluráði Ísafjarðar og bæjarstjórn. Fræðsluráð skrifaði menntmrn. og fór fram á heimild til að starfrækja framhaldsdeild við skólann næsta vetur, 1959—1960. Svar við þessari málaleitun barst ekki fyrr en í byrjun júlímánaðar. Var heimiluð starfræksla deildarinnar, en því aðeins, að nemendur væru minnst 15 að tölu. Þar eð svarið barst svona seint, kom í ljós, að allir þeir nemendur, sem landsprófi luku hér á Ísafirði og nágrenni, höfðu fengið skólavist í öðrum skóla næsta vetur. Taldi fræðsluráð þá tilgangslítið að auglýsa eftir þátttöku. Greindi fræðsluráð menntmrn. frá þessari ákvörðun. Jafnframt var þess óskað, að heimiluð yrði starfræksla framhaldsdeildar veturinn 1960—1961 og þess farið á leit, að ríkissjóður kostaði deildina að öllu leyti. Þegar þetta er ritað hefur ekki borizt svar frá menntmrn., en þess er að vænta, að heimild fáiist.

Enn fremur munu þm. Vestfirðinga beðnir að flytja frv. um þetta mál á Alb. næsta haust, 1959, svo að lagaákvæði fáiist fyrir starfrækslu slíkar deildar og síðar fyrir menntaskóla hér, þegar aðstæður leyfa. Hér er vissulega um að ræða mikið hagsmunamál fyrir alla Vestfirðinga og knýjandi nauðsyn, að afgreiðslu þess verði hraðað, svo sem kostur er.“

Þetta voru sem sé ummæli Guðjóns Kristinnssonar skólastjóra gagnfræðaskólans á Ísafirði, tekin upp úr síðustu skólaskýrslu, sem skólinn lét frá sér fara.

Þegar skólastjórinn ritaði þetta, hafði sem sé ekki borizt svar frá menntmrn. um það, hvort skólanum yrði heimilað að taka upp framhaldskennsluna á næsta vetri, en nú hefur slíkt bréf borizt og er á þessa leið, með leyfi hæstv. forseta:

„Ráðuneytið heimilar hér með, að kennslu 4. bekkjar bóknámsdeildar gagnfræðaskóla Ísafjarðar verði hagað þannig skólaárið 1960—1961, að svari til kennslu í 1. bekk menntaskóla, enda verði nemendur eigi færri en 15 og fullnægi þeir skilyrðum til slíks framhaldsnáms.

Þá ber að hafa fyllsta samráð við stjórnir menntaskólanna um próf, einkunnagjafir og annað, er að náminu lýtur.“

Þannig hljóðaði bréf rn.

En það var einmitt á sama fundi fræðsluráðs Ísafjarðar, sem þetta bréf var lagt fram og rn. þakkað fyrir það, sem fræðsluráðið skoraði einmitt á alla þm. Vestfirðinga að standa við fyrri loforð sin og flytja nú þegar frv. um menntaskóla Vestfirðinga á Ísafirði. Bæjarstjórn Ísafjarðar samþ. síðan einróma þessa ályktun. Bæjarráðs. Af þessu er ljóst, að heima í héraði vilja menn engu öðru una en lögum um menntaskóla á Vestfirðum, og tel ég það líka á allan hátt eðlilegt. Þeir vilja sem sé ekki setta sig eingöngu við að fá heimild til að taka aftur upp kennslu í námsgreinum 1. bekkjar.

Í grg. með frv. höfum við vikið að því, að það, sem einu sinni hefur gerzt, getur gerzt aftur, en það er þetta, að menntmrh. taldi sig ekki hafa lagaheimild til þess að leyfa skólanum rekstur slíkrar deildar. Þessi menningarstarfsemi getur því stöðvazt, hvenær sem er, meðan hún hvílir ekki á lagagrundvelli.

Þá er líka full hætta á því, að yrði hin þréflega ráðherraheimild látin nægja fyrir eitt og eitt ár í senn, þá mundi óvissan um áframhald mjög torvelða það, að hæfir menntamenn áræddu að ráða sig til kennslunnar.

Þess vegna er nauðsynlegt að setja þegar í upphafi lög um slíka starfsemi sem þessa, og er það von mín og okkar Vestfirðabm. allra, að áhugi heimamanna fyrir málinu verði metinn að verðleikum og að litið verði á þá ágætu reynslu, sem fengin er af byrjunarkennslu í greinum 1. bekkjar menntaskóla í sambandi við gagnfræðaskólann á Ísafirði.

Þá viljum við einnig vona, að það verði ekki talin óeðlileg skipan menntaskóla í landinu, að þeir verði einn í hverjum landsfjórðungi, norðan, vestan og austan, en nú þegar eru þeir 3 í Sunn-landingafjórðungi, skólarnir, sem rétt hafa til að brautskrá stúdenta.

Um það er e. t. v. hægt að deila, hvort heppilegra sé frá uppeldisfræðilegu sjónarmiði að safna námsfólkinu saman í stór skólabákn, t. d. hér í Reykjavík, eða stuðla hins vegar að því, að skólarnir verði smærri og dreifðari, t. d. staðsettir í öllum landsshlutum. Þó munu flestir uppeldisfræðingar og skólamenn hallast að því, að skólar eigi helst að vera ekki mjög stórir, ef nemendur séu miklu fleiri en 300, þá fari mjög að draga úr persónulegum áhrifum og einstaklingsleiðsögn að skorta. Og víst er ég þeirrar skoðunar, að uppeldislegu hliðinni sé betur borg-

ið að öðru jöfnu í smærri skólum. Hitt virðist mér og auðsætt, að þá beri að staðsetja með ríku tilliti til jafnréttisaðstöðu íslenzkrar æsku til framhaldsmenntunar. Þá er það og ekkert smáatriði í minum augum, að með því að staðsetja menntaskólana í öllum landsfjórðungum er stutt að auknu jafnvægi í þjóðfélaginu, það er jöfnuð aðstaða þegnanna einnig í menningarlegu tilliti.

Menntaskóli á Vestfjörðum yrði að sjálfsögðu ekki stór stofnun. Fyrst um sinn yrðu sennilega aðeins 20–30 nemendur í hverri bekksgöng, og gætu nemendur þannig eftir 4 ár verið orðnir 80–100. En eins og segir í ákvæðum til bráðabirgða aftan við frv., er til þess ætlað, að næsta ár eftir gildistöku l. starfi aðeins ein bekkjardeild, en síðan bætist við ein deild á ári, þar til kennsla sé hafin í öllum ársdeildum skólans að fjórum árum liðnum.

Nú starfa margir unglingaskólar í kaupþunum á Vestfjörðum, og sækir þá fjöldi efnilegra nemenda. Auk þess eru svo 3 skólar á Vestfjörðum, sem skila nemendum til landsprófs og veita þannig rétt til framhaldsnáms við menntaskóla. Þetta eru héraðsskólinn á Núpi í Dýrafirði, héraðsskólinn í Reykjanesi og gagnfræðaskólinn á Ísafirði. Í landsprófsdeild Núpsskólans í vefur munu vera um 20 nemendur, í Reykjanessskóla er mér ekki kunnugt um töluna, þeir munu vera fáir, sem þar eru, og í gagnfræðaskólanum á Ísafirði 17 nemendur. Þetta er stofninn, sem ætla má að yfirleitt kysi að hefja menntaskólanám við menntaskóla Vestfirðinga, en sú var reynsla mín, meðan ég veitti gagnfræðaskóla Ísafjarðar forstöðu, að þangað sóttu einn og einn nemandi viðs vegar að af landinu, og lágu til þess margvislegar ástæður. Slikt mundi áreiðanlega einnig gerast, ef menntaskóli, sem gæti sér samilegt orð, væri kominn á fót á Vestfjörðum. Nemendaskorti þarf því að minni hyggju ekki að kviða. En með stofnun skólans er opnuð leið til menntunar fyrir fátæka efnismenn, sem ekki legðu e. t. v. ella út á erfiða og torsóttu braut langskólánámsins, ef ekki getur notið við aðstöðunnar frá eigin heimili.

Um kostnaðarhlið málsins tel ég rétt að taka þetta fram: Á næsta ári leiðir ekki aukinn kostnað af samþykkt frv. frá því, sem ríkið hefur þegar fallið á. En þegar skólinn er orðinn fullskipaður eftir 4 ár, verða við hann 4 fastir kennarar, einn fyrir hverja bekkjardeild.

Þá er þess að geta, að á Ísafirði er vegleg, yfirbyggð sundhöll, þar er líka ágætt bókasafn, og þar er í þriðja lagi mjög gott íþróttahús. Allt þetta mundi mjög draga úr stofnkostnaði menntaskóla á Ísafirði, því að þessara stofnana mundi skólinn njóta ásamt þeim skólum, sem fyrir eru á staðnum. Það, sem vantar mjög fljótlega, er skólahús með 4–5 kennslustofum og tilheyrandi aðstöðu og rektorsbústaður. Lóð fyrir menntaskólann má telja vist að Ísafjarðarkaupstaður legði til án endurgjalds.

Það eru nú á milli 50 og 60 ár síðan Ísfirðingar stofnuðu mjög myndarlegan unglingaskóla og fengu honum til forstöðu menn eins og dr. Björn frá Viðfirði og sr. Bjarna Jónsson, nú vígslubiskup. Í beinu framhaldi af starfi ung-

lingaskólans tók við gagnfræðaskólinn á Ísafirði, sem nú hefur hátt á annað hundrað nemendur. Landskunnugt er hið einstæða framlag séra Sigtryggs Guðlaugssonar á Núpi, en hann er stofnandi Núpsskólans og fórnaði sér að mestu í þjónustu vestfirzkra og íslenzkra menningarmála með rekstri þess skóla — mjög lengi við lítinn styrk frá ríkinu. Ísfirðingar hafa alla tíð kostað rekstur gagnfræðaskóla síns að meginhluta, lengstum algerlega. Hins vegar var gagnfræðaskólinn á Möðruvöllum og síðar á Akureyri kostaður algerlega af ríkinu. Nú mun miðskóladeild við menntaskólann á Akureyri einnig vera kostuð af ríkinu ásamt rekstri menntaskólans að fullu. Þá er annar höfuð-gagnfræðaskólinn á Austurlandi, Eiðaskóli, einnig kostaður algerlega af ríkinu. Þetta finnst okkur flm. frv. allt mæla með því, að Vestfirðingar séu vel að því komnir, að ríkið stofni nú og reki lítinn menntaskóla á Vestfjörðum.

Frv., sem hér liggur fyrir, er í öllum meginatriðum samhljóða hinum almennu gildandi lögum um menntaskóla, sömu kröfur gerðar til nemenda og kennara sem í hinum menntaskólunum, sömu prófkröfur, sömu réttindi og skyldur. Hér er þó aðeins gert ráð fyrir, að starfandi verði máladeild í upphafi, en ekki stærðfræðideild, a. m. k. fyrst um sinn. Um efni einstakra greina frv. tel ég rétt að rætt verði nánar við 2. umr. málsins.

Herra forseti. Ég skal nú bráðlega láta máli mínu lokið, en þó vil ég áður segja þetta: Langvarandi baráttu Norðlendinga fyrir norðlenzka menntaskólanum lauk með sigri forustumannanna, þeirra Stefáns og Sigurðar skólameistara. Þeim úrslitum fagna nú allir. Þegar sá sigur var unninn, ritaði einn fyrrv. nemandi gagnfræðaskólans á Akureyri, sem nú á sæti í þessari hv. þd., þessi eftirminnilegu orð: „Eftir stofnum menntaskóla norðanlands er íslenzk menning orðin einu víginu auðugri.“ Við, flm. þessa frv., viljum nú gera íslenzka menningu einu menningarviginu auðugri, að þessu sinni á Vestfjörðum. Baráttu Bjarna á Laugarvatni og samherja hans fyrir menntaskóla í sveit lauk einnig með fullum sigri, og mundi nú enginn óska, að það framfaraspor í íslenzkum menningarmálum yrði stigið til baka. Og baráttan fyrir menntaskóla á Vestfjörðum og á Austfjörðum ber sigurmáttinn í sér, því að hún er í samræmi við heilbrigða þróun í skóla- og menningarmálum landsins. Það er athyglisvert, að þegar Sigurður skólameistari stóð í ræðustóli og brautskráði fyrstu stúdentana frá menntaskóla Norðurlands, sagði hann m. a. þetta:

„Það liggur í augum uppi, að hverjum skóla er ætlað að vera menningarvígi eða menningarstöð. Slíkar menningarstöðvar mega eigi allar vera á einum stað. Menningarblóðið verður að renna um allar æðar þjóðlíkama vors.“

Við flm. frv. um menntaskóla Vestfirðinga á Ísafirði gerum þessi viturlegu orð Sigurðar skólameistara að okkar orðum, Vestfjarðapingmennirnir í báðum þingdeildum. Og við viljum eiga hlut að sköpun menningarvígis á Vestfjörðum, því að það er sannfæring okkar, að ungu hæfileikafólki beri að skapa sem allra jafnasta

aðstöðu til að afla sér stúdentsmenntunar, aðeins ef hugur stendur til, en án alls tillits til þess, hvar það er búsett í landinu.

Við viljum, allir þingmenn Vestfirðinga, biðja hv. alþingismenn að fallast á þessa skoðun okkar og hjálpa okkur til að gera frv. að lögum á þessu þingi, þó að tíminn sé nú orðinn í tæpastalagi, til þess að það megi takast. En mikið má þó alltaf, ef vel vill.

Herra forseti. Ég legg til, að frv. verði að umr. lokinni vísað til 2. umr. og hv. menntmn.

ATKVG.R.

Fr. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til menntmn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

28. Skólakostnaður.

Á 73. fundi í Nd., 29. apríl, var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 41 1955, um greiðslu kostnaðar við skóla, sem reknir eru sameiginlega af ríki og sveitarfélögum [140. mál] (þmfrv., A. 346).

Á 74., 75., 76. og 77. fundi í Nd., 2., 3., 5. og 6. maí, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 78. fundi í Nd., 9. maí, var frv. enn tekið til 1. umr.

Fr. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 26 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Frv. þetta er gamall kunningi hér á hv. Alp. Hv. fyrrv. þm. Borgf., Pétur Ottesen, flutti það hér á tveimur þingum í röð, á árunum 1956 og 1957. Ástæða þess, að þetta frv. var upprunalega flutt og er nú flutt að nýju, er fyrst og fremst sú, að mikils ósamræmis hefur þótt gæta um greiðslur ríkissjóðs á rekstrarkostnaði nokkurra skóla í landinu. Fyrir fjórum árum héldu fulltrúar margra héraða fund um þetta mál og gerðu þá m. a. svofellda ályktun, sem prentuð er upp í grg. þessa frv.:

„Vér undirritaðir fyrir hönd hlutaðeigandi skóla og sýslufélaga beinum hér með þeirri áskorun til ríkisstj. og alþm., að á Alp. því, er nú situr að störfum, verði gildandi lögum varðandi gagnfræðanám og húsmæðrafræðslu breytt þannig, að héraðsskólar og húsmæðraskólar í sveitum verði kostaðir og reknir að fullu af ríkinu, en til vara, að ríkissjóður greiði öll kennaralaun við skóla þessa og 90% af stofnkostnaði, viðhaldskostnaði og öðrum rekstrarkostnaði þeirra.“

Pétur Ottesen lagði upprunalega til, þegar hann flutti svo þetta frv., að varatill. þessa fundar yrði lögfest, þ. e. a. s. að ríkissjóður greiði öll kennaralaun við skóla þessa og 90% af stofnkostnaði, viðhaldskostnaði og öðrum rekstrarkostnaði. Þeir skólar, sem um er að ræða,

eru, eins og ég sagði, héraðsskólar og húsmæðraskólar í sveitum. Að fyrrgreindum fundi stóðu hins vegar flest eða öll þau hérað, sem standa undir rekstri héraðs- og húsmæðraskóla.

Á það hefur verið bent í þessu sambandi, að mikils ósamræmis gæti í þessum efnun, þar sem einstakir skólar, bæði héraðsskólar og húsmæðraskólar, séu að öllu leyti kostaðir af ríkinu. Hefur þar verið bent á Eiðaskólann í flokki héraðsskóla og húsmæðraskólann á Staðarfelli í hópi húsmæðraskóla.

En meginrökin fyrir því, að fluttar hafa verið og eru nú tillögur um það að láta ríkið taka á sig að mestu leyti kostnaðinn við rekstur og stofnun slíkra skóla, eru náttúrulega þau, að hin fámennu sýslufélög eru mjög fávana og þess alls ófær að reka þessar stofnanir, sem margar hverjar eru alldýrar í rekstri og standa ekki einungis undir fræðsluþörf héraðanna, heldur og landsbyggðarinnar vítt og breitt um landið.

Ég sé ekki ástæðu til þess að fara mörgum orðum um þetta frv. Það er, eins og ég sagði í upphafi, mjög vel kunnugt flestum hv. þm. Ég hygg, að hér sé um réttlætismál að ræða. Það má að visu segja, að varhugavert sé að bæta auknum útgjöldum á ríkissjóðinn. En á sama hátt má segja, að sýslufélögin og bæjar- og sveitarfélögin berjast vissulega í bökkum við það að standa undir þeim byrðum, sem á þau hafa verið lagðar og margar hverjar með löggjöf af hálfu hestv. Alp.

Ég leyfi mér að leggja til, að að lokinni þessari umr. verði frv. vísað til hv. menntmn.

Björn Fr. Björnsson: Herra forseti. Ég vil lýsa áægju minni yfir því frv., sem hér liggur fyrir. Ég var á sínum tíma einn af þeim, sem áttu hlut að því að koma á framfæri þeirri ályktun, sem um getur í grg. fyrir þessu frv. Og efni þessa frv., sem hér liggur fyrir, byggist á varatill., sem kom fram á þeim fundi, sem héraðsgagnfræðaskólamenn héldu fyrir nokkrum árum.

Höfuðtill. gagnfræðaskólamanna var sú, að ríkið tæki að sér rekstrarkostnað héraðsgagnfræðaskóla að fullu og öllu og enn fremur húsmæðraskóla. Þetta var aðaltill. þessara gagnfræðaskólamanna. Því miður hefur þessi aðaltill. ekki fundið þá náð að vera fram borin hér á hv. Alp., heldur einungis varatill. Og því er ég kominn hingað í ræðustólinn, að ég vildi fyrir mitt leyti eiga hlut að því hér á hv. Alp., að höfuðtill. héraðsskólamanna kæmi hér fram, þannig að afstaða gæti fengist hér á hv. þingi um hana.

Ég fellst alveg á þær röksemdir, sem hv. höfuðflm. þessa frv. hefur haldið hér fram, en tel í raun og veru hina réttustu niðurstöðu af orðum hans þá, að frv. yrði þannig að lokum samþykkt héðan frá hv. Alþingi, að ríkissjóður tæki að sér allan rekstrarkostnað af héraðsgagnfræðaskólum og húsmæðraskólum og enginn hluti kostnaðarins skilinn eftir sveitarfélögunum.

Það er fullljóst öllum hv. þm., að þau til-
tölulega fáu sveitar- og sýslufélög, sem standa undir þessum skólum, eiga mjög í vök að verjast um sín fjármál. Um það er ekki að villast.

Og margir héraðsskólanna og flestir húsmæðra-skólanna eru reknir með miklum halla. Ég hef hér skýrslur frá fjármálaeftirlitsmanni skóla um húsmæðraskólana. Og þá kemur í ljós, að af 9 húsmæðraskólum eru aðeins tveir reknir með tekjuafgangi, en hinir með rekstrarhalla — töluverðum sumir. Um héraðsskólana aftur á móti er það að segja, miðað við s. l. 2—3 ár, að þar er rekstrarhalli hjá 2 af 7 þessi árin, en mjög mikill rekstrarhalli hjá þeim skólunum, sem ég hef bezt kynni af, þ. e. a. s. héraðsgagnfræðaskólanum að Skógum.

Nú er þess að geta, að á næstu árum mun við flesta héraðsskóla og sennilega flesta húsmæðra-skóla líka, ef ekki alla þessa skóla, leggjast á mjög þungur baggi vegna viðhalds, og ég á fulla von þess, að héruðin hafi engan veginn tök á því að standa að neinum verulegum hluta undir þessum væntanlega viðhaldskostnaði.

Svo má geta eins atriðis, þess, að flestir þessara skóla eru nánast ríkisskólar. Nemendur á þeim eru úr öllum áttum, og við suma þeirra og þó nokkuð marga eru jafnvel fæstir nemendur úr því héraði, sem stendur undir skólunum. Þetta atriði bendir okkur líka á það, hversu í raun og veru eðlilegt og sjálfsagt er, að ríkið taki endanlega að sér skólana. Það eru þó nokkuð mörg sveitarfélög og jafnvel fjöldi sveitarfélaga, sem losnar að verulegu eða öllu leyti við þennan kostnað af skólum, sem þessi sömu sveitar- og sýslufélög hafa þó rétt til að senda nemendur á.

Ég geri ráð fyrir því, að um skóla í kaupstöðum sé það að segja, að ef þeir að meginhluta væru skipaðir nemendum úr sveitunum, þá mundu kaupstaðarstjórnir ekki láta sér það lynda að standa nema að óverulegu leyti undir slíkum skóla. Hér í Reykjavík eru þó nokkrir skólar, sem eru reknir einvörðungu af ríkinu og bæjarfélagið hefur ekki með að gera í fjárhagslegu tilliti. Hv. frsm. benti líka á það, að einn af þessum héraðsgagnfræðaskólum, þ. e. skólinn að Eiðum á Austurlandi, er einvörðungu rekinn af ríkinu, og þetta bendir okkur nokkuð á leiðina, sem fara skal.

Þess má svo líka geta, að þess er varla að vænta um nokkuð langa framtíð, að til fleiri héraðsgagnfræðaskóla úti um land verði stofnað. Stefnan virðist vera sú í skólamálunum, að þess sé ekki að vænta, að það fjölgi neitt verulega nemendum, sem ganga á héraðsgagnfræðaskóla. Miklu fremur er tilhneigingin sú að stofna til miðskóla í þéttbýli, þ. e. a. s. í þorpum og kaupstöðum víðs vegar úti um land, og í raun og veru er það mjög eðlileg tilhneiging fólks í nokkru þéttbýli. Fyrir þær sakir má búast við því, að það fækki að því leyti til fremur í héraðsgagnfræðaskólunum, en þó kann nemendatalan að haldast nokkurn veginn næstu árin, ef við eigum von þess, að það fjölgi fólki í sveitunum. Þess vegna hygg ég, að ekkert þurfi að óttast um, að það verði leitað mjög á ríkið um stofnun héraðsgagnfræðaskóla, ekki svo mjög, að það yrði vandkvæðum bundið fyrir ríkissjóð að leysa fjárhagslega úr slíkum verkefnum. En hitt er svo annað, að ríkissjóði eða hinu opinbera hlýtur að vera mikið í mun um það, að þeir héraðs-

gagnfræðaskólar, sem nú eru í fullu starfi, dragist ekki niður um viðhald og annan tilkostnað í sambandi við það að halda uppi sæmilegri reisu skólanna og hafa þar hluti, eins og fremst má verða, í sæmilegu lagi. Ég tel, að ríkinu hljóti að vera það mjög í mun og að þetta verði ekki sá baggi ríkissjóði, að hann muni verulega um það að bæta þessum smápinkli á sig til mikilla og ómetanlegra hægri verka fyrir hin fátæku sveitar- og sýslufélög úti um land.

Við, sem þekkjum til héraðsgagnfræðaskóla, uppbyggingar þeirra og rekstrar, höfum fyrir löngu komið að þeirri staðreynd, hversu mjög það er erfitt fyrir viðkomandi sýslufélög að standa undir nauðsynlegum byggingum og nauðsynlegum rekstri. Í sambandi við þann skóla, sem ég hef unnið að því að koma upp og reka, eftir því sem mitt embætti hefur krafist af mér sem formanni skólanefndar þar, þá get ég lýst yfir, að mitt sýslufélög hefur lagt svo mjög að sér um að standa í skilum með sinn hluta, bæði að uppbyggingu, stofnkostnaði og rekstri, að það verður um margra ára bil í framtíðinni mjög erfitt fyrir sýslusjóð að annast nauðsynlegt viðhald, en fram kemur nú með hverju ári sem liður í ljós hin ríka þörf fyrir viðhaldið, þó að skólinn sé ekki nema rúmlega tíu ára, hvað þá um hina aðra skóla af sama tagi, sem eldri eru.

Ég vildi gjarnan láta þessi orð mín fylgja hér þessu máli við 1. umr. til athugunar fyrir þá hv. n., sem tekur það nú til meðferðar, en eins og ég segi, mun ég að óbreyttu gera till. um það, að þessir skólar, sem um ræðir í frv., verði gerðir hreinlega að ríkisskólum.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til menntmn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar, en brtt. við það barst á þskj. 456.

29. Verfall opinberra starfsmanna.

Á 73. fundi í Nd., 29. apríl, var útbýtt:

Frv. til l. um afnám l. nr. 33 3. nóv. 1915, um verfall opinberra starfsmanna [143. mál] (þm-frv., A. 356).

Á 75., 76., 77., 78., 79. og 80. fundi í Nd., 3., 5., 6., 9., 10. og 12. maí, var frv. tekið til 1. umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 82. fundi í Nd., 16. maí, var frv. enn tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 25 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Eðvarð Sigurðsson): Herra forseti. Með frv. þessu er gert ráð fyrir, að úr gildi falli lög nr. 33 frá 3. nóv. 1915, um verfall opinberra starfsmanna.

Verfalls- og samningsrétturinn er sá rétt-

ur, sem verkalýðshreyfingin hefur haft hvað mest fyrir að öðlast, og sá rétturinn, sem hún telur sér helgastan. Þessi réttur er fyrir alllöngu viðurkenndur hér á landi bæði með samningum og með lögum. En einn er þó sá hluti launastéttanna, sem hefur ekki þennan rétt, og það eru opinberir starfsmenn.

Opinberir starfsmenn hafa aldrei samþykkt þennan órétt, sem þeir eru beittir umfram aðrar launastéttir í landinu, og hafa hvað eftir annað mótmælt að hafa ekki sömu aðstöðu og aðrir launamenn. Síðustu mótmæli þeirra í þessum efnum voru gerð á þingi BSRB í desember s. l. og þess krafist, að opinberir starfsmenn fengju jafna aðstöðu, jafnan rétt við aðra launþega í þessum efnum.

Þessi samþykkt og þessar samþykktir, sem opinberir starfsmenn hafa gert í þessum efnum, hafa allar verið gerðar áður en þær ráðstafanir í efnahagsmálum voru gerðar, sem Alþingi hefur nú samþykkt. En það geta auðvitað allir sagt sér, að með samþykkt efnahagslaganna eru aðstæður opinberra starfsmanna í þessum efnum mun lakari en áður var. Það má, held ég, áreiðanlega fullyrða, að það eru engir jafnilla settir eftir samþykkt efnahagslaganna og opinberir starfsmenn með sín launamál. Með lögunum um efnahagsmálin voru felld úr gildi þau ákvæði í samningum og í lögum, að vísitala skuli greidd á kaup. Þetta er að visu mjög mikilvægt fyrir alla launþega, en áreiðanlega mikilvægt fyrir opinbera starfsmenn. Eftir stendur þó, að hin almenna verkalýðshreyfing hefur samningsréttinn þrátt fyrir löginn. En þann rétt hafa opinberir starfsmenn ekki. Við höfum hlustað á ráðamenn ríkisstj. hér í þinginu og alveg sérstaklega hæstv. viðskmrh. nú fyrir stuttu fullyrða það, að ekki komi til mála, að kaup megi hækka, og ríkisstj. mundi engin afskipti hafa af slíkum málum, — verði atvinnurekendur til þess að samþykkja kauphækkanir, þá verði þeir að gera það fullkomlega á sína ábyrgð og sína eina. Það náttúrlega gefur auga leið, að slíkar yfirlýsingar hæstvirttra ráðherra hljóta að gefa vísbendingu um það, hvaða afstöðu ríkisstj. mundi taka til launamála opinberra starfsmanna. Þeir hafa yfirleitt fylgt á eftir í almennum kauphækkunum. En ég geri ráð fyrir því, að hæstv. ríkisstj. muni, a. m. k. þar sem hún getur því svo vel við komið eins og gagnvart opinberum starfsmönnum, standa við þessar stóru fullyrðingar sínar.

Ég held, að það sé þess vegna meira en þörf á því, að opinberir starfsmenn fái einmitt núna þennan rétt, sem þeir hafa svo oft leitað eftir að fá. Og er enginn efi á því, að þeir munu náttúrlega herða róðurinn fyrir því að fá þennan rétt, og verkalýðshreyfingin í landinu mun tvímæla laust rétta þeim þá hjálparhönd, sem hún getur í þeim efnum. Og það hefur ævinlega verið afstaða almennu verkalýðshreyfingarinnar að taka undir kröfur opinberra starfsmanna varðandi þeirra jafnrétti á þessu sviði við aðra launþega í landinu.

En nú er sem sagt svo komið, að sú hjálp eða það, sem opinberir starfsmenn hafa þarna notið, þ. e. a. s. að fá vísitöluna á kaup og kaup sitt þar með hækkað með hækkanndi verðlagi, það er nú

afnumið hjá þeim sem öðrum. En ég vil undirstríka sérstaklega, að þeirra aðstaða er allt önnur þó heldur en annarra launþega, vegna þess að þeir geta bókstaflega enga björg sér veitt, en það geta þó hin almennu verkalýðsfélög.

Ég ætla ekki að hafa mörg orð um þetta frv., það er svo sjálfsögð ráðstöfun, sem í því felst, bæði almennt séð og alveg sér í lagi og einkanlega eftir að efnahagsmálalögin hafa verið samþykkt. Það er fyllsta réttlætiskrafa og réttlætismál, að opinberir starfsmenn fái samnings- og verkfallsrétt til jafns við aðra launþega.

Ég legg svo til, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. heilbr.- og félmn.

Jón Pálmason: Herra forseti. Ég vil ekki láta þetta undarlega frv. fara í gegnum umr. og til nefndar án þess að segja á því mitt álit. Og sannleikurinn er sá, að það er að verða ýmislegt furðulegt, sem mönnum dettur í hug í okkar Alþingi.

Við vitum það allir, að opinberir starfsmenn, þ. e. embættismenn ríkisins og stofnana ríkisins, það eru menn, sem hafa það hlutverk m. a. að vernda ríkið sjálft, og það á að vera þeirra áhugamál, að ekkert það sé gert, sem er til niðurdreps fyrir það ríki, sem þeir eru starfsmenn hjá. Þessir menn allir taka laun samkv. lögum frá Alþingi, sem hefur verið breytt með nokkurra ára millibili á undanförunum árum og alltaf til hækkunar. Nú er það vítað, að meðal þjóðarinnar er ekki eins mikil ásókn í nokkur störf og fastlaunuð störf. Það eru sívaxandi kröfur um fleiri skóla, jafnvel gengur svo langt, að fyrir þessu Alþingi liggja till. um tvo nýja menntaskóla til þess að undirbúa það, að sem allra flestir af þegnum þjóðfélagsins geti komist í fastlaunaða stöðu. Ef á nú að fara að samþykkja það, að þessir menn, sem sérstaklega eiga að vernda ríkið, hafi rétt til þess að gera verkfall, þá vil ég segja, að þá gerast undarlegir hlutir. Því hvað er verkfall? Verkfall er ekkert annað en uppreisn. Það er uppreisn, sem með föstum samtökum er gerð gegn þeim aðilum, sem hlutaðeigandi menn vinna hjá. Í þessu tilfelli væri verkfall opinberra starfsmanna uppreisn gegn ríkinu, sem þeir eru starfsmenn hjá. Ég tel þess vegna, að öllu meiri fjarstæðu sé ekki hægt að bera fram á Alþingi heldur en þá, að það sé heimilað, að þeir menn, sem eiga að vernda ríkið og eru starfsmenn þess, hafi rétt til að gera uppreisn gegn því. Ég skal ekki fara út í það að ræða um verkfall annarra manna, svo sem verkamanna, iðnaðarmanna, sjómanna o. s. frv., en allir vita, að verkfall er þó uppreisn gegn þeim atvinnurekendum, sem starfsmennirnir vinna hjá, og það væri alveg að færa skörina upp í bekkinn, ef hv. Alþingi ætlaði að láta sér sæma að gefa heimild til þess, að opinberir starfsmenn mættu gera uppreisn gegn því ríki, sem þeir eru starfsmenn hjá.

Ég skal ekki hafa um þetta öllu fleiri orð, nema frekara tilefni gefist til, en ég vildi segja þessar athugasemdir, til þess að það kæmi ljóst fram nú þegar, hvert álit ég hef á því frv., sem hér hefur verið lagt fram. Og náttúrlega geri ég ráð fyrir því, að hæstv. ríkisstj., sem hefur það hlut-

verk að vera yfirstjórn allra opinberra starfsmanna meðal alls annars, láti það til sín taka, hvort á að eyða miklum tíma í frv. eins og það, sem hér er um að ræða.

Ég skal ekki hafa um þetta fleiri orð, en ég mun greiða atkv. móti því, að svona frv. fari til 2. umr.

Flm. (Eðvarð Sigurðsson): Herra forseti. Ég ætla ekki að láta ómótmælt nokkrum orðum, sem hv. 2. þm. Norðurl. v. (JPálm) lét hér falla.

Út af fyrir sig koma mér ekkert á óvart hans skoðanir á því, að opinberir starfsmenn eigi ekki að hafa verkfallsrétt. Þetta hefur verið ríkjandi skoðun afturhaldsmanna á öllum alþingum Íslandinga, frá því að frv. var samþykkt 1915. Það kemur mér ekkert á óvart. En það, sem hann segir hér um verkfallsréttinn almennt, voru miklu alvarlegri orð. Og það kæmi mér ekki á óvart úr þessu, þó að á eftir þeim ráðstöfunum, sem hér hafa verið gerðar, ofbeldisráðstöfunum gagnvart launafólki í þessu landi, fylgdu nýjar, þær að skerða þann rétt, sem fólkið þó enn þá hefur til þess að fá að semja um kaup sitt og kjör, ef sú skoðun, sem hér var sett fram, túlkar sjónarmið stærsta stjórnmalaflokksins í landinu.

Það er fullyrkt, að verkfallsrétturinn og verkföll séu uppreisn, það var að visu ekki sagt uppreisn gagnvart ríkinu, nema að sjálfsögðu ef opinberir starfsmenn hefðu þennan rétt. En verkfall verkamanna hjá atvinnurekanda er uppreisn gagnvart atvinnurekandanum. Þetta er skoðunin. Hvað er það nú, sem gerist, þegar verkamaður ræður sig í vinnu til atvinnurekanda? Einvörðungu það, að hann selur atvinnurekandanum vinnuafli sitt, það er ekkert annað sem skeður. En þessu vinnuafli vill verkamaðurinn fá að ráða yfir, þ.e.a.s. hann vill hafa einhver ítök um það, á hvaða verði hann selur þessa vöru sína. Og það að vilja ekki vinna hjá atvinnurekandanum nema því aðeins að lúta því kaup, því verði, sem atvinnurekandinn sjálfur vill vera láta, það er að gera uppreisn. Það fer ákaflega vel saman við þær ráðstafanir, sem hér hafa verið gerðar, einmitt þetta sjónarmið á verkfallsréttinum.

Ég er alveg sannfærður um, að það yrði ekki neitt uppreisnarástand í þessu landi, þó að opinberir starfsmenn hefðu verkfallsrétt. Það er fjarri því. Og ég er alveg sannfærður um, að opinberir starfsmenn færu ekki verr með þann rétt en annað verkafólk í þessu landi, og það hefur ekki legið við uppreisnarástandi hér í verkföllum, þó að þau stundum hafi orðið allhörd. En það veldur sjaldan einn, þá tveir deila.

Það er sagt, að opinberir starfsmenn taki laun eftir lögum. Það er rétt, þeir hafa gert það. En það er þetta, einmitt þetta, sem þeir vilja losna við. Þeir vilja fá að semja um sitt kaup og sín kjör eins og annað fólk, en ekki vera háðir því, að löggjafarvaldið eigi þar að hafa allt um að segja og þeir ekki neitt.

Að þessir menn séu sérstaklega til þess að vernda ríkið, opinberir starfsmenn, — ég held, að hv. þm. hafi ekki gert sér ljóst, hvað þessi hópur er stór og margs konar þau störf, sem hann vinnur, og í engu frábrugðin neinum öðr-

um trúnaðarstöðum, sem verkafólk annað í landinu tekur að sér að vinna fyrir margs konar aðila aðra. Það eru til náttúrliga starfsmenn hins opinbera, sem mætti segja að væru til þess að vernda ríkið. En það er tiltölulega ákaflega lítil hluti af þeim opinberu starfsmönnum, sem hér er um að ræða.

Ég ætla ekki að hafa fleiri orð um þetta. Hv. þm. lauk máli sínu með því, að það væri nú farin að færast skörin upp í bekkinn, ef opinberir starfsmenn með leyfi Alþingis mættu gera uppreisn. Það er þetta sjónarmið, þetta mat á verkfallsréttinum, sem ég vil hér mjög harðlega mótmæla.

Sigurður Ingimundarson: Herra forseti. Það hefur verið krafa þinga Bandalags starfsmanna ríkis og bæja um mörg undanfarin ár, að þeir fengju samningsrétt um kjör sín til jafns við aðrar stéttir. En það er staðreynd, að þeir hafa mjög orðið að gjalda gamallar og úreltrar löggjafar um þetta efni. Hafa stjórnir bandalagsins reynt að fá fram breytingar á þessu í samræmi við samþykktir þinga sinna, en ekki orðið ágengt í því efni fyrr en s. l. haust, að þáverandi hæstv. fjmrh. (GÍG) féllst á, að skipuð yrði n. til að endurskoða nügildandi löggjöf um starfskjör opinberra starfsmanna með það fyrir augum, að þeim yrði veittur samningsréttur um kjör sín til jafns við aðrar stéttir. Er sú nefnd enn starfandi, og eru tveir nm. skipaðir að tilnefningu bandalagsstjórnarinnar.

En málið er ekki eins einfalt og ætla mætti eftir því frv., sem hér liggur fyrir á þskj. 356. Það er að visu nauðsynlegt að fella úr gildi lögin frá 1915 um berort bann við verkfalli opinberra starfsmanna. En það er ekki nóg. Ýmis önnur löggjöf varðandi opinberra starfsmenn er gegnsýrð þeirri hugsun eða staðreynd, að opinberir starfsmenn hafi ekki haft verkfallsrétt, og eru víða annars staðar í lögum óbein bönn við því, að opinberir starfsmenn knúi fram kröfur sínar með verkfalli, eða a. m. k. ákvæði, sem mundu gera aðstöðu þeirra til samninga mjög erfiða. Hafði ég bent hv. flm. a. m. k. á eitt atriði í því sambandi, daginn áður en þeir létu útbýta þessu frv., en hafði vænt þess að fá aðstöðu til þess að undirbúa frv. og einkum grg. fyrir því betur en til var stofnað, þar sem svo hafði verið um talað, að ég yrði með flm. En þeir óskuðu að hafa á þessu annan hátt. Ég hafði óskað eftir því að fá tómt til þess að gera nokkrar breytingar á grg., en því var heldur tómlega tekið, og þegar ég kom með þær breytingar daginn eftir, voru þeir búnir að láta útbýta frv. Þrátt fyrir það lýsti ég því yfir þegar í stað, að ég mundi verða stuðningsmaður frv., en ég get ekki látið hjá líða að harma þessi vinnubrögð.

Eins og ég hef þegar sagt, tel ég sjálfsagt að fella verkfallsákvæðin úr gildi. En það eitt dugir ekki. T. d. eru opinberir starfsmenn bundnir af launalögum og a. m. k. mundi sérhver ríkisstj. telja sig bundna af launalögnum, meðan þau eru ekki felld úr gildi, og því ekki geta samið við starfsmennina. Að visu mun geta farið saman verkfallsréttur og launalög, þó að ein-kennilega hljóði í fyrstu, og þannig er það a.

m. k. framkvæmt í nokkrum löndum, að þingin staðfesta síðar meir þá samninga, sem ríkisstj. og opinberir starfsmenn hafa gert. En ef það á að fara saman, þá verður að setja um það reglur og lög, og er nefnd sú, sem ég gat um áðan og starfandi er í þessu máli, að kynna sér löggjöf þeirra þjóða, sem viðurkennt hafa verkfallsrétt opinberra starfsmanna.

Þá vil ég einnig leyfa mér að benda á, að í lögunum um réttindi og skyldur opinberra starfsmanna stendur m. a. í 18. gr., með leyfi hæstv. forseta: „Starfsmenn taka laun samkvæmt lögum eða ráðningarsamningum. Starfsmönnum er skylt að hlíta breytingum á launakjörum sínum skv. lögum eða reglugerðum staðfestum af hlut-aðeigandi ráðherra.“ Það eru raunar fleiri ákvæði þessara laga, sem yrðu skráttin í því ljósi, að verkfallsrétturinn væri viðurkenndur.

Menn kunna kannske að segja sem svo, að það sé ekkert annað að gera en að fella öll þessi lög úr gildi og semja um öll atriði á grundvelli frjáls samningsréttar. En málið er ekki nægilega undirbúið til þess, og kemur þar margt til. T. d. ákvæðin um, að ekki megi segja upp opinberum starfsmanni, nema hann hafi brotið af sér í starfi eða stofnun sé lögð niður. Ég mundi seint leggja blessun mína á það, að þau ákvæði yrðu numin úr gildi, eins og háttar til.

Lögin frá 1915 mega hins vegar falla úr gildi strax. En það þarf að ganga frá fleiru í þessu sambandi, og því er nauðsynlegt, að hin stjórn-skipaða nefnd haldi áfram störfum, þó að frv. þetta verði samþykkt.

Lög þau, sem gert er ráð fyrir að hér séu felld úr gildi, um bann við verkföllum opinberra starfsmanna, eru sett á þeim tíma, sem samningsréttur stéttarféлага hér á landi var ekki almennt viðurkenndur. Síðan hefur sú breyting orðið á, að hann er ekki aðeins viðurkenndur, heldur einnig lögverndaður. Launalög hafa verið sett aðeins þrisvar sinnum á þessari öld, en það var á árunum 1919, 1945 og 1955. Opinberir starfsmenn hafa að vísu nokkrum sinnum fengið launa-hækkanir til samræmingar við aðrar stéttir, milli þess að launalög væru endurskoðuð. Þeir hafa þó oft orðið að biða mörg ár eftir þessum leið-réttingum, og hafa þær stundum numið 10–20% eftir einhliða mati stjórnarvalda, þegar loksins kom til framkvæmda. Er þess varla að vænta, að opinberir starfsmenn sætti sig við þessa þróun kjaramála sinna, þar sem réttarstaða þeirra er ekki í neinu samræmi við það, sem nú tíðkast. Verður því að vænta þess, að löggjafarvaldið, sem áður hefur lögverndað verkfallsrétt annarra launþega, telji tíma til þess kominn að fella úr gildi úrelt lög um bann við verkföllum opinberra starfsmanna, en í skjóli þeirra hefur iðu-lega verið staðið á móti réttmætum kröfum þeirra um sanngjarnar og tímabærar kjarabætur.

Ég tel því, að það sé réttlætismál, að opinberir starfsmenn fái samningsrétt til jafns við aðrar stéttir, og legg til, að frv. þetta verði samþykkt, en lýsi því jafnframt yfir, að ég tel nauðsynlegt að samræma aðra löggjöf þessum breyttu að-stæðum, svo að opinberir starfsmenn fái notið þess réttar, sem til er ætlað. Samþykkt þessa frv. mundi hins vegar vera leiðbeining fyrir hina

stjórnskipuðu nefnd um vilja hv. Alþingis, og bæri n. þá að undirbúa samræmda löggjöf, sem snerti önnur mál opinberra starfsmanna.

Jón Pálmason: Herra forseti. Þetta mál er í sjálfu sér svo viðtækt, að það gæti verið ástæða til, að um það yrðu langar og miklar umr., en ég ætla ekki að fara út á þá leið við þessa umr., enda þótt ég vildi ekki láta frv. fara mótmæla-laust hér í gegn.

Hv. flm. þessa frv., hv. 2. landsk. (EÖS), áleit það eiginlega hreina óhæfu frá minni hálfu að nefna það, að verkfall væri uppreisn. En ég sný þar alls ekki frá. Verkfall er ekkert annað en uppreisn, hvort sem það er hjá einni stétt eða annarri. Hv. þm. segir, að þegar verkamaður ráði sig í vinnu hjá einhverjum atvinnurekanda, þá geri hann um það samning að gefa sitt vinnu-afl fyrir ákveðið gjald. Þetta vita allir að er auð-vitað rétt. Það eru samningar ekki einasta fyrir einstaka menn, heldur líka heilar stéttir, um ráðningakjör í vinnu hjá einstökum atvinnurek-endahóp. En við nútíðarmenn og ekki sízt við, sem erum búnir að þekkja verkfallapólitíkina lengi hér á Alp., vitum, að það gerist aldrei verk-fall fyrir atbeina einstaklinga eða fárra manna. Til þess þarf viðtæk samtök í félagi að gera verkföll, og þegar svo er komið, þá er verkfall í raun og veru ekkert annað en uppreisn gegn þeim atvinnurekstri, sem um er að ræða. Hvort það er réttmætt eða ekki réttmætt að leyfa slíka uppreisn, það getur verið álitamál, og það hefur verið að þessu alltaf vilji hér á Alp., að verkföll skuli vera leyfð, og ég ætla ekkert að fara að gera neinar till. um, að það verði sett neitt bann við því. Um hitt er öðru máli að gegna, að það eru óeðlilegar reglur, sem gilda um það, hvernig hægt er að stofna til verkfalls. Það hefur komið fyrir, að örfáir matreiðslumenn hafa getað stöðv-að allan kaupskipaflotann með verkfalli. Hvaða vit er í, að slíkt skuli vera liðið? Það hefur komið fyrir í stærstu útgerðarstöð landsins hér á ár-unum, ef ég man rétt, að 13 menn í eitthvað 200 manna félagi gátu samþ. verkfall. Það var meiri hluti þeirra manna, sem mættu á fundi. Þó að verkföll séu leyfð og verði sjálfsagt áfram, þá tel ég, að það sé alveg nauðsynlegt að laga þetta.

Hv. 2. landsk. sagði: Verkamenn vilja ráða því, hvað þeir selja sína vinnu dýrt. — Það er ekkert óeðlilegt við það eða undarlegt. Það hefur gjarnan verið svo, og það er búið að reka þessi mál þannig á undanförunum 50–60 árum, að með allri verkfalla- og kröfupólitíkinni er búið að 400–500-falda kaupgjald í sveitum landsins, ef mið-að er við árskaup, og það er búið að gera það að verkum, að það er útilokað að reka landbúnað á Íslandi með aðkeyptu vinnuafli. Nú er það út af fyrir sig miklu viðtækara mál en það, sem hér er til umr. og snertir eingöngu verkfallsrétt opinberra starfsmanna. En eins og ég sagði áðan, þá teldi ég það þó hina herfilegustu fjarstæðu, ef það ætti að vera leyft, að mennirnir, sem vinna hjá ríkinu skv. lögum og sækjast eftir þeim störfum meira en sótt er eftir nokkrum öðrum störfum í okkar þjóðfélagi, hafa rétt til þess að gera samtök, félagsleg viðtæk samtök og gera verkföll gegn ríki, sem þeir eru starfsmenn hjá

og þeir eru skyldugir til að vernda. Hvort sem það er hv. 1. landsk. eða hv. 2. landsk., sem mælir með því að afnema bann við þessu, þá álit ég, að það sé hrein fjarstæða, því að hér á að fara eftir launalögum, eins og alltaf hefur verið. Hitt er auðvitað á verksviði þessara manna, sem eru umboðsmenn fyrir opinbera starfsmenn eða aðra aðila, að berjast fyrir því að fá breytt launalögum, eins og gert er með hver önnur lög í okkar Alþingi.

Að störf opinberra starfsmanna séu ekkert frábrugðin störfum annarra manna, eins og hv. 2. landsk. tók fram, það get ég ekki fallizt á, því að það er allt annað, hvort maður er ráðinn til þess að vinna hjá ríkinu, sem hefur stjórnina á öllum landsmálum, og um leið á eðli sínu samkvæmt að vera skuldbundinn til að vernda það ríki, sem hann er að vinna hjá. Hann er öðruvísi settur en hinn, sem vinnur hjá einstökum atvinnurekanda, þó að hann sé með launasamningum á sama hátt. Við skulum segja, ef við berum saman menn, sem vinna hjá iðnaðarfyrtækni eða verzlunarfyrirtæki, sem einstaklingar reka, jafnvel við skulum segja jafnvíðtæku fyrirtæki og Sambandi isl. samvinnufélaga eða kaupfélagi, þeir menn eru að mínu áliti a. m. k. í starfi, sem er allt annars eðlis en það, sem er hjá ríkinu sjálfu. Menirnir, sem eru starfsmenn ríkisins, hafa sérreittindi aftan og framan, á allan máta meira en aðrir menn, og þess vegna er það, að sótt er eftir því meira en nokkru öðru að vera starfsmaður ríkisins. Slík sérreittindi hafa alls ekki starfsmenn hjá verzlunarfyrirtækjum, iðnaðarfyrtækjum, útgerðarfyrtækjum og slíku. Þess vegna er þetta algerlega annars eðlis, hvort maðurinn er starfsmaður ríkisins eða starfsmaður atvinnufyrirtækis.

Hv. síðasti ræðumaður, 1. landsk., taldi, að andstaða opinberra starfsmanna væri einna mest gegn því ákvæði, að það væri skylda þeirra að hlíta breyt. á lögum og reglugerðum. Það er ekkert óeðlilegt, þó að menn geri kröfur og vilji breyta hinu og þessu. En þetta hefur nú verið í lögum, og er eðlilegt, að sé í l., því að það er svo, ef Alp., sem hefur löggjafarvald, vill breyta lögum og reglugerðum, þá er það eðlilegt, að því verði að hlíta. Við vitum allir, að fulltrúar á Alp. eru kosnir af almenningi, og það er þeirra verk að breyta svo eða setja þannig lög og reglugerðir, sem þeir sjálfir álíta sannast og réttast.

Nú er það svo, að ég veit ekki dæmi til þess á síðasta — ég held mér sé óhætt að segja 40 ára tímabili, að það hafi nokkurn tíma verið breytt launalögum eða launareglugerð á annan máta en þann að hækka kjör þeirra starfsmanna, sem hjá ríkinu vinna. Ég held, að það hafi aldrei verið gert til þess að lækka. Og meira að segja er búið að fara út í svo miklar öfgar, eins og ég hef oft og mörgum sinnum minnst á hér á Alp., að það hefur legið við borð, sem hefur komið einna bezt í ljós á þessu þingi, — legið við borð, að hér væri alveg verið að glata okkar fjárhagslega sjálfstæði, og það er vegna starfsemi þeirra kröfufélaga, sem fyrst og fremst hafa átt hlut að því að gera þær uppreisnir, sem verkföll og launabarátta oft og einatt hafa verið.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég veit nú ekki, hvort hv. 2. þm. Norðurl. v. (JPálm) gerir sér ljóst, hvaða verk hann er að vinna með sínum ræðum hérna núna. Mér sýnist hann vera nokkurn veginn að koma því í gegn, að það verði samþ. uppreisn á Alp., — þetta, sem hann kallar uppreisn, að meiri hl. Alp. mundi standa með því, og hvar stendur hann þá? Það er nefnilega venjulegt, þegar eitthvað slíkt róttækt er samþykkt, að þá er venjulega sá, sem hefur verið á móti því, skoðaður sem uppreisnarmaður á eftir.

Ég held, að hv. 2. þm. Norðurl. v. ætti að athuga ofurlítið betur, hvað hann segir. Hans samflokksmenn hér ættu að athuga, hvort hann talar hér að einhverju leyti í nafni Sjálfstfl. eða ekki.

Hér er um að ræða, hvort ákveðnir starfsmenn, sem eru 25% af þjóðinni eða hafa á sínu framfæri sem samsvarar 25% af þjóðinni, eigi að hafa viss réttindi í þjóðfélaginu, sem aðrir menn hafa, bæði verkamenn og bændur, eða hvort það eigi að halda áfram að svipta þá þeim. Og það er sérstaklega verið að athuga, hvort þeir eigi að fá þessi réttindi nú, þegar búið er að svipta þá þeim sjálfsögðu réttarbótum, sem þeir hafa haft í 20 ár, að fá hækkun á sínu kaupgjaldi samkv. vísitölu, þegar dýrtið hækkar, m. ö. o. þegar þeir hafa ekki lengur vernd gegn því, að kjör þeirra fari siversnandi.

Hverjir eru nú þessir aðilar, sem þarna er verið um að tala, þessir starfsmenn ríkisins? Við skulum taka bara t. d. starfsmenn bankanna. Bankarnir eru einhverjar mestu gróðastofnanir í okkar þjóðfélagi. Það ætti þar með að segja við þá menn, sem þar starfa, — og ýmsir menn, sem þar starfa, eru mjög lágt launaðir menn, — að þessir menn mættu ekki hafa neinn samningsrétt við yfirboðara og eigendur þessa banka, ríkið, heldur skuli þeir ætíð verða að hlíta því, að það sé farið með þá eins og þræla, þannig að það sé ákveðið ofan frá og með lögum, hvaða lífskjör þeir skuli búa við í þjóðfélaginu.

Þeir menn, sem starfa í þjónustu ríkisins, það er ekki þeirra skylda að vernda ríkið. Það eru aðrir menn, sem eru kjörnir til þess. Það eru aðrir menn, sem eru kosnir til þess að sjá um að vernda hagsmuni ríkisins, sjá um, að það sé ekki stolið af ríkinu, t. d. hv. 2. þm. Norðurl. v., sem er kosinn af Alp. sem endurskoðandi ríkisreikninganna og á að sjá um, hvað þar fer fram. Það er slíkra manna að segja til um og passa upp á, að það sé ekki sóað í vitleysu, og það er slíkra manna, sem þar að auki eru þm., að sjá um, að t. d. heilum fyrirtækjum upp á 300 millj. sé ekki stolið af ríkinu, eins og áburðarverk-smiðjunni. Og passi hann það, sem hann er kjörinn til, standi hann með því að láta ekki stela af ríkinu, verndi hann ríkið og reyni að passa upp á, að einhverjir ræningjar láti ekki greipar sópa um eigur þess, áður en hann fer að tala á móti þeim starfsmönnum ríkisins, sem halda uppi starfsemi ríkisins, sem vinna fyrir ríkið, sem sjá um, að hlutirnir gangi, sem sjá um, að það sé ekki allt stöðvað. Hann segir, að þeir eigi að sjá um, að það sé ekki neitt gert, sem sé til niðurdreps. Hverjir eru það, sem halda t. d. áburðarverk-smiðjunni gangandi? Það eru verkamenn-

irnir og starfsmennirnir, sem vinna þar. En hverjir eru það, sem ræna henni? Hann þekkir það.

Ég held þess vegna, að hv. 2. þm. Norðurl. v. ætti að tala alveg rólega í þessum efnum og vera ekki að slengja fram óhugsuðu máli, neinum slagorðum, eins og uppreisn eða öðru slíku. Hann talar hér um ásókn í fastlaunuð störf. Hefur hann nokkra hugmynd um, hvernig ástandið er í þessum málum núna? Kannast hann nokkuð við, hvernig muni vera með verkfræðingana nú sem stendur hjá ríkinu? Veit hv. þm., að það hefur verið erfitt undanfarin ár að fá verkfræðinga til þess að setta sig við að vera í fastlaunuðu starfi hjá ríkinu? Veit hann það, að fyrir nokkrum árum gerðist það, að svo að segja allir verkfræðingar — eða fjöldinn allur af þeim — sögðu upp öllu sínu starfi hjá ríkinu og vildu ekki setta sig við þau laun, sem ríkið skammtaði þeim með launalögum, og var samt visitala á þeim þá? Og veit hann, að ríkisstj. verður að gera sérstaka samninga við alla þessa menn utan við öll launalög, samninga um að borga þeim 6—8 þús. kr. á mánuði? Og veit hann, að núna stendur til, að jafnvel þessir menn fari fram á að fá þau laun, sem verkfræðingar í Svíþjóð hafa? Og hver eru þau laun? 15 þús. kr. á mánuði eftir nýjustu ráðstafanir ríkisstj. þeirrar, sem hann styður. M. ö. o.: við stöndum frammi fyrir því, að það er ekki hægt að fá verkfræðinga í fastlaunuð störf, nema þessa fáu, sem eru embættismenn, sem eru skipaðir ævilangt. Haldið þið, að þetta sé ekkert til þess að athuga, þegar ástandið er búið að vera svona á undanfórnum 3 árum, að það er ekki hægt að fá þá sérmenntuðu menn, sem eru undirstaðan að öllum þeim framkvæmdum hjá ríkinu, sem hann og aðrir þm. eru að heimta, það er ekki hægt að fá þá til þess að vinna þetta, vegna þess að launin eru svo léleg, sem þeim eru kjörin? Hann heldur, að það sé eitthvað öruggara að vera hjá ríkinu en að vera hjá einstökum atvinnurekendum. Þessir verkfræðingar hafa heimtað að fá að vera einstakir atvinnurekendur, einmitt vegna þess, að þeir vilja ekki setta sig við þau kjör, sem ríkið býður þeim upp á. Hv. 2. þm. Norðurl. v. verður að gá að því, að sá tími er liðinn, sem við einu sinni bjuggum við, að það þætti það dýrmætasta, sem til var, að vera í þjónustu ríkisins. En það er líka orðin nokkuð mikil breyting á síðan. Það er ekki lengur þannig, eins og á seinni hl. 19. aldarinnar, að biskup landsins og hæstlaunuðu mennirnir hafi laun, sem samsvari 1950 280 þús. kr., á sama tíma sem verkamenn áttu að hafa 30—40 þús. kr. árslaun. Það er ekki alveg sama með embættismennina og var fyrir 80 árum, þegar þeir voru hálaunastétt á Íslandi, og við skulum ekki tala út frá því sjónarmiði. En þýðing þessara stétta fyrir þjóðfélagið hefur margfaldast. Sú tækni, sem við nú byggjum á, byggist á því, að við fáum þessa menn í okkar þjónustu. Og ég álit, að við eigum að fá þá í þjónustu ríkisins. Það þýðir, að við þurfum að semja við þessa menn og það um laun, sem þeir vilja setta sig við.

Þegar hv. 2. þm. Norðurl. v. talar um verkfall sem uppreisn, þá hugsar hann enn þá eins og

þrælaeigendur forðum daga. Verkfall er nú á tímum bara það að neita að selja sína vöru. Vinnuaflið er vara verkamannsins. Þeir vilja ekki selja hana fyrir þetta verð, og það er það sama sem gerist daglega í hverri búð hérna í Reykjavík. Kaupmaðurinn segist ekki selja sína vöru nema á hagkvæmu verði, og það er ekki kallað uppreisn, þegar það eru kaupmenn, sem gera það. Svo talar hv. 2. þm. Norðurl. v. um, að það sé uppreisn gegn atvinnurekendunum að neita að selja þeim vinnuaflið, sem þeir hafa allan gróðann af, sem þeir lifa af.

Bændur fóru dálítið harðvítugar að en verkamenn gera, þegar þeir voru að berjast fyrir sínu frelsi í þessum efnum. Leiguliðarnir og bændurnir fyrr á öldum áttu til að nota önnur og harðvítugri vinnubrögð en tíðkast í uppreisn nútímans. Og bændur Íslands eru stoltir af því í dag, að þeir skuli hafa þorað að sýna kúgurum sínum í tvo heimana og það jafnvel þó að það hafi þá kostað blóð, sem til allrar hamingju hefur aldrei þurft að úthella í verkfallsbaráttu íslenskra verkamanna.

Hv. 2. þm. Norðurl. v. er bóndi og skoðar sig sem fulltrúa bændna. Athugar hann, hver er afstaða bændna í dag gagnvart þjóðfélaginu? Bændur hafa sérstakan samning við þjóðfélagið, sem hefur öðlzt sérstakt lagagildi, þannig að þeir eru launaðir með sérstökum ákvæðum, sem eru í samræmi við þau laun, sem verkamenn fá. Þeir eru eins og starfsmenn þjóðfélagsins. Vill hann álita, ef bændur heimta bætt kjör, hærri laun, hærri kaup fyrir sína vinnu, betra verð fyrir mjólk og kjöt, að það sé uppreisn gegn þjóðfélaginu, uppreisn bændna gegn þjóðfélaginu?

Hv. 2. þm. Norðurl. v. fer að tala um, að samtökin, sem verkamenn geri, séu eitthvað voðalegt. Hvað er það, sem hefur einkennt íslenska bændur síðustu 50—60 ár? Það er það, að þeir hafa myndað samtök. Hvað er það, sem hefur lyft þeim upp úr fátæktinni, sem þeir bjuggu við? Það er, að þeir hafa myndað samtök, samtök m. a. um að selja sínar vörur. Og þeir hafa hækkað sínar vörur í skjóli slíkra samtaka, alveg nákvæmlega eins og það, sem verkamannastéttin hefur gert. Það, sem hefur gert þessar vinnandi stéttir sterkar, eru þau samtök, sem þær hafa myndað. Hvað væru þeir sem einstaklingar?

Svo talar hv. 2. þm. Norðurl. v. um, að þessi verkfallapólitík síðustu 30—40 árin hafi margfaldað kaupið í landinu. Er það hún, sem hefur gert það? Eru það ekki aðrir menn, sem hafa haft áhuga á að hækka verðlagið jafnóðum? Það eru ekki verkamennirnir, sem hafa gert það. Það hefur ekki verið nein raunveruleg hækkun, sem þeir hafa fengið á kaupi síðustu 20 árin. Vill hv. 2. þm. Norðurl. v. athuga það, þegar þetta mál kemur til umr. aftur, hvernig hlutfallið muni vera í dag á milli verkakaups og verðs á mjólkurlitra og kjöti, dilk eða kú? Hann er sjálfur að leggja til hérna að innleiða landaurakerfið. Skyldi það ekki hafa haldizt nokkuð mikið í hendur, a. m. k. síðustu 20 árin, verðið fyrir bændurna á þeirra afurðum og fyrir verkamanninn á hans kaupi? Ég er hræddur um, að það komi a. m. k. úr hörðustu átt, ef hann vill að einhverju leyti tala sem fulltrúi bændna, þegar hann er að

tala á þennan máta. Hann segir, að það sé útilokað að reka landbúnað á Íslandi vegna þessara ráðstafana. Er hann ekki sjálfur öðru hverju með frv. hérna í þinginu til þess að tryggja kjarabætur til handa bændum, jafnvel til þess að stækka þeirra bú, og það jafnvel á þann veg að taka af þeim, sem fátækastir eru og minnst hafa búin og enga möguleika hafa á að hafa launþega í sinni þjónustu, til þess að stækka búin þannig, að þeir geti haft launþega í sinni þjónustu? Ég held hann ætti að athuga dálítið betur, hvað hann er sjálfur að leggja til.

Hann segir, að hann muni aldrei eftir, að kaupði hafi lækkað. Hefur það staðið til yfirleitt á Íslandi? Ég hef einu sinni ásamt þessum hv. þm. gert eina ráðstöfun hér á Alp., sem hefur haft mikil áhrif á okkar efnahag í síðustu 20 ár. Við vorum saman í fjhn. 1943 um ákveðnar ráðstafanir. Hverjar voru þær ráðstafanir? Þær ráðstafanir voru þær, að við samþ. þá og fengum Alp. til að samþykkja það, að tvær stéttir á Íslandi, sem höfðu myndað sterk samtök sín á milli, annars vegar verkamenn og hins vegar bændur, skyldu fá að semja sín á milli um, hvaða laun þessar stéttir ættu að hafa. Og einmitt samtök þessara tveggja stétta skyldu semja um þetta. Við gengum hvorugur okkar út frá því, að þær mundu fara að lækka launin. Nei, þvert á móti. Við vissum báðir fullvel, að það, sem stóð til, var, að þessar stéttir semdu um að hækka launin. Og hvað gerðum við? Við lögðum til við Alp., að það, sem þessar tvær stéttir samþ., það skyldu vera lög, m. ö. o.: að samtök verkamanna og samtök bænda skyldu ákveða í efnahagsmálunum, hver skyldu vera launin og hvar skyldi vera grundvöllur, sem verð landbúnaðarvara væri reiknað eftir, og það, sem þeir kæmu sér saman um, skyldu vera lög. Og það er búið að vera svo síðan í tæp 20 ár. Var það uppreisn, sem þessar stéttir voru að gera? Nei, það var verið að gera eina skynsamlegustu ráðstöfun, sem gerð hefur verið, að viðurkenna þá staðreynd, að samtök þessara vinnandi stétta, verkamanna og bænda, eru grundvallarvaldið í okkar þjóðfélagi. Verkamenn, opinberir starfsmenn og bændur eru 90% þjóðarinnar, og það væri blinda af Alþingi að sjá ekki, að það er á þessum stéttum og þeirra starfi, sem þjóðfélagið hvílir, og raunverulega á það að vera fyrir þær, allt það, sem gert er. Það var ákveðið með þessum lögum, að þaðan í frá skyldi hver kauphækkun, sem verkamenn með sínum verkföllum — og þau hafa verið mörg síðan — knýði fram, skyldi koma bændum um leið til góða, samkvæmt lögum, sem við tveir áttum frumkvæði að ásamt þrem öðrum mönnum í fjhn. Ég er hræddur um, að hv. 2. þm. Norðurl. v. sé farinn að gleyma ofur lítið, hvað það er, það bezta, sem hann hefur tekið þátt í hér á Alþingi. Þá er ég hræddur um, að hann verði að fara að læra.

Nei, það, sem hér er um að ræða, er að tryggja rétt þeirra manna, sem starfa í þjóðfélaginu, tryggja þeim batnandi afkomu. Það, sem hefur vantað síðustu tuttugu árin, er, að kjör þessara stétta færu batnandi, vegna þess að sú auðmanna-stétt, sem hér hefur ráðið allmiklu öll þessi ár, hefur í sífellu getað aukið verðbólguna að sama

skapi sem launin hafa verið hækkuð, og það er það, sem verður að afnema. Hins vegar hefur á þessum tuttugu árum verið lagður grundvöllurinn að efnahagslegu sjálfstæði landsins. Það er fjarri því, að það sé verið að glata því. Þess vegna er hér um að ræða réttindamál, sem er sjálfsagt fyrir Alþingi að samþykkja, og svona raddir, eins og hv. 2. þm. Norðurl. v. hér hefur komið með, eiga ekki að heyrast á Alþingi. Þær eru aftan úr fornið, og þær eru í mótsetningu við allt, sem verkamenn og bændur á Íslandi hafa verið að gera á síðustu áratugum. Þann rétt, sem þeir hafa tekið sér sjálfir, verkamenn og bændur, fengið viðurkenndan, fengið lögfestan, hann eiga þeir ekki að neita þeim mönnum um, opinberum starfsmönnum, sem nú hafa af ríkinu verið sviptir þeirri tryggingu, sem þeir hafa haft fram að þessu, að fá vísitölu á kaupgjald, eftir því sem dýrtíðin yxi.

Jón Pálmason: Herra forseti. Mér þótti nú óþarflega mikill svaki á mínum gamla samstarfsmanni, hv. síðasta ræðumanni, í þessari ræðu, og af því að ég hef ekki nema athugasemdartíma, þá get ég auðvitað ekki svarað nema fáu af því, sem hann hér sagði.

Hann lýsti því alveg réttilega, þegar við vorum samtaka í forustu fyrir því að koma á sex manna nefndar lögum svokölluðu 1943, sem hafa reynzt bændastéttinni einhver beztu lög, sem nokkurn tíma hafa verið samþykkt. En hv. þm. spurði: Var þetta uppreisn? — Þetta var einmitt gagnstætt uppreisn, var gert með lögum hér á Alþingi. Þó að við hefðum forustu fyrir því í fjhn. þessarar hv. deildar að undirbúa þau lög, þá var þetta alveg gagnstætt því, að það ætti neitt skylt við uppreisn.

Ég vil taka það fram út af því, sem hv. þm. sagði fyrst, hvort ég talaði hér í umboði Sjálfstfl., að því fer alveg fjarri. Sjálfstfl. hefur ekki gert neina samþykkt um þessi mál. Ég veit ekki, hvort nokkur maður er sömu skoðunar og ég — eða ekki. Ég hef *mína skoðun og fer eftir henni* og hef gert það stundum áður, og það er alveg víst, að a. m. k. hefði Sjálfstfl. aldrei samþ. vísitöluskrúfuna í 20 ár, ef ég hefði mátt ráða því.

Þá var þessi hv. þm. að tala um það, að við yfirskoðunarmenn ríkisreikninga hefðum sérstaka skyldu fram yfir alla menn aðra til þess að vernda ríkið, það væru ekki starfsmennirnir, sem eru fastlaunaðir embættismenn hjá ríkinu, heldur þessir vesalings yfirskoðunarmenn, sem fá tveggja ára gamla reikninga til að yfirfara, þegar allt er um garð gengið fyrir löngu. Við höfum gert margar athugasemdir á hverju ári um það, sem okkur ofbýður, hvernig farið er með fé ríkisins af ráðandi ríkisstj., en við höfum ekki fengið því ráðið. Þetta hefur alltaf farið versnandi, a. m. k. hefur það farið versnandi fram til ársloka 1958, því að ég hef ekki séð meinn reikning síðan og veit ekki, hvernig það hefur farið á því tímabili.

Þá spurði hv. þm. að því, hvort ég teldi, að það væri uppreisn, ef bændur heimtuðu betri kjör. Því fer alls fjarri. Það hefur aldrei komið til þeirra kasta, þó að bændur hafi beðið um hærri verð og meira samræmi á milli launa og

afurðaverðs, að það væri neitt skylt uppreisn. En það var jafnvel undirbúið, að það gæti verið reynandi fyrir bændur að gera einu sinni uppreisn. Núna s. l. haust voru sumir menn, sem voru að undirbúa það að stöðva sölu á allri mjólk, gera verkfall, gera heldur mjólkina ónýta, hella henni niður, heldur en selja hana fyrir það verð, sem fáanlegt var með samningum við þann, sem kaup greiddi. Það hefði verið uppreisn. Og alveg eins er með þau samtök, sem gerð hafa verið og ég skal ekki fjölyrða hér meira um. En ef þetta mál kemur einhverri tíma til 2. umr., áður en ég fer héðan úr hv. d., þá kannske tala ég dálítið nánar um það, og þá fáum við hv. síðasti ræðumaður betra tækifæri til þess að ræða þessi mál. Og það verður að hafa það, hvort það er nokkur maður, sem hefur sömu skoðun og ég. Ég breyti henni ekkert sérstaklega fyrir því.

ATKVGR.

Frv. visað til 2. umr. með 27:1 atkv. og til heilbr.- og félmn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

30. Loðdýrarækt.

Á 75. fundi í Nd., 3. maí, var útbýtt:

Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 32 8. marz 1951, um loðdýrarækt [145. mál] (þmfrv., A. 365).

Á 76. og 77. fundi í Nd., 5. og 6. maí, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 78. fundi í Nd., 9. maí, var frv. enn tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 22 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Einar Sigurðsson): Herra forseti. Frv. þetta felur í sér þá breyt. á lögum um loðdýrarækt, að niður falli úr lögum þær málsgreinar í 1. gr. l., sem banna minkaeldi.

Margar þjóðir heims hafa af minkaeldi miklar tekjur. Hér á landi hefur það verið bannað um nokkurra ára skeið. Hér ætti þó að vera mjög góð aðstaða til minkaeldis, bæði hvað veðráttu snertir og fóduröflun, þar sem mikið fellur hér til af fiskúrgangi, sem er aðalfæða minkanna. Kaupa nágrannar okkar, Norðurlandþjóðirnar, nú þennan fiskúrgang af okkur, einmitt í því skyni að ala á honum mink, og hafa af því miklar tekjur. Vöxturinn í minka- og skinnframleiðslu þessara þjóða og raunar annarra hefur á undanförnum árum verið ótrúlega mikill, og hafa sumar þeirra margfaldað dýr í eldi hjá sér á nokkrum árum. En það er eins og Íslendingar hafi efni á því að sinna ekki þessum arðbæra atvinnurekstri, og ráða þar miklu hleypidómar, af

því að illa tókst til, er minkaeldi var reynt hér á árunum.

Það er næstum því ótrúlegt, að tiltölulega auðvelt ætti að vera að gera útflutning minkaskinna að stærstu útflutningsvöru landsmanna, en hér eru þó öll skilyrði til þess. Það ætti ekki að þurfa að óttast, að markaður væri ekki fyrir skinnin, því að þær þjóðir, sem búa við bezt lífskjör, eins og Bandaríkjamenn, kaupa ógrynni af þeim, ýmist skinnunum eins og þau koma fyrir eða þegar saumað hefur verið úr þeim, eins og ýmsar af Norðurlandþjóðunum gera, svo sem Danir, og auka þannig útflutningsverðmæti þeirra. Loðskinn hafa að jafnaði verið eftirsótt af kvenþjóðinni og verða sjálfsagt um langan aldur.

Allt öðruvísi er nú staðið að minkaeldi en var hér á árunum, þegar það var stundað hér. Nú eru dýrim geymd í steinsteyptum búrum, sem telja má alveg örugg til vörzlu dýranna, svo að útilokað er, að þau geti sloppið út.

En það er önnur hlið á þessu máli, sem vert er að gefa gaum, og það er, að jafnframt því, sem hér væri verið að framleiða mjög verðmæta útflutningsvöru, sem gæti numið þúsund millj. kr., ef allur fiskúrgangur væri notaður, væri verið að leysa mikið vandamál, sem steðjar nú að íslenskum sjávarútvegi, og það eru erfiðleikar við sölu á fiskmjöli. Perú hefur tekið að framleiða geysimikið magn af fiskmjöli og selt það svo ódýrt, að það hefur orsakað verðfall um 1/3 á íslenskku fiskmjöli, og annað verra, að það er óseljanlegt sem stendur. Perú hefur selt mjög fram í tímann, allt fram í apríl næsta ár, en hér hrúgast mjölið upp í tugþúsunda lesta tali og sprengir utan af sér allar geymslur, og fyrir dýrum stendur sildarvertiðin með sína sildarmjölsframleiðslu, og enginn veit, hvern enda þetta hefur. Það er því ekki seinna vænna að reyna að létta á í þessu efni og finna aðrar leiðir til hagnýtingar fiskúrganginum en framleiðslu úr honum í fiskmjöl, og eru þá ekki aðrar nærtækari en láta minkinn éta úrganginn. Þannig er líka unnt að margfalda útflutningsverðmæti fiskúrgangsins, horið saman við að framleiða úr honum fiskmjöl.

Með því að koma upp hér á landi það stórum minkastofni, að allur fiskúrgangurinn í landinu væri hagnýttur sem fódur, sem er auðvitað sjálfsagt, væru Íslendingar komnir með jafnmikla skinnframleiðslu og Norðmenn og Svíar samantlagt. Slikt mundi að sjálfsögðu taka langan tíma, kannske áratug eða áratugi eftir því, hvernig á þeim málum væri haldið.

Það er sama, hvernig á mál þetta er litið. Það virðist allt mæla með því, að Íslendingar ættu að hefja þegar í stað minkaskinnaframleiðslu í stórum stíl eins og grannþjóðir okkar og auka með því fjölbreytni í atvinnuháttum þjóðarinnar, atvinnu og gjaldeyrstekjur. Sérstaklega má benda á, að þetta gæti orðið arðvænlegur atvinnuvegur fyrir bændur. Ef frv. þetta verður að lögum, sem helzt þyrfti að verða á þessu þingi, þyrfti að hafa skjót handtök um að koma upp minkabúum og hefja innflutning á góðum minkastofni, en sjálfsagt yrði þetta ekki framkvæmt í stórum stíl, nema það opinbera kæmi til mótis

við menn með aðgang að stofnlánum og hefði einhverja forustu í tæknilegum framkvæmdum í þessu sambandi.

Villiminkurinn er þyrnir í augum margra. Auðvitað verður að halda honum í skefjum og útrýma honum, en að útrýma honum verður sjálfsagt erfitt. En andúð sú, sem villiminkurinn hefur vakið, má ekki verða til þess, að enginn þori að gera neitt í jafnmiklu hagsmunamáli þjóðarinnar og minkaeldi getur verið. Er þá sama, hvort litið er á hag minnabænda eða útvegsbænda. Þarna verða slegnar tvær flugur í einu höggi.

Ég vona, að hv. þm. bregðist vel við þessu máli og afgreiði það á þessu þingi, og legg til, að því verði vísað til 2. umr. og landbn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til landbn. með 23 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

31. Tollskrá o. fl. (frv. DÁ).

Á 48. fundi í Sp., 11. maí, var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 90 25. nóv. 1954, um tollskrá o. fl. [155. mál] (þmfrv., A. 417).

Á 80., 81., 82. og 84. fundi í Nd., 12., 13., 16. og 19. maí, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 85. fundi í Nd., 20. maí, var frv. enn tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 27 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Halldór E. Sigurðsson: Herra forseti. Á þskj. 417 er frv. til l. um breyt. á l. nr. 90 25. nóv. 1954, um tollskrá o. fl., sem hv. þm. Daniel Ágústsson flutti, meðan hann sat hér á Alþingi.

Breytingin, sem felst í þessu frv., er sú að heimila hæstv. ríkisstj. að fella niður aðflutningsgjöld af kvikmyndavélum til félagsheimila og samkomuhúsa í sveitum og kaptúnum með færri íbúa en 500. Á þessum stöðum býr um 26% af þjóðinni, sem nýtur ekki þeirrar gerðar af kvikmyndum, sem frv. þetta fjallar um, en ekki þarf orðum að því að eyða, að kvikmyndir eru ódýr og þægileg skemmtun. Fordæmi fyrir því, að slíkt mætti gerast, eru hljóðfæri til samkomuhúsa, skóla og kirkna, sem einnig eru undanþegin slíkum aðflutningsgjöldum. Ekki ætti hér að vera um mikil fjáruútlát að ræða frá hendi ríkisins, því að ekki er hægt að reikna með því, að kvikmyndavélar yrðu annars fluttar inn til þessara staða, vegna þess að það er ekki hægt að reka þar kvikmyndahús með hagnaði.

Hér er um 175 þús. kr. gjöld að ræða, sem yrðu eftir gefin, ef þessi heimild yrði notuð. Frv. býr svo um hnútana, að ekki sé hægt að misnota þessa undanþágu, þó að veitt verði, þar sem

aðeins er hægt að njóta þessa í eitt skipti fyrir öll á hverjum stað. Hér er um breytingu að ræða, sem gæti orðið til þess, að þau 26% af þjóðinni, sem eiga ekki aðgang að kvikmyndum af eðlilegri stærð, ættu kost á því, ef frv. næði fram að ganga.

Í trausti þess, að hv. Alþingi geti fallist á það, er þetta frv. flutt, og ég leyfi mér, herra forseti, að leggja til, að því verði vísað til fjhn. d. að umræðunni lokinni.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til fjhn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

32. Tollskrá o. fl. (frv. US og MÁM).

Á 48. fundi Sp., 11. maí, var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 90 25. maí 1954, um tollskrá o. fl. [158. mál] (þmfrv., A. 422).

Á 80. fundi í Nd., 12. maí, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 81. fundi í Nd., 13. maí, var frv. aftur tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 20 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Unnar Stefánsson): Herra forseti. Á þskj. 422 er frv. til laga um breyt. á l. nr. 90 20. nóv. 1954, um tollskrá o. fl., um, að ríkisstj. heimilist að endurgreiða aðflutningsgjöld af blómlaukum og blómafræjum samkv. nr. 8 í 6. kafla og nr. 1 í 12. kafla tollskrárinnar. Frv. þetta er flutt að beiðni stjórnar Sölufélags garðyrkjumanna, og felst í því heimild til að endurgreiða aðflutningsgjöld af tveimur rekstrarvörum garðyrkjubænda, blómlaukum og blómafræi, sambærileg við endurgreiðsluheimild hliðstæðra gjalda af öðrum rekstrarvörum landbúnaðarins.

Um þetta frv. er ekki ástæða til þess að fara mjög mörgum orðum. Ég ætla aðeins að geta um tilefni þess, að það er fram komið.

Með ýmsum ráðstöfunum hins opinbera á undanförnum árum hefur raskast verulega eðlileg verðmyndun í landinu og slitnað úr samhengi verðlag, sem framleiðendur fá. Vegna niðurgreiðslna, sem upp hafa verið teknar í mjög ríku mæli mörg undanfarin ár, hefur almenningur ekki gert sér grein fyrir raunverulegu verðmæti vörutegundanna. Ef húsmóðir kemur t. d. inn í verzlun og ætlar að kaupa álegg á brauð til heimilisins, þá verður fyrir henni um að velja t. d. kjötmeti, mjólkurost, mysuost, tómata og agúrkur um sumarið. Tvær þessar vörutegunda, tómatar og agúrkur, eru á því verði, sem er undir

öllum kringumstæðum eðlilegt og litlu hærra en það verð, sem framleiðendurnir fá fyrir þær, og án nokkurra niðurgreiðslna, vegna þess að garðyrkjubændur hafa ekki hlotið neins konar niðurgreiðsluuppbætur á sínar afurðir. Hins vegar eru hinar landbúnaðarafurðirnar greiddar niður, t. d. um kr. 34,35 hvert kg af smjöri. Mjólkuurostur er greiddur á hvert kg niður um kr. 5,25, mysuostur um kr. 2,50. Af þessum tölum er ljóst, að vegna þess, hversu þjóðfélagið ver geysimiklum fjárfúlgum í þessar niðurgreiðslur, hefur samkeppnisaðstaða afurða garðyrkjubænda stórlega verið skert með auknum niðurgreiðslum. Sama er að segja um kartöflur og gulrófur. Kartöflur eru greiddar niður um kr. 2,40 hvert kg. Á heildsöluverði til neytenda kostar kr. 1,74 hvert kg af kartöflum, en bóndi fær fyrir sama kg kr. 4,17. Af þessu er ljóst, að þarna er slitið í sundur allt samhengi milli framleiðslukostnaðar og verðlags í verzlunum. Hins vegar eru gulrófur seldar á 4 kr. og fá engar uppbætur úr ríkissjóði.

Þetta litla dæmi er aðeins sýnishorn um það, hvernig geysimiklar niðurgreiðslur geta verkað óeðlilega á samkeppnisaðstöðu milli þeirra vörutegunda annars vegar, sem eru greiddar niður, og hinna, sem njóta ekki niðurgreiðslunnar, en það eru einmitt sérstaklega afurðir garðyrkjubænda. Eins og nú er ástatt, telja garðyrkjubændur sig ekki geta hækkað neitt afurðir sínar í verði vegna hinnar miklu samkeppni, sem þær verða fyrir frá öðrum landbúnaðarafurðum, m. a. vegna þess, að í síðustu ráðstöfunum hins opinbera hafa komið fram ýmsar ívilnanir fyrir landbúnaðarvörur aðrar en garðyrkjubændaafurðir. Ofan á þetta bætist það, að með efnahagslögnum, sem samþykkt voru síðast í febrúarmánuði, var fellt niður innflutningsgjald af nýjum og þurrkuðum ávöxtum, sem áður voru í 62% gjaldaflökki. Og núna fyllist íslenskri markaðurinn af nýjum ávöxtum, appelsínunum, banönum og eplum, sem njóta sérstakra innflutningsfriðinda. Allir geta séð í huga sér, hvernig samkeppnisaðstaða íslenskra tómata og íslenskra garðyrkjuafurða yfirleitt verður við hliðina á slíkum vörutegundum, þegar framleiðsluvörur og rekstrarvörur þessa hluta landbúnaðarins eru fluttar inn í landið með fullum gjöldum.

Þessi till., sem hér er flutt, miðar að því, að niður verði felld aðflutningsgjöld af tveimur vöruflokkum. Við þessa breyt. yrði ríkissjóður fyrir mjög óverulegum tekjumissi, en hún mundi að nokkru leyti draga úr því misvægi, sem hefur skapast á verðlagi garðyrkjuafurða og annarra landbúnaðarafurða, m. a. vegna niðurfellingar aðflutningsgjaldanna. Og það, sem er meira virði, hún mundi skapa garðyrkjubændum skilyrði til að reka atvinnu sína þá mánuði ársins, sem þeir geta ekki ræktað matvörur, en það er um háveturinn. En það er einmitt sá tími, sem þeir nota til þess að rækta blómjurtir.

Sölufélag garðyrkjumanna hefur nýlega ritað hæstv. landbrh., Ingólfi Jónssyni, um þessi mál og gert grein fyrir þeim, og ég hef hér í stórum dráttum sagt hv. Alp. frá þeim vandamálum, sem garðyrkjubændur eiga nú við að etja. Ég vænti þess, að hv. alþm. líti svo á, að þessi nið-

urfelling á tollum sé sanngjörn og eðlileg leið-réttingarráðstöfun fyrir þessa fámennu stétt, garðyrkjubændur, sem framfleytir innan við 100 fjölskyldum, en er þó byggð á hagnýtingu jarðhitans, einni okkar mestu orkulinda, og mun án vafa eiga mikla framtíð fyrir sér í landinu. Ég vil leggja til, að frv. verði vísað til fjhn. deildarinnar.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 82. fundi í Nd., 16. maí, var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 25 shlj. atkv. og til fjhn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

33. Almenningsbókasöfn.

Á 91. fundi í Nd., 30. maí, var útbýtt:

Fr. til l. um almenningsbókasöfn [173. mál] (þmfrv., A. 522).

Á 92. fundi í Nd., 31. maí, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

34. Bókasafnasjóður.

Á 91. fundi í Nd., 30. maí, var útbýtt:

Fr. til l. um bókasafnasjóð [174. mál] (þmfrv., A. 523).

Á 92. fundi í Nd., 31. maí, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

35. Vegagerð á Vestfjörðum og Austurlandi.

Á 5. fundi í Ed., 30. nóv., var útbýtt:

Fr. til l. um auknar framkvæmdir í vegagerð á Vestfjörðum og Austurlandi [25. mál] (þmfrv., A. 31).

Á 10. fundi í Ed., 4. des., var frv. tekið til 1. umr.

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Frv. þetta á þskj. 31 er flutt af hv. 2. þm. Vestf. (HermJ), hv. 5. þm. Austf. (PÞ) og mér. Samkvæmt 1. gr. þessa frv. er lagt til, að á næstu 5 árum verði

varið 6 millj. kr. árlega umfram það, sem venjulega er veitt á fjárlögum, til vegagerða á Vestfjörðum og Austurlandi. Samkvæmt 2. gr. frv. er lagt til, að fé til þessara vegagerða verði tekið að láni innanlands. Samkvæmt ákvæðum 3. gr. er ætlað til, að með þessu fé verði bætt vegakerfi í þeim byggðarlögum þessara landshluta, sem nú hafa lakast vegakerfi að dómi vegamálastjóra. Með ákvæði 4. gr. er lagt til, að hv. Alp. skipti þessu vegafé milli einstakra þjóðvega að fengnum till. vegamálastjóra og tillögum þm. hlutaðeigandi kjördæma.

Það má segja, að vegir um byggðir landsins hafi hliðstæðu hlutverki að gegna og æðarnar hafa fyrir líkamann. Í bókstaflegum skilningi fá byggðir þessa lands næringu sína eftir vegunum. Ófullnægjandi eða lítt viðunandi og sundurslitið vegakerfi veldur vanlíðan fólks og hrörnun atvinnulífs og framleiðslu, þar sem viðunandi vegakerfi eða fullnægjandi veitir hins vegar möguleika til blómlegs atvinnulífs og góðra lífskjara.

Vegamál bar mjög á góma hjá hv. samvn. samgm. á Alp. á síðastliðnum vetri. Samkvæmt þáttill., sem samþ. var 26. marz 1958, var vegamálastjóra falið að gera heildarathugun á ástandi vegakerfisins í landinu. Vegamálastjóri lagði síðan fyrir samvn. samgm. í fyrra fyrir hl. þessarar skýrslu sinnar um vegakerfi landsins. Síðari hl. var þá ekki tilbúinn, en hann mun vera almenns eðlis. Samkvæmt þeim skýrslum, sem vegamálastjóri lagði þarna fram, kom í ljós, að hið mesta misræmi ríkir í vegamálum milli héraða. Er ástæðan að sjálfsögðu sú, að hlutfallslega hefur miklu minna fé verið varið til nýbyggingar vegna í einum landshluta en öðrum, þegar litið er á þarfir þessara byggðarlaga. Afleiðingarnar leyndu sér ekki heldur, ef litið er á atvinnu- og framleiðsluskilyrði þess fólks, sem þarna býr, eða ef litið er á brottflutning fólks úr þessum byggðarlögum, sem búa við bágborið ástand í vegamálum. Það er eins og sú venja hafi skapast og það fyrir löngu að hafa skiptingu fjárveitinga til vegamála nokkuð svipaða frá ári til árs milli sýslufélaganna í landinu. Samkvæmt þessari venju verður misræmi í þessum málum milli héraða eða landshluta ekki leiðrétt, sem er þó aðkallandi nauðsyn að leiðrétta. Við flm. þessa frv. sjáum ekki aðra leið færa til að bæta úr þessu misræmi en þá að taka innlent lán í þessu skyni. Á þann hátt bætir hið opinbera að nokkru fyrir það, að misgert hefur verið við fólk eftir því, hvar það hefur búið í landinu. Það er þó víðs fjarri, að jafnvægi verði komið á milli landshluta í þessum efnum, þótt samþ. verði það frv., sem hér er flutt, en það er þó verulegur áfangi til þess að rétta hlut þeirra, er erfiðasta aðstöðu hafa í vegamálum.

Ég sé ekki ástæðu til að fara út í nákvæman samanburð milli héraða við þessa l. umr., en ég vil þó nefna örfá dæmi, er sýna, að Vestfirðir og Austurland eru verr sett en aðrir landshlutar í þessum efnum, og byggir ég það á þeim skýrslum, sem ég nefndi og ná til ársloka 1958. Mér finnst þægilegast að bera saman núverandi kjördæmi í þessum efnum, til þess að gera þetta einfaldara, því að það yrði of flókið, ef ætti að fara

út í samanburð á einstökum sýslufélögum, þótt skýrslur vegamálastjóra sýni þó ástandið í hverri sýslu fyrir sig.

Vegamálastjóri flokkar vegina eftir gæðum þeirra í 3 flokka. Í fyrsta lagi nefni ég óbílifæra vegi, sem vegamálastjóri kallar, en það munu vera vegir, sem eru ekki til nema í Stjórnartíðindunum, það eru ólagðir vegir. Í öðru lagi eru í þessum skýrslum ruddir vegir. Ég lit svo á, að þar sé um bráðabirgðavegi að ræða eða a. m. k. ófullnægjandi vegi. Í þriðja lagi eru lagðir vegir, og það munu eiga að teljast fullgerðir vegir. Síðan gerir vegamálastjóri grein fyrir — með þessari flokkaskiptingu — ástandi þjóðveganna sér, sýsluveganna sér og hreppaveganna sér.

Eitt af því fyrsta, sem ég rek augun í í þessum skýrslum, er það, hve mikill hluti af þjóðvegum er óbílifærir vegir, þ. e. a. s. vegleysur. Ég vil nefna dæmi um það, hvernig ástatt er um Vestfjarðakjördæmi og Austurlandskjördæmi annars vegar, borið saman við öll hin kjördæmin 5 utan Reykjavíkur hins vegar. Útkoman er sú, að óbílifærir þjóðvegir í Vestfjarðakjördæmi eru 22,2% af þjóðvegum þar, eða meira en fimmtí hlutinn, og í Austurlandskjördæmi eru það 10% af þjóðvegum, sem eru ógerðir. En í öllum hinum 5 kjördæmum landsins eru þessir ógerðu þjóðvegir frá 1,9% upp í 5,9%. Sýnir þetta glögg, hversu ástandið er miklu verra í þessum 2 landshlutum en í hinum 5 landshlutunum og þó, hvað þetta snertir, sýnu verra á Vestfjörðum en á Austurlandi.

En þetta er aðeins um þjóðvegina. Vilji maður fá heildarsvip af þessu, þarf að taka hina vegina líka, því að það getur verið, að eitt hérað hafi tiltölulega meira af sínum vegum í þjóðvegatölu en annað. Heildarsvip yfir þetta fær maður ekki nema taka alla vegi, sem til eru, en það kemur líka fram í þessum skýrslum. Hvað þetta dæmi snertir um óbílifæra vegi samtals, og eru þá taldir með sýsluvegir, hreppavegir og fjallvegir, þá er útkoman sú, að í Vestfjarðakjördæmi eru 29,9% af þeim óbílifærir eða ógerðir, en í Austurlandskjördæmi 12,7%. Í hinum 5 kjördæmunum er þetta aftur á móti frá 5% upp í 11%.

Ég vil í þriðja lagi nefna lagða þjóðvegi. Ég hleyp þá yfir ruddu vegina, þ. e. bráðabirgðavegina, og skal nefna dæmi um, hvernig þetta er um lagða þjóðvegi, fullgerða vegi. Í Austurlandskjördæmi eru fullgerðir þjóðvegir aðeins 37,2% af þjóðvegum þar, í Vesturlandskjördæmi eru 46,6% af þjóðvegum þar lagðir vegir, en í hinum 5 eru það minnst 67,4% upp í 82,9%. Sýnir þetta enn, hvernig þessir 2 landshlutar eru verr settir í þessum efnum. Taki maður alla vegi, eins og ég gerði í þínu dæminu, og beri saman, hversu mikið er fullgert af vegum samtals í þessum héruðum, þá er útkoman sú, að lagðir vegir, þ. e. fullgerðir vegir, í Austurlandskjördæmi eru 33,1% af vegum samtals, lagðir vegir í Vesturlandskjördæmi 38,1%, en í hinum kjördæmunum 5 er það minnst 54,8% og upp í 81,1%. Enn kemur það sama fram, hvernig þessir 2 landshlutar eru verr settir en aðrir.

Af óbílifærum þjóðvegum í landinu í heild

eru tæplega $\frac{2}{3}$ hlutar þeirra í þessum 2 landshlutum, sem ég nefndi, en rúmlega $\frac{1}{3}$ hlutinn í öllum hinum 5 kjördæmunum.

Taki maður veginna alla, þjóðvegi, sýsluvegi, hreppavegi og fjallvegi, þá eru óbíl færir vegir samtals í öllu landinu 1544 km, en 56% af þeim eru í þessum 2 kjördæmum.

Annað atriði vil ég enn nefna í samgöngumálum landsbyggðarinnar. Það eru brýrnar.

Vegamálastjóri flokkar brýr í tvennt. Það eru smábrýr 4—9 m langar og það eru stærri brýr, sem eru 10 m langar eða lengri. Öbyggðar smábrýr á þjóðvegum í landinu eru alls 234, en af þessum 234 öbyggðu brúm á þjóðvegum eru 143 í þessum 2 kjördæmum, eða ríflega $\frac{3}{4}$ hlutar þeirra. Um stærri öbyggðu brýrnar, 10 m langar eða lengri, er það að segja, að þær eru samtals á þjóðvegum í landinu 97, en 62 af þessum 97 öbyggðu brúm eru í þessum 2 landshlutum eða tæplega $\frac{3}{4}$ hlutarnir, svipað og var um hinar brýrnar.

Enn er í þessum skýrslum vegamálastjóra greint frá því, hversu margir sveitabær hafa ekkert vegasamband eða með öllu ófullnægjandi vegasamband. Þessir sveitabær eru alls í landinu 112, en af þessum 112 sveitabæjum er 61 í þessum 2 kjördæmum, eða 55% af þeim.

Ég vil ekki þreyta hv. þd. á því að telja fleiri dæmi til sönnunar því, að þetta frv. er ekki að ástæðulausu flutt. Ég held, að þetta sýni, að full þörf er á nokkrum ráðstöfunum til úrbóta í þessum efnum, og vænti því, að þessu máli verði vel tekið hér. Ég legg svo til, að máli þessu verði vísað til 2. umr. og hv. samgmn.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Mál það, sem hér er á dagskrá, er nokkuð sérstætt, því að þar er lagt til, að farið verði inn á þá braut með vegagerð í tilteknum hlutum á landinu, að henni verði hraðað með því úrræði, að ríkissjóður taki til þess lán, og væntanlega er þá gert ráð fyrir, að það sé lán til nokkurs tíma. Þetta veldur því, að það er ekki að ástæðulausu, að menn geri sér grein fyrir þessu máli, og vil ég aðeins benda á örfá atriði í sambandi við það, áður en það fer til nefndar.

Ég vil strax taka það fram, að ég er hv. frsm. algerlega sammála um nauðsyn þess að leggja vegi hvarvetna um byggðir landsins, því að án vega er engin byggð hugsanleg, þannig að það fer ekki á milli mála, að hér er að því leyti um hið mesta nauðsynjamál að ræða. Það, sem hins vegar kemur til athugunar, er annars vegar það, hvort rétt sé að fara inn á þá braut með fjáröflun, sem hér er gert, og þá hins vegar, hvort rétt sé að takmarka þessar fjárveitingar við ákveðna hluta landsins, eins og lagt er til í þessu frv., og taka þá þessa landshluta í sér-flokki.

Það hefur löngum verið eitt mesta vandamál í sambandi við afgreiðslu fjárlaga, hvernig skipta ætti fjárframlögum til ýmissa framkvæmda um landið, og eru vegirnir þar í fremstu röð. Hv. flm. gat þess í ræðu sinni, að það hefði verið fylgt þeirri reglu, að nokkurn veginn jafnar fjárhæðir væru veittar í hvert hérað. Þetta er nú ekki alls kostar rétt. Það hefur verið

gerður allverulegur munur á hinum ýmsu héraðum með fjárveitingar. En hins vegar er rétt, að það er mjög vafasamt, að fjárveitingarnar séu í samræmi við þörfina í þessum einstöku héraðum, þannig að það hefur ekki verið reiknað út á grundvelli síðari athugana um ástand í vegamálum, hvort hlutföll í fjárveitingum væru eðlileg eða ekki. Það hefur komið stundum til álita í fjvn. að gera slíka útreikninga og reyna að breyta þessum hlutföllum. Það hefur hins vegar komið í ljós, að á því eru miklir erfiðleikar, m. a. vegna þess, að hvarvetna í héraðum landsins eru enn svo margir vegir ólagðir og mikils fjár þörf í vegamálum, að það hefur ekki þótt auðið að lækka fjárveitingar til neinna héraða. Hins vegar hefur aldrei verið fyrir hendi möguleiki til þess að auka fjárveitingar svo, að hægt væri að ná jöfnuði með þeirri aðferð.

Ég geri ráð fyrir því, að þetta frv. sé flutt af þeim ástæðum, að flm. telji ekki miklar líkur til, að hægt sé að auka fjárveitingar í fjárlögum og breyta þannig hlutföllum milli héraða, að sá tilgangur náist, sem þeir hafa í huga með sínu frv., og er það sjónarmið út af fyrir sig eðlilegt og skiljanlegt. En hins vegar rís þá sú spurning, hvort eðlilegt sé, ef þetta fé væri fyrir hendi, að gera þann greinarmun á héraðum, sem hér er lagt til í þessu frv., og það held ég að verði ákaflega erfitt að ná samkomulagi um eða finna grundvöll undir, að þessu fé, ef til staðar væri, yrði nákvæmlega varið til þessara tilteknu tveggja landshluta. Vissulega er það svo, eins og ég áðan sagði, að það er nauðsynlegt að koma öllum býlum í samband við akvegakerfið. En hinu má ekki heldur gleyma, að nauðsyn veganna fyrir framleiðslu þjóðarinnar, framleiðslu-kerfi hennar, er mjög mismunandi, og kemur þar m. a. til greina munurinn, sem er eftir atvinnuháttum, þannig að um þau byggðarlög, sem t. d. byggja algerlega á mjólkurframleiðslu og þurfa að koma þeim vörum frá sér daglega, eru vegir algert frumskilyrði þess, að hægt sé að stunda slíka búskaparhætti sem mjólkurframleiðsluna. Og vitanlega kemur einnig til greina, sem hafa verið í huga, að það hlýtur að vera brýnni þörf fyrir vegi, þar sem umferðin er mikil, heldur en þar, sem umferð er lítil. Þessum sjónarmiðum er ekki hægt að ganga fram hjá þegar þetta mál er metið. En með því að benda á þau er ég ekki á nokkurn hátt, eins og ég tók fram áðan, að gera lítið úr þörf fólksins á Vestfjörðum og Austfjörðum fyrir vegi, heldur eru þetta almenn sjónarmið, sem menn verða að hafa í huga, þegar tekin er heildar-afstaða til þessa máls, eins og það liggur fyrir. Ef það því þætti rétt að taka lán til vegagerðar, þá er ég þeirrar skoðunar, að það væri eðlilegt, að það lán væri í svipuðu formi og lán, sem tekið er til hafnargerðar, þ. e. a. s. að það væri notað til þess að bæta úr þörfum fyrir bættu vegi, þar sem þær eru brýnnastar, og yrði þá einhverjum aðila falið að sjá um úthluta og ráðstöfun þess fjár á grundvelli þeirrar athugana.

Þetta held ég að sé sú lausn, sem hlýtur að verða að hafa á þessu máli, ef á annað borð

þykir tiltækilegt að leggja út á þá braut að taka lán til vegagerðar.

Nú er það einnig svo, að samkvæmt þessu frv. kann vel að fara þannig, að ríkissjóður verði beint að leggja út þetta fé, vegna þess að skv. frv. ber honum skylda til að verja 6 millj. kr. á ári til umræddra vega, en í 2. gr. er ríkisstj. heimilað að taka innlent lán. Nú er auðvitað engin víska fyrir því, að ríkisstj. fái slíkt lán. Hennar lánbeiðnir eru margvislegar, og við vitum öll, að það eru margar lánsþarfir, sem enn eru óuppfylltar, og margvislegar heimildir, sem ónotaðar eru, þannig að það kynni vel að fara svo, að það yrði að reikna með þessu fé sem árlegu framlagi á fjárl. til þessara vega.

Ég er því ákaflega hræddur um það, að á þessu yrði ekki heppileg útkoma og nánast sagt næsta klúðurslegt að fara annars vegar að verja fé í fjárl. og síðan ætti í ofanálæg að fara eftir einhverjum öðrum reglum á Alþingi að úthluta sundurliðuðum fjárveitingum í einstaka vegi í tilteknum landshlutum.

Nú er það svo, að það er fé veitt af benzín-skatti til svokallaðra millihéraðavega, og það var hugsunin að reyna með því fé að greiða fyrir því, að það væri hægt að gera stærri átök í vegamálum en gert er með hinum venjulegu fjárveitingum í Alþingi, þar sem bútað er niður í mjög smáar fjárveitingar. Þetta held ég að hafi gefið góða raun. Það má að visu segja, að þetta fé sé kannske of mikið bútað niður, og það er alltaf sú hætta, sem við stöndum andspenis hér á Alþingi, af því að þarfirnar eru hvarvetna til staðar, að þá hættir mönnum til að fara inn á þá braut, þegar féð er takmarkað, að skipta því of mikið.

Ég álit, að það væri mjög æskilegt, ef það væri hægt að auka þetta fé, því að með því er greidd gatan fyrir stofnæðar vegakerfisins, en þær eru auðvitað undirstaða vegakerfisins í heild. En því miður hefur þessum stofnæðum of lítið verið sinnt, vegna þess að einstök kjördæmi hafa haft takmarkaðan áhuga á því, og þess vegna hafa greinarnar út úr stofninum verið látnar sitja fyrir.

Það er því mín skoðun, ef Alþingi fellst á að fara inn á þá braut að taka lán til vegagerða, að þá eigi að hafa þann hátt á að binda það ekki við ákveðna landshluta, eins og gert er í þessu frv., heldur að því skuli ráðstafað með einhverjum aðferðum eða reglum, sem Alþingi setur, og þá að sjálfsögðu á þann veg, að það verði metið, hvar þarfirnar séu brýnastar og nauðsynin mest fyrir þetta yegi, og það hlýtur þá að sjálfsögðu að koma fyrst og fremst til hagsbóta þeim landshlutum, sem verst eru þar á vegi staddir.

Þá kemur hin hlið málsins, hvort yfirleitt sé fært að fara út á þá braut að taka lán til vegagerða. Um þetta eru vafalaust skiptar skoðanir. Það hafa komið hér fram till., að visu hygg ég mjög fáar, um það að taka lán til vegagerðar og þá verið miðað við einstaka vegi. Það hefur þannig legið hér fyrir till. um lán til hins svokallaða Strákavegar, sem byggist á því, að þar er um mjög mikla vegaframkvæmd að ræða, sem vinna verður helzt í einum áfanga og

kostar milljónir króna. Og það hafa jafnframt verið uppi hugmyndir um það að taka lán í því skyni að steinsteypa vegi, og þá hefur hugsunin að baki lántökunnar verið sú, að lánið væri hægt að endurgreiða með skatti á bíla, sem færu eftir þessum vegum, þannig að það væri fyrir hendi sérstök fjáröflun til að standa straum af þessum lántökum. Og það hefur meira að segja í sambandi við hina lántökuna, sem ég gat um, til Strákavegar við Siglufjörð, verið uppi sams konar hugmynd, að skattlagðir yrðu þeir bílar, sem nota þau jarðgöng, sem þarf að gera.

Þessar lántökuhugmyndir eru því nokkuð sérstaks eðlis, vegna þess að gert er ráð fyrir, að hægt sé að greiða þau lán, án þess að þurfi að koma til bein fjárframlög úr ríkissjóði. Lán það, sem hér um ræðir, er hins vegar nákvæmlega sama eðlis og aðrar fjárveitingar úr ríkissjóði til vega, að það er ekki reiknað með því, enda ekki hægt, — þarna er um alls konar minni háttar vegi að ræða, sem dreifast víðs vegar út um byggðirnar, — að taka upp neina tekjuöflun sérstaka til þess að endurgreiða þetta lán, heldur yrði að sjálfsögðu að taka upp fjárveitingu í fjárl. til endurgreiðslu þessa fjár, sem yrði þá eins og venjulegt framlag til vegagerðar, að því undanteknu, að hér væri þetta miðað við ákveðna vegi á ákveðnum landssvæðum.

Nú skal ég ekki fella neinn dóm um það, hvort rétt sé að fara inn á þá braut að taka almenn lán til vegagerðar eða ekki. Það er ekkert undarlegt, þó að hugmynd um það komi fram, vegna þeirrar miklu þarfar, sem er fyrir hendi, og ég skil ákaflega vel þm. Vestfirðinga og Austfirðinga, að þeir hafa fyrr og síðar vakið máls á því hér á þingi, að það væri nauðsynlegt að auka fjárveitingar til vegagerðar í þessum landshlutum.

Hins vegar kemur aftur matið á því, hvort hægt er að fara út á þessa braut, og ég geri ráð fyrir, að allir hv. þm. og flm. þessa frv. muni fullkomlega gera sér grein fyrir því, að þarfirnar til ýmiss konar vegaframkvæmda eru svo miklar víðs vegar um landið, utan Vestfjarða og Austfjarða, að með allri virðingu og viðurkenningu fyrir þörfum þessara landshluta held ég, að það verði ákaflega erfitt fyrir þm. annars staðar að hafast ekki að, þegar uppi eru hugmyndir um aukin fjárframlög til vegaframkvæmda.

Ég ætla ekki á þessu stigi málsins að fara að hreyfa neinni brtt. við þetta frv. Ég vildi aðeins vekja athygli á tveimur atriðum í sambandi við þetta mál, sem þarf að íhuga. Í fyrsta lagi er það atriði, hvort á að fara inn á þá braut að taka lán til vegagerða almennt, án þess að um sé að ræða vegaframkvæmdir, sem gert er ráð fyrir að geti staðið undir þeim lántökum sjálfar. Þetta þarf íhugunar við. Og í annan stað vildi ég benda á hitt atriðið, að ef úr því yrði, að talið væri fært að fara inn á þá braut, þá tel ég, að það þurfi að breyta frá þeirri skipan, sem hér er gert ráð fyrir í þessu frv., að þetta fé verði þá lagt í einhvern sérstakan sjóð, svipað og benzinfénu nú er varið til millihéraðavega, og að þessu fé, sem verður til ráðstöfunar á hverjum tíma, verði annaðhvort úthlutað á Alþingi með venjulegu móti eða þá að það verði fengið

til ráðstöfunar einhverri n. eða einhverjum aðila, sem sérstaklega fengi þá það hlutverk að rannsaka og meta, hvar væri mest nauðsyn aukinna vegaframkvæmda og bættra vega, og ráðstafa þessu lánsfé þá í samræmi við það, án þess að ákveðið sé um það, að því megi alls ekki verja til neinna vega nema í tilteknum landshlutum. Þetta setti ekki að þurfa að spilla fyrir því, að þessir landshlutar kæmu þar til greina í fremstu röð, því að ef svo er ástatt sem hv. flm. hér lýsti og ég er síður en svo að draga í efa, að þessir landshlutar séu verst settir, þá kemur auðvitað til álita við mat á öllum aðstæðum fyrst og fremst þörf þeirra, sem við lakastan hag búa í þessu efni.

Ég vildi láta þessi orð falla hér við 1. umr. og til athugunar fyrir þá hv. n., sem fær þetta mál til meðferðar.

ATKVG.R.

Frv. vísað til 2. umr. með 15 shl. atkv. og til fjhn. með 15 shl. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

36. Framleiðslu- og atvinnuaukningarjóður.

Á 5. fundi í Sp., 2. des., var útbýtt frá Ed.: Frv. til 1. um Framleiðslu- og atvinnuaukningarjóð og ráðstafanir til þess að stuðla að jafnvægi í byggð landsins [32. mál] (þmfrv., A. 42).

Á 10. fundi í Ed., 4. des., var frv. tekið til 1. umr.

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Frv. þetta á þskj. 42 er flutt af okkur 6 þm. Framsfl. hér í þessari hv. deild.

Skv. 1. gr. frv. er lagt til, að stofnaður verði sjóður, sem nefnist framleiðslu- og atvinnuaukningarjóður. Hlutverk sjóðsins sé að stuðla að framleiðslu- og atvinnuaukningu og jafnvægi í byggð landsins.

Samkvæmt 2. gr. er stofnfé sjóðsins hugsað þannig: Í fyrsta lagi, að ríkissjóður leggi sjóðnum til 15 millj. kr. á árinu 1960. Í öðru lagi fái sjóðurinn það fé, sem ríkissjóður hefur lánað til þess að bæta úr atvinnuörðugleikum í landinu skv. ákvæðum fjárlaga, enda hafi lánin ekki verið eftir gefin. Í þriðja lagi verði stofnfé sjóðsins inneignir ríkissjóðs hjá lántakendum ríkis-ábyrgðalána vegna afborgana og vaxta, er ríkissjóður hefur þurft að greiða fyrir lántakendur.

Skv. 3. gr. frv. er lagt til, að tekjur sjóðsins séu þessar: Í fyrsta lagi vaxtatekjur. Í öðru lagi árlegt framlag ríkissjóðs á næstu 10 árum, 15 millj. kr. á ári. Og í þriðja lagi skuldir, sem ríkissjóður kann að eignast skv. ákvæðum 2. gr.

Í 4. gr. frv. er lagt til, að lán úr sjóðnum verði veitt til hvers konar framleiðslu- og atvinnu-

aukningar, sem til þess er fallin að efla atvinnulífið í landinu og stuðla að jafnvægi í byggð landsins, og gegn tryggingu í þeim atvinnutækjum, sem lánað er til.

Þá er einnig lagt til í þessari grein frv., að lánin verði veitt sveitarfélögum, samvinnufélögum, hlutafélögum og einstaklingum, en fyrst og fremst í þeim landshlutum, sem verst eru á vegi staddir í atvinnumálum, jafnan skuli leita umsagnar hlutaðeigandi sveitarstjórnar um láns-umsókn. Þá er einnig í þessari grein frv. gert ráð fyrir því, að ef atvinnutæki er flutt burt úr því sveitarfélagi, þar sem það var staðsett og lán veitt til þess, þá sé heimilt að segja láninu upp, nema stjórn sjóðsins hafi samþykkt flutninginn.

Einnig er lagt til í þessari grein, að sjóðsstjórninni sé heimilt að veita sveitarfélagi vaxtalaust lán eða óafturkræft framlag til þess að bæta úr atvinnuörðugleikum. Ef til þess þarf að koma, skulu þó 4/5 hlutar stjórnarinnar samþykkja slíka ráðstöfun.

Í 5. gr. frv. eru ákvæði um stjórn sjóðsins, að hún skuli skipuð 5 mönnum, 4 þeirra kosnir af Alþingi, en fimmti maðurinn af stjórn Framkvæmdabankans, og að Framkvæmdabankinn annist daglega afgreiðslu sjóðsins og bókhald.

Í 6. gr. frv. er lagt til, að ríkisstj. sé heimilt að fela stjórn framleiðslu- og atvinnuaukningarjóðs störf þau, er atvinnutækjanefnd hefur nú með höndum.

Með þessu frumvarpi er lagt til að koma föstu skipulagi á þá lánastarfsemi í landinu, sem fram hefur farið allengi til framleiðslu- og atvinnuaukningar, í því skyni að koma á meira jafnvægi í byggð landsins.

Tveir stofnar hafa runnið undir þessa aðstoð við einstök byggðarlög til atvinnuaukningar. Annars vegar er það atvinnuaukningarfé, sem um allanga stund hefur verið veitt á fjárlögum í þessu skyni, en hins vegar er það, að ríkissjóður hefur tekið ábyrgð á lánnum til atvinnuaukningar viðs vegar á landinu, sem einnig hafa verið veitt með þetta fyrir augum. Þessi lán hafa fyrst og fremst gengið til sjávarsíðunnar og þá einna helst til kaupa á fiskiskípum, byggingar verksmiðja og fiskiðjuvera, til kaupa á vélum í þágu sjávarútvegsins og fleira af þessu tagi.

Út af ríkisábyrgðunum er skylt að geta þess, að hin vaxandi verðbólga um langt skeið hefur óneitanlega haft þær afleiðingar, að atvinnurekstur hefur gengið misjafnlega vel og möguleikarnir orðið stundum litlir fyrir lántakendur til að standa í skilum með þau lán, sem ríkissjóður var í ábyrgð fyrir. Af þessum ástæðum hafa fallið á ríkissjóð allverulegar upphæðir í vöxtum og afborgunum vegna þessara lána. Því er ekki að neita, að það er slæmt, að svo skuli ganga til og ríkissjóður verða fyrir verulegum skakkaföllum af þessum ástæðum. En hitt ber þó einnig að líta á, að það er ekki kostnaðarlaust fyrir þjóðina, að sjávarþorp eða byggðarlög tæmist af fólki vegna skorts á atvinnutækjum eða öðrum möguleikum til framleiðslustarfa. Sá kostnaður, sem af slíku leiðir, verður seint reiknaður til verðs, þegar svo vill til. Það er staðreynnd, að jafnvel 2–3 fiskibátar í sjávarþorpi veita fjölda manns góð lífsskilyrði og atvinnu, bæði á sjó við afla-

brögðin og við vinnslu aflans í landi. Og þótt varið sé nokkur hundruð þúsund krónum í hagkvæmum lánum til þess að gera slíkum byggðarlögum mögulegt að eignast þessi framleiðslutæki, þá getur það borgað sig fyrir þjóðfélagið í heild, þótt eitthvert skakkafall af því komi í ábyrgðum ríkissjóðs, þegar á hitt er litið, að það er dýrt, að þetta fólk flytjist í burt, það er líka dýrt fyrir ríkið og þjóðina alla.

Það hefur þurft að verja og hefur verið varið nokkur hundruð þúsund krónum til þess að veita bæjum og sjávarþorpum möguleika til að eignast einn eða tvo báta og koma upp óhjákvæmilegum byggingum í landi, vinnslustöðvum, til þess að hagnýta aflann. En hvað kostar það þjóðina, ef fólk flytzt þangað, sem þarf að byggja yfir það að nýju, því að venjulega hverfur það frá eignum, þegar það flytur? Það kostar kannske eins mikið að byggja yfir eina, tvær eða þrjár fjölskyldur annars staðar, þegar svona vill til.

Ég fullyrði, að það hefur varla nokkru fé verið betur varið en því, sem farið hefur til þess að halda við byggð og skapa viðunandi lífsskilyrði viðs vegar úti um land, eins og gert hefur verið með atvinnuaukningarfénu og með ríkisábyrgðum fyrir lánum til framleiðsluaukningar. Það er ekki aðeins, að það sé hagur þessara héraða, sem framleiðslu- og atvinnuaukningarfjárins nutu, að þessari starfsemi hefur verið haldið uppi og verði haldið áfram. Það er jafnframt hagur þéttbýlisins, að fólk streymi ekki stöðugt þangað og keppi þar um atvinnu, húsnæði og marga fleiri hluti. Þetta kemur bezt í ljós, þegar kreppir að.

Á árunum 1953–56 var fjárveiting til atvinnuaukningar á fjárlögum um 5 millj. kr. á ári, en varð í framkvæmd nokkru meiri. Árið 1957 var fjárveitingin 15 millj., árið 1958 13½ millj., og á fjárlögum yfirstandandi árs er fjárveitingin 10 millj.

Snemma á árinu 1956 var af hálfu þáv. ríkisstj. flutt frv. um ráðstafanir til jafnvægis í byggð landsins. Tveir menn unnu að undirbúningi þess frv., þeir hv. alþm. Gísli Guðmundsson og Gísli Jónsson. Þetta frv. varð ekki útrætt á því þingi. Þetta frv., sem hér er til umr., er í verulegum atriðum svipaðs efnis og það frv., sem þá var flutt, en líka í öðrum atriðum allfrábrugðið. Sé ég ekki ástæðu til að fara út í þann samanburð við þessa 1. umr., heldur vil ég leggja sérstaka áherzlu á hitt, hvers virði það er atvinnulifinu í landinu, að haldið sé áfram og augin sú aðstoð, sem hið opinbera veitir til jafnvægis í byggðum landsins, til atvinnu- og framleiðsluaukningar viðs vegar úti um landið, því að skilyrðin þar eru víða fyrir hendi, ef ekki strandar á fjármagninu. Nauðsynin að halda þessari starfsemi áfram byggir ég að sé óumdeilanleg.

Í þessu sambandi vil ég nefna þá stækkun landhelginnar, sem nú er orðin. Sú stækkun hefur m. a. aukið möguleikana til meiri framleiðslu-starfsemi allt í kringum landið. Það má með sanni segja, að vegna stækkunar landhelginnar sé auður hafsins orðinn okkur meiri, orðinn öruggari og nærtækari en áður. En jafnframt þessu hefur skipakosturinn aukizt og batnað og tækninni fleygt fram. Allt þetta hefur bætt mjög lífsskilyrðin, þar sem þau voru ófullnægjandi áður,

og gert eftirsóknarverðari þá útgerðarbæi, sem áður áttu örðugt uppdráttar. En þetta kallar óneitanlega á fjármagn. Og það fjármagn, sem til þess er veitt, er stuðningur við þjóðina alla. Það eykur þjóðarframleiðsluna. Það gerir margs konar verðmæti, sem fyrir eru á þessum stöðum, þýðingarmeiri. Það styður að blómlegri landbúnaði í nálægum byggðum, það sem gert er við sjávarsíðuna, og það skapar skilyrði fyrir vaxandi iðnað.

Þjóðinni fjölgar ört. Komandi kynslóðum verður að ætla rúm og starfsskilyrði, ekki á einum stað eða í einum landshluta, heldur alls staðar um landið, þar sem þessi skilyrði eru á annað borð fyrir hendi. Það má ekki skorta fjármagn til þess að hagnýta þau.

Við mætum lengi muna þetta, sem skáldið sagði:

„Þetta land á ærinn auð,
ef menn kunna að nota hann.“

Og því aðeins tel ég, að Íslendingar kunni að nota þennan auð landsins og hafsins, að ekki verði dregið úr þeirri aðstoð, sem veitt hefur verið til þess, heldur verði auknu fjármagni varið til þessara byggðarlaga, því að við vitum ekki enn, hversu þýðingarmikið það getur orðið í framtíðinni, að þetta sé ekki vanrækt nú.

Við þessa 1. umr. skal ég ekki fjölýrða frekar um þetta mál, en legg til, að því verði vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Ég var að hugsa um það hér áðan, þegar ég hlýddi á hina ágætu ræðu hv. 4. þm. Vestf. (SE), að ég hefði sennilega átt að harma það að hafa ekki fyrr átt kost á því að taka sæti í þessari hv. d. Ástæðan er sú, að það mál, sem hér er nú flutt í þessari d., er að meginefni til samhljóða frv., sem ég hef haft forgöngu um að flytja í hv. Nd. allt frá 1954 og því miður hefur aldrei náð þar fram að ganga.

Ég segi, að það sé ástæða til að fagna því, að þetta mál virðist eiga meiri skilningi að fagna hér í hv. Ed., vegna þess að flokksbræður hv. frsm. málsins í Nd. hafa allt til þessa aldrei haft hinn minnsta áhuga á framgangi þessa máls og aldrei viljað ljá sitt lið til þess, að það næði lögfestingu. Er þó, eins og ég áðan sagði, frv. það, sem ég hef ásamt fleiri hv. þm. í Nd. flutt undanfarin þing, að meginefni til samhljóða því frv., sem hér er flutt nú.

Ef til vill kann það að vera skýringin á því, að þetta frv. er nú flutt, að hv. flm. telji nauðsynina á þessari starfsemi fyrst hafa komið til nú, þannig að það hafi ekki verið ástæða til að skipuleggja hana með löggjöf fyrr. Um það skal ég ekki segja. En manni kemur það óneitanlega til hugar, úr því að þessi mikli áhugi birtist fyrst nú og þetta mál mitt hefur verið tekið hér upp.

Nú er að visu vitnað í það í grg. frv., sem hér liggur fyrir, að að meginefni til sé þetta frv. byggt á frv., sem flutt hafi verið af ríkisstj. á öndverðu ári 1956, eða á aðalþinginu 1955, og er það að visu rétt. En því einkennilegra er, að það skuli ekki hafa náðst áður samstaða um það frv., sem ég hef ásamt nokkrum þingbræðrum mínum flutt síðan og hefur að meginefni einnig verið

byggt á þessu sama frv., eftir að það kom fram, því að þá var, á árinu 1956, breytt frv. mínu og þeirra manna, sem að því stóðu þá, til samræmis við þetta stjórnarfrv., sem vitnað er til í grg.

Frv., sem síðan hefur verið flutt þing eftir þing og aldrei hefur hlotið þann stuðning, að það næði fram að ganga, og aldrei hefur hlotið meðmæli flokksbræðra hv. flm. hér í hv. fjhn. Nd., er í öllum verulegum atriðum samhljóða því frv., sem nú er flutt. Það, sem ég því segi hér, er alls ekki til þess að fetta á neinn hátt fingur út í þær röksemdir, sem hv. 4. þm. Vestf. hefur hér flutt, heldur get ég efnislega tekið undir þær frá orði til orðs. Ég sé mér hins vegar skylt að þakka honum og meðflutningsmönnum hans fyrir það, að þeir skuli nú hafa tekið upp þetta mál og að meginefni til á þann veg, sem ég tel áskilegt að lög um þetta efni séu.

Það eru að visu í þessu frv. nokkur atriði, sem ég er ekki ásáttur með, og efnislega hefði það mátt vera líkara því frv., sem vitnað er til í grg., að ríkisstj. hafi flutt 1956, því að það mál var tvíþætt, annars vegar kerfisbundnar athuganir og rannsóknir á atvinnulífi þjóðarinnar, hins vegar stofnun jafnvægisjóðs og lánastarfsemi hans. Það er að visu að því vikið í 6. gr. þessa frv., að ríkisstj. sé heimilt að fela stjórn þessa sjóðs athugun þeirra mála, sem svokölluð atvinnutækjanefnd hefur haft með höndum að undanförmu, en ég tel, að það hefði verið þörf á, að hér væri ekki aðeins um heimild að ræða, heldur væri þetta eitt af meginverkefnum stjórnar þessa sjóðs, því að til þess að hún geti sinnt sínu hlutverki, verður hún að hafa við að styðjast þær upplýsingar, sem gert er ráð fyrir í þessari gr. að heimilt sé að fela stjórn sjóðsins að vinna að. Ef þessi sjóður, hvað sem hann á að heita, á að geta sinnt sínu hlutverki, er forsendan sú, að jafnan sé fylgt af hálfu stjórnar sjóðsins ræki-lega með atvinnuafkomunni á hverjum stað og framkvæmdir allar við það miðaðar, að það sé hægt að leysa úr þörfinni á sem hagkvæmasta hátt.

Ég hef ár eftir ár hér í þingi í sambandi við frv. mitt, sem aldrei hefur komið meira en til 1. umr., lagt áherzlu á, að það hafi komið að mun minni notum, þetta atvinnuaukningarfé, einmitt fyrir þá sök, að ekki hefur verið til löggjöf, og af því hefur leitt, að það hefur ekki verið hægt að vinna skipulega að framkvæmd þessarar atvinnuþöfnunar og því miður bæði fyrr og síðar verið allt of handahófskennd úthlutun þessa fjár.

Ég ætla ekki, herra forseti, að lengja umr. með því að orðlengja frekar um þetta mál. Ég vil aðeins ítreka það, að ég læt í ljós ánægju mína yfir því, að hv. framsóknarmenn hér í Ed., — og ég vona, að þeir njóti þá einnig stuðnings sinna flokksbræðra í Nd., — hafa nú horfið frá sinni fyrri afstöðu til þessa máls og virðast hafa áhuga á því, að það nái fram að ganga, og tel ég það vissulega gleðiefni og vænti þess, að á þessu þingi verði audið að afgr. löggjöf um þetta efni, sem að haldi megi koma og geti lagt grundvöll að því mikilvæga starfi að stuðla að því, að land okkar geti verið fullnýtt og hvarvetna verði notaðir til fulls þeir möguleikar til framleiðslu, sem landið og hafið í kringum það bjóða.

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Hv. 6. þm. Norðurl. e. (MJ) kvaddi sér hljóðs til þess eins, að mér virðist, að deila á Framsfl. fyrir að hafa skort áhuga og vilja til að sinna þeim málum, sem eru til umræðu í þessu frv., og talar um frv. „sitt“, sem hafi ekki fengist lögfest á undanförmum þingum.

Ég skal síður en svo fara að gagnrýna neitt frumvarpið „hans“, en ég minnti á áðan, að það var ekki einn maður og ekki heldur einn flokkur, sem undirbjó frumvarpið 1956 allrækilega, svo að það getur varla verið nákvæmlega rétt hjá hv. þm., að hvenær sem þessu máli er hreyft á hæstv. Alþingi, þá sé það málið „hans“ — og ekki heldur hans flokks. — Þetta sést best, ef athugað er, hvenær var lögð mest áherzla á að veita fjármagni út um landið til jafnvægis með fjárveitingum á fjárlögum. Það er vitað, og ég gat þess, að fjárveitingar til atvinnuaukningar voru aðeins 5 millj. á ári í allmörg ár, þar til vinstri stjórnin kom, þá var það hækkað upp í 15 millj. Var þetta eitthvert áhugaleysi eða illvilji Framsfl. til byggðanna úti um landið, að þrefald- að var framlagið á fjárlögum? Og þótt auðvitað sé gott og sjálfsagt að hafa fastar reglur um ráðstöfun þessa fjár, þá er þó aðalatriðið féð sjálft, því að ekki byggja neindir upp atvinnurekstur sinn úti um land með lögnum einum.

Hv. þm. kvartaði undan því, að ekki hefði náðst samstaða hér á hæstv. Alþingi um þetta mál. Það kann vel að vera, að þetta sé rétt hjá honum, að um frv. hans hafi ekki náðst samstaða. En ég held, að ég muni það rétt, að um þetta leyti árs fyrir ári flutti hv. þm. með fleirum frv. um þetta efni. Ég held ég fari rétt með, að það hafi verið rétt fyrir stjórnarskiptin. Hvað varð um það frumvarp? Ætli framsóknarmenn hafi svæft það? Réðu þeir afgreiðslu mála á Alþingi eftir Þorláksmessu í fyrra? Nei, ég held, að það hafi verið flokkur hv. þm. og samstarfsflokksurinn, Alþfl., sem réðu fyrst og fremst afgreiðslu mála í fyrra eftir stjórnarskiptin. Hvað var í veginum þá, að frv. hans varð ekki að lögum? Mig minnir, að það hafi komið til nefndar. En af hverju fór það ekki lengra? Ef þessir stjórnar-flokkar, sem þá voru, höfðu þann áhuga á málinu, sem hv. þm. talar nú um, hvers vegna varð það ekki að lögum þá? Og hvað getur hann bent mér á, sem sýnir, að framsóknarmenn hafi stöðv- að það mál? Ég er hræddur um, að það sé erfitt.

Ég held, að það sé ekki sérstaklega álitlegt fyrir framgang málsins eða fyrir neinn aðila að hefja deilur um það, hvernig hafi gengið til um flutning frv. og afgreiðslu þeirra um þetta mál á undanförmum árum. En mér þykir vænt um, að hv. þm. er okkur í aðalatriðum sammála um, að málið er stórt og mikilsvert fyrir þjóðina alla, og má þá vænta, að hér fáið viðunandi lausn á þessu máli.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Þessi ræða hv. 4. þm. Vestf. (SE) var að meginefni til byggð á misskilningi.

Ég hélt því aldrei fram í minni ræðu, að framsóknarmenn hefðu almennt fjandskapast við aðgerðir til hjálpar landsbyggðinni. Það, sem ég ræddi eingöngu um, var það, að þeir hefðu ekki

hingað til sýnt neinn áhuga á því að fá lögfest ákvæði um það, hvernig að þessum jafnvægis-málum svokölluðum skyldi unnið. Í ræðu minni fólst því engin deila á Framsfl. um afstöðu hans til strjálbýlisins. Ég skal að visu játa, að það er margt að henni að finna. Ég ætla ekki að fara að blanda því inn í þetta mál hér. Það var ekki ætlun mín að fara að hefja neinar deilur um það atriði. Ég hélt mig eingöngu að málinu sjálfu, sem hér liggur fyrir, og sögu þess fyrr og síðar. Ég skal fúslega játa, að ég tel það hafa verið vinstri stjórninni til lofs, að hún hækkaði fjárveitinguna til atvinnuaukningar, og það er eitt af fáu, sem er henni til lofs, og henni veitir þess vegna ekki af, að því sé haldið til haga, þó að það stæði nú að visu ekki lengi, eða aðeins eitt ár, að fjárveitingin væri 15 millj. (Gripíð fram í.) Það er rétt, sem hv. þm. skaut hér fram, að hún var lækkuð í fjárlögum í fyrra. Hún hafði verið lækkuð í fjárlögum árið áður úr þessum 15 millj. En raunverulega er þó sannleikur málsins sá, að fjárveitingin hefur ekki á þessu ári verið minni til atvinnuaukningar eða þessara ráðstafana, sem hér um ræðir, heldur meiri, þegar öll kurl koma til grafar. Ég býst við, að hv. þm. viti, að á þessu sumri hefur verið veitt sérstök aðstoð togaraútgerðinni utan þessarar fjárveitingar og auk þess hefur orðið að borga hátt á 3. millj. vegna fjármálaóreiðunnar á Seyðisfirði, sem er einn þáttur þessa máls.

En það er önnur saga, það er frv. hér, sem um er að ræða. Það er alger misskilningur hjá hv. þm., að ég hafi löngun til þess að fara að hefja einhverjar ýfingar um þetta mál. Hinu býst ég varla við, að hann né neinn annar hv. dm. geti undrzt það, þó að ég standi hér upp til þess að benda á, að það hefur hér gerzt, sem vissulega er lofsvert, en er þó einnig á vissan hátt kátbrostlegt, að þessir hv. þm. hafa hér tekið upp mál, sem aðrir aðilar hafa flutt þing eftir þing og þeir hafa aldrei sýnt neinn minnsta áhuga á. Það er sannleikur þessa máls. Það þýðir ekkert að vitna í það, að málið hafi ekki náð fram að ganga á síðasta þingi. Vitanlega gat það þá náð fram að ganga, ef flokksbræður hv. þm. hefðu sýnt nokkurn áhuga á, að það næði fram að ganga, og form. þeirrar n., sem það var í, hefði lagt nokkra áherzlu á að afgr. málið úr nefndinni, sem hann ekki gerði. Það veit þessi hv. þm., að milli Alþfl. og Sjálfstfl. var á síðasta þingi ekki samið um afgreiðslu nema ákveðinna, tiltekinna mála og að öðru leyti var ekki samvinna milli þessara flokka á því þingi.

Hv. þm. minntist hér á eitt atriði, sem var gott að hann minntist á. Hann sagði, að það þýddi ekki að halda því fram, að það hafi verið einn flokkur, sem hefði undirbúið málið 1956, stjfrv. Það er alveg rétt, það var ekki einn flokkur. Málið var flutt af ríkisstj. með fullu samkomu-lagi innan hennar. En ég veit ekki, hvort hv. þm. veit, hvað gerðist í Alþingi og hvernig stóð á því, að þetta mál var ekki lögfest. Það var ekki lögfest, eingöngu vegna þess, að framsókn-armenn snerust gegn því með alls konar brtt. til og frá, sem sýnilega voru til þess eins fallnar að eyðileggja samstöðu og samkomulag um málið.

Og síðan hefur málinu ekki verið hreyft, og þeir hafa ekki talið þetta frv. ríkisstj. merki-legra mál en það, að allt frá 1956 og þar til nú í lok árs 1959 hafa þeir ekki séð ástæðu til að hreyfa því og ekki heldur að ljá sitt minnsta lið til þess, að hliðstætt frv. næði fram að ganga.

Það er alveg rétt hjá hv. þm., að það er ástæðulaust að vera að líta of mikið til fortið-arinnar í þessu efni, heldur ber að gleðjast yfir því, þegar menn bæta ráð sitt og virðast nú hafa fullan áhuga á, að þetta mál nái fram að ganga. Og ég get lýst því ákveðið yfir, að ég hef einn-ig hinn fyllsta áhuga á því og minn áhugi í því hefur ekkert breytzt, að löggjöf verði sett um þetta efni, sem stuðli að því, að þessar framkvæmdir og þessar fjárveitingar komi að betra liði og meira gagni fyrir strjálbýlið en verið hefur og leggi traustari grundvöll að at-vinnuaukningu og framleiðsluaukningu en get-ur orðið, meðan úthlutun þessa fjár og ráðstöf-un öll er jafnhandahófskennd og hlýtur að verða, meðan ekki er hægt að vinna eftir neinum ákveðnum og föstum reglum.

Ég endurtek það því, að ég tel það þakk-arvert af hv. frsm. og meðflutningsmönnum hans að hafa nú tekið þetta mál upp, og ég vona, að við sjáum þá árangur málsins í samræmi við það og að á þessu þingi verði auðið að af-greiða löggjöf, sem viðunandi megi teljast, í sambandi við þessar jafnvægisráðstafanir og at-vinnuaukningarmál.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 12 shlj. atkv. og til fjhn. með 12 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

37. Vegalög (frv. BGuðm. o. fl.).

Á 8. fundi í Ed., 2. des., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 36 14. maí 1955, um breyt. á vegalögum, nr. 34 22. apríl 1947 [33. mál] (þmfrv., A. 47).

Á 10. fundi í Ed., 4. des., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Bjartmar Guðmundsson): Herra forseti. Ég vil fagna því, að nú á þessum degi hefur slotað nokkuð því umræðumoldviðri, sem hér hefur verið undanfarna daga, þar sem umr. hafa farið mjög vítt og breitt og hnigið að ýmsu öðru en raunar var til umr. Nú í dag hafa mál verið rædd eins og ég álit, að eigi að ræða mál.

Hér var fyrir stuttu afgr. til 2. umr. mjög athyglisvert mál um vegagerð á Austfjörðum og Vestfjörðum. Þó að ég segi, að ég telji þetta athyglisvert mál, þá vil ég þó ekki segja neitt hér á þessari stundu um afstöðu mína til þess í því formi, sem það er flutt, en það kemur inn á það,

sem er mín skoðun, að vegabörf úti í dreifbýlinu sé mjög mikil, og mig hefur lengi grunað, að Austfirðir og Vestfirðir muni hafa dregizt frekar aftur úr að undanfögnu vegna aðstöðu, og mín skoðun er sú, að það sé mjög nauðsynlegt að bæta vegakerfi landsins alls staðar þar, sem það hefur dregizt aftur úr.

Frv. það, sem hér liggur fyrir, hnigur að því að bæta inn á vegakerfi landsins nokkrum vegum í Norðurlandskjördæmi eystra. Ég býst við, að skýrslur og tölur, sem fyrir liggja frá vegamála-skrifstofunni, muni máske sýna, að vegakerfi þess kjördæmis sé í heild betra en víða annars staðar á landinu. En þó vil ég geta þess, að þetta er mjög misjafnt í hinum ýmsu byggðarlögum, og víða hafa talsvert stórir kjálkar eða hlutar byggðarlaganna orðið algerlega út undan með vegi. Að visu hefur nokkuð af þessu verið tekið inn á sýsluvegi, og þar hefur verið reynt að bæta úr brýnustu þörfum, og eftir því sem fjárráð sýsluveganna hafa hrokkið til, en fjárráð sýsluveganna eru ákaflega takmörkuð. Þau eru bundin sérstökum lögum, og eftir því sem dýrtíð hefur vaxið, hafa raunar tekjur sýsluveganna og sýsluvegasjóðanna alltaf farið minnkandi.

Það munu nú vera fjögur ár, síðan vegalög voru opnuð, sem kallað er. Þetta mun vera víðlíka tími og oft áður hefur liðið á milli þess, að vegalög hafa verið opnuð, þ. e. a. s. þjóðvegakerfið tekið fyrir til endurskoðunar og breytinga á þann hátt að bæta við, þar sem þörfin hefur verið talin brýnust.

Ég veit t. d. um það í minni byggðarlagi eða þar, sem ég þekki best til, í allri Suður-Pingeyjarsýslu, því að ég hef nokkuð fengizt við vegamál þar, að sýsluvegirnar þar eru í ákaflega bágu ástandi víðast hvar og raunar engir vegir, þó að eitthvað hafi verið rutt með jarðýtu, þannig að það væri hægt að komast til flestra bæja yfir sumartímann. Og okkur hefur verið mjög ljóst þar, að vegirnir komast ekki í viðunandi horf nema á afar löngum tíma að óbreyttum fjárfraðlögum. Hefur okkur fundizt nauðsynlegt að fá eitthvað af þessum vegum tekið inn á þjóðvegina til að létta á sýsluvegunum.

Í samræmi við þetta fengum við, þessir sem stöndum að þessu frv., umsögn vegaverkstjórans, sem hefur þessi mál með höndum í meiri hluta kjördæmisins, — fengum umsögn hans um það, í hvaða ástandi vegirnir væru og hvað brýnast væri að taka út úr sýsluvegakerfinu til að bæta inn á þjóðvegatölu, svo framarlega sem á annað borð Alþingi gæti gengið inn á það nú að bæta við þjóðvegakerfið. Og ég hef orðið var við það, að svipað ástand þessu mun vera í mörgum fleiri kjördæmum, enda var það raunar vitað mál fyrir.

Sumt af þessum vegum, sem hér eru upp taldir í frumv., hefur áður verið tekið fyrir hér á þann veg að leggja til, að þeir væru teknir inn í þjóðvegatölu, en það hefur ekki náð fram að ganga.

Ég vænti þess, að hv. Alþingi sjái sér fært að bæta nú á þessum vetri eða á þessu þingi einhverju af sýsluvegum landsins inn á þjóðvegakerfið. Ég geri ekki ráð fyrir því, að því máli verði neitt hraðað, því að það þarf mjög

mikillar athugunar við, hvað rétt sé að gera á þessum stað eða öðrum.

Geri ég svo ekki ráð fyrir, að ástæða sé fyrir mig að vera fjölyrða meira um þetta. Ég tel alveg víst, að öllum hv. dm. sé ljóst, að það er brýn nauðsyn á því að framkvæma eins mikið og fjárráð leyfa hverju sinni, að því er snertir vegabörfinu, til þess að koma því fólki, sem búið er að sitja við þau aumu kjör áratug eftir áratug að vera veglaust eða sama og vegalaust, inn í viðunandi vegakerfi og jafna þannig aðstöðu fólksins í landinu.

Óska ég svo eftir því, að frv. þessu verði vísað til hv. samgmn.

Jón Þorsteinsson: Herra forseti. Ég vildi aðeins í tilefni af þessu frv. bera fram tvær fsp. til hv. frsm. Það er í fyrsta lagi, hvort hann geti skýrt frá því eða hafi vitneskju um, hvað þessir vegir, sem taldir eru upp í þessu frv., séu langir samanlagt að kílómetratölu. Og það er í öðru lagi, þar sem það kemur fram í grg., að þessir vegir séu margir hverjir í æði ófullkomnu ástandi, að fá vitneskju um, hvað það mundi kosta, miðað við núgildandi verðlag, eða hvað mætti áætla þann kostnað, sem í því væri fölginn að koma þessum vegum, sem frv. greinir frá, í viðunandi horf.

Flm. (Bjartmar Guðmundsson): Herra forseti. Fyrirspurn hv. 9. landsk. þm. er eðlileg. Því miður vannst okkur flm. ekki tími til að gera skýrslu um þetta. Við höfðum ekki nægileg gögn í höndum, og það var einmitt það, sem ég hafði hugsað mér í upphafi, að reyna að fá þessar vegalengdir nokkurn veginn í tölum. En þar sem ég leit svo á, að þetta væri ekki nauðsynlegt við 1. umr. og þetta mundi verða athugað vandlega í n. og fengin yrði umsögn vegamálastjóra og máske fleiri, t. d. þeirra, sem haft hafa með vegagerðirnar að gera í hinum einstöku byggðarlögum, þá treystum við okkur ekki til að gera þessa skýrslu á þessu stigi málsins það skýra, að hægt væri að leggja hana fram. En ég vænti þess, að málið verði athugað í n. og að þessi skýrsla geti þá komið fram.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til samgmn. með 12 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið frammar, en brtt. við það bárust á þskj. 50 og 200.

38. Sjúkrahúsálög (frv. FS og BjörnJ).

Á 11. fundi í Sp., 3. febr., var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um breyt. á sjúkrahúsálögum, nr. 93 31. des. 1953 [45. mál] (þmfrv., A. 78).

Á 14. fundi í Ed., 4. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Friðjón Skarphéðinsson): Herra forseti. Við, sem flytjum þetta frv. um breyt. á sjúkrahúsál., fluttum á síðasta reglulega Alþ. frv. samhljóða þessu, en það dagaði uppi. Það er von okkar, að svo verði ekki að þessu sinni.

Breyt., sem ráðgerð er á sjúkrahúsál. með frv., er í því einu fólgin, að ríkið skuli greiða hluta af stofnkostnaði elliheimila í sama mæli og það greiðir nú hluta af stofnkostnaði sjúkrahúsa og annarra heilbrigðisstofnana. Engin lög eru nú um það, að ríkið leggi fram stofnfé til elliheimila. Hins vegar hefur sú venja skapast nú hin síðari ár, að elliheimili hafa verið stofnuð í sambandi við sjúkrahús, og hefur byggingarkostnaður þeirra þá verið að nokkru leyti greiddur úr ríkissjóði, á sama hátt og í sama mæli og um hefði verið að ræða sjúkrahús. Þannig hefur þetta verið t. d. í Hafnarfirði, á Sauðárkróki og Blönduósi og e. t. v. víðar. Á öllum þessum stöðum hefur verið komið fyrir elliheimilum í sjúkrahúsbyggingum og hluti byggingarkostnaðarins verið greiddur úr ríkissjóði, svo sem um sjúkrahús hefði verið að ræða. Þegar svo er komið, sýnist sjálfsagt, að sama regla verði upp tekin um elliheimili almennt, því að naumast eru nokkur rök til þess, að mismunandi reglur gildi að þessu leyti eftir því, hvort elliheimilið er í sambandi við sjúkrahús eða ekki. Hið sanna er, að elliheimili er í eðli sínu að verulegu leyti sjúkrahús. Gamalt fólk, sem þar dvelur, mundi í mörgum tilfellum þurfa að dveljast í sjúkrahúsi, ef það fengi ekki vist á elliheimili. Elliheimili létta þannig mjög miklu af sjúkrahúsinu, svo sem raunar sjálfsagt er.

Samkv. sjúkrahúsál. hefur ráðherra það á sínu valdi að takmarka fjölda þeirra sjúkrahúsa og heilbrigðisstofnana, sem lögin fjalla um. Sama mundi vitanlega gilda um elliheimilin, þannig að samþykki ráðh. mundi þurfa til þess að hefja byggingu elliheimila, ef þetta frv. yrði að lögum. Og til þess er ætlað með þessu ákvæði, að þar sé eðlilegur hemill á þessum málum, svo að offjölgun þessara stofnana eigi sér ekki stað.

Það er von okkar flm. frv., að hv. Alþ. fallist á þau sjónarmið, sem þar koma fram.

Ég tel ekki að svo komnu efni til að fara um þetta mál fleiri orðum, en legg til, að frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og til heilbr.- og félmn. með 17 shlj. atkv.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 17 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 17 shlj. atkv.

Á 55. fundi í Ed., 6. apríl, var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 57. fundi í Ed., 7. apríl, var frv. aftur tekið til 2. umr. (A. 78, n. 277).

Frsm. (Alfreð Gíslason lækni): Herra forseti. Með frv. þessu á þskj. 78 er farið fram á lítils háttar breyt. á 1. mgr. 10. gr. sjúkrahúsálaga, en sú mgr. hljóðar svo: „Ríkissjóður greiðir bæjarfélögum, sem hafa 3000 íbúa eða fleiri, allt að ½ kostnaðar, en öðrum sveitarfélögum allt að

¾ kostnaðar af að reisa almenn sjúkrahús, sjúkrahússkýli eða læknisbústaði, sem reistir verða samkvæmt ákvæðum laga þessara, enda fallist ráðh. á þörf þeirra framkvæmda og meti þær við hæfi.“ Í frv. er gert ráð fyrir, að við upptalninguna „almenn sjúkrahús, sjúkraskýli eða læknisbústaði“ bætist elliheimili, og um aðra breyt. er ekki að ræða.

Elliheimili eru og eiga fyrst og fremst að vera stofnanir handa lasburða gamlmennum, sem eru orðin ósjálfbjarga og eiga ekki lengur afhvarf í heimahúsum. Þannig eru elliheimilin í reynd hjúkrunarheimili þeim, sem meira eða minna þjást af ellisjúkdómum og ekki fá samastað annars staðar. Bæði sjúkrahús og elliheimili eru óhjákvæmilegar stofnanir, og það bærir vott um mikla vanhugsun að segja, að önnur tegund þessara stofnana væri nauðsynlegri en hin almennt talað. Ríkissjóður hleypur undir bagga með sveitarfélögum að byggja sjúkrahús og læknisbústaði. Sé ástæða til þess, og um það mun varla nokkur efast, þá er jafnrik ástæða til að aðstoða sveitarfélögin við byggingu hjúkrunar- og elliheimila, eða sú er mín skoðun a. m. k. Sveitarfélög hafa, eins og kunnugt er, mjög takmarkaða tekjustofna, og því þykir hlýða, að ríkissjóður hjálpi þeim, þegar þau þurfa að koma upp sjúkrahúsum. Sama má og á að gilda um hjúkrunar- og elliheimili, enda sú reyndin á, að elliheimili verða fyrst og fremst dvalarstaður sjúkra gamlmenna.

Síðustu árin hefur þeirrar stefnu líka orðið vart hér á landi að hafa almenn sjúkrahús og elliheimili undir sama þaki. Án þess að dæma um, hversu heppilegt það er, má þó benda á, að rekstrarlega kann sú tilhögun að hafa sína kosti á vissum stöðum, enda margt sameiginlegt í þeim rekstri, svo sem læknisþjónusta og hjúkrun. Hafa þegar ein eða fleiri stofnanir verið reistar í landinu, stofnanir, sem eru í senn almenn sjúkrahús og elliheimili, og ein mun nú vera í smíðum. Þessar byggingar eru reistar með styrk úr ríkissjóði samkv. 10. gr. sjúkrahúsálaganna.

Mér finnst liggja mjög nærri að láta ákvæði þessarar greinar einnig ná til elliheimila almennt, og sýnist mér ekkert mæla því í mót. Ég tel sjúkrahús nauðsynleg, og á sama hátt tel ég elliheimili nauðsynleg. Báðar tegundir stofnana eru ætlaðar fólki, sem misst hefur heilsuna, og ég geri ekki upp á milli þess, hvort það fólk er ungt eða gamalt. Skilningur á veikindum ungs fólks og miðaldra er sem betur fer vakandi hér á landi, og eins á að vera, þótt um gamalt fólk sé að ræða.

Heilbr.- og félmn. sendi landlækni þetta frv. að sjálfsögðu til umsagnar. Umsögn barst frá landlækni, og í henni ræðir hann um þörfina á að vista sjúk gamlmenni í sjúkrahúsum eða hjúkrunarheimilum og í öðru lagi um vistun einstæðra og tiltölulega hraustra gamlmenna á elliheimilum. Til þessa hafi hlutverk elliheimila hér á landi ekki verið skýrt markað, segir landlækni, og flest verið hvort tveggja í senn dvalarstaðir handa sjúklingum og þeim einstæðingum, sem þangað hafa orðið að leita af félagslegum ástæðum. Þróunin sé þó í þá átt að gera hér mun á, vista sjúk gamlmenni á hjúkr-

unardeildum og hress gamalmenni á elliheimilum. Þá vekur landlæknir athygli á því, að nú séu allmörg sjúkrahús í byggingu og fjárveiting til þeirra sé allt of lág miðað við þörfina, einnig vanti fjárframlag með öllu til hjúkrunarkvennaskólans. Og að lokum segir landlæknir svo orðrétt:

„En svo að horfið sé aftur að frv. því, er hér liggur fyrir, tel ég eðlilegt, að ríkissjóður styrki á sama hátt og sjúkrahús og læknisbústaði hjúkrunarheimili eða deildir, sem vista sjúk og örvasa gamalmenni. En meðan fjárframlög ríkisins ná eigi lengra en raun er á til þess að uppfylla þegar samþykktar og áætlaðar framkvæmdir, sé ég mér eigi fært að mæla með því, að sams konar styrkur sé tekinn upp og veittur til þess að reisa almenn elliheimili, og þó að nefna megi eitthvert dæmi þess, að fá gamalmenni meðalstítt í einhverri þeirra stofnana, sem á undanförunum árum hafa verið reistar með ríkisstyrk, án þess að vera sjúk eða lasburða, vil ég eindregið vara við því að nota slíkt sem rök fyrir því að taka upp almenna fjárveitingu í þessu skyni og tefja þannig aðrar enn nauðsynlegri framkvæmdir. Af ofangreindum ástæðum sé ég mér eigi fært að mæla með frv. því, sem hér liggur fyrir.“

Samkv. þessu er það ráð landlæknis, að úr ríkissjóði sé veitt fé til þess að reisa sjúkrahús og hjúkrunarheimili handa sjúkum gamalmennum, en ekki handa þeim, sem eingöngu þarf að vista af félagslegum ástæðum. Ég tel ekki fráleitt að gera þennan greinarmun á pappírnum og enda ekki óframkvæmanlegt heldur í stórum sveitarfélögum, eins og t. d. Reykjavík. Annars staðar á þetta langt í land. Þar verða að dveljast undir sama þaki gamalmenni, hvort heldur er vegna krankleika eða einstæðingsskapar. Lítil sveitarfélög hafa ekki tók á að reisa nema eitt elliheimili, og þar verður að vista þá, sem nauðsyn ber til að vista yfirleitt. Hitt er svo annað, að á elliheimili á engan að setja, nema brýn nauðsyn krefji, og gildir þar hið sama um elliheimili og sjúkrahús að þessu leyti. Það er einnig hverju orði sannara hjá landlækni, að fjárveiting til byggingar heilbrigðisstofnana þarf að aukast. En það er mál fyrir sig. Hverja tegund þeirra byggja skuli á hverjum tíma, fer eftir mati heilbrigðisyfirvalda. Samkv. 10. gr. sjúkrahúsálaga er það á valdi ráðh. að ákveða, hverra stofnana sé mest þörf hverju sinni og á hverjum stað, og veita fé í samræmi við þá þörf. Þótt elliheimili nýtu sama réttar í þessu efni og sjúkrahús, sjúkraskýli og læknishús, þá fer það eftir mati á þörf, hvenær og hve mikils styrks þau nýtu, og þar yrði einmitt landlæknir æðsti ráðunauturinn.

Heilbr.- og félmn. hefur að athuguðu máli talið rétt að mæla með því, að þetta frv. verði samþykkt. Þörf sveitarfélaganna er sú sama, hvort sem reist er sjúkrahús eða elliheimili. Á elliheimilum dvelst að mestu leyti sjúkt fólk og farlama, eða svo er það í reyndinni hér á landi. Loks þarf eitt ekki að verða á annars kostnað hvað byggingu þessara stofnana snertir, heldur verður eftir sem áður af ráðh. metið, hvað fyrir skuli taka hverju sinni.

Alþt. 1959. C. (80. löggjafarþing).

Með því, sem ég hef sagt nú, hef ég túlkað mína persónulegu skoðun, og ég fullyrði ekki, að ég túlki nákvæmlega skoðanir hv. meðnm. minna, þótt niðurstaðan sé sú, að n. mæli einróma með samþykkt frv. Einn nm., hv. 2. þm. Reykv., var að visu ekki viðstaddur, þegar málið var afgreitt úr nefndinni.

Kjartan J. Jóhannsson: Herra forseti. Ég hafði fyrirvara um afgreiðslu á þessu máli. Hann var þó ekki af því, að ég skildi ekki nauðsyn á byggingu elliheimila víða um landið, því að ég tel eðlilegt, að leitað verði eftir því, að ríkið styrki þau með einhverjum hætti, heldur var hann fyrst og fremst bundinn við það, að nú er verið að endurskoða löggjöf um elliheimili. Að því starfar millipinganefnd, sem m. a. við hv. 9. þm. Reykv. eigum sæti í, og ég vonast til, að við getum þar komið að samkomulagi um, hvernig hægst verður að stuðla að því, að nægilega mörg og stór elliheimili risi í landinu til þess að fullnægja þeirri þörf, sem ómótælanlega er fyrir hendi.

Ég er alveg sömu skoðunar og hv. 9. þm. Reykv. um, að það er eðlilegt og sjálfsagt nauðsynlegt að gera nokkurn mun á elliheimilum þar, sem fjölmenni er nokkurt, reisa fleiri tegundir en eina. Til þessa höfum við aðeins getað reist elliheimili fyrir þá, sem það er bráðust nauðsyn, fyrir einstæðinga og fyrir þá, sem eru sjúkir að einhverju leyti, og þó varla fullnægt þeirri þörf. En eins og kemur fram í bréfi landlæknis, þá er þörfin í sjúkrahúsamálum okkar mjög brýn víða og nauðsynlegt að meta það á hverjum tíma, hvað mest kallar að, og stuðla að lausn þess, sem bráðust nauðsyn er á í hvern svip, ef við getum ekki gert allt í einu, eins og við höfum rekið okkur á, að við getum ekki.

En ég vildi þó ekki vera meinsmaður þess, að þetta frv. næði fram að ganga. Mér skilst það vera nú eins og oft er, þegar svona frv. koma fram, að flm. hafa þá fyrst og fremst í huga það, sem þeim er næst og mest kallar að, þar sem þeir eru kunnugastir, og ég vil ekki vera meinsmaður þess, að þetta geti orðið til að stuðla að því, að leystur verði vandinn, þar sem menn eru tilbúnir að leysa hann með þessu móti. Ég mun þess vegna greiða atkv. með því, að þetta frv. gangi áfram. En fyrirvarinn var sem sagt bundinn við það, að fyrir þessu þingi liggja fleiri breytingar á sjúkrahúsálögunum og enn fremur till. til breyt. á 1. um styrk fyrir vinnuheimili, þannig að mögulegt verði að styrkja vinnuheimili, sem kynnu að verða reist fyrir aldrað fólk.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 15 shlj. atkv.

2. gr. samþ. með 16 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Fr. vís. til 3. umr. með 15 shlj. atkv.

Á 62. fundi í Ed., 20. apríl, var frv. tekið til 3. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 12 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 68. fundi í Nd., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Ed., eftir 3. umr. þar.

Á 70. fundi í Nd., 25. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 71. fundi í Nd., 26. apríl, var frv. aftur tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 72. fundi í Nd., 28. apríl, var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 26 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið framár.

39. Kornrækt.

Á 16. fundi í Ed., 8. febr., var útbýtt:

Frv. til I. um kornrækt [51. mál] (þmfrv., A. 86).

Á 17. fundi í Ed., 9. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Ásgeir Bjarnason): Herra forseti. Þetta mál, kornræktarmálið, hefur verið lagt nokkrum sinnum fram hér á hv. Alþ. án þess þó að hljóta afgreiðslu. Og það frv., sem hér liggur fyrir, er efnislega nákvæmlega eins og það frv., sem var lagt fyrir Nd. Alþingis í fyrra og hlaut afgreiðslu þaðan til Ed., en var ekki afgreitt þaðan. Og ég vil gera nokkra grein fyrir þessu máli, líkt og ég gerði í fyrra, því að mér finnst að sömu rök hljóti að vera fyrir þessu máli nú og voru þá í öllum aðalatriðum. Og vil ég þá gera nokkra grein fyrir því, hvort nokkur möguleiki er á því eða hvort það er tómmt mál að tala um, að kornrækt skuli almennt upp tekin hér á landi.

Það er talið, að fróðir menn segi, að hér muni auðvelt að rækta korn, a. m. k. í öllum hinum veðursælli sveitum og þá einkum sunnanlands. En lágmarkshitinn, sem þarf til þess, að korn nái fullum þroska, er 1150—1250 stig samanlagt um sprettutímamann. En þessi tími má þó helzt ekki vera lengri en sem svarar 100—115 dögum. Og úrkomumagn á sama tíma þarf að vera sem næst 200—250 mm. Hafrar, hveiti og rúgur þurfa meiri hita og regn en byggjð. Vegna þurrkunar-efnainnihalds kornsins er æskilegast, að regnið sé mest fyrri hlutann af vaxtartímanum, en sólrikt aftur síðari hluta vaxtartímans eða rétt fyrir uppskeru kornsins.

Þetta eru talin þau höfuðskilyrði, sem þurfi að vera til staðar, ef góðs árangurs eigi að

vænta til kornuppskeru hér og annars staðar. En hvernig eru þá þessi skilyrði hér á landi? Eftir því sem tilraunastjórnin Klemens á Samsstöðum segir, þá álitur hann eftir áratuga tilraunir og margra ára reynslu, að hér sé vel hægt að rækta korn í allflestum árum eða sem næst 9 af hverjum 10 sumrum, og telur hann þetta ekki lakara en tíðkast t. d. í norðanverðum Noregi, en þar rækta bændur korn, þótt þeir búi við mun lakari skilyrði en þegar sunnar dregur í land Noregs. Það er vitað mál, að okkar frumbyggjar ræktuðu korn, og alltaf hefur kornræktin tíðkast hér nokkuð, þótt oft hafi liðið áratugir þess í milli. En menn hafa haft misjafnan áhuga á kornrækt, enda hefur hún ekki unnið sér almennan sess í búrekstri okkar nema hjá sárafaum bændum, enda er veðurfar talsvert misjafnt hér á landi og því ekki þess að vænta, að bændur um allt land geti ræktað korn með jafnríkum árangri.

Það hlýtur að vera hvort tveggja í sem metnaðarmál og menningarmál hvernar þjóðar að vera sjálfri sér nóg á sem flestum sviðum, ef landsgæði og aðrir möguleikar leyfa slíkt. Hingað til hefur landbúnaður okkar Íslendinga byggzt á því, að við höfum stundað aðallega búfjárrækt, og er það vegna þess, að bíféð hefur notað okkar jarðgróður, þ.e.a.s. þann gróður, sem er frá náttúrunnar hálfu, og þar með hefur því tekizt að nota okkar víðlendu graslendur, sem eru víðs vegar um landið. Á því hefur eiginlega búskapurinn hér byggzt frá upphafi, þótt síðar hafi verið horfið verulega til ræktunarbúskapar. En sá jarðagróður hér, sem fer beint til manneldis, fyrir utan kartöflur, er að mestu leyti fenginn með hjálp jarðhitans.

Okkur skortir ekki lönd til ræktunar, — það er öðru nær, — og eingöngu með því að þurrka landið er hægt að auka verulega gróður þess, því að við þurrkun eykst jarðvegshitinn til muna. Hið nýja landnám okkar Íslendinga er ungt eins og sjálfstæði landsins. En þetta landnám hefur sýnt það, að við getum ræktað þau grös, sem áður þrifust ekki. Þekking bóndans á viðfangsefnum sínum hefur batnað. Ný tækni hefur komið til sögunnar, sem gerir það mögulegt, sem áður reyndist illfært, og þannig mætti lengi telja. En þetta sýnir okkur líka inn í þá heima, sem marga hefur dreynt um á undanförunum árum, að hér megi auka til muna fjölbreytni í ræktun nyt-samra jurta. Ræktun skjólbelta og nytjaskóga hefur ómetanlegt gildi fyrir annan gróður og ekki sít kornræktina, sem þarfnast bæði skjóls og mikils yls. Þá mun ný og betri tækni gera auðveldara með þreskingu korns og þurrkun en áður tíðkaðist, því að til eru vélar, sem gera allt í senn, að slá akurinn, þreskja kornið og koma því í sekki jafnharðan. Og vel þekkt er súgþurrkun orðin hér á landi, og auðveldar hún til muna þurrkun korns frá því, sem áður var, enda var það oft mikið vandamál í votviðrasveitum, því að oft eru rigningar hér á landi um það leyti, sem uppskerutími kornsins er.

Við Íslendingar eyðum árlega nokkrum millj. kr. í innflutning á kolvetnisfóðurbæti, auk þess sem við flytjum inn í landið allt korn til manneldis. Kornrækt hér á landi mun vafalaust geta

sparað okkur þennan innflutning að miklu eða öllu leyti, þegar tímar líða. Tilraunir þær, sem staðið hafa yfir í áratugi, sýna, að korn nær hér fullum þroska í allflestum árum og að uppskerumagnnið er sem næst 20 tonnur á hektara. Við höfum því tæplega efni á að notfæra okkur ekki þessa möguleika, sem tíðarfarið og jarðvegurinn sýna að okkur er í alla staði hagstætt.

Það frv., sem hér er til umr., miðar að því að glæða áhuga þeirra manna, sem vilja rækta korn, en treysta sér ekki til að hefjast handa nema með einhverjum fjárhagslegum stuðningi þess opinbera, enda gerir frv. ráð fyrir, að svo verði gert á tvennan hátt. Í fyrsta lagi er framlag til vélakaupa, og í öðru lagi er framlag til jarðvinnslu líkt og við aðra ræktun, í þriðja lagi að nokkru leyti til verðlauna til þeirra, sem ná mjög ríku árangri í kornrækt. En skilyrði fyrir því, að framlag sé veitt til kornræktar, eru í 3. gr. frv., og eru þau í aðalatriðum þessi:

Það er það fyrsta, að akurlendi sé þar svo í sveit sett, að vænta megi í öllu venjulegu árferði, að korn nái fullum þroska, og í öðru lagi, að aðilar myndi með sér félagsleg samtök, kornræktarfélag, er skuldbindi sig til um 10 ára tíma-bil að framkvæma bygg- og hafrarækt til þroskunar á minnst 10 hektara landi. Búnaðarsambönd, ræktunarsambönd eða búnaðarfélag geta gerzt aðilar að vélakaupum og leigt vélarnar kornræktunarfélögum eða einstaklingum. Að frágengnum þessum aðilum er einstaklingur heimil aðild að stuðningi þeim, er lög þessi veita, enda uppfylli hann þá kröfu, sem gerð er til einnar félagsheildar. Í þriðja lagi hafi hlutaðeigandi félag eða einstaklingur yfirráð yfir landi, er sé minnst tvöföld stærð þess lands, er hann semur um kornræktina á, og sé allt landið í því þurrkunarastandi, að fullnægjandi geti talizt til kornræktar. Í fjórða lagi skuldbindi aðilar sig til að hlíta þeim reglum, er settar verða um vinnslu landsins, áburðarnotkun, tegundaval sáðkorns, uppskeru þess og meðferð alla til tryggingar því, að framleiðslan verði sem best vara. Og í fimmta lagi haldi þeir þær skýrslur, sem fyrirskipaðar verða, um allt, er varðar tilkostnað og tekjur rekstrarins, enn fremur uppskeruskýrslur og nákvæmt yfirlit um alla framkvæmd ræktunarinnar, svo að séð verði, á hvaða tíma hvert verk er unnið af framleiðslunni. Og í sjötta lagi ber samningsaðilum að skila aftur til þess aðila, er annast framkvæmd laga þessara, þeim vélum og tækjum, sem stofnstyrkur hefur verið greiddur til, ef kornrækt fellur niður, og skulu þá dómkvaddir menn meta þá endurgreiðslu, sem hlutaðeiganda ber.

Ég tel, að frv. þetta miði í senn að því að gera einstaklingum og félögum þeirra fjárhagslega mögulegt að hefja kornrækt, þótt í smáum stíl sé til að byrja með, jafnframt því sem mjög hóflega er farið í sakirnar gagnvart því opinbera með fjárstuðning. Ég vænti því þess, að þetta mál, sem er margundirbúið og endurskoðað af svo vel bændum sem þeirra höfuðfélögum og fagmönnum, sé nú lagt fram í þeim búngi, að Alb. megi vera stolt yfir því að greiða götu þess með því að samþykkja það nú á þessu

þingi. Ég fer ekki hér út í neina útreikninga varðandi kostnað í sambandi við þessa löggjöf fyrir ríkið, enda horfa þau málefni þannig við nú, að það er tæplega um það hægt að segja. En ég vænti þess, að þegar n. hefur athugað þetta mál, geti þær upplýsingar kannske legið skýrar fyrir, og ég legg til, að að þessari umr. lokinni verði málinu vísað til landbn. og 2. umr.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til landbn. með 18 shlj. atkv.

Á 52. fundi í Ed., 31. marz, var frv. tekið til 2. umr. (A. 86, n. 256, 257).

Frsm. (Bjartmar Guðmundsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir um kornrækt, mun vera orðið allgamall kunningi hér á Alb. á undanföllum árum, því að það mun hafa komið fyrir þingið oft en einu sinni, en strandað í nefndum.

Eins og kunnugt er, var á fyrstu tímum Íslandsbyggðar talsvert mikið um kornrækt hér á landi, en síðar lagðist hún niður með öllu, svo að öldum skiptir, eða a. m. k. svo að segja öllu. Menn halda, að á fyrstu tímum landsbyggðarinnar hafi verið hlýrra tíðarfar en síðar og að þetta sé eitt með öðru, sem hafi valdið því, að þessi atvinnugrein lagðist niður. Af og til hafa þó verið til menn, sem hafa verið að reyna að stunda kornrækt, og einkum nú á síðustu árum eða áratugum eftir 1930 og fram á þennan dag, og nú hefur reynsla þessara manna hina síðustu áratugi orðið sú, að korn muni geta þrífist hér á landi í sumum byggðarlögum allt að því eins vel eða jafnvel engu lakar en í nágrennalöndum okkar. Mun það kannske stafa af því, að nú hin síðustu ár sé tíðarfar hlýnandi frá því, sem áður var, og bendir raunar margt til þess, bæði veðurathuganir, hitamælingar og kannske þó einna áþreifanlegast það, að nú er hafisinn, „landsins forni fjandi“, ekki lengur þekktur hér á landi síðan 1918.

Það mun hafa verið um 1952, sem skipuð var nefnd til að athuga um þessi mál og gera tilögur um það, hvort hægt mundi vera eða ráðlegt að reyna að hefja þennan atvinnuveg aftur til vega hér á landi. Þessi nefnd mun hafa unnið verk sitt vel og vandað til að því leyti, að hún safnaði að sér ýmiss konar gögnum og skýrslum frá þeim mönnum, sem við þetta mál höfðu fengið þá að undanfögnu, og vann úr þeim. Það kom í ljós, að margir menn á landinu höfðu reynt kornrækt og sumir náð býsna góðum árangri. En allt var þetta þó í smáum stíl og kostnaður við þetta hjá þessum mönnum svo mikill, að margir af þeim hættu fljótlega, þrátt fyrir það þó að þeir fengju samilega uppskeru. Ég hef talað við tvo menn úr þeirri nefnd, sem þetta hafði til undirbúnings og samdi fyrstu drög að því frv., sem hér liggur fyrir, Pálma Einarsson landnámsstjóra og Jón á Reynistað, og eftir þeirri skýrslu, sem fyrir lá hjá Pálma Einarssyni um þessar athuganir, virtist sem svo, að í fjórum árum af hverjum fimm, sem at-

huganirnar náðu til, hefði korn, bygg og hafrar, sprottið það vel, að kornið hefði náð fullum þroska, og miðað við landsstærð varð útkoma ekkert lakari en t. d. í Noregi. Ég hef einnig talið að við tvo þá menn hér á landi töluvert mikið um þetta, sem mest hafa fengist við kornrækt nú hin síðustu ár, Klemenž á Samsstöðum og Svein á Egilsstöðum, og þeir eru báðir algerlega sannfærðir um, að það megi rækta í þeirra byggðarlögum, á Fljótsdalshéraði og í Fljótshlíð, a. m. k. korn í stórkostlegum mæli, þannig að það gefi fulla uppskeru og raunar ágæta uppskeru miðað við það, sem er í nágrannalöndum okkar. En það, sem á hefur strandað alltaf hjá þessum mönnum, sem hafa verið að fást við þetta, er það, að undirbúningur er svo dýr, einkum að því er vélar snertir, að einstakir menn hafa flestir eða allir gefizt upp við þetta fljótlega eftir að hafa byrjað á því. Þó mun einn maður rækta korn núna þessi árin í talsvert miklum mæli, a. m. k. einn, Sveinn Jónsson á Egilsstöðum.

Ég býst nú við, að menn vilji fá að vita eitt-hvað um það, áður en þeir taka afstöðu til þess, hvort ríkið fari að kosta eða styrkja kornyrkju, um hve mikið fé muni vera að ræða og hve mikill kostnaður sé raunverulega fyrir einn bónda að ætla sér að stofna til kornræktar eða þá félagasamtök. Og eftir því sem ég kemst næst, er það minnsta í vélakaupum, til þess að fullkomnar vélar séu fyrir hendi og til þess að hægt sé að stunda þennan atvinnuveg á þann hátt, sem atvinnuvegi verður að stunda nú á dögum með fullkomnum tækjum, þá muni vélar kosta í minnsta lagi um 200 þús. og allt upp í hálfa millj. eftir því, hve fullkomnar vélar eru teknar til þessara starfa.

Ég hef hugsað talsvert mikið um þetta mál, og ég hef litið svo á, að það mundi ekki vera rétt að velja þessu máli öllu lengur fyrir sér en búið er. Það er búið að fara á milli allra helztu framámanna í landbúnaði og fá sínar athuganir og afgreiðslur þar, og allir hafa þeir lagt með því, að ríkið gerði eitthvað til þess að auka áhuga fyrir þessu máli og koma á stað einhverjum verulegum framkvæmdum, sem þá væri hægt að sjá af, hvers mætti vænta í framtíðinni.

Og landbn. hefur orðið sammála um það að leggja til, að þetta frv., sem hér var lagt fram á Alp. fyrir nokkuð löngu, verði samþ. í öllum aðalatriðum. Við höfum lagt fram á sérstöku þskj. nokkrar brtt., sem að mestöllu leyti lúta að því að breyta ofur litið um orðalag á gamla frv., sem okkur fannst vera allmikið ábótavant eða a. m. k. það færi mun betur á því að orða þar sumar greinar öðruvísi. Þó eru þar í tvær efnisbreytingar. Önnur er um það, ef frv. verður að lögum og til styrkveitinga kemur fyrir kornrækt, að binda það ekki einungis við bygg og hafra, heldur fleiri korntegundir, ef það þætti sýna sig, meðan l. eru í gildi, að um fleiri korntegundir gæti verið að ræða að rækta hér á viðlíka arðvænlegan hátt. Annað er það, sem snertir kostnaðarhlíðina. Það er 8. gr. í frv., eins og það liggur hér fyrir. Þar er gert ráð fyrir, að hámarksstyrkur til vélakaupa geti verið 50 þús. kr., en eins og nú horfir allt með verð-

lag og eins það, að vélar gerast alltaf fullkomnari og fullkomnari til þessarar vinnslu eins og annarrar, þá teljum við, að það muni ekki geta gengið, að þetta sé minna en 100 þús. kr. til félags, sem stundar kornyrkju á 10—20 hektörum lands eða meira. Að öðru leyti held ég að málið liggi nú þannig fyrir, að þess sé ekki að vænta, a. m. k. í byrjuninni, að það verði mörg félög eða mörg samtök mynduð til að biðja um styrk til vélakaupa, enda gerir lagafrv. ráð fyrir því, að það sé aðeins til fimm félaga á ári greiddur styrkur. Samkv. því ætti þetta að geta kostað ríkissjóð, ef það væri greitt í hámark, — sem yrði þá á hverjum tíma á valdi landbrh., — í kringum hálfa milljón.

Ég sé ekki ástæðu til að vera að halda hér langa framsöguræðu um þetta. Ég tel málið það mikilsvert, að það sé raunar ekki sæmilegt annað en að sinna því og reyna að koma á tilraunum í þessa átt í nokkuð stórum mæli, því að ef reynslan sýndi það, að hér væri hægt að rækta korn svo ódýrt, að það þyldi samkeppni við aðra atvinnuvegi í landinu, þá er auðvitað alveg einboðið að gera það í miklum mæli í þessu landi eins og öðrum.

Mér var bent á það hér áðan mjög vinsamlega, að þar sem við höfðum verið að lagfæra málfar á frv. í n., þá mundi þó enn vera hægt að bæta um málfar þess, og er rétt að athuga það. Hér má lengi um bæta. En ég held nú samt, að orðalag á frv. í heild hafi batnað í meðförum nefndarinnar.

Ég sé ekki ástæðu til þess að hafa lengri framsögu í þessu máli. Ég tel málið fyllilega þess vert, að því sé gaumur gefinn, og legg til, að frv. verði samþ., með þeim breytingum, sem hér eru fram komnar.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 12 shlj. atkv.
- Brtt. 257,1 (ný 2. gr.) samþ. með 17 shlj. atkv.
- Brtt. 257,2 samþ. með 16 shlj. atkv.
3. gr., svo breytt, samþ. með 16 shlj. atkv.
- Brtt. 257,3 (ný 4. gr.) samþ. með 16 shlj. atkv.
- Brtt. 257,4 samþ. með 16 shlj. atkv.
5. gr., svo breytt, samþ. með 16 shlj. atkv.
6. gr. samþ. með 16 shlj. atkv.
- Brtt. 257,5 samþ. með 16 shlj. atkv.
- 7 gr., svo breytt, samþ. með 16 shlj. atkv.
- Brtt. 257,6 samþ. með 16 shlj. atkv.
8. gr., svo breytt, samþ. með 16 shlj. atkv.
- Brtt. 257,7 (9. gr. falli brott) samþ. með 15 shlj. atkv.
- 10.—11. gr. (verða 9.—10. gr.) samþ. með 16 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frsv. vísað til 3. umr. með 15 shlj. atkv.

Á 53. fundi í Ed., 1. apríl, var frv. tekið til 3. umr. (A. 271).
Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frsv. samþ. með 16 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 60. fundi i Nd., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Ed., eftir 3. umr. þar.

Á 61. fundi i Nd., 4. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til landbn. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið framár.

40. Erlend lán ræktunarsjóðs og byggingarsjóðs.

Á 27. fundi i Ed., 22. febr., var útbýtt:

Fr. til 1. um, að ríkissjóður taki á sig greiðslu á erlendum lánum, sem hvíla á Ræktunarsjóði Íslands og Byggingarsjóði sveitabæja [62. mál] (þmfrv., A. 124).

Á 28. fundi i Ed., 23. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Karl Kristjánsson): Herra forseti. Ræktunarsjóður Íslands fylgir öldinni að aldri. Lög um hann munu fyrst hafa verið sett aldamóta-árið, en starfsemi hans var eflð verulega með löggjöf 1924, og síðan hefur hann verið mikil driffjóður i ræktun landsins og uppbyggingu. Mér er tjáð, að á þeim tíma eða frá 1924 hafi hann veitt 11000 lán, sem hafi numið samtals fast að 300 millj. kr., auðvitað i ákaflega mis-stórum krónum. Ef þeim væri breytt i núgild-andi smákrónur, mundu þau verða mörgum sinnum hærri upphæð. Lánin hafa verið veitt til 20 ára.

Nú er útistandandi hjá sjóðnum að sögn 229,6 millj. kr.

Byggingarsjóður sveitabæja tók til starfa 1929. Í þau full 30 ár, sem hann er búinn að starfa, hefur hann veitt um 3000 lán, sem nema samtals um 110 millj. kr., i ýmsum stærðum. Lán-in hafa verið veitt til 42 ára. Nú á byggingar-sjóður útistandandi 97,2 millj. kr.

Starfsemi beggja þessara sjóða hefur verið íslenzku þjóðinni ákaflega mikils virði. Fram-farir i sveitum landsins á þeim áratugum, sem þeir hafa starfað, hafa orðið mjög miklar. Ræktun og byggingar hafa umskapað sveitirnar. Og þessir sjóðir hafa átt i þeirri umsköpun mjög stóran þátt. Það má segja, að með þeim hafi hafizt nýtt landnám á Íslandi.

Nú er það svo, að bóndinn, sem brýtur land og ræktar og byggir varanleg hús yfir fólk sitt og fénað, þarf til þess mikið fjármagn auk svita-dropa sinna. Hann er líka ekki aðeins að vinna fyrir sig, heldur einnig og oft að meira leyti

fyrir komandi kynslóðir, eða m. ö. o. hann vinnur fyrir þjóðfélagið, því að það verður langlíf i landinu, en ekki hann sjálfur persónulega, nema þá i gegnum störf sín.

Svo er háttáð með þær eignir, sem bóndinn skapar sér með endurbótum á jörðinni, að hann getur ekki gert þær að fullu verði, ekki tekið fé sitt úr þessum eignum. Það er hreint og beint fágæt undantekning, ef svo er. Það er tilviljum eða annarlegar ástæður, sem valda því, að hann geti selt þessar eignir fullu verði og farið með þær úr sveitinni i peningum. Hins vegar geta aðrir þegnar þjóðfélagsins venjulega gert ráð fyrir að geta selt eignir sínar fullu verði, t. d. húsið i kaupstaðnum, skipið eða verksmiðjuna. Segja má því, að þjóðin eigi bújörðina með bónd-anum og að hann vinni landnámsstörfin að veru-legu leyti fyrir hana. Hann alheimtir ekki dag-laun sín að kvöldum, og til þess að verk hans séu rétt metin, á ekki að reikna þau i árum, heldur i öldum.

Og af því að þjóðin á bújörðina með bóndan-um, á þjóðfélagið að taka þátt i umbótum hennar með honum, og þetta hefur íslenzka þjóðfélagið gert á síðustu árum. Ræktunarsjóður og Bygg-ingarsjóður sveitabæja voru stofnaðir til þess og hafa, eins og ég gat um áðan, verið bóndan-um mikils virði og unnið með honum landnáms-störfin. Þjóðfélagið hefur útvegað sjóðnum fé, gert þeim kleift að lána féð með lágum vöxtum og löngum lánstíma. Þegar sjóðirnir hafa ekki getað staðið straum af lánum sínum, af því að útlánin hafa ekki skilað sér nægilega fljótt eða ekki borið vexti, er svöruðu til vaxtanna, sem stofnunin hefur orðið að skila, þá hefur Alþingi tekið á ríkissjóð kúfinn af skuldabyrðum rækt-unarsjóðs og byggingarsjóðs, svo að þeir gætu borið sig fjárhagslega. Þannig var með sérstök-um lögum 1953 létt af ræktunarsjóði 14,4 millj. kr. og jafnhárri upphæð af byggingarsjóði, eða samtals af sjóðunum báðum 28,8 millj. kr. Fjóru-um árum seinna, 1957, ákvað Alþingi á ný með heimild i fjárlögum að létta af ræktunarsjóði 32,3 millj. kr. og af byggingarsjóði 4,3 millj. kr., eða samtals af báðum sjóðunum 36,6 millj. kr.

Nú er samkv. eðlilegu áframhaldi svo komið, að hallarekstur er á sjóðum þessum, og sætir það engri furðu. Á árinu, sem leið, var rekstrar-halli ræktunarsjóðs rúml. 3 millj. kr. og rekstrar-halli byggingarsjóðs nál. 2 millj. kr. Skuldir ræktunarsjóðs eru nú i erlendum lánum samkv. hinni glænýju gengisbreytingu 174,9 millj. kr. og i innlendum lánum 80 millj. kr., eða samtals 254,9 millj. kr. Vaxtakjör erlendu lánanna eru 4 —5%, en innlendu lánanna, sem eru hjá rækt-unarsjóði frá mótvirðissjóði, 6½%. Skuldir bygg-ingarsjóðs eru: Erlendar skuldir samkv. hinni nýju gengisskráningu 39,2 millj. og innlendar skuldir 36,3, eða skuldirnar samtals 75,5 millj. Hin nýja gengisskráning hefur hækkað erlendu lánin með einu pennastriki um 50% eða þriðj-ung. Þann þriðjung hafa sjóðirnir aldrei fengið til útlána, en verða nú að greiða hann, og það skerðir hag þeirra stórlega. Árgjöldin af erlendu lánunum hækka sem sé um nálægt 50%. Þetta gerir það enn brýnna en ella, að ríkissjóður sé strax látinn hlaupa undir baggana. Varasjóður

ræktunarsjóðs var við síðustu áramót, eða áður en gengisfellingin varð, 36,7 millj. kr. Ef gengisfellingin væri færð á varasjóðinn, er hann uppurinn og hrekkur ekki til, 22 millj. eru fram yfir. Hins vegar stæðu rúml. 20 millj. eftir af varasjóði byggingarsjóðs, ef gengisfellingin væri á hann færð.

Það má ekki svo til ganga, að þessir sjóðir verði lamaðir og geti ekki starfað áfram, og þess vegna leggjum við flm. þessa frv. til, og það er í raun og veru ekkert nýmæli, eins og ég hef dregið á áður, að ríkissjóður taki að sér vegna sjóðanna þau lán, sem við tilgreinum í frv., og greiði framvegis árgjöldin af þeim.

Ég hef fengið þær upplýsingar hjá sjóðunum, að ef gengisfellingin er aðeins tekin til greina jafnharðan og árgjöldin koma til sögunnar, en ekki látn koma á varasjóðinn strax, — og það finnst mér vel mega gera, því að hér er um loft eitt að ræða, þar sem gengisfellingin er, — og hún er ekki látn koma fram, fyrr en að árgjöldunum kemur, þá mundi varasjóður ræktunarsjóðs yrjast upp á 7—8 árum og varasjóður byggingarsjóðs á 14 árum. Það sést því greinilega, að við svo húfið má ekki standa. En árgjöldin af lánunum þeim, sem við leggjum til að ríkissjóður taki á sig að standa straum af, verða að því er ræktunarsjóðinn snertir 10,8 millj. kr. og af lánunum byggingarsjóðs 3,1 millj. kr., eða samtals yrði þetta þá fyrir ríkissjóðinn nálægt 14 millj. kr. á ári. Og með þessum ráðstöfunum er gengið út frá því, að rekstrarhallinn sé numinn brott um skeið. Hins vegar verður það auðvitað ekki til langframa. Sagan hlýtur að endurtaka sig, og um það er ekkert að fást. Það er saga þessara sjóða á undanförunum árum. Þjóðinni fjölgar, sem betur fer, og landnáminu verður að halda áfram. Um það getur ekki orðið deilt.

Ég legg svo til, að málinu verði vísað til 2. umr., eftir að þessi umr. er um garð gengin, og til hv. fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 12 shlj. atkv. og til fjhn. með 13 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið framar.

41. Sildarútvegsnefnd.

Á 43. fundi í Ed., 15. marz, var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 74 29. des. 1934, um sildarútvegsnefnd, útflutning á sild, hagnýtingu markaða o. fl. [94. mál] (þmfrv., A. 192).

Á 44. fundi í Ed., 18. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Jón Árnason): Herra forseti. Með frv. því, sem hér er til 1. umr. og við hv. 3. þm. Vestf.

höfum lagt hér fram, er lagt til, að sildarútvegsnefnd, sem nú er skipuð 5 mönnum, verði framvegis skipuð 7 mönnum. Þá er ákveðið, að þeir 2 menn, sem nú koma til viðbótar í n., verði tilnefndir af Félagi sildarsaltenda á Norður- og Austurlandi og Félagi sildarsaltenda á Suðvesturlandi, einn maður frá hvoru félagi.

Félög sildarsaltenda eru nú tvö starfandi í landinu, Félag sildarsaltenda á Norður- og Austurlandi og Félag sildarsaltenda á Suðvesturlandi. Bæði þessi félög ásamt Fiskifélagi Íslands á nýloknu fiskiþingi hafa einróma samþykkt að óska eftir því, að sú breyt., sem hér er lagt til að gerð verði á lögum um sildarútvegsnefnd, útflutning á sild o. fl., komi sem fyrst til framkvæmda.

Svo sem kunnugt er, eru starfandi sölusamtök framleiðenda í öllum greinum sjávarútflutningsframleiðslunnar nema varðandi saltsildarframleiðsluna. Hún er nú í höndum hálfopin-berrar nefndar, sem þannig er til komin, að það er hending ein, hvort nokkur nm. er þáttakandi í sildarsöltun. Nefndin er nú þannig skipuð, að þeir menn eru kosnir hlutfallskosningu af sameinuðu Alþingi, einn tilnefndur af Alþýðusambandi Íslands og einn kosinn af sildarútvegs-mönnum. Þegar til n. var stofnað í upphafi, mun það ekki hafa verið ætlunin, að hún skyldi ein hafa alla sölu á hendi, svo sem verið hefur um langan tíma, heldur væri það fyrst og fremst hlutverk hennar að koma í veg fyrir það neyðarástand, sem ríkjandi var í sambandi við sildarsöltunina, bæði hvað snerti ótakmarkaða framleiðslu og algert öryggisleysi um að ná því lágmarksverði, sem nauðsynlegt er hverju sinni, svo að framleiðslan fái borið sig og ekki komi til fjárhagsörðugleika og öngþveitis hjá framleiðendum.

Í núgildandi lögum var gert ráð fyrir því, að framleiðendur gerðu með sér eða stofnuðu til samlaga um sölu saltsildarinnar. Til þess hefur þó ekki komið, en í þess stað hefur n. tekið að sér framkvæmdirnar og haft á hendi einkasölu og unnið að markaðsöflun. Það má segja, að framleiðendur geti notað sér þá heimild, sem lögin fela í sér hvað snertir að stofnsetja sölu-samlög sildarframleiðenda, og kann svo að fara, að þess verði óskað, enda er það í sjálfu sér eðlilegast, að svo sé. Væri að því horfið, get ég ekki séð, að neina nauðsyn beri til þess að viðhalda sjálfri sildarútvegsnefndinni, og væri þá eðlilegast að leggja n. niður. Að þessu sinni er ekki lagt til, að svo verði, en hins vegar lagt til, að framleiðendum sé tryggð aðild að n., og verður það, eins og ég áður hef sagt, að teljast eðlileg þróun og það þótt fyrir hefði verið.

Aðrar breytingar á núgildandi lögum, sem frv. þetta felur í sér, eru að mestu leyti varðandi at-riði í l., sem nú eru úrelt og samrýmast ekki framkvæmdinni, eins og vísað er til í grg. með frv.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að orðlengja frekar um mál þetta á þessu stigi og get látið máli mínu lokið. Ég geri það að minni, að málinu verði að þessari umr. lokinni vísað til 2. umr. og hv. sjútvn.

ATKVGR.
Frv. vísað til 2. umr. með 16 shlj. atkv. og til sjútvn. með 16 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

42. Jarðgöng á þjóðvegum.

Á 77. fundi í Ed., 16. maí, var útbýtt:
Frv. til 1. um jarðgöng á þjóðvegum [163. mál]
(þmfrv., A. 455).

Á 79. fundi í Ed., 17. maí, var frv. tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 16 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Kjartan J. Jóhannsson): Herra forseti. Þetta frv. er beint áframhald af þeim athugunum og undirbúningi, sem vegamálastjórnin hefur framkvæmt samkvæmt ályktunum hv. Alþingis um jarðgöng á veginum milli Önundarfjarðar og Ísafjarðar og um Siglufjarðarveg ytri og jarðgöng á honum.

Eftir því sem vegir batna og eru færir lengri tíma árlega, verður það tilfinnanlegra, ef á þeim eru torfærur óbrúaðar. Áður þótti ekki mikið, þótt sæta þyrfti sjávarföllum eða bíða eftir, að hlypi úr á, sem var í vexti, til þess að komast leiðar sinnar. Hvort það tók langan tíma og hvort ferðin tók nokkrum klukkustundum eða jafnvel dögum lengur eða skemur, skipti ekki miklu máli. Nú, þegar ferð er farin á jafnmörgum klukkustundum og áður tók daga, er viðhorfið allt annað. Áður voru flutningar að og frá búi aðallega vor og haust. Nú eru afurðir búanna fluttar daglega til neytenda og verða ónýttar, ef vegir teppast marga daga. Þýðing veganna í lífi þjóðarinnar hefur vaxið svo, að sjálfsagt hefur þótt að brúa ekki aðeins á eða fljót, sem oft verður ófær, heldur einnig smáár, sem verða aðeins ófærar í vatnavöxtum eða leysingum, ef til vill aðeins fáa daga vor og haust.

Það þarf því engan að undra, þótt við, sem eigum að búa við torfærur eins og Breiðadalshéið og Siglufjarðarskarð, sem eru yfir 600 m yfir sjávarmál og geta orðið og hafa orðið ófærar af snjó jafnvel á miðju sumri, viljum leita ráða til úrbóta. Auk þess eru þessar heiðar ófærar mikinn hluta vetrar, meira að segja í jafngóðu árferði og s. l. vetur. Flutningaþörfin er mikil á þessum leiðum, svo mikil, að gripa verður til sérstakra bátsferða, þegar vegirnir teppast.

Það er því augljóst sanngirnismál að leysa þetta mál á sama hátt og aðrar torfærur, ár, fljót eða gjár, og greiða kostnaðinn úr vega- og brúasjóði á sama hátt eftir stærð mannvirkisins. Við hv. 6. þm. Norðurl. e. erum ekki að fara fram á nein sérréttindi, heldur aðeins, að þeir, sem búa við torfærur, sem aðeins verður sigrazt á með því að gera jarðgöng, megi njóta jafn-

rétis við aðra landsmenn. Það verður svo auðvitað að vega og meta hverju sinni, hvort það fé, sem handbært er, eigi að fara til jarðganga eða brúargerða. Enn hefur á svo fáum stöðum verið fyrirhugað að gera jarðgöng, að unnt væri að ljúka þeim á næstu 2–3 árum, án þess að stöðva brúargerðir. Hvert hérað eða landshluti verður aðeins — eða umboðsmenn þess — að meta það hverju sinni, að hvoru er meiri samgöngubót, og láta það ráða ákvörðunum um það, hvort gert verður á undan, eða þá röð, sem höfð er á framkvæmdum.

Ég hef rætt þetta mál við vegamálastjóra. Hann tók þessari hugmynd mjög vel og taldi þessa lausn málsins eðlilega.

Ég vil svo mælast til, að þessu frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. samgmn.

Ásgeir Bjarnason: Herra forseti. Það er rétt, sem hv. fyrri flm. þessa frv. sagði, að vegir eru nauðsynlegir, og það hafa ýmsar leiðir verið reyndar til þess að auka við og bæta vegakerfi landsmanna á undanförunum árum. Hitt má svo jafnan um deila, hvað skuli sitja í fyrirrími hverju sinni og hvað skuli mæta afgangi. En ævinlega hefur það nú verið þannig hjá hv. Alþ., að það hefur alltaf bætt við þá spotta, sem heyra til þjóðvegakerfinu, án þess að fhuga þá jafnframt, hvernig hægt er að afla fjár til hinna sömu vega. Ég hef lengi verið þeirrar skoðunar, að það hafi ekki alltaf verið eins nauðsynlegt og látið hefur verið í veðri vaka að bæta þannig við þjóðvegakerfið, en aftur á móti hefði vega-kerfinu kannske miðað fullt svo vel áfram með því að efla sýsluvegasjóðina, en það er annað mál.

Hv. flm. þessa frv. gera ráð fyrir, að ef um jarðgöng er að ræða, sem eru innan við 35 m, þá skuli það greitt af venjulegum fjárveitingum, en séu þau lengri, skuli það takast úr brúasjóði. Nú veit ég ekki, hvernig hagur brúasjóðs er, en brúasjóður er myndaður af sérstöku framlagi ríkisins, sem tekið er af benzínskatti, og hinn hluti benzínskattsins eða nokkur hluti hans rennur til akvegakerfis landsins. Samkvæmt 5. gr. laga frá 14. maí 1949 skiptist benzínskatturinn á þessa leið, með leyfi hæstv. forseta:

„a. Í brúasjóð renni fjárhæð, sem svarar 5 aura innflutningsgjaldi af hverjum lítra af benzíni, er Alþ. ráðstafar, og skulu fyrstu tekjur hans ganga til byggingar Þjórsárbrúar.

b. Til viðhalds og umbóta akvegum renni fjárhæð, sem svarar 21 eyris innflutningsgjaldi af hverjum lítra af benzíni og tekjum samkvæmt b—e-lið 1. gr.“

Nú er búið að bæta verulega við þessar upphæðir síðan, þó að sýnt sé, að þær hrökkvi engan veginn fyrir þeim framkvæmdum, sem greiddast eiga samkvæmt þessum fjárveitingum. Ég er því í miklum efa um, að það sé nokkrum greiði gerður með því að fara að bæta jafnkostnaðarsömum mannvirkjum inn á þessar greiðslur og jarðgöng hljóta allajafna að vera. Ég hefði því talið hyggilegast, að flm. hefðu jafnframt því, sem þeir beita sér fyrir svo þjóðnýtu máli sem þessu, komið auga á aðra leið til fjáröflun-

ar í þessu sambandi en að benda á fjárhæðir, sem fyrirhugaðar eru til annarra framkvæmda, er talðar eru stórnauðsynlegar, eins og brúargerðir í landinu og þá einmitt þær brúargerðir, sem greiddar eru úr brúasjóði, því að þær eru mjög kostnaðarsamar, og við vitum, að eins og nú er komið og framkvæmdir eru orðnar dýrar hér á landi, þá hrekkur brúasjóður ekki langt til þess að brúa þau stóru vatnsföll, sem eftir eru.

Ég skal ekkert segja um, hvort hagur þeirra vega, sem greiðast eiga af benzínskattinum, er betur á vegi staddur, en ég efast þó mjög um það. En ég skora á hv. flm. og þá n., sem fær þetta mál til athugunar, að athuga það gaumgæfilega og taka upp sérstaka fjárveitingu, til þess að hægt sé að koma þessum málum áleiðis, svo að það verði ekki til þess að tefja fyrir þeim málum, sem Alþ. hefur verið að beita sér fyrir á undanförunum árum og við erum allir sammála um að eru þjóðnaðsynleg engu síður en þessi jarðgöng. Og svo er ég í annan stað ekki viss um, þó að hægt væri að fá smáupphæðir úr brúasjóði, að það mundi hrökkva fyrir jafnkostnaðarsömum framkvæmdum og jarðgöng hljóta að vera allajafna, svo að ég hygg, að ef þessi mál eiga að ná tilgangi sínum, áður en mjög langir tímar líða, þá sé óhjákvæmilegt að taka upp sérstaka fjárveitingu til þess að ýta þeim áfram, án þess að það sé gert á kostnað annarra framkvæmda í landinu.

Ólafur Jóhannesson: Herra forseti. Það er laukrétt hjá hv. fyrri flm. þessa máls, að það eru vissir staðir hér á landi, sem búa við einstök samgönguvandræði, sem verða ekki leyst, að því er nú verður séð, nema með jarðgangagerð, og þar er fyrst að nefna sérstaklega Siglufjörð, og þetta eru ákaflega dýrar framkvæmdir, sem þarna verður að leggja í til þess að leysa samgönguvandræði þessara staða. Það er þegar ljóst af þeim athugunum, sem fram hafa farið í því máli. Það er þess vegna alveg ljóst, að t. d. Siglufirði, sem mér er af eðlilegum ástæðum ofarlega í huga, er alveg ókleift að leysa það mál út af fyrir sig að koma jarðgöngum í gegnum svokallaða Stráka, og það er líka alveg ljóst, að sú framkvæmd verður seint unnin, ef ekki verður við að styðjast aðrar fjárveitingar en þær, sem verða til þess veittar á fjárlögum, a. m. k. ef svo verður sem nú er, t. d. að því er Siglufjarðarveg ytri varðar, að heita má, að fjárveitingar til hans séu skornar algerlega niður. Það er þess vegna að mínu viti alveg óhjákvæmilegt að leita að sérstökum leiðum til þess að leysa þessi mál, og ég verð að segja það, að þess vegna tek ég út af fyrir sig mjög vel og raunar fagnandi þeirri leið, sem bent er á sem möguleika til þess að leysa þetta mál, og mér finnst alveg sjálf-sagt að athuga hverja slíka leið, sem þannig er stungið upp á, vegna þess að hér er vissulega um stórt og aðkallandi vandamál að ræða. Á hinn bóginn er það spurning, hvort þessi leið, sem bent er á í þessu frv., er rétt og hvort hún er heppileg, sem sé að ætla að setja jarðgöngin á þekk með brúargerðum. Það er auðsætt, að af því mundi leiða, að minna fé en ella yrði til brú-

argerðar, og þó að ég sé ekki kunnugur þeim málum, þá hygg ég, að ástandið sé þannig þar, að víða sé þörf á að fá byggðar brýr, og þess vegna megí kannske teljast vafasamt að ætla að leggja þyngri bagga á þann sjóð en þegar er.

Ég lít svo á, að þessi jarðgöng, sem verið er að tala um og fyrirhuguð eru á vissum stöðum og sérstaklega eru komin ofur lítið á rekspól t. d. á Siglufirði, séu alveg sérstaks eðlis. Ég álit, að þar sé að nokkru leyti um að ræða framkvæmdir, sem ber að líta á sem tilraunir, sem gerðar eru, og ég held, að fjárveitingavaldið verði að sinna þeim málum alveg sérstaklega, ef þau eiga að fá lausn á næstunni. Og ég fyrir mitt leyti held, að þessar framkvæmdir verði ekki framkvæmdar án þess, að tekin verði nokkuð stórfelld lán í því skyni, vegna þess að það er ekki hægt að vinna þessar framkvæmdir nema nokkurn veginn í einum áfanga, en hver áfangi þar er svo dýr, að það er hætt við, að einstakar fjárveitingar hrökkvi þar ekki til. En allt að einu, þó að lán verði tekið, er auðvitað nauðsynlegt að sjá fyrir fjárveitingum til þess að greiða þau lán.

Ég hef aðeins viljað með þessum orðum undirstrika þá nauðsyn, sem ég tel vera á því að athuga þessi mál, og vil þess vegna, eins og ég sagði, taka undir við flm. frv. að því leyti, en get hins vegar ekki á þessu stigi gert mér grein fyrir því, hvort þessi leið sé fær og hvort það verði til þess að hraða þessu máli, sem ég hef mikinn áhuga á, að jarðgöng verði gerð sem fyrst í gegnum Stráka, — hvort það verði til að flýta því máli að varpa þeim áhyggjum upp á brúasjóð. En allt þetta mál þarf athugunar við, og þess vegna álit ég gott, að það komist á dagskrá einmitt í þessu formi.

Flm. (Kjartan J. Jóhannsson): Herra forseti. Ég vil þakka þeim hv. þm., sem til máls hafa tekið hér, fyrir það, hvað þeir hafa látið í ljós góðan skilning á þessu máli. Báðir lýstu því yfir, að þeir skildu vel, hver nauðsyn er á því á þessum tveim stöðum, sem ég sérstaklega nefndi hér áðan, að gera jarðgöng til þess að leysa úr samgönguferfiðleikum þar.

Þeir voru með áhyggjur yfir því, að þetta gæti orðið til þess að seinka fyrir brúargerðum, sem nauðsynlegar væru. Í því sambandi vil ég leyfa mér að minna á það, að við erum búinir að vera að brúa verstu torfærurnar hér á landi í 50 ár, en það eru ekki nema 10 ár, síðan byrjað var að gera fyrstu jarðgöngin. Og ég vil enn fremur segja í tilefni af því, sem hv. 1. þm. Vesturl. (ÁB) sagði, þar sem hann skýrði frá því, að hér væri ætlunin, að jarðgöng undir 35 m að lengd verði byggð fyrir fé vegarins, sem þau eru á, að þetta er alveg rétt. Það er ætlunin. Þetta hefur verið gert um þau einu jarðgöng, sem til þessa hafa verið gerð, fyrir það fé, sem til vegarins var veitt. Það er ekki vafi á því, — ég þekki svo vel til, hvernig þar hagar til, — að sá vegur varð ódýrari og miklu betri fyrir það, að fénu, sem til vegarins var veitt, var eytt í það að gera þarna jarðgöng í gegnum Hamarinn svokallaða á veginum til Súðavíkur, heldur en ef farin hefði verið önnur leið, þ. e. yfir hálsinn, sem annars kom til greina og hefði verið eina leiðin, sem

um var að velja, ef ekki hefði verið valin þessi leið að fara með jarðgöng þarna í gegnum Hamarinn. Það er enginn vafi á því, að þetta varð til þess að gera veginn ódýrari, fyrir utan það, að hann er miklu betri og fær miklu lengur árlega en hefði verið með hinu mótinu, svo að ég óttast ekki svo mjög, að það verði til þess að seinka fyrir vegalagningu og brúargerð að samþ. þetta frv., sem ég legg hér til að samþ. verði. Ég hef reynslu fyrir því gagnstæða, eins og ég var að enda við að drepa á.

Um stærri jarðgöng gegnir eiginlega alveg sama máli og brúargerðir. Það eru dýr mannvirki, og þess vegna hafa sjálfsagt verið sett á sínum tíma lögin um brúasjóð, af því að mönnum var ljóst, að það var ekki hægt að byggja brýr af venjulegu vegafé. Og alveg eins er með þetta. Við erum ekki að fara fram á hér, ég og hv. 6. þm. Norðurl. e. (MJ), að við fáum nein sérréttindi. Við erum aðeins að fara fram á það, að þeir, sem ráða málum í hverju héraði eða hverjum landshluta, megi meta það hverju sinni, hvort meira liggi á fyrir héraðið eða landshlutanum að gera brú eða jarðgöng. Kostnaður við allstóra brú og nokkuð löng jarðgöng er tiltölulega hliðstæður. Það er gömul hjátrú hér á Íslandi, að það sé svo afskaplega dýrt að gera jarðgöng. Það kom í ljós, þegar þessi fyrstu jarðgöng voru gerð í gegnum Hamarinn á veginum til Súðavíkur, að það kostaði ekki nema 80 kr. á hvern m³ að gera þau, og það var fyrsta tilraun, sem gerð var til jarðganga á vegi hér á landi. Vitanlega var þar um ýmsa byrjunarörðugleika að ræða, af því að þeir menn, er að þessari jarðgangagerð störfuðu, voru óvanir henni og höfðu þar að auki ekki eins fullkomna eða góð tæki og æskilegt hefði verið. En jarðlagið, sem í gegnum var að fara þar, var basaltgangur, sem er einhver erfiðasta bergtegund að vinna, sem þekkist hér á landi. Það er miklu erfiðara að bora það og vinna að öllu leyti en annað berg.

Það vill svo til, að það hafa verið gerð á nokkrum undanförunum árum nokkur jarðgöng hér á landi, — þau hafa verið gerð í sambandi við virkjanirnar, sem hér hafa verið gerðar, — allstór jarðgöng, og það hefur komið í ljós öllum til undrunar, að þeir, sem tóku að sér að gera þau, hafa getað gert þau fyrir brot af því fé, sem áætlað var að þau kostuðu. Það var sérstaklega svo um fyrstu jarðgöngin, sem gerð voru við Sogið. Ég held, að þau hafi ekki kostað nema eitthvað 60 kr. m³, ef ég man rétt, en var áætlað, að m³ kostaði 200 kr.

Þessi grýla um það, hvað það sé afskaplega dýrt að gera jarðgöng, hræðir mig ekki, því að auk þess sem ég veit um þessa jarðgangagerð, sem farið hefur fram bæði þarna vestra og eins í sambandi við virkjanirnar, sem hér hafa verið gerðar, þá þekki ég dálítið til hliðstæðra mannvirkja. Það voru gerð göng í fjallið vestur í Botni í Súgandafirði í sambandi við kolavinnslu á síðustu stríðsárum, og ég þekki, hvað það kostaði, og það var miklu ódýrara en nokkurn hafði grunað. Og það er víst það eina félag, sem stofnað hefur verið til brúkolavinnslu hér á landi, sem ekki tapaði einu sinni neinu af hlutfé

sínu, sem greitt var út með nafnverði, er félaginu var slitið.

Ásgeir Bjarnason: Herra forseti. Hv. frsm. þessa máls (KJJ) sagði það, ef ég hef tekið rétt eftir, að sér fyndist eðlilegt, að þm. fengju að ráða, hvort heldur væri brúað í þeirra landshluta eða byggð jarðgöng. Þetta finnst mér alveg sjálfsagt, að þm. í hlutaðeigandi landshluta fái að ráða þessum málum. En það er bara allt annað en kemur fram í frv. sjálfu, vegna þess að frv. gerir alls ekki svo ráð fyrir, að þeir landshlutar, sem þannig stendur á um að þurfa annars vegar að láta grafa í gegnum fjöll og hins vegar að láta byggja brýr, verði látnir velja, því að það fé, sem þeir ætlast til að sé unnið fyrir í jarðgöngum, er tekið af fé, sem á að þjóna öllum landsmönnum jafnt. Og ég vil ítreka það, að mér finnst, að tilgangi þessa máls sé alls ekki náð, nema því aðeins að hægt sé að finna leið til sérstakrar fjáröflunar, vegna þess að við vitum það allir, að land okkar er sundurskorið þannig, að við getum ekki ekið hringinn enn þá vegna vatnsfallanna, og það sýnir kannske bezt, hvað mikil og stórvirk mannvirki eru eftir í þeim efnum. Við megum því ekki stuðla að því með annarri lagasetningu, að þessi mál nái ekki fram að ganga eins skjótt og við annars vildum vera láta.

Ég hygg, ef ég man rétt, að nú renni kr. 1,14 af benzínvegaskatti til ríkissjóðs fyrir utan það, sem fer til brúa- og vegalagninga, og mér finnst ákaflega sanngjarnt og eðlilegt, að það fé, sem er tekið af þeim aðilum, sem eiga þessi farartæki, sé notað fyrst og fremst til þessara mannvirkja. Og ég vil mjög beina því til þeirrar n., sem kann að fjalla um þetta mál, hvort hún vill ekki leggja til, að af þessum kr. 1,14 verði eftirleiðis teknir nokkrir aurar, eins margir og talið er að þurfi til þessara hluta, til þess að hægt sé að sjá þessum mannvirkjum fyrir nægjanlegu fjármagni, án þess að það þurfi að skerða aðrar framkvæmdir í landinu vegna framlaganna til þeirra.

Ég skil ákaflega vel nauðsyn þessa máls og þeirra, sem húa við þessa staðhætti. Og þrátt fyrir það, þó að húið sé að byggja brýr hér á landi um hálfra aldar skeið, þá er mikið verk óunnið í þeim efnum. Saga jarðganga er tiltölulega ung hér, og það liggur ekki ljóslega fyrir, hvað þau kunna að kosta, þegar farið er að grafa í gegnum heil fjöll. En þótt það kunni að liggja fyrir nú, að m³ kosti aðeins 200 kr., þá getur það hækkað verulega frá því, sem verið hefur, og í öðru lagi fer sá kostnaður að sjálfsögðu mjög eftir gerð fjallanna, því að við vitum, að það er ákaflega mismunandi kostnaður við sprengingar. Það fer eftir bergtegundum og hversu þéttar bergtegundirnar eru. Ég vil því beina því enn einu sinni til þessarar n., að hún athugi þetta mál, til þess að það fái skjótan og góðan framgang og önnur mál, sem Alp. hefur á undanförunum árum viljað greiða fyrir, önnur samgöngumál, þurfi ekki eftirleiðis að sitja á haknum vegna þess, að það er bætt á þá fjársjóði, sem hafa þurft að sjá þeim framkvæmdum fyrir fjármagni undanfarin ár.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 15 shl. atkv. og til samgmn. með 16 shl. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

43. Sveitarstjórnarlög.

Á 87. fundi í Ed., 30. maí, var útbýtt:

Frv. til sveitarstjórnarlaga [172. mál] (þmfrv., A. 520).

Á 88. fundi í Ed., 31. maí, var frv. tekið til 1. umr.

Frsm. (Auður Auðuns): Herra forseti. Frv. þetta er flutt af heilbr.- og félmn. hv. þd. að beiðni félmrh. Svo sem fram kemur í grg., er frv. samið af nefnd, sem félmrh. skipaði árið 1958 til þess að endurskoða löggjöfina um sveitarstjórnarmál og semja frv. um þau efni. Í n. áttu sæti þeir Bjarni Þórðarson bæjarstjóri í Neskaupstað, Björn Björnsson sýslumaður, Hvolsvelli, Hjálmar Vilhjálmsson ráðuneytisstjóri, sem var form. n., Jón Guðjónsson bæjarstjóri á Ísafirði og Tómas Jónsson borgarlögmaður, sem var ritari nefndarinnar.

Eins og kunnugt er, gilda sveitarstjórnarlögin frá 1927 aðeins um hreppa og sýslur, en um kaupstaðina gilda hins vegar sérstök lög fyrir hvern einstakan, og þau lög eru flest mjög lík og jafnvel samhljóða. N., sem frv. samdi, taldi, að ekki væru slík brögð að sérákvæðum fyrir hvora tegund sveitarfélaga um sig, annars vegar hreppana, hins vegar kaupstaðna, að frágangssök væri, að ein og sömu sveitarstjórnarlög giltu fyrir hvor tveggja, og valdi því þann kostinn að semja eitt frv., sem tæki bæði til kaupstaða og hreppa, og væri þar sérstakur kafli, sem fjallaði um sýslufélögin. N. bendir jafnframt á, að þörf sé nýrrar löggjafar um nokkur atriði varðandi sveitarfélögin, sem frv. fjallar ekki um, svo sem um sveitarstjórnarkosningar. Hún bendir einnig á, að hagstætt geti verið, að sameinuð verði í einum lögum núgildandi ákvæði um stærð og takmörk lögsagnarumdæma kaupstaðanna, en í því efni eru að sjálfsögðu sérákvæði fyrir hvern kaupstað um sig.

Þetta frv. er í 5 köflum. Í 1. kafla eru almenn ákvæði, aðallega um nöfn sveitarfélaga og hlutverk þeirra. 2. kafli fjallar um stjórn sveitarfélaganna, þ. e. a. s. um sveitarstjórnir og framkvæmdastjórn sveitarfélaga. 3. kafli er um fjárreiður sveitarfélaganna, sá 4. um sýslufélög og 5. kafli sýsluákvæði o. fl.

Í frv. eru ýmis nýmæli, þó að hins vegar verði ekki sagt, að þar séu yfirleitt mjög róttækar breytingar lagðar til. Um nýmæli má nefna það, að í 5. gr. er lagt til, að félmrn. sé heimilað að sameina mjög fámenn hreppsfélög þeim ná-

grannahreppi, sem sýslunefnd telur best henta, en samkv. gildandi lögum er slík sameining ekki heimil, nema því aðeins að fyrir liggi beiðni hlutaðeigandi hreppsnefnda og meðmæli sýslunefndar.

Þá er í 6. og 7. gr. lagt til, að heimild til þess að skipta sveitarfélagi verði bundin því skilyrði, að nýju sveitarfélagin nái eftir skiptinguna ákveðinni lágmarkstölu íbúa.

Í 11. gr. frv. ræðir m. a. um takmarkanir á rétti sveitarfélaga til þess að ráðstafa, þ. e. a. s. selja og veðsetja kröfur til útsvars og skatts og nánar tilteknar eignir, tæki og mannvirki, sem nauðsynleg eru, til þess að sveitarfélagið geti látið íbúum sínum í té lögboðna eða félagslega nauðsynlega þjónustu. Í e-lið þeirrar greinar er lagt til, að samþykki rn. þurfi til þess, að sveitarfélag hafi með höndum áhættusaman atvinnurekstur, svo sem útgerð, iðnað og verzlun, eins og það er orðað í frv.

Í 2. kafla, sem fjallar um stjórn sveitarfélaga, hefur n. tekið upp nokkur ákvæði úr 1. um sveitarstjórnarkosningar frá 1936, sem n. taldi að eðli málsins skv. ættu betur heima í sveitarstjórnarlögum. Þar má nefna það nýmæli t. d., að í 17. gr. er lagt til, að við almennar sveitarstjórnarkosningar verði einn og sami kjördagur fyrir alla hreppa og kaupstaði, þ. e. a. s. síðasti sunnudagur í maímánuði.

Í 19. gr. er lagt til, að skilyrði fyrir kjörgengi sé auk lögheimilis í hlutaðeigandi sveitarfélagi einnig kosningarréttur þar, en samkv. núgildandi lögum er kosningarréttarskilyrðið frávikjanlegt undir vissum skilyrðum.

Í þessum kafla eru m. a. nokkur nýmæli varðandi tölu fulltrúa í sveitarstjórnnum, þóknun til sveitarstjórnarmanna, þar er m. a. lagt til, að tekið verði upp sameiginlegt heiti fyrir oddvita hreppsnefnda og forseta bæjarstjórna, sem sé heitið formaður sveitarstjórnar. Einnig er lagt til, að felld verði niður sú regla, að atkv. oddvita ráði úrslitum, ef atkv. eru jöfn. Það er lagt til, að um fjárhagsáætlun sveitarfélaga allra skuli hafa tvær umr., með vissum undanþágum þó fyrir fámennari sveitarfélög, og einnig, að félmrn. skuli með reglugerð setja fundarsköp, sem gildi fyrir allar sveitarstjórnir.

Í þann hluta 2. kafla, sem fjallar um framkvæmdastjórn sveitarfélaga, eru m. a. tekin upp ákvæði l. frá 1951 um sveitarstjóra, með nokkrum breyt. þó, m. a. varðandi ráðningu þeirra og ráðningartíma. Í gildandi lögum er heimild til handa borgarstjóra, bæjarstjóra og í sumum tilfellum forseta bæjarstjórnar að fella úr gildi til bráðabirgða vissar ákvarðanir bæjarstjórnar. Þessari heimild mun tæpast hafa verið heitt, og er lagt til, að hún falli niður, en í stað þess verði bæjarstjórn, þar með talinn borgarstjóri í Reykjavík, fengið slíkt vald, þegar bæjarstjórn stofnar til verulegra útgjalda, sem hefur ekki verið gert ráð fyrir í gildandi fjárhagsáætlun. Einnig er í þessum kafla lagt til, að bæjarráðum, þar sem þau eru, sé fengið vald til þess að taka fullnaðarákvörðun um minni háttar fjárhagsatriði.

3. kafli fjallar um fjárreiður sveitarfélaganna. Þar er m. a. í kaflanum um bókhald lagt

til að skylda sveitarfélög, sem hafa 500 íbúa eða fleiri, til þess að hafa tvöfalt bókhald. Þar eru nokkur nýmæli varðandi fjárhagsáætlun sveitarfélaga, ársreikninga, endurskoðun o. fl., og í þennan kafla hafa verið tekin upp mörg ákvæði l. um eftirlit með sveitarfélögum frá 1940, með allmiklum breyt. þó og viðaukum.

Og í 4. kafla, sem fjallar um sýslufélögin, er einnig um nýmæli að ræða.

Ég hef nú aðeins drepit á fáein nýmæli, sem frv. hefur að geyma. Þau eru að sjálfsögðu langt um fleiri, og visast að öðru leyti til grg. þeirrar, sem frv. fylgir frá n., sem frv. samdi.

Eins og ég áður sagði, er frv. flutt af heilbr.- og félmn. að beiðni félmrh., en n. í heild og einstakir nm. áskilja sér rétt til að flytja við það brtt. og fylgja brtt., sem fram kunna að koma. Ég leyfi mér svo að óska þess við hæstv. forseta, að málinu verði vísað til 2. umr.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 15 shlj. atkv.

Frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

